

1988 / 6

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

XVI. ÉVFOLYAM

Megalakulásának
negyvenedik évfordulóján
köszöntjük az
egyházaskozári
csángó népdalkört

*Domokos Pál Péter
Egyházaskozáron*

*Hajdú Demeter Dénes
felvételei*

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

XVI. ÉVFOLYAM

TARTALOM

A XVI. Honismereti Akadémia

<i>Kanyar József: Megnyitó</i>	3
<i>Pozsgay Imre: A nemzeti emlékhelyek és a nemzet tudat</i>	5
<i>Juhász Gyula: Nemzettudat, magyarságtudat a XX. században</i>	9
<i>Benda Kálmán: Az egyházak és a honismeret</i>	13
Beszámoló a szekciók munkájáról	
<i>Dr. Szikossy Ferenc: A nemzeti emlékhelyek és a honismereti mozgalom</i>	18
<i>Halász Péter: A nemzetiségek és a honismereti mozgalom</i>	20
<i>Havas Gáborné: Az egyházak szerepe a honismereti mozgalomban</i>	22
<i>Haraszti Mihály–Tóth János: A honismereti mozgalom társadalmi és intézményi kapcsolatai</i>	23
A honismereti akadémia szabad fóruma (<i>Halász Péter</i>)	25
Néprnévészet és honismeret (<i>Angyal Mária</i>)	30
Az ifjúság és a honismeret (<i>Kálmán Attila</i>)	32
<i>Kanyar József: Zárszó és ajánlások</i>	33
Magyar Museum (<i>Görccsös Mihály</i>)	35
Venczel József emlékezete (<i>Székely András Bertalan</i>)	37
Száz esztendeje született Tichy Kálmán (<i>Ambrus Ferenc</i>)	43
Nagy Jenő, a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom mártírja (<i>Laczkó Mihály</i>)	46
Hetven éve született Szőnyi Márton (<i>Kerékgyártó Mihály</i>)	50
Hagyomány, kereszténység, magyarság (<i>Andrásfalvy Bertalan</i>)	52
Farkas Sándor, a múzeumalapító gyógyszerész (<i>Lőrinczy Gábor</i>)	54
TERMÉS	
Hogyan szólnak a benedeki harangok? (<i>Kuczy Károly</i>)	56
Viszló község állattartása a XX. század elején (<i>Dr. Kisida Erzsébet</i>)	59
Közép-Európáról – Bécsben (<i>Sz. A. B.</i>)	63
MIKÁTÓ	
KRÓPIKA	
A bányászati kultúra emlékei Pécsen (<i>Dr. Krisztián Béla</i>)	64
Tóth Ferenc és a makói honismereti mozgalom (<i>Fejér Gábor</i>)	65
Megalakult a Magyar Népfőiskolai Társaság (<i>Hajdú Demeter Dénes</i>)	66
Klubélet a Rima-tájon (<i>Veres János és Horpácsi Sándor</i>)	67
Gerelyes Ede (1927–1988) (<i>Kristó Nagy István</i>)	69
Nagy Miklós emlékezete (<i>Dr. Szabó T. Attila</i>)	70
Reform és művelődés (<i>Havas Gábor</i>)	74
Magyarság és műveltség (<i>Kelcmen András</i>)	75
Budától – Belgrádig (<i>Dr. Vargha Dezső</i>)	76
FÓRUM	
Magyarok és szlovének a határ mentén (<i>Demeter Zayzon Mária</i>) melléklet	
Az anyakönyvek forrásértékéről (<i>Bognár András</i>)	78
A földrajzi nevek gyűjtésének környezeti jelentőségéről (<i>Kenéz Gyözöné</i>)	79
Név(vissza)adási javaslat (<i>Rácz Sándor</i>)	80
Jókai-emlékszoba és tájház (<i>Kerékgyártó Mihály</i>) 62., Brunszvik Terézre emlékeztek (<i>Kriston Vizi József</i>) 71., Gáll István-emléktábla Balatonfüreden (<i>Kellei György</i>) 71.	

A borítón a fülöpi (Hajdú-Bihar megye) betlehemes látható (*Hapák József* felvétele)

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

A fotográfia első száz éve Magyarországon – Kilenc nemzetőr százéves emlékműve – A republikánus honvédtábornok – A pécsi postapalota címerének története – A borsavölgyi társadalomtudományi kutatásokról – A hazai barlangok világa – A híres debreceni tözsérség – Az al-dunai székelyekről – Magyar emlékek Kelet-Afrikában – Észk esküvői szokások – Az 1988. évi honismereti táborokról – Tatai gimnazistákkal Erdélyben – Gy. Szabó emléktábla-avatás Szankon – Szepsi Csombor Márton Napon Gömörben.

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Ambrus Ferenc tanító, Rozsnyó – Andrásfalvy Bertalan tud. főmunkatárs, MTA Néprajzi Kutató Csoport, Bp. – Benda Kálmán tudományos tanácsadó, Bp. – Bogrnár András könyvtáros, Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét – Demeter Mária tud. kutató, Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Osztálya, Bp. – Fejér Gábor muzeológus, József Attila Múzeum, Makó – Göröcs Mihály dr. nyugdíjas, Kassa – Halász Péter tud. főmunkatárs, AKI Bp. – Harasztói Mihály főmunkatárs, Komárom Megyei Művelődési Központ, Tatabánya – Havas Gábor dr. közgazdász, Bp. – Havas Gáborné dr. földrajzi szakíró, Bp. – Horpácsi Sándor újságíró, Észak-Magyarország, Miskolc – Juhász Gyula főigazgató, Országos Széchényi Könyvtár, Bp. – Kanyar József, a Somogy Megyei Levéltár ny. igazgatója, Kaposvár – Kálmán Attila dr. tanár, Eötvös József Gimnázium, Tata – Kelemen András dr. osztályvezető, Központi Kórház, Székesfehérvár – Kellei György közművelődési munkatárs, MSZMP Városi Bizottsága, Balatonfüred – Kenéz Gyözőné, a Szövetkezeti Kutatóintézet ny. munkatársa, Bp. – Kerékgyártó Mihály műszaki oktató, 102. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Ózd – Kertészné Angyal Mária osztályvezető, Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézet, Bp. – Kisidai Erzsébet dr., a Pesti Központi Kerületi Bíróság ny. munkatársa, Bp. – Kriston Vizi József dr. osztályvezető, Szórákaténusz Járékmúzeum, Kecskemét – Kristó Nagy István főszerkesztő, Magvető Kiadó, Bp. – Krisztián Béla dr. mérnök tanár, Mecseki Szénbányák, Pécs – Kuczy Károly dr. levéltárkezelő, Városi Képzőművészeti Gyűjtemény és Érseki Gazdasági Levéltár, Kalocsa – Laczkó Mihály oktató, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Bp. – Lőrinczy Gábor régész, Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szeged – Pozsgay Imre államminiszter, Minisztertanács Hivatala, Bp. – Rácz Sándor tanár, Kun Béla Általános Iskola, Makó – Szabó T. Attila dr. docens, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely – Székely András Bertalan dr. tud. munkatárs, OSZK Magyarságtudató Intézet, Bp. – Szikossy Ferenc főigazgató, Magyar

Munkásmozgalmi Múzeum, Bp. – Tóth János igazgatóhelyettes, Országos Közművelődési Központ, Bp. – Vargha Dezső dr. levéltáros, Baranya Megyei Levéltár, Pécs – Veres János író, Rimaszombat.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

ÁGOSTON LÁSZLÓ (elnök)
BARTHA ÉVA
FRANK TIBOR
FÜR LAJOS
GAZDA ISTVÁN
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)
HAVAS GÁBORNÉ
JUHÁSZ RÓBERT (felelős szerkesztő)
KOVÁTS DÁNIEL
MORVAY PÉTER
SÁNDOR LÁSZLÓ
SZÉKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
SZIKOSSY FERENC
TIMAFFY LÁSZLÓ
TÖLTÉSI IMRE

TÖRÖK LÁSZLÓ (töredelő szerkesztő)

ISSN 0324-7627. Kiadja a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat Bp. Lenin krt. 9-11. Felelős kiadó: *Siklósi Norbert* vezérigazgató. Szerkesztőség: 1360 Budapest, Belgrád rkp. 24. Telefon: 182-855. Szerkesztőségi órák: hétfő 14-16 óráig. Készült 5000 példányban, 5 (B/5) ív terjedelemben 88 81696 Pannon Nyomda, Veszprém. Felelős vezető: *Danóczy Balázs* igazgató

Terjeszti a Magyar Posta – Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) (Budapest, XIII., Lehel u. 10/a. 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámmra. Ára 8 Ft. Éves előfizetési díj 48 Ft. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat (H-1389) Budapest, Postafiók 149.

A XVI. Honismereti Akadémia

Tata, 1988. július 4–8.

Kanyar József:

Megnyitó

Tisztelt Honismereti Akadémia, kedves vendéglátóink, kedves vendégeink!

Ismét egybe gyülekezett a magyar honismereti mozgalom szekértáborra itt Tatán, ahova az utat, ősi történetünkre utalóan, a bánhidi Turul-madár is mutatta. Az idén is öt százból fonódik össze akadémiánk mondanivalója. Nemzeti emlékhelyeinkről szóló bevezető előadásból, XX. századi nemzet- és magyarságtudatunk másik nagy témájáról, a történelmi egyházaink és mozgalmunk újra felmérhető kapcsolatairól. Mindezeket túl a négy szekcióban elvégzendő elvi és gyakorlati munkánk után ötödik szálként Tata és Komárom megye szépséges tájait bemutató történelmi képeskönyvet forgathatjuk át, köszöntve abból az alkalomból is a várost, hogy harmadszor nyerte el a Hazafias Népfront Országos Tanácsától a nemzeti zászlót, kiemelkedő társadalmi munkájáért.

Nemzeti emlékhelyekre a kis nemzeteknek van igazán szükségük nagyobb álmaik továbbélésére végett. Így megyünk el még az idén a szárszói emlékhelyre is, a népfront 45 esztendővel ezelőtti bölcsőhelyére az azóta felgyülemlett sorskérdések megválaszolására,

Kanyar József megnyitja a XVI. Honismereti Akadémiát (Kiss József felvételei)

Látogatás az esztergomi Bazilikánál

A Lilla-emplékházban Almásneszmélyen

miután Szárszó mérlegét még 45 év múltán sem készítettük el nemzetünk nagy kárára, társadalomtudományunk és politikánk nagy fogyatkozására. Nagy kár volt ugyanis a reménység esztendei múltán, hogy a fordulat évei után a legszebb politikai és kulturális álmokat, törekvéseket is megcsonkították hazánkban. Úgy énekeltek velünk a szabadságról, hogy közben nem is vettük észre: nemzetünk kezére bilincset tettek.

A nemzettudatról és a magyarságtudatról való mondandónk során, honismereti mozgal-munknak a felsajduló nemzeti sérelmek láttán felhívással kellett fordulnia a nagyvilághoz az

erdélyi magyarság megmentése érdekében. Az Országos Honismereti Bizottság felhívását hazánk és a nagyviág nyilvánosságának tudomására hozva tiltakoztunk a romániai nemzeti-ségek szülőföldjeinek elpusztítására irányuló tervezetek ellen.

Nagy és kimeríthetetlen témánk ez idén az *egyházak és a honismereti mozgalom*. Hazánk kulturális életének nemzeti tözsdéjén ismét megemelkedett a régi egyházi alma máterek és kollégiumok, művelődési intézmények árfolyama. De kimeríthetetlen kincsesbányája lehet a honismereti mozgalomnak az egyházak élő tevékenysége is. Végzetes hiányt szült az elmúlt évtizedekben az a vulgáris magatartás, amely a haladást és a valláserkölcst szembeállította egymással. A kis nemzetek egyházai mindig a nemzet fennmaradását szolgálták. Munkájukkal a nemzet öntudatát nevelték, a nemzet önismeretét fokozták, hiszen egy szép gregorián dallam vagy kálvinista zsoltár éppen úgy nemzeti kincsünk lett, mint nemzetmegtartó népdalaink, mind a mai napig. Egyházaink kulturális világa, a népi áhitat, az egyszerűség, a hit, a morális tisztaság mind-mind beemelhetik népünket és honismereti mozgalmunkat a nemzetek és az emberiség tartós egyetemességébe. Nincsenek külön utak e tekintetben, nincsenek fölé- és alárendeltségek. A reformokból győztesen kikerülni szándékozó nemzet csak a demokratikus egymasmellettség útját járhatja a jövő irányába.

Amikor tisztelettel és szeretettel köszöntöm Tata városának és Komárom megyének szívbeli fogadtatását, hadd kívánjak ez idei akadémiánknak jó tanácskozást, jó termést és közösséggyarapító eredményeket.

Tisztelt Honismereti Akadémia! Köszöntöm ezekkel a gondolatokkal mozgalmunk ez idei zarándokait, kiváló előadóit, szervezőit, rendezőit és házigazda mecénásait. Köszöntöm a megyék honismereti bandériumainak minden egyes tagját. Ezekkel a gondolatokkal megnyitom a XVI. Tatai Honismereti Akadémiát.

Pozsgay Imre:

A nemzeti emlékhelyek és a nemzettudat

Tisztelt Honismereti Akadémia, kedves barátaim! Köszönöm a szíves fogadtatást, a barátságukat. Vizonzásul nem ajánlhatok fel mást, mint azt, hogy szeretnék ezentúl is méltó lenni figyelmükre, a barátságukra és — ahol és amiben tehetem — segítségére lenni a honismereti mozgalomnak. Hogy mire tartom, mennyire értékelem a honismereti mozgalmat, azt nem itt hallják tőlem először. Beszélhettem erről Sopronban, Sárospatakon és minden más fórumon, ahol csak találkoztunk. E tekintetben, bárhová is vessen a sors — ahogy mondani szokták —, nincs okom meggyőződésemen, véleményemen változtatni. Egyfelől azért nincs okom, mert tudom, hogy maga a mozgalom *milyen óriási értékeket hordoz*, és tagjai milyen elhivatottsággal, elkötelezettséggel végzik dolgukat. Másrészt azért nincs okom változtatni a meggyőződésemen, mert elkötelezettségükhöz, hivatástudatukhoz kapcsolódva magam is hiszem és tudom, hogy a haza történelmének, jelenének ismerete nélkül zavarbaejtő a nemzeti közérzet és csak zavaros lehet a nemzettudat.

Gondolom, elnézik nekem, hogy a mai előadásban nem elsősorban szaktudományi eredmények felmutatására törekszem. Tudom, hogy itt kitűnő és avatott tudós előadók ezen ügyek szakmai összefüggéseit meggyőzően és tudományos kutatásaik eredményeire alapozva előadták, elmondták. Így tehát kérem, nézzék el nekem, nézzenek magunkra is, meg helyzetem szerint is inkább politizálni fogok a mai napon, mint azt korábban is tapasztalhatták tőlem.

A téma a nemzeti emlékhelyek és a nemzettudat. Gondolom, erről sem én ejtek először szót ezen a fórumon. Amikor az ideai honismereti akadémia programját meghatároztuk, tanakodtunk róla, még senki nem gondolta, hogy *szomorú aktualitása* lesz ennek a témának. Szeretném elmondani, hogy a HNF Országos Tanácsa ma délelőtti ülésén, csatlakozva az Országgyűlés múlt heti ülészakán elfogadott állásfoglalásához, átiratot intézett a román partner-szervezethez, az ottani népfrontmozgalomhoz, amelyben felhívja a figyelmet az emberi jogok megsértésére és az emberiség ellen elkövetendő bűnök megakadályozására. Erről előjáróban csak ennyit. Miközben jól tudom, hogy fájdalmunk nem alaptalan, úgy érzem, akár e kérdéskör mélyebb összefüggéseinek megértéséhez is közelebb jutunk, ha a nemzeti önismeretben, a nemzeti emlékhelyek és a nemzettudat közös vizsgálata során néhány alapkérdésben megegyezünk.

Kezdem a nemzettudat állapotával, és a nemzettudathoz kapcsolódó igényeinkkel. Megértünk, meg kellett élnünk nekünk is olyan korszakot, amikor ugyan nem buldózerekkel, de ilyen-amolyan *ideológiai tatárjárással* igyekeztünk — a többes szám első személy nem vallomás — ebben a hazában sok mindent elrontani, aminek a helyrehozatalán most fáradozunk. Vagyis amikor a nemzettudatról — különösen, ha a nemzeti emlékhelyek és a nemzettudat egymáshoz való kapcsolatáról — beszélünk, itt, magunk között valljuk be, hogy itt is keresztül-kasul járták az országot az *ideológiai buldózerek*, amelyek megtettek mindent, hogy a nemzettudat megszakadjon. Mondván és gondolván — még csak rosszindulatot sem föltételezve —, hogy a nemzeti kontinuitás érzése, annak mély gyökerei és azok elszakíthatatlansága akadályai lehetnek egy új társadalom felépítésének. A történelemben már nem először fordult elő, hogy egy új társadalmi vállalkozás az előzmények tagadásával kívánt könnyíteni saját terhén, s e könnyítés révén kívánt kezelhető embertömeget „előállítani”, hogy minél kisebb ellenállással menjen végbe az éppen aktuális modernizáció.

A legenyhébb kifejezés, amit ma erre mondhatunk, hogy ez tevedés volt. Akármelyikünk és akárhány estek is bele ebbe a hibába, tevedésnek bizonyult, mert kiderült, hogy a kezelhetővé formált, alacsonyított emberek sokaságából nem lesz nép, csak tömeg. Ahol pedig csak tömegként jelenhet meg a nép, ott nincs felelősség a társadalomban, és az egyénben nincs belső hajtóerő a felemelkedéshez. Megisméltam: pontosan az új dolgok szempontjából volt a legnagyobb veszteség a nemzeti folytonosság, az államiság tudatának és vele együtt a nemzeti lét tudatának megszakítására való törekvés, ami azonban hál' Istennek nem sikerült. De kártevételekkel járt az egyénre, a társadalomra egyaránt.

Meggyőződésem, hogy egy magát közösségének valló társadalom egy nagyon lényeges közösségi formát nem kapcsolhat ki az emberi együttműködésből, ez pedig a nemzet, mint közösség. Mondják sokan, a szocializmus elméletének képviselői is vallották, hogy a nemzet illuzórikus közösség, hiszen erősebb benne a megosztottság, mint az együvé tartozás valósága, s ezért mindig csak közérzületként, nagyon gyakran hamis tudatként lehet fenntartani a nemzeti egységet.

Nem hallgathatjuk el, hogy ennek a feltételezésnek és tapasztalatnak is megvan az értelme és jelentősége. Kétségtelen, hogy az eddigi nemzetek a történelemben — akár etnográfiai alapon, akár polgári szituációban közelítünk is a nemzeté válás folyamatához — a megosztottság közösségei is voltak. Némely esetekben és hosszú korszakokon keresztül a nemzet alá sodort létben élt a nép nagy része. Hiszen egy rendi társadalom például a maga alkotmányosságában, az alkotmány sáncán kívül rekesztett népet nemzet alatti létben is tartotta, nemcsak a jogtalanság és az önkény létében. Am a rendiségnek ezek a formái — és modern történelmünk erről is tanúskodik — nem csupán a feudális társadalom körülményei között fordulhatnak elő. Az ilyenfajta magatartások és a rendiséghez kapcsolódó függési rendszerek sajnos a szocializmusban is létrejöhetnek. Máshonnan is értesülhettünk volna róla, ha azon a gazdag tartalmú politikai eseményen, amely a múlt héten Moszkvában zajlott le, nem érzékeltetik, hogy ilyesmi a szocializmusban is előfordulhat. Erről is szólt a moszkvai pártkonferencia. És okkal, mert ha valahol, akkor ott szilárdult meg ez a rendiség a legkeményebben az elmúlt hetven esztendőben, és ott kell ennek betonját a legerőteljesebb eszközökkel feltörni.

Ne higgyék, hogy messzire kalandoztam a magyar nemzeti problémától. Arról szerettem volna előljáróban beszélni, hogy — bár lehet szabadt, töredezett, néha súlyos ellentéteket hordozhat egy nemzet egysége, mégsem tekinthető a nemzeti egység illuzórikus közösségnek. Valóságos közösség és az emberiséghez az út csak a nemzet lépcsőin keresztül vezethet el. Minden nép lealacsonyodik, amely saját nemzetét megkerülve akarja egyenesen a nemzetköziségbe helyezni a saját perspektíváit. Az emberek elvesztik a tájékozódási lehetőségeiket. Ennek a lehetőségnek a megszűnésével pedig feladják egymás ellenőrzésének — nem elszólás tőlem — útját, lehetőségét is. A demoralizálódás, a zülles társadalma alakul ki azokból a társadalmakból, amelyek nem képesek nemzetté válni, vagy nemzetek voltak, de feladták nemzeti azonosságukat.

Az előbb említett okokon túl azért is feltűnik ezt kimondani, mert ott bujkált bennünk az a gondolat is, hogy a nemzeti azonosság hangsúlyozott megerősítése vajon nem kirekesztéses politika-e? Jogos a kérdés, joggal teszik fel azok, akik okultak a magyar történelemből, talán a legújabbkoriból a legtöbbet. Am itt deklarálni szeretném: az én nemzetfelfogásom — és gondolom, a honismereti mozgalom is így van ezzel — nem kizárásos alapon működik. Ellenkezőleg: az integráció jegyében. Ezalatt azt is értem, hogy a Ceaușescu-féle politikának szolgáltatnánk érveket, ha magunk is rabjává válánk egy illúzióknak, amely szerint az országoknak az a csoportja, amelynek tagjai nem tudtak a XVIII. századra egységes nemzetállammá válni, most, a XX. század végén tiszta nemzetállammá válhatna. Ez lehetetlen és embertelen politika, mert csak asszimilációval oldható meg. A tudatos, XX. századi ember számára az asszimiláció jogfosztással kezdődik, lealacsonyítással, mert másként nem tud a főlényben lévő domináns nemzetbe beintegrálódni.

Amikor tehát nemzettudatról beszélünk és nemzeti azonosságunk megerősítéséről, akkor én ezzel semmiképpen sem kirekesztést, az országhatárok közé szorított „tiszta nemzetállam” gondolatát ápolom. Ezt embertelennek és korszerűtlennek tartom a XX. század végén. *Remélem, lehetetlen is!*

Amikor magyarként a nemzeti önazonosság kifejezéséről és annak lehetőségeiről, intézményeiről beszélek, akkor ebbe mindig beleértem, hogy ez szabad választás dolga lehessen Magyarországon is, akárcsak Európa minden országában. A hazához való kötöttség—kötődés tartalmazza a különböző nemzetekhez való kötöttség elemét is. Vagyis e földön, ezen a csekélyke 93 ezer négyzetkilométeren lehessen valaki szlovák, német, horvát, szerb, román, vagy bármilyen kisebbség tagja, amellyel azonosulni tud, s amellyel anyországi kapcsolatokat is fenntarthat. Nekünk, magyarságunkhoz és magyar önbecsülésünkhöz szükséges az, hogy másoknak is meglegyen a szilárd erkölcsi alapon és jogrenden nyugvó lehetősége azonosságának kifejezésére. Akkor tisztességes a magyarság törekvése.

Magyarország az utóbbi néhány évtizedben ezt az utat követte és nemzeti, nemzetiségi kérdésekben óvakodott attól, hogy konjunkturális események vezessék magatartását. Nem erről volt szó akkor sem, midőn a magyarság érzékenyen mozdult a romániai kisebbségek létét fenyegető „településpolitikára”. Kezdetről fogva tudjuk, hogy itt nem a magyar—román viszonyról van szó. Mi sorközösségben élünk a román néppel csaknem ezer évig, s adja Isten, hogy ennél jobb sorsban együtt élhessünk továbbra is. Itt valóban az emberiségéről és az emberi jogok világáról van szó, amelyben mindenki illetékes szerzte az egész világon. *Nem belügy!* A kultúra világa együtt él bennünk, itt Európában, és Európa is tagolt közössége az emberiségnek. Nekünk segítenünk kell itt, e sorközösségben újjáéleszteni, s újjáépíteni a *közép-európaiság gondolatát*. Vagyis megerősíteni, jobban tudatosítani bennünk, s történelmi kapcsolatainkban, Európához való viszonyunkban azt a nem történelmi előzmény nélküli tényt, hogy mi nemcsak geográfiailag vagyunk jelen Európában és Európának ezen a táján. Ennél többről és másról is szó van: olyan történelmünk volt, amelyben közép-európaiságunk — a világrendszer közötti küzdelemben — felváltódott ugyan egyfajta szembenállással, de éppen a glasznoszty és a peresztrojka külpolitikára és nemzetközi kapcsolatokra is előnyös ható következményei miatt újrágondolhatjuk ezt a közép-európaiságot.

Anélkül, hogy a nemzetek társadalmi és szövetségi elkötelezettségein bármit is változtatnánk, az európaiság újra felfedezhető itt, Közép-Európában. Nem geopolitikai, hanem művelődéstörténeti és nemzettudat-történeti alapon. Ezért nemzeti emlékhelyeinkről tudnunk kell, hogy azok közép-európaiak, s így végül is európaiak. Ezzel együtt azt is tudjuk róluk, hogy bennük és rajtuk nemcsak az európai kultúra iránti fogékonyságunk érződik, hanem *alkotóképeségünk* is. En Györffy Istvánnal, a nagy néprajztudóssal értek egyet, aki európai jelenlétünkéről azt mondta, hogy nemcsak a tanulékonyágban, hanem az alkotásban

is részt vettünk itt, Európában, vagyis ez a kontinens a mi művünk is, nemcsak mi vagyunk Európa műve. Ezt kellene tudatosítani magunkban ahhoz, hogy a nemzeti azonosságunk ne a fellobbanások, meg a konjunkturális helyzetek kapcsán erősödjék meg, hanem éppen a kontinuitás, a folyamatos államiság és az államisághoz kötődő alkotmányosság, a kulturális teljesítmények nyomán.

Csábító a gondolat, hogy nemzeti emlékhelyek alatt műemlékeket értsünk. Holott én a nemzeti emlékhelyek sorában számon tartom a *dűlöt* is — amelynek megszgyéjét ugyan összeszántották, de emlékezetemben még pontosan él és fel tudom idézni —, ahol kisiskolásként először terítettem kötelet. Vagy azt a helyet, ahol — falum határán — keresztülrohog az autópályán a modern civilizáció, de tudom, hogy a pálya alatt ott van néhány □-öl abból a földből is, amelyek éppen az akkori és ottani Mesterdűlőhöz tartozott.

Azt hiszem, nemzeti emlékhelyeink nem akkor válnak közös emlékké, ha a tatai vár előtt elhaladva — persze ez is nagyon fontos — tudjuk, hogy mi volt a rendeltetése; és nem akkor, ha Géza fejedelemre emlékezve tudjuk, hogy az esztergomi vár melyik ablakán pislogott ki a hajókra, amik elúsztak a szeine előtt a Dunán, bár ez is rettenetesen fontos. De tudnunk kell arról is, hogy Ászáron önmagukat tisztelték meg akkor, amikor a nagy önismeretkeresésben emlékhelyet létesítettek Jászai Marinak. Amikor a történelmi emlékhelyek s a nemzettudat kapcsolatát, e viszony társadalmi jelentőségét méltatjuk, a nagy nemzeti emlékegyüttesek mellett ne feledkezzünk meg arról se, hogy *mindannyiunk keze ügyébe esik valamilyen emlékhely*. Lehet, hogy már csak a családunk tartja számon, lehet, hogy egy kihalófélben lévő falu néhány öregembere tud csak róla. Mégis azokhoz a gyökerekhez tartozik, amelyek jelentőségéről oly sok szó esik mostanában.

Szeretnék arról is szólni, hogy valóban megbecsüljük-e a reprezentatív, nagy emlékhelyeket ebben az országban. A vereségeket, a győzelmeket, a várakat és a közjogi történelem emlékeit. Bármelyiket sorolom is, úgy hiszem, hogy az elmúlt negyven esztendőben — különösen az utóbbi időben, miután az *ideológiai tatarjárás* következményeivel szembeszálltunk — nagyon sok mindent tettünk a helyreállításért. Ám tudnunk kell, hogy pusztulás is volt. Nemcsak a kastélyok pusztulását értem ezalatt, hanem egyáltalán a közömbösséget ezek iránt az emlékek iránt. A minap a televízió munkatársai faggattak, mi a véleményem arról, hogy szállodaépítési terveket fontolgatnak a Budavári Palotához felvezető keleti oldalra, az ún. Ybl-bazár fölé. Ebben nem a külföldi, becsvágyó beruházók ambíciója lepett meg igazán, hanem az, hogy ezt Budapesten, Magyarországon fontolgatni lehet. Az, hogy a könnyedség, a lazaság, a mindennapok oltárán és a kényszerítő, szorító máról holnapra élés viszonyai között fel lehet adni a nemzeti emlékhelyeket. Bizony időnként nekünk is önvizsgálatot kellene tartanunk, kezdve az 1971-es településpolitikai határozattól az ilyenfajta spekulációkig. Ez szükséges ahhoz, hogy erősebbek legyünk és képesek legyünk távlatosan gondolkodni. Jelen esetben ugyanis a hosszú távú érdekhez való kapcsolódás jelenti a nemzeti azonosulást és a nemzeti birtokosságot is a számunkra.

Magyarországon jó lenne minden hatás ellenére olyanfajta nemzettudatot kialakítani, mely már nem a nemzeti sértettségből indul ki, hanem a *nemzeti teljesítményből*. Ez az ország — ahogy Györfly mondta — nemcsak tanulékony, hanem alkotásra is képes. Ezért európai. És ha a nemzeti teljesítményből indulok ki, bizton remélhetem: az eljövendő honismereti akadémiákon a magamfajta előadók nem a panasz hangján és a felzúdulás eseti háborgásának jegyében, hanem a távlatokról szólnak majd, amikor a múltat vallatják és a nemzeti önismeret megerősítését szorgalmazzák.

Az egyházi közgyűjteményekről

Országos Katolikus Gyűjteményi Központ (Bp. Károlyi Mihály u. 4—8. 1053) szívesen áll műzeumi, könyvtári és levéltári információkkal a kutatók rendelkezésére.

23 katolikus levéltár, 12 katolikus egyházmegyei és szerzetesi könyvtár van az országban. A Magyarországi levéltári című, 1983-ban kiadott kötet ismerteti ezeket és közli a címüket is.

Ráday Gyűjtemény — Református könyvtár és levéltár (Bp. Ráday u. 28. 1093. hétfő—péntek 9—16 óráig, július—augusztus zárva)

Ráday Múzeum (Kecskemét Villám utca, 6000 kedd—péntek 9—16 óráig)

Evangelikus Múzeum (Bp. Deák tér 4. 1061 Tf: 174—173. kedd—vasárnap 10—18 óráig)

Evangelikus Könyvtár (Bp. Üllői u. 24. 1085 Tf: 142—009 vasárnap—péntekig 9—15,30 óráig.)

— Evangelikus Levéltár ugyanott, nyitva tartása bizonytalan.

Rabbikeprő Intézet Könyvtára (Bp. József krt. 27. 1085. Levélben történő megállapodás szerint.)

Nemzettudat, magyarságtudat a XX. században

A honfoglaló magyarság keletről érkezett a Kárpát-medencébe, és e térség helyzete választási lehetőséget tartogatott számukra. A választást politikai kényszer döntötte el a nyugati irányban, de a magyar uralkodók és uralkodó rétegek pontosan érzékelték a nyugati mintában rejlő nagyobb mozgásteret és fejlődési lehetőségeket. Ezek a minták azonban nem tiszta formában, hanem a korábbi magyar struktúrára épülve váltak meghatározóvá és ennek következtében a nyugat-európaival belsőleg rokon, de attól mégis eltérő magyar társadalomszerkezet és annak megfelelő intézményrendszer épült ki Magyarországon.

Fejlődésünket a sajátos társadalomszerkezet kialakulása mellett az utóbbi évszázadokban Európa fejlett régióihoz viszonyítva a megkésetttség, valamint a felzárkózási lehetőségek elmulasztása is meghatározta. Ennek következtében történelmünket az a sajátos helyzet jellemzi, hogy felzárkózási kísérleteink a térségünkben végbemenő, általunk érdemben befolyásolhatatlan nagyhatalmi konfliktusok előterében zajlottak és zajlanak. Állami függetlenségünk hosszú évszázadokra elveszett, azonban mindig maradt annyi mozgáster, amely lehetővé tette Magyarország fennmaradását, de nem a teljes felzárkózást, inkább annak esélyeit.

Amikor ezeket a bevezető szavakat elmondtam, azt is elmondhatom, hogy amióta modern nemzeteszmerőről beszélhetünk, Magyarországon a nemzettudat és a magyarságtudat ritkán volt zavarok nélküli, talán csak a reformkor némely szakaszaiban, talán csak az 1848-as forradalom első időszakában. Ezt követőleg még kevesebb esély és lehetőség volt arra, hogy a nemzeti tudat zavarai nélkül történjen további fejlődésünk. Mert ez a modern Magyarország, amely a kialakulás évtizedeiben gazdasági vonatkozásban legalábbis esélyes volt az Európához való fölzárkózásra, a kiegyezést követő időszakban a nemzeti tudat zavarainak már súlyos formáival kellett küszködjön. A magyar közvélemény nagy része úgy érezte, mintha a nemzeti függetlenség súlyos csorbát szenvedett volna a kiegyezéssel. Ez az az időszak, amikor modern nemzetiségi törvényünket, amely a korabeli Európában és még hosszú ideig ezt követően példamutató törvényalkotás volt, mégsem tudtuk teljes mértékben megvalósítani azokban az évtizedekben. A nemzetiségi problémák súlyos ellentétékké merevedtek, a politikai nemzet fogalma az államvezetés gyakorlata volt, s a politikai nemzetfogalom és a nemzetiségi törvény közötti különbség súlyos ellentmondásokat hozott felszínre.

A társadalom fejlődésének súlyos zavarai minden nagy előrelépés ellenére adódtak voltak, sőt erősödtek. Elsősorban beszélhetünk itt a magyar polgári társadalom fejlődészavarairól, a polgári vezetőrétegünk kialakulásának problémáiról és beszélhetünk a magyar népnek a kapitalizmushoz való asszimilálódásában mutatkozó zavarokról. A modern Magyarország fogalmából kívül maradt az a sok millió magyar paraszt, aki a magyarság törzsét, a magyarság testének a nagy részét jelentette.

Volt egy rövid pillanat — ezt azért kell megemlíteni, mert a tévedések, a torzulások, sokszor a valóság színeiben tűnnek fel — 1914 nyarán, amikor úgy tűnt, hogy ismét létrejött a nemzeti egység: amikor az első világháború kirobbant, látszatra egységes magyarság alakult ki, de ebből a torz egységből, ami a háborús lelkesedésből fakadt, nagyon hamar ki kellett ábrándulniuk. És a súlyos bajok, zavarok, amelyek már korábban megvoltak az országban, az első világháború végére összezsugorodtak, és attól kezdve katasztrófális sorozat indult el a nemzet életében. Pedig megint volt egy pillanat 1918. október végén, amikor az őszirózsás forradalom győzedelmeskedett, és amikor megint előtűnt állott a nemzeti egység lehetősége. De ez is nagyon rövid ideig tartott, hiszen a nagyhatalmak ellenszenve a független Magyarországgal szemben hamarosan megnyilvánult. A magyarországi őszirózsás forradalomban nem a modern magyar társadalom, a demokratikus Magyarország megteremtésére való törekvést tekintették, hanem a vesztes manipulációit látták benne, amely azokkal a döntésekkel kíván szembeállni, ami a történelmi Magyarország

megszűnését fogja majd jelenteni. Rövid volt ez a pillanat azért is, mert a történelmi Magyarország szétbomlasztásának az igénye a szomszédos, függetlenné vált vagy megnagyobbodni kívánó népek és országok számára alapvető igény volt és ez természetesen szembenállt azokkal a törekvésekkel, amelyek a függetlenné vált Magyarország vezetőit, közvéleményét és társadalmát irányították. Belső ellentmondások gyöttrik az országot a forradalommal szemben, és ezek majd a Magyar Tanácsköztársaság kiküszöböléséhez vezetnek, ez pedig az ellenforradalom kibontakozásához vezetett.

Két forradalom, egy ellenforradalom, miközben megszűnik a történelmi Magyarország, bekövetkeznek a trianoni békeszerződés döntései — mindez olyan hatalmas megrázkódtatás volt a magyar nép, az ország közvéleménye számára, amit nem lehetett egyszerűen kiheverni. Az ország területének kétharmada, a magyar etnikumnak egyharmada veszett el. Ez olyan katasztrófális hatással volt minden szellemi emberre, ami alapvetően befolyásolta a két világháború közötti magyar gondolkodást, politikai gondolkodást, és mindazt, ami ezután következett. Ezt azért nagyon fontos említenünk, mert hosszú ideig hallgattunk erről. Hallgattunk és úgy tettünk, mintha csak azokat a rétegeket, azokat a vezető erőket érintette volna sorscsapásként a trianoni békeszerződés, amelyek az ellenforradalmi rendszert létrehozták és hatalomra juttatták, mintha másokat ezek a súlyos katasztrófák nem érintettek volna. Pedig érintették az egész magyar szellemi életet, mindenkit, ki átélte ezt a kort idősebben vagy fiatalabban, mert majd mindenki megégette a szárnyait. Megégette a forradalomban, megégette az ellenforradalomban és megégette abban a rettenetes következményben, ami a trianoni békeszerződés után jött el. És ez az az időszak, amikor ráépülnek ezekre a zavarokra azok, amelyek a kiütkeresésből fakadnak. Mert mindenki keresi a kiutat, elsősorban a történelemben. A történészek, mint Szege Gyula, a harmadik nemzedék hibáiban, abban a művében, amely alapmunkája volt a két világháború közötti Magyarország politikai gondolkodásának. Szabó Dezső, az író Az elsodort faluban és annak eszméiben kereste a kiutat, ami sok szempontból félrevezető volt.

A trianoni békeszerződésből fakadt egy nagy felismerés, az tudniillik, hogy most vált az ország etnikailag majdnem egységesé, hiszen a viszonylag nagyobb számú magyarországi németiséget leszámítva alig voltak nemzetségei a trianoni Magyarországnak, viszont saját etnikumának egyharmada került a szomszédos országokba, vált más állam polgárává, vált kisebbséggé, és került olyan helyzetbe, amely nagyon megszorító helyzet volt, és amely a magyarság számára eddig ismeretlen fogalom volt. A nagy felfedezés azonban — amely az 1920-as évek vége felé kezd igazából kialakulni, természetesen szellemi előzményekre támaszkodva — az volt, hogy nemcsak most vált etnikailag egységesé ez az ország, hanem ennek az etnikumnak a nagy része a magyar parasztságot jelentette. Azt a magyar parasztságot, amely ugyanakkor létfeltételeiben nagyon nyomorúságos helyzetben volt, hiszen ez az időszak, amikor megszületik az a fogalom is — még hozzá nem is baloldalról, hanem jobboldalról —, hogy a hárommillió koldus országa. Ez vezet aztán az 1930-as évekbe, amikor ebből a gondolatból kiindulva a magyar szellemi élet azzal kezd el foglalkozni, hogy létre kell hozni a sorskérdések megoldásának a feltételeit és a sorskérdések között mindenekelőtt a magyar parasztság létfeltételeit kell megteremteni a földosztással, a földreformmal. Vagyis a magyarság sorskérdései közé és ezzel együtt a magyar nemzeti tudat problémái közül a szociális kérdések vonulnak be, mindenekelőtt a magyar parasztság helyzete. Ez az az idő, amikor egyre erősödik az az áramlat, hogy ezt a rendszert, amely az első világháború végén és az ellenforradalom folyamatában született, meg kell reformálni, meg kell változtatni mindenekelőtt azzal, hogy a parasztság soraiból egy új magyar középosztályt kell kinevelni, amely majd megoldja a magyar nemzeti sorsproblémákat. Nemcsak azt, amelyről már szó volt, hanem más kérdéseket is meg tud oldani és ezek között mindenekelőtt említeni kell a területi revízió egyfajta magyar megoldását, amelyet a Márciusi Frontban hirdettek 1937-ben, és ezalatt a konföderációs gondolatot értették. Azt a gondolatot, hogy össze kell fogni a Duna-medencei népekkel és egy olyan föderációt kell létrehozni, amely spiritizálja a határokat, és végül megoldja a magyar, a magyar, hanem az összes szomszéd nép problémáit. Ezzel kapcsolatban azonban el kell mondani, hogy ez a gondolat, amely a magyar progresszióban, a magyar baloldali és demokratikus gondolkodásban, de bizonyos értelemben a konzervatív gondolkodásban is utat tört magának, nem volt jelen a szomszédos országok középosztályában és közvéleményében. Hiszen ezek az országok részben az első világháború végén — vagy nem sokkal korábban — váltak függetlenné vagy nagyobbodtak meg, még a mohó nacionalizmus idejét éltek, semmi sem állt

távolabb tőlük — vagy legalábbis nagy részüktől —, mint az a gondolat, hogy ezt a frissen szerzett birtokot mással is megosszák; vagyis semmi sem állt tovább tőlük, mint éppen a föderáció vagy a konföderáció gondolata.

Igy érünk el aztán 1938-hoz, amikor a náci Németország közvetlen szomszédságunkba jut. A nemzeti szocialista eszmék hatása Magyarországon is utat tör magának, és azt veti fel, hogy az összes nemzeti problémát, az összes sorskérdést meg lehet oldani faji alapon is, a magyarországi zsidóság kiszorításával, a faji törvénykezéssel. Ez egy szellemileg előkészített csapda volt, mely azokat az értelmiségieket, akik nem figyeltek oda, vagy egy pillanatra is ellankadt figyelmük, úgy kötötte oda ezekhez az eszmékhez, mint a Kabaré című filmben a fiatal náci énekes dala a kocsma közönségét, amikor arról énekelt, hogy a holnap a miénk lesz. Nehéz volt ebből a csapdából kivergődni és igazán talpon kellett lenni eszmeileg azoknak, akik ezt a csapdát ki tudták kerülni; azoknak, akik nem kerültek egy másik csapdába, tudniillik, hogy a német veszélyt, az ország függetlenségével szembeni veszélyt hasonló úton próbálták elhárítani. Amikor — mint ismeretes — a háború közvetlen megelőző esztendeiben elterjedt a magyar politikai gondolkodásban az asszimiláció kérdése, hogy vajon az idegenek asszimilálódnak-e a magyarsághoz, vajon a zsidók, a németek és más idegen származásúak igazában magyarrá tudnak-e válni. Amikor az a kérdés merült fel a magyar gondolkodásban, hogy ki a magyar — és jó eset volt, amikor azon kezdtek gondolkodni, hogy mi a magyar, mint abban a híres kötetben, amely Szegfű Gyula szerkesztésével a magyar értelmiségnek, a magyar szellemi élet színe-javának gondolatait foglalta össze ebben a vitában.

Elérkezünk a II. világháború idejéhez, ami bizonyos értelemben egy másfajta megközelítést igényel. A magyar nemzettudat és a magyarságtudat szempontjából meg kell említenünk, hogy mielőtt még Magyarország belekerült volna a II. világháborúba, a területi revízió következtében meg tudta teremteni az etnikailag egységes országot, hiszen ez az az idő, amikor kisebb népszigeteket leszámítva az ország etnikailag nagyjából egységes az akkori határokon belül. Ennek a súlyos traumája viszont az volt, hogy ezek a határmódosítások 1938 és 1941 között a fasiszta hatalmakhoz, Németországhoz kötődtek és részben már a megszületés pillanatában, de főként később nem nyertek támogatást azoknál a nemzetközi erőknél, amelyek a fasiszmus vereségét tüzték ki célul és meg is valósították. Nem olyan egyszerű persze a kérdés, mint ahogy ez első pillanatra látszik, mert hiszen a fasiszmussal szembenálló nemzetközi erők egysége csak 1941 után alakul ki, miután a szovjetellenes háború megindult, és Magyarország is bekapcsolódott a háborúba, hiszen 1938-ban az első bécsi döntést még tudomásul veszik a nemzetközi hatalmak, legalábbis nem szólalnak fel ellene. 1939-ben még Kárpátalja visszaszerzését is tudomásul veszik, egyszerűen azért, hogy ez a terület nem kerül a németek birtokába. A második bécsi döntést 1940 augusztus végén — szeptember elején, még csak egy nagyhatalom — igaz a jövő szempontjából nagyon fontos nagyhatalom, Nagy-Britannia — utasítja el, mint a fasiszta nagyhatalmak diktátumát, a Szovjetunió azonban még 1939 és 1941 között is azon az állásponton van, hogy Magyarországnak Erdéllyel kapcsolatban jogos követelése van Romániával szemben, és mint tudjuk, a Szovjetunió egészen addig, amíg Magyarország be nem lépett a szovjetellenes háborúba, azon az állásponton volt, hogy ha Magyarország nem lép be a háborúba, akkor a jövőben, a békeszerződés időszakában Magyarország területi követelésének jogosságát a Szovjetunió elismeri és a békekonferenciát támogatni fogja. Nos, mivel 1938 és 1941 között a Németországgal szembenálló nemzetközi erők véleménye ilyen megosztott volt, természetesen Magyarországon sem lehet kívánni azt a magyar politikai közvéleménytől, hogy ezeket a területi változtatásokat a később kialakult helyzet összefüggéseiben lássák. Természetes volt, különösen mikor Észak-Erdély visszatért Magyarországhoz, hogy a magyar közvélemény túlnyomó többsége nagy örömmel fogadta, és nem azon gondolkodott, hogy ez Németország segítségével került vissza Magyarországhoz. Inkább az a gond volt a magyar szellemi életben — közvetlenül a második bécsi döntés után —, hogyan lehet a regionális gondolkodással szemben egy egységes magyar szellemi életet kialakítani, mint ahogy azt a Nyugat vagy a Társadalomtudomány számaiban lefolytatott vitákban és más lapokban is megtaláljuk.

Nagy ellentmondása ennek a korszaknak, hogy amikor Magyarország belépett a háborúba a Szovjetunió ellen, az akkori magyar kormányzat még hosszú ideig, egészen 1944. március 19-ig viszonylag normális életet tudott nyújtani, amely jobb életlehetőséget biztosított az ország lakosságának, mint amilyen a szomszédos országban, a megszállt vagy hadszíntérre vált Európában kialakult, nem számítva most természetesen a semleges országokat. A

horthysta struktúra tehát lényegi változások, minőségi átalakulások nélkül fennmaradt, és ez azt eredményezte bizonyos értelemben — a nemzetközi megítélés szempontjából is, de a magyar közvéleményben mindenképpen —, hogy nincsen nagyobb baj, az ország mégsem áldozta föl a jövőjét, csak ki kell várni azt a pillanatot, amikor megszabadulhatunk azoktól a kötelekektől, amelyek bennünket Németországhoz, a fasiszta hatalmakhoz fűznek. Nagyon fontos tényező ez, amiről most beszélek, mert ennek az elhallgatása is lehetetlenné teszi történelmünk igazi megismerését és nemzeti tudatunk, magyarságtudatunk alakulását a XX. században. A nagy katasztrófa az volt, hogy 1944. március 19-én bekövetkezett Magyarország német megszállása, amitől nagyon félt az ország politikai vezetésének jó része és szellemi vezérkara is — ha szabad ezt a fogalmat használnunk. Attól félték, hogy még mielőtt véget ér a háború, a német megszállás következtében szétrombolódik az ország belső vezetete, az az alap, amelyre a jövőt építeni lehet. Az összeomlástól való félelem akkor rettenetesen munkált minden gondolkodó emberben, hiszen nem olyan régen volt az első világháborút követő összeomlás egy olyan folyamatban, amiről már beszéltünk. A német megszállás olyan katasztrofális következményekkel járt, mint a magyarországi zsidóság deportálása, hogy nem sikerült 1944. október 18-án az ország kiugrasi kísérlete, és olyan következménnyel járt, hogy Magyarország fölszabadulása féléves folyamatot frontharcokban következett be, amikor is a magyar nemzet többsége ezt a felszabadulást totális háborús vereségként élte meg. És minden, ami a nemzet fogalmához, a nemzeti tudathoz vagy a magyarságtudathoz kapcsolódott úgy tűnt, hogy súlyosan kompromittálódott a háborúnak ebben az utolsó esztendejében.

Azok az eszmék azonban, amelyek egy demokratikus Magyarország megteremtésére születtek és formálódtak ki, még a német megszállás előtt éltek és az adott körülmények között utat is kerestek maguknak a megvalósuláshoz. Mikor merül fel először megint az a gondolat, hogy voltaképpen mi is a nemzet, és kik is voltaképpen a nemzet képviselői? 1945 májusában Illyés Gyula cikket írt. Súlyos fegyverszűnet után vagyunk, s a békeszerződésre készülve ebből a helyzetből kiindulva kezd el foglalkozni a nemzet fogalmával. Akármilyen furcsán is hangzik, Illyés Gyula a sztálini nemzetfogalmat használja, amit mindnyájan — vagy legalábbis az idősebb korosztályúak és a középkorosztály is — jól ismerünk és megtanultunk az iskolában; ebből indul ki és úgy folytatja, hogyha egyszer tudjuk, hogy mi a nemzet, akkor azt is tudjuk, hogy kik a nemzet igazi képviselői. A nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság tagjai, nekik kell majd Magyarországot képviselni a békekonferencia asztalánál. Természetesen Illyés Gyula Ady-i értelemben használta a forradalmi magyarság gondolatát, de el kell fogadnunk, hogy végeredményben őáltala vált olyan fogalomká a nemzet tudat szempontjából, amely hosszabb időre rendezheti a sorokat, hosszabb időre megteremthet egy olyan egységet, vezető eszmét, amely körül a magyarság tömörülhet. Igen ám, de jött a békeszerződés, ami egyébként kiszámítható volt, hogy milyen következményekkel fog járni. De még ezzel szemben is meg lehetett volna valósítani a nemzeti egységet abban a gondolatkörben, amelyet Bibó István fogalmazott meg 1946-ban abban a tanulmányában, amelyet a békekonferenciára írt. Ennek befejező részében volt szellemi bátorsága, intellektuális ereje, hogy azt mondja: ha mi nem is örülünk ennek a békeszerződésnek, de tudomásul vesszük — mert mást nem tehetünk — és be fogjuk tartani feltételek nélkül; egy feltételünk azonban van: nem mondhatunk le a határokon újból kívül rekedt magyarság érdekeinek a képviselétéről, ugyanakkor nem kívánunk lemondani európaiságunkról. Nem kívánunk lemondani arról az eszméről, hogy ezer évig a szomszédos népekkel együtt élünk a Duna-medencében, és a jövőben is együtt kell élnünk.

A baj politikai oldalról következett be, amikor azt a gondolatot, hogy a magyar nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság képviselői, egyre inkább szűkítették. A „magyar közösség” összeesküvései perben, 1946 végén—1947 elején kiiktatták azokat a kisgazdákat, akik őszintén törekedtek a demokratikus Magyarország megteremtésére, aztán kiiktatták a magyar szociáldemokráciát is ebből a körből, az 1950-es években pedig — a koncepciók perek során — kiiktatták a magyar kommunista mozgalom képviselőinek a nagy részét is. Az a gondolat tehát — hogy a magyar nemzet igazi képviselői a forradalmi magyarság képviselői — üres héjjá vált, kiürült, nem volt tartalma, frázissá vált.

Így érkezünk el aztán 1956 őszéhez, a magyarságtudat zavarainak újabb forrásához. Mivel az 1956. októberi és november eleji eseményeknek egy idegen hadsereg alakulatai vetettek véget, a magyar közvélemény nagy részében ez a szabadságharc képzetét alakította ki és tartotta tartósan emlékezetünkben. 1958-ban, amikor elkezdődik a konszolidációnak az a

korszaka, amely végül is ahhoz a hosszabb időhöz vezetett, amikor a konszolidáció ténylegesen megvalósult és valamiféle kiegyezés létrejött az ország politikai vezetői, valamint a magyar értelmiség nagy része és a magyar lakosság nagy része között, elindult egy vita — már 1956 előzményének, történetének bizonyos értelmű figyelembevételével —, amely sok szempontból tisztázni kívánta a magyar történelem korábbi századait. A Molnár Erik-féle vitára gondolok, amely maga is súlyos torzulásokhoz vezetett, és azt torzította, hogy a magyar nép szüntelen elnyomorodása a honfoglalástól kezdve a II. világháború végéig folyt, és a magyar történelemtől végeredményben semmit sem lehetett megtudni, semmit nem lehetett megtanulni. Mégis azt kell mondanom, hogy bizonyos egység a nemzetudat szempontjából kialakult, és bár talán távol volt azoktól az eszméktől, amelyeket sokan valamikor képviseltek és hittek, de mégis az a konszenzus, amelyről oly sokat beszéltünk annak idején, és az utóbbi években kialakított valamiféle egységes elgondolást Magyarország jövőjéről. Ebből egy valami emelkedett ki egyre nagyobb méretekben, ez pedig a szomszédos országok magyarságának a helyzete. Mert hiszen jól tudjuk, hogy a jelenlegi helyzet nem most kezdődött, nem is az elmúlt hónapokban kezdődött. Már az 1960-as években elkezdődött, amikor a magyar közvélemény egyre nagyobb aggodalommal kezdte figyelni a szomszédos országban élő, elsősorban az erdélyi magyarság sorsának alakulását, és egyre nagyobb feszítőerővel jelentkezett, hogy ebben a kérdésben a kormánypolitika is emelje fel a szavát, ne csak a közvélemény elképzelései kapjanak vagy ne kapjanak nyilvánosságot. Végül is elérkeztünk egy olyan pillanathoz — sajnos viszonylag későn —, amikor ebben a tekintetben azt hiszem, kialakult az egység a magyar közvélemény és a magyar politikai vezetés között. De mostanra a helyzet már olyan súlyossá vált, amikor már nem egyszerűen a nemzetiségi lét érvényesítésének kisebb vagy nagyobb gátjairól kell beszélnünk, hanem nemzetiség lét megsemmisítésére való törekvésről.

Amikor ez az egység kialakult, nem szabad elfelejtkeznünk arról a 10 millióról sem, amely ebben a hazában él, s ennek a jövőjéről sem, mert a másik 5 milliónak a jövője szempontjából is nagyon fontos, hogy hogyan fejlődik tovább ez az ország. Mi, szellemi emberek nem mondhatunk mást, mint amit Bibó István mondott 1946-ban: nem szabad földünk európaiságunkat, mert ezeréves történelmünk erre tanít bennünket. Nem szabad lemondanunk arról, hogy együtt élünk a Duna-medence népeivel, és bármennyi keserű tapasztalat is ér bennünket ebben a vonatkozásban egyik vagy másik ország részéről, nekünk újból és újból arra kell törekedni, hogy ez az együttélés békés legyen, de kölcsönösen kielégítse azokat az igényeket, amelyek jogosak. Nem szabad lemondani arról, hogy felzárkózzunk Európa élvonalához, bár az ebben a pillanatban — és ki tudja még, meddig — azt jelenti, hogy a szakadék ne növekedjen tovább. Meg kell próbálni meggátolni azt, hogy eszmeileg is a perifériákra sodródjunk, és arra kell törekednünk, hogy eszmeileg, gazdaságilag, történelmileg európai ország maradjunk. Olyan európai ország, amely nagyon kis mozgásterével is meg tudta őrizni az elmúlt ezer esztendő alatt a maga létét és fönntmaradását, és ha úgy gondolkozunk, mint a magyar történelem és a magyar szellem nagyjai, akkor ez továbbra is megadja a fönntmaradás és a felzárkózás lehetőségét.

Benda Kálmán:

Az egyházak és a honismeret

A Honismeret szó, azt hiszem, annyit fejez ki, amennyit beleértünk. Ma már, úgy gondolom, mindannyian egyetértünk abban, hogy a *honismeret* nemcsak a földrajzi környezet, a haza megismerését jelenti, hanem ugyanolyan mértékben a hazában élő embereket, önmagunkat, valamennyiünket. Én elsősorban az *emberről* szeretnék beszélni. Arról az emberről, arról a magyar emberről, aki ezt a tájat hazává alakította az évszázadok során. Ennek az embernek is elsősorban a műveltségéről, öntudatáról, magatartásáról, ahogy ma divatos szóval mondjuk: a mentalitásáról, amely évszázadok során alakult ki, és amelynek kialakulását nem érthetjük meg, ha nem beszélünk az egyházakról, az egyházak által terjesztett műveltségről és emberi ideáltípusról. Ahogy szokták mondani, a gyárkémény

a jövőt jelképezi, a jelent és a jövőt. Azonban a szülőföldet a gyárkémény és a határban lévő várrom együttesen teszi hazává. Emberi öntudatunk is akkor teljes, ha a jelen és jövő problémáin túl azzal is tisztában vagyunk, honnan jöttünk, mit hoztunk, s abból, amit hoztunk, mi az, ami értékes, mi az a hagyomány, amit tovább kell ápolnunk és mi az, amin változtatnunk kell. A világtörténelemben egyetlen nemzedéknek sem adatott meg, hogy a semmiből építse a maga világát. És ahogy egyéni öntudatomat, magatartásomat befolyásolja az, hogy mit tudok szüleimről, mit tudok őseimről, ugyanúgy közösségi magatartásunkban is alapvetően fontos, hogy a kisebb és nagyobb közösségnek a múltját, a napjainkig megtett útját ismerjük. Annál is inkább, mert hosszú időn keresztül elhanyagoltuk a múltat; nemcsak hogy elhanyagoltuk, hanem azt, ami pozitív volt ebben a közösségi múltban, azt igyekeztünk elhallgatni, háttérbe szorítani. Túl nagy teret engedtünk a hibáknak, azokat nemegyszer még fel is nagyítva. Felnőtt egy, esetleg már két nemzedék is, amelyek szinte elfordult ettől a múlttól, nagy szót mondok: amellyikkel majdnem megutáltatták elődeinket és a múltunkat.

Én erről a múltról és ebben a múltban az egyházak szerepéről szeretnék beszélni. *Minél messzebb megyünk vissza a múltba, annál nagyobb hatása volt az egyháznak, illetve az egyházaknak a műveltségre, az emberi magatartás kialakítására.* A középkorban, hogy mélyebbre és messzebbre ne menjek most vissza, az egyház volt az, amely a kultúrát, a műveltséget hordozta, kialakította, formálta és terjesztette. Nálunk is az egyház volt az, amelyik a Kárpát-medencébe betelepült magyarság körében a nyugati műveltséget elterjesztette, természetesen az ezzel járó társadalmi és gazdasági renddel együtt. Az egyház volt az, amelyik a keletről jött, finnugor és török hagyományokkal érkező magyarságot európai néppé tette. Ezer év óta ez a hármasság határozza meg magyarságunkat. A keletről hozott finnugor nyelv, a magyar műveltség alapvetően törökös jellege, továbbá az európai műveltségbe való beilleszkedés. A három közül bármelyiket vesszük el és felejtjük el, akkor egy leszünk a többi nép közül, és végeredményben a magyarságunkat adjuk fel.

Az európai kultúrát tehát a nyugati, a római egyház hozta és terjesztette el Magyarországon. Történetírásunk ezt az utóbbi évtizedekben nemegyszer homályban hagyta, politikai szempontok miatt talán még igyekezett is elfeledtetni. Szent István óta Magyarország a nyugat része, egész történelmünk a nyugat-európai kultúrához köt bennünket, mentalitásunk, műveltségünk egyaránt európai néppé tett bennünket. Az utolsó görökis templom Európában kelet felé haladva a Kárpátok befelé néző lejtőin épült. Azon túl a keleti egyház, az ortodoxia uralma kezdődik; más az építkezési stílus, mások a templomok, más a műveltség, másként formálódik a társadalom. Két különböző világ a történelem folyamán. Ugyanúgy említhetjük a nagy európai műveltségi áramlatokat, a humanizmust, a reneszánszot, a reformációt és sorolhatnám egész a felvilágosodásig. Mindezek a Kárpátok gerincéig terjedtek, az ortodoxia világába nem hatoltak be. Szeretném nagyon hangsúlyozottan leszögezni: a magyar történelem a nyugat-európai történelemnek a legszervesebb része. És ebben igen-igen nagy része volt az egyházaknak, a római katolikus egyháznak, majd pedig a reformációval beköszöntött hitújításnak, és az ekkor megalakult protestáns egyházaknak.

Az egyházak műveltséget adtak, ez a műveltség azonban *világnézettel* párosult és egyszermind mentalitást, embert alakított. Elég napjainkban arra gondolnunk, hogy az iszlám vallású emberek mennyivel másként nézik a világot, más a gondolkodásuk, más a földi élethez való viszonyuk, másként látják a közösséggel való kapcsolataikat, más az emberi életnek a célja. Ezt mind az iszlám vallás alakította ki. Számunkra bizonyos vonatkozásokban érthetetlen ez a különbözőség, hiszen nem ember és ember közt van a különbség, hanem a vallási ideál által megszabott fejlődésben. Ugyanez a különbség megvan a nyugati egyházakhoz és a keleti egyházhoz tartozó népek kultúrájában is. Talán egyre halványodó mértékben, hiszen a világ kulturális szempontból is kezd egységesülni. De azt hiszem, túl merész volna még azt állítanunk, hogy ezek az évszázados, sőt évezredes hatások nem érvényesülnek még ma is, nemegyszer meghatározó jelleggel. Talán már nem is tudjuk, nem is gondoljuk, hogy ez valamikor egyházi, vallási indíttatású volt, csak azt észleljük, hogy él, megvan és hagyományaink közé tartozik, amelyet nem is tudunk, de talán nem is volna okos elvetnünk.

A középkor egységes katolikus vallási befolyása és irányítása után a reformáció korával az egyházi hatás többszínűvé vált. Erdei Ferenc írta le egyik munkájában, hogy amikor még mint egyetemi hallgatók szociográfiai tanulmányutakra indultak, többször kísérletet tettek arra, hogy nem nézik meg előre: a falu, amelyikbe mennek, milyen vallású. De elég volt végigsétálni a falun, elég volt, hogy néhány szót beszéljenek egy-két emberrel, és máris meg tudták mondani, a falu és az emberek milyen felekezethez tartoznak. A magyar nemzeti kultúra éppen azért olyan sokszínű, árnyalt, mert többfelől kapta a hatásokat. És míg a XVI.

században csak egymás mellett élt a protestáns és a katolikus kultúra, a XVII., majd még inkább a XVIII. században már kölcsönösen hatottak egymásra, megtermékenyítették egymást, és a magyar kultúra ezáltal vált sokszínűvé, felekezetkülönbőség nélkül minden magyarnak a tulajdonává. Ez azonban nem jelenti azt, hogy főként a falvakban, a parasztság körében napjainkig ne maradtak volna meg a műveltségben, világnézetben megnyilvánuló különbségek. Megmaradtak, és éppen az elmúlt években kezdődtek meg ezeknek a felderítése. Olyan dolgok kerültek napfényre, amelyek érthetővé tesznek bizonyos tájjellegget, azt, hogy az egymás mellett élő falvak miért mások bizonyos vonatkozásban.

Az egyházak hatása a műveltségre és a magyar műveltség kialakulására olyan közismert, hogy azt hiszem, erről itt részletesen nem kell szólnom. Nálunk, s a keresztény világban szinte mindenütt, az *egységes nemzeti nyelvet* a bibliafordítások hozták. A német dialektusok között, amelyek egymást jóformán meg sem értették, a lutheri biblia nyelve volt az, amelyik az irodalmi német nyelvet kialakította. Hasonló jelentősége volt nálunk a vizsolyi bibliának, amelyik évszázadon keresztül alakította a magyar nyelvet. A különböző tájszólások között — tegyük hozzá: ezek nálunk sohasem öltöttek olyan mértéket, hogy egyik ne értette volna a másikat, hiszen a magyar állam mindig egységes volt — Károli Gáspár bibliafordítása volt az, amelyik először alakította ki a magyar irodalmi nyelvet, amit a XVII. században Pázmány Péter fejlesztett tovább, hogy belőle immár felekezeteken fölül álló, egységes magyar irodalmi nyelv alakuljon ki. A nyelvészek megállapították, hogy Magyarországon a XVI. században, sőt még a XVII. század elején is, más helyesírásuk volt a protestáns nyomdákknak és más a katolikusoknak. A kettőnek az ötvöződéseiből alakult ki már a XVII. század második felétől kezdve mai magyar helyesírásunk. Nem tudja a magyar műveltséget megközelíteni és megérteni az, aki ezekre a jelenségekre nem figyel fel, és aki úgy próbálja mai műveltségünknek az alapjait tisztázni, hogy abból az egyházak szerepét ki akarja rekeszteni. Az egyháztörténet, éppen műveltségi síkon, az egyetemes magyar művelődéstörténetnek olyan szerves része, amelyet nem nélkülözhetünk, és ezt napjainkra már a magyar történetírás is felismerte.

Ugyanakkor nemesak műveltségre hatott az egyház. Az ember formálása gazdasági, társadalmi és politikai téren egyaránt folyt, és az egyházaknak ebben is jelentőségük volt. Sajátságos módon a mai ember előtt bizonyos fókig már érthetetlen, hogy a politikai magatartást vagy éppen a társadalmi magatartást az egyházi normák szabályozták, kezdetben erősebben, később talán kevésbé. Világszerte mint érdekes jelenséget tartják számon azt, hogy a reformáció kora óta Magyarországon a kálvinista mezővárosokban kifejlődött egy olyan önkormányzati típus, amelyben az egyház és a világi kormányzat nem választható el. A francia történetírás ma már könyvekben foglalkozik ezzel a — náluk teljesen ismeretlen — jelenséggel. Amikor a város kormányzótestülete, a tanács ugyanazokból áll, mint az egyház presbitériuma, ugyanazok a személyek intézkednek itt és ott, és ebben a rendszerben az egyház részben alátámasztója annak a világi rendnek, ami ezekben a mezővárosokban kialakult. Ropant szigorú közösségi elv alapján rendszereződött ez a mezővárosi élet. Kemény volt, hiszen török járt, labanc járt, a városoknak a földesurakkal is meg kellett küzdeniük, a közösséget a legkeményebb szabályok fogták össze, gazdasági és erkölcsi vonatkozásban egyaránt. A modern ember megdöbbenve olvassa időnként azokat a tanácsí följegyzéseket, amelyek erkölcsi vonatkozásban ítéletet hoznak a közösség nevében, és ezeket az egyház pecsételte meg. És az illetőnek a közösség előtt, a gyülekezet előtt a templomban kellett bűnbocsánatot gyakorolnia és vagy megbocsátottak neki, vagy nem. Az egyház tehát igen erősen ott volt a gazdasági és társadalmi közösségi viszonyok alakulásánál. De a politikai életben is ott volt az egyház. Most elsősorban nem arra gondolok, hogy a királyok mellett az egyháznagyok, a főpapság tanácskozó és tanácsadó testülete, ahogy másutt, nálunk is mindig jelen volt, és hogy az uralkodói köteleességek a középkorban elsősorban az egyház által megszabott köteleességek voltak. Hiszen tudjuk, a középkori királyoknak a legfőbb feladata a hit terjesztése és védelme volt, az egyház oltalma és növelése, csak ezután következett a többi feladat. A reformációval, és éppen Magyarországon egy új tan született meg, mondhatjuk így, *a politikai ellenállásnak a tana*. Jól tudjuk, hogy a XVI.—XVII. századi történelmünkben szinte minden második nemzedékben egy szabadságharcnak mondott fölkelés tört ki a Habsburg-királyok ellen, ugyanakkor a körülöttünk élő népek sokkal kevesebbszer próbálták meg kezükbe venni a maguk sorsát, jóllehet ez a sors nagyjából azonos és egyenlő volt Prágától Budapestig, vagy később akár Bukarestig is. Ma már világosan áll előttünk, hogy ebben is a vallásnak volt szerepe. A középkori katolikus egyház azt tanította, hogy minden hatalom Istentől van, és így az Istentől felkent királyok

ellen nem szabad fegyvert fogni, mert ez lényegében azonos az Isten ellen fogott fegyverrel. Ezen változtatott Kálvin, aki egy kisebbségi egyháznak a tanait fogalmazta meg már kezdettől fogva, mondván, hogy bizonyos esetekben, amikor — ahogy ő fogalmazta — az uralkodó letér arról az útról, amelyet az isteni törvények számára kijelölnek és zsarnokká lesz, akkor nemcsak szabad, hanem egyenesen *kötelessége* az alattvalóknak az uralkodót a helyes útra visszatéríteni. A magyar fölkelések, szabadságharcok résztvevői a XVI—XVII. században, de ugyanígy a hollandiaiak is, ennek a vallási gondolatnak — hogy úgy mondjuk —, egyházi engedélynek a birtokában fogtak fegyvert. Egy példa világosan megmutatja ezt. 1608-ban nem sokkal Bocskai István halála után Rudolf császár elhatározta, hogy a bécsi békét meg nem történtenek tekinti és Magyarországot továbbra is császári örökös tartományként kormányozza. A magyar rendek Pozsonyban országgyűlést tartottak és felszólították a Habsburg-birodalom többi országát, álljanak melléjük, s a zsarnokká lett Rudolf császárt és királyt letaszítják a trónról. Érdekes megnézni, hogy mit választottak a különböző tartományok. Alsó- és Felső-Ausztria, a két vezető osztrák tartomány arisztokráciája abban az időben jórészt kálvinista volt. Vezérük — aki Svájcban szívtá magába a kálvinizmus eszméit — irányításával ez a két tartomány azonnal csatlakozott Magyarországhoz, Csehország külön útra tért, mert Rudolf Prágában lakott ekkor, és ők a maguk pecsenyéjét külön gondolták megsütögetni. Morvaország — ekkor még külön ország — és Szilézia lutheránus volt teljes egészében. (Luther ebben a vonatkozásban a középkori katolikus felfogást követte. Csak annyi engedményt tett, hogy ha a zsarnok uralkodó olyat követ el, ami nem egyeztethető össze a hit tanításaival, akkor ezt meg lehet tagadni, de felkelni nem szabad, vállalni kell a mártírsorsot.) A tiszta lutheránus Szilézia nem csatlakozott a felkeléshez, Morvaországba magyar főurak mentek és hosszas rábeszéléssel meggyőzték a vezető nemességet, hogy csatlakozzanak, de lelkiismeretfurdalásuk támadt és egy fél év múlva visszaléptek a szövetségből. Legjellemzőbb azonban a déli tartományoknak az esete. Karinthia, Krajna, amelynek a nemesei szintén lutheránus vallásúak voltak, nem tudták, mit tegyenek. Levelet írtak Wittenbergába a tudós professzoroknak, hogy mondják meg: szabad-e nekik egy uralkodóellenes felkeléshez csatlakozni. Azok válaszoltak, hogy a lutheri tanok szerint nem szabad. Így Karinthia és Krajna nem csatlakozott. A kálvini tan tehát itt irányítóvá vált a politikai szemléletben is. Nem érthetjük meg a magyar politikai történetet, ha nem tudjuk azt, hogy itt egy vallási tanításnak a hatása játszott közre a mentalitás alakulásában. II. Rákóczi Ferenc szabadságharcában már nem érvényesült ez a tétel így, mert addigra kialakult egy általános politikai magatartás, amelyik most már felekezeti különbség nélkül és azon fölül fogta egybe a magyarságot. Nem volt többé vita arról, hogy szabad-e fegyvert fogni a Habsburgok ellen vagy sem. Voltak, akik ezt politikai szempontból nem ítélték okosnak, voltak, akik gazdasági szempontból döntöttek, mert birtokaik Bécs alatt feküdtek, s ezért a császár pártján maradtak, de elméleti, ideológiai vita nem keletkezett. Mindezt csak azért mondtam el, hogy lássuk, nem lehet a magunk múltját az egyháztörténet kutatása nélkül megérteni és napjainkig követni.

Amikről eddig szóltam, azok nagyrészt egyetemes sajátságok voltak, ugyanakkor a magyar egyházi és vallási fejlődésnek vannak olyan vonásai, amelyek bizonyos vonatkozásban egész Európa történetében egyedül állnak, és ez a vallásháborúk túlfutott ellenséges légkörében a *türelemnek a politikája*. Magyarországon a reformáció kora óta különböző felekezetek élnek egymás mellett. Az arányok változtak, azonban mindig jelen volt mindegyik. Köztudott, hogy Európában hosszú ideig, egész a felvilágosodás koráig az erdélyi fejedelemség országgyűlése volt az egyetlen, amelyik a négy vallásfelekezet teljes egyenjogúságát kimondta. Ez az egyenjogúság nem is annyira a vallás szabad gyakorlására vonatkozott, hanem a politikai egyenjogúságra. A római katolikus, az evangélikus, a református és az unitáriánus vallás egyenlősége volt ez, amit a tordai országgyűlés mondott ki. Amikor II. Ferdinánd császár és magyar király az egyház és a vallás nevében háborút viselt Csehországban és Magyarországon is, és Csehországból, valamint az osztrák tartományokból kiűzték a protestánsok nagy részét, még azt is vállalva, hogy az európai híru stájer vasipar több nemzedékre leállt, mert a protestáns bányászok inkább választották a kivándorlást, mint az áttérést; akkor Bethlen Gábor Erdélyországa befogadott minden vallási üldözöttet, és a fejedelem tanácsában nemcsak a bevett négy felekezetből való tanácsosok kaptak helyet, hanem még szombatosok is, akiket az egykorú magyar nyelv zsidózóknak nevezett, mert a szombatot tartották, és az őtestamentum kizárólagos alapjára helyezkedtek. Nem volt vallási kérdésekben visszavonás és mintegy jelképe ennek napjainkig

— amin a külföldiek nem győznek csodálkozni, mert hasonló jelenség Európa más területén nincsen —, hogy szinte nincs is olyan falu Magyarországon, amelyekben legalább két templom ne volna, de igen gyakran három is van, és ezek a templomok most már valóban évszázadok óta békésen állnak egymással szemben, ahogy a hívek sem állnak haraggal és ellenséges indulattal egymással szemben. Ami felekezetek közötti sűrűlódás, sőt ellenségeskedés volt, azt mindig a magas kormánypolitika szította az országban. Az „oszd meg és úgy uralkodjál” elv alapján a bécsi kormánynak volt ez a politikája, hogy ezzel is győngítse a magyarországi ellenállást, amelyik mindig is lázadózt Bács uralma ellen.

A bécsi iratokat lapozgatva gyakran találkozunk azzal a kifejezéssel — már a XVII. századtól kezdve —, hogy a magyar nemzet természetében öröklött rebelliós hajlam van, ezt a népet csak vasfegyveléssel lehet féken tartani, mert hajlamos a lázadásra és a mindenkor való felkelésre. Ez így nem igaz. De kialakult a történelem folyamán egy nemzeti jellem, egy közösségi magatartás, és ennek a közösségi magatartásnak a kialakításában a magyar történelmi sorson keresztül az egyházaknak is komoly beleszólásuk volt. Hogy ilyen *történelmi jellem* van, legyen szabad egy közeli példát felhoznom! Az utolsó csehországi szabadságharc 1620-ban volt, amelyet a fehérhegyi csatában a Habsburg császár leverte. Azóta Csehországban nem volt felkelés, és nem volt szabadságharc. Nemrégiben a „prágai tavasznak” nevezett megújulási mozgalom kapcsán, amikor a szovjet csapatok bevonultak Csehországiába, kiadták a központi parancsot, senki ne lőjön, békésen viselkedjen mindenki! Egy puskaelvézés nem történt. 1956-ban nálunk is kiadták a parancsot, de ez a nép egészen másképp viselkedett. Itt élünk egy tájon, közös sorsban közös múltunk van, de különböző nemzeti jellemek fejlődtek ki, és ennek kialakításához tagadhatatlanul a magunkkal hozott ősi örökség mellett nem elhanyagolható módon az egyházak is hozzá járultak.

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy számunkra milyen feladatokat jelenthet a műveltségünkben ma is jelenlévő egyházi hatás kutatása. Azt hiszem, önmagunkkal akkor jöhetünk igazán tisztába, hogyha műveltségünknek az évszázadokba visszanyúló gyökereit igyekszünk feltárni, és ez pedig nem lehetséges az egyházak vizsgálata nélkül. Ma már közzismert, hogy szinte minden tájban, minden faluban eltérőek a népi vallási népszokások. Egyik falu hasonlít a másikhoz, de nem azonos vele, és ha a magunk szülőföldi gyökereit keressük, akkor czekek az egyház tétéles tanításaitól nemegyszer eltérő vonásokat kell megismernünk. Ma már ezek gyakran egyszerű népszokásokban nyilvánulnak meg, a gyökereik azonban visszanyúlnak valahol a mélyben az egyházak tanításához.

Az utóbbi időben elterjedt a családfáknek a készítése. Nem az ősi eredet, a nemesi származás, az előkelő rangnak a bizonyítására, hanem mert az embereket érdekli, honnan jöttek, hol laktak nagyapáik és dédapáik, mivel foglalkoztak, mit csináltak, hogyan éltek, mi volt bánatuk és örömük — és ehhez az egyházi anyakönyvek adják szinte az egyetlen forrást. Ezeknek az anyakönyveknek a feldolgozása közelebb vihet egy-egy település sorsának a megismeréséhez. A 150 éves török uralom az ország közepét szinte elnéptelensítette. Azok az elméletek azonban, amelyek korábban arról szóltak, hogy kipusztult a lakosság, azok túlzottak. Tudjuk, hogy átvészelte bizonyos számú magyarság a hódoltságot eredeti helyén, mégis a török kiűzése után egy óriási betelepelési hullám indult meg. Egyrészt a peremterületekről, a török által felnyomott magyarok költöztek vissza, másrészt észak felől lehúzódtott a magyar nyelvhatár, hiszen ekkor szélesedett ki mai területére a szlovák etnikum, de ekkor vált Erdély is román többségűvé, és ekkor vált a délvidék egy időre szinte teljesen délszláv. Honnan jöttek ezek az alföldi magyarok, milyen vidékekről, mit hoztak onnan magukkal? Ma már egyformán törzsökösnek számít ott mindenki, senki sem tudja a másiktól, hogy 200 évvel, 300 évvel ezelőtt költözött-e oda az ősük, vagy esetleg a honfoglalás óta ott él. Az anyakönyvek erre is felvilágosítást adhatnak, hiszen a XVIII. század elejétől kezdve pontosan jegyezték házasságnál, születésnél, hogy a szülők honnan valók, honnan jöttek. Ebből meg lehet rajzolni a beáramlásnak és a betelepedésnek a nagy térképét. Én azt hiszem, akkor fogjuk tudni megírni az Alföld — és gyakorlatilag a mai Magyarország falvainak — teljes történetét, ha ezt a nagy munkát egyszer el tudjuk végezni. Márpedig ezt nem központi intézménynek kell elvégeznie, nem az Akadémiának, hanem az ún. *helytörténelmi kutatóknak*, akiket a hivatalos magyar történetírás hosszú ideig — amatőrként — lebecsült, akiknek viszont óriási feladataik vannak a helyi hagyományok, a *helyi múlt* kikutatásában és megrajzolásában. Családszociológiát — azt, hogy miként alakult a családok termékenysége, a népesség száma, az elvándorlás és a bevándorlás — csak ilyen

kutatásokkal tudunk művelni, s ezek a kutatások egyúttal a mentalitástörténethez is fontos adatokat szolgáltatnak.

A következő kérdés, hogy ebben maguk az egyházak, a lelképásztorok, a plébánosok, a gyülekezeti lelkészek mit tudnak segíteni, mi az a feladat, amit ők vállalhatnak magukra. Azt hiszem, hogy ez a feladat is jelentős. XVII—XVIII. századi anyakönyveket vagy iratokat olvasni nem egyszerű feladat. Latinul is kell hozzá tudni a legtöbb esetben. A lelképásztor képzettségénél fogva ezekben otthonosabb és segítséget tud adni. Ahogy ez már számos helyen van, a lelképásztor központja lehetne egy-egy néprajzi, népi vallási vagy akár történeti, táji kutatásnak. Nem ő egyedül, de legyen egy ilyen kutatásnak egyik központja, de mindenképpen egyik tagja. Sajnálatos, hogy a különböző felekezetek teológiai képzésében kevés helyet kap a néprajz, a magunk népi története, a helytörténet. Nem tudom, nem volna-e helyes, hogyha a lelképásztorokat — akik azért még ma is központi jelentőségeket töltenek be a falvakban — ilyen dolgokra is tanítanák az iskolákban.

Összefoglalva azt mondhatom, hogy a magunk megismeréséhez, öntudatunk erősítéséhez hozzá tartozik annak a műveltségnek az ismerete, amit napjainkban hordozunk. Ennek a művelődési útnak és fejlődésnek fontos alakítói voltak a honfoglalás kora óta — azelőtt is, de akkor más értelemben — az egyházak, a római katolikus egyház, és a reformáció kora óta a különböző protestáns egyházak is, majd az utolsó évszázadban a zsidó hitfelekezet, és napjainkban a szabad egyházak is. Ha meg akarjuk érteni a kisebb és nagyobb közösségeknek a mai gondolkodását, mentalitását, emberi magatartását, úgy érzem, ezeknek az egyházi kutatásoknak nagyobb teret kell engednünk, mint ahogy ezt eddig tettük.

Beszámoló a szekciók munkájáról

Dr. Szikossy Ferenc:

A nemzeti emlékhelyek és a honismereti mozgalom

A történelmi emlékhelyekkel foglalkozó szekció végső megállapítása az volt, hogy egy 7—8 éves nehéz munkába kezdünk. Megpróbáljuk összeállítani a magyar történelmi emlékhelyek kataszterét. 1995-re tervezzük ennek a munkának a befejezését és ez az időpont egybeesik a honfoglalás 1100. évfordulójával és felszabadulásunk 50. évfordulójával is. Erre nemzettudatunk szempontjából is szükség van, és azért is, hogy föl tudjuk mérni azt a munkát, amelyet a történelmi emlékhelyeknek a méltó megbecsülése, gondozása és őrzése, illetve megjelölése és felderítése igényel. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum 5—6 éves munkával összeállította a XIX. és XX. századi jelölt történelmi helyeknek a kataszterét. Amikor a munkát elvégeztük, akkor jöttünk rá azokra az aránytalanságokra, amelyeket a magyarországi megjelölt történelmi emlékhelyek mutatnak. Amikor a munka összeállt, akkor derült ki, hogy össze kell gyűjtenünk a jelöletlen emlékhelyeket is, és ez még sokkal nehezebb mint a jelöltek felderítése. Rájöttünk arra is, hogy térben és időben is ki kell terjeszteni munkánkat. Térben úgy, hogy országhatárainkon kívülre is ki kell tekintenünk, össze kell gyűjtenünk a világban fellelhető magyar vonatkozású emlékhelyeket és ez nemcsak a szomszédoknál lévőkre vonatkozik, hanem Amerikától Ausztráliáig mindenüvé, ahol magyar történelmi emlékhely található. Rájöttünk arra is, hogy időben is ki kell terjeszteni ezt a munkát, hisz a magyar nép története mélyen nyúlik vissza az évszázadokban.

Világos, hogy ezt egy intézmény nem tudja vállalni, mert alig-alig van kapaszkodónk. Amire támaszkodni tudunk, az bizonyos mértékig a régészeti topográfia eddig elvégzett munkái, de ez sincsen még befejezve és nem feltétlenül biztos, hogy minden régészeti lelőhely egybeesik a történelmi emlékhellyel. Lehet, hogy okleveles kutatással fogunk eljutni olyan pontokra, amelyeket a régészeknek a későbbiekben kell majd feltárniuk. Ezenkívül rendelkezünk még egy többé-kevésbé befejezett műemléki topográfiával, ami szintén nem

feltétlenül esik egybe a történelmi emlékhelykataszterrel, mert lehetnek olyan műemlékeink, amelyek nem történelmi emlékhelyek. Bizonyos munkákat végzett már a Petőfi Irodalmi Múzeum is, ők az írók vonatkozásában rendelkeznek bizonyos kataszterrel, de sem a kulturális, sem a tudományos élet más területei nincsenek feltárva. Ennek az egész feladatnak az egybeötvözésére csak egy olyan mozgalom képes, mint a honismereti mozgalom, mert ezen keresztül tudunk eljutni minden kis településre. Azt szeretnénk, ha ez a katalógus alulról építkezne. Megpróbáljuk meghatározni azokat a fő irányokat, amelyekre a munka terjedne. Természetesen bizonyos szelekciót is végre kell hajtánunk, mert a helyi és az országos jelentőségű emlékhelyek között különbséget kell majd tennünk, de végül is az egésznek egységge kell összeforrnia.

A történelmi emlékhelykataszter szükségességét még egy vonatkozásban tudom önök elé tárni. Bajcsy-Zsilinszky Endre nem tartozott azon politikusok közé, aki túl sok emléktáblát, vagy szobrot kapott volna az utóbbi évtizedekben, mégis van két olyan Bajcsy-Zsilinszkyhez kapcsolódó emléktábla és szobor Budapesten, amelynek egyike sem azon a helyen áll, ami Bajcsy-Zsilinszky tevékenységével összeköthető lenne. A nagy emléktábla ott van a Bajcsy-Zsilinszky út elején és tőle olyan 150 méterre ott áll a szobor. Ha már össze lenne gyűjtve a magyarországi történelmi emlékhelykataszter, akkor bárki, aki egy ilyen szobor vagy emléktábla elhelyezésének a kérdésével foglalkozik, pontosan megállapíthatta volna azt, hogy hol van a méltó helye egy ilyen szobornak, vagy emléktáblának. Sokkal könnyebbé tenné a munkánkat a kataszter létezése, hiszen amikor a honismereti mozgalom évről évre összeállítja évfordulós naptárát, abban az esetben ezzel az emlékhelykataszterrel összevetve percek alatt megállapíthatnánk azokat a személyeket, eseményeket és helyeket ahova emléktábla vagy emlékszobor elhelyezésére tehetnénk javaslatot. Úgy érzem, amikor most győzködöm önöket, hogy vegyenek részt ebben a munkában, meg tudom ígérni, hogy az emlékhelykataszter, a végén természetesen meg is próbáljuk majd jelentetni.

Egy határozati javaslat és egy felhívási javaslat született a szekciónkban. A *felhívási javaslat* az országos történelmi emlékkataszterrel kapcsolatos munkának az elindításáról, a *határozati javaslat* pedig a történelmi emlékhelyeknek a kiemelt védelméről szól. A felhívás szövege a következő:

Minden népek kegyelettel kell őriznie és gondoznia azokat a történetileg jelentős helyeket, ahol az életét formáló események lezajlottak, ahol kiemelkedő személyiségek születtek, éltek, dolgoztak vagy nyugalomra várva elhunytak. És egyetemes emberi kötelesség ugyanezzel a gondossággal foglalkozni honában a más népek történelmi emlékeinek a gondozásával is. Ezért mi, a Hazafias Népfront XVI. Honismereti Akadémiájának résztvevői azzal a felhívással fordulunk minden település, minden régió lakójához, az egész magyarsághoz, hogy a felszabadulás 50. és a honfoglalás 1100. évfordulójára közös összefogással készítsük el népünk történetének emlékhelykataszterét.

Államminiszterünk, volt főtitkárunk is szólt a beszédében a történelmi emlékhelyek jelentőségéről és gondozásáról. Ezzel kapcsolatos másik határozati javaslatunk. A legkülönbözőbb kőszá hírek terjengenek a budai Várhegygel kapcsolatos építkezésekről, tervezett szállodákról és lakótelepekről. Úgy érezzük, hogy ebben a kérdésben teljesen nyitlan kell beszélnünk, és meg kell előzünk azokat a meg gondolatlan határozatokat, amelyek visszafordíthatatlan helyzetet teremtenek. Előtte kell ebben a kérdésben döntenünk és ebben a vonatkozásban szeretnénk, ha a Honismereti Akadémia felemelné a szavát. A határozati javaslat a következő:

„Mi, a Hazafias Népfront Honismereti Akadémiájának a résztvevői úgy határozunk, hogy a magyar nép történetét és államiságunkat meghatározó négy terület különleges védelme érdekében javaslattal fordulunk a Hazafias Népfront Országos Elnökségéhez. A székesfehérvári, az esztergomi történelmi belváros, a visegrádi együttes és az egész budai Várhegy, amely különben is a világörökség részei, sarkalatos pontjai minden magyar ember tudatának, elválaszthatatlan része múltba nyúló történetünknek, államiságunk meghatározó, messzire világító szimbólumai. Jelen állásfoglalásunkkal gátat kívánunk szabni azoknak a kezdeményezéseknek, amelyek nem vetnek számot e helyek nemzeti-történelmi, de egyetemes emberi értékével és a jövővel, rövid távú haszonszerzés reményében kiárusítani kívánják nemzeti-történelmi emlékhelyeinket. Mélységes egyet nem értésünket fejezzük ki a budai Várban és a Várhegy oldalába tervezett szállodák és lakótelepek építésével. Ezért javasoljuk, hogy ezek a történelmi jelentőségű területek a hivatalos műemléki védelem mellett az egész nép, illetve a Népköztársaság védelmét is élvezzék, és a továbbiakban ezeken a helyeken mindennemű változtatás a társadalom legszélesebb köreinek a bevonásával, egyetértésével legyen csak végrehajtható. Ennek formája jogilag is megfogalmazandó.”

A nemzetiségi kérdés és a honismereti mozgalom

A nemzetiségi szekció munkája alapvetően három témakör köré csoportosult. Egyszer a nemzetiséggel, a nemzetiségi kérdéssel, a nemzetiségi kutatással kapcsolatos fogalmi, elméleti kérdések tisztázása, másodsorban a *hazai nemzetiségek és a honismereti mozgalom* kapcsolatával összefüggő kérdések szerepeltek, harmadsorban pedig a *határainkon kívüli magyar nemzetiségek és a honismereti mozgalom viszonya* került napirendre. Így utólag megítélve nem biztos, hogy egyetlen szekcióban szerencsés volt összekapcsolni ezt a két utóbbi témát, tehát a hazai és a határon kívüli magyar nemzetiségek kérdését. Mert igaz, hogy nagyon sok probléma azonos törőrl, azonos szemléletből fakad, hasonló társadalmi-politikai viszonyok között létezik, de a jövő évi Tolna megyei honismereti akadémiaira készülve, azt hiszem ott szét kellene választani a kettőt, mert ugyanakkor számos kérdésben eltérőek a jelenségek, különböző súllyal jelentkeznek az összefüggések.

A szekciónak az említett három témakörben a főbb megállapításai a következők voltak.

Sokat beszélünk az olyan elméleti-fogalmi kérdésekről, mint kisebbség, nemzeti kisebbség, nemzetiség, etnikai csoport és végül abban maradtunk, hogy ezeket nem lehet időtől és tértől elválasztva használni. A konkrét esetben kell mindig meghatározni, hogy milyen fogalmat lehet alkalmazni arra a csoportra, hiszen a nemzetiségi válság különböző szakaszaiban kerültek jelenlegi helyükre a különböző nemzetiségi csoportok. Elhangzott az a bölcs megállapítás is, miszerint attól, hogy például a határainkon kívüli magyarokra a szomszédos országokba ma nem a *kisebbség* kifejezést használják, hanem a *nemzetiséget*, ettől a gyakorlati helyzetük még semmit sem változott. Beszéltünk aztán arról, hogy a történelem során az államnemzet, a nyelvnemzet francia, illetőleg német eredetű felfogása hogyan alakult ki és milyen gyakorlati formákat ért el, továbbá arról, hogy a magyarság szétszóródása, a jelenlegi határainkon kívüli magyaroknak a száma, súlya, és jelentősége miatt a *kulturális nemzet* fogalma foglalja magába talán a legkorszerűbben mindazt, amit a magyarsághoz való tartozás és az egész magyar nemzet együvértartozása szempontjából a legjobban lehet alkalmazni.

A hazai nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban nagyon sok jó fölshzólalás hangzott el. A kulcskérdés az oktatás: a nemzetiségi iskolák, a tanárképzés, a tanítóképzés, a tankönyvkiadás, tehát majdnem minden téma e köré csoportosítható, és végül is az derült ki, hogy ez az egész kérdés nem választható el hazai oktatáspolitikánk, iskolapolitikánk bajaitól, nehézségeitől, ha erősen akarok fogalmazni, akkor azt mondom, a csődjétől. Elhangzott, hogy a nemzetiségi oktatásban a tankönyvek nem megfelelőek, hiszen a legtöbb — különösen a történelemtankönyvekről volt szó — a magyar tankönyvek tükörfordítása. Mi is joggal kifogásoljuk, ha a szomszédos országokban kizárólag a többségi nemzet történelmét tanítják a nemzetiségi iskolákban, így hazai nemzetiségeink is teljes joggal vetik fel ezt. *Kishegyi Viktória* főiskolai tanárnő javasolta, hogy a nemzetiségek hagyománya kapjon nagyobb szerepet a tananyagban. Mint mondotta, ha karácsonyról van szó, akkor ne a berlini karácsony szerepeljen a tankönyvben, hanem a hazai nemzetiség karácsonyát és általában a történetet tanulják meg a német és a más nemzetiségű tanulók.

Elhangzott az a javaslat is, hogy történelemoktatásunk legyen árnyaltabb és objektívebb, építse a hazai nemzetiségek történetét is az oktatási anyagba, s gazdagítsa ezzel nemzeti-nemzetiségi önismeretünket. A nemzetiségi közoktatás tananyagában kapjon hangsúlyosabb helyet a magyarországi nemzetiségek története és hagyománya, s ehhez szükséges, hogy a nemzetiségi pedagógusképző intézményekben a „nemzetiségismeret” az alaptantárgyak közé kerüljön. A hazai nemzetiségek önismeretében, felismerésében, ami ma elsősorban az oktatás köré csoportosul, igen nagy jelentősége van tehát a honismereti mozgalomnak, mert ez adhat ismeretanyagot és szemléletet is ahhoz, amit szükséges volna átoltani a tankönyvekbe, amire égetően szükség van ahhoz, hogy a képzés és a gyakorlati oktatás a megfelelő helyre kerüljön. A szekció résztvevői egyetértettek azzal a javaslattal, hogy a

honismereti mozgalomnak is sürgetnie kell a *hazai nemzetiségi törvény* mielőbbi megalkotását.

A harmadik téma volt a határon kívüli magyar nemzetiségek és a honismereti mozgalom kapcsolata. Elhangzott, hogy bár mindenhol nehéz helyzetben vannak a határainkon kívüli magyarok, mégis jelentős különbségek vannak megmaradásuk fenyegetettségében. Für Lajos szekcióvezető úgy fogalmazott, hogy talán Jugoszláviában vannak a legjobb feltételek között, de semmi esetre sem lehet jónak nevezni a helyzetüket. Ausztriában már úgyszólván túlhaladott a magyar népesség csökkenése azon a határon, ami még lehetővé teszi egy nemzeti kisebbségnek a hosszú távú fennmaradását. Csehszlovákiában finomabb módszerekkel, Romániában pedig az utóbbi időben teljesen elszabadult indulatokkal és eldurvult eszközökkel folyik a magyarság beolvasztása. Megfogalmazódott ezzel kapcsolatban a honismereti munka feltételeinek a megléte, illetve hiánya a szomszédos országokban. Romániában hosszú időn keresztül viszonylag kedvező lehetőségek voltak a Kriterion Könyvkiadó tevékenysége eredményeként a honismereti jellegű helytörténeti, műemlékvédelmi, főleg néprajzi kutatásoknak, sőt a megjelenésnek is, ez azonban az utóbbi években gyakorlatilag megszűnt. Szlovákiában a CSEMADOK szervezetei jelentenek keretet, amiben nagy áldozatkézséggel és némi szerencsével meg lehet teremteni a helyi honismereti kutatások lehetőségét. A többi országban inkább csak egyéni kezdeményezésekről és eredményekről lehet beszélni. Megfogalmazódott, hogy milyen fontos a *honismereti mozgalom kapcsolata a határon kívüli magyarokkal*. E téren talán a burgenlandi magyarokkal a legjobb a viszony, ami nyilván nem véletlen, mert a mégoly önzetlen magyar néprajzkutató is szívesebben megy Ausztriába támogatni a honismereti kutatást, mint mondjuk az Al-Duna vidékére. Olyan termékeny, személyes baráti alapokon nyugvó összefogás alakult ki a burgenlandi magyarsággal, aminek kézzelfogható, fölmutatható eredményei is születnek. De Csehszlovákiáról is sok tekintetben elmondhatjuk ezt, különösen a szomszédos megyék szakemberei között alakultak ki segítő és eredményes kapcsolatok. Nem véletlen, hogy Szlovákiából többen vannak itt közöttünk is. Jó a munkaviszony a jugoszláviai magyar kutatókkal is, különösen ami a magyar—szlovén kapcsolatokat illeti. Nem mondható el ez Romániával kapcsolatban, és egyelőre még a kárpátaljai magyarokról sem.

Megfogalmazódott, hogy a honismereti mozgalomnak igen nagy szerepe van a határokon kívüli magyar néprajzi, helytörténeti kutatások támogatásában, különösen a határ menti megyékre vonatkozik ez. A honismereti kiadványok, a megyei lapok és a különböző honismereti szerveződések igen fontos feladata, hogy a politikai határokon túl élőkkel is számolva, lehetőség szerint őket is bevonva dolgozzanak. Ennek rengeteg formája lehetséges és ez nemcsak gesztus, bár az is nagyon fontos, de tudományos szempontból sem lehet komoly munkát végezni úgy, hogy például az Ipoly egyik oldalát kutatom úgy, hogy a másik oldalára ne vessem át a tekintetemet.

Nagyon fontos lenne az intézményi kapcsolatok erősítése is, de ehhez nem minden országban vannak meg a feltételek. Ám nekünk hosszú távon kell gondolkoznunk, ahogy Pozsgay Imre szokta mondani: ezer éve élünk itt a Kárpát-medencében a nemzetiségekkel és még legalább ezer évig szeretnénk együtt élni velük. Néhány éve még talán elképzelhetetlen volt, hogy mondjuk, a Szabolcs-Szatmár megyeiek a szovjetunióbeli magyarsággal alakítsanak ki komolyabb és termékenyebb kapcsolatot, de íme, változtak az idők és ma erre sokkal nagyobb lehetőség van, mint tesszem azt Romániával. De a Romániával való kapcsolatot is egy tragikus intermezzónak kell tekintenünk a Kárpát-medencében élő népek több ezer éves történelmében.

Általánosságban mindkét témakörben meg lehet fogalmazni, hogy a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan is különösen nagy jelentősége van a honismereti mozgalomnak, hiszen pontosan a szülőföldhöz fűződő kötelezettséget, a közösségi érzést erősíti és a közösségek alakulását segíti elő. A nemzeti azonosságtudatot szilárdítja és erre a határok mindkét oldalán igen nagy szükségük van a nemzetiségeknek.

Az egyházak szerepe a honismereti mozgalomban

A témakörrel foglalkozó szekcióülésen élmény volt részt venni, mert hosszú idő óta ez volt az első alkalom, hogy az ebben az ügyben érdekeltek kicsereélhették tapasztalataikat. Lehetőségük nyílt arra, hogy óhajaikat, javaslataikat megvitassák, és a szekcióvezető, Lackovits Emőke helyetteseként, az én tolmácsolásomban a Honismereti Akadémia plénuma elé terjeszthessék.¹

A szekcióülés elvességére jellemző, hogy a 25–30 résztvevővel 36 felszólalásra került sor, tehát voltak akik többször is hangot adtak a véleményüknek. Voltak olyan hozzászólások, amik a korreferátum kritériumait is kimerítették. Bevezetőjében a szekció vezetője kiemelte az egyházak jelentőségét a magyar művelődéstörténetben, a nemzettudat formálásában. Beszélt az egyházak nemzetmegtartó szerepéről és hangsúlyozta az egyházi, néprajzi és helytörténeti kutatások időszerűségét. Ennek a részterületei az egyháztörténet, az egyházi néprajz, a hazai vallási néprajzi kutatások. A két világháború között már megvolt a népi vallásosság kutatásának alapja. Voltak képzett munkásai: Ujszászy Kálmán, Bálint Sándor és mások, és gyűltek az adatok különböző adattárakban, amelyek közül különösen a sárospataki faluszemináriumot kell hangsúlyoznunk.

A különböző egyházak összefogásának a nemzettudat építésében, a tiszta értékrend helyreállításában betöltött jelentőségéről is szólt Lackovits Emőke, aminek az alapja az, hogy hagyományainkat feltárjuk, közzétegyük és tudatosítsuk. Hangsúlyozta a világi és egyházi honismereti kutatás kapcsolatát. Mit nyújthat az egyház a világiak számára, mit nyújthat a világi kutató az egyháziak számára és a kettő együtt hogyan gyümölcsözik? Az egyház feladata elsősorban a forrásbázis rendelkezésre bocsátása. Rendkívül nagy a szerepe nemcsak saját kutatásaiban, hanem mások kutatásának megkönnyítésében is. A világi fórumok viszont törekedjenek arra, hogy az egyházi kutatásokat megismerjék és azoknak az eredményeit közzétegyék különböző fórumokon. A Honismeret és annak bibliográfiája is tekintse kötelességének az egyházi kutatások eredményeinek a publikálását. Fontosnak mutatkozik a közös gyűjtőmunka céljából, egységes szempontok szerinti kérdőívek készítése, készíttetése és terjesztése.

A nagyobb lélegzetű és esetenként nagyobb horderejű hozzászólások közül néhányat szeretnék kiemelni. *Molnár Ambrus* hajdúvidéki esperes beszámolt a debreceni Doktorok Kollégiumában régóta folyó vallási néprajzi munkáról. A munkacsoport megtalálta az utat a tudományos kutatás felé, és az ELTE Folklorisztikai Tanszékével közösen immár a harmadik kötete jelenik meg Vallási néprajz címmel. A negyedik kötet sajtó alatt van és az ötödik is előkészületben. *Erdős Mátyás* prelátnak a római katolikus vallási gyűjteményekről szólt, és arról, hogy amikor a török hódoltság idején a magyarság nemzeti léte forgott veszélyben, a Domonkos- és a Ferences-rendi szerzetesek igen sokat tettek a nemzet megtartása érdekében. Ezeknek, meg a többi, azóta megszüntetett rendnek az írásos anyaga az esztergomi főszékesegyház birtokában van. Javasolta, hogy a Honismereti Akadémia, értékelve a plébániák történetének forrásértékét, kérje a püspöki kart, hogy buzdítsa papjait a „historia domusok” gondosabb írására és ehhez nyújtson segítséget szakmai útmutató formájában. *Kóvy Zsolt*, a dunántúli egyházterület gyűjteményének igazgatója, ismertette a kezelésében álló gyűjteményt és azt teljes egészében a kutatás rendelkezésére ajánlotta. Kiemelte, hogy a gyűjtemények — különösen a pápai gyűjtemény — eléggé szomorú helyzetben vannak helyhiány miatt, mivel a helyiségeket annak idején kényszerűen fel kellett ajánlani. Hangsúlyozta az egyházi iskolák nemzettudatot formáló szerepét is. *Mohay Tamás*, a Néprajzi Múzeum gyűjtésszervezési csoportjának vezetője, felhívta a figyelmet a

¹A beszámoló S. dr. Lackovits Emőke egyházi néprajzi-kutató, múzeológus feljegyzései alapján készült.

Néprajzi Múzeum adattárára, ami nemcsak néprajzi, de társadalmi kérdésekben is nagy segítséget nyújthat. Vállalta a kérdőívek kialakításához szempontok adását, a meglévő kérdőívekkel való összedolgozását, a kérdőívek begyűjtését és az igénylőkhoz való továbbítását. Ismertette azokat az intézményeket, amelyek a vallási néprajz tárgyukörével foglalkoznak és ismertette a közelmúltban megindult vallásszociológiai kutatásokat is. *Havasné Bede Piroska* javasolta egy vallási megoszlást ábrázoló munkatérkép elkészítését, az egyházak által nyilvántartott adatok alapján. A térkép segítően a kutatási területek kijelölését, az összefüggések feltárását és a változások nyomon követését.

Az elmondottakon kívül javaslatot fogadtunk el arról, hogy vallási néprajzi stúdiumokat iktassanak be a lelkészképzésbe, és a lelkészek továbbképzésébe is. Az egyházak honismereti kutatómunkája rendkívül fontos, ezért a szekcióban részt vevő lelkész barátaink szükségesnek találták, hogy a megyei, városi, községi, állami vezetőkhoz menjen a Honismereti Bizottságtól körlevél annak érdekében, hogy értsék meg a kutatások fontosságát, nemzetmegtartó jelentőségét, támogassák a kutatásokat és a kutatásokat végző személyeket. Kivánság hangzott el arra, hogy akik az egyházi néprajzi kutatásban érdekeltek, évente találkozhassanak és kicserélhessék a tapasztalataikat. Ennek megvalósítására a debreceni Doktorok Kollégiuma részéről felajánlás is történt. Az utolsó javaslatunk, a határon kívülre került magyarság körében végzett honismereti és vallási néprajzi kutatómunka támogatása. Anyagilag és erkölcsileg is szükséges segíteni ezt a munkát.

Haraszti Mihály–Tóth János:

A honismereti mozgalom társadalmi és intézményi kapcsolatai

Amikor az előkészületben részt vevő Komárom megyei kollégáinkkal ezt a témát a XVI. Országos Honismereti Akadémiára javasoltuk, úgy éreztük, hogy nagyon fontos kérdés megtárgyalására teszünk előterjesztést. Nem számíthattunk arra, hogy napjaink fölgyorsult társadalmi mozgásai különös aktualitást adnak ennek a témának és nem gondoltuk azt sem, hogy ennyire széleskörűen érinti mozgalmunkat és társadalmunkat is. *A honismereti munkának az a feladata, hogy beépüljön a társadalom változásainak a rendszerébe. A mi lehetőségeinket, eredményeinket is vegyék tekintetbe azoknak a társadalmi változásoknak az előkészítésében, amelyek előtt áll az egész nép. A honismereti munka a mi felfogásunk szerint nemcsak minőségi tevékenységet jelent, hanem széles körű társadalmi öntevékenységet is. Ez az utóbbi kérdés állt a szekció eszmecsereinek középpontjában.*

A vitát jól előkészített kérdésekkel, gondolatokkal próbáltuk minél aktívabbá tenni. Ezek az előzetes tézisek a következők voltak. Nem túlságosan leszűkített-e a hagyományos honismereti szakköri tevékenység ahhoz a munkához képest, amit a honismereti mozgalom végezhetne? Hogyan tud hatni a szakkör a társadalomra és fordítva, a külső kapcsolatok hatása hogyan érvényesül a mi munkánkban és ezen belül a szakkörök tevékenységében? Felhasználjuk-e eléggé a lokálpatriotizmus keltette növekvő érdeklődést? Élünk-e azzal a lehetőséggel, hogy számos más tevékenység részeleme a honismeret, amibe bele lehetne kapcsolódni és amelynek az eredményeit át lehetne venni? Milyen igényeket közvetít felénk a társadalom és ezeknek mely részét vállaljuk föl, mi az, amit nem tudunk fölállalni és amit nem akarunk fölállalni? Hogyan hívjuk fel a figyelmet a honismereti mozgalom társadalom-építő, közösségszervező, mozgósító lehetőségeire? Ezek voltak tehát azok a kérdések, amelyeket tárgyalásra javasoltunk és amiket a szekcióba jelentkezett kollégák előre megkaptak.

A jelenlegi magyar társadalomban a helyi közösségi és egyéni autonómia megteremtésének az igénye az egyik legerőteljesebb mozgósítóerő. Különböző klubok, városvédő- és -szépitő egyesületek, a múlt tradícióira építő egyesületek, körök alakulnak mindenfelé az országban.

Gazdasági egységek, helyi tanácsok próbálják meg sok helyütt határozottabban érvényesíteni a lokális érdekeket. Jó példát láttunk erre Császáron, ahol a falu vezetői összefogtak a főlerősödött lokális érzéseknél a helyi társadalom építésébe való bekapcsolására. A helyi öntudat határozottabb megfogalmazásához nagyobb önismeretre van szükség, ami *elmélyültebb és szélesebb körű honismereti jelenkutató és múltfeltáró* tett szükségessé. Számos törekvést látni a lakóhelyi kulturális sajátosságok kialakítására, a táji, települési, helyi színek felerősítésére. Több olyan művelődési mozgalom indult el a közelmúltban, illetőleg virágzik évek óta, amely közvetve igen jelentős honismereti tevékenységet jelent. Ilyen a népművészeti mozgalom, újabban pedig a sorra alakuló művelődési egyesületek és a körök, valamint a helytörténetet, a lokalitást, a népi kultúrát hangsúlyozó népfőiskolai kezdeményezések.

Az elsőre példaként hadd dicsekedjek szintén egy Komárom megyei credménnyel: a népművészeti mozgalom tokodi eredményeit azok a kollégák, akik ott jártak, értékelhették. A művelődési egyesületek szerepével szintén megismerkedhettünk a megyében. A népfőiskola társadalomépítő fontosságáról itt Tatán, azt hiszem nem kell különösebben sokat szólni. A honismereti mozgalomnak ezek között az új lehetőségek és mozgások között kell megtalálni a helyét, hogy munkájával hatást érjen el, eredményei hasznosíthatók legyenek, a benne érdekelte tehető emberek számát növelni tudja.

Ahhoz, hogy ezek a kérdések még inkább foglalkoztassák a szekcióban részt vevőket és segítsék őket gondolataik kifejtésében, előzetes főlshózóalókat kértünk föl. Ezek sorában elhangzott *Dobos László*tól a vallásos ifjúsági mozgalmi közösségek történeti szerepét tagló előadás. *Kovács Bálint* a Keresztyén Ifjúsági Egyesület, a KIE ifjúságnevelő tevékenységének a hagyományairól, honismereti jelentőségéről szólt. *Ugrin József* a KALOT, a Katolikus Legényegyleti mozgalom és a honismeret 1930-as évekbeli kapcsolatáról, annak tapasztalatairól beszélt. *Kertészné Angyal Mária* a népművészeti mozgalom és a honismeret lehetőségeit taglalta, *Borbáth Erika* pedig a mai népfőiskolai kezdeményezések honismereti szerepét, feladatát ismertette.

A hozzászólok összefoglalásával megállapíthatjuk, hogy a honismereti tevékenység társadalmi kapcsolatainak kiépítésében, kiszélesítésében fordulóponthoz érkezett a mozgalom. Három pontban, *szakmailag, szervezeti kérdéseket tekintve és általános szemléletben* tudjuk összefoglalni a szekció vitájának az eredményeit.

A szakmai kérdések: a leszűkült szakköri tevékenység szemlélete ma már tarthatatlan. Tisztelet, becslés mindazoknak, akik évtizedek óta szakkörökön belül végzik ezt a munkát a lehető leglelkesebben. Nem az ő munkájuk értékítélete ez, hanem annak az igénynek a hangsúlyozása, hogy ma már pusztán a szakköri munka kevés ahhoz, hogy a honismereti munka kiszélesedjen és az előttünk álló társadalmi feladatokat föl tudja vállalni. Nem szabad úgy fölfognunk a munkánkat, mint nem hivatásos tudományos kutatást, sokkal inkább a honismereti tevékenység széles körű társadalmi funkcióit kell alapul vennünk.

A szervezeti kérdéshez: nem lehetünk megelégedve az erre hivatott intézmények munkájával. A Művelődési Minisztérium támogatása nem kielégítő. A társadalmi szervezetekben, így a Hazafias Népfrontban is inkább személyi háttere volt a honismereti munka felértékelődésének, nem annyira szervezeti. Az erkölcsi, politikai támogatást intézményesen kell megteremteni a jövőben. Tarthatatlannak ítéltük meg, hogy a honismereti tevékenység szakmai-módszertani irányítására és segítésére hivatott intézményekben (mint például az iskolarendszer, a különböző kutatóhelyek vagy közgyűjtemények, és végül az olyan intézmények, mint a TIT vagy az Országos Közművelődési Központ és a körük szerveződött hálózat), csak mellékes feladatként kezelik a honismereti munkát, ezzel együtt azokat a társadalmi feladatokat is, amikre már rámutattam.

A következő kérdéscsoport: a fordulatnak az általános szemléletet illetően abban kell bekövetkeznie, hogy eddig a honismeret főként fölülről és intézményesen, a megengedés és a támogatás keretei között fejtette ki hatását, döntően nem az alulról megnyilvánuló igények szabad intézményesüléseket szerveződött mozgalom. A jövőben *az utóbbi iránynak kellene fölerősödni*.

A XVI. honismereti akadémia azzal, hogy napirendjére tűzte az egyház és a honismeret kapcsolatát, egy hosszú idő óta természetellenesen létező állapot megszüntetését vállalta fel. A kezdeti lépéseket ehhez a feladathoz a mi szekciónkban is megtettük. Javasoljuk: minden szinten kapjon bátorítást a honismereti mozgalom abban, hogy társadalmi kapcsolatait kiszélesíthesse az egyházi intézmények és szellemi kapacitásuk irányába. Ez megfelel a tényleges nemzeti megújulás művelődéspolitikai programjának.

El kell érniük nekünk, a mozgalom aktivitistáinak — tehát nem kívülről várva a megoldást —, hogy a honismereti mozgalom bevonuljon a kisközösségek, a településszintű közösségek építési programjába. A honismeret váljon a helyi társadalom építésének stratégiai elemévé.

A honismereti akadémia szabad fóruma

Az akadémia minden előadására, hozzászólására, a föltett kérdésekre és a kapott feleletekre a szellemi demokratizmus, a gondolatok felelős, korlátozás nélküli kifejtése, szabad áramlása volt jellemző. Formálisan ugyan csak az utolsó napon, a szekciók munkájáról szóló beszámoló elhangzása után került sor a program szerinti „szabad fórum”-ra, valójában azonban megvolt rá a mód, hogy a „honismereti székértábor” tagjai mindennap, valamennyi témában kifejthessék véleményüket, esetenként pedig arra is, hogy az előadók válaszolhassanak a fölmerült kérdésekre. Ezeknek a szabad fórumoknak a gondolataiból, javaslataiból kíséreltem meg kiemelni és rendszerezni azokat, amelyek a honismereti mozgalom munkája szempontjából érdeklődésre, továbbgondolásra tarthatnak számot.

1. A honismereti akadémiák újra és újra visszatérő témája a *nemzet és a nemzetudat fogalmának tisztázása*, nem utolsósorban a sokat emlegetett „ideológiai tatárdulás” okozta károk miatt, a nemzeti identitástudat helyreállítása érdekében. Ehhez szolgált adalékkal Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre adott válaszok során. Elmondta, hogy a marxizmus—leninizmus ideológiájától nem idegen a nemzeti érzés, csak a későbbi, sztalinista deformálódás során igyekeztek kirekeszteni a munkásmozgalomból a nemzeti szempontokat. Annak idején — mondotta Pozsgay Imre — „éppen Leninnek kellett a legkéservesebb küzdelmet vívnia azért, hogy elismertesse a nemzeti kérdés jelentőségét a munkásmozgalomban. Oroszországból soha nem lett volna a népek uniója, ha nem a nemzeti kérdés megoldásának pozíciójából indul ki. Rosa Luxemburg nemzeti elfogultsággal, már-már sovinizmussal vádolta Lenint, amiért olyan nagy jelentőséget tanúsít ennek a kérdésnek. De Marxról is ugyanezt lehet elmondani. Marx is, Lenin is nemzeti alapon fejtette ki az internacionalizmusát”. Hogy a munkásmozgalom klasszikusainak a nemzetről alkotott szemléletét milyen módon torzították el az idők során, arra vonatkozóan Pozsgay Imre fölidézte azt az elsőként Illyés Gyula által megfogalmazott jelenséget, miszerint a hazai pártlapok mottójaként szereplő, a Kommunisták Kialtványból vett jelszó az eredeti német szövegben így hangzott: „Minden ország proletárjai, egyesüljetek!” Oroszra is így fordították. Csak a magyar fordítók „nagyolták el” a szöveget, amikor „világ proletárjai”-ra fordították. Marx tehát nem a nemzet átlépésével, hanem éppen a nemzetet keresztül akart eljutni a nemzetek közösségéhez. Csak a sztalinista adminisztráció torzította el a kérdést, aminek súlyos, demoralizáló következményeit mindnyájan ismerjük.

2. Ezzel a témával függ össze a honismereti akadémiákon rendszeresen megnyilvánuló aggodás: *kevés a fiatal a mozgalomban*. A leghatározottabban talán Juhász Antal, a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatóhelyettese vetette fel a témát, föltéve a kérdést a honismereti mozgalom vezérkarának: mi lehet ennek az oka? „Nyilván sokan úgy gondolják — mondotta —, hogy még nem érkezett el a zászló átadásának ideje, jó erőben érzik magukat. De ha arra várunk, amíg kihull a zászló a mozgalom nagy öregjeinek kezéből, és nem kapcsolunk be idejében kellő számú fiatal a munkába, az a mozgalom válságához vezethet.” Ezen az akadémián újra elhangzott a követelés: tanítsanak történelmet a tanítóképző főiskolákon! Annak ellenére ugyanis, hogy a sárospataki honismereti akadémiát követően még az akkori művelődésügyi miniszter ígérte meg a kérdés megoldását, mind ez ideig nem született döntés. Volt ugyan olyan észrevétel is, hogy amíg ilyen hibás szemléletű a történelemtanításunk, addig tán jobb is, ha nem oktatják a tanítóképzőkben, de az akadémián részt vevők többsége erőteljesen hangsúlyozta a helyzet tarthatatlanságát, s kérte az államminiszter segítségét.

De nemcsak a tanítóképzőkből hiányzik történelemtanítás, hanem egyáltalában a honismeret — a néprajz, a helytörténet stb. — oktatása is a különböző rendű és rangú iskolákból.

Ám nem tölti be egyik legfontosabb szerepét — a nemzeti érzés erősítését — a jelenlegi történelemoktatás sem. „Egy sor olyan korosztály jutott már ki az iskolákból — hangsúlyozta Horváth István, az esztergomi Balassi Bálint Múzeum igazgatója —, akiknek Székesfehérvár hallatán nem István király neve, nem a magyar királyok koronázó- és temetkezéshelye jut eszébe, hanem legfőképpen a Videoton focicsapata. Hasonló a helyzet Esztergommal is: ha egyáltalában tudják, hogy merre fekszik az országban; az még talán észükbe jut, hogy ott a Duna partján egy nagy hegy tetején van valami templom. De hogy a templom mellett ott van a magyar állam bölcsője, az esztergomi királyi várpalota, arról nem sokat tudnak. Pedig régi történelmünkben több száz évre visszamenően minden magyar számára jelentett valamit Székesfehérvár és Esztergom. Azt, amit egy lengyelnek Krakkó, vagy egy orosznek Kijev, Novgorod.”

A történelem és a honismeret intézményes oktatása hiányában különös jelentőséget kapnak azok a helyi és egyéni kezdeményezések, amelyek a mozgalom tevékenysége nyomán születnek. Juhász Antal elmondta, hogy a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán a történelem szakon már fél éven át heti egy órában tanítják a néprajzot, ami „vajmi kevés, de több mint a semmi”. Vajon miért nem lehet ugyanezt bevezetni a földrajz, a magyar, az ének szakosoknak? — kérdezte, s javasolta: forduljunk ajánlással a Művelődési Minisztériumhoz, hogy a tanító- és a tanárképző főiskolákon tegyék kötelezővé a néprajz — vagy általában a honismeret — oktatását.

Ehhez a témához kapcsolódott Kovács József László, a zsámbéki Tanítóképző Főiskola tanára, aki elmondta, hogy náluk 1988 őszétől választható szakkollégiumi tárgy a honismeret, de ők ezen kívül *történelmet is szeretnének tanítani a főiskolán*. Ismertette a Zsámbékon folyó honismereti szakkörvezető-képzés eredményeit. Beszélt az eddig végzett 150 hallgatóról, s arról, hogy 1988-ban már óvónő-, tanító- és tanárképzősök vesznek részt a szakkörvezető-képző táborban, s az országnak szinte valamennyi tanítóképző főiskolájáról érkeznek fiatalok. Egyelőre még csak kirívó példák, de már vannak esetek, hogy a messzebbre tekintő iskolaigazgatók előnyben részesítik azokat a pedagógusokat, akiknek van B-kategóriás szakkörvezetői minősítésük.

Visszatérve Juhász Antal aggodalmára, eltűnődhetünk azon, hogy miért voltak itt, Tatán olyan kevesen a Zsámbékon eddig végzett, szakkörvezetői képesítéssel rendelkező fiatal pedagógusokból. Nagyon valószínű, hogy nem minden iskolaigazgató „részésíti őket előnyben”, sőt sok helyen még csak nem is támogatják a honismereti szakkörök szervezésére vonatkozó erőfeszítéseket. De még akiknek sikerült is beindítaniuk valamely vidéki iskolában egy-egy jól működő honismereti szakkört, mikor jut el annak a híre a megyeszékhelyre, az ott működő honismereti bizottsághoz, művelődési osztályhoz, akik aztán elküldhetnék a fiatal szakkörvezető pedagógust az akadémiaira? Ezért volt indokolt az az elhatározás, miszerint a zsámbéki tábort szervező Kovács házaspár felméri az eddig végzett szakkörvezetők tevékenységét, a Honismeret folyóirat közli a névsorukat, hogy a helyi honismereti bizottságok bevonhassák őket a munkába, s az Országos Honismereti Bizottság is figyelemmel kísérhesse a sorsukat.

Tanulságos vita alakult ki a fórumon a szakkörök szerepéről. Haraszti Mihály, a Komárom megyei honismereti bizottság titkára szekcióbeszámolójában úgy fogalmazott, hogy a beszűkült szakköri tevékenység ma már nem elégíti ki a mozgalom igényeit, s ki kell szélesíteni a honismereti munkát, hogy fel tudja vállalni az előttünk álló társadalmi feladatokat. Juhász Antal — nem vitatva a honismereti tevékenység kiszélesítésének időszerűségét —, hangsúlyozta a szakköri tevékenység fontosságát. „Egy szakkör — mondotta —, ha nem tesz mást, mint megismerteti a diákokkal a lakóhelyükre vonatkozóan eddig publikált ismeretanyagot, már akkor is missziót tölt be. Ugyanakkor elismerte, hogy a demokratizálódással a jelenleginél több tevékenységi forma integrálódhat a honismereti mozgalomba, anélkül azonban, hogy a szakköri munka elvesztené eddigi jelentőségét.

A szakkörökről szövegezt Bodolay Géza irodalomtörténész is. Mint már több alkalommal, most is elmondta, hogy a honismereti szakkörök tevékenysége jelentősen kibővíülhetne, ha főlevenítenék és alkalmaznák a több évszázadon keresztül eredményesen működő *önképzőköri munkát*. Ezáltal az ifjúság bevonására is több lehetőség nyílna, mert nagyobb súlyt kapna az öntevékenység. Mint Szikossy Ferenc, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum főigazgatója közölte, a fővárosi Petőfi Gimnázium honismereti szakköre már át is alakult önképzőkörre, csak a statisztikában szerepel szakkörként, mert egyelőre még nincs „rubrika” az önképzőkörök nyilvántartására.

Több pedagógus hangsúlyozta, hogy közoktatásunk fogyatékoságai ellenére megvan a lehetőségük arra, hogy lelkiismeretük szavára hallgatva megfelelő érzelmi töltéssel lássák el a fiatalokat. Így *Környei Attila*, a tatai gimnázium tanára elmondta, „nem igaz, hogy a mai gyermekek nem foghatók be értelmes dolgokra, ha megmagyarázzák nekik, ha érzelmileg azonosulnak, ha élményt jelent számukra és ha cselekvően részt vehetnek az akciókban”. Van tehát érzelmi töltés a fiataltságban, a főiskolások, egyetemisták pedig egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak a honismeretnek azon területei felé, amelyek a jelenell, társadalmunk gazdasági, politikai helyzetével foglalkoznak. Erről számolt be *Hegedűs Zoltán*, a Műszaki Egyetem tanára és javasolta, hogy a honismereti mozgalom intézményesen vegye föl a kapcsolatot az Országos Tudományos Diákköri Tanáccsal, valamint a szakkollégiumokkal és pályázati témák ajánlásával vonja be tagjaikat a honismereti mozgalomba.

3. Jelentős teret kapott a szabad fórumokon az *egyházak és a honismereti mozgalom kapcsolata*. Nem véletlenül, hiszen évtizedek óta először került a honismereti akadémia nyilvánossága elé ez a fontos kérdés. Pedig — amint *Schweiczner József*, az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója megállapította — „ha egy nemzet történelmének szötteéséből bizonyos szálakat kitepünk, akkor könnyen szétmegy az egész. A különböző egyházak is ilyen szálakat jelentenek a nemzet történelmében”. *Fabinyi Tibor*, az Evangélikus Teológia Akadémiai Egyháztörténeti Tanszékének vezetője pedig egyenesen „történelmi jelentőségűnek” nevezte az egyháztörténészek és a honismereti mozgalom találkozását. „Aki ismeri az elmúlt évek művelődéspolitikáját — mondotta —, az átérzi ennek a nyitásnak a fontosságát, aminek itt most részesei lehetünk, és a magam részéről a legnagyobb örömmel, Isten iránti hálával, és az állami illetékesek bölcsessége iránti tisztelettel köszönöm, hogy létrejöhetett ez a dialógus.”

Bár *Simonffy Ferenc* bokodi lelkész hangsúlyozta, hogy a papok teljes embert igénylő lelki munkát végeznek, és csak a megmaradt erejükkel tudnak honismereti kutatásokat végezni, a hozzászólásokból az derült ki, hogy számos területen összekapcsolható az egyházi munka és a honismereti mozgalom. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy a mozgalom aktivistái tájékozódjanak azokról a forráshelyekről, amiket az egyházak őriznek és bocsáthatnak a honismereti kutatók rendelkezésére. *Rozsdy Pál*, az Új Ember szerkesztőségének tagja elmondta, hogy az 1984-ben megjelent Magyar katolikus almanach adatai szerint az országban 2257 plébánia van és minden plébánia mellett, hogy lelképásztori központ, a helytörténeti források őrzője is. Szinte minden plébánián található olyan, használatból már kivont, liturgikus tárgyak, amiknek jelentős lehet a néprajzi, történeti értéke. Továbbá minden plébánia rendelkezik könyvtárral, ahol muzeális értékű könyvek is előfordulnak. Felhívta a figyelmet a plébániák irattára, különösen az anyakönyvekre, amikből értékes szociológiai, nemzetiségtörténeti, család-történeti adatok olvashatók ki. A legfontosabbak pedig a historia domusok. A plébánosok kötelessége ugyanis — még ha nem is tartják be mindig —, hogy vezessék az egyház történetét, szinte naponta följegyezzék az eseményeket. *Rozsdy Pál* megemlítette, hogy például Battonya fölszabadulásának vitatott időpontját éppen a helyi plébánia historia domusában szereplő följegyzés alapján sikerült pontosítani.

Az evangélikus egyház részéről *Fabinyi Tibor* hívta fel a figyelmet az Evangélikus Országos Levéltárra, az evangélikus egyház könyvtárára, valamint a budapesti Deák téren lévő evangélikus múzeumra, illetve ezek helytörténeti jelentőségű anyagára. *Schweiczner* professzor a Zsidó Oklevéltár 19 kötetére, a Magyar Zsidó Hitközségek 12 kötetére, valamint a magyar izraeliták országos képviselőtének évkönyveire irányította a jelenlévők figyelmét. A helytörténeti kutatók tehát igen értékes forrásokat találhatnak az egyházak központi és helyi gyűjteményeiben. De az egyházi emberek maguk is bekapcsolódhatnak és számos esetben be is kapcsolódnak a honismereti munkába. *Juhász Antal* például beszámolt arról, hogy a Duna—Tisza közén folyó migrációs és településtörténeti kutatások során milyen jelentős segítséget kaptak a plébánosoktól és a lelkészektól. *Rozsdy Pál* pedig az ELTE keretében megalakult Egyháztörténeti Műhelyről beszélt, amely ökümenikus alapon működik, és egyik fő jelentősége, hogy fórumot teremt az egyházi keretek között dolgozó helytörténészek számára. Ugyanakkor szóba került az is, hogy a helyi politikai és társadalmi vezetésben még sok helyen fellelhető az a korlátozott szemlélet, amely a helytörténeti kutatásokból, különösen pedig a publikációkból ki akarja rekeszteni az egyháztörténeti, gyűlekezettörténeti vonatkozásokat. Talán nem ártana — vetette föl a bokodi lelkész —, ha az iskolák és a tanácsok vezetői kapnának a Hazafias Néprfront Országos Tanácsától vagy a Honismereti Bizottságtól egy körlevelet, amely a tatai akadémia szellemében eligazítaná a helyi szervezetek az egyházaknak a társadalom történetében játszott szerepéről.

4. A honismereti akadémia másik nagy témaköre a *nemzeti emlékhelyekről* bontakozott ki. *Kövy Zsolt* pápai lelkész azt a jelenetet idézte a Bibliából, amikor Jézus megrója a zsidó főembereket, amiért hatalmas szobrokat állítanak a zsidó történelem jelentős alakjainak és nagy ünnepeket rendeznek az emlékükre, de *nem képviselik a szellemüket*. „Azt hiszem — mondotta —, az a fontos, hogy az emlékhelyek szelleme éljen a nemzetben, s nehogy azt higgyük, hogy ezt a szellemet egy-egy koszorúval megválthatjuk.” Ez az intelem jutott eszünkbe, amikor *Ráday Pál* evangélikus lelkész beszámolt Bartók Béla hazahozott hamvainak temetéséről, ahol többedmagával a honismereti akadémia képviselőjében vett részt Budapesten. Elmondta, hogy odautazásuk során felidéztek annak az emléket, amikor a 13 esztendőös Bartók Béla 1894. április első napján a fővárosban tartózkodott Kossuth Lajos hamvainak temetésén. „Ez az emlék — mondotta — mindenképpen meghatározó volt Bartók egész életére, elsősorban hazafiságának megerősödése, a nemzethez való kötődése szempontjából. Első nagy zeneművét is Kossuth Lajos emlékének szentelte. Mi is valami hasonlóval, fennköltséggel, a nemzeti érzés magas szintű megnyilvánulásával szerettünk volna találkozni. Ehelyett a temetés napján a magyar rádióban a temető vezetője arról nyilatkozott, hogy nekik milyen rossz üzlet ez a Bartók-temetés, és elhangzott az is, hogy nagy lesz a tömeg, lehetőleg ne menjenek ki az emberek. Ott aztán láthattuk is, hogy a kordon miatt csak a hivatalos meghívóval rendelkezők járulhattak a ravatalhoz, a nép, Bartók népe csak a temetést követően helyezhette el koszorúját vagy virágját Borsos Miklós gyönyörű sírkövéhez, miután a kordon köteleit feloldották a rendezők.” „Pedig — tette hozzá *Bolla Dezső*, a HNF XXI. kerületi bizottságának titkára — 43 esztendeje nem volt nagyobb halottja a nemzetnek, mint Bartók Béla, akinek hazahozatalával ismét gyarapodott nemzeti emlékhelyeink száma.”

Egyfelől gyarapodik, másfelől pusztul! Ennek a pusztulásnak a sötét árnyéka jelent meg azokban az előadásokban, amelyek a Dunakanyar régészeti emlékeivel foglalkoztak. *Soprom Sándor*, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályvezetője elmondta, hogy a Duna-mente a történelem minden korszakában sűrűn lakott hely volt, ezért a Duna-kanyarban számtalan régészeti lelőhelyet találunk Esztergom és Nagymaros között a neolitikumtól egészen napjainkig. Ezek mind veszélyeztetve vannak a tervezett vízierőmű által. „Eddigi kutatásaink során — mondotta — mintegy hetven olyan régészeti lelőhelyet sikerült kimutatni, ami víz alá fog kerülni. Hogy mennyi az, amiről nem tudunk — elsősorban temetők —, azt nem is fogjuk soha megtudni.” A régész-muzeológus részletesen ismertette a veszélyeztetett lelőhelyeket, ezek közül érdemes kiemelni, hogy az esztergomi szigeten jelenleg is folyik egy középkori bencés apáca kolostor feltárása, amely történelmünk egyedül álló emléke. Talán a temetőkápolnát sikerül megmentenünk az árasztás elől. De veszélyben vannak Esztergom városában a már feltárt emlékek is, hiszen a dűzsasztás mértéke a jelenlegi járószintig terjedne. Ehhez tette hozzá *Horváth István*, az esztergomi Balassi Múzeum igazgatója, hogy ha csak fél méterrel emelkedik a városban a talajvíz szintje, akkor előfordulhat, hogy a középkori magyar történelem szempontjából legjelentősebb, írásbeliségünk előtti, X—XII. századi régészeti emlékek a továbbiakban nem lesznek kutathatók, hiszen az Árpád-ház idejéből való járószint a jelenleginél 440 centiméterrel mélyebben található. De veszélyben van az egész Római Birodalom legjobban megerősített, régészeti szempontból legértékesebb szakasza is.

Ezek a tájékoztatások, és a kirándulások során a helyszínen tapasztaltak ösztönözték a honismereti akadémia néhány résztvevőjét arra, hogy a fórumon az Országgyűlés és az Elnöki Tanács elnökéhez címzett levéltervezetet terjesszenek a plénum elé, amit a résztvevők egyhangúlag elfogadtak. A levél szövege a következő:

Tisztelt Elnök Úr! Az ország sorsáról felelősen gondolkodók évek óta növekvő aggodalommal figyelik a gazdasági, környezeti, etnikai veszélyeket hordozó bős—nagymarosi vízierőmű építésének előkészületeit. Most a XVI. Honismereti Akadémia résztvevőiként közvetlenül meggyőződhattünk róla, hogy ez a vízi erőmű súlyosan veszélyezteti a Dunakanyar nemzeti emlékhelyeit is, az Európában egyedül álló római kori emlékeket, az Árpád-kori értékeket őrző Esztergom városát és a vidék számos más, természeti és nemzeti kincsét.

Ezért a XVI. Honismereti Akadémia közössége támogatásáról biztosítja az Országgyűlés júniusi ülésén elhangzott képviselőcsoporti javaslatot, mely szerint az Országgyűlés vizsgálja felül a bős—nagymarosi vízelépcső építésére vonatkozó, rendkívül szűk körben hozott korábbi döntést, és kérjen fel pártatlan szakértőket a tervezett vízelépcső várható gazdasági, környezeti, etnikai hatásának értékelésére. Javasoljuk továbbá, hogy alkotmányban biztosított lehetőség értelmében a Magyar Országgyűlés a vízelépcső kérdésében rendeljen el népszavazást! Javaslatunkat abban a meggyőződésben tesszük, hogy ezzel a magyar történelem, a magyar táj és az egész magyar nép érdekeit szolgáljuk.

5. A honismereti akadémia munkájának minden megnyilvánulásában kifejeződött az a régóta következetesen vallott elv, miszerint a honismereti mozgalom a magyar történelem, művelődés és hagyomány határait nem a mindenkori politikai határokkal látja, és a népben-nemzetben való gondolkodást a világ egész magyarságára kiterjedően értelmezi. Ezért az akadémia résztvevői is fokozott aggodalommal és megütközéssel vették tudomásul a román kormánynak a falvak felszámolására vonatkozó elképzelését, azoknak a román, magyar, német, délszláv és más nemzetiségű falvaknak a megszüntetését, melyek egyrészt az emberiség közös kulturális örökségét alkotják, másrészt lehetővé teszik az itt élő népességnek az országos helyzetet meghaladó szintű ellátását, továbbá a régóta üldözött nemzetiségű utolsó menedékét jelentik. Az akadémia tiltakozó állásfoglalását *Töltési Imre* olvasta fel, szövege a következő:

A XVI. Országos Honismereti Akadémia megdöbbenését fejezi ki amiatt, hogy a Román Szocialista Köztársaság hivatalos szervei 1988. április 29-én bejelentették a romániai falvak számarányos drasztikus csökkentését és az elpusztított, lerombolt, a föld színéről eltörölt települések lakóinak ún. agrár-ipari központokba való telepítését. Ennek az Európában példa nélkül álló szörnyű szándéknak értelmi szerzői — ha tervüket megvalósítanák — románok, magyarok, németek, szerbek, ruszinok, bolgárok évezredek történelmi, kulturális értékeit semmisíték meg. A falvak lakóházaiknak, templomainak, temetőinek, gazdasági épületeinek lerombolásával az egyetemes emberi kultúra csonkulna visszavonhatatlanul. Ezeknek az évszázadok során felgyülemlett értékeknek a megőrzését és fenntartását minden civilizált ország nemzetközileg szabályozott törvények, irányelvek szerint a tudományos intézmények segítségével kiemelt feladatának tekinti. Ez az intézkedési terv egy évtizedek óta tartó tudatos folyamat újabb állomása, amelynek nem is titkolt célja az ott élő nemzetiségek erőszakos elrománosítása, az etnikailag egységes Románia megteremtése. Ebben a helyzetben mi, a történelmi és kulturális értékek összegyűjtésén, megőrzésén munkálkodo honismereti mozgalom aktivistái, együtt érezve a Hősök terén tüntető százezer emberről, nem hallgathatunk, mert súlyos aggodalom tölt el bennünket a Romániában levő közös ősi településeink, történelmi emlékhelyeink és az ott élő kétmilliónyi magyar sorsáért. Meggyőződéssel valljuk, hogy a nemzetek együttélése nemcsak Európában, de a világon mindenütt az emberi és a nemzetiségi jogok minden területre kiterjedő gyakorlati megvalósításával lehetséges. Ezúton fordulunk a hazai és a nemzetközi közvéleményhez, hogy tiltakozzék a Romániában folyó kulturális, társadalmi és történelmi örökséget elpusztító politika ellen. Az emberi jogok semmibe vétele, amely sújtja Románia minden állampolgárát, ellentétes az ENSZ alapokmányával, a Helsinkiben elfogadott zárónyilatkozattal, az emberi jogokat rögzítő New York-i konvencióval, amelyeket a román kormány is aláírt, de ellentétes a Román Szocialista Köztársaság alkotmányával is. Ezért helyeselnénk a Magyar Országgyűlés állásfoglalását a „romániai területrendezési program” elítéléséről, támogatjuk a magyar kormány ez ügyben tanúsított józan, következetesen határozott fellépését, amely mostani megnyilatkozásaiban a romániai magyarságot létében fenyegető, megöly torz politikai törekvések középette is figyelembe veszi a Duna-medencében élő népek egymásra utaltságát és baráti együttműködésének történelmi szükségességét. Ha a kétoldali tárgyalások nem vezetnének eredményre, javasoljuk, hogy a magyar kormány vigye az ügyet a bágai döntőbírósig elé. Kérjük a Hazafias Népfront Országos Titkárságát, hogy az aláírássunkkal ellátott állásfoglalásunkat juttassa el a Magyar Kormányhoz, mert valljuk honismereti akadémiank — Kőlcsey Ferencről idézett — jelmondatát: „Minden nemzet, amely elmúlt kora emlékezetét semmivé teszi vagy semmivé tenni hagyja, saját nemzeti létét gyilkolja meg.” Tata, 1988. július 4. 8.

6. Végezetül azokat az észrevételeket, javaslatokat foglalom össze, amelyek a honismereti mozgalom jövőjével foglalkoztak. Ebből a szempontból iránymutató volt az az idézet, amit *Ravasz Éva*, a Komárom Megyei Tanács elnökhelyettese olvasott fel a megyét, valamint a megyében folyó honismereti munkát ismertető előadásában. Fényes Elek írta Magyar országnak... mostani állapotja statisztika és geographiai tekintetben című, 1841-ben megjelent könyvében — de mintha csak hozzánk szólna —: „Hazánk az újabb időkben vezetés átalakulási ponton van. A fejedelemtől kezdve az utolsó honpolgárig mindenki meg van győződve, hogy reformokra van szükségünk, ha nem akarjuk, hogy nemzetünk az élők sorából irgalmatlanul kitöröltessék. És lön mozgalom, indítványok tetettek egy új és igazságos adórendszer, örökvaltság, büntető törvénykönyv, népnevelés, városrendezés, ipar és kereskedés létesítésére és megalakítása ügyében. Ekkor megdöbbenve vettük észre, hogy a legjobb szándékkal is keveset tehetünk, mert nem ismerjük hazánkat. Adataink, amelyek biztos vezérfonallal szolgálnak, csonkák, vagy éppenséggel teljességgel nincsenek.”

A honismereti mozgalom, illetve annak előképei mindig a haladás ügyét szolgálták. Így volt ez a felvilágosodás korában, a reformkorban, a kiegyezést követő nemzeti újjáébredésben, vagy a trianon utáni bűnultságban, amikor az elvesztett államiság után a megtalált népiségben keresték a nemzet legjobbjai a megmaradás, az újjászületés lehetőségeit. És így van ma is, amikor a múlt tanulságainak feltárása, s a jelen sorskérdéseinek vállalása adja a

honismereti mozgalom legfőbb értelmét. „Ez a mozgalom — mondotta Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre válaszolva — miközben értékmentő, értékfelfedező és jövőbe mutató kontinuitást tudott teremteni az ország színe előtt, elkerülte az ilyen mozgalmak csapdáit. A nemzeti lehangolódást éppúgy, mint a sovinizmusra húzó csábítást. Ezek között a sziklák és korallszirtek között kell hajóznia a mozgalomnak továbbra is.”

A mozgalom jövője természetesen nem választható el a politikai rendszer és a társadalmi-gazdasági berendezkedés jövőjétől. De az egyénnek, a honismereti mozgalom minden egyes tagjának hozzá kell tennie a maga erőfeszítését, és vállalnia kell a maga kockázatát a politikai és a társadalmi megújulás érdekében. „Mint annyi más — mondotta Pozsgay Imre —, ez is konfliktus és küzdelem dolga lesz, és ez alól a küzdelem alól nem lehet senkit sem fölmenteni sem a csúcson, sem pedig a végeken. De, hogy mégse a személyes kockázatvállalás legyen benne a döntő, ahhoz kell a politikai rendszer reformja. Hogy az állampolgár helyzetében megerősödve, önrendelkezésben, egzisztenciális kockázat nélkül, bátorsággal érhessen a demokrácia adta lehetőségekkel. Bibó István azt mondta: *demokrácia azt jelenti, hogy felelem nélkül élni*. Ezért a politikai reformban olyan hatalommegosztásra és hatalmi berendezkedésre kell törekedni, amelyben a hatalom letéteményese az állampolgár, és minden más hatalom ebből származik.”

Ez az a társadalmi és politikai közeg, amelyben tovább lombosodhat és virágozhat a honismereti mozgalom mélyen gyökerező, sokszor megnyesett fájának koronája.

Összeállította: Halász Péter

Népművészet és honismeret

„Nincs tarkább virág és változatosabb gyümölcs, mint amit a nép művészetének ágai adnak. De azok az ágak mind egy gyökérbokorból nőnek, s bármit próbálnak beléjük ojtani, változatlanul a türelem, az igazság egyösszeteletül — mert már ott a mélyben is nemzetközi — ízeit és nedveit: tápanyagát kínálják.”

Illyés Gyula után nehéz a szót a hétköznapiok nyelvére, a gyakorlati munka jelenségeire fordítani. A honismeret és a tárgyformáló népművészet kapcsolataról gondolkodva mégis a napi gyakorlat eredményeire kell támaszkodnunk. Valamennyi tárgyalkotó népművészeti szakkör — kör, stúdió, műhely, csoport — egyben honismereti szakkörnek is tekinthető. A helyi tárgyi, népművészeti hagyományok gyűjtése nemcsak hagyományörző tevékenység, de életető és továbbélhető is. Az a népművészeti mozgalom, mely a társadalmi igényeknek és a helyi társadalom közösségépítő, közösségfejlesztő kohéziós erejének megfelelően képes a közösség múltját és értékeit nemcsak felfedezni de azzal naponta és folyamatában együttélni, a honismereti mozgalom valamennyi szempontjának megfelel.

A népművészettel szemben ugyanakkor kötelességünk, hogy emlékeit ne múzeumi anyagnak tekintsük — de éltsük, vigyük tovább a múltból a mába és a jövőbe. A tárgyformáló népművészeti mozgalom talaján, annak leglényegibb gyökerétől formálódó spontán közösségek születésének, a honismereti mozgalomban betöltött szerepének bemutatására mozgalomunkban több általános és egyedi lehetőség és példa tapasztalható.

Zala megyében három év tapasztalatai alapján bizonyosodott be, hogy a tájegység népi hagyományaira építő, faluképet formáló tevékenység más tájegységeinken is sikeres lehet. A *Zala megyei környezetformáló alkotótelepeket* közművelődési intézmények hívták életre azzal a céllal, hogy az uniformizálódó kistelepülések „megjelenéséért” tegyenek valami hasznosat. Át akarták menteni a múlt építészeti, tárgyformáló népművészeti hagyományait, fölkelteni a helyi közösség érdeklődését saját tavolabbi múltjuk, történetük iránt. Mindezt közösségi összefogással, aktivizálással, kevés pénzzel, erős akarattal kívánták elérni. Értéket, maradandó faluképet akartak teremteni.

A jó ügy érdekében megnyertek helyi tanácsot, mezőgazdasági és ipari termelőegységet, néprfrontot, megyei és országos szerveket. Az 1986-ban indult kísérlet az elmúlt nyáron már tizenegy, az idén huszonehárom településen bizonyította és bizonyítja, hogy az elgondolás jó volt. Lehet a kistelepülések lakóit és társadalmi szerveit mozgósítani, lehet környezetformálás közben közösséget, szemléletet, embert formálni és erősíteni a helyi társadalomban azt a tudatot, hogy ami itt készül, az a településé — az övék. A zalai tapasztalatok könnyen formálható modellként ajánlhatók minden olyan kezdeményezés számára, amely a hagyományok továbbélését és továbbgondolását a közösség erejére támaszkodva képviseli el.

A Zala megyei kistelepüléseken és lakótelepeken elkészült esztétikus, faragott játszóterek, a helyreállított haranglábak, a zalai útmenti kereszték mintájára továbbgondolt hangulatos köztéri alkotások és a

Makovecz-féle faluházak kézzel faragott szép berendezése, szépen megalkotott környezeté mind ezt bizonyítják. De ezt bizonyítják a munka közben összekovácsolódott közösségek is, amelyek a közös munka szellemiségét és az elkészült alkotások napi allagmegővését egyaránt vállalják.

A népművészeti mozgalomban megszületett újabb tárgyak értékeit az esztétikai értéken túl a társadalmi hasznosság növeli, vagy csökkenti. A „textiles mozgalom” példája ugyancsak általánosítható. A II. Országos Textilműves Konferencia, amit 1988 májusában Miskolcon rendeztek, a történelmi textiliákat és újraalkalmazásuk lehetőségét jelölte témájának. A konferenciához kapcsolódó színvonalas kiállítás tematikája szintén a történelmi textiliákat ölelte fel.

A történelmi textiliák csoportjába főúri stáflirungok, a nemesi ruhák díszítése, az úrihímzés és az egyházi textiliák: úrasztali takarók és terítők tartoznak. A kicsit méreven értelmezett népművészet szemszögéből csak a parasztságot, a kifejezetten népi tartottuk hosszú ideig folytatásra alkalmasnak. Hamis az a szemlélet, amely a „magas” művészet és a népművészet értékei között választóvonalat kíván húzni, és bármelyiket is elveti a másik javára. A paraszthímzések és úrihímzések között szerves kapcsolat, kölcsönhatás, történelmi összefüggés van — együtt tartoznak nemzeti örökségünk értékei közé. A kiállításon megismerhet, valamint a Néprajzi Múzeum, a Sárospataki Református Gyűjtemény páratlan értékű textiliái mellett bemutatott szakköri és egyéni munkák színvonalas kivitele bizonyítja, hogy a változatos díszítmények alkalmasak a felújításra, a mai funkciójú átfogalmazásra.

A miskolci kiállítás szerepelt eredeti anyag és a ma elkészült munkák ismét igazolták azt az elképzelést, hogy a történelmi textilk nemcsak dokumentumértéket, de díszítőművészeti szakkörreinknek követendő helyi programot jelentenek. A történelmi hagyományok újrafogalmazásával megszületett a mai funkciójú alkotások nemcsak elismerik a korabeli textiliák dokumentumértékét, de szorgalmazzák azok közhasznú tudomásulvételét, miszerint a több évszázados minták, motívumok a jövőnek is megőrzendő közkinccsek.

Az egyház szerepe a népművészet és a honismeret kapcsolatában vitathatalan jelenség. Követendő gyakorlatként a *Kövágóörsi Faműves Műhely* példáját érdemes megismerni. Kövágóörsön 1982 óta működik faműves műhely egy eredetileg hétvégi háznak szánt, többszáz éves parasztházban. Kezdetben devináns fiataloknak, ma fiatal alkotóknak ad otthont hétvégi és nyári programjaikhoz a ház budapesti tulajdonosa. Munkájuk kezdetben az értelmesen eltöltött időt és a jó közösséget célozta. A községben van egy 1263-ban épített — a történelem viharai során többször átépített — templom, amely ma az evangélikus gyülekezet kezében van. A templom felújítása már régen esedékes volt, végül 1985-ben az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával elkezdődött. A feladatot régészek, muzeológusok és műemléki építésszek végezték. Rövidesen bebizonyosodott, hogy a farestaurálási munkákra már nem marad pénz. Ez a tény adta az ötletet, hogy a gyülekezet nevében a farestaurálókhoz forduljon. A műhely tagjai vállalták a felkínált lehetőséget. Valóban áldozatos munkával, az OMF szakszerű irányításával, társadalmi munkában végezték el az önként feladatot. A régi korok művészete iránti fokozott érdeklődés — amit a fiatalok nagy részénél tapasztalhatunk — szerencsésen találkozott a helyi igényekkel. A templomi berendezés helyreállítását az eredeti famegmunkáló technikák figyelembevételével, a jelenlegi technikák ötvözésével végezték. Formát, funkciót, esztétikát egyaránt meghatározott a vállalt feladat. A fiatalok így az önkifejezés újabb lehetőségeinek birtokába jutottak, ismereteik többoldalúvá váltak. A faműves műhely restaurátori tevékenységét a közös evangélikus gyülekezet nemcsak számon tartotta és figyelte, de segítette is.

A templom felszentelése rendezett ünnepségsorozat bensőséges és felemelő volt. A rendezvényen a tudományos tanácskozási résztvevőin kívül jelen voltak a farestaurálást végző alkotók és a község lakói is. A faragók ekkorra már elfelejtették, hogy az elmúlt nyarakat a beépített több évszázados munkák restaurálásakor sokszor fejfel töltötték, hiszen csak így vált hozzáférhetővé a fakarzat káli-virág motívuma. Elfelejtették a sylvanon-gőzös rosszulleteket. Ami megmaradt bennük az a szellemi gazdagodás volt, amit az európai és magyar kultúra ilyen közvetlen közelében eltöltött sok-sok munkaóra és a község szeretete, az összefonódás, a jó közösség élménye jelentett. Ami ezeket az embereket összetartotta, az a szeretet volt. A műemléki templomban végzett munka így vált egyszerre értékteremtővé és közösségformálóvá, közművelődési, művészeti és társadalmi szempontból egyaránt figyelemre méltó és követendő példává.

Az öntevékeny, hagyományörző, spontán szerveződő csoportok házagópótló szerepet töltenek be az 1980-as évek magyar társadalmában. A kézművesség mint tevékenység és mint társadalmi jelenség, egyaránt több funkciójú eszelekvés. Értékteremtő, tudat és közösségformáló, de ugyanakkor készségfejlesztő is. A társadalom változik, de közösségekre és közösségi tudatra szükség van.

Illyés szerint a népművészet igazságszemeje, emberiségpszeméje megegyezik azzal, amit a „magas” művészetnek is csak a legtisztább műveiben szemlélhetünk. Emögött a közös gyökérből eredeztetett identitástudat mögött valóban a népek tömege áll. Illyés megfogalmazásában: „Nép néppel az írásbeliség előtt többet érintkezett — behatároltban, megértőbben — mint írásbeliségük után. A mesék az országhatárok alatt is összefolytak: a dallamok a nyelvi akadályok fölött is kezet fogtak. Századunk vámsorompót tud eszerinti nemcsak a föld termékeinek ki- és bevitelére elé, hanem ami a néplélekből még ma is kibányászható. Bartók ma nem vihetné bárhova a hangfelvevőjét. A század nagy gondja pedig és végeznivalója: a népek összetársítása: a nemzetköziség annyi szép és szent szóval ismételt igényének teste válassza.”

Angyal Mária

Az ifjúság és a honismeret¹

A tatai Fényes-fürdőn néhány évvel ezelőttig meglehetősen volt az Európában csak kevés helyen honos *kisreince*. A nem túl látványos, de igen ritka virágot egy tudatlan vezető kiirtatta, s helyette betonvályúba paprikavirágot helyeztetett a vízpartra. Ilyen – az értékeket talmival félretelőlő – barbár tett az is, amikor gyönyörű népdalainkat, kultúránkat, gazdag nyelvünket kiszorítja a harsányabb beat-zene, a krimi, a trágárság stb.

Ugyancsak elkedvetlenedtem, amikor az egyik utcán több tucatnyi facsemetét láttam derekba törve. Igazat adtam azonban az egyik kollégámnak, aki szerint hibás vagyok én is, mert bár fiatalabb koromban több ezer facsemetét elültettem diákjaimmal, az utóbbi években egyet sem. Aki fát ültet, nem rongálja a facsemetét, aki madáretetőt készít nem bántja a madarak fészekét.

Szabó Dezső szerint ha egy nemzetnek kiirtják a hitét és elvágják a hajszálygökereit, akkor utána már bármit meg lehet vele tenni. Ma így kellene fogalmaznunk: Ha nem neveljük egy nemzet minden új korosztályát hitre, önálló gondolkodásra, gerincességre és nem építjük ki a hajszálygökereit, akkor elsodorhatóvá válik. A parlagon hagyott föld többnyire csak gyómot terem, a gazdasági növények termesztéséhez szakszerű, lelkiismeretes, következetes gondozás szükséges.

Nem csupán a pedagóguspályára készülőknek vagy önképzőköri tagoknak, hanem minden általános és középiskolai diáknak kellene tanulnia magyarságismeretet, néprajzot. Valamennyi eljut ugyan hozzájuk különböző tantárgyakba elszórva. Sok nevelő azonban központi segítséget vár, egyértelmű utasításokat, tankönyveket. Különösen azok, akik nem veszik tudomásul, hogy a *tankönyveket nem kötelező szó szerint megtanítani, csak a tanterv a törvény*, s van ami annál is szigorúbb mérce: a lelkiismeretünk, a felelősségünk a ránk bizottakért.

Fölmerül a kérdés, hogy mikor jutna erre idő, hiszen zsúfolt valamennyi évfolyam tanterve. A sokféle toldozgatás-foldozgatás után valóban alig tanítható meg a mai iskolai tananyag. Rengeteg fölösleges részt is tartalmaz: átfedéseket, elavult részeket, torzításokat, felsőbb osztályban rövidebb idő alatt elsajátítható dolgokat stb. A nulláról kellene elindulni. Újra fölépíteni egy valóban nélkülözhetetlen, elsajátítható törzanyagot, s ezt közelíteni meg fokozatosan reformokkal.

Hogyan tanítsuk a helytörténetet, a honismeretet, magyarságismeretet, néprajzot? Bár a szabadabbá váló közélet részben ezt a munkát is segíti, a föltételek többsége rosszabbodott. Például az országjárások: alig van turistaház, olcsó szálláshely, étkezési lehetőség, kerekpárut. Könnyebb és olcsóbb egy csehszlovákiai kirándulást végrehajtani, mint egy hazait!

A mai fiatalok közül is sokan bevonhatók nemes feladatok végzésébe, ha a munkát jól előkészítjük, ha látják tevékenységük célját, értelmét, eredményét, ha konkrét önálló feladatokat kapnak, ha számítnak az öntevékenységre, ötleteikre, s beszámolhatnak az eredményeiről. Például a tatai gimnazistákkal sikerült átnézetni anyakönyveket és többszáz kötetnyi lexikont neves tataiak után kutatva; átfesteni számos emléktábla betűit; megjelölni a kastélypark faritkaságait; felkutatni a város temetőinek művelődéstörténeti emlékeit; magnófelvételeket készíteni elmúlt idők tanuival; népművészeti kiállítás és népdalismereti versenyt szervezni stb. Fontos, hogy elményt jelentsen számukra ez a munka, s legyen az iskolában egy-ékélt „kondenzációs mag” (pedagógus, szülő vagy felsőbbéves diák), hogy létrejöhessen a „kicsapódás”.

Befejezésül ismét Szabó Dezsőt idézem: „Minden magyar felelős minden magyarért.” Ma élesebben kell fogalmaznunk: Minden magyar felelős nencsak minden magyarért, hanem minden *lehetséges* magyarért is. Azokért is, akik meg sem fogannak; azokért is, akik megfogannak, de meggyilkolják őket mielőtt megszülethetnének; azokért is, akik megszülettek, de idő előtt meghalnak a körülményeik miatt; azokért is, akik világgá futnak; azokért is akik a határainkon kívülre szorultak, s erőszakkal próbálják beolvasztani őket más nemzetbe; azokért is, akik itt élnek ugyan közöttünk, de eltűnjük, hogy gyökértelessé, közönyössé váljanak!

Ennek a követelménynek is többen meg tudnának felelni, ha minden fiatal kapna szervezett, színvonalas képzést magyarságismeretből, honismeretből is.

Kálmán Attila

¹Elhangzott a XVI. Honismereti Akadémia szabad fórumán (Szerk.)

Zárszó és ajánlások

A főváros és a megyék kb. 250 küldöttéből álló tatai honismereti akadémia a magyar sorskérdések sorából a nemzeti emlékhelyek, a nemzet- és a magyarságtudat, valamint az egyházak és a honismereti mozgalom idő- és korszerű témáját tűzte napirendre. Ezeknek a kérdéseknek a tárgyalása a mozgalomnak nemcsak a *távlati céljait* szolgálta, hanem már a *mának s a közeljövőnek* az útjait követte. Az illusztris előadók mindegyike e célokat szolgálta. Akár *Pozsgay Imre* egyik tétele a nemzeti emlékhelyekről szólva: Alljunk ellent a nemzet tudatot pusztító kalandos ideológiai buldózerizmusnak határainkon belül és kívül; akár *Juhász Gyula* akadémikusnak a tételre Bibó Istvánra hivatkozással: nem mondhatunk le a határainkon kívül élő magyarságunkról s vele párhuzamban nem szabad feladni európaiságunkat; vagy *Benda Kálmán*, *Fabinyi Tibor*, *Rozsdy Pál* és *Schweitzer József* hitvallásszerű tézisei a magyar műveltségről, amelyben az egyházak rendkívül nagy szerepéről tettek vallomást. Végzetes hiányt szült az elmúlt évtizedekben az a vulgáris magatartás, amely a haladást és a valláserkölcst szembeállította egymással. A kis nemzetek egyházai mindig a nemzet fennmaradásán törek a fejüket, a nemzet öntudatát fokozták, s egy szép *gregorian dallam* vagy egy *kálmvista zsoltár* éppúgy nemzeti kincsünk lett, mint *nemzetmegtartó népdalaink*, mind a mai napig. Egyházaink kulturális kincsvilága, a népi áhitat, az egyszerűség, a hit, a morális tisztaság mind-mind beemelhetik nemzetünket és honismereti mozgalmunkat a *nemzetek és az emberiség tartós egyetemességébe*. E nagy vállalkozásban a honismereti mozgalom kovásza lehet a magyar művelődéstörténetnek. Ilyeténképpen foglalkozott az akadémia a magyarországi egyházak nevelési és művelődési szerepével, különösképp hangsúlyozva a régi magyar alma mátereknek és kollégiumoknak az alapító egyházak kezébe való visszakerülésének a kérdésével.

Nemzettudatunk és magyarságtudatunk során *feljajduló nemzeti sérelmeink* láttán felhívással fordult akadémiank az erdélyi magyarság megmentése érdekében, tiltakozva benne az erdélyi magyar falvakkal szembeni végzetes tervek végrehajtása ellen, amely szinte egy újabb népirtással, egy második siculicidiummal akarja széjjeltépni a romániai nemzetiségek történelmét. Örömdetes, hogy feljajduló igazságunk mellett kezd kiállni, remélhetően crednényesen, az egész világ közvéleménye, amely egyszer majd a trianoni és a párizsi békekötések erkölcsi revízióját is napirendre tűzteti az azokat elfogadó nagyhatalmakkal.

Nemzeti emlékhelyeink száma — éppen honismereti akadémiank napjaiban — eggyel gyarapodott. Nemzeti géniuszunknak: Bartók Bélának tértek vissza a haza szentelt földjébe a hamvai. Akadémiank küldöttséggel vett részt a farkasréti temetésen, babérkoszorúnkra ráírtuk a XVI. Tatai Honismereti Akadémia feliratot.

Akadémiank nyári seregszemle szekértáborán 20 kiváló honismereti szakembernek adományoztunk Ortutay-emlékplakettet. Huszadikként adtuk azt át — a mozgalom vándortarisznyájával és kiadványaival együtt — *Pozsgay Imrénék*, a népront felmentett főtítkáranak is, akitől itt búcsúzott mozgalmunk, megkoszónve főtítkársága idején kifejtett mozgalomerősítő tevékenységét. *Pozsgay Imre nemcsak a népront mozgalmát tette nagykörűvé, hanem a honismereti mozgalmat is, zöld utat biztosítva a mozgalom számára, mondván és hirdetvén, hogy nemzetépítő s történelmi tudatunkat növelő energiák vannak a honismereti mozgalomban, és a magyar társadalomban a szülőföldszeretetnek, a hazaszeregetnek még hatalmas energiatelepei vannak kihasználatlanul.* Azzal búcsúztunk tőle, hogy államminiszterként és a népront elnökségi tagjaként továbbra is segíti a mozgalmat a nemzet hullámhosszán való további tevékenységében.

Vendéglátó mecénásainknak sikerült örömteljes rendezvényeken és kirándulásokon *Tata és Komárom szép tájainak* a történelmi képeskönyvét is bemutatni. A megyei sajtóban, a *Dolgozók Lapjában* pedig élénk figyelemmel és értő tudósításokkal kísérték az akadémia munkáját. E szép program keretében helyeztük el koszorúnkat Esztergomban *Antal Károly* Szent István-élművénel, a nagy király halálának 950. esztendejében.

¹Az ajánlások közül itt csak azokat közöljük, amelyek nem szerepelnek a szekcióülések beszámolóiban, illetve a szabad fórumról készült összefoglalóban (Szerk.).

Az akadémia négy szekcióban végezte rendkívül intenzív munkáját, mindegyikben 30-50 tag vett részt. A szekciók munkája után vettük szemügyre azokat a javaslatokat, amiket az akadémia ajánlásaiként fogadtunk el.¹

— Segítse a honismereti mozgalom vezetősége az olyan módszertani útmutatók, kérdőívek, valamint vallási térképek készítését, amelyek elősegítik a további kutatásokat.

— A nemzeti önismeret szempontjából nagyon fontos *magyar és történelmi szaktárgyak* oktatására hívjuk fel nyomatékosan az egyetemek és a főiskolák figyelmét.

— Az Országos Széchényi Könyvtár adjon helyet az Új könyvek című ajánló bibliográfiájában, az Állami Könyvterjesztő Vállalat pedig a Könyvvilágban az értékes honismereti, egyházi, vallási, néprajzi műveknek is.

— A honismereti témájú szakdolgozatok címjegyzékei kerüljenek be a Honismereti Bibliográfiába. A *Honismereti mozgalom minden tagjának legyen szívügye a helyi kiadványok adatait bejelenteni központi folyóiratunk szerkesztőbizottságának.*

— Szorgalmazzuk a határainkon kívülre került magyarság körében végzett honismereti munkák támogatását.

— A Magyar Építőművészek Szövetségével együtt működünk közre a pusztulásra ítélt falvak templomainak, népi építészeti emlékeinek, cintermeinek a dokumentálásában.

— Az Országos Honismereti Bizottság a historia domusok fontosságát hangsúlyozva kérje föl a Római Katolikus Püspöki Kart, hogy buzdítsa papjait azok gondos írására. Beke Margitnak, az Esztergomi Prímási Levéltár igazgatójának útmutatóját ennek érdekében kívánatos lenne megjelentetni.

— Építsük ki a honismereti mozgalom kapcsolatát a *tudományos diákkörökkel*. A megindult és szépen izmosodó *népfőiskolai mozgalom* mellett újítsuk fel a *regős cserkészek* mozgalmát, valamint a jó hírű alma máterek *diákonképző köreinek* tevékenységét is.

— Üdvözljük, hogy a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolán már megindul 1988—1989-ben a négy féléves *honismereti szakkollégium*. Támogatjuk és szorgalmazzuk azt a törekvést, hogy ez a képzési forma kötelező tárgyként kerüljön bevezetésre a magyar tanítóképzésben, s javasoljuk a Művelődési Minisztériumnak, hogy az általános iskolai oktatás *honismereti munkafüzetének* és a főiskolai oktatás *honismereti olvasókönyvének* (szöveggyűjteményének) az elkészítésével bízza meg a Zsámbéki Tanítóképző Főiskolát.

— Javasoljuk, hogy az 1950-es évek ma már helytelennek minősülő intézkedéseinek a felszámolása során térjünk vissza a régi egyházi iskolák kérdésében az 1948-as egyezményhez, mint méltányos kiindulási alaphoz, hogy a nagy múltú egyházi alma máterek újra bekapcsolódhassanak a magyar művelődés ügyének a szolgálatába.

— Vegyen részt mozgalmunk a *balatonszárszói emlékhely és népfront bölcsőhelyünk* emlékünnepeinek a rendezésében, a kialakítandó ifjúsági emlékhely 45 éves fordulóján.

— Az Országos Honismereti Bizottság készítse el honismereti mozgalmunk fellelhető dokumentumaiból azt az alapvető jelentést, amely alapul szolgálhat a közelgő honismereti konferencia tevékenységéhez.

— A *Magyar Nemzet* nyisson *állandó rovatot a honismeret számára*, támogassa ki a Szülőföld rovatot a mozgalom híreivel.

— Az ajánlásokat és a tervezeteket az Országos Honismereti Bizottság tárgyalja meg, azokat elfogadva építse be 1989. esztendei tervébe.

Szent István-kori harang
Csolnok határából
Balassa Múzeum, Esztergom

Magyar Museum

Kettőszáz évvel ezelőtt, 1788. július elején jelent meg Kassán a magyar irodalom első, átgondoltan szerkesztett folyóirata, a Magyar Museum. A folyóirat megindítását az egy évvel korábban alakult Kassai Magyar Társaság kezdeményezte. A társaság tagjai, s egyben a folyóirat szervezői és szerkesztői Batsányi János, Kazinczy Ferenc és Baróti Szabó Dávid voltak. Közülük az Erdélyből származott Szabó Dávid jezsuita tanár volt a legidősebb, míg mellette a másik kettő: Batsányi és Kazinczy fiatalembernek számított. Főleg e két utóbbi fogott hozzá nagy lelkesedéssel és szívós, kitartó munkával a létrehozandó orgánium megszervezéséhez, és az egész országra kiterjedő „szélesítéséhez”, terjesztéséhez.

A folyóirat első számához először Kazinczy írt bevezetést: ezzel is a maga vezető szerepét akarta hangsúlyozni. Batsányi nem értett egyet sem azzal, hogy Kazinczyé legyen az első szó, sem azzal, amit szerkesztőtársa írt. Ezért a bevezetőt átírta és az átírt szöveget közölte. Ezzel a folyóirat szerkesztése teljesen az ő kezébe került.

Batsányi már a bevezető írásban megindokolta a folyóirat kiadásának szükségességét, és felsorolta azokat a fontos feladatokat, melyeket maguk elé tűztek. Így nyilatkozott: „Tudva vagyok, mennyit használnak más nemzeteknél a tudományoknak és a hazai nyelvnek előmozdítására az e végett hetenként, vagy hónaponként közrebocsátatni szokott írások. Az efféle gyűjtemények, ha különféle válogatott jó darabokból állanak, mind a nemzetnek kedvet adnak az olvasásra, mind pedig az íróknak alkalmatosságot szolgáltatnak, holmi jeles munkácskáikat, melyek különben talán ismérletlenül maradtak volna, számos kézbe, s közönséges ismeretségre juttatni. Ilyen egy gyűjteményt fogunk mi, Magyar Museum nevezet alatt, esztendői által négyszer, kisebb vagy nagyobb darabokban (mert szakaszainknak vastagságát előre meghatározni nem lehet) közrebocsátani. Ebbe a gyűjteménybe mindazon kisebb szabású munkák befogadtatnak, s közre eresztetnek, melyek jelentett tárgyunkra, azaz anyai nyelvünknek gyarapítására s a tudományoknak hazánkban való terjesztésére szolgálnak.” Tehát a folyóirat legfontosabb feladata az anyanyelv művelése és ezáltal a tudományok valamennyi ágának a széles néprétegek számára érthető nyelven való terjesztése volt.

Hogy a folyóirat megindítása kinek jutott először eszébe: Batsányinak-e, Kazinczynak-e, nem tudjuk pontosan, de ez nem is lényeges. Egy irodalmi orgánium létrehozásának szükségessége akkor már nagyon időszerű volt, és több városban is próbálkoztak hasonló kezdeményezésekkel. Ezek közül külön meg kell említenünk a Komáromban, 1789-től 1792-ig megjelenő Mindenest Gyűjteményt, Péczely József szerkesztésében. Ebben az időben létrehozott folyóiratok közül egyedül a Magyar Museum vált országos jelentőségűvé s maradt fenn önerejéből csaknem egy fél évtizedig. S akkor is csak erőszakos intézkedéssel szüntették meg hosszas vádaskodás és kivizsgálás után.

A Magyar Museumnak 5 év alatt mindössze nyolc füzetet jelent meg, két kötetben. Eredeti elképzelését Batsányi nem tudta megvalósítani, ehhez nem volt elég ereje. Pedig a folyóiratot kitűnő érzékkel, rengeteg munkával, szívós kitartással szerkesztette és tartotta életben. Az ifjú szerkesztő a kor majdnem minden lényegesebb magyar íróját megnyerte munkatársul: az idősebbeket Baróti Szabó Dávidtól Ráday Gedeonig, a fiatalokat Verseggy Ferentől Kreskay Imrétől, a dunántúliakat Pálóczy Horváth Adámtól Virágh Benedekig, a felföldieket Dayka Gábortól Kazinczy Ferencig, az erdélyieket Barcsay Ábrahámtól Szentjóni Szabó Lászlóig, s az alföldieket Wesszprémi Istvántól Földi Jánosig. Ezek az írók általában a legjobb írásaikkal szerepeltek a Museumban.

A folyóirat szerepe igen jelentős, mivel a felvilágosodás művelődési törekvéseinek összes alapvető kérdését felvetette. A nyelv, a helyes magyarság, a jó helyesírás, a hagyományos verselés, a műfajok, a fordítás és eredetiség kérdései ugyanúgy helyet kaptak lapjain, akárcsak a természettudományokkal, bölcsészettel és vallási kérdésekkel foglalkozó cikkek. Ebben az írásomban a folyóiratnak azt a törekvését szeretném kiemelni, melyet a magyar nyelv védelmében és fejlesztésében kifejtett. Honismereti szempontból elsősorban erre kell felfigyelnünk.

Batsányinak a Magyar Museum megindulásakor írt programcikke (1788) Bessenyei terveivel kapcsolódva foglalta össze a magyar művelődés felvirágzásának feltételeit. Nagy Lajosra és Mátyásra hivatkozva fejtette ki, hogy a nemzeti királyság milyen erős ösztönzést adhatott volna a művelődésnek. Szó szerint ezeket írta: „Ha a mi magyar Nagy Lajosunk is hajdan szélesen terjedett birodalmaiban a törvényszékeknel a deák helyébe a magyar nyelvet helyhezhetné volna; ha Hunyadi Mátyásnak oly nagyon és méltán elhíresedett udvara, magyarul beszélvén; Vitéz János s több akkoriban virágozott nagy férfiak munkáikat magyarul írták volna; ha törvényeink, közdolgoaink, pereink, iskolai könyveink ugyanazon magyar nyelven készültek volna: boldog isten! mire nem mehettünk volna!”

Batsányi bevezető írásában átgondoltan és előrelátóan azt is mérlegelte, hogyan lehetne hathatósan segíteni — intézményes formában is — a magyar nyelv fejlesztésének ügyét. Ezt külföldi példákra hivatkozva egy tudós társaság létrehozásában látta megvalósíthatónak. „A tanulság s világosságunk terjesztésére legnagyobb segítségül szolgálunk mindezen nemzeteknél az akademiák és tudós társaságok; melyek Európának majd minden nevezetesebb városaiban felállottak ...” Hivatkozik azokra a szerencsésebb nemzetekre, melyek ezt a fontos intézményt már létrehozhatták. Majd a továbbiakban így folytatja: „Szükségünk vagon minékünk ilyen egy társaságra; mely mind a maga tagjait kölcsön segítséggel, mind egyéb magyar írókat hasznos tanácsadással a tudományoknak hazánkban való terjesztésére, s az anyai nyelvnek szépítésére serkentse és ösztönözze ...”

Nagyon fontosnak tartja egy nyelvkönyv kidolgozását, mely a nyelvjárásbeli különbségek terén eligazítást adhatna a nyelv tisztasága és helyessége tekintetében. Erről így nyilatkozik: „De mindenekeftel szükséges volna, hogy az a társaság egy olyan nyelvkönyvet dolgozva ki, melyben minden magyar szók és szóllás módjai feltaláttnának; hogy azok szerint a nyelvnek tisztaságát megítélni lehetne. Számptalan magyar szók találtatnak hazánkban némely környékiben, melyek a második, harmadik vármegyében már érthetetlenek; s amelyeket írásainkban gyakorta csak azért nem alkalmaztathatunk, mivel azok vagy ismértetlenek, vagy legalább határozatlan értelműek. Mennyi számptalan szavaink vagnak, melyeket Párizs-Pápaiban fel nem találtatnak? Amint látjuk, az utóbbi mondatokban a nyelvjáráskutatás szükségessége és fontossága fogalmazódott meg máig is érvényes útmutatással. Hasonlóképp nagyra értékelte a közmondásokat is. A fordításról című írásában arra is gondolt, hogy a fordító figyelmét felhívja a közmondások teljes, hiánytalan közlésére. Ezzel kapcsolatban ezt írja: „A közmondások különös ékességei az írásnak, és mivel ezen felül még egész nemzeteket is ábrázolnak, a fordítónak egyet sem szabad elmúlatnia közzülek. Nem könnyen leszen egy olyan nyelv, melyben ha nem szintén azok is, legalább annyitértő közmondások, mint akármely másokban, ne találtatnának.” Az idézet meggyőz minket arról, hogy Batsányi értékelő írásában az egyszerű nép gondolkodásmódjának, mindennapi megnyilatkozásainak, kifejezéseinek megbecsülése tükröződik, bármilyen nyelvről legyen is szó!

De olyan cikket is találunk a fordítások között, melyben már a néprajz elemei is felfedezhetők. Persze, még nem azzal a megnevezéssel, de a „képfaragó” és az „épitőmesterség” mai értelemben a népi díszítőművészetre és népi építészetre vonatkozik. A Sulzers Allgemeine Theorie, Art Künste című könyv alapján „A szép mesterségekről” szóló cikk fordításában többek között ezt olvashatjuk: „Az a pástor, ki a maga botjának vagy ivópoharának legelőször szép formát adott, vagy azokra cifraságokat vágott, a képfaragást; az a vadember pedig, kit szerencsésebb elméje arra bírt, hogy felépitendő kunyhóját rendbe szedje, és részecinek illendő arányozatjára vigyázzon, az épitőmesterséget találta fel.” Egyébként a szép mesterségek neve alatt szerepelt többek között a „költés, ékessenszóllás, képirás, képfaragás, épités, tánc, muzsika, és ezeknek külömbféle ágai”.

A Magyar Museumban közölt írások közül külön meg kell emlékeznünk Batsányi azon leveléről, melyet Forgách Miklóshoz, a nemesi ellenállás egyik vezéréhez írt a hazai nyelv védelmében. Szerinte ez „a nemzeti litteratúrának, azaz a tudományoknak hazai nyelven

való virágoztatása által mehet legkönnyebben és legcsalhatatlanabban végbe”. Megjegyzi, hogy „soha egy egész nemzet idegen nyelven tudományra, közönséges világosságra s bölcsösségre nem juthat”. Ebből azt a következtetést is levonja, hogy „a nemzeti nyelvnek elhagyatásával elhagyattatnak a nemzeti erkölcsök, szokások — a nemzetnek egész tulajdonna, megkülönböztető bélyege”. Elismeri a deák nyelv tudásának szükségességét, de csak úgy, hogy az a magyar nyelvet háttérbe ne szorítsa. Felrója azt is, hogy az országban a jövőnek megvetik a honi lakosságot, és egy idegen nyelv nem tudása miatt hivataljaiktól, kenyerektől is megfosztják őket. Mindez nem törénhetne meg, ha elődeink édes anyanyelvüket jobban megbecsülték, kiművelték és „közönségesebbé” tették volna. Javasolja az eddigi hibák kijávitását és a hazai nyelvnek diadalra juttatását.

A nyelv sorsa iránti felelősség és aggodalom a folyóirat minden számában fellelhető. Szinte valamennyi írásban találunk utalást az anyai nyelv, a hazai nyelv védelmére és felszólítást annak ápolására. Említsük még meg Kazinczy egyik megjegyzését egy fordítás bírálatával kapcsolatban, amikor azt ajánlja a fordítónak, hogy „idejét szentelje a hazai nyelvnek, melynek elhagyatott sorsa minden elkészült, s jól született hazafit, nyugodalmának feláldozásával is, nemes védelemre kiált”.

E témával kapcsolatban idézzünk végül Baróti Szabó Dávidtól is. Ráday Gedeonhoz írt versében élesen ostromozza a magyarság elfajzását, elkorcsosodását, ősei hagyományainak és nyelvének elhagyását. Többek között ezt írja: „így rohanunk vesztünkre magunk! így vágjuk alattunk a dőlésre hanyatlott fát!” De a következő versszakban már ott van a biztatás is: „öszve-vetett vállal, szívvel, felkeltek az írók: a Tudományt magyar ajkra veszik; terjednek az ékes Elméknek szüleményi folyó s versbéli beszédben.”

Jó lenne, ha ez a biztatás megbízsergetné mindnyájunk szívét-lelkét!

Ma, amikor kiterjedt a honismereti munka, tanulságért forduljunk a nagy elődök tiszteletre méltó példáihoz, legyen elérendő eszmény magas színvonalú nyelvművelő munkájuk, a mindenben való igényesség és az áldozatos hazaszerete. A magyarság mai nehéz sorsa ezt fokozottan igényli mindnyájunktól.

Göröcs Mihály

Venczel József emlékezete

Venczel József
és öccse, László
1928-ban

A 75 éve született Venczel József a romániai magyarság két világháború között indult, mind a mai napig egyik legjelentősebb szociológusa, társadalom- és művelődéspolitikusa. 1913. november 4-én Csíkszeredában született, középiskolai tanulmányait az itteni katolikus gimnáziumban végezte. 1930-ban a kolozsvári tudományegyetem jogi fakultására iratkozott be, ahol 1939-ben avatták doktorrá.

17 éves korában *A magyar falu XIX. századi irodalmunkban* című dolgozatával megnyeri az *Erdélyi Helikon* ifjúsági irodalomtörténeti pályázatát. „Dolgozata magasan túlszárnyalja a többi; s olyan irodalmi ismeretekről, íráskészségről és fogalmazni tudásról tesz tanúbizonyságot, amelyre büszkén mutathatunk rá” – hangzott el az értékeléskor. Ez a munkája egy életre eljegyzi a parasztság ügyével, másrészt az általa is továbbfejlesztett transzszilvánizmussal.

1930–1938 között a kolozsvári Lyceum Könyvtárban dolgozik, 1935–1940-ig egyben az Erdélyi Iskola című folyóirat technikai szerkesztője és ifjúságnevelési rovatvezetője.

1935-ben *Makkai Lászlóval* együtt megindítja a *Hitel* című társadalomtudományi szemlét. Megfogalmazásuk szerint „a HITEL-t a húszévesek nemzedékének műveltség- és

élménybeli hiányérzete hozta létre, de azért nemcsak számokkal jelölhető évjáráthoz, hanem körkörös közlőnyel, hanem egy nemzedék akaratainak a kerete szeretne lenni". Ahogy Venczel A. Hitel és a közvélemény című írásában rámutat, „az önismeret és az önkritika indította belső reform – a mi magasabbrendű célunk”. Az első Hitel, mint félhavi szemle, Makkai Magyarországra távozásával megszűnik. 1936-ban Venczel József ugyancsak a címen, de új számozással negyedévenkénti folyóiratot indít. Az 1936–1944 között fennállt, második Hitel célja a valóságfeltárás, az erdélyi magyarság gazdaságpolitikai, társadalmi, művelődési viszonyainak a megismertetése volt. A fiatal magyar értelmiség népnevelésre való tudományos és közéleti felkészítését kívánták szolgálni. A folyóirat és a belőle kisarjadt mozaik a fő ideológusának és tényleges vezetőjének Venczelt tekinthetjük. 1937. őszen tevékenyen részt vett az ifjú erdélyi magyar értelmiség *Vásárhelyi Találkozójának* a megszervezésében és lebonyolításában. E népfremszervezési rendezvény záródokumentumát, többek között Tamási Áron és Venczel József fogalmazta meg.

1938–1945 között az *Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület* (EMGE) statisztikai és birtokpolitikai ügyosztályvezetője. A Dimitrie Gusti-féle román falukutató iskola legjobb magyar tanítványaként tarthatjuk számon: 1941-től Bálványosváralján ő vezeti az Erdélyben legnagyobb szabású, monografikus igényű, interdiszciplinális tájkatatást. Tevékenységében az önismereti, *hungarológiai* indíttatású kutatás szociális, művelődési és értelmiségnevelő, társadalompolitikai reformprogrammal párosul. Kimondja, hogy a magyarságnak hosszú távon is szembe kell néznie a kisebbségi léttel. A Magyar Párt revizionista és „passzív ellenállást” hirdető programjával szemben a cselekvést mint a megmaradás egyetlen lehetőségét hangsúlyozza. 1945 februárjában figyelemreméltó földbirtokreform-tervezetet munkál ki.

1940–1945 között a Teleki Pál Tudományos Intézet tagjaként működő *Erdélyi Tudományos Intézet* egyetemi tanára, s később az ügyvezető igazgatói feladatkört is ellátja. A felszabadulás után a *Bolyai Tudományegyetem* egyik megszervezője s egyben 1945–1947-ig a statisztika professzora a jogi és közgazdasági szakon. 1945–47-ben létrehozta és vezeti a kolozsvári munkás szabadegyetemet. 1948-tól az *Erdélyi Múzeum Egyesület* (EME) történeti levéltárát rendezi mint főlevéltáros.

1950-ben koholt vádak alapján őrizetbe veszik, s a koncepciós perek áldozataként 11 évet tölt Vácárestti, Nagyenyed, Szamosújvár, Pitești és Dés börtöneiben. Megromlott egészségi állapotban szabadul 1961 januárjában. Korábbi tudományos és haladó politikai szerepéhez méltatlan kottamásolói és kerámiafestő munka végzésére kényszerül további nyolc esztendőig.

Élete utolsó éveiben: 1969-től ismét társadalomkutatóként dolgozhat, mint a Babeş-Bolyai Tudományegyetem szociológiai tanszékén a csákványosfalvi falukutatók vezetője. Halála előtti legnagyobb munkája a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztési módszerének a kidolgozása, valamint a lexikon gyűjtő, fogalmi, személyi, helytörténeti, intézmény- és sajtótörténeti címszavai jegyzékének az összeállítása. 1972. március 13-án meghal.

Az erdélyi magyarság létkérdéseinek a vizsgálatával, intézményeinek a megszervezésével, a tudatos népszolgálat elkövetésével az intenzív gyakorlati munkája, az 1940-es évek végétől pedig a meghurcoltatása és az azt követő stigmatizáció következményeként életében csupán egyetlen saját kötetét vehette kézbe. (*Az erdélyi román földbirtokreform. Erdélyi Tudományos Intézet: Kolozsvár, 1942.*) Halála után nyolc évvel a jeles történész, Imreh István válogatásában néhány tanulmányát közreadta a bukaresti Kriterion Könyvkiadó *Az önismert útján* címmel. A háromnegyed évszázados jubileum alkalmával tekinthetjük át először a jeles társadalomkutató életművének legjavát: Budapestben két kötet is napvilágot lát. A *Közgazdasági és Jogi Kiadó Erdélyi föld – erdélyi társadalom* címmel veszi számba a Venczel-publikációk legfontosabb területét: a gondolkodástörténetet, a nemzedéki kérdést, a társadalomstatisztikát és demográfiát, a szociológiát, a társadalom- és művelődéspolitikát, végül a nemzetiség- és magyarkutatást. Az Országos Közművelődési Központ a Szociográfiai Munkafüzetek sorozatában ad helyt legnagyobb falukutatói, népismereti, népnevelési dolgozatainak (*A falumunka útján*). A fajsúlyos írások hozzáférhetővé tétele e méltatlanul háttérbe szorult életmű beemelését célozza az egyetemes magyar társadalomtudományi gondolkodásba.

*

Venczel József kortársai – az évek előrehaladtával – sajnos, egymás után távoznak el körünkből. 1988 nyarán pl. *Demeter János* kolozsvári jogászprofesszor szíve Budapesten szűnt meg dobogni. Röviddel azelőtt, egy magánbeszélgetésen úgy jellemezte e sorok írójának Venczelt, mint akivel – feddhetetlen korrektsége és kiváló szaktudása okán – különböző életrészekben együtt tudott működni. Mint elmondotta, „az Erdélyi Fiatalokhoz, aminek alapító tagja voltam, Venczel Józsefet szociológiai, falukutatói érdeklődése egy ideig vonzotta. Később – világnézeti alapállásunk különbözősége miatt – konfliktusmentes távolságtartás jellemezte kapcsolatunkat, amely azonban nem zárta ki a háború után a közös munkálkodás lehetőségét. Az újonnan alakult Bolyai Egyetem egyik vezetőjeként közrelről meggyőződhettem Venczel elméleti és gyakorlati képességeiről, tekintélyéről és népszerűségéről. Nemzetiségstatisztikai és -szociológiai kérdésekben – mind egyetemi, mind minisztériumi szinten – hozzá fordultunk, szakértelme biztos iránytűnek bizonyult még azokban a kiélezett hónapokban is. Közel egy időben fogtak perbe bennünket, az én tárgyalásomon többek között őt idézték tanúnak. A mélyen vallásos Venczel József viselkedett a legkorrektebbül – ellentétben másokkal –, a kommunista Demeter János perében cáfolt minden vádpontot. Tisztetségét nem felejtém, s becsülöm érte mind a mai napig.”

Gáll Ernő, a jelenkori erdélyi magyar társadalomkutatás első számú tudósa egy hasonló eszmecsere elismerte, hogy „a 60-as években túlzó, marxista álláspontból bírálтам Venczelt, amelyben része volt a Hitellel kapcsolatos korabeli, dogmatikusan egyoldalú véleményünknek. Később »magam revíziója« során alkalmam nyílt az igazságtalan ítélet módosítani a tanulmányaimban, a gyakorlati életben. Venczel visszakerülését sikerült elősegítenem az egyetemre, posztumusz kötetének is egyik lektora lehettem. Az erkölcsi jóvátétel annál indokoltabb volt, hiszen Venczel József szellemi hagyatéka a matematikai statisztika, a demográfia, az empirikus szociológia terén mindmáig legjelentősebb az erdélyi magyar tudományosságban: örökét, sajnos senki sem vette-vehetette át. Halála után értesültem Márton Áron második világháborús kiállításáról a deportálások ellen. Mivel ez személyemben is érintett, csak nőtt tiszteletem, nagyrabecsülésem a köréhez tartozó Venczel József iránt.”

*

Venczel kortársai közül a nagy tekintélynek örvendő népzeneudóst, *Domokos Pál Pétert* is felkerestem, hogy a háromnegyed évszázada született társadalomkutatóval kapcsolatos emlékeit felelevenítsük. (Az interjú – amelynek lebonyolításában Záhony Éva is közreműködött – 1986. június 16-án készült.)

■ *Péter bácsit sok évtizedes jóbarátság fűzte össze Venczel Józseffel. Földiek voltak a tanár-tanítvány viszonyukról is tudok. Kérem, ha évtized távolából mutassa be nekünk az ifjú Venczel családját, együttműködésük kezdetét.*

Én 1926-tól 1929-ig voltam Csíkszeredában, s ott matematikát, fizikát és éneket tanítottam a gimnáziumban és a tanítóképzőben. A gimnáziumban tanítványaim közül kimagaslott mind a két Venczel-fiú: József és László. Ők egy tanárnak, akit szintén Venczel Józsefnek hívtak, a gyermekei. A brassói származású Margit asszonnyal nagy szeretetben és gondoskodásban nevelték a fiúkat. Amit megtanulhattak a gyermekek abban az időben, azt mind elérhetővé tették számukra. De az édesapa beteg lett. Annyira szerették Venczel Józsefet, a csíkszeredai gimnázium számtanárát a diákok, hogy betegen a székbe ültették és székestől vitték be az órára, csak azért, hogy ő tanítson, mert a matematikát senki sem tudta úgy tanítani, mint ő. Szomorú azonban, hogy az édesapa az élete derekán úgyszólván munkaképtelenné vált, s nemsokára aztán el is távozott az élők közül.

Venczel Józsefet és Lászlót még hegedülni is tanítottam magánúton. Jóska elkísért engem, ha kimentem falura, néprajzi kutatásra. Például Menaságra, hogy nézzem, hogyan történik a szövés, tehát hogy lesz a lenmagból vagy a kendermagból ing, milyen szőttemények születnek falvakon, milyen a falusi élet, hogy vannak a kalákák és minden egyéb. Az ilyen utaim egyikén le is rajzolta ezeket – hiszen kitűnő rajzos volt –, úgyhogy *A magyarság néprajza* című négykötetes munkába a menasági cikkemet Venczel József illusztrálta. Mondhatom, úgy szerettük egymást, hogy szívesen valósítottunk meg hasonló vállalkozásokat.

■ *A közös munkálkodásuk eredménye lehetett az 1929. évi Csíki Székely Népművészeti Kiállítás, amelyet Orbán Balázs emlékére rendeztek. Venczel kézzel írott diáklapja, a*

Vigyázz március 17-i számában lelkesült hangon tudósít az eseményről – amely a Csiki Székely Népművészeti Múzeum alapját kívánta megvetni –, s annak lelkéről, Domokos Pál Péter tanár úrról.

Valóban, akkor az egyik legnagyobb munkám az volt, hogy Csíkszeredában egy népművészeti kiállítást rendezzek. Bejártam a falvakat és szinte a vállamon hordtam össze az anyagot. Néhány segítőtársam is akadt – köztük Venczel József – akivel a 16 (!) szobát megtöltöttük. Nagy látogatottságnak örvendett a kiállítás és feltűnést keltett. Ilyen feliratok voltak, hogy *Magyar ember magyarul ír, magyarul olvas és magyarul is szó, magyarul is farag*. Benn szótt az asszony, Demse néni, a korongon fenn ült a madarasi ember, s csinálta a fazekakat, tehát élő, az életet megfoghatóvá tevő kiállítás volt. A vállalkozásnak annyi csodálója lett, hogy úgy álltak az érdeklődők körülöttük, mint hogyha valami csodát látnának. Jóska a diákok közül kitűnt többek között azzal is, hogy saját kezűleg írott és rajzolt lapot szerkesztett, a „Vigyázz”-t. Ennek egyik számát teljesen a kiállításnak szentelte, lerajzolta a részleteit. Mivel összekötöttük a kiállítást az Orbán Balázs évfordulóval, a nagy székely egész alakos képe mellé verset írt. Tehát Venczel József írta a „Vigyázz”-t, azonkívül szerkesztette és terjesztette, minden az ő kezében összpontosult, nagyon dicséretesen csinálta ezt a munkát.

■ *Milyen emberi tulajdonságait ismerte meg Péter bácsi már ekkor tanítványának?*

A felső gimnáziumba járt, s ahogy említettem, mind az iskolában, mind a magánórákon, sőt azon túl is találkozhattunk, így módomban nyílt alaposan megismerni. Megbeszélgettünk mindent, az olvasnivalóig bezárólag – nagyon jó érzékkel választotta ki a hasznos, de egyben értékes olvasmányokat. Közben meghalt az édesapja, aki engem is tanított 1913–1914-ben. A mélyérzésű és tehetséges gyermekre jellemző, hogy első felindulásában nagyon szép cikket írt, ha jól emlékszem, Apám lelke belém költözött címmel a Csiki Néplapba vagy a Csiki Lapokba. Maig emlékszem gyönyörű szellemi hagyatékvallására, Venczel József számtantanár örökségének eme rögzítésére. Az apa hiányát némiképp pótlandó, felcseperedésükig magam is igyekeztem szememet a Venczel-fiúkon tartani.

■ *A fiatalember rövidesen Kolozsvárra került, kapcsolatuk ezután sem szakadt meg.*

Való igaz: újságomba, a Csiki Néplapba rendszeresen küldte írásait, a szerkesztésben folyamatosan segített, ott állt mellettem.

Jóska a kolozsvári egyetem jogi karára iratkozott be. Erdélyben akkor az egyetemi hallgatók Magyarországgal kapcsolatos ügyeit György Lajos intézte. Ő szerkesztette akkor az *Erdélyi Múzeumot*. A legnagyobb becsben azonban az *Erdélyi Iskola* volt. Ehhez a folyóirathoz fogható akkor se Magyarországon, se Erdélyben nem találhattunk. Munkatársunkká vált Márton Áron, a zenei részeket én csináltam, hisz 1936–1944 között magam is Kolozsváron éltem. Az egésznek a sajtó alá rendezését Venczel József végezte, mint liceumi könyvtáros. Itt említem meg, hogy mikor Csikból Kolozsvárra feljött, az én könyvemem, *A moldvai magyarságot* is ő rendezte a második kiadásában sajtó alá. Sőt a későbbi kötetek kiadásánál is egyik leghívebb segítőtársam volt.

Az egyetemi hallgatók saját hangjukat hallatván először az *Erdélyi Fiatalok* című folyóiratot hozták létre. Nem részletezem az okokat, de rövidesen ez nem elégítette ki a társaságot, s ezért – feltehetően Venczel József indítványára – új lapot indítottak. A *Hitel*ben a katolikus, református, unitárius és egyéb vallású főiskolai hallgatók együttműködésére is lehetőséget teremtettek. A tudatos névválasztást Venczel Jóska sugalmazta, támogatták ebben munkatársai: *Albrecht Dezső, Mikó Imre, Nagy Géza, Kéki Béla* és mások. Magam lazán – idő híján csupán 1–2 írás erejéig – tudtam csak kapcsolódni hozzájuk. A *Hitel* páratlan, kifogástalan, nagyszerű folyóirat volt, amelynek minden cikke a magyar nép jövőjének szolgálatában szólt meg. Azért kutattak meg mindent, hogy teljesen ismerve a körülményeket, egy újat és egy jobbat csináljanak. Venczel szerepe a legfontosabb a szemle életében, a többiek a közelébe sem juthattak Jóska tudásának és felkészültségének.

Venczel szociális érdeklődése és szülőföldszeretete egybeforrott, példa erre évtizedes vizsgálódása Csíkdánfalván. Kiss István professzor Debrecenben kiadott könyvében mindketten álnéven publikáltak: ő mint Várdotfalvi József, én Gernyeszeghy Ádámként. A kettő többi erdélyi szerzője is hasonló alakoskodásra kényszerült.

■ *Milyennek ismerték Venczel Józsefet Kolozsvárt az ifjúsági közelet szereplőjeként?*

Én a katolikus egyetemi hallgatók énekkarának vezetőjeként többek között a közös hangversenyek során lehettem részese annak a pezsgésnek, ami akkor az erdélyi magyar kultúrát jellemezte. Ahogy Márton Áron Kolozsvárra került, az erdélyi katolikus magyar

élet egybeforrott a nevével. Azonban mindig melléje kell gondolni György Lajost és Venczel Józsefet, aki ha kellett, cikket írt, ha kellett, szervező útra ment. Katolikus nagygyűléseket rendezett, készített elő, a pápa által megírt enciklikák népszerűvé tételén fáradozott – azt mondhatom, a kezében volt minden.

■ *A második bécsi döntés néhány évre az erdélyi magyarság számára is meghozta az anyaországhoz tartozás érzését. Hogy alakult Venczel sorsa ezekben az időkben?*

Erdély visszatérte után Magyarország képviselőket nevezett ki – tehát nem választott – a budapesti parlamentbe. Véleményem szerint ugyanúgy kellett volna képviselőket választani Csikban, mint Vas megyében, nem pedig kinevezni. A megfelelők mellé így olyanok is kerültek, akik nem csináltak semmit, mást pedig – aki mindenütt ott volt – nem neveztek ki. Az ilyesmit nagyon rosszul estek nekünk, még akkor is, ha nem szereztünk érvényt a szavainknak. A Hitel munkatársai közül Mikó, Albrecht és Vita Sándor bejutott az országgyűlésbe, Venczel Jósikára nem gondoltak. Ami veszteség a politikának, nyereség a tudomány számára: ő végül is a *Teleki Pál Tudományos Intézet* tanáraként jutott az 1940-es években szóhoz. *Szász Pál és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület* körébe kerülve Erdély magyar statisztikai számbavételét főként neki köszönhetjük. A román agrárreformról ő írta a legtekélyesebb könyvet, minden adata cáfolhatatlanul komoly. Ezt rótták fel később legfőbb bűnének, hogy sem a statisztikában, se egyébűt nem volt hajlandó semmilyen politikai erő javára dolgozni, hanem az igazság útján jár. Azonban Márton Áronék nemzetmentő akcióiban folyamatosan résztvett.

■ *Románia átállása a világháborúban s a front végigsöprése Észak-Erdélyben új helyzetet teremtett.*

Azt még nem mondtam, hogy Venczel testileg-fizikailag beteg, gyenge egészségi állapotú volt, s az 1940–1944 közötti években Kolozsváron megoperálták. A gyomrának háromnegyed részét vették ki, s ezzel a beteg gyomorral került ő aztán a hatóság kezébe, ami meglehetősen meggyötörte, életele folytán hosszasan börtönt is ült.

Az elejére kanyarodva tehát 1946-ban Erdély vezető emberei – *Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő, Jancsó Elemér* és mások – mintegy százan Marosvásárhelyt gyűlést tartottak. *Petru Groza* volt a miniszterelnök, az őt támogató MADOSZ emberei zsinoros székely ruhában „Nem kell revízió” és hasonló jelszavakkal járták az országot. Gondoskodtak róla, hogy ez a propagandahadjárat a nyugati újságokban is helyet kapjon, milyen nagy a magyarok meglegedettsége Romániában. A gyűlésen *Kurkó Gyárfás* mint elnök üdvözölte Grozát, aki válaszolt. Azt mondta, hogy a mostani háborúnak szenzációs következményei lesznek: lehullanak az országhatárok, s a bukaresti ember rövidesen akkor megy Budapestre, amikor akar és fordítva. De meg kell várni a közelgő párizsi békét, és akkor aztán meglátjuk, milyen nagyszerű változások lesznek. De nekik románoknak jól jönne, ha az erdélyi magyarság írásban nyilatkozatot adna arról, hogy helyes a bécsi döntés megváltoztatása, hogy Románia visszakapta Észak-Erdélyt. És ennek alapjában véve a magyarok is örölnék, mert ez az igazságos.

Rögtön jelentkezett *Baumgartner (Bányai) László*, hogy megszerkeszti az indítványt. Az első változat láttán *Kurkó* azt mondta, hogy ha ezt a szöveget így megjelentetjük, akkor a székelység minket megöl, a jogászok fogalmazzák át. Három ügyvéd aztán változtatott rajta, a lényeg azonban az ő fogalmazásukban is benne volt. Amikor megtörtént ez a szörnyű dolog, meghallotta Márton Áron, mi történt. Akkor összehívta a felelős embereket, tehát Szász Pált, Vásárhelyi Jánost, Venczel Jósikát és még néhányukat. Márton Áron szerint a marosvásárhelyi „százak gyűlése” a magyar lakosság csupán öt százalékát jelentő pártállásúakat képviselte, tehát nem beszélhet az egész erdélyi magyarság nevében. Ezért nyilatkozzanak, hogy a döntés olyan emberek szájából hangzott el, akik nem illetékesek és akiknek nincs meg a fedezetük, a hátterük. A katolikus, református hívőket, a gazdákat, tehát a népcsoport tömegét képviselők így leszögezték az előző gyűlés érvénytelenségét, valamint, hogy a népek önrendelkezési joga alapján kérik, hogy a bécsi döntés maradjon úgy, ahogy volt, sőt az egész Erdélyt csatolják vissza, mert az a történelem folytán inkább volt Magyarországé, mint másé.

Ezt a határozatot lefordították angol nyelvre, és négy példányban készítették el, az ötödik példányt pedig Magyarországra szánták. Venczel Jósika ehhez a beadványhoz egy térképet készített, amely a legmegfoghatóbbá teszi, hogy ha az Erdélyben lakó népeket ide meg oda csoportosítják, akkor élhet ott a három nép egymástól zavartalanul, és haladhat a maga útján.

Úgyhogy Venczel Józsefnek ez a térképe a beadványnak szerves része volt.

■ *Tehát lakosságcsere, etnikai áttelepitések szerepeltek a térképben?*

Igen, mintegy odatanácsolni azokat a népeket, hogy összefüggően maradjanak egymás mellett, és ha közben más nép van, azt ne zavarják. Úgy csoportosítani, szétválasztani őket, hogy életükben, mozgásukban egymást ne gátolják.

■ *Mi lett a kérelem sorsa?*

A beadványt a négy főhatalomhoz s Magyarország révén a békekonferenciához kívánták eljuttatni. De úgy, hogy ne Rákosi Mátyás, és ne Gyöngyösi János csinálja a dolgot, hanem Teleki Géza (Teleki Pál fia) vigye, aki ismeri a kérdést. A küldött ember azzal tért vissza, hogy Magyarország nem hajlandó továbbítani ezt a békeszerződés felé, mert Rákosi ismeri Sztálinnak a személyes meggyőződését. Csak bajt csinálnának, csak növelnék a nehézségeket azzal, ha belemennének. Tehát a magyarországi út nem ment, lezajlott a párizsi konferencia. Ezen *Tăitarescu* kétszer is felolvasta a „százak” nyilatkozatát. A békeszerződésnél volt egy olyan terv, hogy Arad körül egy kis terület visszaadnának, de a felolvasott szöveg alapján még ezt a szándékot is elejtették és maradt minden a régiben. Venczelek beadványa a négy nagyhatalomhoz eljutott, de napirendre nem került.

■ *Az emlékirat annak idején kapott valami nyilvánosságot, egyáltalán olvasható-e valahol példánya?*

Nem, Rákosi Mátyás annak idején azzal intezte el, hogy ő tudja Sztálin véleményét, tehát semmi esélye nincs. A Magyarország révén a békekonferencia elé szánt példány Venczel térképével nyilván valamelyik levéltár zárt anyagában található. Következetes utánajárással biztos el lehet érni.

■ *Ahogy mindez megtörtént, Márton Áront perbe fogták.*

Valóban, társaival együtt bezárták, életfogytiglanra ítélték. Az ítéletet később megváltoztatták, de jobb kezét és bal lábát összekötve, mezítláb az egyik őrsről a másikra hurcolták, és borzasztó körülmények közé jutott Erdély nagy püspöke. A tárgyalásukon, 1951-ben az utolsó szó jogán felszólalt. Visszautasította, hogy Titóval és Rajkkal kapcsolatot tartott, hisz sohasem látta őket, azonban a memorandumért teljesen vállalta a felelősséget. Egyben követelte, hogy a többi vádlottat bocsássák el, hisz csak azt tették, amire ő kérte őket. Az ítélet teljes jegyzőkönyve a birtokomban van, készülő Márton Áron-könyvemben szó szerint idézni szeretném. A kihallgatás módszereire jellemző, hogy Venczel feleségét, a szintén jogi végzettségű *Boga Évát* „túszként” bevették, hogy újabb s újabb adatokat kényszerítsenek ki Venczel Józsefből. De akármit csinálhattak, ő csak egyet mondhatott: népe elemi jogát védelmezte. A börtönben találkozott többek között moldvai csángó-magyarokkal, akiket Pildești területén fogtak le. Szabadulása után meleg hangon említette nekem, hogy tanították Jóska főzni s a helyes életformára, amiről ezek a szerencsétlen emberek nem tudhattak semmit.

■ *Venczel szabadulása után tartották-e a kapcsolatot?*

Ritka személyes találkozásaink – engem Romániában a munkáim miatt nemigen szeret a hivatalosság – és a levelezés során tudomásom volt későbbi mellőzéséről. Az utolsó időkben aztán visszakerült az egyetemre a szociológusok közé, de elkezdett munkáját nem végezhetette be. Halála után megjelent kötetét örömmel üdvözöltem.

Amikor Venczel József meghalt, felesége értesítette erről a gyulafehérvári püspökséget, kérvén egy Erős nevű ismerős lelkipásztort a gyászszertartásra. Hogy milyen tekintélyű embert veszített Erdély, bizonyítja, hogy maga Márton Áron jött el és mondott beszédet.

■ *Megköszönve Domokos Pál Péter visszaemlékezését, búcsúzóul arra kérném, idézze fel, miként él emlékezetében Venczel József, az ember?*

Venczel József minden tetteiben, minden írásában az igazságot kereste. Amikor nagy dologról volt szó, valami döntő fontosságúról, akkor az ő szavai döntöttek, mert amit mondott, arra meg lehetett esküdni. Egyformán jár az igazság mindenkinek, ezt hangsúlyozta és aszerint élt. Ő hibát, bűnt senki ellen, se hazája, se más népek ellen soha nem követelt el. A szociológiában Gustit szinte tanárának vallotta, mindez tisztességgel összeegyeztethető volt magyarságával. Alázatossággal, becsülettel és vallásosságával népe megbecsüléséért cselekedett kezdettől fogva. Minden lépése a népéért való volt, minden akarata, minden szándéka, hogy valamiképp segítsen. Ideje, hogy elfoglalja méltó helyét a nemzeti tudományok történetében.

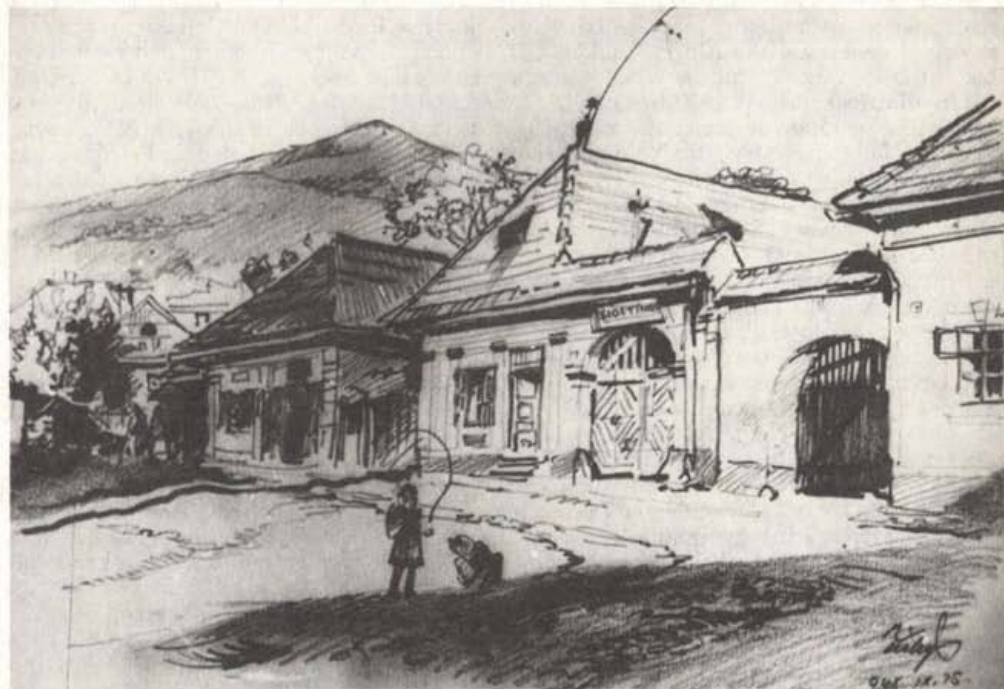
Székely András Bertalan

Száz esztendeje született Tichy Kálmán

Grafikus, festő, szépíró, publicista, néprajzkutató, muzeológus, helytörténész — ez volt az írásainál gyakran a Nyiresi előnevet is használó, Rozsnyón és környékén több évtizeden át köztiszteletben álló Tichy Kálmán. Kortársai és barátai fogalmazták meg és írták le róla a helyi sajtóban, az 1930-as években: „Talán mindig fokozódik hálánk a sors iránt, hogy Tichy Kálmán, ez a kitűnő festő, ez a mélyenszántó és szellemes író, itt maradt, az ő nagy kárára, de a mi gyönyörűségünkre, alig pótolható kultúrtényezőnek a mi kis városunkban, a mi szomorú elhagyatottságunkban.” Mondhatták ezt azért, mert Kálmán bácsi — ahogy ma is sokan emlegetik szülővárosában — értük élt. A szülőföldjéért, annak népéért.

1888. október 31-én született Rozsnyón. Az evangélikus gimnáziumban tett érettségi után két évig — 1906—1907 — Hollósy Simon müncheni festőiskolájában tanult. Nagy kedvvel dolgozott, s egyik képét már az első évben kiállították. 1907-ben felvételét kérte a budapesti Képzőművészeti Főiskolára, ahol Olgyay Viktor és Révész Imre tanítványaként 1911-ig tanult, s rajztanári diplomát szerzett. Alapító tagja volt az 1912-ben alakult Ifjú Művészek Egyesületének. Az ő tárlataikon bemutatott művei alapján nyerte el az itáliai ösztöndíjat, így az 1912-es évet Velencében, az 1913—1914-es éveket Dalmáciában töltötte, főleg akvarell és tollrajz munkáin dolgozva. Közben állandó kapcsolatot tartott fenn szülővárosával. A helyi lapban, a Sajó-Vidékben 1913 tavaszán hirdetést közölt, miszerint festészeti szabadiskolát kíván nyitni a városban, és minden felvilágosítást kérő érdeklődőt szívesen lát a rozsnói Rákóczi téren levő lakásán. Az említett lap ebben az időszakban és az elkövetkező évek során állandó figyelemmel kísérte Tichy működését, és rendszeresen beszámolt olvasóinak kiállításairól, sikereiről.

A régi Rozsnyó (Helena Langova reprodukciója)

Az I. világháborúban mint hadapród a 16. besztercebányai honvéd és népfőlkelő gyalogezredben főként képzőművészeti feladatokat kap: hadi képeslapokat készít, a pihenés óráiban pedig 200 arcképet sikerül lerajzolnia a gyalogezred tisztikaráról. A háború után, 1918-ban szülővárosába tért vissza. 1919—1920-ban a rozsnói evangélikus főgimnázium tanára. Az 1920-as évek elején képzőművészeti alkotásaiból önálló kiállításai voltak Rimaszombaton, Losoncon, Prágában. 1923—1925 között a Sajó-Vidék felelős szerkesztője, de amikor az újból engedélyezett Rozsnói Művelődési Egyesület 1924-ben a helyi múzeum élére választotta, megvált a laptól. Az írástól, újságírástól természetesen nem szakadt el, a helyi lapnak mindvégig munkatársa maradt. Ezenkívül rozsnói tudósítója volt a Prágai Magyar Hírlapnak és az 1920-as évek elejétől szépirodalmi alkotásai, néprajzi és történeti cikkei megjelentek a Magyar Írásban, a Magyar Minervában, a Magyar Vasárnapban, a Nemzeti Kultúrában, az Új Aurórában, az A Mi Lapunkban és a kétnyelvű szlovák-magyar tipográfiai lapban, a Slovenská Grafikában is.

A múzeum élére kerülésével kezdődött Tichy Kálmán életének talán — a köz ügye szempontjából mindenképpen — legfontosabb szakasza. 1924 és 1944 között a rozsnói Városi Múzeum vezetése és fejlesztése érdekében kifejtett áldozatos munkája során nagyon sok értéket sikerült felkutatnia, összegyűjtenie, miközben a munka szinte minden eredményét publikálta, s előadásokat is tartott. A rozsnói gyűjteményt olyan mértékben sikerült gyarapítania, hogy a magyarországi Közgyűjtemények Országos Felügyelősége már előkészítette a közgyűjtemények közé való felvételét. Ezt azonban a II. világháború megüszította.

Csak kevéssel az első világháború előtt kezdett alakulni ennek az intézménynek a sorsa. Az Országos Magyar Bányászati Egyesület Borsod-Gömöri Osztálya volt az első közület, amely 1902-ben felvetette egy Rozsnoyi létesítendő szakmúzeum eszméjét. 1905-ben már fel is épült az osztály Bányászati és Kohászati Múzeuma, Andrássy Dénesné grófné alapítványából, de az épület jó ideig üresen állt, a múzeum berendezése csak 1912-ben történt meg. Ezt egy évvel korábban indította el Réz László református lelkész, a Rozsnói Művelődési Egyesület keretében, amelynek egyik célkitűzése volt a városi múzeum létesítése. Az alig éledező létesítményt azonban szinte teljesen tönkretette az első világháború. Az ezt követő trianoni rendezés következménye helyi viszonyok közt az lett, hogy a múzeumügyet gondozó, ápoló Művelődési Egyesületet betiltották, s csak 1924-ben kezdhetett el új alapszabály szellemében működni.

Tichy az általa vezetett múzeum számára végzett gyűjtő és rendszerező munka mellett, a már említett fórumokon többek között publikálta a Pákh-relikviák leírását, méltatta a rozsnói születésű Pákh Albert munkásságát, elemezte a gyűjteményében található céhtáblák történetét, azok rendeltetését, részletes elemzéseket közölt a XVIII—XIX. századi rozsnói városképekről. 1939-ben megírta a *Visszatért Felvidék 1918—1938* című kötetbe a Rozsnóyt bemutató fejezetet. Talán legjelentősebb helytörténeti munkája a *Phileciumtól Pelsőig* címet viseli. Ebben a könyvben eredeti levéltári okmányok alapján Pelsőcnek, az egykori Gömör vármegye egy ideig székhelyül is szolgáló városkájának a történetéből közöl részleteket. A kötetben három, élő szóban elhangzott előadásnak és négy kéziratban megmaradt szövegnek fejezetei olvashatók. A több mint 300 oldalas könyvet a rozsnói Gömöri-nyomda 1932-es dátummal jegyzi, de úgy gondolom, ez tévedés, mivel a kéziratok között van, amelyik az 1936-os évszámot viseli. Valószínűbb, hogy 1937-ben került az olvasó elé a mű. Tichy munkáját az első világháború frontjain elesett pelsőci hősök emlékének ajánlotta, az ő emlékművük létrehozását kívánta támogatni mind könyv eladásából származó bevétele, mind pedig előadásainak anyagi hasznával.

Nem tanulta egyetlen színten, mégis fontos feladatokat vállalt az 1910-es évektől kezdve a néprajzi gyűjtőmunka területén. Főként a palócföld magyar népművészetével, s ezen belül az építészet díszítő elemeivel foglalkozott. Az anyagból számos darabot mutatnak be többek között a Magyar Iparművészetben is. Egy 50 darabból álló gyűjteményét a Néprajzi Múzeumnak ajándékozta, egy másik hasonló sorozatát pedig megvette a Múzeum. A kisebbségi magyarság népművészeti értékeinek megmentése érdekében állandóan szorgalmazta a széles körű gyűjtőmunkát. Nagy szerepe volt a rövid életű regösmszorgalom kibontakozásában és az általa „magyar kincskereső”-nek nevezett regösceskerészek munkájában.

1937-ben fontos tanulmányt közölt a Magyar Írás 2. számában, *A szlovenszkói magyar népművészeti kutatás és annak jelentősége a kisebbségi életben* címmel. Áttekintette az 1918 után Csehszlovákiához csatolt, magyarok lakta terület népművészeti kutatásainak helyzetét. Megemlíti az ebben az időszakban ezen a területen magánszorgalomból gyűjtőmunkát

végzőket és közli, hogy tudományos és szakszerű alapokra fektetett népművészeti kutató, gyűjtő és feldolgozó munka tervét a Masaryk Akadémia¹ (a Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság) szakosztálya elé terjesztette, ahol azt elfogadták és megvalósítására anyagi fedezetet is kapott. Sajnos nem sokan álltak mellé, pedig erre a feladatra teljes állású szakemberek munkájára lett volna szükség. A dolgozat második részében a népművészet és a kisebbségi élet kapcsolatára vonatkozó — úgy érzem a mai helyzetre is érvényes — gondolatokat közölte. „A népművészet tulajdonképpen az anyagok nyelve s mint ilyennek felkutatása, fenntartása és megőrzése nyelvi önállóságunk megőrzésével egyjelentőségű feladat. Más az a magyar, aki régi népi szépségeit szereti s őrzi, és más az, aki ezeket már semmibe veszi.” Tichy mély humanuma érezhető a következő soraiban is: „Amit a falutól kapunk, vissza kell neki adnunk, s kitartó, lassú nevelő munkával visszatéríteni őket az idegen móditól a magukéhoz. Tudatosítani kell a népművészeti értékeket a faluban, nemcsak abban az értelemben, hogy mint kenyérkereseti lehetőséget tekintsék, de hogy mint fajmegtartó s kifelé vetítő erőt s a felszívódás elleni védelmet tekintsék.”

Több mint ötven éve fogalmazta meg az idézett írás harmadik részében Tichy Kálmán a szlovenszkoí magyar néprajzi múzeum létrehozásának feladatát, de ez bizony a mai napig sem létezik. Nincs bekapcsolva a néprajzi kutatásba a szlovákiai magyar tanítóság sem úgy, ahogyan ő elképzelte.

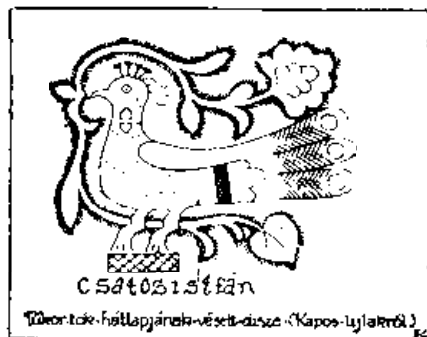
A sokoldalú Tichy képzőművész profilját önmaga fejezte ki a legtalálóbban: festőművész—grafikus—könyvillusztrátor. Mindhárom területen termékeny alkotó volt. Míg az 1910-es években a szecesszió hatása alatt alkotott, a szülővárosába való visszatérése után vonalai leegyszerűsödtek.

Tichy Kálmánt, a városért, a gömöri népért oly sokat dolgozó közéleti embert az 1945 utáni kitelepítési hullám sodorta el Rozsnyóról. 1945 őszén még volt ideje arra, hogy kidolgozza egy magyar művelődési szövetség — Fókusz lett volna a neve — létrehozásának javaslatát, ennek alapszabályzatát. Ezután kellett feleségével együtt magyarsága miatt távoznia rozsnyói házából, a városból, az országból. Budapestre költözött, ahol már csak a képzőművészettel foglalkozott. Az ötvenes évek közepén nyílt először alkalma arra, hogy hazalátogasson. 1957-ben felvázolta a Városháza nagytermének berendezésére, díszítésére vonatkozó javaslatát. Tervét elfogadták és meg is valósították. Sajnos az épület éppen most folyó rekonstrukciója során leszedték a nagyterem falairól Tichy mesterségeket ábrázoló, zsolnai porcelánból készült tábláit, s ezeket a helyi múzeum raktárába helyezték el.

Tichy Kálmán szép kort megérve, 1968. október 23-án hunyt el Budapesten. A rozsnyói temetőkertben nyugszik, álmódja álmait bátyja mellett, szerénységére jellemzően: annak sírboltjában. Rozsnyói háza, amelynek 1957-től Kemény Géza a tulajdonosa, eredeti állapotban áll — ami nem kis mértékben a nevezett érdeme — a város központjától nem messze, a Vajansky utcában, őrizve az emeleti részben Tichy színes falfreskóját és két festményét.

Sokat tett Tichy Kálmán Rozsnyóéért és szép környékéért, a palócok gömöri földjéért, népéért. Értékeket igyekezett feltárni, megmenteni, megőrizni, de finom keze munkája nyomán létrehozni is. A centenárium alkalmából megérdemelné, hogy házat emléktáblával jelöljék meg, s a kis utcát, amelyben háza áll, róla nevezzék el.

Ambrus Ferenc

Nagy Jenő, a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom mártírja

Kilencven éve, 1898. december 31-én, Németújváron született Nagy Jenő (mozgalmi nevén Szűcs) ezredes, akit 1944. december 8-án végeztek ki Budapesten.

Gyermek- és ifjúkoráról keveset tudunk. A katonai reáliskolát 1917-ben fejezte be Kőszegen, majd elvégezte a Ludovika Akadémiát és a Hadiakadémiát is. Művelt, sokoldalú, tisztánlátó katonatiszt volt, aki meggyőződését mindenkor készen volt kinyilvánítani. 1940 őszétől a Kolozsváron állomásozó IX. hadtest körzetében teljesít szolgálatot, majd a kassai I. páncélos hadtest vezérkari főnöke lesz. Hazafisága azonban szembeállítja az uralkodó körök németbarátságával. Már 1941 októberében történelmi fordulóként értékeli azt aényt, hogy Wehrmach nem érte el célját a keleti arcvonalon. katasztrófának tartja Magyarorszag belépését a szovjet-ellenes háborúba. Nyíltan hangoztatja háborúellenes, antifasiszta nézeteit. Kassán egy társaság előtt kijelentette, hogy a németek a háborút el fogják veszíteni. Emiatt 1942-ben két évi felfüggesztett börtönbüntetésre ítélik. Korlátozták a szabad mozgásban és kényszer tartózkodási helyeül Budapestet jelölték ki, ahol állandó ellenőrzési, illetve jelentkezési kötelezettség alatt állt.

A német megszállás (1944. március 19.) után illegalitásba kényszerült, lakását állandóan változtatva bújkálnia kellett. Haladó gondolkodása arra ösztönözte, hogy keresse a kapcsolatot az országon belüli antifasiszta erőkkal. 1944 nyarán kapcsolatba lépett az ifj. Horthy Miklós-féle „kiugrási irodával” és ezen keresztül több német-ellenes katonatisztet ismert meg. Pálffy György és Révay Kálmán (mindkettő a Rákosi-korszak koncepciók pereinek áldozata lett) útján bekapcsolódott a Magyar Front munkájába.

Nagy Jenő emberi mivoltát és az ellenállási mozgalomban betöltött szerepét csak úgy lehet megérteni, ha foglalkozom a mozgalmi munkájával, a lebukást követő hadbírószági tárgyaláson tanúsított magatartásával, vádolt- és elítélttársaival is. Magyarorsága, hazafisága a háború éveiben teljesedett ki, meggyőződéséért, cselekedeteiért kész volt vállalni minden áldozatot.

A Magyar Front, a magyar demokratikus pártok antifasiszta szövetsége, 1944 nyarán alakult a Magyar Kommunista Párt, Béke Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Független Kisgazda Párt és a legitimista Kettőskereszt Szövetség tömörüléséből. Később belépett a Magyar Frontba a Parasztpárt is. A kommunistákat a Magyar Frontban Kádár János, majd az ő letartóztatása után Rajk László; a szociáldemokratákat Szakasits Árpád és Marosán György; a Kisgazda Pártot Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselte. 1944 november elejére a fegyveres ellenállás szervezése a Magyar Front létrehozta a Magyar Nemzeti Felkelés Felsőbizottságát (MNFFB).

A MNFFB elnöke Bajcsy-Zsilinszky Endre, helyettese a Független Kisgazda Párt képviselője, dr. Csorba János ügyvéd lett. A bizottságban a következő pártok és szervezetek képviselői vettek részt: Független Kisgazda Párt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt, Kommunista Párt, Demokrata Néppárt, a legitimista csoport, a református szervezetek, a szakszervezetek, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége, a Szovjetunió Barátainak Magyarországi Egyesülete, a Magyar Március Szövetség, Magyar Ifjúság Szabadság Frontja stb.

A MNFFB-ban a Magyar Front pártjait és a csatlakozott szervezeteket egy-egy küldött képviselte. A Független Kisgazda Pártot dr. Csorba János, a Kommunista Pártot Kállai Gyula, a Szociáldemokrata Pártot és a szakszervezeteket Szakasits Árpád, a Nemzeti Parasztpártot Kovács Imre, a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetségét Dudás József, a Szovjetunió Barátainak Magyarországi Egyesületét Pénzes Géza, az ifjúsági szervezeteket Gyenes Antal stb.

1944. október 15-e után Nagy Jenő nem volt hajlandó letenni az esküt Szalasi „nemzetvezetőre”. Ő is, mint a honvédség különböző alakulatai, keresték az összeköttetést az ellenállás politikai csoportjaival. Így került kapcsolatba Desseffy Gyulával és rajta keresztül tárgyalt a Magyar Frontba tömörült pártok képviselőivel a hadsereg bizonyos csoportjainak bevonásáról. A különböző katonai csoportok tevékenységeinek összehangolására jött létre a MNFFB által javasolt és később életre hívott Katonai Vezérkar. A bizottság elfogadta

Bajcsy-Zsilinszkynek a javaslatát, hogy a Vezérkar parancsnokává Kiss János altábornagyot jelölték.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1944. március 19-től október 10-ig német SS-fogságban volt. Lakatos miniszterelnök sürgetésére több országgyűlési képviselőtársával a németek október 10-én átadták a budapesti ügyészségnek. Majd Horthy — a Magyar Front hozzáküldött memorandumainak egyik pontját teljesítve — 1944. október 15-én szabadon bocsátott néhány elfogott politikust, köztük Bajcsy-Zsilinszkyt is, aki a nyilaspuccs után több napi budapesti bújálás után a Vác melletti Csörög község közelében, egy földbirtokosnál talált menedéket. November elején itt kereste fel Kovács Imre és Makkay Miklós a Magyar Front döntésével és ezután jött újra Budapestre. Itt azonnal felvette a kapcsolatot Nagy Jenő ezredessel, aki részletesen tájékoztatta a hadseregen belül folyó szervezkedésről.

Bajcsy-Zsilinszky Endre javaslatát, amely Kiss János altábornagyot jelölte a Katonai Vezérkar élére, a bizottság elfogadta. Bajcsy-Zsilinszky Makkay Miklóst, a Nitrochemia Ipari RT igazgatóját — aki autóját is az MNFFB rendelkezésére bocsátotta — bízta meg Kiss János altábornagy felkeresésével is és a megbízatás átadásával. Makkay november 10-c táján érkezett Kőszegre Kiss János tartózkodási helyére, és itt átadta Bajcsy-Zsilinszky személyes üzenetét és a Bizottság döntését. Kiss János habozás nélkül vállalta a megbízatást és azonnal Budapestre jött. Budapesten Bajcsy-Zsilinszkyvel tárgyalt, majd Nagy Jenő tájékoztatta az eddigi eredményekről. A Kiss János vezetésével megalakult Katonai Vezérkarnak Nagy Jenő lett a vezérkari főnöke.

Fontos szerep jutott Tartsay Vilmos vezérkari századosnak, akit Nagy Jenő vont be a mozgalomba. Ő irányította a katonai személyek gyűjtését, különféle katonai csapatok beszerzését és elosztását.

Nagy Jenő elgondolásai alapján dolgozta ki a Vezérkar Budapest felszabadításának tervét. Nem érdekeltlen megismerkedni vele, még akkor is, ha megvalósítására nem kerülhetett sor. A terv három fő feladatot foglalt magába. 1. A német haderő visszavonulásának útjában felrobbantani a közlekedési útvonalakat. 2. Megakadályozni a német hadvezetőség által elrendelt robbantásokat, különös tekintettel a főváros hídjaira, közműveire és gyáraira. 3. Minél hamarabb megteremteni az összeköttetést a szovjet haderővel és aktívan részt venni a németek elleni harcban.

A terv részletes kidolgozására és gyakorlati végrehajtására a Vezérkar különböző csoportok megszervezését határozta el. Az első ilyen csoport a *vezérkari törzs* volt. Feladatául határozták meg a személyi ügyek irányítását, a bevont tisztek, egységek készségükhöz igazodó felhasználásának megszervezését. A *műszaki csoport* a hidak, műtárgyak, közművek és középületek robbantási tervének megakadályozására vonatkozó tervek kidolgozását kapta feladatul. Az *anyag csoport* az élelem, a pénz, gépkocsi, üzemanyag, fegyver, lőszer és egyéb szükséges hadianyag gyűjtését és -tárolását végezte volna. A *katonai alakulatokkal foglalkozó csoport* azt a feladatot kapta, hogy a beérkezett jelentések alapján mindazon katonai alakulatokat vagy azokat a ténylegesen szolgálatot teljesítő tiszteket és legénységeket, akik a harc abbahagyását határozták el, fel kell szólítani az ellenálláshoz való csatlakozásra és be kell kapcsolni a mozgalomba. A *híradó csoport* a hírendszert megszervezését — lehetőség szerint az állami távbeszélőnél nagyobb hatósugarú rádió felhasználása és őrzése útján — kapta feladatul. Az első két csoport — a vezérkari törzs és a műszaki csoport — felállítására megtörtént, a többiek létrehozására már nem jutott idő.

A Vezérkar terében a főváros katonai körzeteire való felosztása is szerepelt. Budapestet négy körzetre osztották: 1-es körzet: Csepel; 2-es körzet: a Dunaágtól a Kerepesi útig, az úgynevezett délkeleti körzet; 3-as körzet: a Kerepesi úttól északra a Dunáig — keleti körzet néven szerepelt; a 4-es körzet a budai körzet volt.

Nagy Jenő a MNFFB-al is ismertette a részletes katonai tervet, mely a következőkben foglalható össze: amint a Vöröshadsereg Budapest határához ér, a beszervezett csapatok tiszteinek irányítása mellett a felfegyverzett munkásság és a polgárság segítségével adott jelre megrohanják a német megszállóereget irányító parancsnokságait, az Astoriát, a Royalt, a Ritzet, a Wien-szállót, a svábhegyi Gestapo-fészket, a német követséget, a nyilas minisztériumokat, a „Hűségházat”. Más rohamalakulatok megszállják a postát, a MÁV-igazgatóságot, a pályaudvarokat és a vasúti csomópontokat. Ismét más alakulatok birtokukba veszik a Duna-hidakat, amelyek az ország jövője szempontjából elsőrendű fontosságúak, ártalmatlanná teszik az őrséget, leszerelik a robbanó anyagokat, így megakadályozzák a felrobbantásokat.

A terv szerint ezekkel az akciókkal egyidejűleg a harcoló csapatok Budapest déli részén megteremtik az összeköttetést az orosz csapatokkal, és azt mindaddig tartják, amíg a Vöröshadsereg alakulatai beérkeznek a fővárosba és a magyar csapatokkal együttműködve megsemmisítik a német és a nyilas egységeket.

A terv valóban nagyszabású volt, de nem számolt a lehetőségekkel, a reálhelyzettel. Ez azonnal kiderült, amikor a terv gyakorlati végrehajtásához szükséges katonai erők megszerzésére került sor. A különböző katonai megbeszéléseken egyáltalán nem derült ki, hogy a jelentkezett tisztek mögött milyen erők állnak és hogy ezek az erők valóban felhasználhatók-e. A tiszteknek szánt konkrét feladatok kiadását gátolta — állapította meg Nagy Jenő ezredes — a beszervezett tisztek távolmaradása, illetve rendszertelen megjelenése. Amikor pedig megkapták a feladatot, a végrehajtást vagy megtagadták vagy visszaléptek az akcióban való részvételtől.

A Kommunista Párt nagy fontosságot tulajdonított az egységes fegyveres felkelés megszervezésének. Minden tőle telhetőt elkövetett, hogy a Katonai Vezérkar munkáját segítse. A kezdeményezésére létrejött egyeztető értekezleten, amelyen a Kommunista Párt részéről Pálffy György és Sólyom László, a Katonai Vezérkar részéről Kiss János, Nagy Jenő, Tartsay Vilmos, Radványi Imre, Almássy Pál, Révay Kálmán és mások vettek részt, a párt arra törekedett, hogy a szervezett munkásság és a hadsereg együttműködése, egymás kölcsönös segítése előbbre vigye a fegyveres felkelés ügyét.

A Katonai Vezérkar a Kommunista Párt többszöri figyelmeztetése ellenére sem szigorította meg a konspirációs szabályokat, nem fordított elég figyelmet a vele kapcsolatba került tisztek megbízhatóságára. November 15-e után már a többi párt részéről is figyelmeztetések érkeztek, mert számos, a mozgalommal kapcsolatban álló tisztet és polgári személyt letartóztattak.

A Katonai Vezérkar lebukására 1944. november 22-én este az Andrásy (ma Népköztársaság) út 29. sz. alatt, Tartsayek lakásán került sor. A Nemzeti Számonkérő Szék az áruló Mikulics Tibor páncélos százados feljelentése alapján birtokába jutott a jelszónak (MOZI), s Mikulics azt is közölte, hogy november 22-én este Tartsay lakásán megbeszélés lesz. Ekkor fogták el és a Margit körüti fogházba szállították Nagy Jenőt, Tartsay Vilmost és feleségét, Makkay Miklóst, Almássy Pált, Révay Kálmánt és más tiszteket is. Bajcsy-Zsilinszky Endrét a fűvészkerti illegális bűvöhelyén fogták el. Letartóztatták Kiss János altábornagyot is.

A foglyokat kegyetlenül megkínózták, így próbálták beismerő vallomásokat kicsikarni. A vallatást Radó csendőrszázados vezette, aki a Népbíróság előtt később beismerte a kegyetlenkedést. Bajcsy-Zsilinszky felesége mondta a Népbíróság előtt: „Alkalmam volt a férjemmel beszélni... Ágyban feküdt és kék volt a szája széle. Össze-vissza verték és villanyozták. Soha nem felejttem el azt a látványt, mikor megláttam. Kijelentette szegény: még a németek sem bánták így velem.”

Egy fogoly szemtanú később ugyancsak a Népbíróság előtt a következőket mondta a megkínzottakról: „Kiss János földbarna darabos arcát szögletessé torzították az ütések. Jóságosan elnézően mosolygó szeméből csak az egyiket láttam, a másik bedagadt. Mint a gyermekkor legszörnyűbb álmai, úgy derengenek fel bennem ezek a képek. Az altábornagy a falhoz támaszkodva, sántítva botorkált ki a szobából. Talpát tönkre tette a nyomozók gumibotja. Nagy Jenő szelíd, apró madárkeze puffedtre dagadt az ütésektől. Szája nem az arca közepén van, egyik oldal felé véres csikban hosszabbodik meg. A törékeny, kistermetű férfi égő szemmel, keményen, töretlenül néz szembe pribékeivel. Tartsay Vilmost az utcán nem ismerném meg. A Barabás Miklós ecsetjére méltó, nemes szívű, elefántcsonthomlokú férfi húsz esztendő óta öregedett, haja csapzott, álla borostás, tekintete kutatva jár a szoba egyik sarkából a másikba, szeme bogara furcsán csillog: állandóan könnyezik. Ezt ismerem: a pribékek magasfeszültségű villanyáramot kapcsoltak be egy-egy pillanatra az ember szemébe. Tartsay cigarettára akar gyújtani, de meggyötört, megdagadt kezéből kihullik a gyufa.”

Radó csendőrszázados és pribékjei által felvett jegyzőkönyvek alapján került sor a tárgyalásra. A rögtönítélő eljárást Feketehalmy-Czeidner vezérezredes rendelte el december 6—7—8-án a „nemzet totális mozgósításával és harcbaállításával megbízott magyar királyi tárcánélküli miniszter mellé beosztott tábornokok bírósága” tárgyalta. A főtárgyalás elnöke Vargyassy Gyula hadbíró altábornagy, tárgyalásvezető Dominick Vilmos hadbíró őrnagy, a vád képviselője Simon Gyula hadbíró-százados, tanácstagként a nyilas Hajnácskőy László csendőrezredes volt jelen. Bajcsy-Zsilinszky Endre és 10 társa ellen a hűtlenség büntette

ürügyén emeltek vádat. A vádindítvány, ha nem is szóról szóra, lényegében megegyezett a Radó által felterjesztett összefoglaló jelentéssel.

A katonatisztek ellen külön vádindítvány is szerepelt: „Arra szövetkeztek, hogy közvetlenül a hadművelési terület mögött fekvő Budapesten a szövetséges német haderő hadászati mozdulásainak és a magyar kormány intézkedéseinek fegyveresen ellenálljanak, a német haderőt esetleges visszavonulás alkalmával a szükségessé váló robbantásban megakadályozzák és az orosz hadsereggel való egyesülés után együtt harcoljanak a németek ellen.” A vádlottak névsora a következő: *Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János, dr. Tartsay Vilmos, Révay Kálmán, Makkay Miklós, Nagy Jenő, Almássy Pál, Balázssy Miklós, Schreiber Róbert, Tóth István, Kóvágyó József.*

A hadbíróság félelmére jellemző, hogy a főtárgyalás előtt a Margit körüti fogház épületét egy kerékpáros csendőrszázad szállta meg. A „zárt” tárgyaláson a természet teljesen megtöltötték a Nemzeti Számonkérő Szék tagjai, a csendőrnnyomozók, a bíróság beosztott tagjai. A tárgyaláson Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Katonai Vezérkar három tagja: Kiss János altábornagy, Nagy Jenő ezredes, Tartsay Vilmos százados bátran viselkedett. Nagy Jenő VI. rendű vádlott a tárgyalásvezető Dominick hadbíró őrnagy kérdésére kijelentette, hogy bűnösnek nem érzi magát, bár tudja azt, hogy törvényellenes dolgot cselekedett. Az utolsó szó jogán pedig azt mondta, hogy meggyőződésből cselekedett és hazájának vélt szolgálatot tenni.

Az ítélet indoklásában Nagy Jenőre vontakozóan a következőket fogalmazták meg: „Nagy Jenő VI. rendű vádlott a mozgalomban, mint a katonai vonal irányítója és vezérkari főnöke tevékeny szervező munkát végezve számos gyűlést és megbeszélést tartott, azon a szervezkedés célját ismertetve tagokat és pártolókat toborozott, majd Almássy Pál VII. rendű vádlottal arra törekedett rábírní, hogy a harcoló I. honvéd hadsereg vezérkari főnökét, Jolsvay vezérkari csedest vegye rá arra, miszerint a hadsereg hagyja abba a harcot, pártoljon át az oroszokhoz és így nyisson kaput az ellenség részére, hogy az az arcvonalát áttörve minél jobban előnyomulhasson...”

A vádpontok a tárgyalás folyamán teljességükben nem nyertek bizonyítást.

Vitéz Feketealmy-Czeidner Ferenc vezérezredes, magyar királyi honvéd vezérkarfőnök aláírásával a következők olvashatók: „Az ítéletet megerősítem és annak végrehajtását Nagy Jenő ezredes VI. r. vádlottra vonatkozóan elrendelem. Azonban kegyelmezési jogomnál fogva Almássy Pál VII. r. vádlott büntetését 15 (tizenöt) évi fegyházra változtatom át, s mellékbüntetésül 10 évi hivatal- és politikai jogvesztést állapítok meg. Budapest, 1944. évi december hó 8-én.”

A Margit körüti bíróságához beosztott Varga Béla nyilatkozatából tudjuk, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre és Kiss János védői felhívták a bíróság figyelmét arra a körülményre, hogy a vád törvénytelen, mert a vádparancsot Feketealmy-Czeidner írta alá, akinek a bűnygyben annak idején Kiss altábornagy szavazóbíró volt és Bajcsy-Zsilinszky Endre követelésére indították meg ellene az eljárást. Mint ismeretes, Feketealmy-Czeidnert az újvidéki vérengzés miatt Hortyék bíróság elé akarták állítani, de az eljárás elől Németországba szökött, ahonnan csak a Szálasi-puccs után tért vissza.

Dominick hadbíró a védők tiltakozása után újabb vádparancsot csempészett az iratokba Syposs vezérornagy aláírásával. Vitéz Syposs János vezérornagy magyar királyi tárcanélküli miniszter mellé beosztott tábornok, mint illetékes parancsnok aláírásával készített okirat a következőket tartalmazta: „Az ítéletet megerősítem és annak végrehajtását vitéz Kiss János II. r. és dr. Tartsay Vilmos vádlottra vonatkozóan elrendelem. Azonban kegyelmezési jogomnál fogva Révay Kálmán IV. r. és Makkay Miklós V. r. vádlottak büntetését 10—10 (tíz-tíz) évi fegyházbüntetésre változtatom át, mellékbüntetésül pedig 10—10 évi hivatal- és politikai jogvesztést állapítok meg. Budapest, 1944. évi december hó 8-án.”

Először tehát 6 főre várt a halálös ítélet, de végül a jegyzőkönyvek tanúsága alapján csak Kiss Jánost, Nagy Jenőt és Tartsay Vilmost ítélték kötéllel végrehajtandó halálbüntetésre. Több visszaemlékezés arról számos be, hogy az ítéletet nyilvánosan, elrettentő példaként a Vérmezőn akarták végrehajtani. Bajcsy-Zsilinszky ügyének elkülönítése és a partizánok egyre sűrűsödő akciói azonban arra készítették a nyilasokat, hogy elálljanak tervüktől. Az ítélethirdetésre 1944. december 8-án 12 órakor került sor és két órán belül a Margit körüti katonai fogház udvarán 14—15 óra között végre is hajtották.

Dominick Vilmos hadbíró-őrnagy, tárgyalásvezető aláírásával még a következő, a tárgyaláshoz és az ítélet-végrehajtáshoz kapcsolódó okmányok találhatóak: „Az ítéletet elítéltek előtt a végrehajtó záradékkal együtt azzal közöltem, hogy az a három elítélten 2 órán

belül végre fog hajtatni. A halálbüntetés a mai napon dr. Tartsay Vilmos III. r. elítélten 14 óra 10 perckor, Nagy Jenő VI. r. elítélten 14 óra 25 perckor, vitéz Kiss János II. r. elítélten pedig 14 óra 40 perckor kötéllel végrehajtatott. Budapest, 1944. évi december hó 8-án.”

A tárgyalásvezető Dominick Vilmost a terrorper lefolytatásáért és a „példás” ítéletért alezredessé léptették elő.

A hadbíróság ítéletét és az ítélet végrehajtását hivatalosan 1944. december 9-én és 10-én közzölték a nyilas újságok. A Pesti Hírlap december 10-i száma Újabb súlyos ítéletet hozott a hadbíróság címmel közli az ítéletet. Az illegálisan megjelenő Szabad Nép 1944. decemberi 5. száma Új vértanuk című cikkében emlékezett meg a kivégzett hinvédtszkekről. Nagy Jenő és társai emlékére hadd álljon itt a vezércikk szövege:

„A nyilas hazaárulók kötél általi halálra ítélték és kivégeztek három magyar honvédtisztet, az ellenállási mozgalom három bátór vezetőjét: Kiss János tábornokot, Nagy Jenő ezredest és Tartsay Vilmos vezérkari századost. Közel száz éve, hogy honvédtiszteket akasztottak Magyarországon. Aradon történt 1849-ben, hogy honvédtábornokokat állítottak bitó alá a véreskezű Haynau parancsára. Akkor is az ország szabadságáról volt szó. De akkor a császári reakció maga végezte ezt a hóhérmunkát, míg most a Gastapo bérencei, maguk a nyilasok. Ők vetik a hurkot azok nyakába, akik bátór, jó hazafiként az országot és a népet ki akarják menteni a német hordák rabságából. Ami azonban nem sikerült Haynau-nak a bitókkal, nekik sem fog sikerülni. Bárhogy tobzódnak a magyar vérben, nem tiporhatják el azt az ellenállási mozgalmat, amelyben a honvédtisztek oldalán ott harcol a magyar munkás, a paraszt és a polgár. Mert a bitó nem retenti meg egyiküket sem. Ellenkezőleg: csak fokozza elszántságukat, hogy végleg leszámoljanak a hazaáruló hóhérokkal. És ez a leszámolás hamarosan elkövetkezik...”

Bár Bajcsy-Zsilinszky és társainak terve nem sikerült, az általuk életre hívott ellenállási mozgalom és hősi, bátór helytállásuk mégis elengedhetetlen része a magyar nép antifasiszta, független szabad demokratikus Magyarország megteremtéséért vívott harcának. Kiss János, Nagy Jenő, Tartsay Vilmos hortysta honvédtisztek voltak, de megmutatták, hogy ha a haza igazi érdeke úgy kívánja, nemcsak szavakban, hanem tettekben is képesek antifasisztává válni.

A felszabadulát követően 1945 májusában Nagy Jenőt halála után vezérezredessé nevezték ki. Budapesten a XII. és XVIII. kerületben utcát neveztek el róla.

Lackó Mihály

Irodalom: Magyar Életrajzi Lexikon 1969. — Magyar szabadságharcosok a faszizmus ellen. Budapest, 1969. — *Pintér István*: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságánál történetéhez. Hadtörténelmi Közlemények 1961/2. szám. — Magyar antifasiszta ellenállás- és partizánmozgalom. Kislexikon. — Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalmi történetéből 1935—1945. Kossuth. 1964.

Hetven éve született Szőnyi Márton

Különösen Ózdon és vonzáskörzetében ismerik sokan Szőnyi Márton nevét. Névadója szocialista brigádoknak, Ifjú Gárda csapatnak, könyvesboltnak. Ózd városnak és a környező községek iskoláinak diákjai minden esztendőben emléktúrát rendeznek Szőnyi Márton tiszteletére. Több településen utcát is neveztek el róla.

Ki is volt Szőnyi Márton, aki az idén lenne hetven éves?

1918. december 8-án született Győrben, ahová a szülők az első világháború viszontagságai miatt kerültek. Hárman voltak testvérek. A háború végén a család visszatért a fővárosba. A példás szorgalmú, tehetséges fiú a Honvéd utcai polgári iskola elvégzése után beiratkozott a Kereskedelmi Akadémiára, amit 1938-ban sikeresen el is végzett. Nagyon szeretett sportolni. Kitűnően vívott, atlétizált, kosárlabdázásban az olimpiai keretnek is tagja lett.

Nagy vágya volt, hogy repülő lehessen. Példás magaviselete és szorgalma révén ez a vágya teljesült is. Olaszországban képezték ki vadászrepülőnek. Közben megtanult olaszul,

németül, angolul. Zászlósi rendfokozatot kapott, és az első vadászpilóta-ezreddel vitték ki a frontra. 1941. július elején beosztották a magyar gyorshadtest repülőszázadába, amelyet bevetettek a harcba. Dnyetropetrovszk térségében augusztus 27-én egy légi harcban találat érte a repülőgépet, a zuhanó gépből az utolsó pillanatban sikerült kiugornia.

Szovjet fogságba került. Sérüléseit itt gyógyították meg. A szülők fiuk feletteseitől olyan értesítést kaptak, miszerint Szőnyi Márton hősi halált halt a keleti fronton. Szőnyi Márton viszont nem halt meg. Felépülése után a fogolytáborban sokat olvasott, gondolkodott. Rájött arra, hogy milyen igazságtalan érdekekért harcolt. Jelentkezett az antifasiszta iskolára. Az Igaz Szó újság egyik 1943. évi számában — amelyet a magyar hadifoglyok számára szerkesztettek — többek között ezt írta: „Antifasiszta lettem. Odahaza nem törődtem a politikával, csak a repülésnek éltem. A fronton lelkesedtem, amikor légi harcra volt szó, de azon sosem gondolkodtam, hogy miért folyik a harc, mik a háborús célok. A hadifogságban gondolkodni kezdtem. Itt ismertem fel, hogy ez a háború igazságtalan háború, hogy Hitler és társasága gazul bánik az európai népekkel. Felismertem, hogy mint kötelességtudó tiszt nem támogathatom Hitlert és társaságát, ha magyar hazámat meg akarom menteni. Az antifasiszta tisztek között alkalmam nyílik a harcra azok ellen, akik a háborút előidéztek. Antifasiszta lettem, és tudom, hogy ezzel hazám szabadságának ügyét szolgálom.”

1943. decemberében Ukrajnába indultak az első magyar partizán csapatok. Itt hónapokig együtt harcoltak a szovjet partizánokkal. Szőnyi Márton hősiességéért megkapta az első osztályú szovjet partizánkitüntetést, a Honvédó Háború Partizánja érdeméremet.

Elkövezkezett 1944. augusztus 8-a. A kievi repülőtérről felszállt az a repülőgép, amely Szőnyi Márton és Uszta Gyula partizáncsoportjait hozta. Az Uszta Gyula vezette II. Rákóczi Ferenc brigád az ejtőernyőkkel Kárpátalján, Beregújfalun és Makarja körzetében ért földet. A másik partizáncsoport, amelyet Szőnyi Márton vezetett, a Bükk északi nyúlványain Ózdtól 15 kilométerre a Domaháza, Járdánháza, Hangony háromszögben ereszkedett le.

A leszállás éjjel 11–12 óra között történt. Megbízatusuk az volt, hogy teremtsenek kapcsolatot a lakossággal, segítsék az ózdi ipari munkások háborúellenes szervezkedését, az ellenállást.

Érkezésükről tudomást szereztek, és a katonai, valamint a levantealakulatok tüzet nyitottak rájuk. Szőnyi Mártonék összesen tizenhárman voltak, nyolc magyar és öt szovjet partizán. Az utóbbiak: Grigorij Novotnij, Vlagyimir Zsiljajev, Polnyickaja Larissza Boriszova, A. Szentemjuk és Jevgernyij Ijanov. A csapat magyar tagjai: Szőnyi Márton, Csizmadia Gyula, Ósz-Szabó János, Szoták Mihály, Kiss Benjamin, Bráz Lajos, Bali Ferenc, Molnár István. A kettészakadt partizáncsoport aránylag nagy területen szóródott szét, tűzharcban próbálkozott kijutni az ellenséges gyűrűből, ami nem járt sikerrel. A tűzharc során Ósz-Szabó János politikai helyettes, valamint Grigorij Novotnij törzsparancsnok elesett.

Hat magyar partizán az ellenség kezébe került. Szoták Mihályt, Csizmadia Gyulát, Kiss Benjaminget és Bráz Lajost 1944. november 4-én Sopronban kivégezték, Molnár Istvánt és Bali Ferencet életfogytiglani fegyházra ítélték. Négy szovjet partizánnak sikerült Szlovákiába jutni Besztercebánya közelébe, ahol jelentkeztek a szovjeteknek.

A partizánegység szétszóródásakor Szőnyi szeptember 7-ig bújkált. Éjszaka bejárt a Macskás-tanyára Kiss Benedek Bálint portájára. Az idős gazda élelemmel és ruhaneművel látta el. Árulás folytán a Kissikátor faluhoz tartozó Macskás-tanyán 1944. szeptember 7-én hajnalban az istállóban, alvás közben agyonlőtték. Hamvait 1956. nyarán Kissikátor temetőjéből a fővárosba vitték, és a Kerepesi temetőben a munkásmozgalom mártírjai között helyezték örök nyugalomra. Azon a helyen, ahol Szőnyi Márton földet ért, emlékmű áll Hangony községtől négy kilométerre, a Bükk-hegység végtelen csendjében, az úgynevezett Renget-lábon.

Időközben egy szerencsés véletlen folytán megismerkedtem a Szolnokon élő Hofgárt Kálmánnal. Erzsike néni többek között elmondta, soha nem felejtí el azt a jelenetet, amikor a kedves családtag elbúcsúzott. Azt mondta neki a nagyapja: Marcikám, aztán tudod, hogy kell cselekedni, viselkedni!? Azt felelte Marci: Tudom, persze, hogy tudom, mindent a Hazaért... Így is cselekedett.

Kerekgyártó Mihály

Hagyomány, kereszténység, magyarság

A néphagyomány kutatói előbb vagy utóbb rátalálnak a néphit kérdéseire. A hiedelmek, babonák feljegyzése érdekes néprajzi gyűjtőmunkának ígérkezik. Kimondatlanul is mindig egy ősi, a kereszténység felvételével elveszett hitvilág emlékeit látják ezekben általában, a magyarság régi vallásának töredékeit.

Már a múlt században felbukkant az a nézet, hogy a magyar nép ősi hitvilágát és ezzel együtt egész kultúráját tönkre tette a kereszténység. A kereszténységet rákényszerítették a magyarságra, hogy ezzel megtörjék harcos, ősi, büszke pogány kultúráját, és elnémetesítsék. A magyar nép lelke nem fért bele ebbe a kalodába, és nem is lett őszinte keresztény. Ha lettek, csak színleg lettek, hogy beilleszkedhessenek Európába, a megtérés nem volt egyéb, mint taktikai lépés. Alig várták a magyarok az első alkalmat, hogy ledobják magukról ezt a természetükkel ellenkező nyűgöt, és ezért csatlakoztak a reformációhoz. A református vallás sokkal közelebb van a régi magyar hithez, mint a katolikus, ezzel takarta el megmaradt pogány hitét. „A magyar ember nem hajt térdet sem Isten, sem ember előtt...” Szent István tüzzel-vassal kényszerítette keresztvíz alá népét, a régi táltosokat, a pogány hit papjait, énekmondóit kivégeztette, az ősi rend mellett kiálló Koppány vezért pedig felngyeltette.

A kereszténység, a vallás elleni támadás egyszerre kapcsolódott a nemzeti romantikához és a liberalizmus vallásellenességéhez is. A minden téren hódító racionalizmus élesen és nem ritkán jogosan bírálta az egyházi szervezeteket és személyeket, a szűkös, önös, még csak elméletileg sem megalapozott materialista szemlélet pedig nemcsak a vallást támadók, hanem az egyháziak körében is elterjedt. Századunk első felében aztán ehhez csatlakozott az a fantasztikus törekvés is, amely megkísérelte ezt az elméletileg megalapozatlan, gyakorlati materializmust és keresztényellenességet egy újpogány, magyar vallás köntöskébe öltöztetni, ami egyszerre volt németellenes és minden szomszéd néppel szemben is ellenséges, tagadta Európához való tartozásunkat Attila, vagy akár a sumérokig visszavezethető mítosz megteremtésén fáradozva. A magyar egy létűnt és magas rendű képzelt kultúra utolsó és egyedül maradt képviselője, társtalan, méltatlan üldözött mártírja.

Ez a keresztény- és németellenesség gyakorta hivatkozott Kollonich állítólagos mondására, aki a XVII. század végén Magyarországot koldussá, katolikusá és németté akarta tenni, ami természetesen így nem felel meg a valóságnak. Hitler Németországa hasonló nyomon járt, amikor keresztényellenességét egy felfrissített Wotan-kultusszal akarta helyettesíteni.

A magyar kereszténység és a vallásos élet hátraszorítása és kiszorítása a társadalmi életből nem akkor indult meg tehát, amikor a hatalom az ateizmust a hivatalos ideológia részévé tette, s szigorú adminisztratív intézkedésekkel és koholt vádakkal a magyar keresztény felekezeteket, elsősorban a katolikus és evangélikus egyházat valóságosan lefejezte, hanem sokkal előbb, már a múlt században. Azzal, hogy az akkori hatalom keresztény kurzust hangoztatott, még jobban lejáratva az egyházak megmerevedett és lélektelenné vált hierarchiáját, és az így kiüresedett, tartalmatlan váz könnyen omlott össze az 1950-es években. A tömeg nagy része közönnnyel vagy szkeptikus vállrándítással vette tudomásul a Rákosi-rendszer törvénysértő és önkényes eljárását, és később az így kialakított viszonyok további törvénytelen és alkotmányellenes fenntartását is, ezzel is megnehezítve néhány kétségbeeset-

ten bátor ellenálló helyzetét. A közösségeket nemcsak a vallásos élet területén zúzta szét a hatalom.

Mit tudunk (és hogyan kell tovább is kutatnunk) a magyar nép hitvilágáról, a kereszténység és a magyarság kapcsolatáról?

Vargyas Lajos a Keleti hagyomány nyugati kultúra című tanulmánykötetében külön fejezetet szentelt annak vizsgálatára, hogy a honfoglaló magyarság hitvilágának legfejlettebb rétege miként tükröződik szavainkban és népköltészetünkben. Mái tisztázatlan eredetű Isten szavunk mellett a honfoglalás előtti finn-ugor és török szókészletbe tartoznak a jonh, lélek, áld-átkoz, imád, menny, másvilág, id-egy (szent értelemben) üdvösség, ül (megszentel, megül értelemben), boldog, vétek, bűn, bocsát, búcsú, hisz, hit, bőjt, terem, örök, ördög szavaink. Ezek a fogalmak már egy fejlett erkölcsi rendet, hitvilágot takarnak, monoteizmust, egyistenhitet. A fennmaradt mítosztörödékekből meglepően hiányoznak a többistenhit emlékei. A Teremtő segítőként felbukkanó ördög vagy Szent Péter alakja — aki szintén tud teremteni, de mindig valami hiányosat, tökéletlent —, a magyar mese és mondakincsben (ld. Parasztbiblia!) a gnosztikus¹ Istenképpel mutat rokonságot, a Demiurgosz képzetével. Az obi-ugorok mítoszaiban az égből leeresztett Medve, mint Isten fia, sok vonásában hasonló szerepet kap, mint a Megváltó. (Említetlen hagytam most az ennél régebbi, talán sámán-hitnek nevezhető világfelfogásra visszavezethető szavainkat: révül, báj, bűvös, bűvöl-bájjal, táltos, alak, boszorkány (lidércnyomás), sárkány.) Csak egyházszerkezeti szavaink zöme latin-szláv átvétel: pap, barát, templom, kereszt, oltár stb.

Teljesen téves az a felfogás, miszerint a kereszténység egy teljesen új értékrendet, világképet és erkölcsöt, vallásos fogalomrendszert jelentett a honfoglaló magyarok számára. Éppen azért tudta oly meglepően rövid idő alatt átvenni azt, mert a magyar kultúra már alkalmas volt a befogadására, mintegy ráérett bizonyos rendszerezésre, a végső dolgokat illetően. A kereszténység nem is jött úgy, hogy a régit eltörölje, ellenkezőleg, annak elemeit magába olvasztotta, és ezek hosszú időn át, szinte máig átszínezték a magyar nép hitét anélkül, hogy a kereszténység alapvető tanításait komolyan veszélyeztetették volna. Gondoljunk csak itt a Boldogasszony—Nagyboldogasszony—Kisboldogasszony alakjaira, ahogy azokat a Szegec alatti magyarság értelmezte Kálmány Lajos gyűjtésében: Nagyboldogasszonyt például Szent Annával, Szűz Mária édesanyjával azonosította, akit különösen a szülő nők hívtak segítségül. Az erkölcsi, a vallásos értelemben vett haladás, tökéletesedés sem törölheti el a már elért eredményeket, vívmányokat, inkább arra kell építkéznie.

Mi a vallás? Ebben az összefüggésben a nép műveltségének, ismereteinek az a része, amit a fölötte álló, mindenható és a világ dolgait intéző Teremtő Istenről kialakított, akinek ítélő hatalmába és kegyelmébe teszi le az ember az életét, a nehezen megvalósítható jóra és a könnyen elkövethető vétetekre egyaránt hajló és azoknak egyaránt kiszolgáltatott lét megféléthetetlen értelmét. A hit a nép számára nem filozófia, eszmerendszer, erkölcsi szabályzatkönyv vagy gyűjtemény, és még csak nem is katekizmus volt. A hitet meg akarta élni, cselekvője akart lenni, és azt mindennapi magatartásának irányítójává tenni. A kereszténységgel együtt a magyar nép is megkapta azokat a kereteket, formákat, amelyekben és amelyekkel cselekvő hitet élhetett. Az esztendő visszatérő ciklusában megélte a tavaszi újjászületést, a nyári aratást, az őszi betakarítást és a természet téli halálát egy természetfeletti párhuzamban is: s jeles napok szerint az újjászületést, a feltámadást, a munkás életet és a sötétség közepén felragyogó karácsonyi reménysugarat, a feltámadás zálogát a tehetetlen kisgyermekben. A keresztény hit gyakorlásának példaképei, a szentek életével úgy ismerkedett meg, mint egész életének viteléhez szükséges más művészi eszköztárral és költészeti műfajjal, de ezekből nemcsak megtanulta érzelmeinek méltó kifejezését, hanem útmutatást és példát is kapott arra, hogy a legreménytelenebb helyzetben is úrrá lehet. A magyar nép műveltségének, úgy mint az egész európai parasztkultúrájának szerves része a kereszténység, mely megadta ennek az életformának földi, a jeles ünnepekhez igazodó ritmusát és időtlen, örök távlatait is. Ennek a kultúrának nem volt egyetlen kis vagy nagyobb jelentőségű eseménye, egyént és közösséget érintő változása, amit ne helyeztek volna el a vallásos formák és távlatok rendjébe, koordináta-rendszerébe is. Hatalmas ismeretanyag, képek, elképzelések, remények szövedéke, ez mind átfonva és tökéletesítve a művészet arany fonálával. A Moldvában levő Lécpeden született, írástudatlan Jánó Annának, számos keserves, ballada és

¹gnoszticizmus = a korai kereszténység keleti vallási és görög filozófiai elemekkel keveredett vallásfilozófiai áramlata (Szerk.)

mese tudójának nem tudott a képzett művészettörténész újat mondani, amikor bemutatta neki a Szépművészeti Múzeum XV—XVI. századi régi olasz szárnyasoltárait: a táblaképeken lefestett vitá-k, actá-k, a szentek képekben elmondott története ismert volt számára, ezeket már mind hallotta az anyjától, s most csak viszontlátta azokat a festményeken — holott korábban sohasem látott hasonló képeket.

A vallás, a hit, a kultúra szerves része, elválaszthatatlan tőle. Mint a rációval fel nem fogható és meg nem oldható végső kérdésekre adott válaszok gyűjteménye ott volt mindig jelen az egyszerű embert érintő minden eseményben, minden kérdés legmélyén, a szenvedés, az öröm, a bűn, a megbocsátás és az élet értelmének felfoghatatlanságában. A reformáció idején éppen az akkori sajtós történelmi helyzetünkben elemi erővel kerültek ezek a kérdések a nép érdeklődésének középpontjába, paraszti tömegeket is hajtott a megigazulás, a felismerés vágya, ugyanazzal az éhséggel, mint azokat, akik másfélezer évvel azelőtt nem ismertek fáradságot a vizsgasztalásért a Generázeti-tó partján.

Akkor is, és most is, amikor nem tudott átlátni az átláthatatlanon, a rációval fel nem fogható, legalább megkísérelte cselekvően mindazt megtenni, ami közelebb viheti az embert a felismeréshez, reményeinek elnyeréséhez. Ennek rendelte alá kiskorától fogva tanult és begyakorolt mozdulatait, a mosdástól kezdve a déli harangszó fogadásáig, az első barázda meghúzásáig az őszi szántás kezdetekor, az első alma megevésénél Szent Iván napján, szeretteinek elhantolásánál, új élet megszületésénél, az első állatkihajtásnál. Minden múlandó cselekedetét bele akarta illeszteni a másik, a végtelen és felfoghatatlan távlatába is, az örök világ rendjébe: nem egyedül magára hagyatva, hanem belekapaszkodva a közösségbe, éppen ezzel megteremtve a közösséget, mely nélkül elvész egyén, család, falu, nemzet, emberiség és emberség.

Andrásfalvy Bertalan

Farkas Sándor, a múzeumalapító gyógyszerész (1862—1926)

Negyvenöt éven át megszállottan kutatta szülővárosa, Szentes és tágabb környékének történetét, gyűjtötte és ismertette a múlt ránk maradt tárgyi és szellemi hagyatékát. Méltatlanul felejtették el, s ebben nem kis szerepe volt annak, hogy gyűjteménye és feljegyzései halála után elkallódtak.

Szentesen született 1862. november 9-én. Édesanyja Folkusházi Emma, apja Farkas Gedeon, a „Csongrád-balparti Tisza szabályozó” és a vele később egyesült „Alsó-mindszenti apátfalvi társulat” igazgatója. A helyi polgári fiúiskolában Szívós Béla tanítványaként megtanulta a múlt emlékeinek megbecsülését, gyűjtését. Részt vett az iskola múzeumi gyűjteményének gyarapításában, rendezésében. Saját gyűjteményének alapjait is már iskolás korában lefektette. Élete egyik meghatározó élménye Rómer Flóris, európai híru régész 1876. évi szentesi látogatása volt.

Nagynénje, özv. Farkas Zsigmondné „Mégváltó” nevű gyógyszerterárában gyógyszersegéd volt, amikor húszévesen, 1882-ben először tudósított régészeti útjainak egyikéről a Szentes és Vidéke című hetilap hasábjain. Átrándulva Csongrádra, megtekintette és meghatározta a belvárosban előkerült kőfalat és sírmellékleteket. Megnézte a híres Kertész-féle gyűjteményt, Flés monostorát, majd kirándult Várhátra és Bokrosra.

Segédideje leteltével Pestre került, ahol az Orvostudományi Egyetemen 1884-ben gyógyszerészmesteri képesítést és oklevelet szerzett. Megismerkedett a Nemzeti Múzeummal, és ekkor kerültek először kezébe szakfolyóiratok. Hazatérve Szentesre, nagynénje patikájában kezdett dolgozni. Minden szabad idejét a környék megismerésére, az előkerült leletek gyűjtésére fordította. A folyószabályozással kapcsolatos földmunkák százzszámra

hozták napvilágra a régészeti leleteket. Nemcsak összegyűjtötte ezeket, hanem ásatásokat is végzett. Munkájának gyümölcsei azok az ajándékok, melyeket a Nemzeti Múzeumnak küldött. Egyik küldeményének ismertetésekor így fogalmazott: „...én voltam szerencsés az elkallódástól megmenteni és igazi helyére, a Nemzeti Múzeumba terelni.”

A rendszeres küldemények és azok szakszerű, rövid ismertetése alapján a Nemzeti Múzeum munkatársai felügyeltek rá, s kinevezték helyi megbízottá. A ő biztatásukra 1886—1892 között Alpáron bronzkori telepet, Gátéron, Csongrádon, Mártélyon és Hódmezővásárhelyen többek között avar temetőket ásott. Gyógyszerész munkája és ásatásai mellett rendszeresen gyűjtötte a szentesi és szegvári határban előkerült leleteket. Kutatási eredményeiről rövidebb-hosszabb ismertetéseket, közléseket tett közzé az Archaeológiai Értesítő hasábjain. Bekapcsolódott a Hódmezővásárhely környéki lelőhelyek Szeremlei Sámuel vezette kutatásába. Eredményeiket a város monográfiájában hasznosították.

Rendszeres és módszeres határjárásai nemcsak a régészeti leletek számát szaporították. Az eltűnőben, változóban levő paraszti élet tárgyai közül is sokat mentett meg, ezek kezdetben magánmúzeumának becses darabjaivá váltak. Régészeti-néprajzi gyűjtési nem voltak öncélúak. Közéleti tevékenységéből kiemelkedő, hogy az 1897-ben, a milleniumi ünnepek után megalakuló Csongrádvármegyei Történelmi és Régészeti Társulat alapítói között szerepelt. A Társulat gyűjteményét többek között XVIII. századból származó oklevelekkel, röpiratokkal, naptárakkal és alapszabályokkal, valamint jegyzőkönyvekkel és még sok mással gazdagította. Felajánlotta festményeit, könyvtárát és ezernél több darabból álló néprajzi gyűjteményét is. Az ajándékozott tárgyak lajstroma jelzi Farkas Sándor sokoldalúságát, történelmi és természetrajzi érdeklődését.

A század utolsó éveiben visszavonult, 1895-től a fiatal, energikus Csallány Gábor Hampel József felkérésére átvette tőle a Nemzeti Múzeum helyi megbízottjának feladatait.

E hosszabb intermezzo után Farkas Sándor ötvenkét évesen, 1924 nyarán megbízást kapott Csongrádon a Városi Múzeum megszervezésére. A megalakulás pillanatában 1000 db régiséget ajánlott fel a gyűjteménynek. A múzeumi anyag ásatásai és a város polgárainak folyamatos adományai révén gazdagodott. A gyarapodásról rendszeresen tájékoztatta a lakosságot a helyi újság hasábjain. Alpártól Puztaszerig terjed az a terület, ahol szarmata, hunkori, gepida, avar és X—XII. századi magyar temetők sírjainak feltárását végezte. A határjárásai során több ízben talált kő- és téglatörmeléket valamint emberi vázsontokat. Ezeket a helyeken tatár- vagy török által elpusztított templomokat tételezett fel. Hipotézise azóta több esetben igazolódott.

„Csongrád múltját kutató, jelenét szemlélő” útjai során a paraszti tárgyak mellett meséket, dalokat, régeket gyűjtött. Megszerezte a környéken élő állat- és növényfajok egy-egy példányát, őrizte a helyi iparosmesterek egy-egy remekét. Foglalkozott a táj természetföldrajzi vizsgálatával. Levéltári kutatásokat végzett és felkérésre megírta egy-egy csongrádi család genealógiáját. A múzeum, megalakulása után alig öt hónappal már látogatható, sőt karácsonyra képzőművészeti kiállítást tervezett, ahová kiállítandó képek felajánlását kérte. Elképzelése szerint a múzeumnak komplex közművelődési intézménnyé kell válnia. Ennek megvalósításáért igen sokat tett. Előadásokat szervezett és tartott, hogy az ott felajánlott adományok hozzájárulhassanak az építendő Közművelődési Palota anyagi fedezetéhez. A múzeumi kereteken belül szervezendő közkönyvtár számára könyvajándékozási akciót indított.

Életének e rövid szakaszában nem mindennapi közművelődési tevékenységet fejtett ki. Rendszeresen tartott múzeumi tárgyú beszámolókat, a város és a környék iskolásainak színes előadásokat szülőföldjük régészeti, történelmi és természetrajzi adottságairól. Felkes és szorgalmas tevékenységének eredményeként a múzeum alapítása után másfél évvel, 1925 telén a gyűjteményt már mintegy 100 000 tételre becsülték. A szakszerű nyilvántartás és dokumentálás is elkezdődött. Ehhez fotóst és „tollal rajzolót” keresett újsághirdetés útján. Tervei között szerepelt a múzeumi évkönyv megjelentetése, az ellési monostor romjainak feltárása. Elképzeléseinek megvalósítását váratlan halála akadályozta meg.

Szentes és Csongrád város történetének most készülő monografikus feldolgozása során kiderült: Farkas Sándor sokoldalú tevékenységének ismerete nélkül nem lehet megírni e két város történetét. Ezért is tisztelgünk emléke előtt.

Lőrinczy Gábor

Hogyan szólnak a benedeki harangok?

Vékony kis iratcsomó a kalocsai érseki uradalom gazdasági levéltár 1892. és 1893. évi „főpénztári okmányai” között az az irategyüttes, amely választ ad a címként feltett kérdésre. Érdekes is, tanulságos is a „helyi múlt” megismerésében, feltárásában.

1892. április 6-án leég a katolikus templom és plébánia — s minden bizonnyal más is — Szentbenedeken, a mai Dunaszentbenedeken. Az egyházi testületek elhatározzák az újjáépítést, s a legfontosabb kérdésekben intézkednek is. A szükséges téglamennyiséget helyben rendelik meg az uradalommal korábban kötött szerződés alapján egyébként is termelő „Kun-féle téglaegetőn”.¹ Ezen túlmenően, mai nyelven szólva ütemezik a teendőket. Júliusban már a téglaszállításra köt szerződést Simig Rezső uradalmi tiszttartó Máté József bíró és Kiss Zsigmond tanúk előtt Bitskei István, Vas József, Vargyas Károly, Vidok József fia, Tóth József, Szabó István, Mészáros Mihály benedeki lakosokkal, akik elvállalják, hogy a szükséges téglát megfelelő időben az építkezés helyén lesz ezerdarabonként 1 forint 10 krajcár fuvardíj ellenében. (Érdekes, hogy a vállalkozók közül csak Szabó István jelezte görcsös kereszttel a „keze vonását.”) Augusztus 27-én 207 ezer tégláért 227 forint 40 krajcárt vesznek fel fuvardíjként, október 29-én 119 700 tégláért 131 forint 67 krajcárt. A beszállított és ezrenként összerakott téglák mennyiségét Farkas István erdőőr igazolja, s egyben tanúsítja a pénz átvételét is.

Vas János és társai homok szállítására vállalkoznak, „köblábját” (átjavítja köbméterre) 50 krajcárért fuvarozzák. Augusztus 29-én 168 m³-ért felvesznek 84 forintot, szeptember 24-én 129 m³-ért 64 forint 50 krajcárt, október 24-én 22 m³-ért 11 forintot, november 19-én 54 m³-ért 27 forintot. A homok tényleges beszállítását és mennyiségét „Antal Itraubinger (Itralunger?) Kumüves Paler Demblommal” igazolja, aki egyben a pénz felvételét is tanúsítja. A munka befejeztével még Németh Imre plébános is láttamozza.

1892. év végére tehát minden bizonnyal tető alá került az újjáépítés. Erre vonatkozó irat azonban nincsen az anyagban. Szintén még 1892-ben, december 23-án keltezve tesz ajánlatot — valószínű, hogy korábbi felkérésre — Ludvig Hoppel pécsi mester (Vergolder: aranyozó) az oltár elkészítésére a tartozékok, a méretek és az ár megjelölésével.

1893. január 20-án tartott főkáptalani ülés jegyzőkönyvi kivonatában szerepel, hogy az uradalmi tiszttartó 19-én jelenti Hoppel pécsi mester ajánlatát. Az ülésen határozatokar hoznak: 1. A 430 forintról szóló költségvetés szerint elkészítendő egy oltár: tabernaculum, azaz szentségtartó, 6 gyertyatartó és a canontábla. 2. Gruánszky (Gramitszky?) Ferenc asztalosmesternél a padok megrendelése „felfüggesztetik” a költségszámítás bemutatásáig. 3. „Az uradalmi tiszttartó utasíttatik” hogy Walter (Walser) pesti harangöntőtől „három harang és egy vasharangláb” elkészítésére vonatkozó költségszámítást szerezzen be, s azt „mutassa be” (mármint a főkáptalannak). Simig Rezső tiszttartó a határozat értelmében megrendeli Hoppel aranyozó (egyben asztalos) mesternél az oltár elkészítését, s nem késlekedhet a harangokkal kapcsolatban sem ajánlatot kérni. A válasz igen gyorsan érkezik, hiszen január 26-i budapesti keltezéssel fel is adatik: „Költségtervezet Walser Ferencz első magyar gép és tűzoltószerek-gyár harang és ércöntődeből Budapesten, Rottenbiller-utczá

66. sz.". Három ajánlatot tesz a gyár. Egy „B-dúr accord”-ot, „B, D, F hangú” harangokkal, melynek összsúlya 714 kg, ára (kg-ként 1 forint 80 krajcárral) 1285 forint 20 krajcár. A szükséges részekkel együtt 1565,20 forint. A második ajánlat részletezve:

II. II. moll accord			
337 kg	1 drb	H hangú	I.
210 kg	1 drb	D hangú	II.
98 kg	1 drb	Fis hangú	III.
645 kg	3 drb új ércharang a legfinomabb harangérezzből (1,80 kg-ként)		1161 forint
	3 szabadalmazott vaskorona és ütő részei (a fenti 3 haranghoz)		240 forint
			1401 forint

A harmadik ajánlat egy „C-dúr akkord”, 502 kg súlyú „D, E, G hangú” harangok ára 903 forint 60 krajcár.

Külön szerepel az ajánlatban: „1 fekvő vas harangláb” és „tengely-perselyekkel ellátva” 225 forint. Azt is tartalmazza, hogy „bérmentes szállítás” (az utolsó ব্যবস্থায়), a harangok felhúzása, a harangláb beállítás és a harangok beillesztése” együttesen 100 forint — a kőműves- és ácsmunkát kivéve. Egyben közli, az „ócska harangércet beváltja” kg-ként 1 forintért bérmentesen Budapestre szállítva. Előzékenyen megajánlja: „A megkívántató szent képeket és feliratot díjmentesen alkalmazom.” Bizalomerősítő szándékú-e, vagy egyszerűen csak az volt a követelmény, hogy a jó árajánlat mindent tartalmaz — ki tudja —, de feltünteti, „15 évi jótállást vállalok”, s azt is, a „szállítási határidő 5—6 hét”.

A „költségtervezet hátlapjára rá van írva: „Ez az igazi.” Minden bizonnyal kompetens személy véleményét őrzi. Belül pedig a második (részletesebben közölt) árajánlat van megjelölve kék színessel, ami szintén a választásra utal. Megrendelésre a február 3-án tartott főképtaláni ülésen kerül sor. A jegyzőkönyvi kivonat tartalmazza, hogy a 13. napirendi pontban terjesztik elő Walser Ferenc ajánlatait, s kimondják, hogy szükséges a szentbenedeki harangok megvásárlása. A „H-moll accord” harangjai, a készletek és az értékek ugyancsak ott van a kivonatban, valamint az is, hogy a „költségtervezet alapján és erejéig Walser Ferenc budapesti harangöntővel elkészítendő”. Simig tisztartó úr nyilván megrendeli. Később is ő marad az ügy intézője, előbb „Tekintetes”, majd egyre inkább „Nagyságosként”.

Kétségtelen, hogy a kalocsai egyházmegyének, irányító papi testületének volt már kapcsolata a gyárral. A század vége felé önállóuló falvakban mindenütt épült templom is. Sőt, 1890 szeptemberében a kalocsai főszékesegyház, a „nagytemplom” harmadik harangját ugyanez a cég szállította. (Súlya 672,5 kg, ára 1209 forint 60 krajcár.) A bizalom is közrejátszhatott tehát az újabb harangrendelésben. Még akkor is, ha a főszékesegyházi harangvásárlás Horváth Ignác jószágigazgató (az érseki uradalmak legfőbb gazdasági vezetője) rendelkezése szerint történt, aki 1890-ben még hivatalában volt.

Február 3-án döntött a főképtaláni ülés a harangok megrendelésében, amit 8-án megkap a gyár, 9-én válaszol rá. Közli, hogy „becses soraival rendelteket jegyzékbe vettem”, és egyben kéri a tisztartót, adják meg a harangokra a feliratokat és a szentek képeit. A megrendelés nagyon gyors visszairgalmazásával a bizalmat is erősíteni akarja, mint ahogy a megrendelő iránti feltétlen bizalmát fejezi ki az „előleg semmi esetre sem kell” kifejezéssel. A két héttel későbbi, február 17-i főképtaláni ülésen születik újabb döntés. A kivonatban ugyanis benne van, hogy a tervbe vett építkezésekhez (a templom és a plébánia újjáépítéséről lehet szó) mennyi pénzre van szükség. A tisztartó előző napon kelt jelentése tartalmazza a bevételeket (minden bizonnyal az adományokat), a költségeket, valamint a még szükséges összegeket. Úgy dönt a testület, hogy a 22 000 forint „kölesön egészben felvételik”.

A főképtaláni jegyző még egy határozatot feljegyez a jegyzőkönyv kivonatában. Nevezetesen azt, hogy a benedeki plébánostól „tervezetet” kérjenek a „harangokra vésendő szent alakok és feliratok” iránt. A testület felelősségét bizonyítja a „jóvágóság végett bemutatandó lesz” utasítást jelentő kitétel, ami talán nem felesleges óvatosság. E határozat alapján kéri Simig tisztartó úr Németh Imre plébános javaslatát, aki már február 22-én megküldi a következőképpen: „Becses felszólítása következtében vagyok bátor a harangokra öntendő szentképek és feliratok tervezetét” felterjeszteni. Megjegyzi azonban a plébános úr, hogy soha nem készítettett harangot, valamint azt is, hogy — de mintha ezt fájlalná — a „kötött

szerződést sem ismervén”, sem azt, hogy „mennyi lehet a kép és felírás, azért a harangok mindkét oldalán terveztem azokat.”

1° harang. Egyik oldalán Jézus szent szíve képe, fölötte félkörben ezen felírással: „Tanuljatok tőlem, mert szelid vagyok és alázatos szívű.” Másik oldalon: „A szent-benedeki róm. hath. egyház számára öntettem társaimmal együtt a múlt évben elégett harangok helyett. 1893.”

2° harang. Egyik oldalon: Bold. Szűz Mária képe a következő körirással: „Oh Mária! szomorúak vigasztalója, könyörögi érettünk!” Másik oldalon: Kereszt ezen aláírással: „In cruce salus.” (A keresztben üdvözülj.)

3° harang. Szt. István király az egyik, szűz szent Imre herceg a másik oldalon.”

Németh Imre plébános úr javaslatát a „Főtisztelendő Káptalan kegyes tetszésére” bízta, s maradt a „Tekintetes Tisztartó úrnak alázatos szolgálója”.

A tisztartó a javaslatot néhány apró módosítással „alázattal terjeszti be” február 27-én. Az első harangra így ajánlja a feliratot: „A szentbenedeki róm. hath. egyház számára öntettem a múlt évben ápril 6-án elégett harangok helyett. 1893.” A másodikon csupán az „Oh Mária” utáni felkiáltójelet hagyja el. A harmadik harang a két magyar szent képével változatlan maradt. Simig Rezső betérjesztésében szükségesnek tartja, hogy késcdelmes jelentése miatt (pedig csak 10 napról van szó), magyarázatot adjon. Közli, hogy „az árvízvédelem miatt hazulról távoznom kellett”. Az 1893 februári árvíz idején minden bizonynal az uradalmi javak védelmét, az értékek mentését irányította, vagy legalábbis ellenőrizte.

A főkáptalan a javaslatot már másnap, február 28-i ülésén elfogadta. Rákerül a megerősítés: „jóváhagyta Latinovics Decankananok”. (Németh plébános úr „tervezete” tehát kitűnően vizsgázott.)

A gyártó céget nem hátráltatta a március elején megérkező szöveg- és képrendelés. Március 31-én arról értesíti a tisztartót a gyár, hogy elkészültek a harangok, „csak a fekvő vas harangláb összeállítása eszközzendő”. Ehhez azonban szükségesek a méretek. Azt kéri, hogy „a templom építésze fordulópostával” közölje a harangláb keresztmetszetét, hogy a „határidő betartható legyen”. Talán itt helyénvaló megemlíteni, hogy március 3-án két törött harang (228 kg és 122 kg), összesen 350 kg súlyú, feladatott a Walser cég címére bérmentesítetten a kalocsai vasútállomáson.

Május 13-án — az előző napon kapott érdeklődő levélre hivatkozva — közli a gyár: „a harangok elküldésre készen állanak”. Egyben azt is kéri, hogy a „felszentelés előtt hová küldessenek.” 15-én már fel is adja Budapest Józsefvárosban. A harangok felszentelésére természetesen még a felhúzás előtt sor kerül. Május 25-én 9 forintnál szóló nyugtát írt alá Török István „templomszolga” és Marcell Vendel — egyébként kalocsai főszékesegyházi sekrestyések — a „Szent-Benedeki három harangnak megszentelése körüli szolgálatokért és szükséges vászonyért”. A főkáptalan május 26-án tartott ülésének kivonata tartalmazza, hogy a 9 forintot a szentbenedeki templom „építési alapból kifizettetni rendeltetik”.

A harangok számláját május 31-i keltezéssel készíti el a gyár. Valamelyest eltér az ajánlattól. A H hangú I. harang súlya 316 kg, a D hangú II. súlya 203,5 kg, a Fis hangú III. súlya 113 kg. Az ajánlat és a leszállított harangok súlya között alig van különbség. Mindössze 15 kg az eltérés. Az ajánlat más részei, a tartozékok minőségben és mennyiségben változatlanok a számlán is. Miután a 342 kg törött harangéretet 1 Ft-tal elszámolja a gyár, fizetendő összegként marad 1381 forint 50 krajcár. Ennyibe került tehát a három benedeki új harang.

A gyár azután, hogy a „szt. benedeki egyház részére szállított harangok felszerelési munkálatait” elvégezte, június 7-én benyújtja a számla kiegyenlítésének kérelmét. Külön érdekessége a levélnek, hogy ezúttal a tulajdonos (társtulajdonos) Walser Ferenc aláírása szerepel rajta. Az érseki főpénztár június 14-én fizet. Ezt „nyugtatja” 17-én újabb levélben a gyár, bizonyítva a számla kiegyenlítését.

A harangok felszentelése, felhúzása megelőzte az oltár összeállítását és az oltárkép beillesztését. Az oltárkép illetve a keret megrendelésére és árára mindössze annyi utal, hogy a január 20-i főkáptalani ülés jegyzőkönyvi kivonatának hátlapjára rá van jegyezve: „Oltár és kép keret 442 forint + 18 forint = 460 forint, 11 drb okmány”. Okmány azonban egyetlen

¹ A dunaszentbenedeki földrajzinév-gyűjtésben nem található a név. Vajon a népi emlékezetből teljesen kiesett volna a *Kun-féle téglaegető*?

² Az egykori baráki gőzállomás tájékán még ma is ismertek a *Gőzállomás: Gőzállomány; Gőzállomás-kertők; Gőzállomán-kertők* területet jelölő földrajzi nevek.

egy sincsen. Nemcsak, hogy megrendelő levél, árajánlat nincsen, hanem még nyugta sincs. (Pedig — mint ahogy eddig láthattuk — nagyon ügyelt a főkáptalan és a tiszttartóság a pénz felvételének a „megismerésére”.) Feltehető, hogy a kivonatra írtak valóságos tényeket, adatokat jelentenek, de sajnálhatjuk a homályban maradt részleteket.

Az aranyozó Hoppel mester augusztus 3-án a „Kir. szab. pécs—barcsi vasút” pécsi állomásán feladta az 5 láda „oltár készleteket”-et. A 251 kg súlyú szállítmány bérmentesítése 5 forint 80 krajcár, a kocsifuvart pedig 2 forint. Mohácsról már a Dunán is közlekedő gőzhajóval szállíthatták csak fel Uszódra vagy Foktőre (a barákai) gőzhajóállommásig az öt láda oltárkészletet.² Augusztus 17-én Simig Rezső tiszttartó (nyilván már a helyszínen, a benedeki templomban összeállítottan) átveszi az oltárt, amely „a tervnek teljesen megfelelően és csinos kiállításúnak találtatván”. Másnap, 18-án már Kalocsán keltezve felveszi a 430 forintos, az ellenértéket, és még 2 forint kocsifuvart „Ludvig Hoppel Vorgelder Fünfkirchen”, a pécsi aranyozómester.

Természetes, hogy a hiányzó (elkallódó, vagy máshova sorolt) iratok miatt nem ismeretes minden mozzanat. Amúgy is nagyon érdekes és tanulságos a leégett templom és plébánia újjáépítésének ügymenete. Nincs nyoma az iratsomóban annak sem, hogy mikor volt a templomszentelés, milyen ceremóniával zajlott le, de ez tulajdonképpen nem is tartozik már szorosan hozzá.

Néhány esztendő múlva száz éve lesz, hogy újra harang jelzi a napszakokat a benedeki katolikus templom tornyában — a hajnali, a déli és az esti harangszóval —, hogy hírt adjon jóról, rosszról, örömről, veszedelemről, életről és halálról a H—D—Fis hangú három benedeki harang.

De valóban h-moll akkord-e a három benedeki harang szava? Minden bizonnyal.

Kuczy Károly

Viszló község állattartása a XX. század elején

Borsod megye északi sarkában, a Bódva völgyében fekvő Viszló község mezőgazdálkodását 3 tényező határozza meg. Egyrészt: szántóföldjeinek értéke holdanként 5 aranykorona alatt marad; másrészt: éghajlata — az ország többi részéhez képest — hűvös, némely növényi kultúrák termesztésére kedvezőtlen adottságú terület; és harmadrészt: a falu távol esik a vasúttól. A legközelebbi vasútállomás a 15 km-re fekvő Torna, amely ma szlovákiai terület. A három tényező együttes hatása jelentős szerepet játszott a falu állattartása szempontjából.

A század elején kb. 60 család élt a faluban. A falu lakosságát egységesen a paraszti családok alkották. Nem voltak a faluban iparosok, kézművesek, kereskedők, sem más foglalkozást űzők. De volt a falunak papja, előbb Szedlák Sándor, majd Bobák János, továbbá volt tanítója: Juhász János. Őrgróf Csáki Pallavicini Hipolitte és Rogernek volt birtoka a falu határában. A szatócs, Veisz Márton is beépült a falu közösségébe. Viszló nem volt önálló közigazgatási község. A jegyző a szomszéd faluban, a 4 km-re fekvő Rakaca községben volt.

Ez időszakban a falu határának csak az alsó, déli része volt a falu tulajdonában, a felső határban feküdt a Pallavicini-birtok, 300 hold föld. Az őrgróf később tönkrement, birtokát 1909-ben elárverezték. Ekkortájt kezdődött a gazdák földvásárlása, s ehhez elsősorban az állattartás jövedelme adott lehetőséget.

A század első évtizedében — amint a kimutatásból is kiténik — a falu igen szegény volt. A kilencedbe, a kepebe aratók szorgoskodtak, törekedtek, hogy majd a magukéba arathassanak. Kondás (gulyneve: Jancsik) Lukács bácsi (87 éves) mondta el, édesapjára hivatkozva a következőket: „A gróf (az őrgróftól nevezte így a falu népe) télen is munkát adott a falunak. Ekkor cséplették az emberek (a férfiak) a gróf termését. Reggelente mentek a gróf csűrjébe. A csűr földjére, hosszába lerakott kényeket hadaróval verték ki, utána kézírostával kirostálták a pelyvát. Vékával mérték ki a járandóságot. Minden 9. véka termés volt a cséplőé. Az emberek télen jártak fát vágni, erdőt ritkítani, tövist, galagonyát irtani. Ezeket a kivágott bokrokat hordták ki az esőmosta vájatokba, gödrökbe. Ezzel töltötték fel az utakat. Sokszor egész

télen a Katalin-tanyához tartozó erdőbe (grófi birtok) jártak ki az emberek (férfiak). A gróf az egész téli munkáért 7 q fát fizetett. Ennek árából lehetett tavasszal venni egy olyan egyéves bornyúcskát.”

A faluban a közepes, meg a jobb gazdáknak egy pár ökre volt. Ez volt a *cug* (az igavonó, a szekérrúdhoz fogott állat). A szegényebb gazdák egy pár tehénnel művelték a földjüket. Minden családnak volt tehene. Anyakocát nem minden család tartott. Akinek nem volt, az vett magának választott malackát a tavaszi vásáron, azt „javítgatta” egész nyáron, aztán cséplés után fogta hizóba.

A pásztorokat: csordást, gulyást, kondást Szent András napján fogadták fel. Ezek kivétel nélkül cigányok voltak. Szent György napján hajtották ki, aztán az időjárástól függően, október közepén-végén hagyták abba a legeltetést, megkezdődött a teletetés. A pásztoroknak a megállapodás szerinti juttatáson felül javadalmazása szokáson alapult. Nincs adat arra, hogy mikor jött szokásba a *nagypénteki*. A század elején születettek gyermekkorukból már emlékeznek erre a szokásra: nagypénteken reggel, amikor kürtölt a csordás, gulyás, kondás, nyomában járt a felesége bugyrokka, kosarakkal. Minden gazdasszony minden darab állat után adott neki kb. 20 dkg szalonnát, 1 tojást és egy szakajtó lisztet. Szokás volt még a húsvéti és a pünkösdi kalács adása. A bocskorpénz is járt az őrzésért, összege a gazdasági viszonyokhoz igazodott. Ősszel, amikor bengedték az állatokat, járt az őrzőnek — az előzetes megállapodás szerint — 1/2 vagy 1/4 veka gabona. Minden marha után „járt” még a pásztorok egy fél kenyér, amelyet sütéskor adtak át. Ennek az adakozásnak nem volt neve.

A faluban 3-féle állattörzést rendszeresítettek. A *gulyát* igen korán, hajnali 4 órakor hajtották ki az Ubocsra, a falu délkeleti erdőjének tisztására. Egyes szarvasmarhacsoport volt. Volt benne tehén, üsző, tinó, esetleg ökör. A *csordát* később, 5—6 óra között hajtották ki a közelebbi erdőhöz, a Cseresbe. Ide „engedték ki” a fejősteheneket, a gyengébb bornyúkat, a bornyas teheneket. A fejősteheneket délben hazaküldték, azért is hajtották a közelebbi legelőre. Már tavasszal eldöntötte a gazda, hogy gulyába vagy csordába engedi-e az állatot. A disznókat — a csorda kihajtása után — *kondában* hajtották a legelőre. A szoptató anyakocákat is hazaengedték délben.

Az állatok gondozásának, ellátásának a paraszti gazdaságban rendje volt, s ez megmaradt a mai napig. Az ember (férfi) *megétetett*: etette a szarvasmarhákat, a lovakat. Reggel és este megrakta az állat előtt álló jászol feletti rácsot takarmánnyal. Amikor már az *izéknél* (a törmék) tartottak a marhák, akkor húzta a kútnál a vizet a gazda, megtöltötte a *válót* (vályú). A vízhozásban segíteni szokott a gazdasszony, vagy a legény (a gazda fia). Aztán, vagy még az etetés alatt kihányta a gazda a *ganáját*, *beajjazott* (friss szalmát szórt alájuk a földre), majd takarmányt hordott a szénatartóba, hogy legyen miből adni nekik a következő etetéskor. Végül megkeftelte az állatok szőrét. Csak a munkája befejezése után ment be a házba, ült asztalhoz, hogy maga is egyék.

A napi ellátáson túl is gondoskodott a gazda az állatokról. Elvitte megpatkoltatni a lovat, a szomszéd gazda segítségével levágta az ökrök, tinók, tehenek és üszők patáit: a süldő disznót búgni, a teheneket meg az üszőt folytatni vitte.

A gazdasszony megfejtte a tehenet, *megétette* a disznókat. Ha nem volt gazda a háznál, akkor a gazdasszony látta el a napi *étetést*, az állatok napi gondozását.

A gazda, úgy másfél éves korukban kezdte *szoktatni* a tinókat a járomhoz. Előbb csak „*járatni vitték*”, azaz a *genge* (gyenge) állat nyakán lévő kötelet a járomba fogott állat köteleéhez kötötték. Ennek célja az volt, hogy erősödjön, szokjon az állat. Az ezt követő időszakban már járomba fogták a bornyút, de még *vezették*. A vezetést szántáskor gyermek is ellátta, hiszen a gazda az eke szarvát fogta, a közelből irányította a gyereket és a tinót. A lovakat is járaták, de azokat nem vezették.

Ha a *gyenge cugra* (igásjószág) maradt minden munka, akkor megpróbálta kímélni őket a gazda. Bizony gyakran előfordult, hogy a család gyalog ment a szekér után, hogy az állatot kímélje. Magam is láttam, hogy az emelkedőn felfelé haladva a család felnőtt tagjai tolták a szekeret, hogy könnyebben menjen.

Kímélték az állatokat akkor is, amikor vásárra készültek vele. Hogy melyik vásárra vitték az állatokat, az több körülménytől függött. Elsődlegesen az a szempont érvényesült, hogy áll a mezei munka? Másodsorban, milyen az utánpótlás? Harmadsorban, mennyi a takarmánykészlet? Negyedsorban (vagy elsődlegesen): mennyire sürgős, vagy fontos a pénz? — és így tovább. Megfontolást igényelt az is, ha az őszi vásáron eladják az állatot, nem eszi meg a téli takarmányt. Vagy fordítva: ha szűkös a takarmány téli készlete, akkor a felesleges állatot

elvitték a vásárra. Megfontolást igényelt az is, hogy az ősszel megvett gyengébb *cug* tavaszra megerősödjék. Sokszor ezek a tényezők alakították a vásáron a kereslet és a kínálat egyensúlyát. Az összes érv közül a legnyomósabb a takarmánykészlet volt. A téli tartás, a téli háztartás készlete olyan lényegbevágó körülmény volt, hogy mindent ennek rendeltek alá. Még az emberek szempontjából is döntő tényező volt, kitart-e a termés újig. Nem csináltak titkot abból, hogy a nagy családokból a *súdó jányka*, vagy a legény télre elment — sokszor messzire — *szózálni*. A századelőn sok legény nem nősült meg szüret után, nehogy az anyja felrója fiának, „télre éhes szájat hozott a házhoz”. A tavaszi házasságok ellen pedig az szólt, hogy „új előtt” (új, idei termés, új bor előtt) szűkében van a *komorá* (kamra), „nincs miből lakzit csinálni”.

A marhalevél-iktatókönyv 7. — az állatok rendeltetési helye — rovatából kitérnek, hogy hová szállították, hajtották az eladásra szánt állatokat. Az iktatókönyvet nagyon pontosan, megbízhatóan vezették. A következők rovat — az átirányítás — pedig arról is tájékoztat, hogy ismételt vásározás esetén hová vitték az állatot. Összegyűjtöttem azoknak a helységeknek a nevét, ahová a viszlói gazdák állatokat adtak el. A falu két legjelentősebb vásárhelye: a 15 km-re fekvő Torna, és a kb. ugyanilyen távolságra fekvő Sepsí (Szepsi). Ma mind a két falu Szlovákiához tartozik.

A vásárra idejekorán készültek a gazdák. Hetekkel korábban hozzáláttak az állat *feljavításához*, azaz jobb takarmányra fogták. Ha tehette a gazda, ilyenkor szemes takarmányt is adott neki, hogy *képndüljön*. A *malackáknak*, az elválasztott *bornyácskáknak* a gazdasszony gondosan készítette össze a moslékot. Ha volt rá mód, loccsintott bele egy kis savót, írórt, tésztamaradékot. Mert — úgy tartották — másként áll még a szőre is annak az állatnak, amit jól etettek. Az indulás előtt a gazda kiváltotta a passzusokat. Ha kimélni akarták a *genge* állatot a hosszú úttól, akkor székérre rakták. Az elválasztott borjúk, malacok esetében került erre sor. A malacokat *ferslókba* (láda) rakták, betették a *saroglyába*. A gazda *felkapó ruhát* — a hétköznapi és az ünnepi ruha közötti öltözet — öltött magára, a lapos üveget a zsebibe tette, felült az ülésre. A gazdasszony sok esetben pogácsát sütött, hogy legyen mint tenni a tarisznyába. Ha nem sütött, akkor kenyeret és szalonnát tett be útravalónak.

A vásárok rendszerint nemcsak állat-, hanem kirakodóvásárok is voltak, ezért sokszor az asszonyok is elment. Az asszonyok összegyűjtötték a túrórt, a tejfölt, a tojást, a vaját. Ha úgy adódott, vásznat, zsákokat, *korcosokat* is vittek eladni. A kapott pénzt többnyire „elcifrálkodták”: vettek ruhaneműt, háztartási eszközöket, cserépneműket, kézimunkázáshoz himzőfonalakat, pamutot, ruhaanyagaikhoz csipkét, pántlikát, rojtokat stb. Az asszonyok csak akkor ültek az ülésre, ha *vót hely*, ha nem volt, akkor a székérderekba ültek, a *jányok* a székérderek oldalára. Általában több gazda *összebeszélt*, együtt mentek a vásárra. Az indulási idő a távolságtól függött. Voltak olyan vásárok, ahová (pl. Nagyida, Jászó stb.) elző este, holdfeltekor indultak. A közelebbi vásárokra gyalog vezették az állatokat. A gazdák nem akarták kihajtani, kifárasztani a *mustrára* tett állatot, ezért inkább kicsit hamarabb, korábban indultak, pihengettek az úton. Ha száraz volt az idő, ha jól ismerték az utat, akkor a mezei úton, rövidítve a távolságot, indultak el.

A vásáron mustrálgatni kezdték az állatokat. Ha tetszett a vevőnek, akkor körbejárta, méregette, mint manapság a művészeti alkotásokat. Alaposan szemrevételezte az állását, az inait vizsgálgatta, nem húzták-e meg? A hasát nézte, nem fúvódott-e fel? Pár lépést járatta, nem húzza-e magát? A szőrért figyelte, nincs-e valami nyavalyája? A fogait mennyire öregek? Aztán ha úgy döntött a vevő, hogy vásárt csinál, akkor alkudni kezdtek. Nem is volt az komoly vevő, de komoly gazda se', aki ne alkudott volna. Ha kialakult az árát, akkor egymás tenyerébe csaptak. Ha ott tartottak az üzletkötésben, hogy az árral közelítettek egymáshoz, de mégsem állapodtak meg, akkor előfordult, hogy a vitatott különbözetet *kettévágták* a becsületre utaló felszólítással. Utána a kocsmába mentek, áldomást ittak, amit az eladó *állt* (fizetett), mivel ő kapott pénzt.

Az állatért kapott pénznek helye volt. A nagy álmhoz, a föld vásárlásához jelentettek alapot ezek az összegek. Ha több állatot, vagy egy pár magyar ökröt adott el a gazda, felcsillant a remény. Az eladás után újabb növendékállatot neveltek, és bizakodtak. Amikor aztán azt is eladták, a pénzt az előzőkhöz tették. Gyűjtöttek, gyűjtöttek és nélkülöztek szakadatlanul. Végül vettek egy *parcellat*. Utána újból kezdték a küszködést, megint vettek egy parcella földet. A miénken dolgozni, magunknak küszködni! -- ez volt minden ember vágya. A „gazda leszek” reménye még az is kibozta az emberekből, még e század elején is,

hogy ha muszáj, az ekét is meghúzták, hogy kíméljék azt a gyenge tinót. Hiszen az ökröt azért adták el, hogy megvehessék az ebben vagy abban a dűlőben felparcellázott föld egyik darabkáját.

Az állatok árából vették a gazdák a földjeiket. Ennek a földnek a terméséből és a verejtékükből — hiszen 3 aranykorona körüli értékűek ezek a földek — építkeztek az 1920-as évek második felében. Így vette fel mai arculatát a falu. Nem kapzsiság volt ez a törekvés, hanem a szolgaság tudatos elutasítása, az önállóságra törekvés, a független élet utáni vágy. A föld tulajdonérzete adta a parasztság létbizonyosságát. A megalázás, az elutasítás elől menekült a paraszt ebben az iszonyatos erő, megpróbáltatást igénylő munkába. Az erejét pedig a „gazda lesz a fiamból” eszme élte, és újból ez hívta életre. Úgy beszélnek majd hozzánk és velünk, ahogy egy gazdához való a beszéd. A falu minden családfője el is érte, hogy gazda lett belőle. Persze ezután is megőrizte paraszti jellemét. Bárkivel találkozott — úgy találta illendőnek — levette kalapját, kucsmáját, meghajolt, szerényen várt, előre köszönt, megvárta míg megszólítják és várta, hogy emberhez méltó választ kapjon.

Viszló megőrizte a „békebeli évek” képét, hangulatában azonban megváltozott. A falu határában ma a szomszéd falu termelészövetkezetének gépei dolgoznak.

Dr. Kisida Erzsébet

Jókai- emléksoba és tájház. A Bükk-hegység északi vonulatának erdővel koszorúzott völgyében fekszik az irodalomtörténeti nevezetességű Tardona. A kis hegyvidéki település az 1848—49-es szabadságharc leverése után Jókai Mórnak nyújtott menedéket. Jókainé kérésére a kocsisnak öltözött Rákóczi János, Kossuth titkára bricskán menekítette ide az író, aki Rácz Endre és Csányi Benjamin otthonában tartózkodott. Jókai Mór innen sétált fel a dédesi vár romjaihoz és a Bükk egyéb helyeire. Megszerette a környéket, s A barátfalvi lévita című regényében meg is örökölte. „Egy nyáron, egy ősszel, egy télen bujdostam én ezekben az erdőkben, üldözöttje a hatalomnak ... Tudta mindenki, hogy bujdosó vagyok, senki sem árult el. A falut Tardonának hívják.”

(Kerékyártó Mihály)

KILÁTÓ

Közép-Európáról — Bécsben

Tágabb régiók összekötő szálairól rendeztek tudományos tanácskozást január közepén az osztrák fővárosban. A bécsi egyetem díszterme adott otthont az *Európa és Közép-Európa — a kulturális identitás kérdése* című szimpozionnak. A rendező és támogató szervek — közöttük a szövetségi tudományos és kutatási minisztérium, a bécsi Francia Intézet, a Collegium Hungaricum és a Politikai Ismeretterjesztés Társulata — mindent megtekintek a találkozó sikeréért. Az ismert francia, osztrák, NSZK-beli, svájci, lengyel és magyar szakemberek mellett származásuk és a megvitatott kérdések révén a térség más népei — csehek, szlovákok, zsidók, szlovének, horvátok — is képviseltették magukat. A háromnapos rendezvény a következő szekciókban, illetve vitauléseken zajlott: Franciaország kapcsolatai Közép-Európával; Franciaország és Közép-Európa ma; Nemzetek, nemzetiségek, népek; A történelmi többitikumúság regionális példái; Az utódállamok fejlődése; Van-e ma közép-európai irodalom?; Közép-Európa kulturális identitásának kérdése; Van-e közép-európai identitás? — politikai konzekvenciák.

A toleráns és előítéletektől mentes konferencia alkalmat nyújtott egyrészt Közép-Európa fogalmának történelmi, földrajzi, szociológiai, filozófiai, kulturális stb. szempontú pontosítására, a különböző értelmezések számbavételére, a nemzeti látószögek közelítésére, másrészt a nemzetiségi kérdés, a térség népei együttélése múltbeli és jelenbe nyúló problémáinak értékelésére.

Nekünk, magyaroknak különösen jóleső érzés volt hallani, mennyire ismertek a külföldi történészek, politológusok körében *Kossuth Lajos*, *Deák Ferenc*, *Jászi Oszkár*, *Bibó István*, *Hanák Péter*, *Szűcs Jenő* és *Konrad György* művei, nézetei. A jelenlévők többé-kevésbé egyetértettek abban, hogy mind a múltban, mind a jelenben létezett, illetve létezik egy *virtuális Közép-Európa*, amely *Milan Kundera* megfogalmazásában „nem állami, hanem kulturális centrum vagy sorsközösség. Képzeltbeli határokkal van körülvéve, minden új történelmi mozzanat újrarajzolja őket... A nagy közös élmények tartják egyben a népeket, át- meg átcsoportosítják őket, elképzelt, mindig-mozgó határok közt tartják, de a szívekben ugyanaz az emlékezet, ugyanazok a konfliktusok és a problémák, azonos minden hagyomány.”

Olyan, számunkra is ismerősen csengő fogalmak nyertek megvilágítást, mint a kisnemzeti tudat, a nemzeti sztereotípiák és előítéletek, a reform és demokrácia összefüggése, a természetes és mesterséges asszimiláció, az állami és etnikai határok eltérő volta s a nemzetek veszélyeztetettség-érzése. Bécs — ha természetszerűleg módosult formában és funkcióval is — mind a mai napig sajátos kulturális központként működik a térség népei számára, erről mindenki meggyőződhet, aki nyitott szemmel és halló füllel közeledik az egykori császárváros utcáin. A történelem sokszor szembeállító helyzetei, a megosztó érdekek és manipulációk ellenében minden kor és minden érintett nép kitermelte a *közös sorsudat* megfogalmazóit, az egymásrautaltság felismerésében kiutat látók, kétségkívül kisebbségben lévő csapatát.

Napjainkban, amikor egész földrészünk érzékeli súlycsökkenését, számos területen való visszazorulását, amidőn — ismét a cseh gondolkodót idézve — „a hatalom egyre inkább néhány szuper-nagy nemzet kezében csoportosul, lassanként minden európai ország lekisországosodik, felős, hogy a kisnemzetek sorsában kell osztoznia. Ebben az értelemben a közép-európai sors mintegy előképe az általános európai jövőnek, kultúrája egy csapásra rettentően időszerű.” A térséghez földrajzilag nem tartozó Franciaország és a csupán részben idesorolható Svájc kutatói és közvéleménye bizonyára ilyen okokból is rezonálnak Közép-Európa sorskérdéseire. A különböző társadalmi rendszerű országokból érkezett, eltérő felfogásokat és tudományszakokat képviselő szakemberek higgadt párbeszéde a résztvevő véleménye szerint nem kevésbé a fogalmi tisztázást szolgáló, egymás értékeinek s a térség — egyben a kontinens — összetartozását tudatosító alkalommá nemesedett.

Sz. A. B.

A bányászati kultúra emlékei Pécsett

A több mint kétszáz éves pécsvidéki bányászat tárgyi emlékeit már a múlt században gyűjtötték, alkalmilag többször is kiállították. A terület szervezett gyűjtőmunkájára európai figyelem fordult 1928-ban, amikor Pécsbányatelepen mamutsontokat találtak és az a pécsi városi múzeum kiuntetett tárgya lett. A Duna Gőzhajózási Társulat az 1935–1936-os években számos tárgyat gyűjtött és adott át az akkor szerveződő országos magyar műszaki múzeumnak, rendszeres gyűjtés azonban akkor még nem történt. A felszabadulás után 1945 őszén majd 1946 elején volt a bányászati tárgyak első kiállítása. Országos gyűjtőmunkát kezdett és végzett dr. Faller Jenő okleveles bányamérnök, aki Sopronba szállított sok értéket az ország különböző részeiről.

1954-ben jelent meg kormányrendelet a műszaki emlékek és értékek védelméről, ami után Faller Jenő kezdeményezésére az MTA Bányászati Főbizottsága 1955. június 22-i, Sopronban tartott ülésén határozta el Központi Bányászati Múzeum létrehozását, amely a hazai bányavállalatok és bányásztelepek gyűjtők áldozatos munkája eredményeképpen 1957 októberében nyithatta meg kapuit.

A Központi Bányászati Múzeum létrejötte és az országos múzeumi hálózat kialakulása, a múzeumi módszertani munka bővülése, egyben a szakmák hagyomány- és értékmegőrző törekvése a bányavidéken sorra hozta létre a helyi bányászati gyűjteményeket. 1964-ben a komlói és a pécsi addig önálló bányavállalatok összevonása után a pécsi Déryné-utcai igazgatósági épület lett a bányászati emlékek egyik gyűjtőhelye. A nagyvonalú és modern múzeumi helyiségeket Klausz Gyula belsőépítész tervezte és a Pécsi Bányászati Gyűjtemény 1977 november 5-én ünnepélyes keretek között nyitotta meg termeit. A szén- és ércbányászat tárgyi emlékei, közetkiállítás és földtani bemutató mellett régi bányászszőlők emlékeztetnek az egykori munkásmozgalmakra.

A pécsi belváros alatt húzódó pincerendszer új lehetőséget adott a bányászati bemutatóhelyek további bővítésének. A tervet Szomolányi Gyula, a Mecseki Ércbányák műszaki vezérigazgató-helyettese, és a Pécs megyei város tanácsi szervei sokrétű együttműködésével készítették el, és a földalatti kiállítóhely első része 1981. szeptember 5-én, a Bányásznapon, nagyszabású közetgyűjteménnyel nyitotta meg termeit a látogatók előtt. Tovább bővült a Déryné utcai múzeum is. Jelentőségének megfelelően, az országos múzeumi hálózat részeként, 1982. május 29-én újjarendezett anyaggal nyílt meg. A pécsvidéki bányászat emlékeinek egyre bővülő gyűjtése, továbbá a föld alatti terek kialakítása tette lehetővé, hogy mindkét bányászati múzeumi hely teljesen átrendezve — a múzeum a munkásörög emlékműjével bővítetten, a föld alatti terekben pedig az érc- és szénbányászat eszközeinek majdnem teljes tárával — 1987. szeptember 6-án ünnepélyesen megnyíljen.

A Pécsi Bányászati Múzeum új föld alatti kiállítóhelyei a felszíntől 20–22 méter mélységben húzódnak. A két folyósóban az érc- és a szénbányászat, meg az aknamélyítés eszközei láthatók a technológiai folyamatoknak megfelelően. A bányabiztosításokkal kiépített útvonalon elhelyezett gépek, berendezések, műszerek és szerszámok mintegy „használatra készen” mutatják be a föld alatt végezhető munkák sokféleségét. A kiállítás létrehozói a Mecseki Ércbányászati, a Mecseki Szénbányák és a Bányászati Aknamélyítő Vállalat tervezői, szocialista brigádja és múzeumi szakemberek együtt alkották meg hazánk ma legnagyobb, berendezett föld alatti kiállítóhelyét.

1867-ben Faller Gusztáv ismertette a Magyar Mérnök Egyesület Közlönyében Hodrus, Ómindszent-tárna és más felvidéki ércbányahelyek kivájt vágatait, mint a múlt figyelmeztető emlékeit — felhívta a figyelmet ilyen emlékek kellő megőrzésére. A ma látogatója Pécsett a szakmai múzeumok jegyében fogant, a bányamunkák bemutató utat járhat be a múzeum termeiben és a földalatti kiállítóhelyen — emlékezve az immár kétszáz éves mecseki bányászat múltjára, megismerve jelenét és körvonalazható jövőjét.

Dr. Krisztián Béla

Tóth Ferenc és a makói honismereti mozgalom

Nyugdíjba ment *Tóth Ferenc*, a makói József Attila Múzeum igazgatója. Bár neve különböző rendű és rangú tudományos műhelyekben minden bizonnyal nem cseng ismeretlenül, talán nem lesz érdektelen, ha életútját röviden felvázoljuk.

A „marosparti Konstantinápolyban” Justh Gyula szellemének és a Kossuth pártnak elkötelezett közegben született. Középiszkolásként — Lator László, Domokos Mátyás és Bécsy Tamás kortársaként — abba a gimnáziumba járhatott, amelynek korábban diákja volt József Attila, majd Erdei Ferenc. Tudatosan vállalt lokálpatrióta érdeklődése a szegedi egyetemen nyert tudományos megalapozottságot, ahol magyar-történelem szakos tanári diplomát szerzett, s amelynek katedráján akkoriban ott állt Sötér István és Bálint Sándor is. Szakdolgozatának témaválasztását a makói parasztság jellegzetes teherhordó eszköze, a talicska ösztönözte.

Makón a múzeumot úgy tekintik, hogy az az 1885-ben létrejött Csanádmegyei Régészeti és Történelmi Társulat jogutódja. Az új intézmény első, tevékenységével nyomot hagyó igazgatója 1952–1953-ban Péter László volt, de Tóth Ferenc már ekkor tevékenyen segítette az anyaggyűjtést. Péter László távoztával a múzeum működése inkább nagyobb, mint kisebb szünetekkel, időről-időre változó, de mind mostohább körülmények között folytatódott. Akkor talált végleges otthonra egy öreg polgárházban, amikor 1964-ben Tóth Ferenc került a kezdetben még „egyszemélyes múzeum” élére. Tevékenységének eredményeképp új múzeum épült Makón — eredetileg múzeumi célra tervezett épület megépítésére 1945 után Magyarországon első ízben itt került sor —, megnyílt a József Attila relikviákat bemutató állandó irodalmi kiállítóhely, az Espersit-ház, valamint a múzeum udvarára tervezett skanzen-együttes első három objektuma. Az időközben tudományos műhellyé vált intézmény falai között napjainkig hallatlan bőséggel felhalmozott anyag vár feldolgozásra.

A továbbiakban ahhoz a munkához kívánunk néhány adalékot szolgáltatni, amivel Tóth Ferenc — szervezőként, szerzőként és szerkesztőként — szülővárosa honismereti irodalmát szolgálta. Természetesen a közreműködésével napvilágot látott publikációk egészét ezen a fórumon nem tekinthetjük át, így a számára valószínűleg legkedvesebb sorozaton, a *Makói Múzeum Füzetein* (MMF) keresztül kíséreljük meg bemutatni azt a széles kört, ami szemléletét jellemzi, és amit érdeklődése felölel.

A sorozatot az első három szám szerzőjeként Péter László indította, majd sokéves szünet után Tóth Ferenc kelti új életre *A makói hagyomány történetéhez* (MMF 4) címmel írt dolgozatával. Szerzőként ezen a fórumon már nem tér vissza a hagyományhoz, annál jobban elmélyül egyéb helytörténeti témákban. Eseményeket dolgoz fel a *Makói talicskaperben* (MMF 8), és a *Gilvitz István és az 1821-es árvíz* (MMF 9) címűben. A város történetében belolyásos szerepet játszó személyiségek munkásságát ismerteti: *Farkas Imre munkásmozgalmi tevékenysége dokumentumok tükrében* (MMF 34), *Könyves-Kolonics József politikai pályája* (MMF 42). Leginkább kiérlelt munkái a településtörténetet tárgyalják, elsőként a *Makó településtörténeti vázlat* (MMF 14), majd egy kisebb közlés: *A makói rév és híd* (MMF 19). Az utóbbi éveknél a továbbgondolást szinte követelő, forrásértékű kiadványai a várost érintő térképműveket mutatják be: *Giba Antal felmérése Makó belterületéről 1824-ben* (MMF 51), *Giba Antal felmérése Makó szállásföldjeiről 1819–1820-ban* (MMF 57), *Makó úrbéri térképei* (MMF 58 — sajtó alatt).

Időközben foglalkoztatják a település néprajzi problémái is, elsősorban az építkezés és a paraszti életmód kérdései. Ez utóbbi témakörbe sorolható az *Egy makói hagyományos család életútja* (MMF 26), és a kutatás legújabb áramlataival azonosuló *A makói parasztagazdaságok ellátottsága 1781-ben* (MMF 33). *A makói városi parasztház telke* (MMF 15) és az *Anyag és technika Makó népi építészetében* (MMF 24), majd összefoglalásként *A makói ház* (MMF 33), az építkezés vizsgálatának gyűjtemélsei.

Külön fejezetet érdemel Erdei Ferenc-kutatása, amelynek eredménye három önálló munka: *Erdei Ferenc szülőháza* (MMF 44), *Erdei Ferenc a makói diák* (MMF 52) és *Erdei Ferenc hadbíróági pere* (MMF 53).

Szerkesztői működése hasonlóan sokszínű. Talán megbocsátható lesz, ha a nagyszámú dolgozat teteles ismertetése nélkül, csak a témakörök közül villantjuk fel a legjellemzőbbeket: a helytörténeti események számos nézőpontból történő vizsgálatát, néprajz, hadtörténet, irodalom- és művészettörténet, történeti demográfia, szociográfia. A tanulmányok szerzői között a makói helytörténetírás megalapozói éppúgy megtalálhatók, mint a helvi közéleti személyiségek visszaemlékezéseikkel, vagy az ország tudományos életének jelei és a legifjabb kutatónemzedék.

Tóth Ferenc életfordulóját a pályatársak a sorozat hatvanadik, kizératos különszámával köszöntötték (*Emléklapok Tóth Ferencnek* MMF 60). Ebben a kisdéd kötetben a történettudományokat *Blazovich László*, *Trogmayer Ottó*, *Buzás László*, *Szabó Ferenc*, *Györffy Sándor* és *Halász Péter*, a néprajzot

¹A szerkesztői bizottság ennek az írásnak közlésével köszönti a hatvanesztendős Tóth Ferencet, s kívánunk neki jó egészséget, s további eredményes kutatómunkát.

Hoffmann Tamás, Hofer Tamás, Dám László, Juhász Antal, és K. Csilléry Klára, irodalomtörténetet Péter László, a művészettörténetet Dömötör János képviselte. Lator László verssel köszöntötte, személyes hangon szólalt meg Domokos László és Bécsy Tamás. Eredeti grafikai mellékletet adott Kocsis Imre és Abraham Raffael.

Hatvanadik életévét betöltve Tóth Ferenc csak a tisztségtől vált meg, a munkától nem. Szerkesztője a készülő *Csongrád megye műemlékei* című kötetnek, valamint sorozatszerkesztője a tervezett városmonográfiáinak kötetének, önálló szerkesztője e sorozat néprajzi kötetének, és szerzője az ugyancsak itt megjelenő hagyománymonográfiáinak. További munkáihoz ezúton kívánjunk sok sikert!

Fejér Gábor

Megalakult a Magyar Népfőiskolai Társaság

A népfőiskolai gondolatnak gazdag történelmi hagyománya él hazánkban. A két világháború közötti időszakban főként a skandináv típusú (dán, finn) felnőttoktatási forma, a bentlakásos, közösséggé formáló együtt-tanulás bizonyult eredményesnek, kivált az aprófalvas településeken élő fiatalok körében. Elterjesztésében a népi gondolat mellett elkötelezett írók (Móricz Zsigmond, Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter) és az egyházak ifjúsági szervezetei (KAI, OT, KIE, SOLI DEO GLORIA) meg a cserkészlet regös ágazata munkálkodott sikerrel. Hatásuk napjainkban is tetten érhető valóság, nevelője közöttünk élnek, késznek tapasztalataik átadására.

A „fordulat éve” után a népfőiskolák és népi kollégiumok, mint intézmények, a többi demokratikus népi kezdeményezés sorsára jutottak. Az akkori politikai vezetés nem engedte meg az alulról jövő társadalmi kezdeményezéseket, még a közművelődési igénnyel szerveződőket sem. Betiltották működésüket, a két évtizeden át összegyűlt szellemi tapasztalatokat, olvasóköroket, könyvtáraikat, anyagi javakkal egyetemben veszni hagyták. Hosszú ideig úgy tűnt, csírája is elpusztult a mozgalomnak. Ám már az 1960-as évek elején, ha gyenge hangon is, de ismét hallatott magáról, világossá tette: az elszennvedett megpróbáltatások ellenére — hasonlóan a belső szükségéből fakadó többi népi kezdeményezéshez — a népfőiskolai mozgalom is átvészelte a nehéz éveket. Az újjáéledéshez szükséges folytonosságot leginkább a *Sárospataki Népfőiskola* (1936—1948) egykori tanárai és a hajdani paraszti ifjak örítették meg a jövődől számára. A hazai népfőiskolai mozgalom eszméjének megmentésére az öreg diákok (Jakab Sándor, Kovács Károly, dr. Varga András) már 1958-ban tettek közös kísérletet. Ezt követően pedig, 1964 és 1975 között, családi kapcsolatokra támaszkodva építették ki az „önszervezésű találkozók” rendszerét. Végül, 1976-tól kezdődően, dr. Ujszászy Kálmán elnökletével, rendszeressé váltak az évenkénti pataki találkozók.

Később, az 1980-as évek közepén, országsszerte kezdeményezték népfőiskolák indítását (Siómaros, Bogyiszló, Nagyréce, Zalaegerszeg, Nagyvázsöny, Kiskunhalas). Valamennyien a helyi kultúra fejlesztését, a népi kultúra ma is élő elemeinek visszaépítését a közösségi gondolkodásba, a *nemzeti hagyományok* ápolását, a *nemzeti öntudat* fejlesztését tekintették elsődleges feladatuknak. Ezek a kezdeményezések azonban mindmáig nem kaptak kellő nyilvánosságot, módszertani segítséget, elszigetelt jelenségek maradtak. Hiányzik közöttük a kapcsolattartás, a tapasztalatok elemzése, a közös cselekvést igénylő feladatok összehangolása. Mindenképpen megérett tehát az idő, hogy létrehozzák maguknak de a közösség hasznára — érdekképviseletüket, s olyan *szakmai fórumot* teremtsenek, ahol a *nemzetnevelési kérdéseket* rendszeresen megvitathatják.

A népfőiskolai eszmét zászlajára tűző társaság első, alakuló közgyűlésén 1988. júniusában 112 közművelődési szakember, pedagógus, egykori és jelenlegi népfőiskola-szervező, oktató gyűlt egybe, az ország különböző részéből. A megjelenteket a tanácskozás elnöke, *Harsányi István* Apáczai Csere János-díjas pedagógus köszöntötte. Üzenetet intézett a tanácskozókhoz *Pozsgay Imre* a Hazafias Népfőiskolák Főtitkáráként nemcsak a tömegszervezet, de a maga nevében is támogatásáról biztosította a megalakuló Magyar Népfőiskolai Társaságot.

Bevezető előadást *Vitanyi Iván*, az Országos Közművelődési Központ főigazgatója tartott. Nevezetesen alkalomhoz érkezett a hazai népfőiskolai mozgalom — mondotta, több évtizedes csendes szunnyadás és néhány eredménytelen kezdeményezés után, ma ismét szervezeti formát ölthet. Hangsúlyozta a társasággá szerveződés sürgető igényét, és ennek az *öntevékeny népi művelődésnek* az időszerűségét, nemzeti hasznosságát. A mozgalom erőteljes újjáéledése, társaság-alapítási szándéka azt is jelzi: olyan léggör van kialakulóban, amely ösztönzően hat az ilyen mozgalmakra. Bizonyítékul szolgál erre az a sok egyesület, olvasókör, faluszeminárium és más alakulat, mely az utóbbi években jött létre. Az OKK — jutatta kifejezésre az előadó — támogatja ezeket a társadalmi kezdeményezéseket, így természetesen a megalakuló társaság munkáját is.

Az előkészítő munkacsoport nevében *Tóth János*, az OKK igazgatóhelyettese vázolta a társaságra váró feladatokat. Jelenleg már mintegy 40—50 népfőiskolai jellegű tanfolyam működik az országban, ám

ezek egy része csupán ismeretterjesztő feladatot lát el. Több helyütt találkozni azonban olyan törekvésekkel, amelyek eleget tesznek a mozgalom *eredeti* célkitűzéseinek: demokratikus faluközösséget teremtenek, erősítik a lokálpatriotizmust, értékes közösségi embereket nevelnek, és szerephez jutattják őket. A mozgalom ma is érvényes célkitűzése: minőségi emberek nevelése az önkormányzaton alapuló helyi társadalom kialakításához. Ehhez szeretne a társaság segítséget nyújtani. Szervezetileg egybefogja valamennyi történeti irányzat képviselőit, hagyományait. Fontosnak tartja a múlt tapasztalatainak hasznosítását, erre kíván építeni, de elsősorban az ifjúság felé fordul, a jövőért dolgozó munkaszervezet létrehozását tartja kívánatosnak.

A népfőiskolai gondolat időszerűségét, a megalakulás szükségességét tárgyaló előadásokat rövid hozzászólások egészítették ki. *Huszár István*, a Párttörténeti Intézet igazgatójaként annak a reményének adott kifejezést, hogy a népfőiskolák szerepének növekedésével, társadalmi befolyásának erősödésével párhuzamosan bővülni fog a meginduló reformfolyamatot támogató társadalmi bázis is. *Varga Csaba* író véleménye szerint, a megújult helyzetben van esély egy átfogó, népi-nemzeti reform megvalósítására. A nemzeti egység megalapozásához nagyon hiányzik a nemzetfogalom újbóli meghatározása. Ha bekövetkezik a reform, ebben a népfőiskolák kiemelkedő szerephez juthatnak, a nemzeti megújulás szellemi műhelyei lehetnek – azzá kell válniuk, ha feladatukat betöltik.

A két világháború közötti időszak népfőiskolai mozgalmának vezetői közül *Kovács Bálint*, *Ugrin József* és *Farkas György* üdvözölte a társaság megalakulását. Valamennyien annak a nézetüknek adtak kifejezést, hogy a nemzet jelenlegi legfőbb gondja nem anyagi természetű, ez csupán következmény, elsősorban az *erkölcsi* bajok azok, melyek az egyének, családok és a nemzet közösségének életét megrontják. Csak akkor lesz nemzeti megújulás, ha ezen a területen is várható javulás.

A hozzászólások a társaság vezetőségének megválasztása követték. Elnök: *Benda Kálmán*, tiszteletbeli elnök: *Ujszászy Kálmán*, alelnök: *Huszár István*, titkár pedig *Tóth János* lett. A tanácskozás befejezését követően a résztvevők megtekintették a belvárosi plébánia templomban megrendezett KALOT emlék-kiállítását, melyet *Paskai László* bitoros, esztergomi érsek nyitott meg, nagyszámú érdeklődő közönség jelenlétében.

Hajdú Demeter Dénes

Klubélet a Rima-tájon

Rimaszombatban, a hajdani Gömör-Kishont központjában, a Tompa Mihály Klub (rövidítve TMK) tavaly ősszel ünnepelte meg — szerényen — fennállásának negyedszázados jubileumát. A klub a Csemadok városi szervezetének kötelekében működik, s Dél-Szlovákia legeredményesebben tevékenykedő közművelődési társaskörei közé tartozik.

A 25 évre való visszatekintés után a klub vezetősége, élén Vaskói Károly elnökkel és Vörös Attila titkárral, nyomban hozzáfogott az idei munkaterv elkészítéséhez. Az azóta eltelt hónapokat szemlélve örömmel állapítjuk meg, hogy az elképzelések valóra váltak, a TMK irányítói derekas munkát végeztek.

A bevált szokáshoz híven az első félévben folytatódtak a havonta egyszer megvalósuló nagyobb klubestek. Ezek sorában Csáky Károly honismereti műsora, Püspöki Nagy Péter történész előadása, egy természetvédelmi és egy barlangászati előadás zajlott le, s egy-egy anyanyelvi és sporttörténeti témájú műsoros estet bonyolított le a klub. A nyaranként rendszeresen sorra kerülő járási művelődési tábortáborát is a TMK vezetői állítják össze. A klub természetesen más járásek jelentős kulturális megmozdulásain és Csemadok országos rendezvényein is képviseltette magát. Szervesen illeszkednek immár ténykedésébe a szűkebb körű foglalkozások és a kirándulások is, s az olyan megemlékezések, mint például a március 15-i ünnepség a nevezetes Petőfi-haznál.

A klubmunka számottevő gazdagodását jelzi, hogy Blaha Lujza Játékszín néven megalakult a *TMK színjátszó csoportja*, amely betanulta Batta György csehszlovákiai magyar író Töklámpás című mesejátékát, s a darabot nemcsak a városban adta elő, hanem számos járásbeli közszéghelyen is, hasznosan szolgálva azt a törekvést, hogy a klub a legifjabbak tudatában is kifejlessze a szellemi igényességet. A csoport máris a következő szintű betanulására készül. Létrejött egy másik újdonság, a *klub Győri Dezső* nevét viselő irodalmi-anyanyelvi stúdiója is, mely a járás irodalmi hagyományainak ápolása jegyében dalos-zenés Pósa-émlékműsorral mutatkozott be.

Az új évad tervét illetően a jelek arra vallanak, hogy rövidesen elkezdí működését a *klub képzőművészeti stúdiója* (Ferenczy Istvánt választva névadóul), valamint a *honismereti szakcsoport és a tudományos ismeretekkel foglalkozó stúdió* is (Fábrý János, illetve Hatvani István nevével). Mindezek mellett az évi legnagyobb rendezvényt, Tompa Mihály Napokat a jövőben járási méretűvé kívánják bővíteni, kiterjesztve a programot Hanvára, ahol Tompa sirja van, Jánosira, ahol a Halottú Beszédet másolták, a néprajzi kincseiről híres Nagybalogra, s más helységekre. Erősíteni szeretné a klub a Tornaalján működő Palóc Klubhoz fűződő baráti szálakat is, s tökéletesíteni akarja a már beindult együttműködést néhány mezőgazdasági üzemmel. Magyarországi vonatkozásban a keleméri Tompa körrel és Ózd honismereti szakkörével van egyre mélyülő munkakapcsolatunk.

A klubtevékenység gazdagodása egyrészt azzal magyarázható, hogy elkezdődött a TMK „fiatalodása” és megújodása, ami azért fontos, mert az utóbbi években már nem kis gondot okozott a régi törzsközönség „előregedése” és ezzel járó megcsappanása. Másrészt — a vezetők lelkesedésén és küldetésstudatán kívül — annak köszönhető a frissülés megnyilvánulásai, hogy a Csemadok városi szervezete 1988 elején megkapta székházának azt az egész családi házat, amelynek azelőtt csak a hátsó részét használhatta (a klubbal együtt). Ezáltal megnőtt a szorgoskodás szélesítésének a lehetősége, az eddiginél igazibb klubélet, egy jelentékeny szellemi műhely kialakításának az esélye. A helyzet persze még most sem eszményi, de a ház udvara, üveges folyosója is rendelkezésre áll, s idővel a pincéjét is „lakhatóvá” lehet majd tenni.

Még tartott a téli fűtési időszak, amikor a székház átvett helyiségeiben élénk nyüzsgés kezdődött. A Tompa Mihály Klub vezetői serénykedtek ott, a férfiak meszeltek, bútort cipeltek, az új klubszobát és a leendő könyvtárszobát csinosították, az asszonyok és lányok takarítottak. Ma már tábla hirdeti az utcai falon a fészekrakás kimenetelét. A TMK vezetői (pedagógusok, mérnökök, tisztviselők) — akik ellenszolgáltatás nélkül, szabadidejükben munkálkodnak — szívósan gyürkőznek neki a teendőknél, hogy majdan joggal modhassák el Dsida Jenő szavaival magukról: „Megtettem mindent, amit megtehettem.” Jóvoltukból a közművelődés ügye — különféle nehézségek ellenére is — biztató képet mutat a Rima partján.

Veres János

Ünnepség a Petőfi-háznál 1988. március 15-én
(Benedek László felvétele)

1988 nyarán harmadik alkalommal rendezte meg Almágyban, ebben a medvesalji kis palóc faluban, a járási művelődési tábort a rimaszombati Tompa Mihály Klub. Ehhez az almágyi szabadtéri színpadnál ideálisabb teret elképzelni se lehet. Képzelnünk el egy domboldalt, tetején egy Árpád-kori templommal. A helybeliek, akik jó palócosan, *Omágy*nak ejtik, már nem tudják honnan kapta ezt a nevét. A Tompa Mihály Klub költő-amatőr nyelvésze viszont kiderítette, hogy a szó újtörök eredetű, a gy kicsinyítőképző.

A falu, sőt a környék jeles eseménye a járási művelődési tábor. Ifjúsági délutánnal kezdődött a program június 10-én. Sellei Zoltán előadóművész Bolond Istók című versmúsora után Batta György Töklámpás című mesejátékát adta elő a Blaha Lujza Játékszín, dr. Póos János rendezésében. Este Pósa Lajos emlékműsorát láthattuk a Gyóry Dezső irodalmi- és anyanyelvi stúdió előadásában. Ez a — szintén rimaszombati születésű — költő bizony kikopott az irodalmi tudatból, irodalmi történetünk is holmi fölényeskedő vállvergetéssel emlegeti. Nem teljesen indokoltan és igazságosan, mert gyermek és ifjúsági lapjai — Benedek Elek és Gaál Mózesé mellett — igen népszerűek voltak és fontos szerepet játszottak a pedagógia történetében is. Lirája szelid, az Arany Janost követő népies irányzat kései hajrása. Vaskői Károly frappáns keretjátéka az életmű csomópontjait és értékes opuszait emelte ki, s ezek a csinos középiskolás lányok előadásában szép élményt nyújtottak. Nem kevésbé Ádám Lajos társastánc csoportja a szabadtéri színpadon. Mert az estét természetesen a tánc koszorúzza meg, amelyre eljöttek a palóc ifjak-lányok a környező falvakból is.

A szombat délelőtti irodalmi kiránduláson megkoszorúzták Vecseklőn azt a házat, amelyben az országharó Petőfi is lakott hajdanán néhány napig. A tábor író-vendége Mács József volt, aki gyermekkori emlékeiről, regényei születési körülményeiről beszélt izgalmasan, szívesen. Gaál Gabriella népdalénekes anekdotái derítették fel a közönséget Sellei Zoltán komor-szép, erdélyi költők verseiből összeállított műsora után. És persze fellobogott a tábortűz, s — ahogyan már lenni szokott — hajnalig szólt a nóta.

Szonorú eseménnyel zárult ez a tábor. Az utolsó nap hajnalán motorkerékpárjával karambolozva tragikusan elhunyt Horváth Mihály, a budapesti Rakpart Klub vezetője, a magyar politikai progresszió kiemelkedő egyénisége, a felvidéki magyar klubok lelkes segítője. A tábor résztvevői annak a kopjafának — emlékoszlopnak — a felállításával búcsúztak tőle, amelyet az előző este maga is faragott.

Törpácsi Sándor

Gerelyes Ede (1927—1988)

A *marxista történetész* (igen, mindkét szó hangsúlyos!) Gerelyes Ede, ha olvashatná, nyilván viszolygva olvasná, amivel e megemlékezést kezdem: általánosító tipizálással, bizonyítalan „nemzetkarakterológiával”. Mégis megkockáztatom, úgynevezett „nemzeti” hibáink, illetve társadalmi szokásaink ide idézését, mégpedig ennek három távoleső elemét.

Az *első* az, miszerint hosszas hallgatás, sőt elhallgatás után hajlamosak vagyunk a túlzásokra, egy-egy problémákör agyonbeszélésére. Mert már-már úgy tetszik: Erdélyről manapság a kelleténél is több szó esik, szinte (és ez az általános gyakorlatunk) kampányszerűen — node lehet erről — annyi hallgatást követőleg — túl sokat szólni? Aligha! Mégsem tenném, ha nem kellene Gerelyesről szólva megemlékez-nem arról, hogy együtt élete-pályája legfőbb eszméi és feladatai közé tartozott a magyar-román barátság, testvéri egyszéles szolgálata. Bukarestben végzett s gondolataiban mindig közel állt a szeretett román néphez. És hogy ezt nem valami aktualizálás mondatja velem, arra kell emlékeztermem, hogy mintegy tíz éve, államközi egyezmény értelmében neki kellett volna átvennie az újonnan létesített romániai Magyar Intézet vezetését, amit először Kolozsvárra terveztek, aztán — már tervezett megalakulása előtt — Bukarestbe helyezték át. Lelkesen készült a feladatra, amelyre megbízást kapott, de amelynek realizálása mindinkább késett, végül — mint annyi más megállapodás — a semmibe foszlott. E csalódást a szó legszorosabb értelmében szívére vette; az a szív akkor adta az első fenyegető jelet: nem képes mindent elviselni, annál kevésbé, mert a fegyelmezett férfi mindent befelé „reagált le”.

Ez utóbbival kapcsolatos a nemzeti-társadalmi magatartásunkkal kapcsolatos *másik* általános megállapítás (amit, ismétlem, ő finom tartózkodással nyilván elutasítana): nem becsüljük meg eléggé a következetességet, a nem feltűnő, de folyamatosan, megalkuvás nélküli tevékenységet, a hűséget. Ahogy Illyés több mint ötven éve írta, egy — kötetlen tudommal azóta sem publikált — versében: „*Megjert báránynak, annak lenni jó*” — legalábbis nálunk. Szeretjük a tékozló fiúkat, ha hazatérnek, a lázongókat, lázadozókat, még ha rossz ügyért rakoncátlankodnak is, az ő megnyerésük és a nekik való

megbocsátás fontosabb, mint azok méltánylása, akik kitaranak eszményeik s azzal adekvát tudásuk mellett. Nos, Gerelyes Ede következetes volt a román magyar barátság ügyében, de éppily következetesen volt marxista objektivitásában, tudós voltában is pártos alkotó. De következetes volt a szerénységben, legfőképpen pedig abban, hogy folyton tette, amit tennie adatott. Utóbbiban sokszor ostoba fölöttesekkel is hadakozva (amit szintén szívére vett) — de mindig elvhuően és fegyelmezetten. A magyar—román ügy mellett ilyen volt a munkásmozgalom múltjának kutatása s mindezzel összefonódva a tudomány népszerűsítése: amit kiderített, azt nemcsak a szakma fellegvárába akarta bevinni s ott közzétenni, hanem valóban a közzé akarta tenni. Ily módon folytatott tudományos kutatást, publikált, de mindig részt vett a közművelődésben és különösen sokat tett a muzeológia korszerű-népszerű továbbfejlesztése érdekében. A múzeum a közműveltség részese, a tudomány eredményeinek közvetítője, látatója kell legyen! — ez volt a célja s a maga csendes, szívós módján tán ezért tett a legtöbbet.

Legtöbbet? A tudománynépszerűsítés, a közvetítés szolgálatában tán még többet tett önzetlen, soha nem fizetett (és kevéssé méltányolt) társadalmi tevékenységével, amit a Hazafias Népfront keretei között folytatott, mint a honismereti és helytörténeti munkánk egyik megindítója, s mintegy két évtizeden át fővárosi irányítója. Százakat, ha nem ezreket kapcsolt be ebbe a munkába, s tette őket apolitikus lokálpatriotákból a szocialista közélet aktív résztvevőivé. Közben arra törekedett, hogy ez az önkéntes „gyűjtő” tevékenység több legyen játékos kedvtelésnél: mindinkább szakszerű s ezáltal tudományos munkává fejlődjék. De nemcsak a népfrontmunka e speciális területén állt helyt: a „magasabb” elvi-politikai síkon is, sok-sok éven át mint a budapesti elnökség tagja. Másfél évtized során többször ülésezünk együtt. Legtöbbször hallgatott — nemegyszer iróniával figyelve fontoskodásunkat —, de ha szólt, akkor *volt* véleménye és közérdekű mondanivalója.

Mindehhez kapcsolódik *harmadik* általánosító közhelyem — illetve annak tagadása. Tudniillik azé, amit valaki távozását követően mondani—írni szoktunk: „Az élet megy tovább”, meg: „Nincs pótolható ember”. A budapesti népfrontban s különösen a honismereti munkában *nem* megy tovább az élet, legalábbis nem úgy, mint Gerelyes vezetésével, és igenis pótolhatóan lesz a számunkra. Emlékét nemcsak megőrizzük — hiányát máris keservesen érezzük.

Kristó Nagy István

Nagy Miklós emlékezete

A műveltség és az értelem egyéni sorsa akkor válik maradandóan tragikussá, amikor elvész az emlékezet. Ha az egyén nem akar emlékezni, fiatal ugyan még lehet, de egészséges már alig. Ha nem hagyják emlékezni, az bizonytalannal már leépülést, de mindenképpen „családi tragédiát” takar. Ha nem tud már emlékezni, akkor a test, a sejték még élhetnek ugyan, de a szervezet, mint egész megszünt létezni; az emberi minőség végleg elveszett. Ez érvényes — lényegében — a közösségi emlékezetre is.

E gondolatsor záródik ismét és újra gyűrűvé agyamban amióta elért a hír, hogy egykori kirándulótársam, atyai jóbarátom és az utóbbi 10 esztendőben immár szakmai társam is — dr. Nagy Miklós — 1988. április 29-én Kolozsvárott szívinfarktusban meghalt. A mezőművelésnek és a mezei műveltségnek — az agrikultúrának és az agrárkultúrának — az apostola volt. Érezte és értette, hitte és hirdette, hogy az agrikultúra az emberi történelem hajnala (a neolitikus forradalom) óta szorosan és elválaszthatatlanul kapcsolódik az általános, az egyetemes kultúrához, nem következménye, de inkább feltétele annak.

Nagy Miklós 1913. május 3-án született Tordán, abban a városban, ahol évszázadokkal ezelőtt, Európában talán legelsőként iktatták az ország törvényébe, hogy hitéért, lelkiismeretéből fakadó meggyőződéséért senkit üldözni, elnyomni, elítélni nem szabad. Mikor iskolába került, szülővárosában már nem működött magyar középiskola. Román nyelven tanult 1930—1935 között az egykori Kolozsmonostori Mezőgazdasági Tanintézet jogutódjában, a Regele Ferdinánd Mezőgazdasági Akadémián is. Csak a közgazdasági doktorátusát szerezte meg magyarul — közvetlenül a második világháború után.

Az erdélyi magyar nyelvű mezőgazdasági szakoktatással Csombordon került először közelebbi kapcsolatba, majd egy esztendőt Nagyenyeden a tanítóképzőben és a Bethlen Kollégiumban tanárkodott. Ezek az évek, valamint a nyugat-európai, németországi és dániai peregrináció állították életének váltóját végleg a tanítás, a közszolgálat és közigazgatás — általa „kényszerpályának” minősített — irányába. 1939-ben Szász Pál, a Bethlen Kollégium főgondnoka és az EMGE elnöke vitte át az Erdélyi Magyar Gazdaság Egyesületbe, mely öt esztendő múlva már 150 000 gazdaköri tagot tartott nyilván. Erdélyben az állattenyésztésnek kiemelt gazdasági szerepe volt és van ma is. Nagy Miklós állattenyésztő szakmérnökként szervezte és vezette az EMGE vándorszaktanfolyamait, faluról falura járva segítette a szakmai továbblépést igénylő gazdaközösségeket. Így, amikor a háború után sor kerülhetett egykori alma materében a magyar nyelvű mezőgazdasági felsőoktatás megszervezésére, már jó másfél évtizedes tanári tapasztalat állt mögötte. Maga is cselekvő részese volt a lehetőségek megteremtésének: Csögör Lajossal és Venczel Józseffel együtt tárgyaltak erről Bukarestben — magyarul — Petru Grozával.

Az egyetemi tanszékvezetés és tanárság azonban rövid életű volt. 1956 után, a magyar nyelvű felsőfokú mezőgazdasági oktatás megszűntével megkezdődött dr. Nagy Miklós kálváriája is. Nem került ugyan börtönbe, mint az egykor vele együtt Grozával tárgyaló társak, de egyik közép fokú ipari szakiskolából a másikba dobták, volt fizikus-laboráns, vasbolti raktáros és vajgyári mérnök is, majd később a széki, azután az otthonához közelebb levő györgyfalvi termelőszövetkezet agrármérnöke.

Ezt a hányatott életszakaszt követte az eszményeinek, céljainak az adott körülmények között talán legjobban megfelelő feladat: szakírói, szakszerkesztői munka a romániai magyar nyelvű mezőgazdasági hetilapnál, a *Falvak Dolgozó Népénél*. Hetvenedik születésnapján itt megjelenő cikkének címevel vallotta és hirdette egész életében, hogy „nem elég csupán szakmailag helytállni”. Az Erdélyben társadalmi igényként is felfogható többnyelvűség előnyeit kihasználva életeszemléje a mindenkor széles körű tájékozottság megerteremtése volt. A jó szakember közösségileg akkor igazán hasznos, ha egyben jó pedagógus és megfelelő helyzet tudattal rendelkező népevelő.

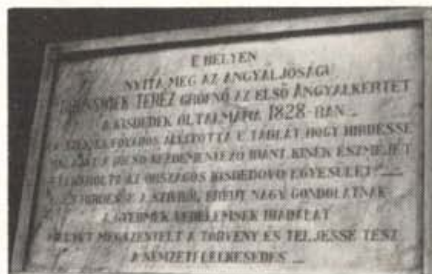
Ebből a felismerésből, mondhatni — külső és belső — kényszerből született az a csaknem 2000 szacikk, amelynek majd mindegyike a szűk szakmán túlmutató nyelvi, közösségi művelődést szolgáló üzenetet is hordoz. És ide sorolható a bukaresti tankönyvkiadó külső munkatársaként végzett fordítói, szakellenőri, tankönyvszerkesztői munka, mely a megszülető kiadványok nyelvezetét igyekezett mindenkor a magyar művelődés szellemi igényeihez idomítani, felelmei.

Számomra biológusként, szakmailag is, de jelképes tartalma miatt is legemlékezetesebb Papp Istvánnal közösen írott kitűnő összefoglalásuk az erdélyi, főként kalotaszegi bivalytenyésztésről. Ez a könyv maradandó érték és — exotikus témája ellenére vagy talán éppen ezért — nagy siker volt. Akkor siker, hogy könyvespolcomról nagy bánatomra két dedikált példányát is örökre kölcsönkérték a távoli tájakról érkezett érdeklődők. Mert a bivaly, ereje, félelmetes szívóssága, igénytelensége és hihetetlen munkabírása miatt számomra az erdélyi — és szeretném remélni, hogy nemcsak az erdélyi — társadalom jelképes, szinte-szinte szent állata. Egy lény, mely távoli tájakról ideszakadva helyet teremtett magának Európa keleti felén és — bár mindig melegegre vágyik — évszázadokon át kitartott a hideg hegyek között.

Ez a törhetetlen életerő és életőszton bujkál Nagy Miklós egyik utolsó hitvallásában is: „Nem a vágyak, hanem a körülmények szabják meg, hogy jól kell végigharcolnunk harcunkat. A fontos csak az, hogy ott, ahova a sors állított, egyetlen bíróra bizzuk elvételünk, magatartásunk, elfogadott értékrendünk bírálatát: lelkiismeretünkre. Ha vele meg tudunk békülni, a világgal is meg tudunk, emelt fővel nézhetünk vissza is, előre is.”

Nagy Miklós immár örökre csak előre néz.

Dr. Szabó T. Attila

Brunsvik Terézre emlékeztek. 160 esztendeje annak, hogy Brunsvik Teréz (1775—1861) Budán „Angyalkert” néven megalapította az első hazai kisedővő intézményt. A jeles évforduló alkalmával, az elmúlt évben megalakult KISS ARON Magyar Játék Társaság kezdeményezésére koszorút helyeztek el a budapesti I. kerületi Attila úton található emléktáblánál. A társaság és a kerület vezetői mellett jelen voltak a Művelődési Minisztérium, Martonvásár tanácsa képviselői is. Az első kerületi óvodások gyűrűjében *Mészáros Vincéné* emlékezett meg a kiemelkedő egyéniségéről és annak életművéről. (Kriston Vizi József)

Gáll István-emléktábla Balatonfüreden 1988. júniusában újabb irodalomtörténeti emlékhellyel gazdagodott a város. A hat éve elhunyt Kossuth-díjas író nyári tartózkodási helyére, a Széchenyi utca 15. szám alatti társasnyaralóra a városi tanács és a Jókai Kör szervezésében emléktábla került. Gáll István több mint tíz éven keresztül, 1982-ben bekövetkezett haláláig Balatonfüreden töltötte a nyári hónapokat. Felesége tájékoztatása szerint *Az öreg* című regényének jelentős részét itt írta. Az emléktáblát *Módos Péter* író, az Új Írás rovatvezetője avatta fel.

(Kellei György)

A New York-i Blackburn International
és a Gondolat Kiadó közös vállalkozásaként
magyarul is megjelenik

RANDOLPH L. BRAHAM:
A MAGYAR HOLOCAUST
I—II.
c. műve

amely a magyarországi zsidóság több mint kétharmadának a II. világháború utolsó évében bekövetkezett tragikus pusztulását dolgozza fel.

Braham professzor a megszállt Európában követett hitlerista, antiszemita politika egyik legkitűnőbb történész szakértője. A magyar Holocaust eddigi történetírói munkásságának csúcsa, hatalmas anyagra épül: a Magyarországon és külföldön megjelent történeti munkákra, dokumentumokra és memoárirodalomra, a magyar, az európai, valamint izraeli levéltárak, a zsidóüldözések dokumentumait gyűjtő különféle intézmények forrásaira.

Kb. 1300 oldal, kötve 980 Ft.

*A könyv bolti forgalomba nem kerül,
csak előjegyzés útján vásárolható meg*

Ezért kérjük, hogy megrendelését mielőbb küldje az alábbi címre:

Gondolat Kiadó

1368 Budapest
Postafiók 225.

Ha új házat épít, vagy átépíti a házat,
korszerűsíti a lakását, a kertjét,
mindig jó ötleteket, tanácsot ad:
az érdi FÉSZEK Áruház
tanácsadó szolgálata.

Egész évben számíthat ránk.
Áruházunk bőséges áruválasztékkal várja
a kedves vásárlókat.

Áruházunk ajánlata:

csempék, padlólapok és teljes fürdőszoba-berendezések,
szerelvények, háztartási gépek, szerszámok, víz-, gáz-
és központifűtés-szerelési cikkek, alkatrészek, energiatakarékos,
92%-os hatásfokkal működő kazánok, olaj-, illetve gázégőfejekkel,
kivánság szerint, híradástechnikai berendezések (videók);
egyéni kivánság szerinti balkon- és lépcsőkorlátelemek, festékek
és vegyi áruk, festőszerszámok, hazai és külföldi tapéták . . .

ÉRDI FÉSZEK ÁRUHÁZ:

a régi balatoni út mentén,
a Felszabadulás út 29. sz. alatt.

Telefon: (26)-45-723.

Jó parkolási lehetőség az áruház előtt.

Közép-Magyarországi TŰZÉP Vállalat

Reform és művelődés¹

Melyik előbbre való: a gazdasági reform vagy a kulturális? Ugyancsak nehéz helyzetbe kerülne, akinek erre a kérdésre kellene válaszolnia, hiszen az átfogó társadalmi megújulásnak mindkettő elengedhetetlen feltétele. De míg a gazdasági reformról kötetek és tanulmányok százai láttak napvilágot, a közművelődési reform körvonalai tisztázatlanok és a nagyközönség csupán annyit tud, hogy az oktatásra-művelődésre a szükségesnél jóval kisebb összeget fordítunk, további lefargásuk pedig tragikus hanyatlás árnyékát vetíti előre.

Az a hetvenoldalas vitairat, amit fenti címmel az Országos Közművelődési Központ ez év tavaszán tett közzé, gyökeresen más szempontból közelíti a kérdést. Történelmi visszatekintéssel indul. Az 1949 utáni erőszakos irányítás megszakította a kulturális hagyományok folyamatosságát, felszámolta a közösségeket, rosszul értelmezett internacionalista, külső értékeket állított a hazai, belső értékek helyére; az egész kultúrát a politikai akaratra próbálta felfűzni. A személyiség, az egyéniség figyelmen kívül hagyásával központilag irányított „kulturatermelésre” állt be, a kényszerített, uniformizált „fogyasztás” helyett azonban a tömegek visszahúzódtak ettől a kínálttól: indetizszavazar keletkezett.

Az európai művelődés modern szakasza a XVIII. századi felvilágosodással kezdődik. Lényege a feudális kiváltságok elutasítása, az egyén és a vállalkozás szabadsága, a demokrácia és az alkotmányosság. Terjedését pedig az szabta meg, hol, mennyire voltak meg átvételére a feltételek. Nálunk például a XVIII. század végén a lakosság 80%-a még jobbágy volt, a reformmozgalom csak a kismesék körében bontakozhatott ki.

A múlt század első felében változott a kép. A tanítók száma másfélszeresére, a városi lakosság pedig kétszeresére növekedett, egyre-másra alakultak a diáktársaságok, baráti és irodalmi körök, kaszinók és olvasótársaságok, számuk 1848-ban mintegy 600 volt. Utazási és felfedező hullám indult a nyugati országokba, 1840-ben már 53 napilap jelent meg (fele magyar nyelvű) és megszületett az első népoktatási törvény.

A bukás utáni két évtizedben a közművelődésre a „tetszhalott fölötti virrasztás” feladata maradt, de a reformgárda 1867 után talpraszókkent. Eötvös József népoktatási törvénye (1868) nyomán

ötven év alatt a tanítók száma két és félszeresére nőtt, az írástudatlanok aránya 70%-ról 30%-ra csökkent.

Az I. világháború előestéjén a megerősödött munkásság egyletei közül 130 tartott fenn könyvtárat és az agrárszocialista olvasóköroeknek egyedül a Viharsarokban 30 ezer tagja volt. Letrejöttek a munkáskörösök, dalegyletek, a radikális polgári körök, némelyikükben korszerű munkásoktatás is folyt.

A két világháború közötti korszak kapitalizálódására a rendies társadalmi szerkezet és a gyarmati mellözöttség volt jellemző. Elterjedt a tömegkultúra: az analfabetizmus 10% alá csökkent. 1932-ben már több mint 14 ezer egyesület dolgozott 3 millió taggal, a Faluszövetség 930 parasztkört tartott számon, a katolikus legényegyletnek csaknem félmillió tagja volt. A haladó marxizmusnak és a demokratikus népi mozgalomnak 1930-tól az 1940-es évek végéig megvalósuló szövetségkérése a század második fele legreményteljesebb mozgalmanak készült. Ez az egyik magyarázata az 1945 utáni, soha nem látott demokratizálódási és népi mobilitási folyamatnak. A földreform, az iskolák államosítása gyökeres kulturális változást hozott, a szabadművelődési mozgalom társadalmi méretű kulturális fellendülést eredményezett.

A politikai fordulat után a művelődésben is a szovjet példák és módszerek egy-egyhez átvételét erőltették, a kulturális intézmények, az egyesületek zömét felszámolták. Míg Kodály, Illyés és mások a népi és a nemzeti kultúra egybeörvözésén munkálkodtak volna, az 1948 után uralomra került művelődéspolitikára nem merített sem a magyar művelődésből, sem pedig a polgári demokratikus hagyományokból. A „kulturális” apparátust a legérdekeltőbb munkásréteggel és az értelmiséggel szemben beteges bizalmatlanság jellemezte. Még az MSZMP Elméleti Munkaközösségének a „népi irodalomról” szóló állásfoglalása (1958) és a burzsoáz nacionalizmusról, szocialista hazafiságról szóló határozata (1959) is inkább a korabeli konzolidáció hatalmi-taktikai szempontjait tükrözte, mintsem az elméleti igényességet és a népfrontjellegű szellemi megújulást.

Az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésével ismét polgárjogot nyert a kisközösség, az individuum, a néphagyomány. Megindult a táncházmozgalom, a közművelődési törvény (1976) pedig újra azt tükrözte, hogy a nép a művelődésnek nem tárgya, hanem alanya. A hetvenes és nyolcvanas évek tovább tágitották a rést a kultúrából kitesztott tömegek és a „civilizált elit” között. Az évszázados magyar műveltség hagyományait, tör-

¹ Kiadta az Országos Közművelődési Központ. Bp. 1988. 71 old.

téneti értékeit nem hasznosították, holott a nem gyakorolt történelmi képességek veszélyes sorvasdásnak indulnak.

Pénzügyi téren a kultúra hátrányos helyzete mindmáig nem javult. Az erőltetett ütemű, ám korántsem gazdaságos iparosítás a mezőgazdaság, az életszínvonal, a közvetlenül nem termelő ágazatok rovására valósult meg, azóta folyik a csatározás az ágazatok között az erőforrásokért. Ebből a kultúra újra meg újra vesztésként kerül ki. Ez törvényszerű: az elhalasztott igényeket ott elégítik ki hamarabb, ahol a beállt vagy fenyegető csőd-helyzet ezt kikényszeríti, a kulturális szférában viszont a baj csak hosszabb idő múltán jelentkezik, nagyobb előretökéléssel értékelhető.

Ujjában a tervutasításos rendszer atalakovulását jó kezdeményezések kísérik a könyvkiadásban, a filmszakmában stb. A kultúra egészében azonban változatlanul voluntarizmus figyelhető meg mennyiségi mutatók formájában, amelyek látszat-tesztelésére egyre költségesebb. A dotációk csökkentése következtében előbukkan a giccs, a közönségtől megfosztott és ezért értékzavarokkal küzdő, kulturális szennyaradatok kiszolgáltatott tömegek képe.

A mobilitás fő csatornája az iskola, szándékai ellenére növeli az esélyegyenlőtlenséget, amit fokoz a települési különbségek növelése is. Kulturális életünk — amelynek szingzardagságát kizárólag egy fogékony, szűk réteg élvezi — a korábbi paraszt, munkás, polgári rétegekultúrákhoz képest visszafejlődést jelent. Nem csak hogy elszakadt a néptől, a nemzetől és a közösségektől, de elvesztette alanyát is, az embert. A kulturális tradíciók, semák elvesztették feszültségoldó jellegüket, holott társadalmunk lelkiállapota (az öngyilkosságok magas száma, a gyermekátokká lett gyermekáldás, az elszakadt népcsoportok nyomorúsága) ezt egyre inkább igényelné.

A kiadvány utolsó harmada két lehetséges alternatívát jelöl meg a kibontakozásra: *helyi reformokat* a *központi reform helyett*, vagy *átfogó nemzeti reformot* *sok helyi reform alapján*. Az utóbbi azért válhat a jövő stratégiájává, mert már egyre több helyi társadalom próbálkozik önépítkezéssel, ezt központilag aligha lehetne vezényelni. A társadalmilag ellenőrzött gazdaság nem nélkülözheti a politikai reformot és a demokratizált kultúrát.

Az új helyi kultúrák ötvöznék a népi, az adaptált magas kultúrát és a civilizációs vívmányokat. Ez megszüntetné a helyi közösségek szétesettségét, elősegítené az öntelődő organikus helyi társadalmak kiépülését. A párt és az állam által preferált művelődési törekvések mellett esélyegyenlőséget élveznének az egyházak és az állampolgári közösségek művelődési mozgalmak.

A Reform és művelődés című vitaanyagot egy öntevékeny szakértői munkacsoport (3 szociológus, 1 író-szociográfus, 2 pedagógus, 1 könyvtáros, 2 közigazdász) készítette, annak tudatában, hogy a kultúra a társadalom életképességét növeli, ezért az e téren ma felvetődő súlyos problémák a társadalom teljes leépüléséhez, nemzeti katasztrófához vezethetnek. A csoport az ártóg társadalmi reformokat szívükön viselők egyik közösségeként gyűjtött tényeket és dolgozott ki programot. „Eh-

hez a munkához — írják — minden más állásponton levőnek is köze lehet, mindenki tevékeny részesévé válhat, akinek hasonló a belső indíttatása és szándéka. A csatlakozni kívánók ezt tekintések konkrét felhívásnak.”

Havas Gábor

Magyarság és műveltség¹

Identitásválságunkra reagáló történelmi érdeklődésünk új táplálékot talál ennek a szimpóziumnak anyagában. A cím adta keretek között mozgó előadások nehezen szerkeszthetők egységbe és alig harmonizálhatók. Ennek ellenére a kötet érdekessége, hogy a széthullani látszó és aránytalanul kezelt témák ellenére egységes szellemet sugall. Lényegét abban látom, hogy az egyes területek kutatóit — a korábbi eredményeket zárójelbe téve vagy éppen azokkal szemben — egy független, magyar szempontú vizsgálódás igénye hajtotta. Mint előszavában Tusa Erzsébet kimondja: a nemzetre is érvényes az önmegvalósítás törekvése, s épp ezzel válik az emberiség alkotó részévé.

A kötet talán legmélyebben szántó bevezető tanulmányában a „mi a magyar?” kérdéssel birkózza Magyar-Beck István a magyar kultúra lényegét alakító paradigmáink problémáját veti föl. Bírálja a kérdés leíró megközelítését és megállapítja, hogy a magyar kultúra is a gondolkodás és viselkedés vezérfonalaként kell megfogalmazódni. Ennek kifejezésével azonban adós marad, sőt példája is bicegős. Ugyanis cáfolva a „keresztény Európa pajzsa” felfogás érvényét, azt állítja, hogy őt és fel évszázadon át Európa számára a mongolhoz és törökhöz hasonló keleti fenyegető hatalom volt a magyarság, s így Európa a kalandozások kora óta készült Trianonra. Ugy tünik, ez legfeljebb a „Koppány-magyarok” paradigmája lehet. Épp azt felejtje el, hogy a német nyelvtérrel való huzamos konfliktus nem egyenlő az Európával való szembenállással. S hogy a középkori magyar állam nem szemben állt Európával, hanem annak tevékeny része volt. Trianonnal Európa is megcsönkült.

Kiszely István és Hankó Ildikó az ujjurok közti — elsősorban antropológiai - kutatások fontosságát hangsúlyozza, felvéve a Vámbéry elejtette rokonsági fonalat a türk népek felé. Előadásuk a hagyományos finnugor elméletbe bele nem illő adatokat sorol fel. Vikár László a Volga-vidéki finnugor és türk rokonnépek zenéjének kutatásáról számol be. Pap Gábor tanulmánya azszal a kérdéssel foglalkozik, hogyan szólalatható meg a nem szóbeli népi alkotások, hogyan fejthető ki a nép művészetében jelentkező „közlemény” tartalma. Ennek módszertanát az általa „bonyolult rendszerek összevetésének módszereként” nevezett eljárás adja. Bérczi Szaniszló az avar- és

¹Nyelvében él...? Rétegződések a magyar műveltségben — Az INTART Társaság I. szimpóziumának előadásai. Művelődéskutató Intézet és INTART. 1987. 188. oldal.

honfoglaláskori díszítőművészet intuitív matematikai fölfedezéseit bizonyítja. Eredményei közül különösen érdekes, hogy a „tűkörrel kettőzött frízírtípusok” megléte és gyakorisága a fekete-tenger melletti mezőség népeinek műveltségbeli rokoniát teszi lehetővé.

Több tanulmány foglalkozik a magyar Szent Koronával, elsősorban annak tényleges történelmi jelentőségét megvilágítandó. Csomor Lajos az aranyműves szempontjából fejt ki, hogy koronánk egységes műalkotás, amelynek készítési technikái az Ottó- és Karoling-kori, illetve avar-kori ötvösművekkel hozhatók kapcsolatba. Sajnálatos, hogy a Korona szimbolikájával foglalkozó tanulmányt író kollektíva nem törekedett kielélt eredmények közlésére. Ez a tanulmány széthulló ötletek halmaza, s számos átgondolatlan vagy kifejtetlen megállapítást tartalmaz, erőltetetten tudományos nyelvezettel. Összefogottság jellemzi viszont a szétágazó téma ellenére Ferenc Csaba és Hennel Sándor írását a korona és koronázási jelvények méreteiről és arányairól. Különös érdeme a cikknek, hogy az együtt használt jelvényegyüttest együtt is vizsgálja. László Gyula a szajhagyományban jelentkező történelmi tudatról elmélkedik, s arról, hogy ennek a tudatnak az alakításában igen nagy a felelősségünk.

Terjedelemben és tematikailag is szinte függéknek tűnnek a kötet utolsó oldalain meghúzódó tanulmányok: Feticsh Nándor honfoglaláskor-ihlette iparművészeti munkásságáról, Liszt Ferenc Magyar történelmi arcképek című művéről és arról, hogy a technikai műveltség az általános műveltség (mai helyzetét tekintve talán inkább: műveltség) része. A kötetet angol nyelvű összefoglalók zárják.

Férszében üdvözlöm az INTART vállalkozását, hiszen hozzáférhetővé tette egy izgalmas rendezvény kevesek ismerté anyagát. Ezzel a tettel részben pótolja azt az igényt, hogy a kötetben nyomát kellene találnunk a témákról elhangzott (?) vagy legalábbis elvárható vitáknak.

Kelemen András

Budától — Belgrádig¹

Az évfordulóra megjelentetett kötet a szerkesztő előszavával kezdődik, amelyben a könyv célkitűzéseit tárgyalja, valamint azokat az előzményeket veszi sorra, amelyek kutatásait megelőzték. Itt kell megemlíteni az 1930-as évek mohácsi helytörténet-kutatójának, Horváth Kázmérnak a munkásságát, akinek a hagyatéka elindította a kutatómunkát. Az ő nyomdokain haladva folytatnak kutatásokat a kötet szerzői: *dr. Nagy Lajos* és *dr. Szita László*.

A kötet első részében tanulmányokat találunk *Dr. Nagy Lajos*, az 1686. őszi dél-magyarországi és az 1687. évi nagyharsányi hadjáratot ismerteti, kitérve a bajor választófejedelem hadseregének vonulási irányára, a császári és a bajor hadsereg észéki hadműveletére, majd a két hadsereg útjára Nagyharsányig, ahol a döntő csatára sor került.

Dr. Szita László Erdély 1687 őszi megszállásáról, az 1688. évi belgrádi, szlavóniai és boszniai hadjáratról közöl tanulmányt, nyomon követi mindazon történelmi, katonai eseményeket, amelyek a hadmozdulatokat jellemezték.

A következő nagy egységben dokumentumrészleteket válogattak a témához. Elsőként a hadjárat fővezérének, Lotharingiai Károlynak a naplójából közöltek részleteket, ebben leírást találunk az útvonalról, az eseményekről, amelyek meghatározták a hadjárat lefolyását. Különösen érdekes az 1687. évi hadjárat részletes terve. Képet kapunk a hadsereg belső életeréről csakúgy, mint a hadjárat hétköznapjairól, megismerkedhetünk az érintett helységek akkori képével, a szembenálló fél erejével és moráljával. Miksa Emanuel bajor választófejedelem hadinaplója, Tobiás von Hasslingen báró, vezérőrnagy, hadsereg-főszállásmester parancskönyve és hadinaplója, páter Gaetano Bonomo, Miksa Emanuel gyóntató papjának naplója jól kiegészítik a fővezér leírását. Ezt a részt az 1688-ban bajor szolgálatba toborzott magyar huszárezred két szemlejegyzéke egészíti ki.

A negyedik szerkezeti egységben leveleket közölnek a hadjáratból. Ezeket olyan személyiségek írták, mint Szulejmán nagyvezír, Hermann von Baden, Lotharingiai Károly, Bádeni Lajos, Károly Gusztáv, IX. Károly svéd király, Savoyai Jenő, Louis Hector Villars ezredes, Charles Colbert Marquis de Croissy márkis, Miksa Emanuel.

A könyvet a személyek biográfiai mutatója, valamint a földrajzi nevek mutatója egészíti ki, amit egy német kutató, Gerhard Seewan állított össze. A kötetben bő forrásjegyzék, valamint nagy hozzájárulással válogatott, korabeli metszetgyűjtemény is található. Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy olyan hézagpótló és erről a korról sok újat hozó mű született, amely méltán érdemli meg hazai történész-közvéleményünk, valamint a nemzetközi érdeklődés figyelmét. Mindazoknak el kell olvasniuk, akiket érdekel a hazánk török alóli főlsszabadulásának eseménysorozata.

Dr. Vargha Dezső

¹ Válogatott dokumentumrészletek az 1686—1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. A nagyharsányi csata 300. évfordulójának emlékére. Szerk.: *Szita László*. Pécs, 1987. 492 old.

*Szép karácsonyi ajándék
az EURÓPA
KÖNYVKIADÓnál megjelent*

BIBLIA PAUPERUM

Ára: 480 Ft

Az 1901-ben elhunyt belga származású, magyarországi születésű és főként Bécsben dolgozó festőművész és műgyűjtő, Delhaes István jelentős régiség-, festmény- és grafikai gyűjteményét a magyar államra hagyományozta. A bécsi festő hagyatékából korábbi korszakok emlékei is kerültek a Szépművészeti Múzeum birtokába, köztük egy miniatúrákkal, illetve színezett tollrajzokkal díszített középkori pergamen kódex. A barna bőrbe kötött, 228x175 mm-es nagyságú könyv két elkülönülő részben áll: egy Jézus életét bemutató, szöveg nélküli képsorozatból, valamint egy tizennyolc lapos, színezett tollrajzokkal illusztrált írásműből, pontosabban: egy szöveges magyarázatokkal ellátott képekönnyvből, melyet az újkori művészettörténeti és teológiai szakirodalom BIBLIA PAUPERUMnak nevez. A kéziratos munka első hasonmáskiadása jelent meg, melyet az EURÓPA KÖNYVESBOLTból (Budapest VII., Lenin krt. 7. Telefon: 227-696) lehet megrendelni.

Az anyakönyvek forrásértékéről

A Magyar Nemzet 1988. március 21-i számában figyelemre méltó megjegyzések olvashatók Fényes Sándor tollából *Hiányzó anyakönyvek* címen. A szerző Hanthy Kinga A családja árnyékában címmel Kállay István egyetemi tanárral készített interjúját egészíti ki. Számomra is meglepetés volt a „mormon módszer”, amelyet Hanthy Kinga írása második részében ismertet: „A világ legnagyobb geneológusai a mormonok. 1959 és 1966 között — világszerte gyűjtőmunkájuk egyik állomásaként — lefényképeztek Magyarországon minden fellelhető egyházi anyakönyvet 1895-ig.” Ezután a tekercset az Országos Levéltárban hagyták. A bökkenő azonban, hogy 1975-ben zárolták a tekercs 1867—1895 időszakra eső részét, s az ugyanazon tekercsen levő egész fotokópia zár alá esett, azaz engedély nélkül nem tekinthetett bele senki az anyakönyvi másolatokba.

Nem kételkedem abban, hogy ez így van, de nem értem, miért?

Jómagam gyerekkorom óta kapcsolatban állok az anyakönyvek világával. 1944-ben, amikor az árja származást igazolni kellett, (még alsós gimnazistaként) ezerszámra másoltam ki a keresztleveleket az anyakönyvekből. Az utóbbi években — főképp a névtudomány hatására — figyelmem ismét az anyakönyvek felé fordult. Rájöttem: az anyakönyvek egész sor tudományág kimeríthetetlen forrásai. A nyelvészet mellett (ezen belül elsősorban a névtan az érintett terület) a település- és nemzetiségtörténet, a geneológia, a statisztika, az egészségügy-történet és a néprajz is (ragadványnevek) meríthet belőlük fontos adatokat.

Az anyakönyvek feldolgozásának komplex módszertana azonban máig sem készült el. A Regnumban az 1930-as években A plébánia-történetírás módszertana címmel megjelent tanulmány tartalmaz ugyan hasznos útmutatásokat, s a Magyar Személynévi Adattárak című (sárga) sorozat füzetei is ismertetnek megszívlelendő irányelveket, de — ismétlem — az egységes, komplex módszertan máig sem született meg.

Nincs országos felmérés arról, hogy egy-egy helységben mikortól fogva vezeték rendszeresen a kereszteltek, egybekeltek, elhunytak és béráltak (confirmáltak) anyakönyvét. Fontos lenne tudni azt is, hogy mikortól fogva és hogyan változtak a rovatok (főképp az egybekelteké a származási helyet és lakóhelyet, az elhunytaknál a halál okát megjelölők).

Az anyakönyvekkel való foglalkozásnak egyik — alighanem legfőbb — akadálya, hogy Magyarországon egyre kevesebben tudnak latinul. Nem a tökéletes latin tudásra gondolok, hiszen a latin nyelvnek rengeteg rétege van — klasszikus, bibliai-patrisztikai, középkori teológiai, jogi, diplomatikai, liturgiai, orvosi stb. —, hanem olyan elemi nyelvi ismeretekre, amelyek az anyakönyvek, a *historia domusok*, a kánoni látogatási jegyzőkönyvek és egyéb, hasonló jellegű források megértését és feldolgozását lehetővé tennék. Azt is meg kell mondanom, hogy az ilyen elemi ismeretek elsajátítására nincs megfelelő segédanyag. Azaz: nincs jól megszerkesztett, könnyen kezelhető egyházi latin-magyar szótár. (A Bartal nem ilyen, a régebbieken — pl. Pápai Páriz, Finály — sok használható adat van, de nem teljes az anyaguk, és egyébként is nehezen hozzáférhetők. Német és francia munkákat azonban ismerek.)

Amikor az „egyházi latin” kifejezést használom, nem olyan szótárra gondolok, amely a teljes egyházi latin írásbeliséget elérhetővé tenné (ilyen sem ártana), hanem csupán olyanra, amely a pontos-gondos helyismereti kutatást megkönnyítené, egyáltalán lehetővé tenné. Természetesen jócskán akadnak olyan latin szavak, szakkifejezések is — főképp a liturgiában —, amelyeknek nincs pontos, szépen hangzó magyar megfelelője. Ezeknek ez értelmezését, körülírását is tartalmaznia kellene ennek a szótárnak.

Az anyakönyvek rovatai tartalmának (társadalmi és családi állapot, származási hely, a halál oka stb.) és esetleges egyéb bejegyzéseinek (az *Observationes* rovatban) az értelmezését lehetővé tevő szókincs mellett tartalmaznia kellene a *historia domus* megértéséhez szükséges szavakat (adatokat) is.

A „háztörténetet, falutörténetet”, „elvileg” minden helységben folyamatosan, szinte naplószerűen kellett vezetni. Azért mondom, hogy „elvileg”, mert sok helyen még sincs meg: gyakran a plébánosok lustasága miatt vagy egyéb körülmények miatt veszett el. Érdemes lenne országosan is felmérni, hol őrzik *historia domus*ot, mettől meddig vezették folyamatosan, milyen nyelven stb.

A *historia domus* a helytörténeti kutatás nélkülözhetetlen segédeszköze. Gyakran nemcsak a templomra, plébániára, iskolára, a nép jellemére, szokásaira stb. vonatkozó adatokat foglalja magában, hanem a helység politikai és gazdasági történetét is leírja. (Ismerek olyan *historia domus*ot, amely 1848/49-ről közöl más forrásból ismeretlen adatokat, és olyant is, amely a felszabadulás helyi eseményeit írja le tárgyilagosan, szépítmény nélkül.)

Központilag tervezett és szervezeten gyűjtött adattárak a kánoni látogatások (*visitato canonica*) jegyzőkönyvei. Ezek többségét az egyházmegyei levéltárakban őrzik, de akad közülük jó néhány

helység plébániai irattárában is. Érdemes lenne azt is országosan (vagy egyházmegyénként) felmérni, mely helységekről vannak ilyenek, mely évekből stb. A kérdőpontokat — és esetleges változásait — magyarul is közzé kellene tenni, hogy a kutatóknak csak a válaszok szótározásával kelljen törődniük.

Jellegüket tekintve a kánoni látogatási jegyzőkönyvek és az anyakönyvek között állnak a lélekösszeírások (*Conscriptio animarum*). Mária Terézia 1745-ben rendelte el ezeknek az elvégzését (összegyűjtését), de — tudtommal — csak a veszprémi egyházmegye területén teljesítették egészében a feladatot, a keménykezü Padányi Bíró Márton püspök utasítására. A lélekösszeírások kérdőpontjai a kánoni látogatások kérdéseire hasonlítanak, de tartalmazták a helységek teljes személynévanyagát is — méghozzá *más csoportosításban, mint az anyakönyvek*: nem időrendben, hanem házsám szerint, családokként részletezve: családfő, feleség, gyermekek, kor, nem, serdült, serdületlen stb. (Azaz valamiféle népszámlálásnak nevezhető ez a gyűjtemény.)

Azt hiszem, hogy az eddigiekben kissé maximalista voltam, talán túlságosan sok és tág területet jelöltem meg, amelyeken — bár történetik már jeles kezdeményezések — még bősegesen van feladat. Nézzük mégis az esetleges konkrét tennivalókat:

Központilag: 1. El lehetne készíteni az anyakönyvek feldolgozása komplex módszertanát. 2. Kezdeményezni lehetne az Országos Levéltárnál vagyis az egyházmegyénél, egyházkerületknél az anyakönyvek, kánoni látogatási jegyzőkönyvek és a lélekösszeírások részletes kataszterének az összeállítását. 3. Nem túlságosan hosszadalmas munkával meg lehetne szerkeszteni a helyismereti kutatásban egyre nélkülözhetetlenebb latin-magyar (értelmező) szótárt.

Helységenként (esetleg vonáskörzetenként, esperesi kerületenként) össze kellene állítani a *historia domusok*, az esetlegesen meglévő kánoni látogatási jegyzőkönyvek és más kéziratok listáját. (Ezt a helyi honismereti kutatók is megtehetnék.)

Mindaddig szinte kizárólagosan kéziratok anyagokról szóltam. Nem kell különösen hangsúlyozni, hogy ezeknek a számbavétele (és majdani feldolgozása) a legsürgősebb feladat, természetesen kellő elméleti megalapozással. A nyomtatásban is megjelent művek közül két, eddig elég mostohán kezelt, mégis fontos „műfajt” említenék.

Az egyik: az iskolai évkönyvek (értesítők) országos bibliográfiájának az elkészítése, majd tartalmuk folyamatos feltárása. Ismeretes, hogy kb. a múlt század közepétől mintegy 1948/49-ig szinte valamennyi középiskola adott ki évkönyvet „közös értesítőt”. A vidéken (akkor még!) alkotó tanároknak ez volt a legfőbb publikációs lehetősége. (Gondoljunk Arany János híres nagykorúsi tanulmányára a magyar nemzeti versidomról.)

Ezeknek az évkönyveknek nemcsak a személyi anyaga fontos (pl. nekrológokban a tanárok életrajza stb.), hanem nagyon sok esetben jeles helyismereti tanulmány, a város politikai és kulturális életére (pl. az egyesületekre) vonatkozó adat is napvilágot látott bennük. Ezeknek a feltárását, akárcsak a *helyi kalendáriumok*ét is helyi kutatók végezhetnék el, persze pontosan meghatározott mélységig.

A másik: sokban hasonlítanak az évkönyvekhez az egyházmegyei schematismusok. Ezek kb. a XVIII. század közepétől jelentek meg szinte évenként minden egyházmegyében és szerzetesközösségben. Egyre bővülő tartalmuk: tanulmány az egyházmegye történetéről, a főpásztor életrajza, a működő (és elhunyt) papok személyi adatai, közlések az egyes helységek templomáról, plébániájáról, iskolájáról, temetőjéről, a helység lélekszáma, vallási és nemzetiségi megoszlása, működő egyesületek stb. A schematismusok országos bibliográfiája és történeti szempontú feltárása sem készült el eddig. (Persze ehhez is a latin nyelv elemi ismerete kívánatik, hiszen az egyházi évkönyvek ezen a nyelven készültek.)

Székeley László, jelenleg újteleki plébános, elkészítette a kalocsai egyházmegye schematismusainak a történeti feldolgozását. Készült néhány szakdolgozat (könyvtárosoktól), amelyek összefoglalóan ismertetik a megye szinte valamennyi középiskolájának az évkönyvét (értesítőjét) — sajnos, nem egységes szempontok szerint. Végül most folyik egy kísérlet: a csávolyi anyakönyvek első kötetének az elemző ismertetése. Óriási munka, de legalább a módszerek csiszolódnak.

Bognár András

A földrajzi nevek gyűjtésének környezeti jelentőségéről

Ha másból nem, az újsághírekből mindenki tudja, hogy a települések helyi, természeti adottságait nem ismerő, hibás tervezésből eredően milyen károkat származnak. Még Dunapentele építésénél figyelhetünk fel arra, hogy süllyednek a házak, s most a szegedi klinikára is hasonló sors vár. De számos más településen van példa arra, hogy a *helyi adottságokat figyelmen kívül hagyva*, a természeti környezettel ellenkező fejlesztéseket, átrendezéseket kezdeményeznek.

Ezért gondoltam arra, hogy fontos lenne minden település természeti sajátosságait ugyanúgy regisztrálni, ahogy a Honismeret a kulturális sajátosságokat feltárja.

Fontos lenne, hogy a falu földrajzi helyneveit ne csak kulturális jelentőségük miatt gyűjtsék össze, hanem kérdezzék meg és jegyezzék fel a név mögött rejlő okokat is. Az idős falusiak pontosan el tudják majd mondani, hogy a Lapos nevű dűlőben miért nem építkezett senki, vagy miért vetettek oda csak bizonyos terményeket. Ki fog derülni, hogy klimatikus tényezők miatt miért nem telepítettek gyümölcsöst fagyjárta területre, vagy hol van olyan föld alatti vízkészlet, amely felett ma műszeres mérésekkel bizonyítható lenne a terület egészségtelen volta.

Az erőltetett „településfejlesztés” számtalan tekintetben hibázott és vezette tévútra a környezetformálást, mert nem tudja azt, amit a környezetről az öregek még tudnak. Nagyon fontosnak érzem, hogy ezeket az információkat összegyűjtsék, és minden településen regiszter készüljön azokról a környezeti sajátosságokról, amelyek a falu fejlődését, az ott élő emberek életét befolyásolták a múltban — be is határolták bizonyos mértékig —, és ezekhez a tényezőkhoz a jövőben is szükséges alkalmazkodni, ha nem kívánjuk egészségtelenné tenni az emberek környezetét.

A kérdésem tehát az: felállnak-e a honismereti körök, hogy a kulturális értékek mellett a természeti környezetet is számba vegyék?

Addig kell ezzel végezni, míg a falu határát — talaját, széljárását, vizeit ismerő öregek ebben segíteni tudnak. *Csak néhány év áll e célra rendelkezésre.*

Kenéz Győzőné

Név(vissza)adási javaslat

Még emlékszem amikor szülőfalum, s útra bocsátó iskolám, a földéaki fiúiskola torony alatti timpanonján ez állt: *Eötvös József Róm. Kath. Elemi Népiskola*. Hogy ez a felirat mikor tűnt el — a timpanonnal együtt —, nem tudom.

Névadást, azaz névvisszaállítást javasolok! Ez a gondolat Eötvös Józsefnek: A falu jegyzője című regénye alapján készült nagy sikerű tv-film vetítése idején fogant meg agyamban és erősödött föl bennem. De már ennek előtte, s azóta is gyűjtöttem az anyagot javaslatom indoklására.

Igy írtam az 1984-ben a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság által kiadott *Földeák és környéke tájszótára* című könyvemben Eötvös József és Földeák kapcsolatáról. „Eötvös József említi, hogy Földeák község a XVI. században – sorrendben – a Telegdyek, Toldy, Szalai, Sárkány, majd Szabó nevű földesurak birtoka volt ... A földéaki jobbágyok készséggel sorakoztak Hunyadi zászlaja alá, miközben a falu elnéptelenedett. (...) Egyik legjelesebb látogatója volt Földeáknak Eötvös József, Magyarország első közoktatásügyi minisztere. 1869. január 4-én látogatott községünkbe, hosszabb időt töltött az iskolában, s talán dedapáink tudnának arról beszélni, hogyan nyerte meg a miniszter tetszését helyes feleletük, s milyen szép dicséretet kapott Kiss János és Kiss Antal tanító (ez utóbbi édesapámat is tanította még). A történelhez tartozik, hogy Eötvös József miniszter mintaiskolának nevezte Földeák egyetlen iskoláját. Halálból utcát neveztek el Eötvös Józsefről — mely kibirta az 1950-es évek személyi kuluszat, s még ma is hirdeti a nagy művelődéspolitikus emlékét.

Könyvem bírálatában dr. Péter László irodalomtörténész a következőkkel egészíti ki a témát: „Rácz Sándor (...) csak 1869. január 4-i látogatásá ismeri, s nem közli azt sem, hogyan került Földeákra a nagy író és kultuszminiszter. Ilona lányát 1868-ban Náway Lajos (1842—1905) vette feleségül. Eötvös Józsefnek Földeákról előkerült és nemrég közzétett naplójegyzetei szerint Földeákon tartózkodott második unokájának, Náway Lajosnak (1870—1919) születésekor, 1870 szeptemberében is. Valószínű, hogy Rácz Sándor említette előző látogatása pedig első unokájának, Náway Tamásnak (1869—1925) születésével függött össze.” (Magyar Nyelvőr, 1985. 3. 369. old.)

A fent írtk magyarázatához hozzátoldom az idézett Történelmi Szemléből idevágókat: „... Eötvös József e kézirata 1948. szeptember 20-án került a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárának kezeitárába. A kollégium egyik tanítványa adta azt a könyvtárosnak szerény térítés ellenében. A főkönyvtárosnak írt levelében az adományozó¹ elmondta, hogy a kéziratot a második világháború felszabadító harcái során egy elhagyott és feldúlt kastély területén a megsemmisítéstől mentette meg. A vele való beszélgetés során kiderült, hogy a feldúlt kastély nagy valószínűség szerint a Földeák (Csongrád megye) községben levő Náway-kastéllal azonos. ismeretes, hogy Eötvös József Ilona nevű lányát Náway (itt tévesen) József vette feleségül. E naplóban többször is esik szó Földeákról és Eötvös ott lakó leányáról.”² Náway Lajosné Eötvös Ilona sírja a földéaki temetőben található.

Nagy művelődéspolitikusunk nevét viseli Baján az Eötvös József Tanítóképző Főiskola. Budapesten egy gimnázium, s az ELTE Eötvös József Kollégiuma. Ugy érzem, hogy méltóképpen nem ünnepelethetné Földeák Eötvös József születésének 175. évfordulóját, mint ha ezt írná homlokára és iskolai címerére: *Eötvös József Általános Iskola, Földeák*.

Rácz Sándor

¹ Az adományozó: Fejér Ferenc (1948-ban nyírtassi teológus, később Harsányban) ref. lelkész. Elhunyt 1957-ben.

² Eötvös József: Naplójegyzetek. Történelmi Szemle. 1978. 371. old.

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Algyő és népe. Történelmi tanulmányok. Szerk.: *Hegy András.* Kiadja a Somogyi Könyvtár, Szeged, 1987. 600 old.

„Áldás és átok a víz”. Tudományos emlékülés a Mirhó gát megépítésének 200. évfordulójára. Szerk.: *dr. Tóth Albert.* Kiadja a Városi Tanács, Kisújszállás, 1987. 145 old. és 18 kép.

Ponyokai Bálint: Köszöntő, *Szabó Lajos:* A „Mirhó Gátjának” építése, *Karcagi Gábor:* A Mirhó gát megépítésének vízrajzi következményei, *Duczka Lajos:* A Nagykunság agroökológiai viszonyainak megváltozása az árvízszabályozás után, *Endes Mihály:* A Közép-Tiszától a Nagy-Sárrétig, *Nyíri László:* Tájproblémánk a másodlagos szikesedés, *Tóth Albert:* A Közép-Tiszavidék felszínének mai arculata, *Bellon Tibor:* A gátépítés hatása a lakosság gazdálkodásának és életmódjának megváltoztatására, *Flek György—Körmendi Lajos:* A Közép-Tiszavidék képe az irodalomban.

Babos Emese—Szobolevszki Sándor: Magyarország története. Tankönyvkiadó, 1987. 600 old.

A tankönyv célja, hogy a Magyarországon tanuló külföldi diákokkal megismertesse hazánk történelmét.

Baktay Ervin Gimnázium és Vízügyi Szakközépiskola Évkönyve 1962—1987. Fel. szerk.: *Ordas Gyula,* szerk.: *Farkas László.* Kiadja az Iskola. Bp., 1987. 58 old.

A Balassi Bálint Általános Iskola Évkönyve. 1967—1987. Kiadja az Iskola. Győr, 1987. 16 old.

Balogh Gyula. Összeáll.: *Pethő Gyula.* Vasi Életrajzi Bibliográfiák XX. Kiadja a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1987. 86 old.

A füzet bemutatja Balogh Gyula hírlapíró, szerkesztő, levéltáros, költő és művelődéstörténész életét és munkásságát, és közli műveinek bibliográfiáját, mintegy 369 tételben.

Baranyai Művelődés. 1987/1. A Baranya Megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya kiadványa. Pécs, 1987. 80 old.

Dr. Tóth Zoltán: Előszó, *Levárdy Ferenc—Levárdy Henretta:* Pécs historikus építésze, *Weiler Árpád:* A száradforduló építésze és a szecesszió Pécsen és Baranyában, *Mendöl Zsuzsanna:* A modern építés térhódítása Pécsen és Baranyában, *Szigetvári János:* Szocialista realista építészet Baranyában.

Bács-Kiskun Megyei Honismereti Közlemények V—VI. Kiadja a HNF Bács-Kiskun Megyei Bizottsága és a Katona József Megyei Könyvtár, Kecskemét, 1986. 160 old.

Henkey Gyula: A Duna—Tisza közti magyarok antropológiai vizsgálatának főbb eredményei, *Frigyessy Ferenc:* Kalandozás őseink titkai körül, *Bognár András:* Kun nevek — kun kutatások, *Bánkiné Molnár Erzsébet:* A tanács szerepe a kiskunságban 1745—1848-ban, *Matics Pál:* Kossuth népfelkelői Szalkszenimártonban, *Zorn Antal:* A székelyek letelepítése Csátaljára, Garára és Vaskútra, *Walther Dániel:* Bács-Kiskun 1956-ban (Társadalom, gazdaság, művelődés, szociálpolitika), *Huley Alfréd:* A hatszázötven éves bocsai kereszt, *Mészáros Agnes:* Régi gyűjtemények — új múzeum, *Kanyó János:* Adatok Kalocsa fazekassága múltjából, *Sztrinkó István:* A helytörténeti gyűjtemények helyzete, működésük feltételei és problémái Bács-Kiskunban, *Orosz László:* Vidéki irodalmi—művészeti társaságok feladatai, *Huley Endre—Ó. Kovács József:* Vázlat Weber Fde életpályájáról és helvéciai szőlőtelepítéséről, *Szenásiné Harton Edit:* Bácsalmás — a városá válás évében, Ifjúsági honismereti tábor Kiskunhalason, *Fehér Zoltán:* A batyai honismereti tábor, Hírek.

Bálint Alajos: A mezőkovácsházi középkori település emlékei. Szerk. és bev.: *Balogh György.* Kiadja a Városi Tanács. Mezőkovácsháza, 1986. 23 old. és XXX tábla.

Beck Zoltán: Tüzet viszek, ne lássátok! Kiadja a Tevan Andor Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola. Bekéscsaba, 1987. 68 old.

Gyermekversek, népi mondókák, találós kérdések Orosházán.

Belvárosi Füzetek. Kiadja az Alba Regia Állami Építőipari Vállalat és a HNF Belvárosi Helytörténeti

Bizottsága. Szerk.: *Zalka István* és *Vizy László*. Bp., 1987. 6 old.

A szép kiállítású, háromreüt „füzet” a Kecskeméti u. 7. sz. telken álló műemlék jellegű épület helyreállítási munkáiról számol be.

Bogdán István: Régi magyar mértékek. Gondolat, 1987. 128 old.

Az évszázadok során hazánk hétköznapijában használt alapvető mértékegységeket foglalja össze.

Bokor Ágnes: Szegénység a mai Magyarországon. *Gyorsuló idő*. Magvető, 1987. 281 old.

Böllöny József: Magyarország kormányai 1848—1984. Akadémiai, 1987. 456 old. (3., bővített kiadás)

Csatolva: Közös miniszterek, horvát hánok, fiumei kormányzók.

A budapesti helyiérdekű vasutak története, 1887—1987. Írta: *Várnagy Zoltán*. Kiadja a Budapesti Közlekedési Vállalat. Bp., 1987. 72 old.

Bura László: Szatmári szólások és közmondások. *Magyar Csoporthelyi Dolgozatok*, 35. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke—MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp., 1987. 147 old.

Ceglédpusztai Kalendárium a faluház avatásának évenc. 1987. Szerk.: *Petkó Jenő*. Kiadja a Baranya Megyei Művelődési Központ. Pécs, 1987. 102 old.

Corvin Hírnök, 1986. Kiadja a XVI. kerületi Tanács V. B. Mosolygó Antal Művelődési Ház. Bp., 1987. 82 old.

Gelle Lászlóné: 15 éves a Corvin Klub. *Winkler László*: Mátyásföldi repülőter története. *Eöry Dénes*: Az 1074-es, történelmi jelentőségű magyaródi csata. *Eöry Dénes*: Cinkota és Pest közigazgatási határának kialakulása az Árpád-kortól a XVIII. század közepéig. *Blatniczky Jenő*: Szabad döntésekre nevelő események a régi cinkotaiak életében. *Szepes Ottó*: Cinkota és egyben a XVI. ker. második értékes műemléke, *Csizmádia Józsefné*: Rákosszentmihály legrégebb emlékeiből, *dr. Császár Ferenc*: Emlékművek, szobrok, emléktáblák a kerületben, *dr. Császár Ferenc*: Kerületünk a magyar irodalom tükrében. *Paor Éva*: Néhány kép — néhány sor Kiss János festőművészről, *Geibinger Béla*: Élethivatásom a faragás, *dr. Császár Ferenc*: Egy rubindiplomás tanítónő kerületünkben. *Novák Mária*: *Földvári Lajos*: Egy rövid életű felső kereskedelmi iskola Sashalmon, *Novák Mihály*: A képes levelezőlap története, Cinkotai képeslapok, *Galla György*: A „Cinkotai Nagyicce” vendéglőgádó, *dr. Lelkes Miklós*: Lirai barangolások a kerületben és a környéken, *Pázmándy Lászlóné*: Ut a Corvin Klubhoz.

Czúvek Judit: Halottlátók a magyar néphagyományban. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 21. Szerk.: *Ujváry Zoltán* és *Bartha Elek*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1987. 128 old.

Csepeli György: Csoporthudat, nemzettudat. Esszék, tanulmányok. Magvető, 1987. 388 old.

Cseri Miklós: Népi építészet és lakáskultúra a Szuhavölgyben. *Gömör néprajza VIII*. Szerk.: *Ujváry Zoltán* és *Bartha Elek*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1987. 142 old.

Csokonyavisonta, Rinyaujjlak múltja és jelene. Szerk.: *Dombóvári László*. Kiadja a Községi Tanács. Csokonyavisonta, 1987. 397 old.

Dám László—D. Rácz Magdolna: Lakóházak Dél-Gömörben. *Gömör Néprajza VII*. Szerk.: *Ujváry Zoltán* és *Büdi Erzsébet*. A KLTE Néprajzi Tanszéke kiadványa. Debrecen, 1986. 148 old.

Demény Lajos: Parasztfelkelés Erdélyben 1437—1438. *Közös dolgaink*. Gondolat, 1987. 256 old.

Délszláv néprajz, 8. kötet. Szerk.: *Kiss Mária*. Tankönyvkiadó, 1987. 300 old.

Diagnózis és terápia I—II. *Magyary Zoltán* társadalomszervező tevékenysége. Szöveggyűjtemény. Szerk.: *Andrássy Mária*. Kiadja az Országos Közművelődési Központ. Bp., 1986. 148 és 115 old.

Andrássy Mária: Diagnózis és terápia (Magyary Zoltán társadalomszervező tevékenysége), *M. Z.*: Nyolc év a magyar tudományos élet kormányzatában, *M. Z.*: A magyar közigazgatás racionalizálásának programja, *A Táj- és Népkutató Központ kiállítása (Katalógus)*, *Megint az ÖMGÉ győzött!*, *Kovács Imre*: A magyar falukutatás zárófejezete, *M. Z.*: A Táj- és Népkutató Központ rövid fennállásának története, *M. Z.*: A ténymegállapító módszer a közigazgatásban, *Szamiszló József*: A szociális munka intézeti előkészítése, *Kiss István*: A vármegye községeinek helyszíni bejárása, *A Komárom Vármegyei Közföldeti és Gazdasági Szövetkezet vázlatos munkatervezete*, *Benda Kálmán*: A tatari népfőiskola, *M. Z.*: A Bevevőterv — Két magyar milliárdos terv, *M. Z.*: Küzdelem a haladásért, *Bibó István*: Jogszerű közigazgatás, eredményes közigazgatás, erős végrehajtó hatalom, *Andrássy Mária*: Magyary Zoltán munkássága (Válogatott irodalomjegyzék).

A DISZ és a KISZ 1953—1958. Szerk.: *Feil István* és *Ólmosi Zoltán*. Kossuth, 1987. 276 old.

Dobosy László: Szedettes szöttesek a magyarországi Gömörben. *Gömör néprajza IX*. Szerk.: *Ujváry Zoltán* és *Büdi Erzsébet*. Kiadja az KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1987. 42 old. és 280 kép.

Dokumentumok az egri II. Rákóczi Ferenc Népi Kollégium életéből. Összeállította: *Szeles Károly*. Megjelent a Szervező Bizottság és a KISZ Heves Megyei Bizottságának kiadásában. Eger, 1986. 56 old.

Dokumentumok a magyar állatorvosi oktatás történetéhez. I. 1786—1816. Fel. szerk.: *Bakonyi Ferencné*. Kiadja az ÁTE Központi Könyvtára. Bp., 1987. 256 old.

Dümmerth Dezső: Irástudók küzdelmei. Magyar művelődéstörténeti tanulmányok. *Utazások múltban és jelenben*. Panoráma, 1987. 408 old.

A Csokonai-problema, Árpád-házi Szent Margit

halála éve és a legendák. A budapesti Egyetemi Könyvtár állományának alapjai (1586—1605). Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1642—1648). Herder jóslata és forrásai (A magyarság pusztulásáról). Történetkutatás és nyelvkérdés a magyar—Habsburg viszony tükrében (Kollár Ádám működése). Kollár Ádám problémája, Kazinczy köre és az 1811/12. évi országgyűlés, Horváth István ifjúsága (Egyetemi élet Pesten a napóleoni időkben), Schwartner Márton és a nyelvi gondolat, Kishivatalnokok az Egyetemi Könyvtár szolgálatában (1836—1895).

Gábris József: Emlékek és tanulságok. Az esztergomi népi kollégium története. *Esztergomi Tanítóképző Főiskola Kiskönyvtára* 7. Esztergom, 1986. 96 old.

A Gyár- és Gépszerelő Vállalat története. 1951—1986. Írta: *Fekete Lajos, Istók Gyula, Jelinek Tamás*. Kiadja a Gyár. Bp., 1987. 231 old.

Erdész Ádám: A mezőhegyesi ménesbirtok gazdálkodása a két világháború között. *Közlemények a Békés megye és környéke történetéből* 1. Szerk.: *Erdmann Gyula*. Kiadja a Békés Megyei Levéltár a Mezőhegyesi Kombinát támogatásával, 1986. 245 old. + 14 fénykép.

Esztergom ipartörténete. Kiadja a Balassa Bálint Társaság. Esztergom, 1985. 576 old. és 54 old. fénykép.

1687. augusztus 12-én történt... Egykorú német tudósítás a török ellen vívott nagyharsányi csatáról. Szerk.: *Surján Miklós*. A baranyai felszabadító harcok bibliográfiájával közreadja a Baranya Megyei Könyvtár. Pécs, 1987. 56 old.

Aletophilo: Die Bühmlichts-erstrittene Doppel-Victorie (Dicsőséggel vívott kettős győzelem) c. munkáját fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *dr. Nagy Lajos*. Bibliográfia: *Horváth Eszter*.

Az életmód változása egy bükk faluban. *Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében* 4. Szerk.: *Petercsák Tivadar*. Bp.—Eger, 1986. 147 old.

Az 1985. május 23-án megrendezett felsőtárkányi néprajzi tájkonferencia anyaga. *Dankó Imre*: Bevezető, *Bakó Ferenc*: A szerelmi ajándék formái Felsőtárkányon, *Széman Zsuzsa*: A párválasztás, a párkapcsolatok és a családi élet változása Felsőtárkányon, *Bodó Sándor*: Hagyományos és mai tárgyak egy bükk falu családi gazdaságaiban, *Petercsák Tivadar*: Az erdő szerepe Felsőtárkány életében, *Cs. Schwalm Edit*: A népi táplálkozás változása Felsőtárkányban.

Évkönyv a kaposvári Noszlopy Gáspár Közgazdasági Szakközépiskola alapításának 75. évfordulójára. Szerk.: *Laczkó András*. Kiadja az Iskola. Kaposvár, 1986. 103 old.

Égygyőrük. Fejezetek a Kemenesszentpéteri Petőfi Termelőszövetkezet történetéből. Írta: *Turai András*. Kiadja a Tsz. Kemenesszentpéter, 1987. 264 old.

Felhősné Csizsár Sarolta: Temetkezési szokások a Beregi-Tiszahátan. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 20. Szerk.: *Ujváry Zoltán és Barna Gábor*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1986. 194 old.

Fertődi Építőipari Szövetkezet 1957—1987. Fejlesztés. Szerk.: *Sánta Lajos*. Kiadja az Interpress Kiadó, Nyomda és Reklám Vállalat. Bp., 1987. 31 (számozatlan) old.

Féja Géza: Kossuth Lajos. Szépirodalmi, 1987. 320 old.

Fogyasztási Szövetkezetek Somogyban, 1946—1986. Szerk.: *Körtési Zsolt*. Kiadja a Somogy Megyei Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetsége. Kaposvár, 1987. 180 old.

Füstös János—Lőnyai Sándor: A BUDA-FLAX Lenfőző és Szövőipari Vállalat Győri Szövőgyára 75 évének története. Kiadja a Gyár. Győr, 1986. 165 old.

Halászné Zelnik Katalin: Moldvai csángó növénynevek. *Magyar Csoporthelyi Dolgozatok*, 36. Szerk.: *Hajdu Mihály*. Kiadja az E.L.T.E. Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 22 old.

A füzet 13 moldvai csángó településen történt gyűjtés alapján közli 233 növény népi elnevezését.

60 éves a Magyar Testnevelési Főiskola. Sportpropaganda Vállalat. Bp., 1986. 96 old.

Helyismereti művek Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből, 1985—1987. Összeáll.: *Berei Sándor*. Kiadja a H. Rakóczi Ferenc Megyei Könyvtár. Miskolc, 1987. 46 old.

75 éves a Fővárosi Énekkar 1912—1987. Összeállította és szerkesztette: *Drucker Péter és Horváth Ferenc*. Budapest Főváros Tanácsa V. B. Művelődésügyi Főosztálya. Bp., 1987. 35 old.

A 70 éves Magyar Hidrológiai Társaság múltja és jelene, 1917—1987. Szerk.: *Vitális György*. Kiadja a Társaság. Bp., 1987. 142 old.

Hevesi Honismeret. Szerk.: *dr. Csiffáry Gergely*. A Hazafias Népront Heves Megyei Bizottsága kiadványa. Eger, 1986. 85 old. (Soksz.)

Reisz László: A helyi néphagyományok felhasználása az iskolai oktató-nevelő és mozgalmi munkában, *Balázs Ilona*: Útmutató a két világháború közötti politikai szokásainak gyűjtéséhez, *Cs. Schwalm Edit*: Útmutató az „amerikasok”, a kivándorlók emlékeinek, a kivándorlók életének kutatásához, *Fajcsák Attila*: Kérdőív a magyarországi Donát kultusz kutatásához, *Cs. Schwalm Edit*: Gyakorlati útmutató a munkásdalok gyűjtéséhez, *Csiffáry Gergely*: Útmutató a bányaművelés, a bányász munkásmozgalom, a bányászéletmód, a bányász kultúra hagyományainak gyűjtéséhez, *Csiffáry Gergely*: Kérdőív a munkásmozgalmi harcok életrajzának gyűjtéséhez, *Vörös Dezső*: Blaha Lujza négy éve Hevesen és Tenken, *Kiss Péter*: Az egri Erseki Liceum Múzeumának történetéből (1945—1950), *Maghényi Júlia*: Tájékoztató a Tájak—Korok—Múzeumok mozgalomról, *Cs. Schwalm Edit*: Beszámoló az 1985. évi népművészeti

tábor munkájáról, Honismereti, helytörténeti kiadványok Heves megyéről.

Hory András: Bukaresttől Varsoig. Válogatta és szerkesztette: *Prutz Pál*. Gondolat, 1987. 512 old.

Hory András 1919 és 1940 között Magyarországon egyik legképzettebb és legbefolyásosabb diplomatája volt. Emlékirataiból megismerjük az első világháború után szerveződő, önálló magyar külpolitika létrejöttének körülményeit, munkamódszereit.

Illyés Gyula: Zsilinszky (1886/1986). Kiadta a Haza-fias Népfront Bajcsy-Zsilinszky Endre Emlékbizottsága. Bp., 1986. 17 old.

Iparosképzés Celldömölkön, 1877—1987. Tanulmánykötet. Szerk.: *Káldos Gyula*. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési osztálya. Celldömölk. 1987. 113 old.

Iván László: Kalocsa környékének személynevei 1560-ban. *Magyar személynév adattárak*, 76. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Bp., 1987. 76 old.

Jakó Zsigmond—Radu Manolescu: A latin írás története. Európa, 1987. 372 old.

Janó Ákos: Kendermunkák és társasélet Szatmárban — Kalákák. *Folklór és Etnográfia*. Szerk.: *Upány Zoltán és Bódi Erzsébet*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1987. 124 old.

Kálmán Kata: Tiborc. Corvina, 1987. 56 old.

A magyar íalukutató mozgalom nevezetes alkotása 1937-ben jelent meg. A fotóalbum elé *Móricz Zsigmond* írt előszót, a portréalanyról *Boldizsár Iván* készített életrajzokat.

A 200 éves mecseki szénbányászat történeti áttekintése. Írta és szerkesztette: *dr. Krisztián Béla*. Kiadja a Mecseki Bányászati Múzeum. Pécs, 1987. 49 old.

A KISZ 30 éve Bács-Kiskun megyében. Szerk.: *Balla József*. Kiadja a KISZ Bács-Kiskun Megyei Bizottsága. Kecskemét, 1987. 239 old.

A komáromi Jókai Mór Városi Könyvtár helyismereti gyűjteményének katalógusa. Összeáll. és szerk.: *Hegedűs Béla*. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési, egészségügyi és sportosztálya. Komárom, 1986. 131 old.

Komárom megyei Könyvtáros 1987/2. Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. Tatabánya, 1987. 52 old.

A tartalmából: *Payer Gábor:* A közgyűtemények és a helytörténeti munka megyei vonatkozásai, 1985—1987., *Haraszti Mihály:* Üzemtörténet-írás és a munkahelyi könyvtárak, *Vilmszky László:* Bél Mátyás könyve Komárom megyéről, *Hegedűs Béla:* Kirándulás Rév-Komáromba, *Monostori Imre:* Szubjektív sorok Tapolcai Fváról.

Kovács Antal: Járók-kelek gyöngyharmaton. Növény- és állatnevek a Felső-Szigetközben. *Mosonmagyaróvári helytörténeti füzetek VI.* 1987. 110 old.

A szigetközi rárnyelvben szereplő növény- és állatnevek a hozzájuk fűződő hagyományokkal, hiedelmekkel.

Kunt Ernő: Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe. Gondolat, 1987. 300 old.

Kurkó Gyárfás emlékezete. Szerk.: *Lipsey Ildikó*. Kossuth, 1987. 160 old.

Kurkó Gyárfás a II. világháború alatt és az azt követő években folytatott politikai tevékenységet Erdélyben. Az erdélyi magyar munkásmozgalom kiemelkedő személyisége, a rövid életű Magyar Népi Szövetség vezetője. A kötet Kurkó hírlapi cikkeiből és beszédeiből közöl válogatást.

Kútvölgyi Mihály: Nyitott kapuk. Európa, 1987. 176 old.

A szerző művészi fotói a magyar nyelvterület kevésbé ismert vidékein, a Maros, a Nyárad és a Kisküküllő mentén fekvő településeken készültek. A közismertebb székelykapuk helyett ezek a képek a motívumokban, művészi faragásban gazdagabb és archaikusabb kisméretű gyalogkapuk világát tárják elénk. A kísérő tanulmányt *Péterfy László* írta.

Laczkó András: Fekete Gyula. *Arcképek és vallomások*. Szépirodalmi, 1987. 347 old.

Lapu Istvánné: Viseletek és szokások Zsámbokon. Közreadja, összeállította, a szöveget gondozta: *Korökes Zsuzsa*. Múzeumi Füzetek 33. Petöfi Múzeum, Aszód, 1986. 227 old.

Lázár István: Borok királya — királyok bora. Corvina, 1987. 96 old.

Humoros rajzok és történelmi anekdoták segítségével ismeret meg a tokaji bor történetével, hírével, némesítőinek és hamisítóinak népes táborával. Illusztrálta: *Elek Livia*.

Madách Imre: Országgyűlés. *Gondolkodó magyarok*. Magvető, 1987. 70 old.

Madách Imre az 1861-es országgyűlésen a balassagyarmati választókerület képviselőjeként hat beszédet írt, amikben kifejté politikai álláspontját: ragaszkodni kell a 48-as törvényekhez, függetlenségünkhöz, a szabadsághoz. Az idő előtti, erőszakkal berekesztett országgyűlésen a nemzetiségi kérdésről szóló beszédét már nem mondhatta el, csak később, 1880-ban jelent meg.

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon. Főszerk.: *Liptai Ervin*. Szerk.: *Bassa Endre és Gazsi József*. Kossuth, 1987. 600 old.

A magyar nép művészete. A Malonyai-hagyaték. Szerk.: *Bodor Ferenc*. Kiadja a Művelődési Központ Gödöllő, 1987. 16 old. + 20 old. fénykép + 51 rajz.

A Magyar Iparművészeti Főiskolán lévő anyagból készült kiállítás alkalmából 1982-ben megjelent anyagnak az MTA—SOROS-alapítvány támogatásával történt bővített kiadása.

A magyarországi Katolikus Egyház levéltári anyagának fondjegyzéke. (Pléhánia Levéltárak „B.”) Szerk.: *Dóka Klára.* Kiadja az Új Magyar Központi Levéltár módszertani osztálya. Bp., 1987. 195 old. (Kézirat)

A magyar pamutipar története I. A gyár a tőkésék tulajdonában, 1882—1944. Szerk.: *Bangha Jenő.* Kiadja a BUDAPRINT Pamutnyomó-ipari Vállalat. Bp., 1987. 171 old.

Majdán János: A „vasszekér” diadala. Népszercsű Történelem. Kossuth, 1987. 192 old.

A magyar vasúti hálózat kialakulása a kezdetektől 1918-ig.

Megyénk híres gyógyszerészei. Szerk.: *Bodnár Lóránt. Historica medica.* 1. Kiadja a Szabolcs-Szatmár Megyei „Jósa Anrás” Kórház-Rendelőintézet. Nyíregyháza, 1987. 54 old.

Orvostörténeti értekezések Szabolcs-Szatmár megyéből.

Mezőkovácsházáról mezőkovácsházaiaknak. Irtta és összeállította: *Balogh György.* Mezőkovácsházai Baráti Köre Kiadványai 1. Kiadja a HNF Városi Bizottsága. Mezőkovácsháza, 1987. 92 old. és 8 kép.

Molnár Mária: Egy Borsod megyei község társadalmi átrétegződése. Borsodgeszt 1945—1978, A Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai XX. Szerk.: *Viga Gyula.* Miskolc, 1986. 63 old.

Mosonmagyaróvári Antológia I. Összeáll.: *Rátkai Rudolf.* Mosonmagyaróvári Helytörténeti Füzetek V. Kiadja a HNF Városi Bizottsága és a Mosonmagyaróvári Múzeumbáratok Egylete. Mosonmagyaróvár, 1986. 94 old.

A tartalomról: *Fühmann, Franz:* Hogyan fogadta Krimhildát Etele király, *Sarányi Miklós:* Széchenyi István magyaróvári programbeszède *Solyomár József:* Óvári emlékek, *Fekete István:* Vadászat Magyaróváron, Az utolsó garas (monda), A magyaróvári Három Tölgy-kápolna (monda), Erzsébet királyné magyaróvári kiváltságlevele, *Bél Mátyás:* Dícsőség a többnyelvűség, *Gálosi Soma:* A mosoni gabonakereskedelem, *Peéry Rezső:* 1948 őszén, Mosonmagyaróvárot — egy áttelepült tanár jegyzeteiből.

Mosonmagyaróvári Antológia II. Összeáll.: *Rátkai Rudolf.* Mosonmagyaróvári Helytörténeti Füzetek V. Kiadja a HNF Városi Bizottsága és a Mosonmagyaróvári Múzeumbáratok Egylete. Mosonmagyaróvár, 1986. 90 old.

Dészláczde Musztafa: A török hadak Bécs ellen vonulnak, *Evlia Cscelebi:* Magyaróvár egy török utazó szemével, *Tomka Péter:* Sötér Ágost, Sötér Ágost: Ásatás Magyaróváron, *Csendes László:* Lossai Péter — Magyaróvári geodéta az újkor hajnalán, *Lossai Péter:* A geometria használata, Részlet *Cseh Sándor* német—magyar kisszótárából, *Uzsoki András:* Lenua és Mosonmagyaróvár, *Uzsoki András:* Szüle János magyaróvári festő 1810—1870., *Bónis Ferenc:* Mosonyi Mihály — A muzsikuspálya kezdete, *Flesch, Carl:* A mosoni szülők házában, *Csiszár Péter:* Flesch Károly — Egy világhírű hegedűművész,

Diétrich, Marlene: Az új hegedűtanár, *Szalatnai Rezső:* Tallós-Prohászka István képei, *Syposs Zoltán:* A díszkoszvető — Bauer Rudolf, Étlap a magyaróvári Fekete Sas vendégházában (német és magyar nyelven), Borjúszeletek magyaróvári módra, Életrajzi adatok.

Művészet Zsigmond király korában, 1387—1437. Szerk.: *Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde.* Kiadja az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport. Bp., 1987. 458 és 559 old.

I. kötet: Tanulmányok. II. kötet: Katalógus.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal I. Helikon, 1987. 3524 old.

A múlt századi történezmű ma már szinte hozzáférhetetlen könyve hasonló kiadásban jelenik meg. Ismerteti a magyar nemesi családok történetét, bemutatja címereiket, leszármazásaikat. További 4 kötet 1988 őszére várható.

Nemzetiségek Magyarországon. A nemzetiségi és a nemzetiségekre vonatkozó hazai irodalom válogatott bibliográfiája. Szerk.: *B. Nádor Orsolya.* Nemzetiségi Dokumentáció. Állami Gorkij Könyvtár. Bp., 1985. 159 old.

Nevelés és műveltség. Válogatás Szathmáry Lajos írásaiból. Sajtó alá rend.: *Imolya Imre, Dümötör Ferenc, Földesi Ferenc.* Szerk.: *Szemernyei Sarolta.* Kiadja a Városi Tanács és a Bethlen Gábor Gimnázium. Földmezővásárhely, 1986. 254 old.

NÉPFOISKOLA. Kultúra és Közösség. Művelődéstudományi folyóirat. Bp., 1987. 3—4. sz. 224 old.

A tartalomról: *Huszár István:* Beköszöntő, Beszélgetés *Ujszászy Kálmán* volt sárospataki professzorral (Részletek *Péterffy András* filmjéből), *Mátyukóné Nagy Éva—Mátyukó Sebestyén József:* „Ti egy új jövő apostolai vagytok!” (Interjú Rácz Istvánnal), *Mátyus Aliz:* Látomások, *Porcsany Imre:* Beszéd a népfőiskolások találkozásánál 1983. III. 17-én, *Kovács Dániel:* A sárospataki népfőiskola jövője, *Kemény Bertalan—Koles Sándor:* Helyi szocializátorok (Előljárások, tanácsotagok népfőiskolája Tabon), *Tóth Imre:* Hétvégi népfőiskolák, *Vargáné Csorba Éva:* Faluhasztnus polgárnevelde (Népfőiskola Siómen-tén), *Varga Béla:* A nagyvárosnyi Népfőiskolai faluszemináriumról, *Kovács Piroska Rózsa:* A Káli medencei faluszeminárium (1986), *Biró Lászlóné:* A eszéci cigány népfőiskoláról, *Molnár Lajos:* A bogyiszlói népfőiskoláról, *Lázár Tibor:* A nagyrécei népfőiskoláról, *Medve Imola:* Beszélgetések Csátalján a népfőiskoláról, *Gulay István:* Defenzív szervezés, szabályozott tanterv (Pécsi kísérleti lakótelepi népfőiskola), *Tibor Agnes:* Kisvállalkozóknak — népfőiskola?, *Varga Csaba:* A gazdaság demokratizálásért (Budapesti népfőiskola a vállalati tanácsok tagjainak), *Udvardi Lakos Endre:* Népfőiskola a gyakorlatban, *Jagasics Béla:* A „Zala” Népfőiskola terve, *Zalaegecszeg, Sz. Tóth János:* A lengyel népfőiskolák, Holland tapasztalatok (Ford. és szerk.: Sz. Tóth János), NSZK-beli tapasztalatok (Szerk.: Sz. Tóth János, ford.: *Szentpéteri Gabriella*), A dán Európa Népfőiskola (Ford. és szerk.: Sz. Tóth János), Krónika az új magyar népfőiskolai gondolat jelentke-

zéséről, megvalósulásának eseményeiről (Összeáll.: *Jakab Sándor*). Válogatás a legújabb népfőiskolai irodalomból és sajtóközleményekből (Összeáll.: *Jakab Sándor*).

Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Böszörményben. *Hajdúsági Közlemények*, 13. Hajdúböszörmény, 1984. 76 old.

Az oktatás és a kutatás 40 éve a Kertészeti és Élelmiszer-ipari Egyetem Zöldségtermesztési Intézetében, 1945—1984. Irta: *Somos András*. Kiadja az Egyetem, 1987. 194 old.

Ozorai Pipo emlékezete. Szerk.: *Vadas Ferenc*. *Műzeumi Füzetek*. Kiadja a Béri Balogh Ádám Múzeum. Szekszárd, 1987. 106 old.

Palotai Krónika 1987. augusztus. A Kelemen László Művelődési Ház honismereti körének lapja. Csanádpalota, 1987. 12 old. (Soksz.)

Bazsó Dénes: Kelemen László, *Bazsó Dénes:* Tanyai telekreendezés, *Komoly Pál:* Kelemen László, Palota kamarai helység jegyzője, *Asztalos P. Kálmán:* Régi néphit Csanádpalotán, *Pánczél Józsefné:* A kenyér, *Pánczél Józsefné:* Jelenünk krónikája, A gyűjtemény gvarapítói, *Asztalos P. Kálmán:* Palotai mondásokból.

Papp Jakab: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Az Állami Könyvtérjesztő Vállalat és a Könyvértékesítő Vállalat közös reprint kiadása 1987. 376 old.

Az 1868-ban megjelent mű a következő fejezetekből áll: O-Buda koronai mező város; Felhévíz mező- város; A Nyulak- majd Szűz Mária, végre Sz. Margit szigete; Új Budavár; Kis Pest vagy Kelenföld; Alsó- vagy Vízváros; Országút, Újlak, Krisztinaváros és az összes külvárosokbeli világi épületek; A budai külterület; Általános tudnivalók Budavárosáról; Pest város és Szent helyei; A város és környékének egyes nevezetességei. A Függelékben (Szerk.: *Gazda István*) a következők találhatók: *Gajáry István:* Rupp Jakab, *Jancsó Éva:* A kötetben található latin és német nyelvű szövegrészek fordítása, *Gajáry István:* A Rupp Jakab által leírt épületek „utóélete” — Az épületekre vonatkozó 1868 utáni helyrajzi adatok és a szakirodalmi források válogatott jegyzéke.

Pécs és környékének postatörténete II. Kiadja a Magyar Posta Pécsi Postaigazgatósága. Pécs, 1987. 33 old.

1920-tól napjainkig.

Rab István emlékezete, 1886—1957. *Nagy magyar nevelők.* Kiadja az Öregdiákok Baráti Köre. Pápa, 1987. 261 old.

Schifferrné Szakasits Klára: Holtvagyányon. Könyv-értékesítő Vállalat, Bp., 1987. 336 old.

A szerző legújabb könyve a férje és apja letartóztatása utáni időket, a kitelepítés időszakát mutatja be 1950 és 1956 között.

Slezsák Imre. Edelény és környéke. *Edelényi Füzetek I.* Városi Könyvtár, 1987. 110 old.

Somogy megye múltjából 1. Levéltári Évkönyv 18. Szerk.: *Kanyar József*. Kaposvár, 1987. 412 old.

Borsa István: Csepelyi falukép 1412-ből, *Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban (25.), *Szakály Ferenc:* Egy végvári kapitány hétköznapijai (Horváth Márk szigeti kapitány levelezése Nádasdy Tamás nádorral és szervitoráival) (1556—1561), *Nagy László:* A visszafoglaló háború értékelésének változásai a magyar történetírásban és hadtörténetírásban, *Tóth Péter:* Somogyi határvizsgálatok tanulságai, *Péterffy Ida:* Oroszi Julianna (Horváth Ádám első házassága), *Szili Ferenc:* Vásárok Somogyban (1700—1848), *Bognár Tibor:* Fejezetek Szulok történetéből (1750—1812), *Kanyar József:* Fejezetek Dél-Dunántul reformkori népoktatás-történetéből, *Böszö Sándor:* Egyesülettipusok a dualizmus kori Somogyban (3.), *T. Mérey Klára:* Városiasodó településtipusok a századfordulón — Somogy megyei példák alapján (2.), *Andrássy Antal:* Somogyi katonák az első világháborúban és az oroszországi polgárháborúban (1914—1922), *Tilkoszkay Lóránt:* A magyarországi németiség történetének kronológiája (1938. márciustól—1945 áprilisáig), *Böszö Sándor:* Somogyi Levéltári Napok '86., *Böszö Sándor:* A Somogy Megyei Levéltár kiadványai és közművelődési munkájának 1986. évi krónikája.

Szabolcs-Szatmár megyei Szemle, 1987. 3. sz. Kiadja a Szabolcs-Szatmár megyei Lapkiadó Vállalat. Nyiregyháza, 1987. 255-405. old.

A városi cím elnyerésének 150. évfordulója alkalmából Nyiregyházával foglalkozó szám tartalmából: *Váci Mihály:* Én szőke városom, Szerkesztőségi köszöntő, *Csabai Lászlóné:* Településfejlesztés Nyiregyházaán, *Koroknai Gyula:* Nyiregyháza és a hajdúszabadság, *Margócsy József:* A régi Nyiregyháza régi partikái, *M. Oberlander Erzsébet:* Svájci cukrászok Nyiregyházaán, *Bene János:* A nyiregyházi „Baloldali Kör” programja, *Gulambos Sándor:* Nyiregyháza és a millennium, *Révay Valéria:* Finn kapcsolataink a századfordulón, *Legidősebb Marssó József:* Amit megirt és amit elhallgatott a Nyírvidék, *Murakózi Agota:* Művésztanárok a régi Nyiregyházaán, *Németh Zoltán:* A Mátyusföldről Nyiregyháza — kitérővel.

Szacsvay Éva: Baktancóltató betlehemezés Magyarországon és Közép-Kelet-Európában. Néprajzi tanulmányok. Akadémiai, 1987. 200 old.

Szaszkóné Sin Aranka: Nagykorós XVIII. századi összeírásai. *Magyar Személynévi Adattárak*, 77. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névku- tató Munkaközössége, Bp. 1987. 69. old.

Szathmári Károly: Csillagragyog . . . 100 hajdúszó- vati nepdal. *Folklór és Etnografia* 33. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* Kiadja a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék. Debrecen, 1987. 141 old.

100%. 1. kötet. Kossuth, 1987. 800 old.

A 100% című irodalmi és Művészeti Kultúrszemle, a Kommunista Magyarországi Pártja legális folyó- iratának első száma 1927 augusztusában jelent meg. A folyóirat a kiadó reprint sorozatának három köte-

tében jelenik meg. Ez évben az első évfolyamot tartalmazó 1. kötet lát napvilágot.

Székesfehérvári Műtőház húsz éve, 1969—1987. Kiadja a Vállalat. Székesfehérvár, 1987. 40 old.

Szili Ferenc: A cukorrépa termesztése Délkelet-Dunántúlon és a MIR kaposvári cukorgyára. Kaposvár, 1986. 400 old.

Szomszédok — hármás tükörben. A Magyar—Csehszlovák Történelmi Vegyesbizottság negyedszázada, 1945—1984. Szerk: *Szarka László.* Akadémiai, 1987. 320 old.

Szósziék és katedra. Tanulmányok dr. Tóth Kálmán professzor tiszteletére, 70. születésnapja alkalmából. Szerk: *Tóth Károly, Szűcs Ferenc.* Kiadja a Budapesti Református Teológiai Akadémia, Bp. 1987. 133 old.

Sztrinkó István: Népi építészet a Duna-Tisza közén. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 22. Szerk: *Ujváry Zoltán és Kotics József.* A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa. Debrecen, 1987. 133 old.

Szűcs Ernő: Bemutatók. Épületek, intézmények, együttesek Debrecenben. Megjelent Debrecen városra nyilvánításának 625. évfordulójára. Kiadja a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár és a Városi Könyvtár, Debrecen, 1987. 252 old.

Tanulmányok Nyírbátor és a Báthori-család történetéhez. Szerk: *Dám László.* *Folia historica et ethnographica* 1. Kiadja a Báthori Múzeum, Nyírbátor, 1986. 155 old.

Libisowska, Zofia: Báthori helye és szerepe a lengyel történetírásban. *Péter Katalin:* Báthori István, a fejedelmi hatalom megeremítője Erdélyben. *Benda Kálmán:* Báthori István tervei Magyarország egységének helyreállítására. *Kahler Frigyes:* Ország-egyesítési törekvések a XVI—XVII. században. *Buza János:* Pénzforgalom a Báthorikok korában. *Bán Imre:* A Báthoriak a régi magyar irodalomban. *Csuhány János:* A reformáció elterjedése a Nyírségben. *Takács Péter:* Protestáns személyiségek a magyar történelemben. *Entz Géza:* Nyírbátor műemlékei. *Jenei Károly:* Nyírbátor mezőváros százéves harca a Károlyi-családdal.

Tapolcainé Sáray Szabó Éva: A komáromi nyomdászat és sajtó 1849-ben. Szerk: *Kókay György.* *Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár*, 15. Kiadja a Komárom Megyei Tanács V. B. művelődési osztálya és a HNI Megyei Honismereti Bizottsága, Tatahánya, 1987. 74 old.

A tartalom: Komárom 1848—1849. A Siegler testvérek nyomdája, A Komáromi Értesítő, A Komáromi Lapok, a komáromi újságok szerkesztése, munkatársai, terjesztése és olvasói.

Táborverés. Főiskola Füzetek, Zsámbék 5. Az 1. Országos Honismereti Szakkörvezető-képző Tábor előadásai. Szerk: *Kovács József László.* Zsámbék, 1987. 217 old.

Kiss Z. Géza: A helytörténet fogalma és módszere — A magyar helytörténetírás története, *Marosi End-*

re: A nemzeti tudat és önismeret néhány időszere kérdése, *Vörös Károly:* Ajánlás dualizmus kori helytörténeti kutatásokra. *Andrásfalvy Bertalan:* Mit jelenthet a néphagyomány a jövő műveltségében? *Halász Péter:* A magyar népi műveltség sokszínű szövege, *Barsi Ernő:* A szellemi népraéről és gyűjtésének módszereiről, *Mendele Ferenc:* A műemlékvédelem és a honismeret mozgalom, *Veresegyházi Béla:* A helytörténet és a földrajz kapcsolata, *Gál József:* Honismeret-helytörténet Marcaliban, *Kovács József László:* A magyar irodalom topográfiai kérdései, *Mándli Gyula:* Helyismereti gyűjtemény kiépítése Szobon, *Kanyar József:* A levéltárak szerepe a honismereti mozgalomban, *Király Lajos:* Az általános iskolai honismereti szakkörök munkaterületei, *Turóczy István:* A honismereti táborok szervezése, kapcsolataik helytörténetéhez, néprajzhoz, régészethez, műemlékvédelemhez, *Kanyar József* nyilatkozatai, hozzászólásai.

T. Berezcki Ibolya: Népi táplálkozás Szolnok megyében. *Studia Folkloristica et Ethnographica* 19. Szerk: *Ujváry Zoltán és Bödi Erzsébet.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1986. 159 old.

Terestyéni Tamás: Az anyanyelvi kommunikációs kultúra néhány jellegzetessége Magyarországon. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp. 1987. 79 old.

A termelőszövetkezetek érdekében. Szerk: *Nóber Imre.* Kiadja a TFSZÖV. Tatahánya, 1987. 164 old.

Fejezetek a Komárom Megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Szövetsége húszéves történetéből, 1967—1987.

TERTA. Telefongyár Gyáregysége, negyedszázada., 1962—1987. Irta: *Birszky Márton, Tócsér Julianna.* Kiadja a Vállalat, Bp. 1987. 74 old.

Tóth Ferenc: Erdei Ferenc hadbírósi pere. *A József Attila Múzeum* füzetei, 53. Makó, 1987. 23 old.

Tóth Imre: Ipoly menti palóc tájszótár. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp. 1987. 290 old.

Berneceharati és vidéke népnyelve az 1930—1940-es évek fordulóján.

Új Mindenes Gyűjtemény 6. Szerk: *Balla Kálmán.* Madách, Bratislava, 1987. 171 old.

Kardos István: Körtvelyes-Hárskút (Hangsúlyok és kérdőjelek két jelentős műemlékünk történelmi párhuzamainak vizsgálatában). *Sándor Károly:* A lévai céhek történetéből. *Oszwald Árpád:* Egy örült teatrumjátékai (Egy múlt századi pamflet margójára). *B. Kovács István:* Egyházi intézmények — világi közösségek (Adalékok a Vály völgye társadalmi életéhez a jobbágyfelszabadítás előtt). *Angyal Béla:* Nadvágás és a nád földhasználása Gután. *Gyönyör József:* Adalékok Csehszlovákia népességének demográfiai fejlődéséhez. *Vadkerty Katalin:* Utószó.

Vadas Ferenc: Tolna megye múzeumai 1981—1985. A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve XIII/2. Szekszárd, 1986. 147 old.

Vajda Imre. Irta, szerkesztette és a dokumentumokat válogatta: *Barta László, Labádi Lajos, Takács Edit*. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési osztálya, Szentes, 1985. 54 old.

Vajda Imre földmunkás, kubikos, konyhakertész, a szocialista munkásmozgalom legtiszteltebb szentesi vezetője, a város első kommunista polgármestere. Ez a füzet vázolja Vajda Imre életpályáját, megszólaltatja egykori munkatársait, és fényképekkel, levéltári iratokkal, újságcikkkel mutat be részleteket életéből és tevékenységéből.

A városépítész múltja és jelene. Szerk: *Gaal József*. *Győri városépítész füzetek*, 1. Kiadja a Városépítész Egyesület és a HNF megyei-városi bizottsága, Győr, 1987. 44 old.

Veres József: Orosháza történeti és statisztikai adatok alapján: 1886. Sajtó alá rendezte és utószóval ellátta: *Szabó Ferenc*. *Bibliotheca Bekesiensis*, 28. Kiadja a Rózsa Gimnázium és Szakközépiskola. Békéscsaba, 1987. 183 old.

Veress D. Csaba: Napóleón hadai Magyarországon. Zrínyi, 1987. 352 old.

Veszprém megyei Honismereti Tanulmányok XII. Kiadja a HNF Veszprém Megyei Bizottsága, a Veszprém Megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya és a TIT Veszprém megyei szervezete. Veszprém, 1986. 285 old.

Hadnagy László: Előszó, *Nádasdy Lajos*: A pápai vizimalmok története, *Mithay Sándor*: A pápai legyveres polgárság, *Kövy Zsolt*: A 150 éve alapított Pápai Kaszinó története, *Németh Éva*: A pápai Jókai-kör története, jelentősége és szerepe Pápa város szellemi életében, *Büki Ferenc*: Pápa város jelvényei, *Huszár János*: Három és fél évtized Pápan a Pedagógus Művelődési Házban 1950—1985., *Rácz István*: Emlékezés Veszprém megye internacionalistáira, *Lakó István*: A bacsantermés-gyártás kezdetétől a pápai Poels cég államosításáig 1931—1949. A Pápai Hús-kombinát előtörténete, *H. Szabó Lajos*: Adatok a pápai járás termelőszövetkezeti mozgalmának történetéhez 1957—1961, *Toth Dezső*: Bibliográfia a kéziratok honismereti, helytörténeti művekről X.

Végh Oszkár—L. Vincze Judit—Tamáska Péter: A nyomtatott betű szabadságáért. A Nyomda- a Papír- ipar, a Sajtó és a Könyvkiadás Dolgozói Szakszervezetének története. Kiadja a Szakszervezet, Bp. 1987. 351 old.

Visszaemlékezések, naplójegyzetek a 25 éves orosházi Madrigál Kórusról. Összeáll: *Szokolay Balint*. Kiadja a Petőfi Művelődési Központ, Orosháza, 1986. 75 old.

Vitéz János levelei és politikai beszédei. *Magyar Ritkaságok*. Szépirodalmi, 1987. 544 old.

Válogatás a humanista főpap leveleiből és politikai beszédeiből. Számos közülük itt jelenik meg magyarul először.

Weszely Ödön emlékülés (1985). Baranyai Művelődés, 1986/2—3. sz. A Baranya Megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya kiadványa. Pécs, 1986. 126 old.

Brandstätter György: Előszó, *Komlói Sándor*: Weszely Ödön életútja, *Gáspár László*: Weszely és az elméleti pedagógia, *Bábosik István*: Weszely Ödön tudományépítő törekvéseinek tükröződése nevelésméleti munkáiban, *Szabó Ernő*: Weszely Ödön, a Népművelés szerkesztője, *Koltai Dénes*: Weszely Ödön és a 30-as évek állampolgári és politikai nevelési koncepciója, *Visegrády Antal*: Weszely Ödön rektori működése, dr. *Weszely Ödön* szakirodalmi munkássága (Bibliográfia), *Szatmáry Mihály*: Epilógus a Weszely Ödön Emléküléshez, *Koltics Pál*: A Dobszai Általános Művelődési Központ 10 éve, *Vastagh Zoltán*: Kutató-fejlesztő munka a kulturális egyenlőtlenségek csökkentésére, *Bokor Béla*: Köz-művelődési funkciók és fejlesztési elgondolások az általános művelődési Központban, *Surján Miklós*—*Horváth Eszter*: Baranya megyéről (Bibliográfia és Repertórium).

Zsupos Zoltán: Esztár néprajza. *Folklor és Etnográfia* 30. Szerk: *Ujváry Zoltán* és *Bódi Erzsébet*. A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa. Debrecen, 1987. 140 old.

Szociográfiai munkafüzetek

Az Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete (korábban Népművelési Intézet) az ifjúsági falukutató táborozás mozgalom segítése, tradícióihoz méltó folytatása érdekében, Szociográfiai munkafüzetek címmel kiadványsorozatot indított el.

Intézetünk 1981 nyara óta szervez falukutató, vagy másképpen szociográfiai táborokat. A falukutató tábor lényegében olyan csoportos gyűjtő- és kutatómunkát jelent, ahol fiatal értelmiségiek, egyetemisták, főiskolások és középiskolások, szakemberek vezetésével, a társadalomtudományok eszközeinek segítségével végzik ismeretszerző, ismeretnyújtó tevékenységüket. Alapvető célja az, hogy a városi környezetben felnőtt fiatalok bepillanthassanak a mai magyar falu (kisváros) életébe; ismereteket gyűjtsenek a település társadalmi, termelési szerkezetéről, kapcsolati rendszeréről. A rácsodálkozás élménye nagyban segít a faluval és a különböző társadalmi csoportokkal szembeni előítéletek leküzdésében, a mindennapi élet szervezési módjainak, konfliktusainak felismerésében, végső soron a választott hivatás, szakma jobb művelésében.

A táborozás ötlete nem új, hiszen közismert, hogy Magyarországon a szociografizálásnak, a falukutatásnak milyen mély hagyományai vannak. A két világháború közötti időszakban számos intézmény szervezett rövidebb-hosszabb ideig tartó „falujárást” ismerkedési és nemegyszer felvilágosítási, a szociális nyomorúságon segíteni akaró szándékkal. A táborok zömének életében már ekkor is döntő a pedagógiai elem, jóllehet voltak tudományos munkát végző munkaközösségek is (Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Pro Christo Falukutató Munkaközösség).

A háború után rövid ideig felelevenedni látszott a közösségi-tevékenységi forma, ám a politikai viharok és a valóságkutatók iránti bizalmatlanság egészen az 1960-as évek végéig lehetetlenné tette az újjáéledést. Az ELTE és a Radnóti Gimnázium diákjai törtek meg a jéget, a jászberényi tanítóképző, a gyöngyösi Művelődési Ház és a Népművelési Intézet táborai jelentették a folytatást. Kiszélesedett a táborozási mozgalom, egyre több intézmény egyre több helyen szervezett — különböző célzatú és kutatási tematikájú — táborokat. Az „extenzív” fejlődés automatikusan magával hozta az előzmények, az elméleti-módszertani segédanyagok és a tapasztalatok közreadásának igényét.

Igy született meg a Szociográfiai munkafüzetek ötlete, amely tartalmát, formáját és célját tekintve is voltaképpen két, egymáshoz szorosan kapcsolódó sorozator takar. Az egyik komolyabb, érleltebb munkákat, dokumentumokat, korábban megjelent, de ma már hozzáférhetetlen cikkeket, könyveket, sokszor méltatlanul elfelejtett írásokat tartalmaz; a másikkban pedig részanyagokat: beszámolókat, a gyakorlati munka elméleti megalapozását, módszertani segítséget szolgáló tanulmányokat, műhelytanulmányokat találunk.

A „két-sorozat” céljában is különbözik: az elsőnél a kulturális értékmérő misszió (munkavállalás, folytonosságigény, könyvkiadási házagpótlás), a másodiknál a pedagógiai szándék az elsődleges. A társadalmi folyamatok megértése pusztán empirikus úton nehezen képzelhető el, szükség van módszertani „vezérfonalakra”, alap- és háttérinformációkra, tehát olyan segédanyagokra, amelyek a gyakorlati munkát megkönnyítik. De legalább ennyire fontos a terepmunka során begyűjtött információk, tapasztalatok közreadása is. Jóllehet a táborozási mozgalomnak nem célja monográfiák, kiértelt tanulmányok, profi helytörténeti—szociológiai munkák készítése, de az elvárható, s pedagógiai-módszertani szempontból is indokolható, hogy az élményeket rögzítsék, az információkat dokumentálják.

Ennyi röviden a Szociográfiai munkafüzetek előtörténete. A sorozatban eddig megjelent kiadványok sikere alapján talán abban is bízhatunk, hogy lesz folytatása, „utőtörténete” is.

Nyilas György

A Szociográfiai munkafüzetek „első” sorozatában eddig megjelent kötetek

1. Dokumentumok 1934—1940. Programok, módszerek, kritikák. Szerk.: *Némedi Dénes*. Bp. 1984. 143 old.

A könyv a szociográfia, a társadalomkutatás és a honismeret iránt érdeklődő szélesebb értelmiségi közönségnek nyújt lehetőséget arra, hogy a két világ háború közötti népies szociográfia közeleti környezetébe, jellegzetes dilemmaiba bepillantasson. A három egységre tagolt kötet első része *Programok* cím alatt fogja össze azokat a cikkeket — elsősorban Szabó Zoltán írásait —, amelyekben körvonalazódik a népies szociográfiai mozgalom ideológiája, s egyúttal betekintési nyújtanak a mozgalom ifjúsági szervezeteinek életébe. A *Módszerek* című második fejezetben Németh László, Erdei Ferenc, Reitzer Béla és Ortutay Gyula írásai olvashatók. A népies szociográfia módszereire és eljárásaira vonatkozó négy, alapvető fontosságú cikk található meg itt együtt. Bibó István és Veres Péter vitacikkeit tartalmazza többek között a kötet harmadik, *Kritikák* című része. A közzétett hat írás értékelési azokat a vitákat, amelyek a népies szociográfiát a harmincas évek második felétől körülvevették.

2. Az 1970-es 1980-as évek szociográfiai táborai. Szerk.: *Láng Katalin és Nyilas György*. Bp. 1984. 208 old.

A kötet legkorábbi írása 1971-ben keletkezett — abban az időben, amikor újjáéledt az országban a falukutató mozgalom, a szociográfiai táborok szervezése. A táborok életét bemutató dokumentációkat, az időközben felgyülemlett tapasztalatokat teszi közzé ez a könyv, négy részre csoportosítja az anyagot. Az első, legnagyobb részében a táborozásról szóló beszámolók, a másodikban az adott településről írt részanyagok, majd a kutatási tervek, s végül a táborozási munkaprogramok olvashatók. Az anyag nagy segítséget nyújt az ifjúsági-közösségi mozgalom számára.

3. Szociológiai tanulmányok Nagykanizsáról. Szerk.: *Gerencsér Tibor*. 1986. Nagykanizsa Város Tanácsával, Nagykanizsa Bp. 141 old. + mell.

A Nagykanizsai Városi Tanács 1985-ben megbízást adott a város társadalmi és kulturális életét vizsgáló szociológiai kutatómunkára. E munka eredményeit tartalmazza, összegzi a kötet Nagykanizsa társadalmi és kulturális életéről; társadalmi és településszerkezetéről; a város kulturális infrastruktúrájáról (az iskolai és az iskolán kívüli művelődés adottságairól és lehetőségeiről); a helyi közvéleményről és az általános iskoláról, valamint a kultúra helyi finanszírozásának lehetőségeiről, s kurlátáiról. A zárótanulmányokat a kisebb területi egységeket bemutató esettanulmányok és térképek egészítik ki.

4. Kemse. Részletek az Elsüllyedt fafa a Dunántúlon c. könyvből. Szerk.: *Lipp Tamás*. Bp. 1986. 140 old.

A Pro Christo Diákok Háza falukutató munkaközössége 1936-ban szociográfiát adott ki az ormánsági Kemséről, amelyben a 30-as évek magyar társadalmának egyik legsúlyosabb életkérdését, az egykeproblé-

mát mutatták be, a maga tárgyilagos valóságában, egyetlen falu társadalmának megrajzolásával. Ötven év múltán először olvashatók ebből, a ma már alapvető szociográfiai műnek számító kötetből részletek, kiegészítve egy alapos bibliográfiával, amely két témakörre terjed ki: A Kemse-kötet a korabeli sajtóban, 1936-tól 1937-ig, és A Kemse-kötet utóélete 1938-tól 1976-ig.

5. Dudar 1937. Szerk.: *Lengyel András és Simon János*. Bp. 1986. 220 old.

A két háború közötti szegedi diákmozgalmi tevékenység (Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma) szociográfiai munkáját mutatja be a kötet, többek között Reitzer Béla, Tomori Viola, Buday György írásaival. A kollégium által szervezett falumunka egyik legfontosabb eseménye az 1937. szeptember 7. és 17. között, Dudaron megrendezett nemzetközi konferencia volt. Ennek dokumentumait gyűjtötték egybe a szerzők — negyvennyolc évvel a dudári vállalkozás után.

6. Reitzer Béla válogatott írásai I—II. Szerk.: *Lengyel András*. Bp. 1986. 149 és 159 old.

Reitzer Béla munkásságának minden fontosabb területét képviseli az egybegyűjtött tucatnyi írás. A kötetek szociográfiai elméleti, módszertani és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó cikkei egyúttal a magyar szociológiai gondolkodás történetének dokumentuma is. A gyűjteményben nem szereplő írásokról, valamint a Reitzer Béla-irodalomról a 2. kötet végén található bibliográfia nyújt tájékoztatást.

7. Diagnózis és terápia I—II. Magyary Zoltán társadalomszervező tevékenysége. Szöveggyűjtemény. Szerk.: *Andrássy Maria*. Bp. 1986. 148 és 115 old.

Magyary Zoltán a két világháború közötti időszakban a magyar közigazgatás tudomány legnagyobb hatású egyénisége volt. Írásaiból az elmúlt évtizedben mégis mindössze egyívnyi anyag látott napvilágot. E mulasztást pótolja a kétkötetes szöveggyűjtemény, melyből megismerhető Magyary Zoltán mint tudományszervező és művelődéspolitikus, közigazgatási kormánybiztos és tudós, szociográfus és társadalomszervező. A gyűjteményt munkásságáról szóló válogatott irodalomjegyzék egészíti ki.

Terveink szerint az 1988—89. évben megjelenő kötetek a következők

Az Erdélyi Fiatalok falukutató mozgalma a két világháború között. Szerk. és bevezető tanulmány: *Bretter Zoltán, Bányai Emőke*.

Fahurajz. Válogatás a Falukutató Intézet 1935. évi pályázatainak dolgozataiból, Válogatta és bevezeti: *Torkos Veronika*.

Venczel József: A falumunka útján. Az erdélyi szociológus tanulmányainak gyűjteménye. Szerk. és bevezető tanulmány: *Szekely András Bertalan*.

Magyar falu, magyar parasztság. Faluszociológia 1945—1948 között.

Későbbi tervünk: Válogatások, gyűjtemények *Buday György, Tomori Viola, Kovács Imre, Szabó Zoltán, Muharaj Elemér* írásaiból.

A Szociográfiai munkafüzetek „második” sorozata a következő bevezetővel indult 1983-ban

Munkafüzetekben elsősorban olyan részanyagokat, dolgozatokat adunk közre, melyek a Népművelési Intézet szociográfiai táborozásai, téli népművelési gyakorlatai, szakmai, társadalomismereti továbbképzései termékeként születnek.

Ezeknek a szociográfiai táboroknak nem érett szociográfiaiak és nem egyéni tevékenységei tükröző alkotások létrehozása az elsődleges céljuk, hanem csoportos, pedagógiai szándékú, valóságismereti folyamatok, előkészítő vagy záró dolgozatok terjesztése, az ilyen munkát segítő tanulmányok ismeretése.

Köteinkben azt a fajta nyers állapotot próbáljuk megörökíteni, mely nem a kész, mívesen csiszolt műre jellemző és nem a végeredményt tartalmazza, hanem — mások okulása végett — a kialakulás folyamatát, gondjait és buktatóit is, azzal együtt, hogy a munka egészének irányultságát, majd megszülető tartalmát is sejteti.

Táborainknak, gyakorlatainknak és a munkaanyagok közzétételének célja, olyan együttes tevékenység életre segítése, támogatása, melyek a kulturális és a kulturális teendőket a mindennapok meghatározottságainak fényében értelmezik és igyekeznek elkerülni a belterjes, elvont szakmaiság mindenféle zsákutcáját.

Földiák András

1. Márkus István: Első áttekintés. Bp. 1983. 51 old.

2. Tóth László: A társadalmi nyilvánosság néhány intézménye Besenyőtelken. Bp. 1983. 28 old.

3. Elek István: Hátrányos helyzetű mezőgazdaság, leértékelt vidék, gyarmatosított falu. (A falu az utóbbi másfél évtized szociográfiai irodalmában.) Bp. 1984. Népművelési Intézet, 65 old.

4. Kovács Imre—Kuczi Tibor: A háztáji gazdaságok vizsgálatának módszereiről. (Szociográfiai, honismereti segédanyagok.) Bp. 1984. 52 old.

5. Székely András Bertalan: A közép-kelet-európai eszméje a magyar tudományban, közgondolkodásban és közművelődésben. Bp. 1984. 61 old.

6. A szociálpedagógia műhelyei. (Beszámoló az ELTE népművelés szakos hallgatóinak gyakorlatairól.) Bp. 1984. 71 old.

7. Eszik Zoltán—T. Kiss Tamás: Egy kísérlet három szakasza. Bp. 1985. 158 old.

8. A kultúra mecénásai Kiskunhalason. Lehetőségek, kényszerek és korlátok a kultúra helyi finanszírozásában. Szerk.: Marschall Miklós és Nyilas György. Bp. 1985. 217 old.

9. Hajósi mozaikok. Szerk.: T. Kiss Tamás. Juhász Gyula Tanárképző Főiskolával Szeged—Bp. 95 old.

10. Pethő László—Farkas Ferenc: Két tanulmány Jászszentandrásról. Bp. 1986. 123 old.

Előkészületben:

Székely András Bertalan: Rendezni végre közös

dolgainkat. —Kiss József: Egy falukutatás vázlata. (Homokmégyi műhelytanulmányok) — Valuch Tibor: A hagyományos világ alkonya. (Mezőgazdaság és kollektívizálás Homokmégien 1956—1961.) — Csoba Judit: Ingázás, bejárás, elvándorlás. (Homokmégyi műhelytanulmányok).

Tervek 1988—89-re:

Tardosbánya. Szerk.: Talyigás Katalin, Hegyesi Gábor — Visszaszámlálás Rudabányán. Szerk.: Cséfalvay Zoltán —Tóth László: Agrárfejlődés és paraszttársadalom a népi írók munkáiban. — Császi Lajos: Falusi értelmiség a századfordulón. — Szociálgeográfia Szerk.: és bevezető tanulmányt írta: Cséfalvay Zoltán. — Lokális kultúra — helyi finanszírozás. Szerk.: Nyilas György.

Gyakorlati tudnivalók

A Szociográfiai Munkafüzetek első sorozata könyvárusi forgalomba került, árazott kiadvány. A második sorozat ingyenes füzet. Valamennyi megjelent kötet hozzáférhető és kölcsönözhető az Országos Közművelődési Központ Szakkönyvtárában. Cím: 1251 Budapest, Corvin tér 8. Nyitva tartás: hétfő—csütörtök 10—16 óráig, péntek 10—15 óráig. Telefon: 151-348.

Az első sorozat köteteiből az alábbiak még megvásárolhatók:

KEMSE (részletek az „Elsüllyedt falu a Dunántúlon” című 1936-ban megjelent szociográfiából) A/5; 140 oldal; 40 Ft

REITZER BÉLA VÁLOGATOTT ÍRÁSAI I—II. A/5; 308 oldal; 40 Ft

DIAGNÓZIS ÉS TERÁPIA I—II. (Magyar Zoltán társadalomszervező tevékenysége) A/5; 263 oldal; 60 Ft

Kaphatók a helyszínen Hargitai Máriánál (Telefon: 159-657/16 és 151-348) az Országos Közművelődési Központ Szakkönyvtárában vagy megrendelhetők a fenti címen Kiss Mihálynál.

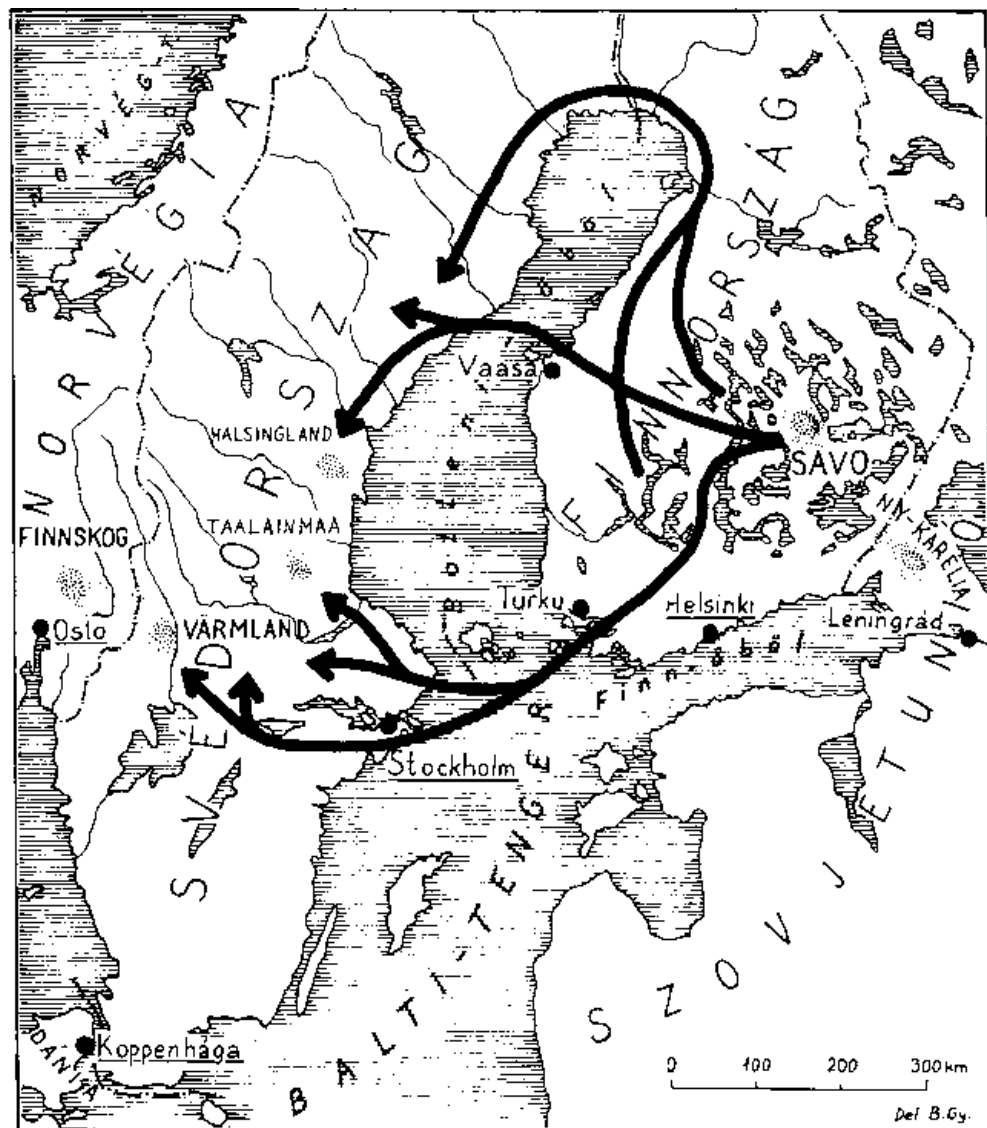
A közeljövőben megjelent kötetekre szívesen regisztráljuk az előrendeléseket. Nagyobb igény, illetve megrendelés esetén az elfogyott kötetek újranyomása sincs kizárva.

A második sorozat köteteiből még rendelkezésre áll a következő: Pethő László—Farkas Ferenc: Két tanulmány Jászszentandrásról. Megrendelhetők az OKK Oktatási Osztályán levélben.

A fenti információkat 1987 októberében zártuk le.

Az erdei finnek vándorlásának feltételezett iránya

(A cikket lásd az 57. oldalon)

Szatory Győző:

Faművesség

(*Mezőgazdasági, 1986. 166 old.*)

Termékeny esztendő volt az 1986. azok számára, akik a fát mint anyagot megismerni, s felhasználásának módjait, technikai fogásait elsajátítani szándékoznak. A Műszaki Könyvkiadó műhelyéből került a boltokba Szász Tibor két igen értékes könyve, a *Famunkák szakszerűen* és a *Famunkák jó szerszámmal*, elsősorban a szabad idejüket hasznosítani kívánóknak kínálva megszívlelendő tanácsokat barkácműhelyük felszereléséhez, és az ott folyó munkavégzéshez. Szatory Győző munkája pedig úgy kívánja népszerűsíteni a fás mesterséget, hogy a történeti és néprajzi háttér feltárását is igéri.

A szerző érdeklődése igen szerteágazó, témáját a legtöbbször igyekszik átfogni. Könyve súlyponti részének tagolására rendező elvként a technológiákat választja (lafaragás, faesztergályozás, kerégmunkák, vágás, hajlítás, építéset, ácsolás), külön fejezetben tárgyalja az asztalos-, bogár- és kádarmesterséget, valamint — szóhasználatával élve — a „háztáji faművességet”, a fejfafaragást, a hangszereket és a játékokat. A fejezeteken belül egységben tárgyalja a fából készült termékek funkcionális, formai és szerkezeti megvalósulását és megismerteti az illető szakterület szerszámkészletét is.

A szerző témája kifejtését a famunkák anyagi alapját jelentő erdők tárgyalásával kezdi. Nem felelkezik meg a fa alapvető szerkezeti felépítésének, fizikai tulajdonságainak, valamint a különböző eredetű fahibáknak ismertetéséről sem. Igaz, csak érintőlegesen, de a fához kapcsolódó folklorjelenségekre is kitér.

Szatory Győző a hagyományos népi faművességet elemzi, de munkája mégsem néprajzi szaktudományos jellegű, hanem ismeretterjesztő mű. Várható olvasótáborra tehát nem, vagy csak részben lesz birtokában a néprajzi alapismereteknek, ezért elengedhetetlen néhány bíráló észrevétel.

A fa használatát, a népelemben betöltött szerepét a szerző által célul kitűzött részletességgel a rendelkezésre állott terjedelemben áttekinteni nem lehet. Ha mégis megkísérli, annak veszélye áll fenn, hogy a téma egészét reprezentáló példák egyeduralkodóvá és esetlegessé, netán önkényessé válnak. Ezt nem sikerült elkerülnie. A szerző a termékek, technológiák és szerszámok megjelölésére szolgáló táji-népi terminológiákat utalás és sok helyen feloldás nélkül használja.

Ez túl azon, hogy helyenként az értelmezést is megnehezíti, az egyébként precíz leírás kizárólagosságát, általános érvenyre jutását, ezáltal a népi kultúra egyöntetűségét sugallja. Ugyancsak a terjedelmi korlátokat figyelmen kívül hagyó célkitűzés eredménye a rendkívül mechanikus, semmitmondó kiséreletek sora a történeti áttekintésre.

Kifogásolható a szerző népművészetről vallott állásfoglalása, hogy tudniillik a könyve címében foglalt „műves” kifejezés a vizsgált tárgyak jelzőjét, vagy készítőjét jelenti-e? Nyilvánvaló ellentét feszül ugyanis ilyen tekintetben egy pástorfafaragás és egy ruhaakasztó kampó, vagy rúd között. Nem tesz jót a kérdésnek — a laikusokban téves képzeteket kelthet — az ösművészetekkel vont felületes párhuzam sem. Itt annak a kölcsönhatásnak a részletesebb megvilágítását láttuk volna szükségesnek, ami a tárgyak és funkciójuk, valamint díszítőműveik között áll fenn.

A könyv tagolására alkalmazott módszer nagyon következtelen, nem segíti a „faművesség” szövevényes útjain való eligazodást. Ha elfogadjuk, hogy a rendező elv a *technológia*, akkor a faragás, az esztergályozás mellett joggal követelhetne magának helyet pl. a fűrészelés és a gyalulás is. Vitatható, hogy ilyen értelemben a vágás és a hajlítás önálló tárgyalása jogosult-e, de az mindenképpen aránytalanság, hogy ha terjedelemben nem is, de súlyukban megegyező mértékkel szerepelnek ezek az egy címszóba összesűfolt bogár-, kádár- és asztalosmesterségekkel. Az ácsolás (főként az építkezés!) és a fejfafaragás pedig sem nem mesterség, sem nem technológia, hanem *technológiai* vagy *művelési sor, munkafolyamat*, a hangszer és a játék pedig egy negyedik kategória *termék*. E kusza gondolatmenet helyetti célszerűbb lett volna valamelyik vonalat következetesen végigvinni, s akkor talán kézzelfoghatóbban lehetett volna körülírni a háztáji faművesség fogalmát is, ami ebben a formájában nagyon alakatlan és esetleges. Mindenesetre bármely rendszerben, de nagyon hiányoljuk a kosárfonás tárgyalását.

Azért már részben a kiadót terheli a felelősség, hogy a könyv sem a szövegben, forrásai megjelölésénél, sem pedig az ábrák származási helyeinek közlésében nem következetes.

Sajátos olvasmány Szatory Győző könyve. Aki indíttatást érez a téma iránt, annak számára hasznos olvasmány lehet, aki azonban néprajzi szempontok szerint is el akarja mélyíteni tudását, az legalább a kőtet végén ajánlott szakirodalomban okvetlenül tájékozódjék.

Fejér Gábor

SZOBROK ÉS VERSEK

A VI. sz. honismereti rejtvény helyes megfejtése

1. Megfejtendő kérdéseink első pontja Mátyás király budapesti szobraival foglalkozik. Ezek közül minden bizonnyal a Várpalota Oroszlános kapu mellett álló, Mátyás kútja nevű szoboresorozat — *Szrobl Alajos* 1899-ben készült alkotása — a legismertebb, s éppen ezért figyelemzettünk 1. megfejtendő kérdésünk döntő betűs szavával, hogy *Pesten*, tehát nem Budán álló, egész alakos Mátyás szobor helyének megjelölése a feladat. Ezt a páncéltöltőzetet Mátyás szobrot a *Rákóczi út és a Szentkirályi utca találkozásánál álló sarokházon* pillanthatjuk meg —, ha tekintetünket az emelet magasságába emeljük. A szobrot *Mayer Ede* készítette 1902-ben.

Az Oroszlános kapu közelében álló szoboresorozat főalakja a vadászatot kedvelő Mátyás. Az elejtett szarvas mellett álló király büszke alakját a neves művész szerencsés ihlettel emelte a kompozíciónak abba a magasságába, amelyet a nagy uralkodó népünk történeti tudatában is elfoglal. A szobor mellékalakjai között ott láthatjuk *Vörösmarty Szép* Ilonka versének címódóját.

A Szózat költője irodalmunk e nem halványuló fényű gyöngyszemében bizonytalan hitélű Mátyás mondat dolgozott fel, mesteri módon mutatva be nagy királyunkat rokonszenves emberi mivoltában, s nem kevesebb lélektani elmélyedéssel alkotva meg klasszikus költészetünk bájos nőalakját, kinek megkapó sorsában a költő *Perczel Etelka* iránti reménytelen szerelmének átélése is visszhangzik. Akár igazolható azonban, akár nem a *Peterdy* család hagyománya (eszerint a Mátyásba reménytelenül szerelmes *Peterdy Ilonka* lett volna a monda Szép Ilonkája), melyet *Vörösmarty Fáy András* Fót mellett préházában, a híres „Fóti dal” színhelyén ismerhetett meg, nemcsak a budavári Mátyás kútja előtt, hanem honismereti országjárás közben, mind a „Vértes belsejében”, mind pedig Fót környékén emlékeztetünk Mátyás király és Szép Ilonka nemzeti múltunkat idéző, megkapó történetére.

2. Második feladott kérdésünk arra figyelmeztet, hogy a világvárossá fejlődött Budapest modern közlekedési eszköze, a villamos több nem költőnk alkotásaiba is bele került. Ezek közül bizonyára *József Attala* bájos alkotójának sorai a legismertebbek, melyben a nagyváros peremén otthonos költő már a legkisebbek szökőcsévével számolva dudolja: „*A villamos is aluszik . . . Aludjál szépen kis Balázs.*” De már *Tóth Árpád*, a Nyugat folyóirat első nagy nemzedékéhez tartozó nagy formaművész is Köröti hajnal című remekében utólrétegetten bravúrral rajzol erős szociális érzékenységre valló társadalmi háttérrel a városszéli reminiscenciákat ébresztő utcakép mögé, s ebben a villamos is mintegy főszerephez jut: „*. . . üveges szemmel aludtak a boltok, / s lombhán sópörtek a vad kővidék / felvert porában az lémos vidék, / mint lassú dzsinnek, rosszkedvű koboldok.*”

„*. . . Bús gyárzsíréná bűgött, majd kopott / sinjén villamos jajdult ki a térre: / nappal lett, indult a józan robot, / s már nem látták, a Nap mint dobott / aranycsókot egy munkáslány kezére.*”

A Nyugat-nemzedék másik nagy költője, *Kosztolányi Dezso* A bús férfi panasza (1942) egyik verskezdetében is szerepelteti a villamos szót. Ő már csak mind a pesti utca egyik mindennapi tartozékát említi: „*Lecsuklik minden pilla most, / nem is találsz több villamost.*”

3. Rejtvényünk harmadik megválaszolandó kérdése egy másik (szintén nyugatos) nagy költőnk egyik szép versét idézi emlékeztetünkbe. *Babits Mihály*: A csengettyűsüti c. költeménye a régi Pest egy hétköznapi hajnali „intézményét” jeleníti meg, de másként, mint *Tóth Árpád*. Ott a költő átéli és érzékelteti a sivár társadalmi háttérrel. *Babits*, a hétköznapi, sőt néha visszataszító témát választó francia szimbolista költők (*Baudelaire*) példáját követve szinte tudatosan mellőzi ezt. A 20-as évek Budapestje, Lovaskocsista végzett hajnali szemétszedésének elemei, hitelesek ugyan, („*súlyosan döbög a méltóságos nagy szekér, / nyílnak az ajtós fedélek, melyek a tág kocsi takarják*”), de a vers, nagyon is megszüpítve, valóság fölötti költői szférába emeli őket. A szemetet a kapunk elé kihordó vicék és cselédlányok sorlatát állnak, mint királynak. „*Ugy tartja, nyújtja valla, karja / az adományt, a drága ládát / mint antik urnát régi szobrok; / s amint a vak szekérbe önti / ezüstből látsz fellengni fodrot / a por gyémántját, füst ezüstjét, / szent áldozatnak ritka füstjét. . .*”

*Babits*nak van sokkal realisabb szemléletű nagyvárosi verse is: a gyermekcipőben járó mozit egy tanulatlan szerelmespár szemével látató pompás Mozgófénykép. Később pedig több költeménye mutatja a társadalom és a nemzet gondjaival való mélyseges azonosulását, a nagy békeversektől, a Fortisszimo-tól, A gyémántszóró asszonytól és társaitól egészen a bizonyos értelemben szintén „világvárosi” témájú *Jónás* könyvéig.

Morvay Péter

A Honismereti rejtvényverseny hatodik fordulójára beérkezett helyes megfejtések közül a következők nyertek könyvjutalmat: *Fehér Jánosné* Abony, *Fodor Tamás* Bp., *Hajdú Rita* Bp., *Horváth David* Bp., *Mátyás Krisztina* Bp., *Turóczy József* Abony. A könyveket postán küldjük el.

HONISMERETI REPERTÓRIUM

Az 1988. év első felében megjelenik a Honismeret folyóirat eddigi 15 évfolyamának tematikailag rendezett, egyesített mutatója, amely tárgyszakok szerint közli a megjelent cikkeket, továbbá földrajzi és névmutató könnyíti a tájékozódást.

A Repertórium megjelentetésével segítséget kívánunk nyújtani a Honismeret olvasóinak és a honismereti mozgalom iránt érdeklődőknek, hogy könnyebben hozzáférhessenek a 15 évfolyamban megjelent különböző témákhoz.

A Honismeret már eddig is jelentős segítséget adott a helytörténet, a néprajz, az üzemtörténet és a honismereti mozgalom más témaköreivel foglalkozóknak. Úgy gondoljuk, hogy hasznos lesz Önnek, valamint a könyvtáraknak, iskoláknak, szakköröknek, vagyis a mozgalom minden munkásának, ha előfizeti a Honismeret Repertóriumát.

Kedves Olvasónk!

Kérjük, hogy a megrendelőlapot szabvány méretű borítékban, bélyeggel ellátva szíveskedjék címünkre elküldeni.

HONISMERET SZERKESZTŐSÉGE

Budapest Pf. 6.
1360

Megrendelem a Honismeret Repertóriumát

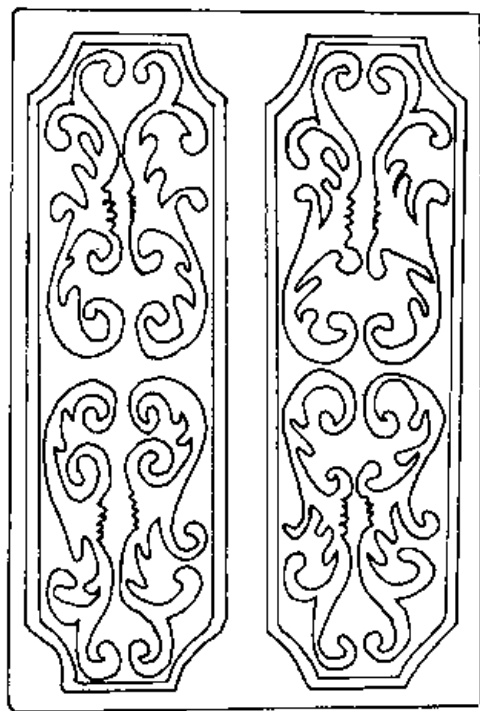
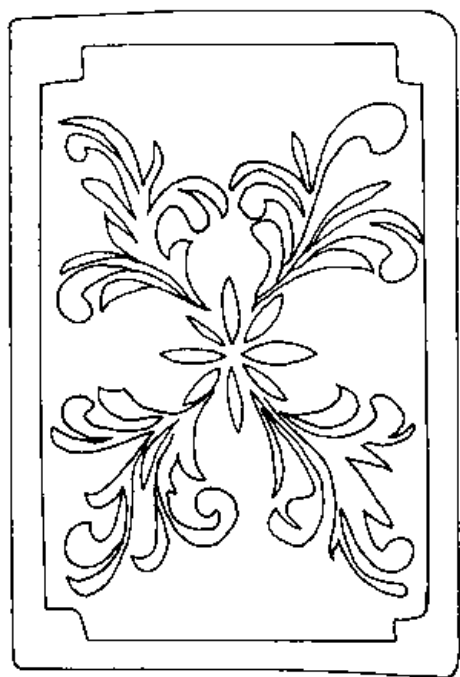
..... példányban

Név:

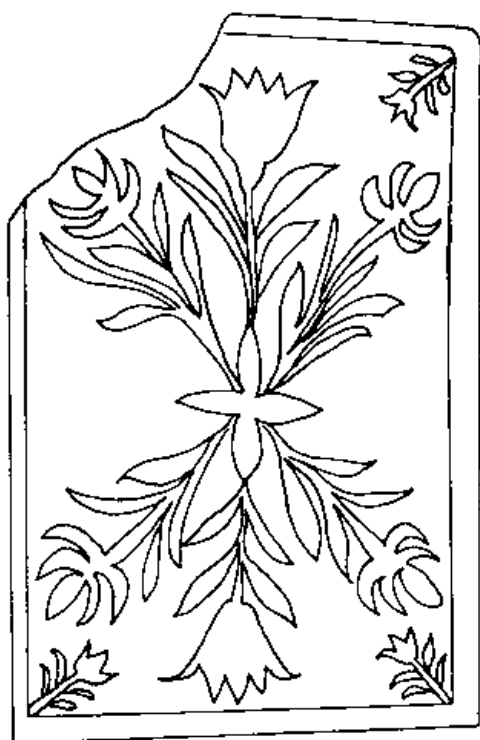
Lakáscím, irányítószám:

.....

.....
aláírás

Kézdivásárhelyi kályhacsempék

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Adalékok a XVI.—XX. századi magyar művelődés történetéhez. Szerk.: *Bálint István János. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai*, 2. Bp. 1987. 269 old.

Szabó Géza: A völégény és a jegyes teológiai allegóriája Bogáti Fazekas Miklós munkájában, *Szabó András*: Ecsedi oráció: magyar nyelvű politikai beszéd töredéke 1608-ból, *Kevcházi Katalin*: Gályarab-prédikátorok kiadatlan levelei, *Monok István*: Zrinyi Miklós könyvtára és a többi horvátországi magángyűjtemény a XVII. században, *Szabó György*: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára (Pápa) története, *Sz. Nagy László*: Ceglédi Szabó Pál dunántúli református püspök könyvtárának kötetei, *Ortvös Péter*: Egy főúri könyvtár 1772-ből, *Toth István György*: Paraszti írástudás a körmendi uradalomban a XVII.—XIX. században, *Halász Imre*: Tóth Balázs protestáns népiskolai tanterve, *Nagy Csaba*: dr. Mandl Lajos a francia diplomácia szolgálatában, 1848—1849. *Hörsik Richárd*: Sárospatak pécsettörténete, *Sas Péter*: A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet, *Dippold Péter*: Benda Kálmán műveinek bibliográfiája.

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke, 2. kötet. 4. füzet: 1290—1301. *Szentpétery Imre* kéziratának felhasználásával szerk.: *Borsa Iván. MOL kiadványai II. Forráskiadványok 13.* Akadémiai, 1987. 340 old.

Bajcsy-Zsilinszky Endre, 1886—1986. Tudományos tanácskozás. Kiadja a HNF és a TIT. Bp. 1986. 73 old.

Pintér István: Bajcsy-Zsilinszky Endre politikai és társadalmi munkássága, *Pozsgay Imre*: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a népfrontpolitika, *Vigh Károly*: Bajcsy-Zsilinszky Endre külpolitikai koncepciója, *Tilkovszky Lőránd*: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a nemzetiségi kérdés, *Vida István*: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Független Kisgazdapárt, *Barcs Sándor*: A kortárs és harcostárs szemével.

Balpatáki Béla: Fejezetek Sajólad történetéből, 1387—1987. Kiadja a Római Katolikus Egyházközség. Sajólad, 1987. 103 old.

Balogh István: Regeszták Szatmár vármegye jegyzőkönyvéből: 1593. május 1—1616. augusztus 6. *Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár közleményei II. Közlemények, 1.* Nyíregyháza, 1986. 256 old.

Barcza József: Bethlen Gábor, a református fejedelem. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya. Bp., 1987. 215 old.

Barsi Ernő: Sály. *A Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai XVII.* Miskolc, 1987. 209 old.

Egy búkkalji falu hagyományos gazdálkodás idején: Adatok a falu múltjából, A sályi ház és szobabelső, Öltözködés és textilák, A sályi ember és az erdő, Állattenyésztés, Földművelés, Szőlőművelés, Kert, gyümölcs és táplálkozás, Népszokások, Népzenei hagyományok, Irodalom.

Barta Tibor—*Petrik Ágnes*: Magyar köztársaság, 1911—1913. Történet és repertórium. *Csongrád megyei füzetek, 17.* Somogyi-Könyvtár kiadványa. Szeged, 1986. 102 old.

Bartha Antal: A magyar honalapítás. *Pallasz könyvek*. Tankönyvkiadó, 1987. 140 old.

Bartoinek Emma: A magyar királykoronázások története. Akadémiai, 1987. 178 old.
(Az 1939-ben megjelent mű reprintje.)

Bauxitbányászat a Bakonyban. Szerk.: *Gábori Vilmos, Szepeshgyi István*. Kiadja a Bakonyi Bauxitbánya Rt. Tapolca, 1987. 264 old.

Bállók László: A mezőtúri tűzoltóság története. Kiadja a Tűzoltóparancsnokság. *Mezőtúri helytörténeti füzetek, 8.* 1986. 94 old.

Bándi Zsuzsanna: Körmend a középkorban. Szerk.: *Vizi László*. Kiadja a Városi Tanács V. B. Körmend, 1987. 139 old.

Benedek Elek: Honszerző Árpád. Mondák Benedek Elek gyűjtéséből 1—3. Kiadja a Ságvári Nyomdaipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet. Bp., 1986. 174, 193, 202 old. (Bibliofil)

Beneschofky Ilona—Scheiber Sándor: A budapesti Zsidó Múzeum. Corvina, 1987. 252 old.

Berényi Kalendárium 1988. Fel. szerk.: Tomka Mihály. Kiadja a Baráti Egylet. Mezőberény, 1987. 127 old.

Berényi Sándor: A magyar népi demokratikus állam közigazgatása, 1944—1945. *Négy évtized*, 12. Kossuth, 1987. 227 old.

Bisztra Andreeva Cvetkova: A várnai csata. Gondolat, 1987. 340 old.

1444-ben Várnánál megpecsételődött a balkáni államok sorsa, több évszázadra török uralom alá kerültek, mivel kudarcba fulladt az európai országok törökellenes összefogása. Az eseménynek számos magyar vonatkozása is van.

Blaňa Lujza naplója. Közreadja, a kíséző tanulmányt és a jegyzeteket írta Csillag Ilona. Gondolat, 1987. 341 old.

A Boldogasszony papucsa. Nevek és legendák. Rajz: Simkó Veronika. Móra, 1987. 42 old.

Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban. Zrínyi, 1987. 432 old.

Borsi József: Bajcsy-Zsilinszky Endre a történelmi irodalomban, 1957—1985. Kiadja a Bekés Megyei Könyvtár. Békéscsaba, 1986. 53 old.

Válogatott, annotált bibliográfia.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye a történelemben. Összeáll.: Veres László és Csorba Csaba. Kiadja a Megyei Levéltár. Miskolc, 1987. 30 old.

Borsódy Mihály: Emléktöredékek, tanulmányok az édesipar múltjából. Kiadja a MÉTE Édesipari Szakosztály Ipartörténeti Munkabizottsága. Bp., 1986. 186 old.

Buda expugnata, 1686: Europa et Hungaria, 1683—1718. 1—2. *A török kiűzésének európai levéltári forrásai*. Szerk.: Bariska István, Haraszt György, Varga J. János. Budapest Főváros Levéltárának kiadványa. Bp., 1986. 1287 old.

A Budapest XXII. kerület Kossuth Lajos utcai Általános Iskola jubileumi évkönyve. Szerk.: Jenet Károlyné. Kiadja az Iskola, 1985. 106 old.

A cigányság. (Válogatás a téma irodalmából). Összeáll.: Petheő Lászlóné. Kiadja a IL. Rákóczi Ferenc Könyvtár. Miskolc, 1987. 161 old.

Czingráber János: A Nemesgulácsi Badacsony Termelőszövetkezet története. Kiadja a Tsz. Nemesgulács, 1987. 203 old.

Csohány Endre: Ha ég a ház... *Tények és tanúk*. Magvető, 1987. 328 old.

A Görgey zászlóalj hiteles története.

Csomor Lajos: Szent István koronája nyomában.

Utazások a múltban és a jelenben. Panoráma, 1987. 175 old.

Dalaink. Összeállította a kecskeméti Tiborc Népi Kollégium és a pesterzsébeti Misztótfalusi Kis Miklós Népi Kollégium tagjai. Kiadja az MTA Központi Fizikai Kutató Intézete. Bp., 1986. 115 old.

Dán Róbert: Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon. Akadémiai, 1987. 330 old.

December 4. Drótművek (Miskolc). 75 éves a gyárunk: 1912—1987. Kiadja a gyár. Miskolc, 1987. 40 old.

Debinszky Gyula: A szlovák betű útja Békéscsabán — *Cesta slovenskej litery na Čabe*. *Fekete könyvek művelődéstörténeti sorozat*, 7. Békés Megyei Tanács. Békéscsaba, 1987. 293 old.

Demeter Zsófia: Pákozdi, 1848. szeptember 29. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 277. Bp. 1987. 16 old.

Demény Lajos: Parasztfelkelés Erdélyben, 1437—1438. Gondolat, 1987. 206 old.

Dercsényi Balázs: Seregélyes, Kastélyszálló. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár*, 280. Bp., 1987. 16 old.

Dercsényi Balázs: Szigetvár, Török kori műemlékek. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 292. Bp., 1987. 16 old.

Dercsényi Balázs: Vasszécsény, Kastélyszálló. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 289. Bp. 1987. 16 old.

Derzsi Kovács Jenő szentesi és szentesi vidéki dallamgyűjteménye. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta *Forrásné Török Katalin*. Kiadja a Csongrád Megyei Tanács Művelődési Központja. Szeged, 1987. 140 old.

Dezsényi András Henrik: Az esztergomi Ferences templom története. Kiadja a Ferences templom, Esztergom, 1987. 13 old.

Diószegi István: A Ferenc József-i kor nagyhatalmi politikája. *Népszerű történelem*. Kossuth, 1987. 168 old.

Dobosy László: Oktatási és közművelődési intézmények Ózdon, 1979—1986. *Ózdi honismereti közlemények*, 9. Kiadja a Kun Béla Művelődési Központ Igazgatóság. Lajos Árpád Honismereti Kör. Ózd, 1987. 155 old.

Dombóvári László: Csokonyavisonta, Rinyaúj-lak múltja és jelene. Kiadja a Községi Közös Tanács. 1987. 397 old.

Dombrády Lóránd — Tóth Sándor: Magyar Királyi Honvédség, 1919—1945. Zrínyi, 1987. 461 old.

Donát Tamás—Varga Lajos: Bányász. dosszié. Hatvan év futballtörténete. Várpalota, 1927—1987. Kiadja a Bányász Sportkör. Várpalota, 1987. 263 old.

Dóka Klára: A vízi munkálatok irányítása és jelentősége az ország gazdasági életében, 1772—1918. Kiadja a Mezőgazdasági Ügyvitelszervezési Iroda. Bp., 1987. 381 old.

A Dunántúl településtörténete. Az MTA Veszprémi és Pécsi Bizottságainak VI. konferenciája. Veszprém, 1984. Szerk.: *Somjai Balázs.* 1986. 498 old.

Balassa László: Gondolatok a településtervezés és a településkutatás összefüggéseiről, *Horváth István:* Az esztergomi Várhegy átadásának új leletei, *Valter Ilona:* Rómán kori templomok a Nyugat-Dunántúlon, *Guzsik Tamás:* A korai pálos rendi építészet aktuális topográfiai kérdései a veszprémi egyházmegyében, *Körmendy József:* A veszprémi egyházmegye a középkor végén az annáták tükrében, *Solymosi László:* Dusnok hely nevek a középkori Magyarországon, *Palovics Lajos:* Torbágy és Törökbalint, *Horváth Ferenc:* Adatok a Kanizsai Végyvárvidék politikai és társadalomtörténetéhez, 1529—1600., *Szántó Imre:* A Zala megyei prezidialis mezővárosok a XVII. században, *Gecsenyi Lajos:* Győr város közigazgatása a XVII. század első felében, *Vercsés D. Csaba:* Háború és településrendszer a Dunántúlon, *Tóth István György:* Horvát betelepítés Körmeny területére a XVI. században, *Barics Ernő:* Felsőszentmárton és környéke horvátok lakta településeinek földrajzi nevei a történeti források tükrében, *Frimmel Gyuláné:* Garabonc falu vándorlása a XVII—XIX. században, *Balázs László:* Egy régi, vélt anakönyv nyomában, *Kiss Géza:* Az ormánsági szarkális építmények (templomok, tornyok, parochiak) metamorfózisa a Türelmi Rendelet utáni évtizedekben, *Faragó Tamás:* Egy régi falusi társadalomszervezete a XVIII. század közepén, *Faragó Tamás:* Magyarország helységnévtára, 1790, *Sin Aranka:* Országleírásaink forrásértéke a „Magyarország helységnévtára, 1790” összeállításnak tükrében, *Beke Margit:* Térképek és más források kapcsolata a településtörténet szemszögéből nézve. *Ny. Nagy István:* Ipartörténeti vonatkozások Veszprém megye földrajzi neveiben, *Nagy János:* Pusztulásra ítélt településnév- emlékeink térképre mentésének a feladatai, *Rajeczki Péter:* A pécsi gimnázium az I. Ratio Educationis korában, 1776—1806. *Piskó Péter:* Tanítók, tanodák a XIX. szd. első felében Esztergom vármegyében, *Halász Imre:* Az alsófokú oktatás néhány problémája Zala megyében a Bach-korszakban, *Lásics Judit:* Izraelita népiskolák Vas megyében az 1860-as években, *Böszö Sándor:* Egyesületek Somogyban, 1867—1918, *Márffy Attila:* Baranya vármegye egyesületeinek vizsgálata, 1867—1914, *Somkuti Éva:* Székesfehérvár város Szépitő Bizottsága, 1839—1867, *Bárdos István:* Az Esztergom-vidéki Régiészeti Társulat és működése a századfordulőig, *Mészáros Gyula:* Hamuszügyártás a Bakonyban, *Konc Pál:* Veszprém megye papírművei a XVIII—XIX. században,

Schildmayer Ferenc: Balatonalmádi településtörténetének kutatása, *Erdős Ferenc:* A kivándorlás okai Fejér megyében, *Vargha Dezső:* Baranya vármegye községeinek helyzete az 1891 és 1899 közötti községvizsgálati jegyzőkönyvek alapján, *Hudi József:* Veszprém vármegye nemessége 1848 előtt, *Andrássy Antal:* Egy köznemesi család — a Noszlopyak — élete és gazdálkodása a XIX. század első felében Somogyban, *Tilcsik György:* Örökváltásai szerződéses Vas megyében, 1840—1848, *Lichneckert András:* Veszprémi cselédek 1818 és 1849 között, *Füzes Miklós:* Az Országos Védegyelet és helyi szervezetei a Dél-Dunántúlon, *Ortutay András:* Esztergom szabad királyi város gazdálkodása a XVIII—XIX. században, számadásainak tükrében, *T. Mérey Klára:* Egy somogyi kisváros, Nagyatád gazdasága és társadalma a jobbágyfelszabadítást követő időkben, *Horváth Zoltán:* Sopron XIX. századi vagyonos polgárságának betelepülése, *Dóka Klára:* Az iparostársadalom struktúráváltása a XIX. században Sopron megyében, *Majdán János:* A dunántúli vasúthálózat kiépülése, *Buric, Mirko,* A Szlavon Gazdasági Egylet 1897. évi kérelme a „budapesti verszérum” alkalmazása tárgyában, *Buric, Vesna:* Az északi Szlavónia Múzeum könyvtárának Prandau-féle zenei gyűjteménye, *Zivković-Kerže, Zlata:* A 200 éves északi lövészegeletről.

Dupka György—Horváth József: Múltunk és jelenünk. Balogh Edgár nyomában Kárpátontúlról. Kárpáti—Gondolat, 1987. 71 old.

Kárpátalja történelméről, szellemi életéről, jelenéről szól ez a kötet elsősorban a szociográfia eszközzel. A szerzők felkeresték a felső-tiszaháti magyar községeket, bemutatják a vidéken végbement változásokat, a fennmaradt hagyományokat.

Egy letűnt korszakról, 1919—1945. Szerk.: *Sánta Ilona.* Kossuth, 1987. 268 old.

Pölöske Ferenc: A finánetok és a nagybirtok az ellenforradalom rendszerében, *Vargyai Gyula:* Az úri középrétegek szerepe a hatalom gyakorlásában, *Romsics Ignác:* A Bethleni konszolidáció állam- és kormányzati rendszere, *L. Nagy Zsuzsa:* Az 1920. évi magyar békeszerződés, *Gergely Jenő:* A „keresztény-nemzeti” ideológia, 1919—1944. *Sipos Péter:* Az ipari munkásság gazdasági harcai, *Gunst Péter:* Szegényparasztság, agrárproletariátus Magyarországon, 1919—1945. *Borsanyi György:* Az értelmiség helye a magyar társadalomban, *Szabó Agnes:* A Magyar Kommunista Párt az illegális szorításában, *Sipos Péter:* A legális munkásmozgalom a Horthy-rendszerben, *T. Kiss Tamás:* Oktatáspolitikai a Horthy-rendszerben, *Tilkovszky Loránt:* A kormányzat szélsőjobboldali ellenzéke az ellenforradalmi Magyarországon, *Pintér István:* A nemzetiségi politika Magyarországon a két világháború között, *Dombrády Loránt:* Horthy Miklós „a legfelső hadúr”.

Az I. István Közgazdasági Szakközépiskola és Antos István Kollégium jubileumi emlékkönyve, 1887—1987. Szerk.: *Zambori Mária.* Kiadja az Iskola. Bp., 1987. 125 old.

Emlékkönyv a „Szász Ferenc” Iparcikk Kereskedelmi Szakmunkásképző Iskola alapításának 100. évfordulójára, 1886—1986. Szerk.: *Czigány Balázs*. Kiadja az Iskola. Bp., 1987. 112 old.

Erdei Aranka: Békés megye társadalmi és gazdasága 1828-ban. Szerk.: *Erdmann Gyula, Szabó Ferenc*. *Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból*, 13. Békéscsaba, 1986. 438 old.

Erdődi Gyula: Az ifjú szakmunkások társadalmi-politikai helyzete Baranya megyében 1921-ig. Kiadja a KISZ Baranya Megyei Bizottsága, Pécs, 1986. 81 old.

Ettre László: Az erdélyi magánhotelposták története a XIX. század utolsó éveiben és a XX. század első negyedében. Kiadja a Magyar Bélyeggyűjtők Országos Szövetsége. Bp., 1986. 103 old.

Európa régiói a történelemben. *Előadások a Történettudományi Intézetben*, 3. Kiadja az MTA Történettudományi Intézete és az OPI. Bp., 1986. 32 old.

Szűcs Jenő: Magyarország regionális helye Európában, *Hanak Péter*: Közép-Európa mint történelmi régió az újkorban.

Életmódkutatások Pest megyéből. *Studia comitatensis*, 18. Szerk.: *Ikvai Nándor*. Kiadja a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. Szentendre, 1987. 411 old.

Jakus Lajos: Életképek és mozaikok a XVII—XVIII. századi Vácról, *Ilon Gábor*: Adatok Vác zsidóságának életmódjához a XIX. század közepéről, *Nagy Varga Vera*: A ceglédi reformátusok házassági kapcsolatai, 1723—1810, *Magyar Antal*: A ceglédi katolikusok háztartásszerkezete a XVI—II. században, *Kocsis Gyula*: Egy mezővárosi család gazdasági-társadalmi törekvései Cegléden, 1730—1930, *Dóka Klára*: Az érdi parasztság a XVIII.—XIX. században, *Máté Bertalan*: Adatok a ceglédi nagygazda-alkalmazottak javadalmazási viszonyaihoz a XIX. században, *Asztalos István*: Oskolatánitók a Galga mentén, *Farkas Péter*: Diákéletmód Nagykörösiön a kiegyezés előtt, *Reznák Erzsébet*: Tanítók és iskolák Cegléd külterületén a Horthy-korszakban, *Farkas Rozália*: Pest megyei építőmunkások életkörülményei a dokumentumok tükrében, 1900—1945.

Évkönyv a kaposvári Noszlopy Gáspár Közgazdasági Szakközépiskola alapításának 75. évfordulójára. Szerk.: *Laczkó András*. Kiadja az Iskola, Kaposvár, 1986. 103 old.

Falussy Béla — Harecsa István: Időmérleg. A magyar társadalom életmódjának változásai az 1977 tavaszi és az 1986 tavaszi időfelvételek alapján. *Társadalomstatistikai közlemények*. SKV. 1987. 307 old.

Fancsik János: Vallomások a Karancs-Medves vidékeről. Kiadja a Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága. Salgótarján, 1987. 77 old.

Fejezetek Tiszafüred XX. századi történetéből. Szerk.: *Füvessy Anikó és Szilágyi Miklós*. *Tiszafüredi tanulmányok*, 2. Kiadja a Városi Tanács és a Megyei Múzeumi Igazgatóság, Tiszafüred, 1986. 82 old.

Vadász István: Az „őszirózsás forradalom” és a Tanácsköztársaság Tiszafüreden, 1918—1919, *Dobrosi György*: Tiszafüred az ellenforradalmi rendszer időszakában, *Borus József*: Tiszafüred felszabadítása.

Felsőoktatási intézmények nyelvjárási témájú kéziratának bibliográfiája. Gyűjt. és szerk.: *Kiss Jenő*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, Bp., 1987. 69 old.

F. Kiss Erzsébet: Az 1848—1849-es magyar miniszteriumok. *A MOL kiadványai III. Hatósági és hivatalitörténet* 7. Akadémiai, 1987. 650 old.

Fogyasztási szövetkezetek Somogyban. Szerk.: *Körtési Zsolt*. Kiadja a Megyei Mészöv. Kaposvár, 1987. 181 old.

A fővárosi honismereti-helytörténeti mozgalom helyzete 1982—1986. Kiadta a HNF Budapesti Bizottsága és a Budapesti Főváros Tanács, 1987. 94 old.

A HNF Budapesti Bizottsága Honismereti-Helytörténeti Munkabizottságának jelentése. A fővárosi tudományos intézmények helytörténeti munkája: Budapest Főváros Levéltára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Történeti Múzeum, *Helytörténeti gyűjtemények*: Albertfalva, Angyalföld, Kispest, Kőbánya, Hegyvidék, Óbuda, Pesterzsébet, Rákospalota, A XVIII. kerület, Újpest, Csepel; *A TIT üzemi- és helytörténeti szakcsoportja*.

A fővárosi tömegközlekedésnek másfél évszázada I. A reformkortól 1919-ig. Szerk.: *Bencze Géza és mások*; szerzők: *Bálint Sándor és mások*. A Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szakosztálya és a BKV kiadványa. Bp., 1987. 504 old.

Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban 1. r. Közgazdasági és Jogi Kvk. 1987. 753 old. Az 1845-ben Budán nyomtatott mű reprintje.

Fülöp Gyula: Az igari avar kori vezéreltek. Megyei Művelődési Központ — Népművészeti Egyesület Fejér Megyei Szervezete. *Módszertani füzetek: Művelődéstörténeti sorozat*, 1. Székesfehérvár, 1987. 51 old.

Füstös János — Lónyai Sándor: A Buda-Flax Lenfónó és Szövőipari Vállalat Győri Szövőgyára 75 évének története. Kiadja a Vállalat. Budakalász, 1986. 165 old.

Füzes Endre: Sopron, Helytörténeti kiállítás. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár*, 284. Bp., 1987. 16 old.

Füzes Endre: Székesfehérvári Budenz-ház Ybl

Gyűjtemény. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár*, 279. Bp., 1987. 16 old.

Füzes Endre: Villány, Bormúzeum. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 288. Bp., 1987. 16 old.

Gábris József: Az esztergomi népi kollégium története. Kiadja a Tanítóképző Főiskola, Esztergom, 1986. 96 old.

Gergely András: Egy nemzetet az emberiségnek. Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról. *Évek és utak*. Magvető, 1987. 500 old.

Gergely Gráf Ernő: A vasi bábajtszás története III. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szombathely, 1986. 82 old.

Garics József: A korcai rendiség Európában és Magyarországon. Akadémiai, 1987. 332 old.

Gerő László: Műemlékről mindenkinek. Műszaki Kiadó, 1987. 335 old.

Geszler Ödön: Az Építésgazdasági és Szervezési Intézet története, 1957—1987. Kiadja az Intézet. Bp., 1987. 150 old.

Geszler Ödön—Tamáska Péter: Hajtóművek és Festőberendezések Gyárának története. Alapítva: 1909. Kiadja a Gyár. 1987. 275 old.

Gönczöl Katalin: Bűnözés és társadalompolitika. *Szociológiai tanulmányok*, 29. Akadémiai, 1987. 190 old.

Gulyás Éva: Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai. Adatok a Vendékkultusz magyarországi kutatásához. *A Szolnok megyei múzeumok közleményei*, 42. Kiadja a Damjanich Múzeum. Szolnok, 1986. 148 old.

Gulyás Mihály: A baromfi-feldolgozás és a baromfikonzerv-gyártás története Orosházán. *A Békés megyei múzeumok közleményei*, 12. Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága. Békéscsaba, 1987. 167 old.

Gunst Péter: A paraszti társadalom Magyarországon a két világháború között. *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*, 1. Kiadja az MTA Történettudományi Intézet, 1987. 170 old.

Győrffy István: Magyar falu — magyar ház. Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Győrffy György. *Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata*. 1987. 240 old.

Gyula a fordulat évétől az 1970-es évekig. Szerk.: Szabó Ferenc. Kiadja a Városi Tanács. 1987. 671 old.

Hadházy Pál: Néprajzi dolgozatok Türistvándiból. Válogatta és sajtó alá rendezte: Erdész Sándor.

A Jósza András Múzeum kiadványai, 22. Nyíregyháza, 1986. 190 old.

A hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye Jubileumi Emlékkönyve, 1912—1987. Szerk.: Timkó Imre. Nyíregyháza, 1987. 248 old.

Hajdu Farkas Zoltán: „A csiki kaláka: intézmény és jelkép” KKI. Bp., 1986. 42 old.

Hangay Zoltán: Erdély választott fejedelme Rákóczi Zsigmond. Zrínyi, 1987. 229 old.

Harmincöt éves a katolikus papi békemozgalom Szabolcs-Szatmár megyében. A mozgalom története, 1950—1985. Kiadja a HNF megyei bizottsága. Nyíregyháza, 1986. 113 old.

A 300 éves pécsi Nagy Lajos Gimnázium Jubileumi Évkönyve. Szerk.: Kelenfi Elemér. Kiadja az Iskola. Pécs, 1987. 432 old.

H. Balázs Éva: Bécs és Pest-Buda a régi századvégekben. Magvető, 1987. 336 old.

Az 1765—1790 közötti időszak társadalmi és gazdasági folyamataihoz közlő újabb adalékokat a szerző levéltári kutatásai alapján.

Heitler László: Pápa. Szerk. és bev.: Hermann István. Kiadja a Jókai Mór Városi Könyvtár. Pápa, 1987. 21+32 old.

Hetvenöt éves a Fővárosi Énekkar, 1912—1987. Összeállította és szerk.: Drucker Péter és Horváth Ferenc. Kiadja a Fővárosi Tanács V. B. Művelődési Főosztálya. Bp., 1987. 35 old.

Hetvenöt éves a jászapáti Mészáros Lőrinc Gimnázium és Vasútepítő Gépezeti Szakközépiskola. Jubileumi évkönyv. Szerk.: Kalmár Pálné. Kiadja az Iskola. Jászapáti, 1987. 179 old.

Hoffmann Mária—Lendvay Judit: A nemzetképek vizsgálatának elméleti és módszertani problémái: Ausztria és Magyarország esete. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Bp., 1986. 74 old.

Horváth Barna: Sajószentpéter, műemlékek, *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár*, 264. Bp., 1986. 16 old.

Horváth Lajos: Gödöllő történetének írott forrásai, 1325—1711. Szerk.: Polónyi Péter. *Gödöllői füzetek*, 1. Kiadja a Városi Helytörténeti Gyűjtemény. Gödöllő, 1987. 293 old.

Horváth M. Ferenc: Hogyan írjam meg üzemem történetét? (Utmutató) Sorozatszerk.: Egey Tibor. Kiadja a Pest Megyei Levéltár. Bp., 1987. 230 old.

H. Szabó Imre: Makó, az ősi ellenzéki fészek. *A makói József Attila Múzeum füzetei*, 35. Szerk.: Tóth Ferenc. Kiadja a Városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya. Makó, 1987. 43 old.

Hunfalvy János: Magyarország és Erdély eredeti képekben 1—3. k. Európa. 1987. 1216 old. (Hasonmás)

Imre Samu: Nyelvjárásai szókészletünk néhány szerkezeti kérdése a magyar nyelvveltség anyaga alapján. Akadémiai székfoglaló. *Értekezések, emlékezések.* Akadémiai, 1987. 67 old.

Írástudó nemzedékek. A Polányi család története dokumentumokban. Összeállította és az előszót írta: *Vezér Erzsébet.* Kiadja az MTA Filozófiai Intézet. Bp., 1986. 166 old.

Irodalom és ideológia a XVI.—XVII. században. Szerk.: *Varjas Béla.* *Memoria saecolorum Hungariae*, 5. Kiadja az MTA Irodalomtudományi Intézete. Bp., 1987. 438 old.

Pirnát Antal: A Kelet-közép-európai antitrinitarizmus fejlődésének vázlata az 1570-es évek elejéig, *Bitskey István:* História, emlékirat, önvalómadás, *Varjas Béla:* Tinódi politikai pártállása, *Kulesár Péter:* A történetíró Heltai, *Berlay Ö. Szabolcs:* Egy humanista politikus pályakezdet: Bezeviczy Márton, *Dán Róbert:* „Ismeretlen” szombatossá ideológia a XVI.—XVII. századi Erdélyben, *Nagy László:* Ki volt a szerzője a szabadságért fegyvert fogott magyar rendek Európához intézett kiáltványának?, *Uray Pirooska:* Az irénizmus Magyarországon a XVI.—XVII. század fordulóján, *Heltai János:* Irénikus eszmék és vonások Pécseli Király Imre műveiben, *Imre Mihály:* Szenci Molnár Albert „Idea Christianorum”-a, *Vásárhelyi Judit:* Molnár Albert és a bekecsi templomszentelés, *Somlyóy Tóth Tibor:* Erdélyi királytűkör, *Szőnyi György Endre:* Ideológia és stílusművészet Prágai András prózájában, *Hirgatyay Emil* és mások: A hitvitáktól a gyakorlati politikáig, *Kalmiczay Tibor:* Korszerű politikai gondolkodás és nemzetközi látókör Zrínyi műveiben, *Kathona Géza:* Tofeus Mihály kora szellemi áramlataiban.

Istemes József: A kiskörösi Petőfi-kultusz története. Kiadja a Petőfi Sándor Társaság. Kiskörös, 1987. 163 old.

Visszaemlékezések, hiteles történetek, dokumentumok.

Jakab István: Nyelvi vétségek és kétségek. Madách (Bratislava) — Gondolat. 1987. 263 old.

A kötet tanulmányainak egy része a nyelvhasználat hibáira figyelmeztet, más részüket a nyelvi bizonytalanságokban próbál eligazítani.

Jánoshalmi Termelőszövetkezetek Közös Vállalata, 24 évi. Írta: *Csaba István.* Jánoshalom, 1987. 32 old.

Jenkei Ede: A 75 éves kőszegi sportegyesület története, 1912—1987. Kiadja a Latex Kőszegi SE. Kőszeg, 1987. 162 old.

Juhász Gyula: A háború és Magyarország, 1938—1945. Akadémiai, 1986. 157 old.

Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet, 1938—1944. Akadémiai székfoglaló. Akadémiai, 1987. 66 old.

Kallós Károly: A Gárdonyi Géza Iskola hatvanöt esztendeje. Kiadja az Iskola. Győr, 1987. 79 old.

A kaposvári Ipari Szakközépiskola Jubileumi Évkönyve. Szerk.: *Rabst Béla, Jónás József, Németh Tibor.* Kiadja az Iskola. Kaposvár, 1987. 123 old.

A kaposvári 503. számú Rippl-Rónai József Ipari Szakmunkásképző Intézet centenáriumi évkönyve, 1886—1986. Szerk.: *Pintér Kálmán, Nárái Gábor, Bogdán János.* Kiadja az Intézet, Kaposvár. 1986. 209 old.

A Kaposvári SMK Búvár Körének kutatási anyagából. Kiadja az SMK, 1986. 70 old.

Kozmáné Bárdosy Teréz: Rájönni a megsejtettre, rátalálni az igazra, *Magyar Kálmán:* Vita a kaposvári várról, *Lévai József:* A kaposvári Iparoszákház története, *Lévai József:* Egy helytörténeti nyomozás érdekes eredménye, *Lévay József:* Adatgyűjtés a temetőben, *Király Péter:* Háborúellenes hangulat, forradalmi eszmények, 1917—1918. *Magyar Józsefné:* A tanoncoktatás kezdete Kaposvárott, *Lévai József:* Ismeretlen utakon, *Hartner Rudolf:* A Zselcség botanikai értékei, *Lévai József:* A töröcskei erdő helynevei, *Kozmáné Bárdosy Teréz:* Eltérőnk, friss forrásvizek... *Horváth Ferenc:* Megvan-e még a kislaki forrás?

A kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium Jubileumi Évkönyve, 1812—1987. Szerk. és vál.: *Mihályfalvi László.* Kaposvár, 1987. 333 old.

Karoliny Márton: Vas megye közútjainak története a Borostyánkő úttól az E—65 Európa útig. Kiadja a Közúti Igazgatóság. Szombathely, 1987. 121 old.

Kautz Gyula: A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon. *A társadalomtudományok magyar klasszikusai.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1987. 602 old.

Kazinczy Ferenc: Magyarország geographica, az az földi állapotjának leírása mellett egynehány főgeographusok munkájából ki-szedegedett... *Kazinczy Ferenc.* Szerk.: *Csorba Csaba.* *Kazinczy Könyvtár.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, 1986. 71 old.

Az 1776-ban Kassán megjelent kiadvány hasonló kiadása.

Kárász József: A koalíciós idők. Hódmezővásárhelyi újságok repertórium, 1. kötet: 1945. ápr. 18—1946. május 30-ig; 2. kötet: 1946. jún. 1-től 1949. okt. 29-ig. Kiadja a Németh László Városi Könyvtár. Hódmezővásárhely, 1987. 198 és 146 old.

Kecskeméthy Aurél: Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála, 1849—1860. *Magyar ritkaságok. A szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Gergely András.* Szépirodalmi, 1987. 217 old.

Keresztényi Nándor: Szövetkezeti halászok. Jubileumi krónika Győrtől Hajdúszoboszlóig és Dinnyestől a szövetségig. Kiadja a TOT. Bp., 1987. 161 old.

Kerékgyártó Árpád: Magyarország emléknapijaiezeréves történetben. Az előszót írta *Bertényi Iván.* Könyvért. Bp., 1987. 712 old.

Képes Krónika. Helikon, 1987. 152 + 148 old.

A középkori magyar történelem egyik legfontosabb forrása gazdag miniatúráival, inicialeíval, végső formájában *Kulti Márk* műve. Hasonmás kiadása a szöveg átíratát és a legújabb kutatások eredményeit összefoglaló tanulmányokat tartalmazza.

Kézikönyv az országjáró diákkörök részére. Szerk.: *Gimesi István és mások.* Kiadja a KISZ KB. Bp., 1987. 214 old.

Kner Izidor: Fél évszázad mesgyéjén. A szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta *Haiman György.* Gondolat, 1987. 300 old.

Kner Izidor és ismeretlen emlékezéseiből.

Kisfaludy Katalin: Hogyan írjam meg iskolám történetét? (Utmutató). Sorozatszerk.: *Egey Tibor.* Kiadja a Pest Megyei Levéltár. Bp., 1987. 204 old.

Kocsis János: Az EGIS Sportegyesület krónikája, 1936—1986. Kiadja az Egyesület, Bp., 1987. 136 old.

Kolosi Tamás: Tagolt társadalom. Struktúra, rétegződés, egyenlőtlenség Magyarországon. Gondolat, 1987. 357 old.

Koppány Tibor és Kozák Károly: Sümeg. Kiadja Veszprém Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala. Panoráma. Bp., 1987. 79 old.

Korom Mihály: A magyar fegyverszünet, 1945. Kossuth, 1987. 206 old.

Kosáry Domokos: A történelem veszedelmei. Írások Európáról és Magyarországról. Magvető, 1987. 534 old.

Kossuth Lajos: Írások és beszédek 1848—1849-ből. Válogatta: *Katona Tamás. Pro Memoria.* Európa, 1987. 652 old.

Kovács Anna: Csesztve, Madách Imre Emlékmúzeum. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár, 252.* Bp., 1986. 16 old.

Kovács Béla: Az egri egyházmegye története 1596-ig. *Az egri főegyházmegye schematizmusa,*

3. Kiadja a Főegyházmegye Érseki Irodája, Eger, 1987. 205 old.

Kovács Sándor—Malatinszky József: 20 éves a békéscsabai nyomdaipari szakközépiskola. *A Kner Nyomdaipari Múzeum füzetei, 10.* Békéscsaba, 1986. 34 old.

Kozák Károly—Sedlmayer János: Az Egri Vár középkori kőtára. *Egri kiállítási katalógusok, 6.* Dobó István Vármúzeum — Heves Megyei Idegenforgalmi Hivatal, Eger, 1987. 29 old.

Körmendi Géza: Komárom megye helységneveinek rendszere. *Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai, 173.* Bp., 1986. 64 old.

Kriza János: Vadrózsák. Székely népköltési gyűjtemény. Akadémiai, 1987. 557 old.
Az 1863-ban Kolozsvárott nyomtatott mű reprintje.

Kroó László: A Kárpátok alatt. Kossuth, 1987. 328 old.

A szerző visszaemlékezeteiben változó helyszíneken és időrendben mutatja be Kárpátalja történetét.

Kulesár Péter: Kapisztrán János. *Magyar História Gondolat, 1987. 234 old.*

Kulturális egyesületek Székesfehérváron, 1698—1949. Sorozatszerk.: *Bóka Mária.* Kiadja a Megyei Művelődési Központ és a Népművészeti Egyesület Fejér Megyei Szervezete. *Módszertani füzetek. Művelődéstörténeti sorozat, 2.* Székesfehérvár, 1987. 64 old.

Kunszabó Ferenc: Bátor. Szépirodalmi, 1987. 400 old.

Nyírbátorról készült szociográfia.

Kurucz Albert—Balassa M. Iván—Kecskés Péter: Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon. Corvina, 1987. 352 old.

Kürti Katalin, Sz.: Régi debreceni családi képek. *Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei, 48.* Kiadja a Megyei Múzeumi Igazgatóság, Debrecen, 1987. 119 old.

Lackner Zoltán: Zalacgerszeg. Panoráma, 1987. 156 old.

Lele József ifj.: Tápai élet, tápai szokások. Utószó: *Ilia Mihály.* Szeged, 1986. 198 old.

Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad, kiváltságolt város története. Kiadja a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács Tudományos Koordinációs Bizottsága és a Megyei Tanács. Nyíregyháza, 1987. 491 old.

Machalek István: A Békéscsabai Előre Spartacus SC 75 éves krónikája, 1912—1987. Kiadja a Sportkör. Debrecen, 1987. 245 old.

Madarász Anna: Márkushegyi napló. Egy eocén-bánya építésének krónikája. Komárom Megyei Lapkiadó Vállalat. Komárom, 1987. 204 old.

Madách Imre: Országgyűlés. Előszó és jegyzetek: *Szigethy Gábor. Gondolkodó magyarok.* Magvető, 1987. 67 old.

Magyar Néprajzi Atlasz 1—3. k. Szerk.: Barabás Jenő. Akadémiai, 1987. 220 térkép.

A 9 kötetre tervezett Magyar Néprajzi Atlasz olyan szintézis, amely a hagyományos kultúrát elemeire bontva, táji tagoltságának rendszerére figyelve, geometrikus jelek segítségével mutatja be. A magyar népi kultúra egészét rögzíti kb. 640 térképen, melyek összefüggésükben áttekintő képet nyújtanak a hagyományos kultúra 1900 körüli állapotáról.

A magyar népzene tára, 7. Népdaltípusok 2. Szerk.: Olsvai Imre. Akadémiai, 1987. 883 old.

A magyarországi katolikus egyházi levéltárak anyagának fondjegyzékei 2/A. Plébániai levéltárak. Szerk.: Dóka Klára. Magyarországi egyházi levéltárak fondjegyzékei, 2. Kiadja az Új Magyar Központi Levéltár. Bp., 1986. 177 old.

A magyarországi katolikus egyházi levéltárak anyagának fondjegyzékei. 2/B. köt. Plébániai Levéltárak. Szerk.: Dóka Klára. Kiadja az Új Magyar Központi Levéltár. Bp., 1987. 155 old.

Magyarország történeti helységnévtára 1. Fejér megye, 1774—1808. Szerk.: Szasztkóné Sin Aranka. KSH. Bp., 1987. 136 old. + 1 térkép.

A magyar protestantizmus, 1918—1948. Szerk.: Lendvai L. Ferenc. Kossuth, 1987. 379 old.

Bolyki János és mások. A református egyház, Fabiny Tibor: Az evangélikus egyház, Szigeti Jenő: A magyarországi unitárius egyház, Szigeti Jenő: A kisebb magyarországi egyházak, Dobos László Gábor: Belmisszió és szociális irányzatok a protestáns egyházakban és vallásos szervezeteikben, Gál Zoltán: A „dialektikai teológia” hátása, Erdei János: A „szolgálat-teológia” és kezdetei.

A magyar reneszánsz udvari kultúra. Szerk. és előző: R. Várkonyi Agnes, mts: Székely Júlia. Gondolat, 1987. 413 old.

Klanczay Gábor: Udvari kultúra és a civilizáció folyamata, Zemplényi Ferenc: A középkori udvari kultúra funkcióváltozása a reneszánszban, Jankovics József: Udvarellenes tendenciák a XVIII. század eleji magyar költészetben, Zombori István: II. Lajos udvara — Szydłowiecki kancellár naplója alapján, Ács Pál: A profétai szó: Udvar- és többségbírálat a magyar reformáció korai szakaszában, Trócsányi Zsolt: Hatalmi struktúra és udvari kultúra a Báthoryak Erdélyében, Bartók István: A gyulafehérvári fejedelmi udvar és az ifjú Báthory Zsigmond, Benda Kálmán: Bocskai István székely hely nélküli fejedelmi udvara, Bitskey István: Pázmány Péter udvartartása, Kovács József László: Esterházy Miklós udvara és a nyugat-ma-

gyarországi reneszánsz, Barta Gábor: Humanisták I. János király udvarában, Koppány Tibor: Nádasdy Tamás udvara és az építészet, Galavics Géza: A magyar királyi udvar és a késői reneszánsz képzőművészet, Balász Mihály és mások: Történetírók Báthory Zsigmond udvarában, Szabó András: Mágocsy Gáspár és András udvara, Petneki Aron: Intrada, az ünnepélyes bevonulás formája és szerepe a közép-kelet-európai udvarokban, Virág László: A zene funkciója a magyar reneszánsz társadalomban, Székely Júlia: Az udvari tánc, Ambrus Katalin: A XVI—XVII. század főúri életmódjának tükröződése két udvari drámában: Szép magyar comoedia, Constantinus és Victoria, Szabó Péter: Uralkodói temetések kérdéséhez.

A makói József Attila Gimnázium jubileumi évkönyve, 1895—1985. Szerk.: Gottl Frigyes. Kiadja az iskola. Makó, 1985. 135 old.

Malityinszki József: 80 éves a Pamuttextilművek Békéscsabai Gyára. Kiadja a gyár. Békéscsaba, 1987. 12 old.

Marczali Henrik: Mária Terézia, 1717—1780. Terra, Bp., 1987. 332 old.

Az 1891-ben megjelent mű reprintje.

Mándoki László: Ház tetején gyalogösvény. Szomszédaink, nemzetiségeink találós kérdései. Rajz: Vida Győző. Móra, 1987. 77 old.

II. Endre Aranybullája. Előszó és jegyzetek: Szigethy Gábor. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1987. 61 old.

Virág Benedek 1805-ben, Nagy Gyula 1899-ben és Érszegi Géza 1972-ben készült fordítása.

Mátyás I. (1443—1490) királylevelei, 1460—1490. Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta V. Kovács Sándor; fordította Balér Piroška. Kiadja a Madách (Bratislava) és a Szépirodalmi, Bp., 1986. 218 old.

Mészáros Sándor: Kek hegyeken túl . . . JAK-füzetek. Magvető, 1987. 224 old.

Egy idős parasztember beszél el a bukovinai székely népcsoport keserves sorsát.

Millér Róbert: Keszthely. Balaton múzeum. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 275. Bp., 1987. 16 old.

Miskolczy Ambrus: A brassói román levantei kereskedőpolgárság kelet-nyugati közvetítő szerepe 1780—1860. Akadémia, 1987. 181 old.

Mocsáry Lajos: Nemzetiség. A társadalomtudományok magyar klasszikusai. Közgazdasági és Jogi Kk. 1987. 204 old.

Az 1858-ban Pesten kiadott mű reprintje.

Molnár János: A Szociáldemokrata Párt művelődéspolitikája, 1944—1948. Kossuth, 1987. 166 old.

Molnár Mária: Egy Borsod megyei község társadalmi átrétegződése. Borsodgeszt, 1945—1978. *A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai*, XX. Szerk.: *Viga Gyula*. Miskolc, 1986. 63 old.

Mozsár Kálmánné: Marcali sajtóbibliográfiája, 1977—1987. *A Berzsenyi Városi Könyvtár Füzetei*, 4. Marcali, 1987. 68 old.

Molitor Ferenc: II. József, a császári Don Quijote. Mozaikkockák valóság-hű arcképehez. Gondolat, 1987. 414 old.

M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Honvédelmi Szabó a második világháborúban. Bp., 1987. 368 old.

Az MTA Balaton Limnológiai Kutató Intézete, 1927—1987. Szerk.: *S. Rózsa Katalin*. Kiadja az Intézet. Tihany, 1987. 68 old.

Mura József: Ötvenéves az orosz-lányi szénbányászat. Oroszlányi Szénbányák. Oroszlány, 1987. 116 old.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, I—4. k. Helikon, 1987. 3446 old.

Az 1857—1868 között Budapesten kiadott mű reprintje, *Szakály Ferenc* kíséretanulmányával.

Nemesbúki András: Községeink története A-tól Z-ig: Veszprém megye. Kiadja a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal. 1986. 282 old.

Nemzetiségeink. A baranyai szerbhorvát és német nemzetiség múltja, jelene, kultúrája. Szerk.: *Magyarlaki Józsefné*. Kiadja a Baranya Megyei Pedagógiai Intézet. Pécs, 1987. 95 old.

Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia, III. (Az 1985. évi konferencia előadásai.) Szerk.: *Eperjessy Ernő, Krupa András*. Kiadja a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya. Bp., 1986. 973 old.

1. k.: *Balassa M. Iván:* A nemzetiségi néprajzi kutatás elvi és módszertani kérdései, *Bromlej, U. V.* és mások: Etnikai közösségek és etnikai folyamatok a Szovjetunióban, *Horvéthová, Emilia:* A szlovák etnikum hagyományos szellemi kultúrája változását előidéző tényezők a Magyar Népköztársaságban, *Ujváry Zoltán:* Nemzetiségi textilművészet, népművészet Békés megyében, *Andrásfalvy Bertalan:* A nemzetiségek néprajzi kutatásának elvi és módszertani kérdéseiről, *Begováczy Rózsa:* Nemzetiségi és magyar hatások a Dráva menti horvátok képviselőiben, *Beck Zoltán:* Békés megyei adatok a leányszoktetéshez, *Botk, Ján:* Az akkulturáció folyamata az alföldi szlovákságból, *Csalinovic-Konstantinovic, Vesna:* A különböző etnikai csoportokhoz tartozók házasságkötései és kapcsolatai Jugoszláviában, *Cupurdija, Branko:* A salás (szállás), a tanja (tanya) és a majur (major) szavak jelentéstörténete a szállás-major típusú település és építészeti keletkezésének tanulmányozásában, *Divac, Zorica:* Kulturális integrá-

ció a komaság (kumstvo) példáján, *Eperjessy Ernő:* Adatok a magyarországi nemzetiségek hagyományai és az anyanyelv kölcsönhatásainak vizsgálatához, *Faragó József:* A népek közti folklor-kapcsolatok alapjai, *Frankovics György:* Néhány párhuzam a kovácsról, a szerbek, a horvátok és a magyarok hiedelmében, *Gaspariková, Viera:* Szlovák-magyar kapcsolatok tükröződése a népmesemondásban, *Gráfik Imre:* Magyar tanyák, szlovák sortanyák? *Gyrovicsán Anna:* Nyelvi dualitás és tartalmi párhuzamok a magyarországi szlovákok közösségi szokásaiban, *Jech, Jaromir:* Tapasztalatok az interetnikai kölcsönhatások kutatásának témaköréből, *Joo Rudolf és mások:* Egy magyar-szlovák közös nemzetiségkutatás néhány módszertani és nyelvi-kulturális tapasztalata, *Kósa László:* A gazdálkodáshoz kapcsolódó előítéletek egy háromnemzetiségű városban, *Krupa András:* Paralellizmusok a Békés megyei magyarok és szlovákok hiedelemvilágában, *Necák Luk, Albina:* A kétnyelvű oktató-nevelő munka, mint a személyiségfejlődés és a népek közötti együttélés tényezője, *Pariková, Magdaléna:* Az etnikai határ agrárproblematikájának kutatása, *Radovanovic, Miljana:* Az etnikumok közötti kölcsönhatások a Novi Pazar környékén élő falusi lakosság hagyománykultúrájában, *Richter-Csumak, Elizabeta:* A vegyes nemzetiségi családokból származó serdülőkorúak nemzetiség-választása, *Sigmundová, Marta:* Szociális fejlődés és etnikai integráció, *Škoverová, Zita:* A Nyitra környéki falvak közötti társadalmi kapcsolatok, *Tatrai Zsuzsanna:* Osztrák-magyar interetnikus kapcsolatok a jeles napi szokásokban, *Ujváry Zoltán:* A magyar népi szimfónia nemzetiségi kapcsolatai és párhuzamai, *Voigt Vilmos:* A magyarországi nemzetiségek nemzetközi kutatása, *Zsilák Mária:* Szlovák népi imádságok sajátosságai a magyar és a szlovén népi imádságokkal való összevetésben, *Zilina, Alina Nikolaevna:* Üzbégek Dél-Kazahsztánban.

2. k.: *Bartálska, Lubica:* A magyarországi szlovákság népi alkotóinak irodalmi törekvései, *Bárh János:* A parasztközösség öngazdálata egy erdélyi magyar faluban, *Boross Marietta:* A pesti német kertészcéh, *Bodi Erzsébet:* Ünnepi étkések a magyarországi lengyel nemzetiségek táplálkozásai kultúrájában, *Comajova, Olga:* A gömői népi fazekasság kutatásáról a szlovák-magyar etnikai határ mentén, *Dankó Imre:* Az úgynevezett tájházak etnográfiai problémái, *Danter Izabella:* Népi gyógyítás a Csallóközben, *Drijača, Dušan:* A többségi és a kisebbségi kultúra kölcsönhatása Bosznia példáján a XIX. század végén és a XX. század közepén, *Galambos Ferenc:* A burgenlandi magyar népzenei kutatás és annak felhasználása kulturális munkánkban, *Gombos János:* Újabb eredmények és problémák a tótkomlói szlovákság XVIII. századi történetének kutatásában, *Haisman, Tomáš:* A cigányok etnikai csoportjai: a roma-cigányok városi környezetben Közép-Csehországban, *Hocopan Sándor:* A méhkeréki fonó egy egyedi aspektusa, *Hoppál Mihály:* Etnikus tudat és kisebbség, *Karnouch, Claude:* A népi hagyományok helyzete a magyarországi szlovákok kulturális életében, *Kremensék, Slavko:* A városi környezetben élő nemzetiségek néprajzi

kutatása, *M. Kozár Mária és mások*: Szlovének a városokban: Szentgotthárd, *Kriza Illdiko*: Etnikus szimbólumok az amerikai magyarok körében, *Lantosné Imre Mária*: Hagyomány és kölcsönhatások a magyarországi németek népi építészetiében, *Liszka József*: A néprajzi gyűjtőmunka eredményei és távlatai: a Csemadok keretein belül az érsekiújvári járásban, *Lukács László*: A szőlőörzés rendszere a Vértes német nemzetiségi településein, *Madzsarov, Dzsenu*: A XIV—XIX. századi tejfeldolgozás a régi bolgár lakosságnál Északkelet-Bulgáriában, *Manherz Károly*: A magyarországi német néprajzkutatás eredményei és távlatai, *Marcell Béla*: Adatok a családközi hiedelmekhez, *Nahodil, Otakar*: Az enklavizációs folyamatok problematikája a nemzetiségi kutatásban, *Páll István*: Szlovák telepesek Szatmár megyében, *Penavín Olga*: Adalékok a nyelvi kontaktuskutatáshoz a jugoszláviai magyar nyelvjárásokban, *Peneva-Vincze, Lilia*: A magyarországi bolgárkertészek táplálkozásáról, *Peterscsák Tivadar*: Az észak-magyarországi szlovákok erdei foglalkozásai, *Sirácky, Ján*: A nép élete az alföldi szlovákokról szóló írásos forrásmunkákban, *Veselinović Sulc, Magdolna*: A folklór szerepe a Vajdaságban a soknemzetiségű közösségekben, *Weinhold, Rudolf*: Etnográfiai kutatások a magyarországi németek körében Észak-Baranyában, *Wild Katalin*: Német búcsúnapi szokások Dél-Magyarországon.

3. k. *Aumüller, Stephan*: Az etnobotanika mostoha szerepe Burgenlandban, *Barna Gábor*: A magyar búcsújárás interetnikus vonatkozásai, *Burkhart, Dagmar*: Akkultúrációs jelenségek a bevándorlók körében Nyugat-Berlinben, *Dobó Attila*: Néhány gondolat a nemzetiség fogalmának dialektikus és formálógikai elemzéséhez, *Förster, Frank*: A szocialista és a tudományos-technikai forradalom kölcsönhatásának szociális és etnokulturális kísérőjelenségei egy vegyesnemzetiségű vidéki ipari körzetben, a lausitzi szén- és energiamedencében, *Grim Igor*: A Délkelet-Alföldön élő szerbek epikus népdalainak sorásáról, *Györfi-Nagy Sándor*: Kultúrokológia kontra nyelvi ökonómia, *Holbová, Katalina*: Népi építészeti Mohiban, *Horvath Sándor*: Kölcsönhatások a nyugat-magyarországi horvátok népi kultúrájában, *Kalmánfi Béla*: A szlovák népdalok élete, *Kamocki, Janusz*: Egy kisebbségi közösség rekonstrukciója, *Kantárová, Viera*: Tapasztalatok a külföldön élő honfitársaink szlovákiai folklór-bemutatójából, *Kiss Mária*: A műrokonság délszláv-magyar párhuzamaivalhoz, *Kolev, Nikolaj*: A bolgár népi kultúra lokális és regionális variánsai, *Kovács Ágnes*: Örömmök és gondok a hazai nemzetiségi népmese kiadványokkal kapcsolatban, *B. Kovács István*: Néprajzi tájékozódás a göröri kiscsencsek utódai között, *M. Kozár Mária*: A Szentgotthárd környéki szlovének néprajzi kutatása, *Müns, Heike*: Az ifjúság kapcsolata a hagyományhoz és megújuláshoz a lakodalmi szokások alapján, *Nellemann, George*: A dániai nemzetiségek helyzete ma, *Németh Zoltán*: Egy kis szlovák enkláve nyelvének és népdalkincsének alakulása magyar környezetben, *Nikolić, Dasanka*: A család mint etnokulturális kölcsönhatások tényezője a jugoszláviai Bácskában, *Pancubova, Eva*: A lengyel Szepesség déli

részének lakóháza és belső berendezésük, *Pimenov, V. V.*: Az etnosz rendszer elemzése, *Sadowska, Ewa*: A lengyelországi nemzetiségi kisebbségek szabadtéri, néprajzi műzeumi, *Sopoliga, Mirosław*: A kutatások jelenlegi állása és az ukrán népi építészeti megőrzése Kelet-Szlovákiában, *Timaffy László*: A magyar—német—szlovák néphagyományok egymásrahatása a Kisalföldön a népköltészek tükrében, *Vilhar, Nada*: A mezőgazdaság szerkezetének változása Karintiában német—szlovén vegyes területen 1973 után, *Oeller Ottó*: Adatok Rajka (Ragendorf) német lakosságának néprajzához.

Németh Amadé: A magyar opera története a kezdetektől az Operaház megnyitásáig. Zeneműkiadó, 1987. 215 old.

Németh Zoltán: Testamentumok, osztályos egészségek Nyíregyházán, 1759—1792. Szerk.: *Gyarmathy Zsigmond, Németh Zoltán*. Kiadja a Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza, 1987. 251 old.

Néprajzi dolgozatok Heves megyéből. Szerk.: *Peterscsák Tivadar*. Kiadja a Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága. Eger, 1986. 128 old.

Fejes Katalin: Erdőhasználat Bodonyban, *Szittáné Gyevnár Éva*: Gyümölcsaszalás és lekvárfőzés Szilvásváradon, *Farkas Gábor*: Kenyérsütés Bodonyban, *Kovács Károly*: A paraszti kispár Poroszlón, *Gál Gyula*: A szilvásvárad Orbánház, *Maruzs János*: Gyermekkori summás emlékeim, *Ujváry Ferenc*: Boldog község népvísllete, *Szabó Imréné*: Fedémesi lakodalmak, *Bolykine Szabó Marianna*: Halotti, temetési szokások Mátraderécskén.

NOTÁRIUS. A zalai honismereti mozgalom folyóirata. Zalaegerszeg, 1987/1. 52 old.

Molnár András: A „Védegyer” Zalában, *Czigány László*: Zala megye egészségügyi helyzete a XIX. szd. elején, *dr. Truboly Éva*: XVI. századi magyar nyelvű Horvátország alkotmányos kereteinek visszaállítása érdekében, *Öriné Bilkei Irén*: Zala megye történetének levéltári forrásai, *Kiss Gábor*: A megyei könyvtár helytörténeti gyűjteménye, *Husztai Zalán Ferenc*: A zalaszántói emlékmű, *Szágli Lajos*: Helytörténeti Kör Egerváron, *Kánmár Antalné*: Honismereti Kör Pöleskefőn, *Farkas Zoltán*: Turistakodás-természetjárás-honismeret, *Kanyar József*: A levéltárak szerepe a honismereti mozgalomban, *Táborozás Vonyarcvashegyen*, A megyei honismereti szakkörök listája.

Novotny Tihamér: Első világháborús katonalelkek antropológiai és művészetszociológiai vizsgálata. Rajzok: *Nagy Katalin*. Múzsák, 1987. 228 old.

Nyakas Miklós: Nánási Oláh Mihály hajdúkerületi főkapitány, 1760—1838. *Hajdúsági közlemények*, 15. Kiadja a Városi Tanács és a Hajdúsági Múzeum. Hajdúböszörmény, 1987. 87 old.

Nyíregyháza története. (Megjelent a szabad, kiváltságot városi rang elnyerésének 150. évfordulójára). Szerk.: *Cservényák László, Mező András, Nyíregyházi Kiskönyvtár, 15.* Kiadja a Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya. Nyíregyháza, 1987. 318 old.

Olsvai Imre: Népdalkörök kézikönyve. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szombathely, 1986. 62 old.

Az V. Szemere u. 3. sz. Általános Iskola 110 éves története. Emlékkönyv. Összeállította: *Móricz Lajosné.* Kiadja az iskola. Bp., 1987. 43 old.

Ötvenéves a magyar kőolaj- és földgázbányászat. Fel. szerk.: *Ferenc Győző.* Szerk.: *Buda Ernő és Kovács József.* Szerzők: *Bacsinszky Tibor és mások.* Kiadja a Kőolaj- és Földgázbányászati Vállalat. Nagykanizsa, 1987. 381 old.

Ötvenéves a salgótarjáni Ötvözetgyár. Írta: *Szabó János és Szivircsek Ferenc.* Kiadja a gyár. Salgótarján, 1987. 172 old.

Pach Zsigmond Pál: Magyarországi és a levantei kereskedelem a XIV—XVII. században. *Előadások a Történettudományi Intézetben, 4.* Kiadja az MTA Történettud. Int. és az OFI. Bp., 1986. 31 old.

Palotai krónika, 1987. december. A csanádpalotai Kelemen László Művelődési Ház honismereti körének lapja. 15 old.

Bazsó Dénes: Tanyai telekelrendezés, *Komoly Pál:* Szeszfogyasztás Palotán, *Asztalos P. Kálmán:* Csanádpalota nevezetesebb évei (1935—1938), *Uő:* Lucavessző, bakarasz, tapodi, *Páczel Józsefné:* Kenyértűtés, *Uő:* Jelenünk krónikája, Uttörő-riportereink írják, A honismereti gyűjtemény gyarapítói.

Párisi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet, 1846—1986. Írta és szerkesztette: *Szabó M. László.* Delta, Bp., 1986. 66 old.

Pelle Ferenc: A 150 éves kevermesi Római Katolikus Plébánia és Templom története. Kiadja az Egyházközség. Kevermes, 1985. 75 old.

Pelle Ferenc: Az iskolai nevelés és oktatás 150 éve Kevermesen. Kiadja az Általános Iskola és Diákörthon Igazgatósága, a Nagyközségi Közös Tanács, a Lenin Mgtasz. Kevermes, 1987. 77 old.

Pesty Frigyes helynévtárának budapesti adatai. Közreadja: *Létay Miklós.* Kiadja a Budapesti Történeti Múzeum. Bp., 1986. 35 old.

Pethő László—Farkas Ferenc: Két tanulmány Jászszentandrásról. Kiadja a Népművelési Intézet. Bp., 1986. 123 old.

Pethő László: A jászszentandrásai családok életmódjának változási tendenciái, *Farkas Ferenc:* Jásziakóhalmja és Jászszentandrás hivatalos személynévcinek összevetése.

Polányi Imre: A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón, 1895—1905. Akadémiai, 1987. 239 old.

Raffai István: Régi épületek Veszprémben. Fényképes album. *Vida András* felvételei. Kiadja a Városi Tanács. Veszprém, 1986. 100 old.

Rajeczky Benjamin: A népzene kutatás története. OKK Módszertani Intézete. Bp., 1986. 37 old.

Rábóczy János: Bajai gázszolgáltatás, 1887—1987. Kiadja a Dégáz Bajai Üzemegysége. 1987. 69 old.

Ráckeve és környéke. Írta: *Kovács József László, Veresegyházi Béla és Horváth László.* Panoráma, 1987. 130 old.

Régészeti műemlékek védelme. Az 1986. évi Egri Nyári Egyetem előadásai. Kiadja a Heves Megyei TIT és az OMF. Eger—Bp. 1986. 109 old.

Bakos Antal: Magyarország és a vendéglátó város, *Entz Géza:* Régészet a műemlékvédelemben, *Sedlmayer János:* A romok védelmének elvei, módszerei és problémái, *Zádor Mihály:* Romfalvak konzerválásának technikai problémái, *Valter Ilona:* A régészeti módszerek szerepe a műemléki kutatásban, *Fülep Ferenc:* A pécsi ókeresztény mauzóleum és sírkamrák, *G. Sándor Mária:* A pécsi püspökvár és városfalak kutatása, *Schönerne Pusztai Ilona:* *Sasselov Dimiter:* Régészeti emlékek a szófiai városképben, *Cleere, Henry:* Régészeti emlékek védelme és megőrzése Nagy-Britanniában, *Roman András:* Régészeti műemlékek a magyar városok képeiben, *Kaba Melinda:* Az aquincumi légiós tábor fürdője, a „Thermae maiores”, *Ágostházi László:* A Flórián téri római romok, *Palágyi Szilvia:* A Balaca-pusztai római villa, *Hajnóczy Gyula:* Római kori épületmaradványok védőépületei, *Kralovanszky Alán:* A „régészeti műemlékek” védelméről.

Sasi Margit: Középtanodai tankönyvek, 1867—1905. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadványa. Bp., 1987. 66 old.

Sárközi Zoltán—Tóth Róbert: Bányászati fondok. Repertórium. Kiadja a MOI. Bp., 1985. 211 old.

Sárközi Zoltán—Tóth Róbert: Szövetkezetek és mezőgazdasági vállalatok fondjai: Repertórium. *Levéltári leltárak, 79.* MOL. Bp., 1983. 498 old.

Schlett István: Eötvös József. Gondolat, 1987. 297 old.

Selmectől—Miskolcig, 1735—1985. (A magyarországi műszaki felsőoktatás megindulásának 250. évfordulójára) Írta: *Tar Sándor, Zsámboki László.* Kiadja a Nehézipari Műszaki Egyetem. Miskolc, 1985. 297 old.

Sik Lajos: Selmec-soproni diákélet. Kiadja a Péch Antal Miniaturkönyv-gyűjtők klubja. Miskolc, 1985. 134 old.

Slezák Imre: Edelény és környéke. *Edelényi füzetek, 1.* Kiadja a Városi Könyvtár. Edelény, 1987. 110 old.

Soproni Sándor: Szentendre a rómaiak korában. *Szentendrei füzetek II—III.* Szerk.: *Máté György.* Kiadja a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár, a HNF Városi Bizottsága, a Szentendrei Baráti Köre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Városi Tanács. Szentendre, 1987. 74 old.

SPRAVODAJ 1—2. A galántai múzeum kiadványa. 1986—1987. 47 old.

Mocková, Viera: Flószó, *Izóf, Jozef:* A Galántai Járási Honismereti Múzeum régészeti részlegének tevékenységéről. *Kovács Odón:* A krónikairás jelenlegi állapota járásunkban, *Mocková, Viera:* A forradalmi hagyományok emlékszóainak módszertani áttekintése, *Szanyi Mária:* A vágssellyei és a taksonyi tajházakról.

Surányi Dezső: Magyar biokertek a XVII. században. Mezőgazdasági, 1987. 208 old.

Szabadfalvi József: Mézeskalácsosság Debrecenben. *Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei, 46.* Debrecen, 1986. 135 old.

Szabolcs-Szatmár megyei útikönyv. Írta: *Frisnyák Sándor* és mások. Kiadja a Megyei Tanács. Panoráma, 1987. 239 old.

Szabolcs-Szatmár megye műemlékei. 2. k. Szerk.: *Entz Géza.* Magyarország műemléki topográfiája XI. Akadémiai, 1987. 480 old.

A második kötet Kisvárdától Zsurkig foglalkozik a megye településein található műemlékekkel.

Szakály Sándor: A magyar katonai elit, 1938—1945. Magvető, 1987. 272 old.

Szatmár Lajos: Nevelés és műveltség. Válogatás Szatmár Lajos írásaiból. Szerk.: *Szemenyei Sarolta.* Flószó: *Imre Mihály.* Mutató: *Kovács István.* Kiadja a hődmézővási Városi Tanács, a Bethlen Gábor Gimnázium. 1986. 254 old.

Szántó Imre: Szeged az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején. *Tanulmányok Csongrád megye történetéből, 11.* Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 1987. 194 old.

A Századok repertórium, 1867—1975. *Díószegi Mária* és *Kulcsár Erzsébet* közreműködésével szerkesztette *Pamlényi Ervin.* Akadémiai Kiadó. 1987. 762 old.

Százéves az épületgépészeti szerelőipar. Az emlékkönyvet összeállította és szerkesztette *Menyhárt József* és mások. Megjelent az Épületgépészeti technika és az Épületgépészet közös kiadásában. Kiadta a Csőszerelőipari Vállalat. Bp., 1987. 264 old.

Póczy Klára: Az épületgépészet okori előzményei Magyarországon, *Jakab Árpád:* Vízellátás a

középkori Magyarországon. *Jelinek István:* Szakmánk alakulása a céhektől az ipartestület megerősödéséig, 1701—1912, *Dötsch Károly és mások:* A csőszerelőipar kialakulása Magyarországon, *Dömötör Zoltán:* A Knuth cég története, 1873—1949. *Ballai János:* A szerelő (épületgépészeti) ipar a két világháború között, *Simon Pál és mások:* A budapesti szerelészövetkezet kialakulása, fejlődése, *Jelinek István:* A parlament, *Fodor János:* Az 1884-ben felavatott budapesti Operaház épületgépészeti berendezései, *Fodor János:* A Magyar Királyi Várpalota elektromos világítása, *Sziráki Zoltán:* Az újjáépített Budavári Palota belső világítási berendezései, *Ekes Miklós:* A Mező Imre (Fiurnci) úti „óriási patermoszter” az OTI épületében, *Hancz Gyula:* Debreceni klinikák, *Stand Gábor:* A Csőszerelőipari Vállalat története, *Nagy László:* A Fővárosi Szerelőipari Vállalat története, *Gépj- és Felvonószerelő Vállalat, Nagyiványi András:* A Villanyszerelőipari Vállalat története, *Völgyesi István:* Az épületgépészeti kutatás története az Építéstudományi Intézetben, Az Épületgépészeti és Villamossági Tervező Vállalat, az Alföldi Porcelángyár története, A Budapesti Porcelángyár, Épületgépészeti termékeket gyártó vállalat: Fűtőber, Ipari Szerelőipari és Gépgyár, A Kecskeméti Zománc- és Kádogyár, Mosonmagyaróvári Fémfeldolgozó Vállalat: Mofém, *Kovács Ferenc:* Szerelőipari Intézet Vállalat, Szellőző Művek, *Kallós József:* Budapesti Elektromos Művek, *Heltzer István* és *mások:* Fővárosi Csatornázási Művek, *Szűcs Miklós:* Fővárosi Gázművek, *Lipták András:* Fővárosi Távfűtő Művek, *Jancsár Péter:* Fővárosi Vízművek.

Százötven éves az Épületkerámiaipari Vállalat történetéből. Szerk.: *Korompay János.* ARTUNION Kiadó és Nyomda Iroda. Bp., 1987. 91 old.

Szekér László: A nemzet színháza építésének 150 éves története. Műszaki Kvk. 1987. 104 old.

Szekszárdi krónika. Összeállította: *Tóttös Gábor.* Kiadja a Tolna Megyei Könyvtár. Szekszárd, 1986. 36 old.

A város története évszámokban, 1061—1944.

Szelényi Károly: Eger, hevesi képek. Fotóalbum. Előszó: *Lázár István.* Képzőművészeti K. Bp., 1987. 108 old.

Szentmihályi Imre: Körömdi települése és népi építkezése a XVII. század derekán, 1—2. *Körömdi füzetek.* Kiadja a Városi Tanács. 1980. 210 és 48 old.

Szerbek és magyarok a Duna mentén, 2. Tanulmányok a szerb-magyar kapcsolatok köréből, 1848—1867. Szerk.: *Fried István,* ford.: *Sibálin István.* Kiadja a MTA Történettudományi Int. Akadémiai, 1987. 350 old.

Az 1981. május 18—19-én Belgrádban tartott szerb-magyar történelem konferencia előadásai és hozzászólásai. *Ekmečić, Milorad:* Garasanin, Czartoryski köre és a magyarok 1848—49-ben, *Spira György:* A nemzetiségi mozgalmak Magya-

rországon Ferenc József uralomra jutása után, *Krestić, Vasilije*: A magyarországi szerbek politikai törekvései és a magyarok, 1849—1867, *Katus László*: A magyar politika vezetőrege a délszláv kérdéstről 1849 és 1867 között, *Bona Gábor*: Magyar-délszláv együttműködési kísérletek, 1849—1867, *Sándor Pál*: A birtokrendezések történelmi jelentőségéről Magyarországon 1849 után, *Gabrilović, Slavko*: 1848 nehány problémája a Vajdaságban, *Petrović, Nikola*: A szerb-magyar kapcsolatok és együttműködés 1848—1867 között, *Spira György*: A szerb-magyar viszony vitatott kérdéseiről a józan önismeret jegyében, *Szeli István*: A kora romantika nyelvsemlelete, *Kovács, Božidar*: A magyar kultúra hatása a szerbekre 1849 és 1867 között, *Fried István*: A szerb-magyar művelődési kapcsolatok 1848—1867 között, *Janaković, Miodrag*: A magyar és a szerb művészet a XIX. szd. közepén.

Szécsény. Szerk.: *Putay Pál*; fel. szerk.: *Palinkás Mihály*. Kiadja Nógrád Megye Tanácsának Idegenforgalmi Hivatala. Salgótarján, 1987. 71 old.

Szécsény az emlékezés hítelével. Összeáll.: *Praznonszky Mihály*. *Szécsényi honismereti kiskönyvtár*. Kiadja a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Baráti Körének Szécsényi Helyi Csoportja. Szécsény, 1986. 182 old.

Sümei János: Ahogyan a szécsényi parasztok gazdálkodtak 1900—1940-ig, *Sümei János*: A szécsényi parasztság életeről, *Czegledi Istvánné*: A szegény ember élete, *Antal Károly*: Mozaikok egy cseléd életéből, *Czegledi Istvánné*: Visszaemlékezések a mezőhegyesi summás életre, *Sümei János*: Szarvasmarha-tenyésztés Szécsényben a magángazdálkodás idején: 1920 - 1960 között, *Papp Lajos*: Szécsény lotenyésztéséről, *Mezőfi Jánosné*: A kender termesztése és előkészítése szövesre, *Sümei Jánosné*: A kenyérsütés, *Domszky György*: Az első kombajn Szécsényben, *Mészáros János*: A szécsényi szabókra vonatkozó ismereteim, *Mészáros János*: A Szécsényben működő csizmadia és cipész iparosok névsora 1910, *Kuris József*: A kovács élete falun, *Filkor Vilmos*: A helyi ipar kibontakozása 1945 után, *Antal Károly*: Adalékok Szécsény történetéhez, *Mészáros János*: Szécsény kereskedelem, *Kurucz Mátyás*: Visszaemlékezés a Szécsényi Földművelésügyi tanács alakulására, *Kékkői László*: Gyermekkorunk játéka, *Havasné Földi Zsuzsanna*: Szécsény óvodáinak történeti áttekintése, *Balla Károly*: A szécsényi iskolák történetéből, *Wolf Ida*: A szécsényi lányiskola története, *Kékkői László*: A volt szécsényi nőpiskoláról, *Domszky György*: A Gazdaképző Iskola megalakulása, A szécsényi úttörőcsapatok története 1970-ig, *Szenográdi Ferenc*: A falusi katedrálót az országgyűlési képviselő, *Kékkői László*: Visszaemlékezés a szécsényi cserkészmozgalomra, *Domszky György*: A KISZ megalakulása Szécsényben, *Id. Mezőfi Jánosné*: Szécsényi népi hagyományok és szokások az első világháború után, *Bán Lajosné*: Régi karácsonyok emléke, *Bán Lajosné*: Farsangi szokások régen Szécsényben, *Czegledi Istvánné*: Gyermekkor

emlékeim egy lakodalomról, *Antal Károly*: Teme-tési szertartás Endrefalván, *Kékkői László*: Béla bácsi, János bácsi, Nancso, Lukács néni, Őzseni néni, *Wolf Ida*: Egy régi postáscsalád életéből, *Tóth Endréné*: Egy asszony élete, *Kékkői László*: Régi szécsényi családok, *Kékkői László*: Szécsény városrészei, *Antal Károly*: Hetvenöt éve épült a községháza, *Kékkői László*: Séta a régi Szécsényben, *Kékkői László*: Szécsény sportéletének múltja és jelene, *Mészáros János*: A Szécsényi Vadász Társulatra emlékezve, *Kékkői László*: Szécsény műemlékei és emlékművei.

Szilágyi Ferenc: Sokféle neveknek magyarázata. Névnapj szövegtár az év (majd) minden napjára. RTV—Minerva, 1987. 323 old.

Szirmai Viktória: „Csinált” városok. *Gyorsuló idő*. Magvető, 1987. 244 old.

A szerző az új városok építésének lehetőségeit, ellentmondásait vizsgálja általánosságban és Dunaujváros példáján.

Szita László: Harkány. Fürdőtörténet. Kiadja a Baranya Megyei Fürdő Vállalat. Harkány, 1986. 120 old.

Sz. Jónás Ilona: Árpád-házi Szent Erzsébet. Akadémiai, 1987. 212 old.

Szokolay Bálint: „Akinck szép a lelkében az ének”. Kiadja a Petőfi Műv. Közp. Orosháza, 1985. 75 old.

Visszaemlékezések, naplójegyzetek a 25 éves orosházi Madrigál Kórusnál.

Szolnok megye népművészete. Népművészeti Örökségünk. Európa, 1987. 448 old. és 88 melléklet.

A kiadó ezzel a kötettel új sorozatot indít, mely megyék szerint bemutatja az ország teljes tárgyi népművészeti emléktárhát.

Szolnok megyére vonatkozó helytörténeti témájú disszertációk, szakdolgozatok, pályamunkák jegyzéke. Szolnok megyei levéltári füzetek, 8. Kiadja a Megyei Levéltár. Szolnok, 1986. 138 old.

Szomszédok hármastükörben: A Magyar—Csehszlovák Történelmi Vegyesbizottság negyedszázada 1959—1984. Szerk.: *Szarka László*. Akadémiai, 1987. 316 old.

Niederhauser Emil: A Magyar—Csehszlovák Vegyesbizottság negyedszázada, *Küpeczi Béla*: A haladás kérdése a Habsburg-ellenes függetlenségi harcokban, *Zsigmond Pál*: Az európai abszolutizmus a XVI—XVII. században, *Spiess Anton*: A Habsburgok abszolutisztikus törekvései és a magyarországi rendiség a XVII. század második felében, valamint a XVIII. században, *Kopčan, Voitech*: A XVI. századi oszmán hatalom jellege az északi határvidéken, *Benczédi László*: A végváriak életviszonyai a XVII. században, *Smerda, Milán*: Az 1683. évi bécsi ütközet és a cseh országrészek, *Niederhauser Emil*: A nemzeti mozgalmak Kelet-Európában az 1860-as évektől

1914-ig, *Peša, Václav*: A marxizmus terjedésének kezdetei a csehországi munkásmozgalomban, *Kende János*: A magyarországi munkásosztály útja az 1918-as forradalomig, *Hapák, Pável*: A Szlovák Tanácsköztársaság történetének néhány kérdéséről, *Adam Magda*: A magyar—cseh-szlovák államközi kapcsolatok a két világháború között, *Krpilák, Miroslav*: Néhány szempont a szlovák nemzeti felkelés történetéhez, *Pintér István*: A szlovák nemzeti felkelés és a magyar ellenállási mozgalom, *Cierna-Lantayová, Dagmar*: Nemzetiségügyi politika Szlovákia felszabadított részén 1944 augusztusától 1945 márciusáig.

Szöke Béla Miklós—Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. *Kiszely István*: A temető embertani vizsgálata. Akadémiai, 1987. 188 old.

„Szülőföldemnek örök időkre visszavonhatatlanul”: Források a gyulai könyvtár alapításáról: 150 éves a Magyaróssy Könyvtár. Kiadja a Megyei Könyvtár. Bekéscsaba, 1986. 28 old.

Szülőföldünk, Borsod-Abaúj-Zemplén. A honismereti mozgalom megyei tájékoztatója II. Szerk.: *dr. Kovács Dániel*. Kiadta a HNF megyei honismereti munkabizottsága és a BAZ Megyei Művelődési Módszertani Központ. Miskolc, 1987. 96 old.

Szikora András: Regényes címerek, *dr. Bencsik János*: A tokaji református egyház 1705-ös pohara, *Siska József*: 240 éve született Szirmay Antal, *dr. Csorba Csaba*: Szemere Bertalan emlékezete, *Balogh Sándor*: Úvegghuta a Gyertyán völgyben, *Kovács Dénesné*: Az 1905-ös nemzeti ellenállás Zemplén vármegyében, *Mitró István*: A „Roméo”-(partizán) csoport a Hegy közben, *dr. Hőgye István*: A sárospataki művészthon vendégei 1948-ban, *Nagy Károly*: Visszaemlékezés az 1956-os ördi ellenforradalomra, *Kerekgyártó Mihály*: Iparoktatás Ozdon, *Viktor Gyula*: Gvadányi József és költőtársai, *Hadobás Sándor*: Újabb, XVIII. századi irodalmi adat a Baradláról, *dr. Komady Miklós*: Kazinczy Ferenc postavasban, *dr. János István*: Portrévázlat Ungvárnemzeti Tóth Lászlóról, *dr. Barsi Ernő*: Emlékezés Terhes Sámuelre, *dr. Kovács Dániel*: Az öregedő Tompa, *Csóri István*: Zombori Gedő emlékezete, *Tóth Gusztáv*: Komáromi János történelemszemlélete, *Nagy Géza*: Néhány karcsai jogszokás, *dr. Faggyas István*: Malmi melléktermékek a táplálkozásban és a takarmányozásban, *Zsebosi László*: Az alsó-dobszai hagyományos szőlőtermesztésről, *Bárándi Tibor—Kruppa Nándor—Sziklai Ákos—Szilágyi Ferenc—Deák Éva—Fehér Rozália—Körtélyesi Ágnes—Krajczár Andre—Bánkuti Melinda—Grätz Antal*: Szuhafő, Zádorfalva, Alsószuha az építészek szemével, *Malinóczi József*: A hejcei római katolikus templom, *Bojtor István*: Temetőkapolna Göncruszán, *Zsebosi László*: A 34-es bakák emlékműve Szikszó határában, *dr. Cseri Miklós—dr. Viga Gyula*: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tájházokról, *Berei Sándor*: BAZ megye helyismereti irodalma, 1984., *Szabados József*: A sárospataki XV. országos honismereti

akadémiáról, *Agoston István*: Megyei honismereti találkozó Ónodon

Szülőföldünk Győr-Sopron megye. Honismereti Antológia. A HNF Győr-Sopron megyei Bizottsága kiadásában. Győr, 1987. 49 old.

A megyei Szülőföldünk pályázat díjnyertes munkáiból ad szemelvényeket. A kötetet *dr. Gecsenyi Lajos* (helytörténet), *dr. Timaffy László* (néprajz) és *Szabó József* szerkesztette. *Czingnráber András*: Egy Sopron megyei parasztcsalád küzdelmes élete, *Forgách János*: Leon Gyula első magyar mechanikai pamut és gyapjúgyára Győrött, *Szabady János*: Győr-Ménfőcsanak sporttörténetének kronikája, *Hárs József*: A fényképezés története Sopron városában, *Grábits Frigyes*: Az Új Pannonia c. folyóirat 1937—1938. *Veszprémi György*: A 175 éves győri Kisalföldi Gepgyár, *Rákóczi Kálmán*: Újker földrajzi nevei, *Frank Györgyné*: Mosonszentmiklós földrajzi nevei, *Varga Józsefné dr.*: Oslói község ragadványnevei, *dr. Ábrahám Imre*: Népi versek és énekek Nyúlón az 1930—40-es években, *Szakács István*: Nekem sokat a gödrök mesélnek, *Varga Tibor*: Parasztporták a Szigetközben, *Kovács Antal*: Népi állatnevek a Felső-Szigetköz falvaiban, *Hajmási Izabella*: A karácsonyi ünnepkör Pázmándon, *Horváth Győző*: Rábaközi gyermekjátékok, népszokások, népdalok.

Takács Lajos: Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon. Akadémiai Kiadó, 1987. 227 old.

Tanulmányok Bonyhád történetéből. Szerk.: *Bábel Ernő és László Péter*. Kiadja a Városi Tanács és a Megyei Lapkiadó Vállalat. Bonyhád, 1987. 290 old.

Solymár Imre: A történeti Völgyesség, *Uő*: Bonyhád—hajdan Bonyha, *Kolta László*: Bonyhád művelődéstörténete, 1867—1962. *László Péter*: Népszerűsége Bonyhádon 1944—1948-ban. *Ettig László*: A mezőgazdasági termelőségvetkezeti mozgalom Bonyhádon.

Tapolcai szülőföld: *Batsányi János*: *Tapolcai füzetek*. 2. Kiadja a Városszépítő Egyesület. Tapolca, 1986. 42 old.

Tar Imre: A parasztság társadalmi-termelési viszonyainak alakulása 1930—1985. Kossuth, 1987. 360 old.

Taxner Tóth Ernő: A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből. *Az MTA Könyvtárának közleményei*, 92. Bp., 1987. 183 old.

Temesi Ida: Kiskunság, Péteri-tó. Természetvédelmi terület. *Tájak, korok, múzeumok Kiskönyvtára*, 278. Bp., 1987. 16 old.

Temesi Ida: Kiskunság, Szelidi-tó. Természetvédelmi terület. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 282. Bp., 1987. 16 old.

Tevan Andor levelesládájából. Válogatta és szerkesztette: *Voit Krisztina*. Gondolat, 1987. 416 old.

Századunk egyik nagy nyomdászegyenisége kiterjedt levelezést folytatott, amikből nyomon követhető egy-egy mű születése, az író és a nyomda viszonya, és a korabeli könyvkiadás helyzete.

Tilkovszky Lóránt: Bajcsy-Zsilinszky irataiból. Kiadja a Békés Megyei Tanács V. B. Tud. Koordinációs Szakbizottsága. Békéscsaba, 1986. 38 old.

Tokaji András: Mozgalmi dalok Magyarországon, 1919-1944. Zene-szociológiai vitákat. Kiadja a Művelődéskutató Intézet, Bp., 1986. 203 old.

Tóth Ferenc: Erdei Ferenc, a makói diák. *A makói múzeum füzetei*, 52. Kiadja a Városi Tanács. Makó, 1986. 64 old.

Tóttós Gábor: A szekszárdi szőlő és bor. Nyomda és Alicsavin közös kiadása. Szekszárd, 1987. 184 old.

A történelmi borvidék története a kezdetektől a II. világháborúig.

A Tündértló titka (A Kisalföld meséi) *Hetedhét Magyarország 8.* Szerk.: *Simonits Mária*. Válogatta és a szöveget gondozta: *dr. Timaffy László*. Móra Kiadó, 1987. 240 old.

Saját gyűjtése mellett *Timaffy László Ruff Andor*, *Sebestyén Gyula*, *Podmanitzky Zsuzsa*, *Kösa László*, *Fél Edit*, *Gaal Károly* kötetéből, *Szabó Dénes*, *Oeller Ottó*, *Borbélyné Kovács Terézia* meséiből, valamint a Néprajzi Múzeum Adattárának eddig még nem publikált kéziratok anyagából közöl meséket. A Szigetköz, Rábaköz, Hanság- és Fertővidék, A Pannonhalmi-dombok és Sopron környékének meséi, mondái, vidám történetei híven tükrözik a tájban élő emberek életét, népköltészetét. A kötet a Kisalföld határainkon túlnyúló részeinek anyagából is ad ízelítőt Burgenland, Csallóköz, Mátusföld területéről.

Vargha Domonkosné—Kanyó Sándor: „... Csillagkoronák éjféle barátja”. Tittel Pál élete és működése. Akadémiai, 1987. 288 old.

A magyar reformkor kiemelkedő egyéniségei közé tartozott Tittel Pál kiváló csillagász és matematikus, Gauss tanítványa. A szerzők korabeli dokumentumok alapján mutatják be életútját és munkásságát.

Vasas Ferenc: Illyés Gyula első iskolája. Kiadja a Béri Balogh Ádám Megyei Múzeum. *Múzeumi füzetek*. Szekszárd, 1987. 129 old.

Vasvári Pál: Irányeszmék. *Gondolkodó magyarok*. Magvető, 1987. 120 old.

A vándorszínésztől a Nemzeti Színházig. Válogatta, a szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta *Kerényi Ferenc*. Ford.: *Kerényi Ferenc*, *Törzsök Edna*, *Ziegler Vilmos*. Szépirodalmi, 1987. 386 old.

A városépítés múltja és jelene. Kiadja a Győri Városépítő Egyesület. 1987. 44 old.

Sáry István: A városépítés múltja, *Jakab Zoltán*: A városépítés jelene.

Város születik: Dunakeszi tíz év tükrében. Írták: *Bárony Zoltánné és mások*. Szerk.: *M. Nagy Péter*. Kiadja a Városi Tanács. Dunakeszi, 1987. 62 old.

Veres Péter Gimnázium Évkönyve az első tanévről, 1986—1987. Szerk.: *Tiszavölgyi István*. Kiadja az Iskola, Bp., 1987. 54 old.

Védett kastélyok hasznosítása Magyarországon. Interpress. Bp., 1987. 84 old.

Végh Oszkár—L. Vincze Judit—Tamáska Péter: A nyomtatott betű szabadságáért. A Nyomda-, a Papíripar, a Sajtó és a Könyvkiadás Dolgozói Szakszervezetének története, 1862—1987. Kiadja a szakszervezet. Bp., 1987. 351 old.

Vésztő mezőgazdasága. Részletek a szövetkezet életéből. Írta és szerkesztette: *Nyilas Károly és mások*. Kiadja a Körösmenti Tsz. Vésztő, 1987. 167 old.

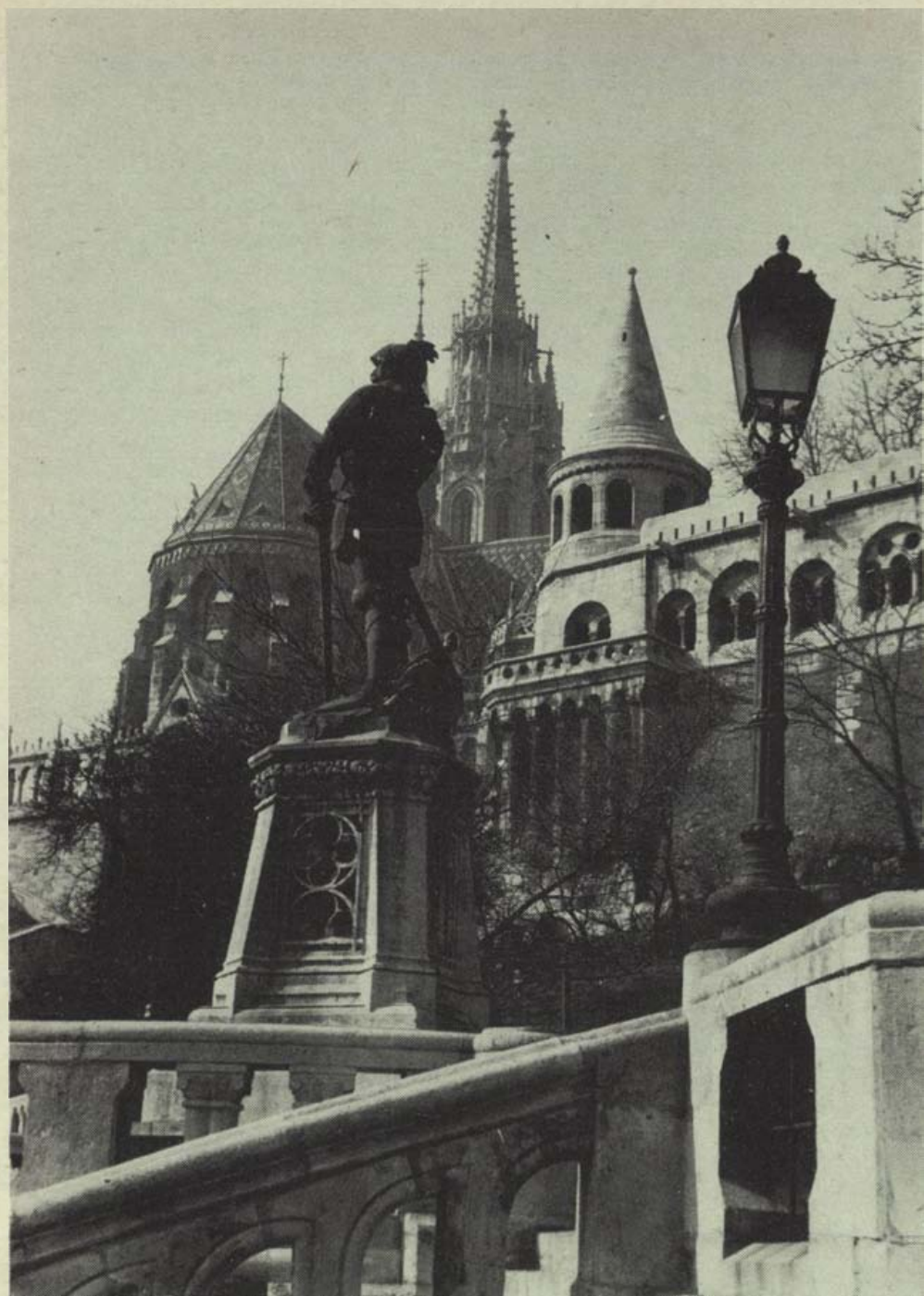
Vigh József: A magyar horgászat krónikája. Interpress. 1987. 236 old.

Viharsarki fiatalok I. Szerk.: *Szabó Ferenc*; a dokumentumokat gyűjtötte és a bevezetőt írta: *Ancsin Pálné*, *Leimer Gyula*. Kiadja a KISZ Békés Megyei Bizottsága. Békéscsaba, 1987. 150 old.

Virt István: Halállal kapcsolatos szokások és hiedelmek Zoboralján. *Folklor archívum*, 17. Szerk.: *Hoppál Mihály*. Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoport, Bp., 1987. 171 old.

VTS—VSE. 75 év Veszprém sportjáért. Szerk.: *Horváth József*. Kiadja a Veszprémi Sport Egyesület. 1987. 391 old.

Zalai Kőolajipari Vállalat története, 1952—1987. Zalaegerszeg, 1987. 142 old.

Részlet a Budai várból (Török László felvétele)

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Andor Mihály—Hidy Péter: Város-szövevény: Kazincbarcika felfejtése. Művelődéskutató Intézet. Bp., 1987. 164 old.

Ács Zoltán—Bánó Attila: Nagy Lajos király. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat. Bp., 1987. 40 old.

A Balatoni üdülőkörzet természeti értékei. Írta: dr. Zákonyi Ferenc, Illés István, dr. Horváth Ferenc. Szerk.: Keszthelyi István és Moór Gyula. Kiadja az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal. Bp., 1986. 192 old.

Balogh László: Oecsva helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok*, 64. Szerk.: Hajdú Mihály. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékesport Névkutató Munkaközössége. Bp., 1987. 34 old.

Barcy Zoltán: Magyar huszárok. *Somogyi Győző* rajzaival. Móra, 1987. 93 old.

Bárdos Kornél: Eger zenéje 1687—1887. Akadémiai, 1988. 570 old.

Benke József: Egy magyar szocialista mezőgazdasági nagyüzem története. A barsi Vörös Csillag 40 éve. Kiadja a Barsi Városi Tanács és a Darányi Nagyközségi Közös Tanács, 1987. 415 old.

Benkő Péter: A Nemzeti Parasztpárt és a szocializmus 1947—1949. Kossuth, 1988. 204 old.

A Bihari Múzeum Évkönyve IV—V. *Zsupos Zoltán* közreműködésével szerkeszti *Módy György*. Berettyóújfalu, 1986. 298 old.

Kovács Gábor: Madártani megfigyelések a Hosszupályi, Konyár és Esztár környékének szikes tavain (1969—1984), *Szincsák János:* A hencidai Cser-erdő, *Kováts Lajos:* Az Érmellek golyaállománya és annak változása 1968—1984 között, *Kaltcz Nándor—Raczky Pál:* Ásatások Berettyóújfalu—Herpály neolitikus és bronzkori tell-településén 1977—1982 között I. Ujkőkor, *Sz. Máthé Mária:* Ásatások Berettyóújfalu—Herpály neolitikus és bronzkori tell-településén 1977—1982 között II. Bronzkor, *Módy György:* Zsáka és környéke a XVIII. századig, *Cennerné Wilhelm*

Gizella: Zsáka vára, *Nyakas Miklós:* Adatok a bihari hódoltság történetéhez Várad eleste utáni időkben, *Nyakas Miklós:* A Báródság nemessége a XIX. szd. elején, *Molnárné Mayer Mária:* Mutatvány Pesty Frigyes Bihar megyei Helynévgyűjtéséből, *Zsupos Zoltán:* Dokumentumok és cikkek a Bihari Független Kisgazdapárt megalakulásáról, *Zsupos Zoltán:* „Szépen legel a Marosi gulyája...” — Folklor és valóság, *Tarsoly László:* Körösszakál földrajzi nevei, *Bakó Endre:* Kollányi Boldizsár arcképehez.

Bíró Friderika: Göcsej. Gondolat, 1988. 368 old.

Bodrogkeresztúri Mesék és mondák. Közléte: *Dobos Ilona.* *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXII.* Akadémiai, 1988. 460 old.

Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Zrínyi, 1988. 464 old.

A szabadságharcban részt vett csaknem két és félezer százados rövid életrajza.

Budapest történetének okleveles emlékei 3/t: 1382—1439. Összeállította: *Kumorovitz L. Bernát.* Kiadja a Budapesti Történeti Múzeum. Bp., 1987. 360 old.

Bura László: Szatmári szólások és közmondások. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok*, 35. Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvtudományi Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 147 old.

Csányiné Wittlinger Mária: Egy miskolci szak-középiszkola diákszávai. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok*, 32. Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvtudományi Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 31 old.

Csies Gyula: A tatabányai szénmedence bányászata, 1896—1987. Kiadja az OMBKE Tatabányai Csoportja és a Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum. Tatabánya, 1987. 30 old.

A fotók és a levelezőlapok a Komárom Megyei

Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum fotóarchívumból és a Tatabányai Szénbányák gyűjteményeiből valók.

Csizmadia Károly: Bibliai eredetű szállóigék, szólásmondások, közmondások. Kiadja a HNF Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr, 1987. 237 old.

Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv I. Szerk.: *Blazovich László.* A TIT Csongrád Megyei Szervezetének közreműködésével kiadja Csongrád Megye Tanácsa V. B. művelődési osztálya és a Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 1985. 392 old.

Ez a kötet a honfoglalástól a polgári forradalom és a szabadságharc végéig terjedő időszakot tárgyalja.

Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv 3. Szerk.: *Nagy István.* Szeged, 1986. 336 old.

A „legújabb kor”-t, az 1919-től 1975-ig terjedő időszakot tárgyalja.

Danis József: Oroszlány város és vonzáskörzetének közművelődése (1981—1986). Oroszlány, 1987. Tatabánya. 43 old.

Danyi Gábor—Simor András—Vasvári Pál: „A márciusi ifjak egyike én vagyok”. Zrínyi, 1988. 368 old.

Vasvári Pál kevésbé ismert művei.

Debreceni Szemle, 1987/2. Az MSZMP Városi Bizottságának társadalompolitikai kiadványa. Debrecen, 1987. 172 old.

A tartalomról: A munkásosztály helyzete, fejlődésének tendenciái Debrecen városában és környékén, *Bényei Miklós:* A debreceni könyvkiadás múltja és jelene, *Sz. Husszú Ágnes:* A deportálás debreceni történetéhez (Strasshof, 1944—1945), 100 éves a Debreceni Dohánygyár.

Dénes Iván Zoltán: Az önrendelkezés érvényesége. *Nemzet és emlékezet.* Magvető, 1988. 340 old.

A XIX. és XX. századi magyar konzervatívizmussal foglalkozik.

Dobosy László: Oktatási és közművelődési intézmények Ózdon. *Ózdi Honismereti Közlemények 9.* Szerk.: *Nagy Károly.* Kiadja a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Köre. Ózd, 1987. 155 old.

Donát Tamás: Bányász-dosszié. Hatvan év futballtörténete. Kiadja a Várpalotai Bányász Sportkör, 1987. 263 old.

ef-lapok. '87/10—11. A KISZ KB EFT Fajékoztatója. Bp., 1987. 100 old.

A tartalomról: Bibó '87 konferencia az ELTE-n, Munkában a klubtanács, Beszélgetés az állami gondozott cigánygyerekekről, *Benda Kálmán:*

Nép, nemzet, nemzeti, közösség, *Molnár Imre:* Dokumentumok a szlovákiai magyarság történetéből, Beszélgetés *Dupka Györggyel,* az ungvári Kárpát Kiadó szerkesztőjével.

Esztergomi találkozás Veres Péterrel. Bev.: *Hegedűs Rajmund.* Az 1961. szeptember 29-i előadás anyagát sajtó alá rend.: *Csiffáry Tamás.* Szerk.: *Gábris József.* *Esztergomi Tanítóképző Főiskola kézikönyvtár 8.* Sorozatszerkesztő: *Gábris József.* Esztergom, 1987. 22 old.

„Kiadványunkat Hegedűs Rajmund emlékének szenteljük, akinek személyes kapcsolata volt Veres Péterrel és életének utolsó napjaiban ő írta az előszót az író itt közölt előadásához.”

Az érdi Vörösmarty Mihály Gimnázium emlékkönyve fennállásának 25. évfordulójára. Fel. szerk.: *Iványi Katalin.* Szerk.: *Dizseri Sándor* és mások. Kiadja a gimnázium. Érd, 1987. 89 old.

Évkönyv az Oroszlányi Lengyel József Gimnázium fennállásának 25. évfordulója alkalmából. Kiadja az Oroszlányi Lengyel József Gimnázium. Oroszlány, 1987. 62 old.

Fehér Lajos: Sorsfordító évtizedek. Cikkek és beszédek. Válogatta és az előszót írta: *Barla Szabó Ödön* és *Sipos Lévante.* Kossuth, 1987. 250 old.

Fekete László: Szenna, 1934—1945. Kiadja a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár. Kaposvár, 1987. 77 old.

Felsőoktatási Intézmények nyelvjárási témájú kéziratának bibliográfiája. *Kiss Jenő* irányításával gyűjtötték és szerkesztették az ELTE Magyar Nyelvészeti Tudományos Diákkörének tagjai. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke. Bp., 1987. 69 old.

Forró Sándor: KISZ. Esztergom, 1957—1987. A KISZ megalakulásának 30. évfordulóján kiadja a KISZ Esztergomi Városi Bizottsága. Esztergom, 1987. 36 old.

Földi István: Madéfalvától a Dunántúlig. A szöveget gondozta *Tamás Menyhért.* Szerk.: *Lovas Henrik.* Kiadja a Tolna Megyei Könyvtár. Szekszárd, 1987. 250 old.

A bukovinai székelyek rövid története, hazatelepedésük, letelepítésük, és az új, székely telepes községek rövid ismertetése.

Francia tükrök. Válogatás a XIX. század magyar vonatkozású francia irodalmából. Felkutatta, egy beszerkesztette, az elő- és utószót írta, valamint a jegyzeteket készítette *Bajomi Lázár Endre.* Ford.: *Agai Adolf* és mások. *Magyar hirmondó.* Magvető, 1987. 671 old.

Gaál Zoltán: A hely szelleme egy dunántúli ősi „Alma-Mater”-ben. Megjelent a szerző kiadásában. Győr, 1987. 480 old.

A Pápai Pálos — Királyi Katolikus — Bencés — jelenleg Türr István Állami Gimnázium alapítása 350. évfordulójának tiszteletére.

Gál József: Hadifoglyok Somogyban az I. világháború idején. *Iskola és levéltár*, 26. Kiadja a Megyei Levéltár és a Megyei Pedagógiai Intézet. Kaposvár, 1987. 92 old.

Györffy István: Magyar falu, magyar ház. Sajtó alá rendezte: *Györffy György*. Akadémiai, 1987. 231 old.

Az 1943-ban Budapesten, a Turul kiadónál megjelent mű reprint kiadása.

Hargita Kalendárium, 1988. Szerk.: *Csermátoni József, Papp Dezső, Székedi Ferenc, Váli József*. Kiadja a Hargita, az RKP Hargita megyei bizottsága és a megyei néptanács lapja. Csíkszereda, 1987. 208 old.

Néhány fejezetcím: *Székedi Ferenc: Levelek közt válogatva* — Címzett: Nagy Imre, Zsögöd, Csillag utca 2., *Kozma Dezső: Ady vonzásában. Áprily Lajos születésének 100. évfordulójára. Szász M. Attila: 35 bemutató* — 523 előadás. A Székelyudvarhelyi Népszínház mérlege, *Lestyán Dénes: Evszázados hagyományok folytatója a Csíkszeredai Népszínház, Kardalus János: Fenyő és harangvirág. A Tavasz a Hargitán folklorálalkozó két évtizede, Kardalus János: Az iratlan népi nyilvántartás ábcéjje: a tulajdonjegy, Dr. Málnási Géza: Mit tudnak a budosfürdők?, Biró Donát: Ahol 32 vízfűrész működött... A csikmadarasiak erdőkitermelési múltjából, Kristó András: 150 éves a Gyilkos-tó. Nem kellett égzengés és földindulás.*

A helytállás 30 éve. A komáromi Nedermann Ferenc munkásörökség krónikája. Szerk.: *Tamás József*. Grafika: *Bertalan Mária*. Komárom, 1986. 47 old.

Helytörténeti egységcsomag a történelem oktatásához. Készült a Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum eredeti dokumentumai alapján. Tatabánya, 1986. 25 db helytörténeti dokumentum közös tokban.

Hogya György: A gyermek- és ifjúságvédelem múltja és jelene Veszprém megyében. Kiadja a Veszprém Megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet. Veszprém, 1986. 78 old.

Hokkyné Sallay Marianna: Velemér, római katolikus templom. *Tájak, Korok, Múzeumok*, 293. Bp., 1987. 16 old.

Honismereti Harsona 9. Az Országos Honismereti Úttörő Módszertani Központ kiadványa. Szekszárd, 1987. 32 old.

Beszámoló a VII. Tolna Megyei Honismereti Táborról, Sötétvölgy, 1987.

Honismereti Közlemények 7—8. Kiadja a HNF Bács-Kiskun Megyei Bizottsága és a Katona József Megyei Könyvtár. Kecskemét, 1987. 114 old.

Horváth Lajos: Bács-Kiskun megye járásainak és településeinek pecsétjei. 1918—1919-ből, *Molnár Béla: A Duna—Tisza köze a Tanácsköztársaság honvédő háborúja idején, Köszegi Margit:*

Bács-Kiskun megye helye az Országos Üdülőtérületi Tervkoncepcióban. *Zengő István:* Katona voltam... , *Fekete János:* A kiskunfélegyházi tanynavekről, *Iván László:* Kecel kutyanevei, *T. Kiss Tamás:* Egy pincefalu „élettrajza”, **PÁLYAZATOKBÓL:** Solt 1945 előtti épületei, A balotaszállási Nádas pince története, A kiskunfélegyházi Pajkos Szabó István-féle szelmalom története, *Mándics Mihály:* Három évszázad az új hazában. Helyismereti témájú szakdolgozatok a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskolán, Események-hírek.

Horváth Lajos: Gödöllő történetének írott forrásai, 1325—1711. *Gödöllői füzetek 1.* Szerk.: *Polónyi Péter*. Kiadja a Városi Helytörténeti Gyűjtemény. Gödöllő, 1987. 293 old.

Hungarológiai napok: Szombathely 1986. Szerk.: *Szalay László*. Kiadja a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. Szombathely, 1986. 236 old.

Imre Samu: Gondolatok a burgenlandi magyarságkutatásról, *Szabó Géza:* Anyanyelv és nyelvcsera a nyugati magyar nyelvszigeteken, *Szalay László:* A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola nemzetközi kapcsolatai a hungarológiai tevékenység szolgálatában, *Varga József:* A magyar nyelv tanítása Szlovéniában, *Barnjak, Elizabeta:* A Szlovén Tanszék szerepe a hallgatók kétnyelvű oktatásra való felkészítésében, *Sebeherényi Lajos:* A burgenlandi magyarság helyzete, *Galambos Ferenc:* A magyar nyelv és kultúra Burgenlandban, *Lázár Oszkár:* A svédországi hungarológia múltja, jelene és perspektívái, *Umensten, Eva:* A svédországi magyar anyanyelvi tanárképzés változásai, a magyar anyanyelvi továbbképzés, *Malek József:* Hungarológiai tevékenység a stockholmi főiskolán, *Gaal Károly:* A burgenlandi magyarság körében végzett néprajzi kutatásaim, *Fogarassy László:* Az 1921. évi nyugat-magyarországi események Prónay Pál emlékezőségeiben, *Jóó Rudolf:* Nemzeti-ségi kultúra, nemzeti együttműködés, tudományos kutatás, *Györi-Nagy Sándor:* A polilógus szakasz csapdái a Kárpátmedencei természetes kétnyelvű egyedfejlődésben, *Guttman Miklós:* A magyar nemzetiségű egyetemi hallgatók anyanyelv- és magyarságadata Mariborban, *Bokor József:* Az anyanyelvi nevelés, a nyelvművelés néhány kérdése idegen nyelvű környezetben, *Vörös Ottó:* Nemzetiségi pedagógusképzés a burgenlandi magyarok számára Szombathelyen, *Batki Jenőné:* Beszédkutatás 10—14 éves korú magyar gyermekek körében Burgenlandban, Oberwartban, *Benke Eva:* „A vers mindnyájunk anyanyelve”, *Antalné Kolláth Anna:* A német nyelvhasználatának jelentkezése a magyar nyelvhasználat egyes szintjein, *Molnár Zoltán Miklós:* Magyartanítás a burgenlandi fiatalok tanfolyamán Szombathelyen, *Molnár Zoltán Miklós:* Élő nyelvi megfigyelések Felsőőr vidékén, *Radics Eva:* Néhány gondolat a Burgenlandi magyarokról, *Morway Péter:* Egy kiaknázatlan helytörténeti forrás: a II. József-féle országos kataszteri földmérés, *Madár Ilona:* Adatok a felsőöri reformátusok vallásosságához, *Barsi Ernő:* A burgenlandi Örvidek magyarságának népzenei hagyományai, *Herényi Ist-*

ván: Az Ország a középkorban, *Hölvényi György*: Kiadványok (életrajzi gyűjtemény, útkönyv) szükségességéről, *Lukács László*: Felső-Ország népének régi kapcsolatai a Dunántúllal.

Huszonöt éves a Komáromi Köolajipari Vállalat, 1962—1987. Írták: *Baglyas István, Bilkóné Kocsis Jolán, Bobest Éva, Györffy Elek, Huszár Miklós, Jacczó Gyula, Kadár Péter, Kántor István, Kerényi Miklós, Lami Jenő, Lengyel Jenő, Magas Kálmán, Melis Tibor, Nagy Sándor, Sebestyén Józsefné, Strublik Sándor, Szigligeti Antal, Vörös Imre*, Bev: *Kántor Ferenc*. Szerk.: *Gombkötő Gábor*. Kiad. a Komáromi Köolajipari Vállalat. Komárom, 1987. 159 old.

Hűség és szolgálat. Emlékkönyv *D. Nagy Gyula* püspöki szolgálatának 25 éves évfordulójára. Összeállította: *Dr. Gálly Zoltán*. Kiadja a Kolozsvári Református Egyházkerület igazgatótanácsa. Kolozsvár, 1987. 352 old.

A tartalomról: *Gálly Zoltán*: A zsolttárok első magyar nyelvű fordítása, *Mózes András*: Abats János (1746—1815) élete és szolgálata püspöki hivatala megkezdéséig, *Péntek Árpád*: Az ótordai református templom építéstörténete, *Sipos Gábor*: A krasznai kokuszdió-pohár, *Szekély Károly*: Huszonöt év mérföldkövei, *Vetési László*: Egyházkerületünk utolsó negyedszázada évszámokban.

A hűség nyelve. Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről. Összeállította: *Zalabai Zsigmond*. Mádách. 1987. 303 old. (Második, bővített kiadás)

Fábray Zoltán: Kazinczy elkötelezettségében, *Ozsvald Árpád*: Hettita ballada, *Kulcsár Ferenc*: A krónikás csöndjei, *Bodnár Gyula*: Vigyük gyermekeinkhez a szavakat!, *Jakab István*: Hogy is hívják magyarul?, *Kiszeli Ferenc*: Orfeuszra varva, *Gyurcsó István*: Népvándorlás kora II., *Ordódy Katalin*: Erős várunk — anyanyelvünk, *Somos Péter*: Gondolatok az anyanyelvről, *Mihályi Molnár László*: „Ahány szóra váró gyermek...”, *Csáky Károly*: Szülőföld és anyanyelv diákszemmel, *Fodor Zoltán*: Anyanyelv és iskola, *Vas Ottó*: Kettős nyelvi életem, *Batta György*: Ajjakról felelőnk, *Bodnár Gyula*: Megtalált szavak, *Duba Gyula*: Puruttya, *Turczel Gyula*: Gyerekkorom és anyanyelvem, *Kovács László*: Kíséret a diglosszia állapotának fölmérésére... *Gágyor József*: „Tegnap is máma feküdtünk le”, *Zalabai Zsigmond*: Kies, kietlen, *Kovács László*: Nyelvjárásgyűjtésünk helyzete és távlatai, *Zalabai Zsigmond*: Fából-vaskariká, *Zalabai Zsigmond*: Hogy is mondjuk — katonául?, *Mayer Judit*: Hibnapló, *Lacza Tibamér*: Széptan blémái, *Koncsol László*—*Kulcsár Ferenc*—*Ozsvald Árpád*—*Rácz Olivér*—*Tözsér Árpád*—*Veres János*—*Zalabai Zsigmond*: Szakvizsgán műfordításból, *Zalabai Zsigmond*: Egy gyermekvers szómámora, *Rácz Olivér*: Kicsi anyanyelv, *Gál Sándor*: „Idesanyám”, *Gúth János*: Legféltettebb kincsünk, *Koncsol László*: Az anyanyelvről, *Tözsér Árpád*: „Nyelvtáj” és irodalom, *Zalabai Zsigmond*: Nyelvben él a — költészet, *Zalabai Zsigmond*: Más szemmel — más szóval, *Rácz Olivér*: Latiaticum felelem zumtuchel

mic vogmuk . . . ; Bibliográfia, A szlovákiai helységeknek mutatója.

Írás és könyv. *A Magyar Bibliofil Társaság évkönyve*, I. Bp. 1987. 134 old.

Miklós Pál: A könyv és a környezetkultúra, *Kelecsényi Gábor*: A szép könyv varázsa, *Zapf, Hermann*: Könyveknek való ábécék az idő sodrában, *F. Csanak Dóra*: Írói hagyatékok az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában, *Botka Ferenc*: Magyar költők és írók kéziratjai a Petőfi Irodalmi Múzeumban, *Karsay Orsolya*: Írói és költői hagyatékok az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, *Soltész Zoltánné Juhász Erzsébet*: Lappangó könyvkincseinkről, *Haimann György*: Bibliofilia, vagy demokratikus könyvkiadás?, *Kovács Sándor Iván*: A Tótfalusi-kurziválások és az elvesztett bucsúlevél, a Valeditoria részletei a Mentségben, *Rozsosndai Marianne*: A magyar könyvkötő művészet múltjából, *Horváth Hilda*: Az ex-libris kultúra a századeleji Magyarországon, *Csenki Éva*: Egy ósnyomtatvány restaurálásáról, *Szántó Tibor*: Tótfalusi Kis Miklós Dávid zsolttárok című kötetének keletkezéséről, *Pogány György*: A Magyar Bibliofil Társaság története, 1920-1970.

István király emlékezete. Európa. 1987. 171 old.

Györffy György: István király, *Dercsényi Dezső*: A koronázási jelvények, *Szilágyi Loránd*: István király törvényei, *Györffy György*: István király egyházalapító okleveleiből, *Kurcz Agnes (ford)*: István király egyházalapító okleveleiből, *Kurcz Agnes (ford)*: István király intelmei, *Csóka J. Gáspár*: Szent Imre herceg legendája, *Györffy György (ford)*: A jeruzsálemi zarándokok. A krónikák feljegyzései István királyról: A nagyobb Gellért legenda (ford: *Szilágyi Loránd*), *Kézai Simon*: Magyarok Krónikája. (ford: *Császár Mihály*), *Thuróczi János*: A magyarok krónikája (ford: *Horváth János*), *Kurcz Agnes (ford)*: Szent István-legendák, *Dercsényi Dezső*: Kepleírások.

Iván László: Kalocsa környékének személynevei 1560-ban. *Magyar Személynévi Adattárak*, 76. Szerk: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Bp. 1987. 53 old.

Jubileumi híradó, 1912—1987. A Rákosmenti Testedzők Köre jubileumi kiadványa. Szerk: *Ligeti Nagy Tamás*. Kiadja a Kör. Bp. 1987. 18 old.

Kaczur Ernő: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom fejlődése Hangonyban. *Özdi Honismereti Közlemények*, 5. Szerk.: *Nagy Károly*. Kiadja a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Köre. Özd, 1986. 114 old.

Karácsony Gyula: Tények és adatok Győr és vidéke munkásmozgalmának történetéhez, 1924—1928. Kiadja az MSZMP Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr. 1987. 127 old.

Kálmán Kata: *Tiborc*. Corvina. 1987. 54 old.

Kálmán Kata fényképei, *Móricz Zsigmond és Boldizsár Iván írásai*. Az 1937-ben megjelent mű hasonló kiadása.

A király virágokertje. Karcnai népmesék. Közvetési Nagy Géza. *Mesék, mondák, történetek*. Akadémiai. 1987. 261 old.

Kiskunságtól a Sárrétig. A Dél-Alföld természeti értékei. Szerk: *Rakonczay Zoltán*. Mezőgazdasági, 1987. 319 old.

Az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal és a Mezőgazdasági Kiadó közös sorozatának első tagja.

Kocsis Annamária: Hahóti kutyanevek. *Magyar Névtani Dolgozatok 67*. Szerk: *Hajdú Mihály—Ördög Ferenc*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Bp. 1987. 14 old.

Koncz Sándorné: Pest megye helységneveinek rendszere. *Magyar Névtani Dolgozatok, 66*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Bp. 1987. 25 old.

Kovalovszki Júlia: Feldebrő, plébániatemplom. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára, 282*. Bp. 1987. 16 old.

Kovács Ágnes: Károlyi Sándor. Magyar Historiái Életrajzok. Gondolat. 1988. 280 old.

Körmendi Géza—Süttő Olivér: Sportegyesületek és sportélet Tata-Tóvárosban 1910—1985. Bev: *Papp Sándor*. Kiadja a Tatai Atlétikai Club. Tata. 1987. 184 old.

Lakóhelyünk, Özd. 10. *A Kun Béla Művelődési Központ Lajos Arpád Honismereti Körének Évkönyve*. Szerk: *Nagy Károly*. Özd. 1986. 124 old.

Nagy Károly: Beszámoló a Honismereti Kör 1984. és 1985. évi tevékenységéről. *Nagy Károly*: Huszonöt éves a kelemér-gömörzöllői Múzeumbaráti Kör, *Dr. Kovács Károlyné*: Özd képes levelezőlapok I., *E. Kovács László*: Gömöri emberek — Részlet egy népi anekdotagyűjteményből., *Vass Tibor*: Három henger mű története Özdon, *Nagy Károly*: Részlet Bél Mátyás leírásából az Özd környéki falvakról II., *Németh Gyula*: Özd első munkásképviseelője, *Dobosy László*: Pincék feltértele Putnokon és környékén a XIX. szd. elején. *Molnár Mihály*: Péter-Páltól Erzsébetig (Bánrévei népszokások), *É. Kovács László*: Téli favágás a Sajó bal parti dombvidékén, *Dobosy László*: Évfordulók — Események 1984-ben és 1985-ben.

Machalek István: Békéscsabai Előre: 75 év krónikája (1912—1987). Kiadja a Békéscsabai Előre Spartacus Sport Club. 1987. 245 old.

Madách Naptár. 1988. Kiadja a Madách Könyv- és Lapkiadó Vállalat, Bratislava. 1987. 256 old.

A tartalomról: *Dénes György*: „Szülőföldem

szép határa . . .”, *Géczi Lajos*: Mondókák és köszöntők az Ung-vidékről és környékéről, *Miklósi Péter*: Czinka Panna nyomában . . ., *Szenássy Arpád*: Egy híres pomológusra emlékezünk, *Bagoly János*: Természeti értékek a Bodrog és a Latorca mentén.

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislekikon. Főszerk: *Liptai Ervin*, szerk: *Bassa Endre és Gazsi József*. Kiadja a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum és a Kossuth. 1987. 373 old.

Magyar biokertek a XVII. században. Vál. szerk. és bev.: *Surányi Dezső*: Natura. 1987. 196 old.

Malecz Attila: Zenei izlés Magyarországon. *Tanulmányok, beszámolók, jelentések*. Kiadja a Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Bp. 1987. 189 old.

Mátrai Ernő: A kolozsvári egyetem, mint kultúrai szükséglet. Utószó: *Náhlík Zoltán*. *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum hasonló kiadványai*. Bp. 1987. 80 old.

Az 1871-ben Kolozsvárt megjelent mű reprintje.

Mátyus Aliz: Pusztafalu (Próza, szociográfiai, tanulmány). Művelődéskutató Intézet. 1987. 139 old.

Mendele Ferenc: Nagyharsány. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtár, 272*. Bp. 1987. 16 old.

Mendele Ferenc: Pécs-Málom, középkori templom. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtár, 273*. Bp. 1987. 16 old.

A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei 24. *Viga Gyula* közreműködésével szerkeszti *Szabadfalvi József*. 1986. 215 old.

A tartalomról: *Simán Katalin*: Jelentés a Hidasnémeti-Borház-dülő felsőpaleolitikus ásatásáról, *Patay Pál*: Beszámoló a tiszaluc-sarkadi rézkori telep ásatásáról, *Lovász Emese*: A tiszakarádi germán temetőről, *Sz. Kállay Ágota*: Előzetes beszámoló a fűzesabony-pusztaszikszói gyümölcsös területen végzett leletmentésről, *S. Koós Judit*: Jelentés a Felsővadász-Várdombon 1982—1984-ben folytatott ásatásokról, *B. Hellebrandt Magdolna*: A kesznyéteni szkíta kori temető feltárása, *Révész László*: IX—X. századi telep nyomai Mezőkövesden, *Szabó J. József*: Az 1985. évi gyöngyös-mátrafüred-benevári ásatások tapasztalatai, *Fodor László*: Rövid összefoglalás az almárvölgyi pálos kolostor feltárásáról, *Dankó Katalin*: A sárospataki vár 1985. évi kutatásáról, *Joó Tibor*: A Gönc melletti pálos kolostorok, *Németh Gábor*: Szikszót ábrázoló rézkarcok a XVII. századból, *Balázs József*: A diósgyőri papírmalom alapítója, *Iglói Gyula*: A miskolci Belegrad malom, *Veres László*: Űvegkészítés és gravírozás Miskolcon a XIX. században, *János István*: Ismeretlen kézíratos versgyűjtemény a XIX. szd. elejéről, *Csorba Csaba*: A gesztelyi Várad Balázs feljegyzései a hadifogságban, *Németh György*: Részletek

egy hónapig hadnagy első világháborús feljegyzéseiből, *Páll István*: A Taktaköz néprajzi képe az 1772-es urbéri összeírások alapján, *Bencsik János*: Kísérlet a Taktaköz néprajzi elemzésére az egyházi anyakönyvek és a recens néprajzi anyag alapján, *Peterscsák Tivadár*: Népi építkezés és lakáskultúra a Taktaközben, *Csösz-Szabó István*: A tiszaladányi temető és a temetés, *Viga Gyula*: Bükk-vidéki adatok a paraszti munkaerő migrációjához, *Ujváry Zoltán*: Cigánymaszkok alakoskodók, *Szabó Ferenc*: Észak-Magyarország vásárra utaló helységnevei, *G. Tari Maria*: Hanva község mai nyelvének magánhangzórendszere, *Balázs Géza*: Az egyéni és a háztáji juhászat Aroktón, *Viga Gyula*: A bükk-i pásztorokodás természetes enyhelyei, *Liszka József*: „Csuszó” Szögényből, *Fagyvas István*: A búzaszalma felhasználása — a keleméri juhartásban. A kötetet a *Szlovákai téka* rovat egészíti ki (Szerk.: *Ujváry Zoltán*), melyben 15 szlovák nyelvű néprajzi kiadványról olvashatunk.

Mozaikok Csongrád város történetéből, 1986. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési, egészségügyi és sportosztálya. Csongrád, 1986. 176 old.

Sebestyén István: Fegyverrel a fasizmus ellen, *Sebestyén István*: Tisztelességgel szolgálva a közönséget, *Dudás Lajos*: Az 1920-as nemzetgyűlési választás Csongrádon, *Szabó Árpád*: A Csongrádi Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet fejlődéstörténete, 1928—1985, *Henkegy Gyula*: Adatok a csongrádiak antropológiájához és társadalmi néprajzához, *Katona Imre*: „Tengőri Hereberi atyámuram”, (Kun nyelvi emlékek csongrádi népmesében), *Szilágyi Miklós*: A csongrádi halászlától bérli kisajátítása 1919-ben, *Szűcs Judit*: „Az apám is meg az öregapám is itt született.” (Arcok, képek, emlékek I. rész), *Gút László*: Csongrád sportja a kezdetektől 1980-ig, *Pataki Ferenc*: A látható tér — Somodi Ferenc csongrádi kiállításának megnyitó beszéde, *Kátai Judit*—*Lakatos Anikó*: A Csongrádi Proletár bibliográfiája (2. rész).

Munkásmozgalmi emlékhelyek Győr-Sopron megyében. Szerk.: *Jászberényi Ferencné, Környei Áttila, Molnár Ernő*. Kiadja az MSZMP Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr, 1986. 323 old.

Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 1985. Szerk.: *Juhász Antal*. Szeged, 1985. 216 old.

Horváth Ferenc: A késő-neolitikum kutatása Csongrád megyében, *Vörös Gabriella*: Hunkori kézi őrlőkö Nagyvágyosról, *Béres Mária*: Beszámoló a Szegvár-Kontrató-parti leletmentő ásatásról, *Vályi Katalin*: Az ópusztaszeri ásatások múltja, eredményei, jövője, *Szekeres László*: Középkori téglaféregot kemence Zenta-Mákoson, *Nagy Ádám*: A „szegedi kispénz” elterjedése a leletek tanúsága alapján, *Szűcs Judit*: A népi társadalom vizsgálata a malom életében, *Horváth Dezső*: Gelegenyec kettő, *Markos Gyöngyi*: A terhességgel kapcsolatos szokások Makón, *Juhász Antal*: Az állattartás szerepe Szeged mezőgazdaságában 1850—1914 között, *Fejér Gábor*: Marchiai Jakab széke, a legrégebb ismert magyarországi ülőbútor, *Rózsa Gábor*: Csongrád város kéziratos térképei,

Csányi István: Egy ismeretlenek hitt Horváth Mihály-kéziratról, *Giday Kálmán*: A Szegedi Gyermektanulmányi Társaság, *Tóth Ferenc*: A múzeumi gyűjtés története Makón, *Tóth István*: Auer Lajos fényképész tevékenysége, *Sipos József*: A szegedi SZDP-vezetők tevékenységének baloldali kritikája 1930-ban, *Lengyel Mária*: Pápi György élete és munkássága (1900—1948), *Halmágyi Pál*: Adatok a Makó körüli harcokban esetett szovjet és magyar katonákról, *Nagy Imre*: Római kori bronz fogadalmi lap művészettörténeti elemzése, *Szuromi Pál*: A szurrealizmus iróniája, *Szlet Zoltán*—*Rózsa Gábor*: Az amatőr festészet szegedi és szentesi atyja: Csorvási Sándor, *Dömötör János*: A Tornyai festmény-lelet, *Csongor Győző*: A szegedi múzeum növénygyűjteményének újabb gyarapodása, *Csizmadia György*: Az ópusztaszeri emlékpark etnobiológiai és természetvédelmi feladatai *Katona Imre*: Bálint Sándor szegedi műhelyei, *Gáspárné Zauner Éva*: Kerényi Károly szegedi évei, *Baróti Dezső*: Sik Sándor emlékezete, *László Gyula*: Vinkler László rajzairól.

Nagy Béla: A régi, dicső KK, 1927—1939. Kupa-könyv. Kiadja az FTC. 1987. 124 old.

A Fradi Futballmúzeum ünnepi kiadványa a Ferencváros 50 évvel ezelőtti sikere emlékére.

Nagy Géza: Karcsai szólások és közmondások. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 30.* Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvtudományi Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 69 old.

Nagy László: Az erős fekete bég, *Nádasdy Ferenc*. Zrínyi—Madách. 1987. 287 old.

Népi kollégium Pesterzsébeten, 1946—1949. Összeállította: *Hegedűs Zoltán*. *Pesterzsébeti Múzeumi Füzetek*, 4. Bp., 1986. 128 old.

Néprajz és társadalom. Megyei Lapkiadó Vállalat. Kecskemét, 1987. 96 old.

A Forrás 1987. júliusi száma: *Márkus István*: A paraszti önkormányzat a régmúltban és a közelmúltban, *Szenti Tibor*: Középparasztságunk tükré, *Katona Imre*: Népek, hiedelmek, vallások, *Kozmács István*: Keleti elemek a balti-finn népek kultúrájában, *Selmeci László*: A kunok nomadizmusának kérdéséhez, *Mészáros György*: Újabb adalékok a cigányok történetéhez, *Fehér Zoltán*: „... Nations Ungarico partim, partim Illyrico...”, *Bárh János*: Jelképpé nőtt virágok, *Ujváry Zoltán*: Törökmaszkos alakoskodók a népi játékokban, *Lukács László*: Népi hangszóró magyarázatok, A nyolcadik nap küszöbén — *Bosnyák Sándor* beszélget Oláh Andor orrossal.

Névtani Értesítő 12. Szerk.: *Hajdú Mihály és Mező András*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékeszervelet Névkutató Munkaközössége. Bp., 1987. 270 old.

Fehértői Katalin: A középkori cigány helynevek és személynévek, *Reuter Camillo*: Temesközi

helységnevéadások, *Pesti János*: A ság, ség, seg (segg) és a séd a Dél-Dunántúl földrajzi neveiben, *Szabó József*: A cserény tájzso földrajzi neveinkben, *Hajdú Mihály*: A szer helyneveinkben II., *Horváth Andrea*: A ravasz és a róka szóföldrajzi tanulmányai a helynevek alapján, *Balogh László*: Oszuszká, *Bárh János*: A kalocsai puszták földrajzi nevei 1769-ben, *Solymár Imre*: Abdera, Rátót, Pipipócs, Hinterwälder, Krahwinkel, Hillbilly — a magyar „Mucsa, mucsaiság” előzményei, párhuzamai, *Fehértői Katalin*: Megjegyzés a mordély és a szerescsén közneveink történeti adataihoz, *Fülöp László*: Megyepásztor, *Szabó T. Adám*: Beiratkozott magyar diákok a franckeri egyetemen II. (1648–1844), *Virág Gábor*: Feketic családnévei (1785–1944), *Fogács Krisztina*: Zsidó névmagyarosítás a XX. szd. 30-as éveiben, *Karacs Zsigmond*: Személynevek a földesi zsidók köréből, *Barabás Vilma*: Eszeny (Javorovo, SZU), család- és ragadványnevei, *Huley Alfréd*: Ragadványnevek Böcsán, *Fülöp László*: Ádámok és Évák, *T. Molnár István*: A magyar írásmód hatása a XVIII. kárpátukrán írásbeliségre, *B. Paróczai Jolán*: Transzliteráció, transzkripció vagy transláció, *Csige Katalin*: Személynevek használata V. M. Suskin elbeszéléseiben, *Csikász Zoltán*—*Hajdú Mihály*: Ozd környéki szarvasmarhanevek, *Virág Gábor*: A jugoszláviai magyar folyóiratokban és lapokban megjelent névtudományi cikkek, könyvek bibliográfiája: A FIGYELŐ-ből: Burgenland településeinek mai német és magyar nevei, Kiegészítések a Csepel-sziget helynevei című könyvhöz, Víznevhasználat a Nyárád mentén, Szigríd és Rinaldó (a bukovinai székelyeknél), Mezőgazdasági határnevek a Magyar Televízióban és Rádióban, Gépköcsiparkolók elnevezései, A vezetéknevek táji jellegzetessége, Valóban „Andris” a „magyar” Ukrajnában?, Névadás, névválasztás, becenevek az irodalomban. Végül az Epilógus, melyben az eddigi szerkesztő, *Hajdú Mihály* elköszön a kiadványtól. *Mi is köszönjük neki eddigi munkáját!*

Novák László: Településnéprajz. Tanulmányok az Alföld településnéprajzához. *Az Arany János Múzeum kismonográfiája*, 5. Nagykovács, 1986. 270 old.

Nyelvünk és Kultúránk, 68. Az Anyanyelvi Kultúra Védnökségének Tájékoztatója. Szerk.: *Imre Samu*. Bp., 1986. 103 old.

A tartalomból: *Nagy János*: József Attila, a művész, *Szilágyi Ferenc*: A végek költő hőse, *Balassi Balint*, *Kutasi Kovács Lajos*: A braziliai magyar sajtó történetéből, *Hajnal-Neukater Hdi-kő*: Nekem két hazát adott vezetétem... *Szende Aladár*: Esztétikai szempontok a nyelvtanításban XVI. — A meseszövegekről, *Nagy János*: Gondolatok a kontrasztív nyelvtanításról és a két nyelvű irodalmi műsorról, *Zala József*: Nyelvi játékok, *Szilágyi Ferenc*: Magyar képirok XI. — *Tornyai János*, *Bodnár János*: Magyar származású fotóművészek a nagyvilágban I., *Hegy Imre*: A Magyar Állami Népi Együttes harmadik amerikai vendég-szereplése után, *Debreczeni Tibor*: Versék és versmondók, *Kárpáti Kamil*: Mit tehet a versmondó?

Dobozi Eszter: A versmondóhoz, *Debreczeni Tibor*: Egy amatőr versmondó vallomása, *Baracci József*: Gondolatok a „Néptáncmozgalom Magyarországon” című cikkhez, *Maác László*: Csapások és eszközök, *Kerékyártó László*: Megnyitó beszéd az Anyanyelvi Konferencia Védnökségnek gyermekrajz-kiállításán, *Szűts László*: A magyar nyelv hete 1987-ben, *Szende Aladár*: A magyar nyelv és kultúra kassai ünnepe, *Nagy Beáta*: Két nyelvű irodalmi műsorok Zárórában.

Nyiregyháza története. Nyiregyházi Kiskönyvtár 15. Nyiregyháza, 1987. 318 old.

Németh Péter: Nyiregyháza a középkorban, *Mező András*: Mohácstól az újjátelepítésig, *Cservanyák László*: Az újjátelepítéstől 1848-ig, *Takács Péter*: A polgárosodás útján (1848–1918), *Margócsy József*: Az őszirózsás forradalomtól a felszabadulásig, *N. Nikán Dóra*: A legújabb idők, *Sallai József*: Az új Nyiregyháza.

Oroszlány. Irta: Mura József. Fotók: *Fehér István*. Kiadja a Komárom Megyei Idegenforgalmi Hivatal. Oroszlány, 1986. 66 old.

Paczolay Gyula: Magyar—észt—német—angol—finn—latin közmondások és szólások, cseremisz és zürjén függelékek. Kiadja az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága. Veszprém, 1987. 300 old.

Az 1985-ben a sziktivkari VI. Nemzetközi Finnugor Kongresszusra kis példányszámban sokszorosítva kiadott munka átdolgozott, 30 új tétellel, számos XVI. századi magyar közmondással, finn, görög és zürjén megfelelőekkel, magyar nyelvű bevezetővel és angol indexszel bővített második kiadás. A magyar, az észt, a cseremisz és a zürjén közmondások angol fordítását is közli.

Petánovics Katalin: Vállus. Egy Zala megyei summásfalú néprajza. *Néprajzi tanulmányok*. Akadémiai. 1987. 363 old.

Pető Margit: Kedves vendég, tiszteltessél nálunk. A matyó konyha. Gondolat. 1987. 205 old.

Pömer Zoltán: Jegykendő a forgószélben. Csongrád megyei boszorkánytörténetek. Kiadja az Somogyi-könyvtár. Szeged, 1987. 99 old.

Rácz Sándor: Bökény ragadványnevei. *Magyar Személynevi Adattárak*, 75. Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanácskecsoport Névutató Munkaközössége. Bp., 1987. 52 old.

Romváry Ferenc: Pécs, Amerigo Tot Múzeum. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára*, 270. Bp., 1987. 16 old.

Rózsafiú és Tulipánleány. Kalotaszegi népmesék. Közzétette *Kovács Ágnes*. *Mesék, mondák, történetek*. Akadémiai. 1987. 253 old.

Seres István: A Dobi István Munkásörégység története. 1957—1987. Bev.: *Mikó Balázs*. Esztergom, 1986. 52 old.

SOMLÓ Baráti Kör Füzetek 2. Tanúhegy, 1987. Szerk.: *Közegi Lajos.* Kiadja a Baráti Kör — Somlósárhely és a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal. 1987. 96 old.

A tartalomról: *Csúte Antal:* A Somló Baráti Kör életéről. A Somló Baráti Kör Egyesület Alapszabályáról, *Turai Lajos:* A Baráti Kör elnöke, *Somogyi Lajos:* Borverseny, 1987., *Tamás István:* Pillantás a Somló-hegyre, *Sztankay István:* Vendél, az egyetlen, *Sarusi Mihály:* Tárogatózik mert boldog, *Balogh Ödön:* Szülőföldszeretet, *L. Laczkovits Emőke:* Monografikus kutatás Somló vidékének falvaiban, *K. L.: Borszörcsöki pillanatok, gil:* Az orosz napóra, *Kiss János:* Dobai, szőlősi kutak, *Halmi Judit—Szöke Melinda:* Séta Iszkázon.

Somorjai Sélysette: Győr, Zichy-palota. *Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára, 291.* Bp., 1987. 16 old.

Soproni Olivér: Az életfa és a madár a kerámián. Műzsák. 1987. 219 old.

Szaszkóné Sin Aranka: Nagykörös XVII. századi összeírása. *Magyar Személynévi Adattárak 77.* Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Bp., 1987. 89 old.

Szállási Árpád: Szegényháztól a kórházig. Esztergom egészségügyének története. Bev.: *Mersásny Géza.* Esztergom, 1987. 164 old.

SZÁZADVÉG, 1987/4—5. Az ELTE Jogász-társadalomtudományi Szakkollégiumának kiadványa. Felelős szerk.: *Gyurgyák János.* Bp., 1987. 307 old.

A tartalomról: *Gombár Csaba:* Velleitásaink (A velleitás az erőltetn vágyak és a bogyatag akarat együttese), *Valuch Tibor:* „A farradalom alatt nem halt meg és nem sebesült meg senki” (Válság és stabilizáció Homokmgyen 1956—1957-ben), *Sárközi Máttyás:* „Ő mondja meg ki voltál...” (Irodalmi élet a Rákosi-korszakban), *Rainer M. János:* Gond és hitvallás (Irodalmi reformellenzék 1956 őszén), *Jóó Rudolf:* Kisebbségek a nemzetközi kapcsolatokban, *Schöppfin György:* Az emberi jogok és a nemzetiségi kérdés Romániában, *Kolozsvári B. Sándor:* Kisebbségek — belülről és kívülről (Adalékok Jászi Oszkár romániai kapcsolataihoz), A Századvégnek a reformra vonatkozó körkérdésére válaszol *Kis János, Antal László—Lengyel László, Szabó Miklós, Fekete Gyula, Gadó György, Vass Csaba, Komoróczy Béla:* Egy régi jegyzet zsidó—magyar ügyben, *Tökécski László:* Iskolák a határon (Iskolaügy Erdélyben a statisztikák tükrében), *Gyurgyák János—Kenedi János:* Válság-idők, szedelőzködő idők, itéletidők (Válogatás Szabó Zoltán írásaiból), *Szabó Zoltán:* Gondolatok a magyarságról, Vissza az irodalomhoz!, Lelki mozgósítás!, Magyar esélyek — holnapután, Remény és veszély, A választások meg a nép, Jámbor szándék 1—3, Reform 1—2, Militar-begrabnis-Verein, „Fortélyos felelem igazgat”, Korszakváltás I., Az elmaradt ünnep, Hazugság

nélkül, Korszakváltás II., Kivülről I., Küszöbről I., A hetedik napon, Kivülről II., Küszöbről II., Ezerkilencszázötvenhat: forradalom, történelem, valóság.

Százéves a Debreceni Dohánygyár. Összeállította: *Bognár Istvánné és Schrer Ádám.* Kiadja a gyár. Debrecen, 1987. 100 old.

125 magyar város összehasonlító színvonalvizsgálata, 1978—1985. Összeállította: *Koncz Péter.* Kiadja a Magyar Urbanisztikai Társaság. Bp., 1987. 132 old.

Szegedi Könyvtári Műhely, 1986/3—4. Honismereti és városfejlesztési szemle. Szerk.: *Gyuris György.* Kiadja a Somogyi-Könyvtár. Szeged, 1986. 129—225 old.

Durvas Tamás: Építészvallomás, *S. Radimetzky György:* Színházunk virágzó Vaszy-korszaka, *Kovácsné Nagymihály Agnes:* Színházra várva, *Tóth Béla* (összeállítás): A pusztuló és újjáépülő színház, *Fekete János:* A kincskereső kisködmön néhány élettrajzi vonatkozása, *Fenyvesi István:* Magyar festők és tudósok Odesszában, *Apró Ferenc:* Juhász Gyula ismeretlen írásai Bodzási Istvánról, *Lele József:* A szegedi 535. sz. hadikórház, *Palásti László:* Francia eredetű szegedi családnevek nyomában, *Juhász Antal:* Adatok a szegedi tanyás gazdálkodáshoz.

Szepességi avagy löcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Összeállította: *Hain Gáspár.* *Magyar Hirmondó.* Magvető. 1988. 540 old.

Széchenyi István: A magyar közlekedési ügyről. *Tudománytár Füzetek.* Szerk.: *Gazda István.* Könyvértékesítő Vállalat. Bp., 1987. 134 old.

Széchenyi 1848-ban megjelent javaslatának reprint kiadása, *dr. Magyar István* bevezetőjével.

A Széchenyi István Szocialista Brigádok Emlékkönyve. Szerk.: *Muck Tibor.* Kiadja a Széchenyi Kör. Bp., 1987. 96 old.

Emlékkönyv: Az összefogás története; Portrék, villanófényben; Széchenyi emlékezete. *Tények és adatok:* Széchenyi István élete és kora — évszámokban; Válogatott irodalomjegyzék Széchenyi István életének tanulmányozásához; A múzeummal kapcsolatot tartó Széchenyi István szocialista brigádok; A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Körének pártoló és egyéni tagjai.

Szép Katalin: Magyarszerdahely szőlítő nevei. *Magyar Személynévi Adattárak, 78.* Szerk.: *Hajdú Mihály—Ördög Ferenc.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Bp., 1987. 18 old.

Szlavkovszky László Imréné: A Szeged melletti Fehér-tó halászati szakszókincse. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 37.* Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 43 old.

Szülőföldünk, 30. A debreceni Újkerti Általános Művelődési Központ II. Rákóczi Ferenc Honismereti-Műemlékvédő Központi Szakkörének híradója. Szerk.: *dr. Szamosújvári Sándor*. Debrecen, 1987. 12 old.

Dr. Szamosújvári Sándor: Emléktábla elhelyezése a BIOGÁL Gyógyszergyárban, Részlet *dr. Varga Pálné* ny. kutatási főmérnök emléktábla-leleplező beszédéből, Részlet *dr. Beck Mihály* tanácskezelő egyetemi tanár, akadémikus emléktábla-avató beszédéből, Részlet *dr. Rex-Kiss Béla* v. egyetemi tanár beszédéből, Monda és valóság a Csörsz-árkáról, A Múltunk tanúi c. film ősbemutatója a Déri Múzeumban.

Szűcs Sándor: Életem a Sárrét. Szerkesztette, a bevezetőt és az utósót írta *Miklyá Jenő*. Szeghalom Város Tanácsa és a Sárréti Múzeum Baráti Kör közös kiadványa. Szeghalom, 1987. 64 old.

Tatabánya régen és ma. Szerk.: *Fürészné Molnár Anikó, Csics Gyula, Oláh Ferenc*. Kiadja Tatabánya Város Tanácsa, Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum. Tatabánya, 1987. 20 db fotó közös tokban.

Készült a Tatabányai Városi Tanács megbízásából a várossá nyilvánítás 40. évfordulójára. A régi fotók és levelezőlapok a Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeumból valók.

A termelészövetkezetek érdekében. Fejezetek a Komárom Megyei Mezőgazdasági Termelészövetkezetek Szövetségének húszéves történetéből. 1967—1987. Szerk.: *Nóber Imre*. Az anyaggyűjtésben részt vettek a szövetség titkárságának munkatársai. Fotók: *Berde Mihály, Berde Mihályné, Jusztin Tibor, Nóber Imre* és az MTI. Kiadja a Komárom Megyei Mezőgazdasági Termelészövetkezetek Szövetsége. Tatabánya, 1987. 164 old.

Tidrenczel Sándor: Nagyállói útkalauz. Kiadja a Krúdy Gyula Könyvtár. Nagyálló, 1987. 53 old.

Vasi Honismereti Közlemények, 1987/1. A honismereti mozgalom Vas megyei folyóirata. Fel. szerk.: *Bariska István*. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szombathely, 1987. 96 old.

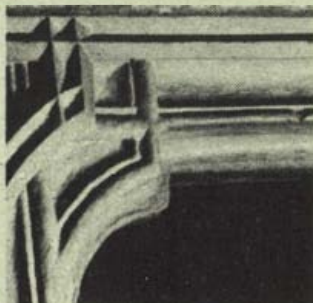
Urbán Aladár: Batthyány Lajos emlékezete — Születésének 100. évfordulóján, Balogh Gyula Batthyány Lajosról, *Balogh Gyula*: Adatok Batthyány Lajos elítéléséhez, *Feiszt György*: Megemlékezés a 100 éve született Balogh Gyula költő levéltárossal, *Zsámboki Arpád*: Köszöntjük a Pável Ágoston-emlékplakett első tulajdonosait!, *Bariska István*: Látogatás a Savaria Múzeumban — beszélgetés dr. Gráfik Imre igazgatóval, *Kovács Jenő*: Bemutatja Szabó Józsefet, a Répce-mente krónikását, *Kiss Mária*: A honismereti munka elkötelezettje — dr. Horváth Ferenc, *Pethő Gyula*: Vas megye irodalmi topográfiájáról, *Bertalan Lajos*: A szülőföld ihletése — Cs. Kovács László művészetéről, *Szabó József*: Bük és Csepreg cukorgyárjai, *Horváth Ferenc*: Kresznerics Ferenc naplójából — Francia világ Szombathelyen, *Sill Ferenc*: Szombathelyi kánoni vizitáció I., *Kovács Mária*: Gazdag Erzsi emlékezete, *Nagy Arpád*: Dr. Kiss Gyula, *Oszkó Zoltán*: Molnár Dezső, *Pósfai János*: Búcsú dr. Seper Károlytól, *Horváth Sándor*: Tisztaságunkért, tisztességünkért — Az 1986. évi Vas Megyei Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatról, *Pete Györgyné*: Honismereti tanfolyam Velemben, *Molnár Zoltán*: Egyetemi és főiskolai hallgatók országos nyelvjárási-kutató tábora, 1986., *Pete Györgyné*: Az 1986. II. és 1987. I. fél évnek jelentősebb honismereti eseményei.

A vasúti tisztképzés száz éve, 1887—1987. Szerk.: *Czére Béla*. Kiadja a MÁV Tisztképző és Továbbképző Intézet. Bp., 1987. 327 old.

Veszprém megye földrajzi nevei II. A pápai járás. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 171.* Szerk.: *Balogh Lajos és Ördög Ferenc*. Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp., 1987. 390 old.

Közzétette: *Ács Anna, Csepregi Istvánné, Gerstner Károly, Győrffy Györgyné, Harmath István, Varga Imre, Tunligi Gyula*. Tudományos irányító: *Ördög Ferenc*.

Villám Judit: Nagykőrösi tájszótár. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanácsa, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Szerk. *Hajdú Mihály*. Bp., 1987. 98 old.

Bajna (Komárom m.), a sekrestye késő gótikus ajtajának részlete (Móser Zoltán felvétele)

ÉPÍTKEZIK?

Köссön építőanyag anyagbiztosítási szerződést Bács, Békés, Csongrád megyei telepeinken. Az építkezés ütemének megfelelően biztosítjuk az építőanyagokat. Telepeinken szakembereink készséggel adnak felvilágosítást.

TELEPEINK:

Bács megye		
102.	6000 Kecskemét, Kiskőrösi út	76/21-401, 22-360
110.	6500 Baja, Nagy I. u. 26—28.	79/11-799
114.	6300 Kalocsa, Uttörő u. 2.	távhívás 76
115.	6100 Kiskunfélegyháza, Izsáki u.	76/62-783
117.	6090 Kunszentmiklós, Rákóczi u.	távhívás 39
118.	6200 Kiskőrös, Izsáki út	78/11-860
120.	6050 Lajosmizse, Baross tér	távhívás 21
122.	6400 Kiskunhalas, Körönyi út	77/21-458
124.	6430 Bácsalmás, Bajnoki u.	távhívás 78
126.	6320 Solt, Vásártér	távhívás 6
128.	6237 Kecel, Vasút u. 42—44.	távhívás 23
131.	6080 Szabadszállás, Kölcsey tér 1.	távhívás 54

Békés megye

301.	5600 Békéscsaba, Berényi út	66/25-852
307.	5700 Gyula, Henyei M. u. 2.	66/61-973
309.	5900 Orosháza, Temető sor 2.	távhívás 288
313.	5630 Békés, Verseny u. 1.	66/41-841
314.	5500 Gyoma, Ipartelep	67/31-461
315.	5800 Mezőkovácsháza, Árpád u. 2.	távhívás 11-014
316.	5720 Sarkad, Ősi u. 2.	távhívás 34
317.	5520 Szeghalom, Ady u. 3.	távhívás 192
318.	5540 Szarvas, Vágóhid u. 2.	67/11-545

Csongrád megye

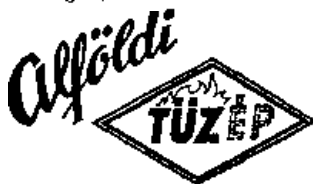
201.	6700 Szeged, Rókus pályaudvar	62/23-711
202.	6900 Makó, pályaudvar	65/11-791
203.	6800 Hódmezővásárhely	62/41-162
205.	6600 Szentes, Sopron sor 1.	távhívás 16
206.	6640 Csongrád, Széchenyi u. 2.	63/31-819
207.	6791 Kiskundorozsma, Tolbuchin u. 4. (FÉRŐ METALO)	62/61-043

FÉSZEK áruházak

FÉSZEK áruház	6000 Kecskemét, Kurucz körút 8.	76/20-981
FÉSZEK áruház	6700 Szeged, Szatymazi út 12.	62/10-435

MINTABOLTOK

112	Baja	
	6500 Baja, Nagy I. u. 26—28.	79/11-563
122	Kiskunhalas	
	6400 Kiskunhalas, Kossuth u. 4.	77/22-250
126	Solt	
	6320 Solt, Vásártér	távhívás 6
305	Békéscsaba	
	5600 Békéscsaba, Tanácsköztársaság útja 43.	66/21-587

*Emléktáblát avattak
1987. december 15-én Szeghalmón,
Fehér Lajos szülőházán
(Oravszki Ferenc felvétele)*

HONISMERETI REPERTÓRIUM

Megjelent a Honismeret folyóirat eddigi 15 évfolyamának tematikailag rendezett, egyesített mutatója, amely tárgyszakok szerint közli a megjelent cikkek lelőhelyét, továbbá földrajzi és névmutató könnyíti a tájékozódást.

A Repertórium megjelentetésével segítséget kívánunk nyújtani a Honismeret olvasóinak és a honismereti mozgalom iránt érdeklődőknek, hogy könnyebben hozzáférhessenek a 15 évfolyamban megjelent különböző témákhoz.

A Honismeret már eddig is jelentős segítséget adott a helytörténet, a néprajz, az üzemtörténet és a honismereti mozgalom más témaköreivel foglalkozóknak. Úgy gondoljuk, hogy hasznos lesz Önnek, valamint a különböző könyvtáraknak, iskoláknak, szakköröknek, vagyis a mozgalom minden munkásának, ha beszerzi

a Honismeret Repertóriumát.

Kedves Olvasónk!

Kérjük, hogy ha még nem rendelte volna meg, az alábbi lapot szabvány méretű borítékban, bélyeggel ellátva küldje el szerkesztőségünkbe.

----- *Itt levágandó!* -----

HONISMERET SZERKESZTŐSÉGE

Budapest, Pf. 6.

1 3 6 0

Megrendelem a Honismeret Repertóriumát

..... példányban (ára példányonként: 8 Ft)

Név:

Lakáscím, irányítószám:

.....
aláírás

Alapítvány Pesovár Ferenc emlékére

Öt esztendővel ezelőtt, 1983. február 27-én, életének 53. évében halt meg Pesovár Ferenc néptánckutató, a székesfehérvári István Király Múzeum néprajzi osztályvezetője. Emlékét nemcsak az általa gyűjtött táncok, népdalok, néprajzi tárgyak tartják fenn, hanem az Alba Regia Népi Együttes, barátai, munkatársai által 1988 februárjában létrehozott Pesovár Ferenc Alapítvány is. Az alapítvány összegének kamataiból a Pesovár Ferenc-díjat adják ki. Páros években a díj annak a 35 éven aluli kutatónak adományozható, aki a néprajz, különösen a Pesovár Ferenc számára kedves témák: a néptánc, a népzene, a népszokások és a céhes kisipar kutatása területén kiemelkedő eredményt ért el. A díj páratlan évben annak a fiatalnak adományozható, aki a néptánc területén, különösen pedig a Békéscsabán megrendezésre kerülő Országos Szőlőtánc Fesztiválon elért eredményeivel, az ott mutatott teljesítményével kiérdemli azt. A Pesovár Ferenc-díj odaítélésénél előnyben részesítik azt, akinek tevékenysége Fejér megyéhez kapcsolódik. Az alapítvány felhasználásáról, a díj odaítéléséről öttagú kuratórium dönt, amelynek Andrásfálvay Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke is tagja.

Az alapítvány nyitott jellegű, melyhez bármelyik magyar vagy külföldi állampolgár, intézmény, társaság, egyesület, népi együttes csatlakozhat, ha céljával egyetért, és azt anyagi eszközökkel támogatja. A Pesovár Ferenc Alapítvány részére a felajánlások, hozzájárulások a Fejér Megyei Művelődési Központba (8000 Székesfehérvár, Liszt Ferenc u. 1., számlaszám: OTP 299-98001 8748) küldhetők. (Lukács László)

Vértesszentkereszt (Móser Zoltán felvétele)

**HONISMERETI
BIBLIOGRÁFIA**

Andriskó Károly: Ajka. Kiadja a Városi Könyvtár. Ajka, 1986. 50 old.

Balázs Éva, H.: Bécs és Pest-Buda a régi század végén. 1765—1800. Magvető, 1987. 341 old.

Balogh György: Mezőkovácsházáról mezőkovácsházaiaknak. Kiadja a HNF Városi Bizottsága. 1987. 52 old.

Bankovics Attila: Kiskunság, Péteri tó, természetvédelmi terület. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 278. Bp., 1987. 16 old.

Bartók Béla—Kodály Zoltán: Népdalok. ÁKV. Bp., 1987. 208 old.

Az 1923-ban Budapesten, a Népies Irodalmi Társaság „Erdélyi magyarság” című sorozatában megjelent mű reprintje.

Batthyány Kázmér: A Magyar Védegyelet. Szerkesztette, gondozta és az előszót írta *Füzes Miklós*. Fordította: *Fata Márta*. Kiadja a Baranya Megyei Könyvtár. Pécs, 1987. 83 old.

Bauxitbányászat a Bakonyban. Írta: *Szepeshegyi István* és mások. Kiadja a Bakonyi Bauxitbánya Vállalat. Tapolca, 1987. 264 old.

Bánda Zsuzsanna: Körmend a középkorban. *Körmendi füzetek*. Kiadja a Városi Tanács. Körmend, 1987. 139 old.

Bölyöny József: Magyarország kormányai, 1848—1987. Csatolva: közös miniszterek, horvát bányák, fiúmei kormányzók. 1867—1918. Akadémiai, 1987. 469 old.

A budai és a szentendrei járás régészeti topográfiaja. Írta *Dinnyés István* és mások. *Magyarország régészeti topográfiaja. 7. Pest megye régészeti topográfiaja. 1.* Akadémiai, 1986. 389 old.

Budapest történetének okleveles emlékei 3/2. (1382—1439). Összeállította: *Kumorovits L. Bernát*. Kiadja a Budapesti Történeti Múzeum. 1987. 331 old.

Bugár Mészáros Károly: Kondoros, csárda. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 283. Bp., 1987. 16 old.

Busa János: Tatabánya tűzvédelme és tűzoltósága fejlődésének rövid története. Kiadja a Tatabányai Ipartörténeti és Munkásmozgalmi Múzeum és a Puskin Művelődési Ház. Tatabánya, 1987. 62 old.

Czibulya Ferenc: Bolgárkertészet magyar földön. *Csoma Zsigmond* kiegészítő tanulmányával.

Történetek és módszerek egy adatközlő bolgárkertész tollából.

Cseresnyés Sándor: A' nagy Somló hegyről, váráról, Somlóvásárhelyről, helyzeti, történeti, természeti, gazdasági, 's költészeti tekintetben. Kiadja az Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém, 1986. 66 old.

Az 1848-ban kiadott mű reprintje.

Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 1987. Kiadja a Megyei Tanács Művelődési Központja és a HNF Megyei Bizottsága. Szeged, 1987. 168 old.

Tóth Ferenc: Makó és a Márciusi Front, *Földváriné Kocsis Luca:* A Márciusi Front-mozgalom hatóköre csongrádi mozaikok tükrében, *Barcsay István:* Farkas Sándor gyógyszerész, a Csongrád megyei régészet úttörője, *Dóczi Imre:* Koncz Antal emlékezete, *Giday Kálmán:* A szegedi régió a XIX. század második felében, *Rácz Sándor:* „Égőtek...”, *K. Tóth Emma:* A mindszenti honismereti szakkör és az öreges klubja történetéből, *Varsányi Péter:* Mozaikok idős Varsányi Péter életéből, *Ósz Károly:* Együtt a nemzetiségkért, *Rigó Péter Irén:* Nemzetiségi oktatásunk 40 éve, *Vecsernyés János:* A dohánytermelés munkafolyamatának leírása II., *Kálmán Ferenc:* Aratóünnep, aratóhál Zsombón, *Marjanucz László:* Honismereti diaktábor Apátfalván, *Radocsi Ferenc:* Jelentősebb honismereti rendezvényeink.

Csongrád megye levéltára, 1723—1950. Írta: *Barta László, Labádi Lajos, Tóth Tihamér.* Kiadja a Levéltár, Szentes, 1986. 261 old.

Dékány Endre: A magyar református egyház Németh László életművének a tükrében. Ref. Zsinati Iroda. Bp., 1987. 276 old.

Emléklapok Tóth Ferencnek. *A Makói Múzeum Füzetei*, 60. Különszám. Makó, 1988. 108 old.

Halmágyi Pál: Beköszöntő, **Blazovich László:** Gondolatok Makó és Hódmezővásárhely középkori alaprajzáról, **Trogmayer Ottó:** Márk püspök építványa, **Buzás László:** Marczibányi István élete és munkássága, **Szabó Ferenc:** 1884-es felmérés Makó város és a Csanádi Püspökség makói uradalma gazdasági viszonyairól, **Györffy Sándor:** Naplójegyzetek Erdei Ferencről, **Kocsis Imre:** Fogasoló, **Halász Péter:** A makói kulákokról, **Hoffmann Tamás:** A földmérés története, **Hofer Tamás:** Magyar vágómarhák Tiroiban, **Dám László:** Építészeti régiók az Alföldön, **Juhász Antal:** Építőmesterek és paraszt specialisták a szegedi tájon, **K. Csilléry Klára:** A makói paraszttútorok, **Péter László:** Az első József Attila-est Makón, **Dömötör János:** Endre Béla és Makó, **Domokos László:** Pohárköszöntő helyett, **Abrahám Rafael:** Népi bölcsességek, **Lator László:** Köszöntő Tóth Ferencnek, **Bécsi Tamás:** Levéltöredék

Földes Vilmos: A Szegedi Orvostudományi Egyetem Igazságügyi Orvostani Intézetének története megalakulásától (1921) napjainkig. Kiadja az Intézet. Szeged, 1987. 75 old.

Fülep Ferenc: Pécs, ókeresztény mauzóleum. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 274. Bp., 1987. 46 old.

Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat kiadása. Bp., 1987. 180 old.

Az 1838-ban Budán kiadott mű reprintje, kiegészítve **Zsoldos Attila:** Gegő Elek és a moldvai magyarság kutatásának kezdete című tanulmányával és néhány irodalommal.

Geróné Krámer Mária: Seregélyes, kastélyszálló. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 280. Bp., 1987. 16 old.

Hetényi István: Ercsi története. Kiadja a Nagyközségi Tanács. Ercsi, 1987. 444 old.

Horling Róbert: Szeged. Fotoalbum. Bev.: **Trogmayer Ottó.** Kiadja az MTL. Bp., 1987. 100 old.

Hungler József: A török kori Veszprém. Szerkesztette, a névmutatót és a mellékleteket összeállította: **Somjai Balázs.** *A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai*, 4. Veszprém, 1986. 228 old.

Iványosi Szabó Tibor: Gazdaságtörténeti és demográfiai feldolgozások. *A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványa*, 7. Kecskemét, 1985. 503 old.

Jakó Zsigmond—Madolescu, Radu: A latin írás története. Európa, 1987. 313 old.

Kardos D. László: A magyarországi néptánc-folklorizmus kérdéseiről. *Folklór és etnográfia*, 31. Szerk.: **Ujváry Zoltán.** Kiadja a Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1987. 97 old.

Káfer István: Szlovákok Magyarországon: Bibliográfia, 1945—1975. 1—2. *Nemzetiségek Magyarországon*, 4. Kiadja az Állami Gorkij Könyvtár. Bp., 1987. 1017 old.

Keveházi Katalin: Melanchton és a Wittenbergben tanult magyarok az 1550-es évektől 1587-ig. Adalékok Melanchton magyarországi recepciójának első évszázadához. *Dissertationes ex Bibliotheca Universitatis de Attila József Nominatae*, 10. JATE, Szeged, 1986. 81 old.

Kincses Károly: A fotós művelődés- és falutörténeti gyűjtés módszertana. Kiadja az Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete. Bp., 1986. 65 old.

Kossuth Lajos Munkásöregység története. Szerk.: **Zsupos Gábor és Szekeres Gábor.** Hajdúszoboszló, 1987. 135 old.

Kovács Ernő: Az Akóv-tól a Volánig. Fejezetek a Borsod-Volán történetéből. Kiadja a 3. sz. Volán. Miskolc, 1986. 91 old.

Kovács Katalin: Integráció vagy széttöredezés? Társadalomszerkezeti változások egy dunántúli aprófalú, Magyarluka példáján. *Az MTA Regionális Kutatások Központjának kutatási eredményei*, 5. Pécs, 1987. 103 old.

Kovács Mihály: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Vízművek Vállalat monográfiája. Kiadja a Vízügyi Dokumentációs Szolgáltató Leányvállalat. Miskolc, 1987. 423 old.

Környei Artilla: Sopron, helytörténeti kiállítás. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 284. Bp., 1987. 16 old.

Kövérné Kovács Ilona: Az értelmi nevelés története óvodánkban 1828—1975. között. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1987. 220 old.

Közművelődés. Szerk.: **Iványosi Szabó Tibor.** *A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai*, 9. Kecskemét, 1987. 423 old.

Kemény János és mások: A közművelődés Kecskeméten a dualizmus korában, **Bankiné Molnár Erzsébet:** Fejezetek Kiskunfélegyháza közművelődéstörténetéből, **Balintné Mikes Katalin:** Kecskemét város levéltára, **Mándics Mihály:** Nemzetiség, szocializmus, közművelődés, **Fekete János:** Adatok Kiskunfélegyháza sajtótörténetéhez, **Sztrapák Ferenc:** Sajtó és közművelődés kapcsolódásai a Petőfi Nepe és a Forrás 1970-es évfolyamaiban, **Ittész Mihály:** Adatok Kecskemét zenetörténetéhez, **Sümegi György:** Építészeti törekvések Kecskeméten a századfordulón, 1890—1919.

Krisztián Béla: A 200 éves mecseki szénbányászat történeti áttekintése. Kiadja a Mecseki Szénbányászati Múzeum. Pécs, 1987. 72 old.

Levárdy Ferenc: Cserkút, Árpád-kori templom. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 268. Bp., 1987. 16 old.

II. Rákóczi Ferenc hajdúvárosi kiváltságlevele Gönc számára, 1706. Sorozatszerkesztő: *Csorba Csaba*. Kiadja a Gönc Községi Közös Tanács és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Miskolc, 1987.

A B-A-Z Megyei Levéltár sorozata a megye történetére vonatkozó legjelentősebb okleveleket teszi közzé. Eddig kiadatlan, vagy nehezen hozzáférhető dokumentumok jelennek meg hasonló kiadásban, eredeti nyelvű átírásban, illetve fordításban, a történeti hátteret megvilágító kiegészítő tanulmánnyal. A sorozat egyidejűleg igyekszik eleget tenni a történeti népszerűsítés és a tudományosság követelményeinek. Célja, hogy minél többen megismerhessék történelmünk alapdokumentumait. Az Oklevéltár füzeteit egyaránt használhatják iskolai tanórákon, szakköri, TIT történelembaráti körök foglalkozásokon.

M. Csizy Jolán: Mély a Tiszának a széle... Népdalgyűjtemény. Kiadja a Versey György Ferenc Megyei Könyvtár. Szolnok, 1987. 119 old.

Mesterházy Sándor: Két Vas megyei falu, Ostffyasszonyfa és Csönge múltjából. Kiadja a Petőfi Tsz. Ostffyasszonyfa, 1987. 149 old.

Művészet Zsigmond király korában, 1387—1437. Szerk.: *Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde*. Kiadja az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport. Bp., 1987. 458 old.

Székelly György: Luxemburgi Zsigmond, egy közép-európai uralkodó, *Engel Pál:* Az utazó király: Zsigmond itineráriuma, *Végh János:* Zsigmond király képzőművészeti ábrázolásairól, *Engel Pál:* Zsigmond bárói, *Gleichenstein, Elisabeth von:* Ulrich Richental beszámolója a konstanzi zsinatról a ránk maradt kéziratokban, *Kovács Éva:* A luxemburgi uralkodók rendjei, *Lóvei Pál:* A Sárkányrend fennmaradt emlékei, *Schmidt Gergely:* Zsigmond császár és a könyvfestészet, *Pajorin Klára:* A magyar humanizmus Zsigmond-kori alapjai, *Veszprémy László:* Illusztrált technikai és haditechnikai kéziratok Zsigmond korában, *Kovács Éva:* Viselet és divat Zsigmond korában, *Kubinyi András:* Zsigmond király és a városok, *Fiala, Andrej:* A pozsonyi vár, *Fiala, Andrej:* A pozsonyi régi városháza, *Valter Ilona:* Pásztor, egy Zsigmond-kori mezőváros, *Cabello, Juan Alberto:* A tati Szent-Mihály templom építéstörténete, *Kozák Karoly:* Eger Zsigmond korában, 1385—1437., *Biathová, Katarina* és mások: A Zólyom megyei Pónik rk. templomának feltárása, *Kadonová, Maria:* A beckői uradalom művelődéstörténeti jelentősége a késő gótika korában, *Feld István* és mások: Az ozorai vár, *Czeglédy Ilona:* Siklós a Zsigmond-korban, *Kerny Terézia:* Szent László-kultusz a Zsigmond-korban, *Nagy Emese:* Zsigmond kora a régészeti kutatásban, *Marosi Ernő:* A Zsigmond-kor a magyar művészettörténet-írásban, *Engel Pál:* Zsigmond bárói - rövid életrajzok.

Négy évtized a hazafias honvédelmi nevelőmunka szolgálatában: 1948—1988. Összeállította: *Sterl István*. Kiadja az MHSZ. Bp., 1988. 13 old.

Népfrontmozgalom Szabolcs-Szatmár megyében, 1938—1984. Szerk.: *Orosz Szilárd*. Kiadja a Mórty Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár és a HNF Megyei Bizottsága. Nyíregyháza, 1985. 328 old.

Nógrád vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Magyarország monográfiája. Kiadja a Nógrád Megyei Múzeum Igazgatósága. Salgótarján, 1987. 748 old.

Az 1911-ben, Budapesten megjelent mű reprintje, *Praznovszky Mihály* bevezetőjével.

Örökség. Szövegek, képek a 150 éves magyar övöképzés kezdetéről. Válogatta és szerkesztette: *Kurucz Rózsa*. Előszó: *Déli István*. Kiadja a Művelődési Minisztérium. Bp., 1987. 133 old.

Pajor Géza: A büki gyógyfürdő 25 éve. Kiadja a Gyógyfürdő Vállalat. Buk., 1987. 20 old.

Palotai Krónika, 1988. március. A csanádpalotai Kelemen László Művelődési Ház honismereti körének lapja, 1988. 14 old. (Sokszt.)

Bazsó Dénes: Tanyai telekelrendezés, *Komoly Pál:* A Palota—Mezőhegyesi út feltöltése, *Asztalos P. Kálmán:* Krónika (1939—1944), *Asztalos P. Kálmán:* Régi dalok, szokások Palotán, *Pánczél Józsefné:* Kalácssütés, *Pánczél Józsefné:* Jelenünk krónikája.

Ratkó Lujza: Mesék, mondák Biriből. *A Jósza András Múzeum kiadványai*, 24. Nyíregyháza, 1987. 235 old.

Rác Olivér: A fákllya jegyében. Képek a CSEMADOK életéből. Madách, Bratislava, 1987. 104 old.

A CSEMADOK megalakulása, küldetése, feladatai; A CSEMADOK helyi szervezeteinek megalakulása; A CSEMADOK tevékenysége a történelmi és honismereti ismeretterjesztés területén; A CSEMADOK keretében végzett klubtevékenység; A CSEMADOK KB könyvtára, levéltára; A Hét, a CSEMADOK képes hetilapja; A CSEMADOK az irodalom népszerűsítéséért, a színjátszásért; Kapcsolatok és távlatok, Függelék (Fábry Zoltán végrendelete). Kétnyelvű kiadvány, a szlovák szöveg *Sidó Zoltán* munkája.

Rázsó Gyula: A lovagkor csatái. Tankönyvkiadó, 1987. 295 old.

A sárospataki főiskola és a szabadságharc. Összeállította: *dr. Gulyás József*. Szerk.: *Csorba Csaba*. Válogatta: *Hörcksik Richard*. Kiadta a B-A-Z Megyei Levéltár. Miskolc, 1988. 14 old.

Válogatott dokumentumokkal kiegészítve, az 1848-as forradalom 140. évfordulójának és Sárospatak újra városná nyilvánításának 20. évfordulója tiszteletére jelentették meg.

Sej, Szada falu . . . Néprajzi olvasókönyv. Gyűjtötte és szerkesztette: *Csibérény Szabó Mária*. Kiadja a Községi Tanács és a Székely Bertalan Általános Művelődési Központ. Szada, 1987. 292 old.

Soproni Sándor: Szentendre a rómaiak korában. *Szentendrei füzetek*, 2—3. 1987. 74 old.

Szabolcs-Szatmár megye műemlékei. Szerk.: *Entz Géza*. Írta: *Balogh István* és mások. *Magyarország műemlékei topográfiaja*, 11. Akadémiai, 1986—1987. 478 old.

Szabó Miklós, M.: A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban. Zrínyi, 1987. 326 old.

Szántó Konrád: A katolikus egyház története, 3. kötet: Az egyháztörténet forrásai: Szöveggyűjtemény. Ecclesia, Bp., 1987. 1245 old.

Szécsény. Szerk.: *Patay Pál*. Írta: *Antal Károly* és mások. Kiadja a Nógrád Megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatala. Panoráma, Bp., 1987. 71 old.

Tanulmányok az ifjúsági mozgalom Győr-Sopron megyei történetéhez. Kiadja az MSZMP és a KISZ Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr, 1987. 251 old.

Lónyai Sándor: Az ifjúsági szervezetek Győr-Moson megyei tevékenysége, 1945—1950, *Szita Szabolcs*: Az ifjúsági mozgalom történetének főbb vonásai Sopron megyében, *Marton László*: A Dolgozó Ifjúság Szövetsége a szocialista építőmunkában Győr-Sopron megyében, 1950—1956.

Tarján István: Buda-Pest cöllövői, 1696—1946. Kiadja az MHSZ Központi Lövész Klub. Bp., 1986. 265 old.

A Tatai Népfőiskola (1940—1944) emlékeiből. Szerk.: *Kálmán Attila* és *Kocsis Lászlóné*. Bevezető: *dr. Benda Kálmán*. *Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár* 16. Kiadja a Komárom Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya és a HNF Megyei Bizottsága. Tatabánya, 1987. 105 old.

Tótfalusi Kis Miklósnak maga személyének, életének és különös cselekedeteinek mentsége . . .

Szerkesztette, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította *Haimann György*. A szöveget *Jakó Zsigmond* szövegkiadásának és jegyzeteinek felhasználásával *Szelestei N. László* gondozta. Helikon, 1987. 225 old.

Tóth Ágoston honvéd ezredes a katona és térképész, 1812—1889. Kiadja a MN Térképész Szolgálatfőnökség. Zrínyi, Bp., 1987. 207 old.

Tóth Gábor: Az Eötvös Kollégium történetének bibliográfiája és levéltári anyaga. *Eötvös-füzetek*, 6. Kiadja az Eötvös Kollégium, Bp., 1987. 48 old.

Tölgyesi István: Kiskunság, Szelidi-tó, természetvédelmi terület. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 282. Bp., 1987. 16 old.

Történetek és leírások Nagycenk múltjából. *Keszei Dénes* gyűjtése. (Hely, évszám és a kiadó feltüntetése nélkül.) 48 old.

Trócsányi Zsolt: Magyar régiségek és furcsaságok. Utószó: *Lukácsy Sándor*. Minerva—Helikon, 1987. 255 old.

Az 1924-ben Budapesten megjelent mű reprintje.

Turai Lajos: Fejezetek a kemenesszentpéteri Petőfi Tsz történetéből. Kiadja a Tsz. 1987. 264 old.

Tüskés Tibor: Ormánság. *Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 286. Bp., 1987. 16 old.

Varsányi Erika: Weltner Jakab életútja. Kossuth, 1981. 300 old.

Weltner Jakab a magyar szociáldemokrata mozgalom egyik vezető személyisége volt, aki asztalosmunkásból lett politikus.

Zalai Kőolajipari Vállalat története, 1952—1987. Kiadja a vállalat. Zalaegerszeg, 1987. 142 old.

Zemplén vármegye 1848—1849. Válogatott dokumentumok. Szerk.: *Csorba Csaba*. Válogatta: *Högye István*. Kiadta a B-A-Z Megyei Levéltár. Miskolc, 1988. 15 old.

Megjelent az 1848-as forradalom 140. évfordulójának tiszteletére.

„Őseink követése foglalja el királyi méltóságodban a nyolcadik helyet. A legnagyobb királyi ékesség, az én tudomásom szerint, király elődök után járni, a szülőket utánozni. Aki ugyanis megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel. Mert az atyák azért atyák, hogy fiaikat gyamolítsák, a fiak pedig azért fiak, hogy szüleiknek szót fogadjanak. Aki bátyjával szemben áll, Isten ellenségének áll. (. . .) Ezért, kedves fiam, apád rendeletei, vagyis az én rendeleteim, mindig legyenek szeméd előtt, hogy szerencsédet mindenütt királyi gyepelő igazgassa.” (. . .) (István király VIII. intelme, 1013—1015.)

GYETVAI PÉTER:

Egyházi szervezés, főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai

Tisza mentén

(*Görres Gesellschaft,
München, 1987. 400 old.*)

Adriányi Gábor professzor Münchenben megjelenő magyar nyelvű egyháztörténeti sorozata 1987-ben új kötettel szaporodott, a Kalocsán élő Gyetvai Péter könyvével. A müncheni Molnárnyomdában előállított, szép tipográfiájú, kék vászonba kötött impozáns méretű kötetek eddig az Auróra könyvek kiadói jelzést viseltek címlapjukon. Gyetvai Péter könyvében, az *Auróra könyvek* helyén a *Görres Gesellschaft* olvasható, annak jelzéseként, hogy a kiadás patronátusát a német katolikus akadémikusok társasága, a *Görres Gesellschaft* vállalta el és a kiadó ennek megbízásából működik.

Az 1973-ban elindított egyháztörténeti sorozat változatos tematikájú könyvekkel gazdagította a művelődéstörténet magyar nyelvű irodalmát.¹ A kötetek között akadnak összefoglaló művek és egy-egy kor vagy téma történetét bemutató rész tanulmányok egyaránt. Hiányzott eddig az egyháztörténeti indíttatású helytörténet vagy tájtörténet. Így, a most ismertetendő könyv új szint, új tematikát vitt a sorozatba.

Gyetvai Péter több évtizedes kutatómunkán alapuló könyve két részből áll. Azt is mondhatnánk, két különböző tanulmány kolligátuma. Föltehetőleg ezzel függ össze a cím komplikáltsága, terjenpőssége, görccsenése.

Az első rövidebb rész áttekintés a hajdani Dél-Magyarország középkori és török kori egyháztörténetéről. A második, hosszabb rész aprólékos levéltári kutatások alapján a bácskai Tisza mente magyar helységeinek újkori egyháztörténetét tárgyalja.

Az első rész főként korábbi történeti tanulmányok adatainak áttekintése, összegzése. Egyáltalán nem érdektelen azonban ez a számbavétel, mivel a szerző néhány régi, latin nyelven író, jóformán elfeledett történészt is idéz; felülvizsgál, megkérdőjelez több korábbi megállapítást; felhasznál eddig ki nem aknázott forrásokat is. Viszonylag bő teret szentel a kalocsai-bácsi érsekség kétközpontúságával kapcsolatos öröklött vitatott kérdéseknek. A korai magyar egyházszervezés története kapcsán kerül szóba a nyitrai püspökség ügye. A szerző nehezményezi, hogy az utóbbi évtizedek pápai évkönyveiben a mai nyitrai püspökség alapítási éve gyanánt 880-at tüntetik fel. Sok bizonyító anyag felvonultatásával rámutat arra, hogy a hajdani nyitrai morva püspökség és a viszonylag későn alapított mai nyitrai püspökség között nincs folytonosság. Figyelemre méltó a szerzőnek az a feltevése, hogy a magyar érsek szó nemcsak Asztrik érsek nevéből eredhetett, miként Györffy György vélte, hanem származhatott a francia archeveque szóból is. Tanulságosak a középkori Szeged egyházi hovatartozásáról és ennek újkori következményeiről írt oldalak. Az első rész Dél-Magyarország török kori vallási viszonyainak tárgyalásával zárul. Különösen fontos a 6. fejezet, amelyben a szerző egy eddig feltáratlan vatikáni forrás alapján bemutatja a XVII. század közepén működött Benlich Máté belgrádi ferences püspök magyarországi bérmarkúrtjait. A hódoltság területén folytatott vándorló fópásztori tevékenység, illetve az arról írt többszöri jelentés felbecsülhetetlen értékű forrása a település- és népesedéstörténetnek.

A könyv második része a hajdani Tiszai korona-kerület, a manapság Jugoszláviához tartozó bácskai Tisza mente magyar vagy magyar lakossággal rendelkező helységeinek XVIII. századi egyháztörténetét tartalmazza. Az érintett helységek: Magyarkanizsa, Zenta, Óbecse, Ada, Péterréve, Martonos, Horgos, Szenttamás, Mohol, Földvár, Turja. Különösen sok szó esik a könyvben Horgosról, amelynek egyházi hovatartozása miatt az 1770-es években nagy per folyt a kalocsai érsekség és a váci püspökség között.

A helységek egy-egy fejezetet jelentenek a könyvben. Valamennyi helység esetében hasonló a feltárt adatok csoportosítási rendje. A bemutatás általában az önálló plébánia megszervezése előtti időkkel, a szerzetesek lelkipásztori tevékenységének ismertetésével kezdődik. Kimerítő elemzést kapnak a legkorábbi anyakönyvek. Részletesen szó esik a plébánia megszervezéséről, a templom felépítéséről, a plébánosok javadalmáról, a vizitációk tapasztalatairól, megállapításairól. Elmaradhatatlanok a helyi lakosság statisztikai adatai, amelyekből képet alkothatunk a magyar lakosság számának növekedéséről. Hasznosak a fejezeteket záró ún. vegyes hitéleti adatok, mert felvillantják a XVIII. századi népi hitéletet.

¹A sorozat korábbi kötetei: 1. *Hermann Egyed*: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig — 2. *Salacz Gábor*: Egyház és állam Magyarországon a Dualizmus korában — 3. *Salacz Gábor*: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt — 4. *Adriányi Gábor*: Az egyháztörténet kézikönyve — 5. *Mészleányi Antal*: Magyar szentek és szentéletű magyarok — 6. *Pfeiffer János—Szigei Kibán*: A veszprémi székesegyház zenejének története

A helységek szerint csoportosított adatok sokasága után egy-egy téma áttekintése következik az egész területről. A kegyúri jogok és köteleességek, a népoktatás, az egyházlátogatások, az érseki bérmakörutak jelentik a könyv második részének további fejezeteit. Különösen tanulságos a hívek hitéletéről írt fejezet, mert ebben esik szó a Bathyány József által 1762 táján szervezett hitoktatási csoportokról, amelyeknek fennmaradt névsorai a népesedéstörténet és a névtudomány elsődrendű forrásai. Ugyancsak fontos a XVIII. századi érseki bérmakörutakról írt ismertető, mivel az ekkor készült bérmalási jegyzékek a Bácska újraneprésedésének, illetve a Bácskába telepedett magyarok származási helyeinek legfontosabb adattárjai.

Gyetzvi Péter könyve részlet, ízelítő egy 5000 gépelt oldalas hatalmas munkából, amely a Kálóczi Múzeumbarátok Köre gondozásában megjelenés előtt áll. Ez a leendő többkötetes mű hosszú levéltári kutatás alapján bemutatja a mai Jugoszlávia legnagyobb összefüggő településterületű magyar népcsoportjának eredetét, származását, megtelepedésének körülményeit. Tulajdonképpen a négy évtizedes kitarató migrációs kutatás „melléktermékeként” született meg az ismertető, hasznos egyháztörténeti könyv.

Bárth János

TAPOLCAINÉ SÁRAY SZABÓ ÉVA:

A komáromi nyomdászat és sajtó 1849-ben

(*Tatabánya, 1987. 75 old.*)

A címben feltüntetett kiadvány a Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár 15. köteteként jelent meg 500 példányban. Az 1979-ben indult színvonalas és tartalmas honismereti sorozatot a Komárom Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya és a Hazafias Népfront Megyei Honismereti Bizottsága adja ki *Virág Jenő* szerkesztésében. Eddigi kötetei a megye múltjának, művelődéstörténetének egy-egy szeletét, néhány neves szüföttének életét és munkásságát dolgozták fel. Tapolcainé Sáray Szabó Éva tanulmánya Komárom történelmének egyik legmozgalmasabb évében mutatja be a városban működő egyetlen nyomdát és annak legérdekesebb termékeit, a szabadságharc idején megjelenő komáromi napilapokat. A dolgozat öt részre tagolódik.

A bevezetőben a szerző bemutatja az 1848/49-es szabadságharc alatti Komáromot, a várost 1848. szeptember 17-én sújtó nagy tűzvész következményeit, a vár és a város ostromát, védelmét és feladását, tömören vázolja az első komáromi napilapok megjelenésének történeti hátterét. Ki kell igazítani a 7. oldalon a komáromi tűzkárosultaknak az országyűlés által megszavazott kölcsön összegéről közölt adatot: az ugyanis nem 30 000 pfr volt, hanem 300 000 pfr (valószínűleg sajtóhibáról van szó).

A tanulmány következő része a Siegler testvérek (Antal és Mihály) nyomdájáról nyújt nagyon alapos tájékoztatást, kitérve Siegler Antal könyvkereskedésére, első komáromi kölcsönkönyvtárára, sőt e kölcsönkönyvtár könyvvállománya összetételének elemzésére is. A szerző ismerteti a Siegler-nyomda működését a város ostroma alatt, a nyomda berendezését, munkáslétszámát, munkásainak bérezését, az ott készülő újságok előállításának körülményeit, példányszámát, megemlítve a szabadságharc idején a nyomda gépeivel előállított 5 és 10 krajcáros helyi szükségpénzeket, valamint a nyomda egyéb korabeli kiadványait is.

A harmadik és negyedik részben a szerző a Siegler-nyomdában előállított újságokkal, a Komáromi Értesítővel, valamint a Komáromi Lapokkal foglalkozik. A Mack József tüzér őrnagy által indított Komáromi Értesítő 1849. január 9-től július 6-ig jelent meg számozás nélkül, csak dátumozva, folyamatos lapszámozással, kis négyrét alakú félíven. Mack József február közepéig szerkesztette, amikor a vár ostromával kapcsolatos teendői miatt megvált a lapról, szerkesztését Rózsafi (Ruzicska) Mátyás folytatta. A vezércikkek-ből idézve a szerző ismerteti a lap programját, célkitűzéseit, elemzi rovatainak tartalmát, részletesebben is kitérve a lapban közölt néhány irodalomtörténeti vagy történeti szempontból érdekes cikkre.

Rózsafi Mátyás lemondásával a Komáromi Értesítő július 6-án megszűnt. Őt nap múlva — július 11-én — a körülzárt és ostromlott Komáromban új napilap jelent meg Freibeisz István szerkesztésében Komáromi Lapok címmel, amelyből összesen 68 szám és két rendkívüli szám látott napvilágot, az utolsó 1849. október 1-én. Mivel e lapban nem találhatók meg a Komáromi Értesítőben meglévő rovatszerű cikksorozatok, a szerző e lap bemutatásának azt a módját választotta, hogy ismerteti az újság szerkesztője által az első számban beharangozott programot, majd azt vizsgálja, mit és hogyan valósított meg az újság a kijelölt programból. A lapban augusztustól rendszeressé vált a várparancsnokság napiparancsainak, hirdetésményeinek közlése, így rendkívül értékes adalékokat tartalmaz a szabadságharc komáromi eseményeihez. A Komáromi Lapok a vár feladásával szűnt meg. Utolsó, október 1-jei számában olvasható Klapka tábornok szózata a várvédőkhöz, továbbá a védősereg tagjainak kijáró menzével szövege és ebben a számban búcsúzik a szerkesztő, Freibeisz István az olvasóktól.

A tanulmány zárórésze a szabadságharc két komáromi újságjának szerkesztésével, cenzúrázásával, külső munkatársaival, terjesztésével és olvasótáborával foglalkozik. A szerző ismerteti és összeveti a kortársak és az utókor véleményét is a két lapról, s befejezésként utal arra, hogy az 1849-es Komáromi Lapok megszűnte után csak 1871 áprilisától decemberéig jelent meg újság Komáromban, egy azonos című helyi és vidéki érdekű hetilap, majd 1880-ban indult ugyancsak Komáromi Lapok címmel és hasonló jelleggel újabb hetilap, amely kis szünetekkel egészen 1944-ig jelent meg.

A tanulmányt gazdag jegyzetanyag egészíti ki, melyben többek között megtalálható az 1848/49-es szabadságharc komáromi eseményeit feldolgozó jelentősebb művek bibliográfiája, Mack József, Rózsafi Mátyás, Freibeisz István rövid életrajza, adatok az 1849. évi komáromi színjátszásról, zenei életről, egészségügyről, időjárásról, továbbá a Komáromi Értesítőben és a Komáromi Lapokban közölt Petőfi-versek és más szerzőktől megjelent versek jegyzéke, valamint számos helytörténeti adatot szolgáltató utalás. A jegyzetek adagzottsága is jelzi, hogy a szerző tudományos alaposan dolgozta fel témáját. Előadásmódja közérthető, olvasható. A kötetet Komárom 1849. évi hadisírképe, a Komáromi Értesítő és a Komáromi Lapok I. száma címlapjának, valamint a Siegler-nyomdában 1849-ben készült egyik színlap fénymásolata illusztrálja. A kiadványt a helytörténeti érdeklődésű olvasókön kívül a magyar sajtó- és nyomdátörténet, valamint az 1848/49-es szabadságharc története iránt érdeklődők is haszonnal forgathatják.

Mácsa Mihály

TÓTH IMRE: Ipoly menti palóc tájszótár¹

Nyelvtudományunk ismét fontos munkával szaporodott. Jelentős áldozatot vállalt a munka szerzője, aki szülőföldje, a palóctáj egy szűkebb területének valódi tájszavai mellett felvette tanulmányába az alaki tájszavak széles körét is, melyek a köznyelvben is élnek és ezektől csupán kiejtésben különböznek.

Imre Samu a könyv előszavában kiemeli, hogy ez a tájszótár akkor jelent meg, amikor „nyelvjárásaink az utóbbi évtizedekben bekövetkezett kulturális—gazdasági—társadalmi változások következtében, mindenekelőtt az irodalom és köznyelv több irányú erős hatása folytán nagyfokú bomlást mutatnak. Ez a bomlás igen nagy mértékben érinti természetesen nyelvjárásaink szókincsét is, és akár egy emberöltőn belül is tájszavak ezrei tűnhetnek el nyelvünkől nyomtalanul, a — nem ritkán — hozzájuk fűződő, különböző jellegű, értékes művelődéstörténeti adalékokkal együtt.”

„Felajánlás a magyar nemzet javára” címmel röviden arról tájékoztatja a szerző az olvasót, hogy ez a könyv *Zsóka István* bányamérnök és felesége, *Somkuti Erzsébet* kutatómérnök közreműködésével jelenhetett meg, akik vállalták a kiadási költségeket. Mindketten a bernecci palóc ősök Pestre származott utódai.

A „Bevezetés”-ben megismerkedhetünk Bernecebarátival. A szerző beszámol vidéke történelméről, a lakosság társadalmi összetételéről, a török megszállás idejéről, majd a kialakult földesúri rendről és a jobbágyviszonyokról. A lakosság

helyzetében sokat segített az új irtástérületek művelés alá fogása, és a kiváló minőségű borok is megfelelő jövedelemhez juttatták őket, ezeknek köszönhetőek, hogy a vidék lakosságának száma növekedett.

„Vállalkozásom szubjektív forrásairól” tájékoztatva megállapítja, hogy a szótár megírására elsősorban édesanyja „kötelezte”, aki mindig a palócok nyelven szót hozza, ő tanította meg e tájnyelven beszélni. Második „forrása” az a kézirat, melyet Boldog palócok címmel írt, melynek hőseit a palócok nyelven beszélte. Harmadik forrása személyes élményeiből táplálkozik, melyeket szülőföldjén, majd tanulása idején szerzett iskolatársaitól.

Büszkén állapítja meg, hogy „kétnyelvűségét” továbbra is megtartotta, gyűjtőmunkája révén pedig — amit Budapestről folytatott — állandó kapcsolatot teremt szülőföldjével. Imre Samu biztatására fogott hozzá erőteljesebben a palóc tájszótár összeállításához. Ugyanakkor hálás szülőfalujában élő adatközlőinek is, akik összefüggő példaszövegek elmondásával segítettek szótára elkészítését.

A továbbiakban felsorolja a szótár jellemzőit. Példamondái, példaszövegei a szerző gyermek-kora palóc világáról, az akkori élet- és gondolkodásmódról adnak hiteles képet. Szemelhető mondatai szinte kizárólag a bernecci tájnyelven íródtak. Helyet kaptak a tájszótárban a bernecebaráti ragadványnevek is.

A tájszótár II. része Tájnyelvünk jellemzőiről címmel felsorolja azokat az eltéréseket, melyek a palóc nyelvjárást a köznyelvtől megkülönböztetik. Ezek főleg a magánhangzókban térnek el más nyelvjárástípusoktól. Ez főként a köznyelvi *a* hang helyén hallható illabialis *á*-ban és az *á* helyén pedig labialis *ã* hangzásában nyilvánul meg. Felsorolja az egyéb magánhangzókban előforduló eltéréseket is.

A mássalhangzók jellemzői közé tartozik az *ly*-ezés és gyakori az *l* hang kiesése, a szóvégi *ly*-et sok esetben nem ejtik ki: *törköly—törkã*, ugy-szintén a -ból, -bül, -ról, -röl, -töl, -töl határozóragok *l*-je sem hangzik: *ebbãl—ebbõ*. Ezekon kívül még több mássalhangzóval kapcsolatos kiejtésteltérést ismert.

Ezeket követően az „Alaktani jelenségek”-et veszi sorra. Először a szótóvegek eltéréseiről, majd a képzők, jelek, ragok jellegzetességeiről, az illeszkedés eltéréseiről szól.

A „Mondattani jelenségek”-et is több példával mutatja be. Elsősorban a tájszavakat igyekezett felkutatni, de a szótári részbe belekerültek a köznyelvtől eltérő alakú tájszavak is. Az „Adattár”-ban betűrendben sorolja fel a szavakat. A több ezer szóból hú képet nyerhetünk a palóc nyelvjárásról és ennek köznyelvi eltéréseiről.

Tóth Imre palóc tájszótárával nagy szolgálatot tett a magyar nyelvudományának. Művelődéstörténetünk egyik jellegzetes tájának nyelvi értékeit mentette meg a pusztulástól. Az ő példamutatása legyen biztató azok számára, akik más magyar-lakta területek nyelvjárásának kutatásával foglalkoznak.

Szabó József

¹Bernecebaráti és vidéke tájnyelve az 1930—1940-es évek fordulóján. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai. Szerk.: Balogh Lajos. Bp. 1987. 176. sz. 290. old.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a Borsod Touristtal

Borsod-Abaúj-Zemplén megye az ország egyik legváltozatosabb területe, különleges természeti adottságokkal, gazdag történelmi múlttal.

Méltán jelenthet vonzerőt Szerencs, Tokaj, Sárospatak — az észak-borsodi karsztvidék gyöngyszeme, a Baradla Cseppkőbarlang, vagy a népművészeti remekeiről híres Matyóföld. Mindezek mellett sportolásra és horgászatra alkalmas tavak, meleg vizű gyógy- és strandfürdők, a Zempléni-hegység festői erdei és a történelmi korokat idéző várromjai teszik még teljesebbé a tájegységet felkeresők élményeit.

Mindezek megismeréséhez segítséget nyújtanak a Borsod Tourist irodái:

3525 Miskolc, Széchenyi u. 35.

3400 Mezőkövesd, Tanácsköztársaság 115.

3519 Miskolctapolca, Martos F. u. 7.

3950 Sárospatak, Kossuth u. 46.

3910 Tokaj, Rákóczi u. 39.

tel.: 46/88-036

tel.: 40/12-614

tel.: 46/68-917

tel.: 41/11-073

tel.: 240

LEGYEN A VENDÉGÜNK AUGUSZTUSBAN IS:

XII. Ipari Kiállítás és Vásár

1988. augusztus 12—21.

Miskolcon, a Városi Sportcsarnokban

Nyitva: 10—19 óráig

50%-os vasúti kedvezmény

tombola

dívatbemutatók

A kiállításon első ízben külföldi kiállítók is részt vesznek.

Rendezői

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Adalékok a 100 éves tapolcai tanoncktatás és szakmunkásképzés történetéhez. Összeáll.: *Magyar Dénes*. Szerk.: *Tóth József, Bus János, Fónay Tibor*. *Tapolcai Füzetek 4.* Kiadja a Városszépítő Egyesület és a Városi Tanács, Tapolca, 1987. 86 old.

Alba Regia Liberata 1688—1830. Emlékiállítás a török hódoltság alól 300 éve felszabadult Székesfehérvár újjászületéséről. Az István Király Múzeum Közleményei. D/181. sz. Szerk.: *Kovács Péter*.

Kovács Péter: Bevezető, *Siklósi Gyula*: A török-kori Székesfehérvár, a felszabadító harcok és előzmények, *Horváth Júlia*: Stuhlweissenburg Székesfehérvár, *Lukács László*: A város etnikai képének alakulása 1688-tól a reformkorig. *Üö.*: Céhék, cénemlékek. *Kovács Péter*: Székesfehérvár városképének alakulása 1688 és 1830 között.

Algyő és népe. Szerk.: *Hegyi András*. Kiadja a Somogyi Könyvtár. Szeged, 1987. 460 old.

Andrássy Antal: Noszlopy Gáspár (1820-1859). Szerk.: *Kanyar József*. *Somogyi Almanach*, 43-44. Kiadja a Somogy Megyei Levéltár. Kaposvár, 1987. 171 old.

Anyanyelvi Konferencia (5). Veszprém, 1985. Szerk.: *Imre Samu*. Műszák, 1987. 306 old.

A tartalomról: *Lörincze Lajos*: Az Anyanyelvi Konferencia védnökségének beszámolója, *Ujszászi Kálmán*: A magyar egyházak tevékenysége a magyar nyelv és kultúra ápolásában, *Pomogáts Béla*: Irodalmunk a nemzet szolgálatában, *Köpeczi Béla*: Tájékoztató művelődéspolitikai kérdésekről, *Ginter Károly*: Magyar beszélgetések, *Erdős József*: Egy új nyelvkönyv idegeneknek, *Szabó Ferenc*: Egy nemzetközi tankönyv- és tananyag-jegyzék Svédországban, *Molnár Zsuzsa*: A balaton nyelvi táborokról, *Gombár Edu*: A magyarságrudat elmélyítése, *Herterich Katalin*: Magyar-tanár-képzés Svédországban, *Kisch Klára*: Anyanyelvi oktatás Svédországban, *Graf Rezső*: Kosztolányi Dezső nyelvművelő öröksége, *Nyéki Lajos*: A párizsi felsőfokú magyaroktatás helyzete, *Hanák Péter*: A magyar történelem oktatásának, terjesztésének céljai és módszerei, *Várdy Béla*: Az

amerikai magyar történettudomány és a magyar öntudat ápolása.

Aradi vértanúink. Összeáll.: *Réthy Endre* és *Takács László*. Tankönyvkiadó, 1988. 16 old.

Aranka György erdélyi társaságai. Vál., a bev. tanulmányt és a jegyzeteket írta *Enyedi Sándor*. A szöveget gondozta *Ugrin Aranka*. Szépirodalmi, 1988. 283 old.

A Nyelvművelő Társaság 1793-ban, a Kéziratkiadó Társaság pedig 1791-ben alakult, mindkettőt Aranka György szervezte és működtette.

ARATOR. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja tiszteletére. Szerk.: *Balázs Géza* és *Voigt Vilmos*, közreműködött *Kara Tiborné*. Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság. Bp., 1987. 268 old.

A szerkesztők bevezetője, *ifj. Kodolányi János*: Balassa Iván köszöntése, *Balázs Géza*: Balassa Iván tanár úr, *Nagy Gyula*: Balassa Ivánnak köszönöm, hogy néprajzkutatóvá váltam, *Csoma Zsigmond*: A Munkaeszköz-történeti Archivum Georgikon Majormúzeum évfordulója, *Máténé Szabó Mária Rózsa*: Hűszéves a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Néprajzi Választmánya, *Barna Gábor*: Református kéziratok imák Baránderől, *Voigt Vilmos*: Nép-nemzet néprudomány—néprajz, *K. Csilléry Klára*: Egy XIII. századi adategyüttes lokalizálása, *Fülemüle Agnes*: Földművelési rendszerek Magyarországon, *Szabadfalvi József*: A nomadizmus és a növénytermesztés kérdéséhez, *Viga Gyula*: Néhány megjegyzés eszközkulturánk vizsgálatához, *Páll István*: Történeti adatok a kukorica nevének és tarlóépitményeinek északkelet-magyarországi elterjedéséhez, *Lukács László*: A kukoricamorzsoló gyalu területi elterjedéséhez, *Juhász Antal*: Terménytároló építmények Szeged környékén, *Selmeczi Kovács Anitla*: Repce kaszalási és nyomtatási szerződés 1865-ből, *Arias, Emilin*: Egy mezőgazdasági növény (a cucurbita pepo) magyarországi elterjedéséhez, *Balogh Balázs*: Kévek száma a keresztben (Délnyugat-dunántúli adalékok), *Timaffy László*: Juhászat az Alsó-Garam mentén, *Barabás Jenő*: Az állattartás építményeiről, *Bodó Sándor*: A bodrogközi nyájak őrzésének irracionális cselekedetei, *Peteresák Tivadar*: Kö-

zösen vásárolt paraszti erdők használata Észak-Magyarországon, *Balassa M. Iván: A népi építkezés a XVIII. században, Zentai Tünde: A dél-dunántúli parasztház falszerkezetének középkori történetéről, Gaborján Alice: Váson felsőruhák a paraszti öltözetben, Balázs Géza: Népi italaink kutatástörténetéhez, Halász Péter: A moldvai magyarok szőlőkultúrájáról, S. Lackovits Emőke: Sós víz, sós kutak Erdélyben, Domonkos Ottó: Olajjütő céhek, Bakó Ferenc: Kanadai magyar kertészek, Kriza Ildikó: Beilleszkedés és nemzeti öntudat az amerikai magyarok körében, Dankó Imre: Irodalmi tájékoztató a javak cseréje magyar néprajzi kutatásához, Gergely Katalin: Szolgálólányok, sommások, napszamosok (Női munkavállalás a Káli-medence falvaiban a két világháború közt), Mohay Tamás: Egy parasztember életének évtizedei és konfliktusai, Nagyné Bakondi Erzsébet: A szlavóniai magyar népcsoport statisztikai adatai (1900—1981), Madar Ilona: A reformátusok hétköznapi vallásosságáról, Fülöp Lajos: A „Hevesi Kalevala” (Egy népköltési gyűjtés tanulmányai), Újváry Zoltán: A dramatikus népszokás fogalmának kérdéséhez, Hála József: „Kicsi pünkösöd” vagy a „szabadság napja” (A jobbagyfelszabadítás hagyományos megünneplése Alsórákoson), Serfűzőné Gémes Magda: Balassa Iván irodalmi munkássága (1977—1987).*

Ágoston István: Muhi és Ónod irodalmi hagyományai. Kiadja az Ónod-Muhi Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Kör. 1988. 92 old.

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke 2. kötet 4. füzet. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk.: *Borsa István*. Akadémiai, 1987. 336 old.

Ez a füzet III. András (1290—1301) 760 oklevelének regesztája mellett 133 eddig még ki nem adott oklevél teljes szövegét is közli.

Bakonyi Béla: Az abaújszántói Csizmadia Ipartársulat 200 éves múltja. Kiadja a Nagyközségi Tanács. Abaújszántó, 1987. 69 old.

Balázs Géza: Sátorfirkálások. *Magyar Csoporthelyi Dolgozatok* 34. Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Bp., 1987. 129 old.

Balázs Géza — Várkonyi Ildikó: Tulajdonnevek a magyar népmesékben III. *Magyar Névtani Dolgozatok* 72. Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékcsoport Névkurató Munkaközössége. Bp., 1987. 69 old.

Baranya megye testnevelés- és sporttörténete. Szerk.: *Bezerédy Győző*. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 1987. 413 old.

Barta Gábor: Vajon kié az ország? *Labirintus Könyvek*. Helikon Kiadó. 1988. 224.

Fráter György meggyilkolását követő pápai vizsgálat okmányainak tükrében vizsgálja a szerző az eseményt.

Barta János ifj.: Mária Terézia. Gondolat, 1988. 240 old.

Bartha Antal: A magyar nép őstörténete. Akadémiai, 1988. 404 old.

Batthyány és az aradi tizenhárom, 1849. október 13. A Magyar Nemzeti Múzeum és a Műzsák Közművelődési Kiadó közös kiadványa. 16 old. és 14 kép.

Összeállította: *Temesváry Ferenc*, a fotókat készítette *Roboz László*.

Bártfai Szabó László: Az utolsó emberig. A szerző kiadása. Bp., 1988. 350 old.

Egy csapatparancsnok visszaemlékezése a Don menti harcokra.

Bencsik János: Fejezetek Tiszacsege történetéből. *Folklor és Etnográfia* 40. Szerk.: *Újváry Zoltán és Zsupos Zoltán*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1988. 61 old.

Bene Sándor — Borián Gellért: Zrínyi és a vadkan. *Labirintus Könyvek*. Helikon Kiadó, 1988. 138 old.

A Zrínyi Miklós halála körüli legendák és a valóság ismertetése és tisztázása mellett a szerzők — az eddig részben ismeretlen — hazai és külföldi dokumentumok, oklevelek, emlékiratok segítségével egy eddignél árnyaltabb és hitelesebb Zrínyi-portré felvázolását is megkísérlik.

Berei Sándor: Helyismereti művek B—A—Z megyéből, 1985—1987. Kiadja a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc, 1987. 46 old.

Berényi Kalendárium, 1988. Szerk.: *Tomka Mihály*. Kiadja a Baráti Egylet Mezőberényért, 1987. sz. n.

Bertók László: Várkonyi Nándor-bibliográfia. Kiadja a Városi Könyvtár, Pécs. 1987. 150 old.

A több mint hatszáz rételes bibliográfiát *Németh László:* Látogatás Várkonyi Nándornál című tanulmánya, valamint *Weöres Sándor* és *Csorba Győző* verse egészíti ki.

Berze Nagy János: Baranyai magyar néphagyományok (népmesék). Kiadja a Baranya Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya. Pécs, 1988. 570 old.

Bezerédy Győző: A pécsi vásárok története. Krónika gmk. Pécs, 1987. 28 old.

A Békés Megyei Levéltár leltára: Fondok, állagok, sorozatok. Szerk.: *Erdmann Gyula*. Összeállította *Dancsikné Mezei Magdolna* és *Erdmann Gyula*, bibliográfia: *Erdész Ádám*. Kiadja a Levéltár, Gyula. 1987. 392 old.

Békétlen évtizedek 1918—1938. Tanulmányok és dokumentumok a magyar—csehszlovák kapcsolo-

latok történetéből a két világháború között. Szerk.: *Szarka László*. Hungaro—Bohemoslovace 2. Kiadja a Magyar—Csehszlovák Történeti Vegyesbizottság Magyar Tagozata. Bp., 1988. 172 old.

Adám Magda: Tervek a dunai államok együttműködésére; *Rompoltóvá, Marta*: A kereskedelmi politika helye a két világháború közötti csehszlovák—magyar kapcsolatokban; *Szarka László*: Kisebbségvédelem, reciprocitás, revízió. Megjegyzési kísérletek a nemzetiségi kérdés terén; *Deák, Ladislav*: Csehszlovák—magyar kapcsolatok a fasizmus közép-európai előretörésének éveiben (1933—1938); *Litván György*: Jászi Oszkár csehszlovákiai kapcsolatai; *Krásna, Věra — Sládek, Zdeněk*: Karel Čapek magyar levelei; *Irmanová, Eva*: A csehszlovákiai munkásmozgalom és a haladó erők akciói a Horthy-terror ellen; *Amort, Cestmír*: A csehszlovák—magyar fegyverbarátság történetéből; **DOKUMENTUMOK**: Kisebbségvédelmi szerződés a Csehszlovák Köztársaság és Magyarország között (tervezet); dr. Pataki Jánosnak, a nyitrai Magyar Napló laptulajdonos-főszerkesztőjének Milan Hodža csehszlovák miniszterelnök részére készített bizalmas magyarországi helyzetjelentései; Jászi Oszkár két levele Milan Hodža csehszlovák miniszterelnökhöz; *Rompoltóvá, Marta*: Táblázatok a két ország kereskedelmi forgalmáról 1920—1938 között.

Bél Mátyás: Buda város leírása. (A Notitia Hungariae novae historico geographica 3. k. 1. fejezet fordítása.) Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1987. 177 old.

Az első kötet, amely a Kezdetektől Mohácsig alcímet viseli

Bíró Friderika: Göcsej. Gondolat, 1988. 296 old.

A tartalom: Táj és történelem; Település, építkezés; Irtásos földművelés; Állattartás; Erdőhasználat, erdőelés; Kézműipar, népművészet; Falu és társadalom; Család, otthon, életmód; Hétköznapiok, ünnepek; Irodalom.

A BMTE Kinizsi 75 éves, 1912—1987. Szerk.: *Perlai Rezső*. Kiadja a Budafoki MTE Kinizsi SF. Bp., 1987. 185 old.

Bodó Imre: Gölle község krónikája I. Kiadja a Községi Közös Tanács, 1987. 228 old.

Boros Edit: Ajka külterületi helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok 73.* Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, Bp., 1987. 38 old.

Boros Edit: Ajka utcanevei. *Magyar Névtani Dolgozatok 70.* Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Bp., 1987. 23 old.

A Budai Nagy Antal Gimnázium Jubileumi Évkönyve, 1939—1987. Bp., 1987. 148 old.

A tartalomról: *Nagy István*: Az iskola törté-

nete; *Gujdi Barnáné*: Gondolatok az osztályfőnöki munkáról; *Dietz Andrásné*: A tehetséggon- dozásról; *Vajda Lászlóné — Pajin György*: A szülői munkaközösség helye és szerepe a gimnáziumban; *Sisák András*: A művészeti nevelésről; *Kissné Vereckei Ágnes*: Az iskolai klubéletről. Részletek a diákok írásaiból. Volt tanulóink visszaemlékezései. Iskolánk dolgozói és diákjai a jubileumi évben.

Bura László: Szatmári szolások és közmondások. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok. 35.* ELTE, MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp., 1987. 147 old.

Csallóközi Múzeum Híradója, 1986. Dunaszerdahely, 1987. 139 old.

Danter Izabella: Népi gyógyítás a Csallóközben; *Vargáné Tóth Lidia*: Kásák, pépek és kevert lepények a Fótájon; *Marczell Béla*: Csallóközi hiedelemalakok; *Liszka József*: Adalékok az emberlethez kapcsolódó szokások ismeretéhez Alis-tálon; *Úrge Mária*: Csallóközi gyermekjátékok; *Ág Tibor*: Népzene gyűjtés a Csallóközben; *Kopács Olga*: A Múzeumi Híradóban megjelent néprajzi cikkek válogatott bibliográfiája (1977—1985).

Csanak Dóra, F.: Egy debreceni kereskedő Nyugat-Európában. Csanak József úti levelei 1862-ből. Az *MTA Könyvtárának közleményei*, 94. Bp., 1987. 61 old.

Csanak József nincstelen boltosinasból lett a Tiszántúl legnagyobb gyarmatúr-kereskedője. Nyugati útjáról rendszeresen küldött leveleket feleségének, ezek az írások kitérnek a 48-as emigráció tagjaival való találkozásaira is.

A Csepel Spórt Club 75 éve, 1912—1987. Szerk.: *Kelemen Gábor, L. Tózsér László*. Kiadja a Klub. Bp., 1987. 351 old.

Csomor Lajos: Magyarország Szent Koronája. Kiadja a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, Vaja, 1988. 291 old.

A csömödéri Tsz Pávákör története, 1977—1987. Szerk.: *Horváth Károly*. Kiadja a Cserta Menti Mgtsz és a Közös Községi Tanács, Csömödér. 1987. sz. n.

Cs. Szabó István: Nyelvjárástörténeti szövegek és főljegyzések a XVIII—XIX. századi Gyomárról. *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 31.* Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete, Bp., 1987. 92 old.

A dél-dunántúli aprófalvak és szórványok település- és társadalomtörténete Baranya, Somogy, Tolna és Zala megyék. Szerk.: *Gyimesi Endre*. Kiadja a Zala Megyei Levéltár és a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága. Zalaegerszeg, 1987. 355 old.

Az V. Regionális Tudományos Tanácskozás (1983) anyaga.

Diószegi Sámuel — Fazekas Mihály: Magyar fűvészkönyv. Hasonmás kiadás. Műzsák, 1988. 158.

Az 1807-ben megjelent első kiadás reprintje.

„Diszharmonia és vakság.” Széchenyi István utolsó napjainak dokumentumai. Vál., a szöveget gondozta, a jegyzeteket írta *Fenyő Ervin*. Heliikon, 1988. 402 old.

Dobos Gyula: A Perczelek. *Nemesi családok Tolna megyében*. A Szekszárdi Nyomda bibliofil kiadása. 1987. 218 old.

A dombóvári Apáczai Csere János Szakközépiskola Jubileumi Évkönyve, 1927—1987. Szerk.: *Karászi Kálmánné*. Dombóvár, 1987. 167 old.

Draviszky Imre: Határ-, városrészi- és utcanevek Hajdúnánásban. *Nánási füzetek*, 2. Kiadja a Béke Mgt. Hajdúnánás, 1987. 55 old.

Dukay Ferencné: Órizzük a lángot! A sárvári 1284. sz. Kanizsai Dorottya Úttörőcsapat történeti krónikája 1948—1981-ig. *Úttörőtörténeti sorozat*, 1. Kiadja a Vas Megyei Úttörőelnökség, Szombathely, 1987. 161 old.

ef-lapok, 87/12—88/1. Szerk.: *B. Kiss Tamás*. Kiadja a KISZ KB EFTT.

A tartalomról: Lakatot a szájukra? (Készletek *Fenyvesi Tamás* TDK-dolgozatából, melynek témája a Münnich-kollégisták szocializmus-képe), *Diczházi Bertalan:* Klubmozgalmi tanulságok Kunfehértó után, *Uő.:* Deák Ferenc politológiai kör, *Urban László:* Politikai szocializáció, *Szentgáli Zoltán:* „Az előttünk lezajló folyamatok visszavonhatatlanul továtúnnek”, *Komócsin Sándor:* A politikai rendszer reformjáról, *Salamon Konrád:* Népi gondolat — harmadik út, *Mórocz:* Mocsáry Lajos ébresztése, *A. Gergely András:* Fülep Lajos emlékezete, *Mórocz:* Délvidéki „fekete krónika”, *Fülep Tamás:* „Ez a térség, a Balti-tengertől körülbelül az Adriáig és a Fekete-tengerig, mindig keleti és nyugati hatások ütközőpontja volt” — Beszélgetés Kiss Gy. Csaba irodalomtörténéssel.

Egri Vasöntöde, 1912—1987. Eger, 1987. 24 old.

Egy ember több életért. Kiadja a Hajdú Megyei Lapkiadó Vállalat, Debrecen, 1988. 271 old.

Emlékek, dokumentumok Balmazújváros agrárszocialista és munkásmozgalmának történetéből.

Előadások Ivánca történetéből. Szerk.: *Farkas Gaborné. A Fejér Megyei Levéltár Közleményei*, 2. Szekesfehérvár, 1987. 57 old.

Az 1987-i Történeti Konferencia anyaga.

Emlékkönyv, 1886—1986. Emlékkönyv a Szász Ferenc Ipari Kereskedelmi Szakmunkásképző

Iskola alapításának 100. évfordulójára. Szerk.: *Czigány Balázs*. 1987. 112 old.

Erdei Aranka: Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban. *Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból*, 13. Kiadja a Levéltár, Gyula. 1986. 438 old.

Erdész Judit: Népi szabás és díszítés. Országos Közművelődési Központ kiadása. Bp., 1987. 15 és XXIV old.

Eszes László: Feledésbe ment utcanevek Keszthelyen. Szerkesztette és az utószót írta *Cséby Géza*. Kiadja a VTVB Művelődési Osztálya, Keszthely, 1985. 44 old.

Eszes Máté: Hires bajvívások, hírhedt párbajok. Népszava, 1988. 144 old.

Ezer év mesterművei. A magyar művészet képeskönyve. Bevezető: *Keresztury Dezső*. Corvina, 1987. 12 old. és 390 tábla.

A nagy alakú album 564 — felerészben színes — fotón mutatja be a magyarországi építészeti, szobrászati, festészeti és iparművészet legszebb darabjait.

Évkönyv az orosz-lányi Lengyel József Gimnázium fennállásának 25. évfordulója alkalmából. Oroszlány, 1987. 62 old.

Fabiny Tibor dr.: Budapest. Evangélikus Országos Múzeum. *Tajak, Korok, Múzeumok kézikönyvtára*, 263. Bp., 1986. 16 old.

Fabinyi Tibor: Insula Lutherana. Képek a Deák téri Evangélikus Gyülekezet kétszáz éves történetéből. Kiadja a Deák téri Egyházközség, Bp., 1987. 132 old.

Féja Géza: Kossuth Lajos. Szépirodalmi, 1987. 326 old.

A könyv kézírata több mint négy évtizedes lappangás után került elő a szerző hagyatékából.

Fónod Zoltán: Megmozdult világban. Fábry Zoltán élete és munkássága. Madách, Bratislava—Szépirodalmi, 1988. 387 old.

Franka Tibor: Most jöttem Erdélyből. Láng Kiadó. Bp., 1988. 133 old.

A Romániából Magyarországra menekültek indítékairól, körülményeiről és elképzeléseiről készült riportokat tartalmaz ez a könyv.

Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn. (Kutatások Erdélyről és szomszédairól). Festschrift für Attila T. Szabó und Zsigmond Jakó. (Szabó T. Attila és Jakó Zsigmond Emlékkönyv). Szerk.: *Banda Kálmán, Bogay Tamás, Glassl, Horst, Lengyel K. Zolt.* Dr. Rudolf Trofenik kiadása. München, 1987—1988. (Studia Hungarica 31—32. Schriften des Ungarischen Instituts München) (Német, francia és angol nyelven).

Balassa Iván: A magyar fejtak eredetéről, *Ben-*

da Kálmán: Egy Dnyester menti kihalt magyar faluról, **Benkő Lóránd:** Védőszentek a középkori magyar helynevéadásban, **Boba Imre:** Erdély és Magyarország Almostól István királyig, **Bogay Tamás:** Egy délvidéki székely műemlékről, **Borsa Iván:** Hiteleshelyek a középkori Magyarországon, **Borsa-Kálmán Béla:** Román—magyar közlekedési kísérletek, 1868—1869, **Décsy Gyula:** A Szabó és a Jakó névtípusról, **Entz Géza:** Középkori udvarházak Erdélyben, **Entz Géza Antal:** A brassói fekete-templom stílusáról, **Fodor István:** „11—19”, „21—29” — szláv kölcsönzések-e?, **Fügedi Erik:** Erzsébet királynő Pozsegában, 1385, **Gunda Béla:** A moldvai magyarok eredete, **Gündisch, Gustav:** Az erdélyi szász templomok patrónusairól, **Gündisch, G. Konrad:** Kolozsvár vezető rétege, 1439—1526, **Gyóffy György:** A királyi kancellária Magyarországon a XIII—XIV. században, **Imre Samu:** Szabó T. Attila köszöntése, **Kálmán Béla:** Néhány magyar igekötő története, **Klaniczay Tibor:** Vitéz János „akadémiája”, **Kroner, Michael:** Stephan Ludwig Roth és Erdély nemzetei, **László Gyula:** A Szent László-legendáról, **K. Lengyel Zsolt:** A Cultura transzilvanizmusáról; Könyvészeti útmutató a két ünnepelelt munkásságához, **Makkai László:** Erdély politikai története, X. század, **Miskolczy Ambrus:** Fogaras megye társadalma, XIX. század, **Nohring, Karl:** A császári követjelentések forrásértéke, XVI—XVII. század, **Péter Katalin:** Jakó Zsigmond köszöntése, **Pomogáts Béla:** Autonómia-törekvések az erdélyi magyaroknál, 1918—1921, **Solymsi László:** Az egyházi mortuarium a középkori Magyarországon, **Spira György:** Ion Dragoș és 1848, **Szabó T. Ádám:** Egy német—román—magyar helytörténeti tár tervezete, **Szűcs Jenő:** Szlavóniai dinárok Erdélyben, 1318—1336, **Trócsányi Zsolt:** Erdély rendi mozgalma, 1741—1742, **Vajay Szabolcs:** Erdély társadalma a Libri Regii tükrében, 1691—1848, **Várkonyi R. Agnes:** Bethlen Gábor és a Rákócziak béketárgyalásai, 1648—1714, **Wagner, Ernst:** A tized és a juhötvened, mint Erdély történeti demográfiai forrása, **Zach, R. Cornelius:** Kolostorok élete Moldvában és Havasalföldön, XVII. század, **Zach, Krista:** A natio fogalma Erdélyben, XIII—XVI. század.

Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások 1. kötet. Cikk-ek, tanulmányok 1902—1908. Szerk.: **Timár Árpád:** Kiadja az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport. Bp., 1988. 530 old.

Fülöp Gyula: Az igari avar kori vezérelétek. *Módszertani füzetek.* Kiadja a Művelődési Központ, Székesfehérvár, 1987. 51 old.

Fülöp Mihály: A császár bora. Bev.: **Varga Gyula,** szerk.: **Vass Mihály.** Kiadja a Hazafias Népfőnt Komárom Megyei Bizottsága. Tatabánya, 1987. 200 old.

A neszmélyi borvidék története. Komárom megye borvidékei: Ászár, Barsonyos, Császár.

Gazda István: Könyvkereskedők a régi Váci utcában a pesti könyvnyomtatás első száz évében. Akadémia, 1988. 114 old.

Gábris József: Mozaikok az esztergomi nevelőképzés történetéből. *Esztergomi Tanítóképző Főiskola Kiskönyvtár 9. Sorozatszerk.: Gábris József.* Kiadja az Esztergomi Tanítóképző Főiskola. Esztergom, 1988. 111 old.

Gergely Ernő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten, 1938. *Népszerű Történelem.* Kossuth, 1988. 232 old.

Fél évszázaddal ezelőtt ünnepelte Magyarország Szent István halálának 900 éves évfordulóját. Ez alkalommal került sor Budapesten a 34. Eucharisztikus világkongresszusra, amely a magyar katolikus egyház eddigi legnagyobb ünnepe volt a XX. században.

Gerő András: Az elsőpró kisebbség. Gondolat, 1988. 288 old.

Népképviselő a Monarchia Magyarországon.

Glatz Ferenc: Nemzeti kultúra — kulturált nemzet 1867—1985. Kossuth, 1988. 424 old.

Gombos János: Az újratelepült Tótkomlós első fél évszázada. Kiadja a Nagyközségi Tanács. 1987. 56 old.

Gróf Folmannsegg: Utazás Magyarországon 1793—1794-ben. A Baranya Megyei Könyvtár Reprint kiadása. Pannónia Könyvek, 1988. 142 old.

A *Berkeszi István* fordításában eredetileg 1887-ben megjelent útleírás érdekes képet rajzol az ország XVIII. század végi állapotáról.

Gyurác Ferenc: Jelen lenni a történelemben. Magvető, 1988. 188 old.

Veres Péter munkásságának elvi, eszméi, ideológiai háttere.

Hajdú Mihály: Az 1773. évi helységnevtár névmutató szótára. *Magyar Névtani Dolgozatok 74.* Szerk.: **Hajdú Mihály.** Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Bp., 1987. 170 old.

Hajdúszoboszlói Gyógyfürdő 1927—1987. Szerk.: **Angyal László.** Kiadja a Gyógyfürdő Vállalat, Hajdúszoboszló, 1987. 65 old.

Halász Péter: Pusztina (Pustiana) helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok, 68.* Szerk.: **Hajdú Mihály.** Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Bp., 1987. 48 old.

A moldvai Pusztina település helynevei és rövid története.

Halmos Izván — Lányi Ágoston — Nagy Judit: Ret. — énekei és zenéje. *Szabolcs-Szatmár megye tánc- és zenéi hagyományai 1.* Kiadja a Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ, Nyíregyháza, 1987. 142 old.

Hankó Ildikó: A magyar királysírok sorsa: Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig. Szerzői kiadás. Bp., 1987. 145 old.

Haraszti Mihály: Tatabánya. Szemelvények és források Tatabánya helytörténeti irodalmából. Segédanyag a szocialista brigádok önművelési mozgalma résztvevői számára. 1987. 84 old.

A 300 éves pécsi Nagy Lajos Gimnázium jubileumi évkönyve, 1687—1987. Szerk.: *Kelenfi Elemér.* Pécs, 1987. 432 old.

350 éves a Türr István Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola. Írta: *Varjú Dezső.* Kiadja a Jókai Mór Városi Könyvtár. Pápa, 1988. sz. n.

H. Bathó Edit: Vannai István magyar méhes kertje. *Folklór és Etnográfia* 42. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* Kiadja az ELTE Néprajzi Tanszéke. Debrecen, 1988. 150 old.

1779-ben, Bogárdon íródott kéziratok könyvének kiadása, *Bathó Edit* bevezető írásával és *Szabdfalvi József* utószavával.

Herényi István: A középkori Vas vármegye genealógiája. *Magyar Személynévi Adattárak* 80. Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékecsoporthoz Névutató Munkaközössége. Bp., 1987. 106 old.

A 70 éves Magyar Hidrológiai Társaság múltja és jelene, 1917—1987. Szerk.: *Vitalis György.* Kiadja a MHT, 1987. 142 old.

Hétágú csatacsillag. Magyar mondák és legendák. Val.: *Kelecsényi Gábor*, utószó: *Balogh György.* Népszava Kiadó. 1988. 356 old.

Homonnayné Jób Klára: A sárospataki népiiskola hatása a zempléni szabadművelődésre, 1931—1949. *Közművelődéstörténeti füzetek, I.* Kiadja a B—A—Z Megyei Közművelődési Módszertani Központ. Miskolc, 1987. 81 old.

Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus. Az Akadémia Kiadó reprint kiadása. 1988. 330 old.

Horváth János: A magyar irodalmi műveltség kezdetei — Szent Istvántól Mohácsig. Akadémia Kiadó, 1988. 326 old.

A Magyar Szemle 1931-es kiadásának reprintje.

Jászi Oszkár: A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok. A Maecenas és az Állami Könyvtérjesztő Vállalat kiadása. Bp., 1988. 136 old.

Jövőépítők. Kriterion, Bukarest, 1987. 174 old.

A „riportkötet” a „Munkatelepek krónikája” alcímet viseli, a következő írásokat tartalmazza: *Roman Győző:* Kék út — a tengerig, *Barabás Gizella:* A csatorna forró nyara, *Cseke Gábor:* Dobrudzai kőborlások szárazon és vizen, *Ceauscescu, Florea:* A második világháború, *Szász János:* A főváros új útőerei, *Marosi Barna:* Retyezáti napló, *Bodó Barna:* Megszolgált fáradság, *Jakab Mirta:* Vizek ha találkoznak, *Marosi Barna:* Egy korszerű bázis leírása tapasztalati és

szerkezeti képletekkel, *Stănescu, Mihai:* Csernavodától keletre, *Sike Lajos:* Benyovszki, a hidepítő, *Zubascu, Ion:* Láttam egy világot teremtetését.

Juhász Dezső: A magyar tájnévadás. *Nyelvtudományi értekezések* 126. Akadémiai, 1988. 112 old.

A Kárpát-medence magyar tájnéveit gyűjtötte össze a szerző, és szótár formájában közli adataikat az első előfordulástól századunkig.

Juhász József: Nyújtott lépésben. Adalékok Szent István társadalomrajzához. Kiadja a VII. Pártkongresszus Mgtsz. 1986. 129 old.

Kardos D. László: A magyarországi néptánc-folklorizmus kérdéseiről. *Folklór és Etnográfia* 31. Szerk.: *Ujváry Zoltán és Bartha Elek.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszék. Debrecen, 1987. 97 old.

Kálmán Kata: Tiborc. Corvina, 1987. 54 old.

Kálmán Kata a szociofotó egyik hazai úttörője. Kötete 1937-ben jelent meg először a Cseréptalvi Kiadónál, melyhez *Móricz Zsigmond* írt előszót, *Boldizsár Iván* pedig kísérő szöveggel látta el a 24 portrét.

Károly Róbert emlékezete. *Bibliotheca Historica.* Európa. 1988. 260 old. és 68 melléklet.

Válogatta és a kísérő tanulmányt írta *Kristó Gyula és Makk Ferenc.*

Kecskeméti Kalendárium, 1988. Szerk.: *Balla József.* Kiadja a Városszépítő Egyesület. Kecskemét, 1987. 128 old.

Dr. Kende Péter: Erdélyből jöttek. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1988. 161 old.

Riportok a Romániából menekültekkel.

Kétszáz éves a Fejér Megyei Levéltár, 1787—1987. *A Fejér Megyei Levéltár Közleményei, I.* Székesfehérvár, 1987. 75 old.

Kanyar József: Gondolatok a levéltárakról, *Szita László:* A Fejér Megyei Levéltár tudományszervező és tudományos tevékenysége, *Nagy Károly:* A levéltár és a levéltártenntartó, *Surányi István:* Iskoltörténeti kutatások a Fejér Megyei Levéltárban, *Farkas Gábor:* A nemesi Fejér vármegye és levéltára, *Erdős Ferenc:* Fejér vármegye levéltára és az új és a legújabb korban, *Kállay István:* Székesfehérvár szabad királyi város és levéltára, *Sulyok János:* A székesfehérvári római katolikus egyházmegye és a székeskáptalan levéltára, *Sóki László:* Levéltárak és épületek Fejér megyében.

Kétszáz éves a magyar állatorvosi felsőoktatás, 1787—1987. Szerk.: *Holló Ferenc.* Kiadja az Állatorvostudományi Egyetem. Bp., 1987. 464 old.

Kiskörös. Városismertető. Sajtó alá rendezte *Araczkai László és Dulai András.* Kiadja a Városi Tanács V. B. Kiskörös, 1987. 63 old.

Kispap Károly: Ózd város fejlesztési célkitűzései 1986—1990. *Ózdi Honismereti Közlemények* 10. Szerk.: *Nagy Károly.* A Kun Béla Művelődési

Központ Lajos Árpád Körének kiadványa. Ózd, 1987. 88 old.

Kiss Erzsébet, F.: Az 1848—1849-es magyar minisztériumok. A MOL kiadványai; *Hatóság és Hivattörténet*, 7. Akadémiai, 1987. 649 old.

Kiss Gábor: Erdélyi várak, várkastélyok. Panoráma, 1987. 446 old.

A Komáromi Magyar Tannyelvű Gimnázium Évkönyve, 1987/88. Szerk.: *Truglyné dr. Gergely Katalin*. Kiadja a gimnázium. Komarno, 1988. 104 old.

A tartalomról: *Keszegh István*: Előszó, *Molnárkné Sz. Ibolya*: Az iskolaév krónikája, *Gáspár Tibor*: Diákszínjátásunk és kulturális életünk, *Kopács Tibor*: A Harmos-kör munkájáról. Beszámoló a különféle szakkörök tevékenységéről, *dr. Virágh Józsefné*: Az érettségi vizsgák értékelése. Beszámoló az érettségi találkozókról, *Böjtös József*: Köszöntelek, régi iskolám.

Komárom környéki gyermekjátékok. Összeáll.: *Turiné Csontos Erzsébet*. Bev. és szerk.: *Egressy Erna*. Kiadja a Komárom Megyei Pedagógiai Intézet. Tatabánya, 1988. 36 old.

Komárom Megyei Honismereti Füzet, 1987. Kiadja a HNF Megyei Honismereti Bizottsága. Tatabánya, 1987. 132 old.

Halász Péter: A honismereti mozgalom helyzete és feladatai, *Balla Andrásné*: Esztergom temető-kultúrája, *Kövecses-Varga Erika*: Adatok az esztergomi lábbelikészítő mesterségekről, *Somogyvári Gyula*: Volt egyszer egy Bányász Rádió, *Borsos Sándor*: A császári honismereti szakkör. *Új*: Részlet a császári református gyülekezet történetéből, *Rakász Mihály*: A Tatabányai Mező Imre Általános Iskola honismereti szakkörének első éve, *Földi Józsefné*: Honismereti fakultáció az Oroszlányi 3. Sz. Általános Iskolában, *Bartha Éva*: Tájékoztató honismereti munka megyei helyzetéről, *Deák Antal András*: Magyar Vízügyi Múzeum, *Máca Mihály*: Állandó munkásmozgalomtörténeti kiállítás a szlovákiai Komáromban, *Trugly Sándor*: A komáromi (Komarno) Dunamenti Múzeum, *Csics Gyula*: Búcsú a tatabányai szénmedencétől, *Fürészné Molnár Anikó*: 20 éves a tatabányai múzeumbarát kör, *Dévai Judit*: Helytörténeti ismeretterjesztés — új formában. Az 1986. évi honismereti-helytörténeti pályázat (Komárom megye XVIII—XX. századi története) eredményei, *T. Sáray Szabó Éva*: Komárom megyei kiadványok, Hírek, események.

Kovács Lajos: Fejezetek Hencida község népeletről. *Folklor és Ethnográfia*, 36. Szerk.: *Ujváry Zoltán és Zsupos Zoltán*. Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 1987. 155. old.

Település, Építkezés, Földművelés, Állattenyésztés, Víznyerés, Mindennapi ételek és ünnepi étkezési szokások, Az emberi élet szokásai, Néphit.

Kós Károly: A régi Kalotaszeg. *Régi magyarság*. Műszaki-Metrum. Bp., 1988. 64 old.

A középiskolai oktatás négy évtizede *Battonyán*, 1947—1987. Szerk.: *Formanek István*. Kiadja a Mikes Kelemen Gimnázium és Szakközépiskola. Battonya, 1987. 244 old.

König Ferenc: A 100 éves Budapesti Villamosvasút története, 1887—1987. Kiadja a BKV Jubileumi Emlékbizottsága. Bp., 1987. 110 old.

Kristó Gyula — Makk Ferenc: Az Árpád-házi uralkodók. IPM Bp., 1988. 305 old.

Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Magvető, 1988. 648 old.

Az első korszerű feldolgozás a magyarországi vármegyék kialakulásának modelljéről.

Kulturális egyesületek Székesfehérváron, 1698—1949. *Művelődéstörténeti sorozat*, 2. Kiadja a Megyei Művelődési Központ és a Megyei Népművelők Egyesületének Fejér Megyei Területi Szerve, Székesfehérvár, 1987. 64 old.

Erdős Ferenc: A Székesfehérvári Kaszinótól a Vörösmarty Kőrig, 1838—1867, *Csurgai Horváth József*: A Székesfehérvári Főgimnázium önképző körének első ötven éve, *Arany Magyar Zsuzsanna*: Hivatalos, részvénytársasági és egyesületi szinpartolás Székesfehérvárott, *Somkúti Éva*: Várostervezés és városépítés Székesfehérváron, 1698—1936, *Csurgai Horváth József*: A Vörösmarty Társaság tevékenysége, 1946—1949, *Csurgai Horváth József és mások*: Fejezetek a kulturális egyesületek alapszabályaiból.

Kurucz Mihály: Kisíratos helynevei. *Magyar Névtani Dolgozatok* 71. Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége. Bp., 1987. 74 old.

Az egykor Csanád megyei, az 1919-es román megszállástól Komániához tartozó magyar település helynévanyaga.

Kútvölgyi Mihály: Nyitott kapuk. Utószó: *Péterfy László*. Európa Könyvkiadó, 1987. 122 kép.

A Maros, a Nyárad és a Kis-Küküllő vidékének faragott kiskapui.

Lajos Árpád emlékezete. Szerk.: *Szabadsalvi József és Viga Gyula*. Kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 1987. 50 old.

Környeyné Gaál Edit: Lajos Árpád életéről és munkásságáról, *Ujváry Zoltán*: Lajos Árpád folklorisztikai munkássága, *Kriston Vizi József*: Lajos Árpád, a népi gyermekjátékok kutatója, *Környeyné Gaál Edit*: Lajos Árpád munkássága (Bibliográfia).

Lakatos Vince: Krónika a kun pusztákról. Szociográfia. *Forrás könyvek*. Kecskemét, 1988. 195 old.

Liszka József: A szlovákiai magyar nemzetiség etnográfiai és folklorisztikai bibliográfiája (A XIX. század elejétől 1986 végéig.) Szerk.: *Ján Botik*. A Szlovák Tudományos Akadémia Nép-

rajzi Intézete és a CSEMADOK közös kiadása. Bratislava, 1988. 232 old.

Lónyay Sándor: Tanulmányok az ifjúsági mozgalom Győr-Sopron megyei történetéhez. Kiadja az MSZMP és a KISZ Győr-Sopron Megyei Bizottsága. Győr, 1987. 251 old.

A több kötetre tervezett sorozat első része 1944. december 7-től 1956. október 30-ig tárgyalja a mozgalom történetét.

A magyar cserkészet története. A szegedi Móra Ferenc Múzeum „Fekete Ház”-ában 1988. május 27. — 1989. február 28-ig kiállítás vezetője. Szeged, 1988. 16 old.

A magyarországi cserkészet kezdetei (1010—1914), Cserkészet a világháború és a forradalmak időszakában (1914—1919), A magyar cserkészet „nagykorúvá” válása (1919—1926), A nagy sikerek és a kezdődő válság időszaka (1926—1933), Harc a cserkészet létéért (1933—1941), A cserkész útja, A leánycserkészet Magyarországon, A Magyar Cserkészmozgalom a háború szolgálatában (1942—1944), A regőscserkészet, Cserkészet a népi demokrácia időszakában (1945—1948), „Szétszórt árvalányhaj” — A külföldi magyar cserkészet.

Magyar és csehszlovák történészek eszmecseréje a régi magyar család- és személynevek, valamint a helynevek írásmódjáról. Szerk.: Szarka László. *Hungaro-Bohemicoslovaica 1.* Kiadja a Magyar—Csehszlovák Történelmi Vegyesbizottság Magyar Tagozata. Bp. 1988. 147 old.

Tilkovszky Lóránt: Előszó, **Tilkovszky Lóránt** — **Király Péter** — **Szarka László:** A Magyar—Csehszlovák Történelmi Vegyesbizottság magyar tagozatának állásfoglalása a magyar történelmi személynevek szlovák átírására irányuló törekvések tárgyában; **Matula, Vladimír:** A Csehszlovák Tagozat állásfoglalása a bizottság Magyar Tagozatának véleményéről; **Fabian Pál:** Magyar helységnevek külföldön — idegen helységnevek Magyarországon; **Matula, Vladimír:** A Csehszlovák Tagozat állásfoglalása az idegen államok területén található helységek nevének írásáról; **Király Péter** — **Szarka László:** Megjegyzések a Csehszlovák Tagozat két állásfoglalásához; **Király Péter:** Vélemény a történelmi Magyarország nemesi és egyéb családnevei szlovákos írásmódjának szabályozásáról; **Fügedi Erik:** Szakvélemény a történelmi család- és vezetéknevek átírásának irányelveiről; **Gregor Ferenc:** A történelmi jelentőségű magyar személynevek szlovák helyesírásáról; **Fabian Pál:** Az idegen személynevek írásának alakulása a felvilágosodás korától napjainkig; **Trócsányi László:** Hozzászólás a történelmi család- és vezetéknevek szlovák átírásának irányelveiről és szükségességéről szóló elaborátumhoz jogi szempontból; **Kájer István:** Észrevételek és javaslatok a szlovák névátírási törekvések kapcsán; A vitát kiváltó szlovák alaptervezet; **Horváth, Pével:** A történelmi család- és vezetéknevek szlovák átírásának irányelveiről és szükségességéről.

Magyar György: Dunai szellők szárnyán. Fejleszték az esztergomi sportrepülés történetéből

(1932—1988). Kiadja az MHSZ Esztergom Városi Vezetősége. Esztergom, 1988. 74 old.

Magyar Museum. Az 1788-as kiadású folyóirat hasonmása. Kiadja a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tagozata és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár. Miskolc, 1988. 92 old.

A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. *Bibliotheca Historica.* Európa. 1988. 952 old.

A magyar szabadságharc leverésében részt vett orosz tisztek közül számosan hagytak hátra emlékiratot. Ezek közül válogatott **Rosonczy Ildikó.** Részben olyanokét, akik rokonszenvvel tekintettek ellenfeleikre, részben pedig olyanokét, akik panszláv elfogultságuk miatt ellenszenvet éreztek az általuk megszállt ország lakossága iránt.

Magyarságkutatás. A Magyarságkutató Csoport Evkönyve. Főszerk.: **Juhász Gyula**, szerk.: **Kiss Gy. Csaba.** Bp., 1987. 331 old.

Szűcs Jenő: Két történelmi példa az etnikai csoportok életképességéről, **Kovács László:** A Komintern és a föderáció, **Romsics Ignác:** Bethlen koncepciója a független vagy autonóm Erdélyről, **Diószegi László:** Besszerve terve Csehszlovákia, Ausztria és Magyarország gazdasági együttműködésére, **Juhász Gyula:** A második bécsi döntés, **Tóth Pál Péter:** Ötven év után a Márciusi Frontról, **Jóó Rudolf:** A kisebbségi-tájékoztató mozgalmak hatása a politikai rendszerre, **Bán D. András:** A nemzetiségi kérdés Braun Róbert munkáiban, **Molnár Imre:** A Sloboda című magyarországi szlovák lap 1945 és 1947 között, **R. Sule Andrea:** A közép- és kelet-európai német kisebbség kitelepítése a II. világháború után, **Arday Lajos:** Szlovénok Magyarországon, **Székelly András Bertalan:** Nemzeti azonosságutad a romániai és a csehszlovákiai magyar történelemkönyvekben, **Eger György:** A határmenti térségek társadalmi-települési jellemzői Magyarországon, **Puskás Julianna:** A tengerentúlról vándorlás: az áttelepült közösségek néhány jellemzője egy mikroanalízis tükrében, **Fejős Zoltán:** „Magyar ruha”, „szüreti bál” és az amerikai—magyar etnikus kultúra néhány kérdése, **Kiss Gy. Csaba:** A magyar irodalom megközelítésének néhány aspektusa, **Balla Gyula:** A kárpátjai (kárpát-ukrajnai) magyar irodalom regionális hagyományairól, **Enyedi Sándor:** A kolozsvári magyar színjátszás múltjából (1944—1945), **Dippold Péter:** A Magyarságkutató Csoport munkatársainak 1986. évi válogatott publikációi.

Marczali helytörténeti füzetek, 6. Írta: **dr. Gál József.** 1988. 96 old.

Marczali 1867—1988 közé eső történelme.

Marczali Henrik: Mária Terézia, 1717—1780. Terra. Bp., 1987. 332 old.

Az 1891-ben Budapesten, a Magyar Történelmi Társulat kiadásában, a Magyar történeti életrajzok című sorozat 18. köteteként megjelent mű reprintje.

Márton Áron. *Petőfi füzetek 1.* Szerk.: *Gál Péter* és *Kún Csaba.* A Petőfi Kulturális és Hagyományörző Egyesület kiadványa, Szatmendre, é. n. 25 old. (Soksz.)

Márton Áron életrajza; **Márton Áron** püspök beszéde **Krisztus** király ünnepén, Kolozsváron, 1945. október 28-án; **Márton Áron** beszéde **Krisztus** király ünnepén 1946. október 27-én a marosvásárhelyi egyházközség nyolcnapos missziójának befejező ünnepén.

Mátyás Vilmos: Bihar hegység turistakalauza. Panoráma. 1988. 240 old.

Megyénk nagy orvosai. Orvostörténeti értekezések Szabolcs-Szatmárból. Szerk.: *Bodnár Lóránt.* *Historica Medicina* 2. Kiadja a Jösa András Kórház és Rendelőintézet. Nyíregyháza, 1987. 60 old.

Mesterházy Sándor: Két Vas megyei falu — Ostffyasszonyfa és Csöngye — múltjából. Kiadja a Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet, Vép. 1987. 149 old.

Mi a haza ma? Vallomások a hazáról, hazaszereztéről. A Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság pályázatára beküldött, díjazott és jutalmazott pályamunkák gyűjteménye. Kiadja a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1988. 211 old.

Takács Gyula beköszöntője, *dr. Kovács Lajos:* Hazám az anyanyelvem, *Papp Árpád:* Athéni levél hazáról, magyarságról, *Kállai Tünde:* Album amicorum — 1987-ből, *Rab-Kovács Éva:* Dunántúli táj, *Laffont Vilmosné:* Mi a haza ma?, *Bazsonyi Arany:* Életút, *dr. Bódy Zoltán:* Lehetetlen párbeszéd a hazáról és a hazaszereztéről, *Vesési Sándor:* Rekviem a kis falukért, *Losonci Miklós:* Mi a haza ma?, *Csik István:* Mi a haza?, *Tassy Klára:* Napraforgó, *Mikó Gyula:* Haza— hazaszereget, *Egyedné Ricei Anna:* Ime, megleltük . . ., *Csikós Ferenc:* Mi a haza ma?, *Deák Ferenc:* Hazáról, magyarokról: lírával és indulattal, *Wurtz Adám:* Honvágy a hazában, *Czotter Gábor:* Mi a haza ma?, *Szabados János:* „Arany és Petőfi”, *Kecskés József:* Mi a haza ma?, *Máté Gyula:* Mi a haza ma?, *Bánhidi Gyula:* Berzsenyi, *Házi Albert:* Mi a haza ma?, *Szarvas János:* Tengerekről álmodoztam, *Lengyel György:* Mi a haza ma?, *Varga Gyöngyvér:* Csak . . ., *Acélosné Sofymár Magdolna:* Mi a haza ma?, *Zelnik Csaba Ákos:* Mi a haza ma?, *Macskássy Izolda:* Kép a hazáról, *Pintér Karolina:* A hazám Magyarország, *Cs. Kovács László:* Vasi táj, *Fodor Tamás:* Mi a haza ma?, *ifj. Szabó Róbert:* Mi a haza ma?, *Mosolygó Tibor:* Mi a haza ma? „T” jelige: Mi a haza ma?, *Füstner Gabriella:* Mi a haza ma?, *Balogh László:* A hűség himnusza, *Darvas Ferenc:* Emlékezés barátommal, *Szabó Éva:* Tudod, Apa . . ., *Szabados Tamás:* Nekem ne lenne hazám? *Dr. Kronstein Gábor:* A haza egy diólevélén, *Csikós Zsuzsanna:* Mi a haza ma, hazaszereget, *Büki Attila:* Sarokház, *Csorba Piroska:* „Rendületlenül”, *Kiss Dénes:* A szerkesztő utószava, A pályázók névsora.

Mikó Imre: Huszonket év. Kiadja az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Bern, 1987. 275 old.

A kötet *Mikó Imre* két munkáját tartalmazza. Az első az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig. (Bp., 1941). Fő fejezetei: A politikai passzivitástól a Magyar Szövetségig; A Magyar Párt és a politikai paktumok; A Magyar Párt a függetlenség útján; Erdély magyarsága a revíziós harc keresztútján; A rendi Románia és a Magyar Népköztársaság; Mellékletek: A gyulafehérvári egyesülési határozatok; A párizsi kisebbségi szerződés; A Magyar Párt politikai programja; A „csúcsi paktum”; *Bethlen György* és *Titulescu* vitája, *Octavian M. Dobrota* cikke; A kisebbségi főkörmánybiztosság működésének irányelvei; Az 1939. január 17-i megállapodás; *Bánffy Miklós* emlékirata *Tatarescu* miniszterelnökhöz, *Panaszaink* a Nemzetek Szövetsége előtt; Magyar törvényhozók a román parlamentben. A kötet második része *Mikó Imre:* Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika (Kolozsvár, 1944.)

Molnár Imre: Szigetvári kis helytörténet. A Szigetvári Várbaráti Kör kiadása. 1988. 64 old.

A nagyatádi 3. Sz. Általános Iskola alapítási évének és első két tanévének (1985—1987) krónikája. Szerk.: *Tamás Lajos.* Kiadja az iskola. Nagyatád, 1987. 74 old.

Nagy László: Erdélyi boszorkányperek. Kosuth, 1988. 235 old.

Nagy Olga: Asszonyok könyve. Népi elbeszélések. Magvető, 1988. 540 old.

„A realista fogantatású történetek, melyeket parasztasszonyoktól magnószalagról jegyeztem le, megrázó vallomások a múltbeli parasztsalád életéről.”

Negyven év története. 1947—1987. Írta és összeállította: *Pásztor László.* Kiadja a Csepel Művek Egyedi Gépgyára. Bp., 1987. 93 old.

A 48-as tér. Kiadja a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület. 1987. 52 old.

Az emlékmű és környezete; dr. Nagy Györgyné: A tér, *Üö.:* A szobor, *Cselényi Józsefné:* A Söház, *Dömötör Tibor:* A Hildegardeum, *dr. Hajdu Frigyes:* A lakóházak sora: A felújítási munkák: *Buszek Lőrinc:* A tér, *Lenzser Imre:* A szobor, *dr. Hajdu Frigyes:* A kiadvány.

Nemzetiségeink. A baranyai horvát, szerb és német nemzetiség múltja, jelene, kultúrája. Szerk.: *Magyarlaki Józsefné.* A Baranya Megyei Pedagógiai Intézet kiadványa. Pécs, 1987. 95 old.

Szita László: A baranyai németek és délszlávok története 1638—1948 között, *Szende Béla:* Adalékok a magyarországi nemzetiségek megítéléséhez, *Mándoki László:* A délszlávok Baranyában, *Wild Katalin:* Baranya megye német anya-

nyelvű lakosságának nyelvéről és népi kultúrájáról.

Németh Gyula: Rómeó és társai. Betekintés egy elfelejtett partizáncsoport történetébe. Szerk.: Nagy Károly. A Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Körének kiadványa. Özd, 1987. 160 old.

Németh László: Levelek Magdához. Kiadja a TIT Komárom megyei szervezete és az Új Forrás Szerkesztősége. Tatabánya, 1988. 83 old.

Az író 1956-ban Kanadába távozott lányához írt 198 levelét tartalmazza ez a kötet, mely számos ismeretlen részlettel gazdagítja az eddigi életrajzi képet. Kiegészíti *Németh László: A nagy ház* című írása.

Németh Zoltán: Testamentumok, osztályos egységek Nyiregyházán, 1759—1792. A Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár Kiadványai; 11. Közlemények 2. Nyiregyháza, 1987. 251 old.

N. László Endre: A Duna aránya. Aranymosás a Csallóközben. Madách. Bratislava, 1988. 98 old.

A szerző az egykori csallóközi aranyászkok szerszámai, munkamódszerét és életmódját ismerteti a még élő aranyosok elbeszélése, valamint saját tapasztalata alapján. Foglalkozik az aranymosáshoz fűződő regékkel és mondákkal is.

Novák László: 'Szabados Nagy Körös várossal' nemzeti főbírája Bakos Ambrus. *Arany János Múzeum kismonográfiái*, 7. Kiadja a Múzeum. Nagykörös, 1987. 128 old.

Bakos Ambrus, mint a város jegyzője, szenátora, majd főbírája jelentős szerepet játszott a XIX. század első felének helyi politikai küzdelmeiben.

Oroszlány és környéke (Vértessomló, Környe, Mór, Pusztafő) bányászatainak és Oroszlány városának eseménynaptára. Összeáll.: *Kőbányai Ferenc*. Oroszlány, 1987. 175 old.

Az őrvideki magyarok — Die burgenländischen Ungarn. Összeállította: *Szeberényi Lajos* és *Szeberényi András*. Kiadja a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, Felsőőr. 1988. 58 old.

Az őrvideki magyarok: Történelmi áttekintés, Lakóterület, Jogi helyzet, Oktatásügy, Kulturális tevékenység, Gazdasági helyzet, Perspektívák.

Pajtás! Szerencse fel! Az Országos Bányászati és Kohászati Egyesület, az Országos Erdészeti Egyesület és a Kommunista Ifjúsági Szövetség emlékkönyve a bányász-, kohász- és erdészhalgatók ifjúsági szervezeteiről a XIX. és a XX. században. Kiadják a felsorolt testületek. Bp., 1987. 152 old.

Dr. Zsámboki László: A bányász-kohász és erdész szakemberképzés két és fél évszázados története, *Üö.*: Az akadémiai ifjúság mozgalmai Selmecen 1879-ig, *dr. Varga Ferenc:* Az akadémiai ifjúsági kör Selmecen, 1879—1918, *dr. Hiller István:* Ifjúsági szervezetek Sopronban, *dr. Varga*

Ferenc: Diákhatványaink, *dr. Bakó Károly:* Az alma mater elhagyása után, *Major Zoltán:* A KISZ mai törekvései az ifjúsági mozgalmak megújításában, *dr. Varga Ferenc:* Az Ifjúsági Kör vezetői.

Palotai Krónika. 1988. június. Kiadja a csanádpalotai Kelemen László Művelődési Ház honismereti köre. 1988. 11 old. (Soksz.)

Bazsó Dénes: Gyermekjátékok a XX. század második évtizedében, *Komoly Pál:* A csanádpalotai iskolák államosítása, *Asztalos P. Kálmán:* Csanádpalota nevezetesebb évei (1942--1944), *Üö.*: Száz éve avatták fel Csanádpalotán Kelemen László színgazgató emlékművét, *Üö.*: Régi eset Csanádpalotán, *Pánczél Józsefné:* Lakodalmi parasztbéles, *Üö.*: Jelenünk krónikája.

Pásztor Emil: Petőfi-szótár III—IV. Petőfi Sándor életművének szókészlete. Szerk.: *J. Soltész Katalin*, *Szabó Dénes*, *Wacha Imre*. Akadémiai, 1987. 603 és 800 old.

A két első kötet még az 1970-es években jelent meg.

Pásztor Emil: Toldi-szótár. Arany János Toldijának szókészlete. Tankönyvkiadó, 1986. 272 old.

Pelle Ferenc: Az iskolai nevelés és oktatás 150 éve Kevermesen. Kiadja az Általános Iskola és Diákotthon Igazgatósága, a Nagyközségi Közös Tanács és a Lenin Mgtisz, Kevermes, 1987. 77 old.

Pelle Ferenc: A 150 éves kevermesi római katolikus plébánia és templom története. Kiadja a Római Katolikus Egyházközség, Kevermes, 1985. 57 old.

Pethő Zsoltné Németh Erika: Szentendre utca-nevei. *Pest Megyei Téka* 3. Kiadja a Városi Tanács V. B. művelődési osztálya és a Pest Megyei Művelődési Központ. Szentendre, 1987. 215 old.

P. Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Állami Könyvtérjesztő Vállalat reprint kiadása. Bp., 1988. 179 old.

Az 1838-ban megjelent munka az egyik legkorábbi hiriadás a moldvai magyarokról.

A Polgári Táncsics Termelőszövetkezet gazdaságtörténete. *Ujváry Zoltán* közreműködésével szerkesztette *Bencsik János*. *Folklor és Etnográfia* 35. A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa. Debrecen, 1987. 228 old.

Poór János: Kényszerpályák nemzedéke, 1795—1815. *Magyar História*. Gondolat, 1988. 280 old.

A könyv bemutatja a kor legjobbjainak munkásságát: megismertet Széchenyi Ferenc és Dessewffy József elképzeléseivel, Berzeviczy Gergely reformtörekvéseivel. Elemenzi Kazinczy Ferenc szépírói és szervezői tevékenységét, eligazít a reformkorszak politikai és művelődési előzményeiben.

Pozder Miklós: Eger vonzáskörzete. *Studia geographica* 5. K.I.T.E. Debrecen, 1987. 77 old.

Pölöskei Ferenc: A dualista Magyarország államrendszere és továbbélése. *Előadások a Történettudományi Intézetben* 5. Kiadja az intézet. Bp., 1987. 27 old.

Pruker Pál: Portré és történelem (Oláh István). *A Monori Helytörténeti Kör Füzetei* 5. Szerk.: *Burján István*. Monor, 1987. 48 old.

Összeállítás Oláh István monori pedagógus életéről és írásairól.

Püspöki Nagy Péter: Középkori piacok és vásárok. Madách Könyvkiadó. Bratislava, 1988.

A szerző a kora középkori Magyarország piacainak és vásárainak kialakulásával foglalkozik, áttekinti és értékeli a piacok és a vásárok helyét és szerepét a gazdaság életében.

Reform és művelődés. Vitaanyag. Országos Közművelődési Központ. Bp., 1988. 71 old.

Miért van szükség kulturális reformra? Vázlat a magyar művelődési mozgalom hagyományairól, A jelenlegi helyzet elemzése (A kultúra hátrányos gazdasági helyzete, A társadalmi egyenlőtlenségek és megnyilvánulásuk a kulturális viszonyokban, A magyar társadalom lelkiállapota, A társadalomirányítás kulturális konzekvenciái, Irányítás; A közművelődési intézmény- és szervezetrendszer ellentmondásai), Egy kulturális reformprogram részletei. (A reformról általában, A kulturális jogok reformja. Lokális kulturális reform, A kultúra érdekeit szolgáló finanszírozási rendszer. Az országos, nemzeti intézmények és fórumok reformja.)

Rehák László: Nemzet, nemzetiség, kisebbség Jugoszláviában. Gondolat, 1988. 182 old.

Régi magyar öltözködés. Viseletek dokumentumok és források tükrében. Összeállította, a bevezetést, a jegyzeteket és a viselettörténeti lexikont írta *Benyóné Mojszis Dóra*, a fotókat *Benyó Tibor*, a rajzokat *Bánó Attila* készítette. Magvető, 1988. 480 old.

Ruzsoly József: Szeged megyétől Nagy-Szegedig. *Szeged művelődéstörténetéből* 4. Szerk.: *Lengyel András*. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 1987. 60 old.

Sabján Tibor: A búbos kemence. Műsák Köz-művelődési Kiadó. Bp., 1988. 111 old.

Sági Károly: Sági János élete és munkássága. Szerk.: *Cséby Geza*. Kiadja a Goldmark Károly Művelődési Központ. Keszthely, 1987. 13 old.

Sági Károly a keszthelyi Balaton Múzeum néprajzi osztályának vezetője volt.

Sándor Iván: Leperegnek a nyolcvanas évek. A kilencvenes évek és Bibó hagyatéka. Magvető, 1988. 325 old.

Sípos Ferenc: Vallanak a tárgyak. Régészeti leletek Újfehértón. Kiadja a nagyközségi tanács és a HNF nagyközségi bizottsága. 1987. 46 old.

Sisa Béla: Száz fénykép, szép népi műemlék. Fotónapló a Kárpát-medence népi építészeti emlékeiről. Kiadja a Békés Megyei Tanács. Békéscsaba, 1987. 126 old.

Sípos Ferenc: Vallanak a tárgyak. Régészeti leletek Újfehértón. *Újfehértói füzetek*, 1. Kiadja a Nagyközségi Tanács és a HNF Nagyközségi Bizottsága. Újfehértó, 1987. 46 old.

Somfai Balázs: A veszprémi megyeház 100 éve, 1887—1987. Kiadja a Megyei Tanács V. B. Veszprém, 1987. 171 old.

Sugár István: Heves megye és Eger visszafoglalása a töröktől. *Studia Agrimensia* 8. Kiadja a Dobó István Vármúzeum. Eger, 1987. 330 old.

Szabadfalvi József tiszteletére írott tanulmányok. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXV—XXVI. Szerk.: *Dobrossy István — Viga Gyula*. Miskolc, 1988. 887 old.

Ladányi József: Szabadfalvi József 60 éves, *Ikvai Nándor:* A megyei múzeumok negyedszázada (1962—1987), *Kövér Árpád:* Közművelődés B—A—Z megyében a hetvenes-nyolcvanas években, *Labancz István:* Múzeumi kapcsolatok Rozsnyó és Miskolc között, *Simán Katalin:* Települési formák B—A—Z megye területén a paleolitikum idején, *S. Koós Judit:* Bronzkori csüngő Nagyrozvágyról, *Novák Gyula:* Késő bronzkori földvár Dédestapolcsány-Verebcebércen, *Kemenzsi Tibor:* Kora vaskori leletek Dél-Borsodban, *B. Hellebrandt Magdolna:* Szkíta kori temető Kesznyéten-Szerűskerten, *Lovász Emese:* Gepida ház Egerlövön, *Révész László:* Gömborscsüngős fülbevalók a Kárpát-medencében, *Kovács László:* A magyar honfoglalás kori pénzleletek keltező értékéről, *Selmezy László:* A kunok nomadizmusának kérdéséhez, *Wolf Mária:* Elpusztult közép-kori település Sajólad határában, *Gedai István:* Adatok a magyarországi garasverés kezdetéhez, *Czeglédy Ilona:* A kurittyáni pálos kolostor, *Détszy Mihály:* Rákóczi Zsigmond szerencsi vár-és templomépítésének dokumentumai, *Jóó Tibor:* A sajkókazi vörösmárvány tabernakulum, *Olajos Csaba:* A műemlékvédelem egy évtizede B—A—Z megyében (1977—1987), *B. Hellebrandt Magdolna — Lovász Emese:* A Herman Ottó Múzeum ásatásai és leletmentései 1985—1986, *Sándorfi György:* A történeti Borsod vármegye középkori helyneveinek vizsgálata, *Németh Gábor:* Sárospataki céhszervezetek és céhfiliációk a Hegyalja kézműiparában a XVI—XVII. században, *Rémias Tibor:* A szádvári uradalom (Torna vm.) adózó népességének társadalmi differenciálódása a XVIII. század második felében, *Udvari István:* Adalékok a XVIII. századi hajdudorogi cirill betűs iratokhoz, *Dobrossy István:* Görög kereskedelmi tőkefelhalmozódás és társadalmi közérzet Miskolcon a XIX. század elején, *Németh György:* Kossuth Lajos és kora kiemelkedő személyiségei az angolszász történetírás legújabb munkáiban, *Péter László:* Herman Ottó és Szeged, *Gyulai Éva:* Borsod vármegye Rákóczi haramvainak hazahozatalánál — Adalékok az ünnepek

viselettörténetéhez, *Falussy József*: Adalékok Szerencs és környéke gazdasági, társadalmi, kulturális életéhez 1914-ben, *Högye István*: A Zemplén megyei szlovákok 1918—1919-ben, *Fehér József*: Múzeumlapítási törekvések Sátoraljaujhelyen 1876—1987 között, *Zador Tibor*: A testnevelés és a sport térhódítása B—A—Z megyében a XIX. század végéig, *Hajdú-Rafis János*: Mezőgazdasági és technikatörténeti gyűjtemény Borsod megyében, *Gunda Béla*: Kulturális ökológiai megfigyelések a növénytermesztés kezdeteiről, *Balassa M. Iván*: Nép és nemzetiség a népi építészetben, *Bakó Ferenc*: A palócföld centrumának településformái, *Cseri Miklós*: Eredmények és feladatok B—A—Z megye népi építészetének kutatásában, *Pall István*: Méhesek Szabolcs megyében a XIX. század derekán, *Janó Ákos*: Kísérlet Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szabadteri múzeum létesítésére, *Viga Gyula*: Néhány szempont a táji munkamegosztás néprajzi vizsgálatához, *Paládi-Kovács Attila*: Favágók és más erdőjárók Dél-Gömörben, *Bodó Sándor*: Pásztorok a Bodroghözben, *Bencsik János*: A pásztorház, *Ujváry Zoltán*: Kultusz- és rítuselemek a dramatikus játékokban, *Veres László*: Magyar népi boros- és pálinkásüvegek, *Pap Miklós*: Tulajdonmegyes üvegek a Hegyalján, *Fügedi Márta*: Figurális díszítmények Északkelet-Magyarország pásztorművészetében, *Peterscsák Tivadar*: A sátoraljaujhelyi festett bútor, *Makoldi Sándor* — *M. Papp Gizella*: A népművészet alkotáspszichológiájáról, *Hankóczy Gyula*: Aerofon népi hangszerek Borsod megyében, *Miszser Lajos*: Cserépfalu idegen eredetű családnevei 1550—1975, *Vida Gabriella*: A munkára nevelés hagyományaihoz, *Bodnár Mónika*: Adatok Tornaújfalui népi táplálkozásához, *Kárpáti László*: A miskolci ortodox templom ezüst votívjai, *Kishonti Zsolt*: Huszka József, a „magyar stílus” előharcosa, *Tarcai Béla*: A miskolci fotográfia története, *Szakáll Sándor*: A rudabányai evangélikus templom oltárán lévő ásványok.

Szabó János — **Szvircesek Ferenc**: 50 éves a salgótarjáni örvözetgyár. Kiadja a gyár. 1987. 172 old.

Szabó Miklós, M.: A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban. Zrínyi, 1987. 326 old.

A százéves kecskeméti Magyar Ilona Általános Iskola jubileumi évkönyve, 1887—1987. Szerk.: **Gyenes Tiborné.** Kecskemét, 1987. 56 old.

110 éves a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum. Szolnok megyei múzeumok tudományos tanácskozásai. Kiadja a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1987. 18 old.

Orbáné Szegő Agnes: A tiszafüredi Régészeti Egylet története, **Takáts Béla**: Tarihzy Endre munkássága, **Kovács Tibor**: Bronzkori telep és temetők Tiszafüred határában, **Cseh János**: Kora népvándorláskori település Tiszafüred-morotvaparton, **Garam Éva**: A tiszafüredi avarkori temető, **Füvessy Anikó**: A tiszafüredi múzeum története 1949-től.

A szegedi Dugonics Árpád Általános Iskola évkönyve az iskola fennállásának 75. éve alkalmából. Szerk.: **Olyán Béláné.** Kiadja az iskola. Szeged, 1987. 64 old.

Szekeres Gyula: Kerékgyártó mesterség Hajdúböszörményben. *Folklor és Etnográfia* 37. Szerk.: **Ujváry Zoltán** és **Koticz József.** Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszék. Debrecen, 1987. 86 old.

Szent István tisztelete. Szerk.: **Dr. Török József.** Szent István Társulat kiadása. Bp., 1988. 123 old.
Szent István király élete, szentté avatása, A Szent Jobb története, Énekek Szent István tiszteletére, Szent István miséje, Szent István zsolozsmája, Litánia, ájtatosság, engesztelés, hálaadás, Szent István középkori magyar szekvenciái, Szent István középkori verses zsolozsmája.

Szenti Tibor: Vér és pezsgő. *Tények és tanúk.* Magvető, 1988. 368 old.

Az első világháborúban harcoló bakák levelei, naplói, rimfaragásai, valamint egy polgári származású tartalékos tiszt naplója alapján idézi fel a monarchiabeli viszonyokat.

Szepességi avagy löcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára. Összeállította **Hain Gáspár.** *Magyar Hírmondó.* Magvető, 1988. 538 old.

Ez a krónika, mely eredetileg német nyelven, 1911-ben látott napvilágot, Lőcse város, de tulajdonképpen az egész Felvidék legteljesebb város-történeti leírása.

A székely művelődés évszázadai. Szerk.: **Balás Gábor.** Panoráma. 1988. 282 old.

Balás Gábor: Bevezetés, **Balás Gábor** — **Mester Miklós**: Székely szervezetek, **Domokos Jenő**: A székely falu törvényalkotása, **Balás Gábor**: Kezdeményezők, kezdeményezések, **Balás Gábor** — **Iván Géza** — **Korbuly Domokos**: Régi együttélők, **Balás Gábor** — **Zéőke Pál**: Ami a székely nép kinceiből megmaradt, **Forrai Ibolya**: A székely kapu, **Kovács Péter**: Oktatásügy az erdélyi székelyeknél, **Szöts Zoltán**: A Kárpátonkon kívüli területeken élő székelyek oktatásügye, **Balás Gábor** — **Forrai Sándor** — **Sándorfy Ferencné**: Írás, könyvek, felsőfokú oktatás, **Balás Gábor** — **Ladányi Sándor** — **Szász János**: Világlátók, **Balás Gábor** — **Domokos Pál Péter** — **Cenner Mihály**: Dallam és színijátás, **Balás Gábor** — **Entz Géza** — **Sándorfy Ferencné**: Képzőművészet alkotások, **Balás Gábor** — **Rugonfalvi Kiss Csaba**: Egészségvédelem, **Balás Gábor**: A szerkesztő utószava azokról, akik nem maradhatnak ki.

Szénássy Zoltán: Új komáromi Olympos. Kiadja a Komárom Megyei Tanács V. B. művelődési osztálya. Tatabánya, 1987. 200 old.

A Madách Könyvkiadónál 1984-ben megjelent kötet átdolgozott és bővített kiadása. A tartalom: Baróti Szabó Dávid a komáromi gimnáziumban és Vírten; Péczeli József és a Mindenés Gyűjtemény; A lexikonkiadó Mindszenti Sámuel; Csokonai mint komáromi poéta; A könyvtáralapító és lapki-

adó Kultsár István; Katona Mihály, a földrajz-tudomány magyar Humboldtja; A bölcslelettudor Hetényi János; Czuczor Gergely műzsa; A drámaíró és jogtudós Tóth Lőrincz; Jókai és Komárom; Az író, történész és jogász Beöthy Zsigmond; Egy magyar humorista: Beöthy László; Id. Szinnyi József, a gőzhangya; A művelődéstörténetesek példaképe: Takáts Sándor; Beöthy Zsolt, a tanárok tanára; A város szellemi életének egyik vezéregyénisége, Alapy Gyula; Möricz és Komárom; A sajtótörténész szerkesztő: Baranyay József.

Szinai Miklós: Ki lesz a kormányzó? A Somogyi — Bacsó-gyilkosság háttére. Kossuth, 1988. 101 old.

Az eddigi véleményekkel szemben felveti annak lehetőségét, hogy a két szociáldemokrata vezető meggyilkolása nem Horthynak, hanem Friedrich István jobboldali legitimista politikusként állt első-sorban érdekében.

Taar Ferenc: „Tokaj szőlővesszein . . .” Kossuth, 1988. 231 old.

Tokaj-Hegyalja múltjával és jelenével foglalkozó szociográfia.

Tanulmányok Erdély történetéről. Szerk.: Rácz István. Csokonai Kiadó. Debrecen, 1988. 312 old.

A Debrecenben 1987. októberében rendezett szakmai konferencia előadásai. Rácz István: Történetirói lehetőség és kötelesség, Pach Zsigmond Pál: Miért írunk Erdély-történetet?, Irinyi Károly: Tudatcsere kellene, Balla Lajos: A római Dácia-lakosság történetének kérdéseire, Gunda Béla: Néhány néprajzi megfigyelés Erdély történetéhez, Fodor István: A népvándorlás és a honfoglalás kora Erdélyben, Orosz István: Események és feladatok Erdély ókori és középkori történetének kutatásában, Kristó Gyula: Erdély XI—XIII. századi történetéhez, Kubinyi András: Erdély a Mohács előtti évtizedekben, Benda Kálmán: Erdély története a fejedelemség korában, Perjés Géza: Szulejman koncepciója és Erdély, Bitskey István: A reneszánsz és barokk kori művelődés Erdély történetében, Barcza József: Peregrináció, vallási türelem, Wellmann Imre: Erdély népessége és agrárfejlődése (1660—1830), ifj. Barta János: A felvilágosult abszolutizmus fogadtatása Erdélyben, Szabad György: Nézetek Magyarország és Erdély államjogi rendezéséről a polgári átalakulás korában, Takács Péter: Az erdélyi társadalom jellemzői a XIX. században, Fehér András: Erdély és az 1918—1919-es magyar politika kérdéséhez, L. Nagy Zsuzsa: A magyarországi és az erdélyi szabadkőművesség kapcsolatai a két világháború között, Szőke Domokos: A Magyar Szemle és az erdélyi-kérdés, Korom Mihály: A második bécsi döntéstől a fegyverszünetig, Balogh Sándor: A Groza-kormány nemzetiségi politikájának történetéből, Fülöp Mihály: A Sebestyén-misszió (Petru Groza és a magyar—román határkérdés), Varga János: Levente és értelmezője nyomában. Forráskritikai megjegyzések egy esszéiről történelemléző módszeréhez; Pályi Dénes, Kádár Zoltán, Gebei Sándor, Raffay Ernő

hozzászólása; Makkai László, Barta Gábor, R. Várkonyi Ágnes, Szász Zoltán válaszai; Köpeczi Béla: A vita tanulságai.

Tar Imre: A parasztság társadalmi-termelési viszonyainak átalakulása 1930—1985. Kossuth, 1988. 230 old.

A tatabányai Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola jubileumi évkönyve az iskola alapításának 25. évében. 1987—1988. Bev. és szerk.: Barsi Gusztávné. Tatabánya, 1988. 95 old.

Tatabánya régen és ma. Szerk.: Fűrészné Molnár Anikó, Csics Gyula, Oláh Ferenc. Kiadja a városi tanács. 1988. 42 kép.

Ortles helytörténeti képeslapgyűjtemény egy-egy létesítmény vagy városrészlet 40 évvel ezelőtti és mai állapotáról. A régi képek a Komárom Megyei Munkásmozgalmi és Ipartörténeti Múzeum fotóarchívumából valók.

Táncsics Mihály népképviselő, 1848—1849. Vál. és szerk.: Danyi Gábor, Kovács Andrasné, Simor András. Kiadja a Táncsics Mihály Gimnázium. Bp., 1987. 124 old.

TÉKA 1987/2. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájékoztatója. Szentendre, 1987. 40 old.

Sabján Tibor: A sükösdői lakóház bontása, Somogyi Sándor: Palfestés feltárása, Kurucz Enikő: Berendezés, Kecskés Péter: Szentgyörgyvári guzsos szőlőprés, Flórián Mária: Észak-Magyarország tájegység, Bíró Friderika: Felső-Elszászi szabadtéri múzeum.

Tiszavirág 7. Az ELTE Fábry Zoltán Körének kiadványa. Bp., 1988. 38 old.

A tartalomból: Csirpák Lili: Reform és demokrácia — Beszélgetés Bihari Mihállyal, Schlecht Csaba: Az igazat, csakis az igazat, a teljes igazságot — Néhány megjegyzés a svábok kitelepítéséről, Gece Géza és Révész Sándor vitája Keszthelyi Zsolt elitéléséről, Kaszás Attila: Püski Sándor a Fábry Körben, Püski Sándor beszédéből, Virághalmi Lea: Szabó Dezső est, Szulovszky János: Interjú Gunda Béla professzorral, Egyek Attila: A szomszédos országokban élő magyarság a tájékoztatásban (Beszélgetés Pálffy Istvánnal).

Az Újjáépítési Minisztérium működésének válogatott dokumentumai, 1945—1946. Összeállította és a bevezetőt írta: Boreczky Beatrix. Források a magyar népi demokrácia történetéhez, 6. Közgazdasági és Jogi Kiadó. 1987. 280 old.

Új Mindenés Gyűjtemény 7. Összeállította Liszka József. Madách Kiadó, Bratislava, 1988.

A szerzői közösség munkájaként összeállt kötet a „kurtaszoknyás hatfalu” elnevezésű etnikai csoport egyik községének, Kéméndnek a népi hagyományából közöl gazdag anyagot. A jórészt amatőr gyűjtők munkáján alapuló kötetben a szerkesztő Liszka József megkísérli, hogy meghatározza az etnikai csoport helyét a magyar néptáji-történelmi tagolódásán belül.

Vadas Ferenc: Illyés Gyula első iskolája. Kiadja a Béri Balogh Ádám Múzeum. Szekszárd, 1987. 129 old.

A rácegres pusztai, gr. Apponyi Sándor által 1877-ben alapított iskola történetét tárja fel a szerző egészen napjainkig.

Vallási néprajz 3. Szerk.: *Dankó Imre és Küllös Imola.* Kiadja az ELTE folklór tanszék, Bp., 1987. 451 old.

Voigt Vilmos: Bevezetés, *Bálint Sándor:* A magyar vallásos népelet kutatása, *Tomisa Ilona:* A Magyar Növendékpapság Néprajzi Munkaközössége, *Lehr György:* Kérdőíves módszer a katolikus néphagyományok gyűjtésére, *Galuska Imre:* A sárospataki Faluszeminárium és hatása a gyülekezeti szociográfia kutatásra, *Fehér Agnes:* A szabadegyházi közösségek vizsgálatának jelentősége és néhány szempontja, *Csobány János:* Rácz Károly lelképásztor élete és munkássága, *Szigeti Jenő:* Egy nazarénus szent ember: a Bibliafordító Kalmár István, *Bartha Elek:* Vallás és etnikum (Adatok a dél-bánsági magyarság identitásához), *Barna Gábor:* A szaktális környezet tárgyai Kunszentmártonban, *Dömötör Akos:* Peldázatok a XVIII—XIX. századi prédikációkban, *Takács Béla:* A hajdúvárosok urasztali felszerelése a XVIII. századi összeírások rükrében, *Molnár Ambrus:* A takarékmagtárak mint népi jellegű egyházi intézmények a tisztántúli református egyházkerületben a XIX. században, *Cs. Szabó István:* A gyomai református gyülekezet harangjainak története, a harangok használata és szerepe a közösség életében, *Dankó Imre:* A funerarior, *Illyés Endre:* A sírgörögny rejtelme a beregi néphitben, *Bosnyák Sándor:* A világ teremtése a moldvai magyarok mondáiban, *Mezősi József:* A hajdúdorogi katolikus népszokások, *Zomboriné Pánczél Anikó:* Szombatos dallamok a népi emlékezetben, *Küllös Imola:* Utószó.

Vargyai Gyula: Pusztia ország. Kozmosz Könyvek. Bp., 1988. 181 old.

Magyarország II. világháború idején történt német megszállásával és a nyilas hatalomátvétellel időszakával foglalkozik a könyv.

Vasi Honismereti Közlemények, 1987/2. Kiadja a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szombathely, 1987. 96 old.

Szabó László: Újabb lehetőség megyénk szlavóniai és burgenlandi kapcsolataiban, **Tóth Gyula:** 25 éves a könyvtáros és a népművelő/közművelő

képzés Szombathelyen, **Kuntár Lajos:** Az első szombathelyi könyvek — 200 éve indult megyeszékhelyünkön a nyomdászat, **Feiszt György:** Nem felejtette el származását — Vázlatrajz Kovács Jenőről, **Nádasdy Lajos:** Bölcsész-ből teológus — Portré eset nélkül Mesterházy Sándorról, **Kovács Jenő:** Weöres Sándor középiskolai éveiről és szombathelyi kapcsolatairól, **Mesterházy Sándor:** Ostffyasszonyfa történetéből, **Süll Ferenc:** Barthyány József vizitációja Szombathelyen 1., **Fülöp József:** Az orosz nyelvoktatás négy évtizedes története, **Farkas Ferenc:** A szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium múltjából, **Ács László:** A rábágyarmati színjátszás krónikája 1., **M. Kozár Mária:** Özv. Avás Kálmánné (1909—1987). Könyvismertetés, Események, hírek.

A Vas Megyei Munkásorség 30 éves története. Írta: **Fülöp Lajos, Molnár László, Karancsai Géza.** Kiadja az MSZMP Vas Megyei Bizottsága. Szombathely, 1987. 117 old.

Várady József: Református templomaink. Kiadja a Borsodi Református Egyházmegye. Debrecen—Miskolc. 1987. 248 old.

Villányi György — Mészáros Mátyás: A százéves vonat. Kiadja a MÁV Historiai Bizottsága. Bp., 1987. 24 old.

Voigt Vilmos: Modern magyar folklórisztikai tanulmányok. *Folklór és Etnográfia, 34.* Szerk.: **Ujváry Zoltán.** Kiadja a KLTE néprajzi tanszék. Debrecen, 1987. 210 old.

A főbb fejezetcímek: A magyar folklórisztika 1945—1985; Nép, etnosz, nemzetiség; A jelenkutatás a magyar néprajzban; Egy nagyváros néprajza — Budapest; Az amerikai magyar folklór kutatása; Etnikus film és etnográfiai film; A mai magyar népművészet fogalma; A folklór és a folklórizmus határai; A neofolklórizmus fogalmának körülhatárolása; Van-e logikája a kultúrának?

Zám Tibor: Tények és indulatok. Válogatott szociográfiai írások. Vál., szerk. és az utószót írta **Kúnszabó Ferenc.** Magvető, 1987. 582 old.

Zsupos István: Dél-Gömör gyűjtőgető gazdálkodása. *Gömör Néprajza X.* Szerk.: **Ujváry Zoltán és Bódi Erzsébet.** Kiadja a KLTE néprajzi tanszék. Debrecen, 1987. 139 old.

KÖNYVESPOLC

Honismereti dolgozatok Győr megyéből¹

Sokan sajnálkoznak: manapság nincsenek tudós tanárok, nagy tanáregyéniségek, akik tudásukat és lelkük lobogását az ifjú nemzedékre hagynák. Bizony, megfogytakozott a számuk az utóbbi, embert próbáló évtizedekben, de azért igazak mindig találhatnak. Iiven, néprajztudósok és pedagógusok egyaránt igaz embernek ismertem meg dr. Timaffy Lászlót. Tudományos munkásságát nem méltatom, nem is vagyok rá hivatott. Három szerény, de izléses külsejű füzetéről szeretnék most hírt adni, a győri Petőfi Sándor Városi Művelődési Központ Néprajzi Szakkörének kiadványairól. A szakkör az 1976/77-es tanévben alakult, 10 év alatt 174 középiskolás tagja volt. Közülük 104-en írtak díjnyertes pályamunkát. Ezekből szerkesztette a szakkör vezetője, dr. Timaffy László, a három füzet anyagát. A dolgozatokból részleteket közöl, így alig 120 oldalon 36 fiatal jut közlési lehetőséghez. Középiskolások vagy érdeklődő felnőttek számára is változatos olvasmányt nyújtanak ezek a kiadványok. Megtudjuk belőlük, hogyan dolgozott (s miért nem ivott) a győri kefekötő, hogyan állítottak májusfát Bőnyrértalapon, milyen növényeket használtak gyógyításra Mecserén, miként élt és dolgozott egy bábaasszony Ásványrárón, hogy érkeztek Győr-szentivánon, hogyan teremkeztek Felpécen, és azt is, hogyan változnak a szokások.

A diákok értékes gyűjtőmunkát végeztek, anyagaik forrásértékűek, dolgozatuk teljes szövege elősegíti a tájegység néprajzkutatóinak összegző, elemző munkáját. Ez a szakköri munka egyik haszna.

A középiskolások írásain átsüt az idős emberek szeretete, tudásuk, tapasztalataik iránti tisztelet, a múltjuk — s így népünk múltja — iránti érdeklődés. Ezek a diákok nem a nemzedékeket — olykor mesterségesen — elválasztó korlátokat látják, hanem azt, ami összeköti az öregeket, a középkorúakat és a fiatalokat, vagyis a folyamatosságot és összetartozást. És ez a szakköri munka legfőbb értelme!

De ha a dolgozatíró diákok mindezt tudják, kihez szólnak a szakkör kiadványai? Ezek a füzetek elsősorban módszertani segédanyagok. Utmutatást és biztatást adnak az ifjabb, a jelenlegi győri középiskolásoknak, hogyan dolgozzanak. De jó

lenne kezébe adni országsszerte és határainkon túl is minden szakkörvezető tanárnak és pályamunkát író diáknak! A vaskos történelmi és néprajzi szakkönyvek olykor elbizonytalantítják a 14—18 éves, kezdő néprajzos tanulót, mert úgy érzi, ő még nem képes értékes, hasznos dolgot létrehozni. Ezek a szakszerűen, jó stílusban megírt, szakmailag igényes diákmunkák azonban sok értelmes, igyekvő középiskolásnak, sőt általános iskolásnak szolgálhatnak mintául és biztatásul. Jó lenne, ha a következő kiadványuk nagyobb példányszámban jelenne meg, s minden középiskolás honismereti szakkörbe eljutna.

Tajti Erzsébet

Sej, Szada falu . . . Néprajzi olvasókönyv

(Szada Községi Tanács és a szadai Székely Bertalan Általános Művelődési Központ. 1987. 292 old.)

A Pest megyei Szada község igazi ajándékkal lepte meg önmagát és a néprajz barátait: Sej, Szada falu címmel néprajzi olvasókönyvet jelentettek meg. A kötet sem monografikus teljességre, sem kalendáriumi pontosságra nem törekszik. Bár kétségtelen, hogy mindkettő felé hajlik. Négy fejezete az évszakok nevére kapta címül. Innen a kalendárium jelleg, hiszen a naptári ünnepek sorrendjében következnek a szokások és a hozzájuk kapcsolódó táncleírások, versek, népdalok. Nemcsak olyan ünnepi szokások elevenednek meg az elbeszélések, fényképek, ábrák segítségével, mint a húsvét, farsang, búcsú, szüret, karácsony; hanem a mindennapi élet szükségszerű eseményei is. Legalább olyan hangulatos a szappanfőzés, a böjti ételek, a kenyérsütés, a kukoricafoztás leírása, mint a gyermekjátékoké vagy a vőfélyverseké. Egy autódidakta szadai költő, Petrák János versei is helyet kaptak a kötetben. Helytörténeti leírás is olvashatunk.

Olyan a szerkesztés, hogy egyúttal élvezetes olvasmányt tarthatunk kezünkben. A falu önmagának állított emléket ezzel. Ki ne lapozgatná szívesen saját családi fényképalbumát vagy emlékgyűjteményét. A kötet anyagát gyűjtötte és szerkesztette *Cziberené Szító Mária*.

Örülénk, ha példa lenne: az utolsó pillanatban vagyunk ahhoz, hogy ilyen kiadványok még megjelenhessenek. Örülénk, ha minél több falu tanácselnöke írhatna a szadai Nádaski Lászlóéhoz hasonló gondolatokat: „Ahhoz a forráshoz próbáltunk visszanyúlni, mely a népi kultúrából napjainkban is tetten érhető . . . Ajánlom ezt a könyvet azoknak, akik szeretnének jobban betekinteni szűkebb hazánk életébe, s méginkább kötődni ehhez a tájhoz.”

¹Néprajzi nyelvjárási dolgozatok No. I/1983. — Honismereti dolgozatok No. II./1984. — Honismereti dolgozatok No. III./1985—86. (Szemelvények a győri Petőfi Sándor Városi Művelődési Központ Néprajzi Szakkörének díjnyertes pályázataiból. A szakkör vezetője és szerkesztője: dr. Timaffy László. Kiadja a győri Petőfi Sándor Művelődési Központ)

Nem lehet elsiklani a szerkesztő gondolata mellett sem: „Talán ezzel is növelni tudjuk a faluközösség közös gyökérből nőtt erejét.” (A könyv megvásárolható Budapesten a Néprajzi Múzeumban, valamint a szadai könyvtárban.)

Fehér Anikó

KOVÁCS ANTAL:

„Járok-kelek gyöngyharmaton”

Növény- és állatnevek

a Felső-Szigetköz

tájnyelvében

(Mosonmagyaróvár, 1987.)

A kiadvány két, az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázaton díjazott tanulmányból öt-özödött egyé. A szerző bevezető tanulmányában áttekinti a tájegység nyelvjárását, a névadás módjait is megkísérli felvázolni. Az állatnevek zöme *hangutánzás*, hang- vagy hangulatfestés: révén jött létre. Így a *kukorkó*, *csücsörgő*, *kittykallat*, *buglica*, *vijákoló bagú*, és sorolható a más tájékról valónak ismeretlenül hangzó állatnevek sokasága. Ki gondolná, hogy a *colláncsetti* a töviszúró gebiccsel azonos? „Éles csett-csatt hangja van. Úgy csetteg, mint a masinák (cséplőgép) szíja.” — magyarázza a mesélő. A népi humor is közreműködhet a névadásnál. A *komonista keszeg* a pirosszárnyú keszeggel azonos. Az *asszonyijesztő angolnát barát*... *ának* is nevezték a szigetközi emberek. (Itt jegyezzük meg, hogy a szemérmes kipontozást nyelvjárási szöveggyűjtéskor fölöslegesnek véljük!)

Minden névadási módot nincs módunk megemlíteni; egyről hadd szóljunk még, a nevezetes eseményeket megőrző nevekről! A nagy szigetközi árvizek emlékét is őrzik tájszavak. Így az *árvizes gyam* („úgy nyól, mint az istennyil”) és az *árvizes körte* említhetők meg e csoportból.

Növény- és állatnevek csoportjára bontotta Kovács Antal a gyűjtött anyagot. Mindkét csoporton belül további bontást is alkalmazott. Így a virágok és díszcserjék, a fák és bokrok, a gyomnövények és fűvek, a gombák, valamint a természetett növények alkotnak egy-egy csoportot. Ezen belül betűrendbe rendezte a neveket. Kár, hogy a dolgozat végén nem közöl adattárat, így név alapján nehéz visszakeresni! Igaz, csak a tájegység nyelvét kitérően ismerők tudnának használni egy ilyen visszakereső apparátust; a besorolás a kiejtett név

alapján történt. Talán a latin elnevezésekből lehetett volna mutatót összeállítani!

A szócikkek fölépítése a tudományosság és az olvashatóság követelményének egyaránt megfelel. A kiejtett név után annak köznyelvi változata, majd latin megfelelője áll. Ezt népetimológia, lelőhely, leírás követi, s nem ritkán történet kerekedik a név köré! Így a cékláról (*vörösrépa*, *pirozsrépa*) megtudjuk, hogy a szigetközi ember nem nagyon kedveli, „nimet ítel” — tartja. A hédervári lakodalomban a vőlegény e szavakkal kínálta a kuglófot:

Itt van a kugli kis apró szőlőve,

Vörösrépaó ki van ögyenlítve,

Magyarországbo a nimetek itke —

Itt van hát uraim, fogjátok csak kízbe.

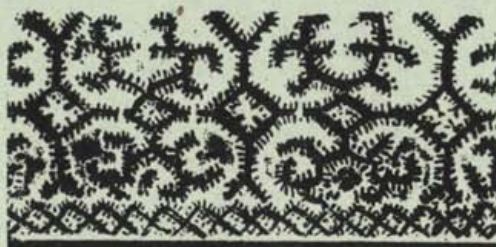
Az állatnevek közül a halnevek és a madárnevek jelentik a legnagyobb csoportot. „Valamikor itt annyi vót a hal, hogy öleg vót letenni a szákot és máris ugrándozott benne jónéhány... Hát még amikor sokfelé csordogált a Duna vize, az ágak is össze vótak kötve, csak apadáskor ment le a víz. A Nagyfolóban akkora vizák, köcsögök s mindenféle jó hal termett, hogy messzi vidékre jutott belőle. A bécsi piacon a szigetközi vizásoknak külön standjuk vót” — emlékezik egy idős halászember.

Hosszú a lista a *bagúkeszegtől* a *cérnapéren* át a *pocikkhalig* és a *tomolkóig*. A *vágó durbinscot* öt elnevezéssel is illették a halászkok: „Csak ojjan pistahal” — mondják Kisbodakon, és visszadobják, vagy a macskáé lesz. „Paptetű, mer a bőrbe rosszfügek furgyák be magukat, s ettű ojjan feketin pöttögetett lesz.” Az ökörszemet *királmadár* -nak hívja a szigetközi ember, s Kovács Antal mesét is kerekít az elnevezés köré. A mezei pacsirtát *istenmadarának* is nevezik Kisbodakon, mert „énekelve száll föfelé, dicséri az Istent.”

A gerinctelen állatokat férgcek, ízeltlábúak és puhatestűek csoportjára bontotta a szerző; a gerincesekét a madárnevek és a halnevek mellett a kételtűek és hüllők, az emlősök, valamint a háziállatok alkotják. Ki gondolná, hogy a *csonyika*, *gözsű*, *csünött* elnevezések a sertés tájszavai? Így a *csonyika* kismalac, a 30-40 kilós disznó gözsű, s a fejlődésben visszamaradt csünött? Hogy a *síposrécének* a „szárnya sipull”?

Hogy teljes legyen a dolgozat, Kovács Antal az állati hangot utánzó igékről is értekezik, s az állathangutánzó sokféleségét táblázatba is foglalja. Az olvasható, s rendkívül értékes dolgozatot Kovács Antalné Rozsondai Éva rajzai illusztrálják.

Böröndi Lajos

**HONISMERETI
BIBLIOGRÁFIA**

Balassa László: Veszprém, Várnegyed. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 300. Bp. 1987. 16 old.

Barbalics Imre János: Vasvár, hegyháti tőrök. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 295. Bp. 1987. 16 old.

Bertalanfy Béla: A királdi és a putnoki bányazüzem története. Kiadja a Borsodi Szénbányák. Miskolc. 1987. 127 old.

Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország. Szerk.: *Benda Kálmán és R. Várkonyi Ágnes*. Akadémiai, 1988. 252 old.

A BMTE 75 éve: 1912—1987. Szerk.: *Perlai Rezső*. Kiadja a Budafoki MTE Kinizsi SE. Bp. 1987. 188 old.

Bodó Imre: Gölle község krónikája 1. Kiadja a Közös Községi Tanács V. B. Gölle. 1987. 228 old.

Borosy András: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái, 5. *Pest megyei Levéltári füzetek*, 14. Bp. 1987. 359 old.

Ez a kötet az 1632, 1664, 1691—1692, 1702-es esztendőkre terjed ki. A mutatót összeállította: *Horváth Lajos*.

Borsányi György: Októbertől márciusig. Polgári demokrácia Magyarországon, 1918. *Népszerviz történelem*. Kossuth, 1988. 232 old.

Buda Expugnata, 1686: Europa et Hungaria, 1683—1718. A török kiűzésének hazai levéltári forrásai. Szerk.: *Felhő Ibolya, Trócsányi Zsolt*. A Főváros Levéltárának kiadása. Bp. 1987. 409 old.

Bugár-Mészáros Károly: Gyula, Százéves cukrászda. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 290. Bp. 1987. 16 old.

Cvetkova, Bistra: A varnai csata. Ford.: *Bódey József*. Gondolat, 1988. 241 old.

Csegey Dénes: A kétségbeesés méltósága: Magvető. 1988. 454 old.

A Csepel Sport Club 75 éve: 1912—1987. Szerk.: *L. Kelemen Gábor és Tózsér László*. Kiadja a Csepel SC. Bp. 1987. 351 old.

Csermosnya 1. A Dernői Alapiskola honismereti csoportjának értesítője. Szerk.: *Ambrus Ferenc*. 1988. 10 old.

A füzet a Rozsnyótól keletre folyó, gömői patakról kapta a nevét. *Bodrogi Tibor*: Csermosnya, *Korcsmáros Valéria*: A téli ünnepkör napjaihoz kapcsolódó szokások Lucskán, *Gallay Zsolt*: A téli ünnepkör napjaihoz kapcsolódó szokások Barkán, *Korcsmáros László*: Gyermekjátékok Lucskán, *Grecmácher Mária*: Gyermekjátékok Hárskúton, *Fabián József*: Ördöghistóriák, *Ambrus Ferenc*: Kilenc nemzetőr százéves emlékműve Dernőn.

Cserna Anna: Sztankovánszky Imre főispán közéleti tevékenysége 1848—1849. Kiadja a Szekszárdi Nyomda. 1987. 203 old.

Csongrád Megyei Labdarúgó Szövetség, 1912—1987. Szeged 1987. 28 old.

Dávid Katalin: Veszprém, Egyházmegyei gyűjtemény. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára*, 294. Bp. 1987. 16 old.

Dénes Iván Zoltán: Az önröndelkezés érvényessége. *Nemzet és emlékezet*. Magvető, 1988. 348 old.

Dobszay László és mások: Magyarország zene-története I. A középkor. Szerk.: *Rajeczky Benjámin*. Akadémiai. 1988. 627 old.

ef-lapok. A KISZ KB ÉFTT lapja. Bp. 1988/2—3. 100 old.

A tartalomról: Cigány értelmiség és identitás — Dr. Kerekes Györggyel beszélget *Kovács József*, „Csak éppen elszívták körülöttünk a levegőt” — Februári helyzetkép a Rakpartklubról, Megalakult a Fiatal Szociológusok Klubja, Munkában a

Klubtanács, *Hodossy Gyula*: A szlovákiai Iródia körről, Egyetemi és Iskolai folyóiratok, *Németh Zoltán*: A kisebbségi kérdés — a nacionalizmus szeizmográfiája, *Szabó Károly*: A magyar—csehszlovák lakosságcsere története dióhéjban (*Molnár Imre* bevezetőjével), Erdély 1920—1940 I. — *Bretter Zoltán* interjúja Vita Sándorral, *Fecske Csaba*: Egy szempont a huszadik századi erdélyi magyar képzőművészet megközelítéséhez, *Csapody Miklós*: Böződi György 75 éves, *Petővári Agnes*: A szürke eminenciás (Kovách Aladár), „Számomra a hasonló jegyek megtalálása is ugyanolyan élmény, mint a tüntető másság” — *Filep Tamás* beszélgetése Nagy Gáspár költővel.

Előadások Iváncsa történetéből. Szerk.: *Farkas Gábor*. *A Fejér Megyei Levéltár közleményei*, 2. Székesfehérvár, 1987. 59 old.

Jungbért Béla: Iváncsa és környéke az őskorban, a régészeti emlékek tükrében, *Farkas Gábor*: Iváncsa a török hódoltság idején, 1541—1686, *Erdős Ferenc*: Iváncsa a XVIII—XIX. században, *Fűrész Gyula*: Iváncsa topográfiájáról 1761—1814, *Bircsák Lajosné*: Parasztbirtok Iváncsán a XIX. század második felében.

Emlékkönyv a budapesti I. kerület Krisztina tér 4. Általános Iskola 200. évfordulójára. Összeáll. és szerk.: *Akosné Jobb Mária*. A korabeli sajtóból cikket gyűjtött: *Köküti Dénesné*. Kiadja a Krisztina Téri Ált. Isk. Bp. 1987. 95 old.

Erdei Ferenc: Kossuth Lajos azt üzenté. Hasonmás kiadás. Kiadja a HNFOT Bp. 1987. 45 old.

Erdélyi utakon. 1. kötet Nagyváradtól a Hargitáig. Kossuth Nyomda kiadása. Bp., 1988.

Szacsuay Imre színes fényképeihez *dr. Kicsi Sándor* állította össze a szöveget, amely valóságos helytörténeti kézikönyvként ismerteti a képeken látott tájakat, történelmi és néprajzi emlékeket. A gyönyörű könyvhöz *Domokos Pál Péter* írt előszót.

Erdély története. Az MTA gondozásában megjelent háromkötetes mű összefoglalója. Kiadja az MTA Kutatásszervezési Intézet, Bp. 1987. 11 old.
Az összefoglaló angol nyelven is megjelent.

Erdődi Gyula: A pécsi-baranyai ifjúság forradalmi törekvése a polgári demokratikus forradalom és az antant—szerb megszállás időszakában. Kiadja a KISZ Baranya Megyei Bizottsága. Pécs, 1988. 43 old.

1847/8-ik évi országgyűlési törvényzettek Pozsonyban az Országgyűlési Iratok Kiadó-hivatalában. ÁKV—Maecenas. 1988. 94 old.

Az 1848-ban Pesten, I. anderer és Heckenastnál nyomtatott mű reprintje.

Éder Zoltán: *Verseghe Ferenc* nyelvművelő kézikönyve. *Dolgozatok a magyar mint idegen nyelvről és a hungarológia köréből*, 12. ELTE Bp. 1987. 12 old.

Forray R. Katalin—Kozma Tamás: Az iskolázottság területi egyenlőtlenségei Magyarországon, 1980. Az *Értékelési Központ Közleményei*, 11. OPI. Bp. 1986. 75 old.

Források Budapest múltjából 5/B. Főszerk.: *Ságvári Agnes*. Források Budapest történetéhez, 1954—1958. Szerk.: *Gáspár Ferenc* és *Szabó Klára*. *Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai*, 9. Bp. 1988. 414 old.

Fehér Zoltán: Bátyai családnevek a feudalizmus korában. *Kalocsai Múzeumi Közlemények* 1. Szerk.: *Bárb János*. Kalocsa. 1988. 37 old.

Frey Márta—Klug Edit: Kőfaragás Mecsek-nádasdon; Kötélverés Pácsán. *Ungarndeutsches Handwerk*. Tankönyvkiadó, 1988. 95 old. (Német nyelven)

Füzet 3. A Klubtanács Tájékoztató Füzet. Bp. 1988. 28 old.

A tartalomról: *Diczházi Bertalan*: Klubmozgalmi tanulságok Kunfehértó után; *Kopátsy Sándor*: Válaszok a klubmozgalmról; Interjú *Horváth Mihállyal*, a Rakpart Klub vezetőjével; *Orosz Ferenc*: A péceli Ráday-klub.

Györfly György: Anonymus. Rejtély, avagy történelmi forrás? *Hermész Könyvek*. Akadémiai. 1988. 144 old.

Gyurácz Ferenc: Jelen lenni a történelemben. *Veres Péter* magyarságtudata. Magvető. 1988. 181 old.

Harminc év krónikája, 1956—1986. Veszprém Város Vegyeskarának dokumentumaiból válogatta és szerk.: *M. Tóth Antal*. Kiadja a Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központ. Veszprém. 1987. 210 old.

Helyi hatalom, helyi társadalom. Szerk.: *Pápay Zsuzsa*. Kiadja a Művelődésügyi Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézete és az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Bp. 1987. 340 old.

Gombár Csaba: A helyi hatalomról, *Szoboszlai György*: Az önkormányzat társadalompolitikai feltételeiről, *Schmidt Péter*: A községgel szembeni történelmi alakulása, *Gombár Csaba*: A helyi hatalom hermeneutikája [értelmezése], *Böhm Antal*: Helyi társadalom, *Pálné Kovács Jóna*: A területi politika és a közigazgatás történelmi visszatekintéseiből levonható konzekvenciák, *Böhm Antal*: A helyi hatalom és a lakosság részvételi esélyei, *Weiner György*: A tanácsok gazdasági önállósága és a gazdasági mechanizmus kapcsolata, *Gulácsi Gábor*: Egy struktúrafeszegető intézmény és egy politika a nyolcvanas években: a TEHO, *Hidy Péter*: A tanácsotagok kapcsolatai, *Oláh Miklós*: Egy helyi döntés körülményei, *Nógrádi Gábor*: Törvény és valóság, *Tarnói Gizella*: Szorító egy tanácselnökért, *Vagi Gábor*: Egy új tanácsi jogszabályozás körvonalai, *Kárpáti Zoltán*: Dilemmák a falufelújításban, *Bánlaky Pál*: A helyi társadalom önkormányzati esélyei.

Hercin Gyula: Budakeszi nagyközség történetének általános leírása. Kiadja a Szépitő Egyesület. Budakeszi, 1988. 21 old.

Heves megye vízföldtani adottságai. Kiadja a Heves Megyei Vízmű Vállalat. 1986. 70 old.

Hogya György: Öt nemzedék a könyvkötészet szolgálatában. A Georgiak Veszprémben. Kiadja a Pannon Nyomda. Veszprém. 1987. 64 old.

Horváth István—Vukov Konstantin: Vitéz János esztergomi palotája. *Tudományos füzetek 2—3.* Kiadja a Komárom Megyei Múzeumi Igazgatóság. Tata, 1986. 90 old.

Horváth M. Ferenc: Hogyan írjam meg üzemem történetét? Utmutató. *Pest megyei levéltári füzetek, 13.* Bp. 1987. 239 old.

H. Szabó Imre: Makó, az ősi ellenzéki fészek. *A makói múzeum füzetek, 55.* Kiadja a Városi Tanács. Makó, 1987. 43 old.

Irányzatok a kortársi folklorisztikában. Emlékezés Ortutay Gyula születésének 75. évfordulóján. Szerk.: *Kriza Ildikó, Erdész Sándor. Folklor és tradíció, 3.* Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoport. Bp. 1987. 123 old.

Kriza Ildikó: A folklorista Ortutay Gyula, *Dömötör Tekla:* Ortutay Gyula és a kortársi eszmeáramlatok, *Szabolcsi Miklós:* Ortutay Gyula a tudománysszervező, *Kovács Agnes:* Integrációs folyamatok Ortutay Gyula tudományos tevékenységében, *Erdész Sándor:* Ortutay Gyula nyírségi folklorkutatásai, *Kriza Ildikó:* A magyar folklorisztika a felszabadulás után, *Barna Gábor:* A lokális szokás- és néphitkutatásról, *Niedermüller Péter:* Folklorélmélet és folklorisztikai paradigmák, *Kunt Ernő:* Vizuális folklór, vizuális antropológia, *Gyivicsán Anna:* A nemzetiségi-etnikai kultúra folklorisztikai vizsgálatai, *Jung Károly:* Adatok a jugoszláviai magyar néprajzkutatás történetéhez, *Kiss Mária:* Irányok és törekvések a felszabadulás utáni jugoszláviai folklorkutatásban, *Horváth Sándor:* A horvát folklorisztika újabb eredményeiről, *Krupa András:* A magyarországi szlovákok kutatástörténete, *Ujváry Zoltán:* Teriomorf maszkok a keleti szlávok népi játékaiban.

Jászi Oszkár: A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a dunai egyesült államok. Az 1918-as kiadás reprintje. ÁKV—MAECENAS kiadása. 1988. 136 old.

A reprint kiadáshoz *Galántai József* írt utószót.

A kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium jubileumi emlékkönyve, 1812—1987. Kiadja a Gimnázium. Kaposvár. 1987. 333 old.

Kisfaludy Katalin: Hogyan írjam meg iskolám történetét? Utmutató. *Pest Megyei Levéltári füzetek, 12.* Pest 1987. 204 old.

Kiss Jenő: A magyar könyvtárak. Kiadja az OSZKMKK—Műzsák. Bp. 1988. 129 old.

Kiss József: Egy falukutatás vázlata: Homokmégy, 1984—1987. *Homokmégyi műhelytanulmányok, 1.* OKK. Bp. 1987. 127 old.

Kosáry Domokos: A felvilágosodás Európában és Magyarországon. *Előadások a Történettudományi Intézetben, 7.* Kiadja az MTA Történettudományi Intézet és az OPI. Bp. 1987. 23 old.

Kovátszok Júlia: Feldebrő. Plébániatemplom. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 283.* Bp. 1987. 16 old.

Kósa Csaba: Veres mezőben zöld oroszlán. Móra. 1987. 189 old.

Külföldi és magyar krónikák, korábbi és újabb kutatások alapján, népszerű stílusban eleveníti meg a magyar történelem négy, igen jelentős évszázadát: a kalandozások korától az Árpád-ház kihalásáig.

Kós Károly: Régi Kalotaszeg. Kiadja a Műszaki Könyvkiadó Metrum szerkesztősége. Bp. 1988. 64 old.

A szerző 1911-ben készült könyvecskéjének eredeti rajzokkal illusztrált, új kiadása.

Környei Béla: Villány. Bormúzeum. *Tajak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 288.* Bp. 1988. 16 old.

Körök kora 3. Szerk.: *Diczházi Bertalan.* Kiadja a Klubtanács. Bp. 1988. 68 old.

Kopátsy Sándor, Lengyel László, Vass László, Bulecz Endre, Kiss Gy. Csaba, Kis János, Kéri László, Chikán Attila, Stumpf István válaszai a szerkesztő klubmozgalmra vonatkozó kérdéseire, *Diczházi Bertalan:* A kritikai gondolkodású egyetemi ifjúság és a fiatal értelmiség politikai tagoltságának kérdéséhez.

Kun László: Kun László. Az 1886-ban megjelent mű reprintje. ÁKV—MAECENAS kiadása. 1988. 192 old.

Kun Béláról. Szerk.: *Milei György.* Kiadja az MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Kossuth. 1988. 553 old.

Milei György: Kun Béláról 1986-ban, *Józsa Antal:* Kun Béla pályakezdése, *Milei György:* A bolsevizmushoz, a leninizmushoz vezető út kezdetén, *Siklósi András:* A szocialista forradalomért, *Nemes Dezső:* Kun Béla és a Tanácsköztársaság, *Ormos Mária:* Kun Béla, a külügyi népbiztos, világtörténelem, magyar történelem, *Liptai Ervin:* Kun Béla és a Tanácsköztársaság védelme, *Vadász Sándor:* A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzetközi helyzet, *Kövágó László:* Kun Béla és a nemzetiségi kérdés, *Kende János:* Kun Béla és a szakszervezeti kérdés 1918—1919-ben, *Kirschner Béla:* Kun Béla és az agrárkérdés, *Józsa Antal:* Kun Béla, a déli front forradalmi katonai tanácsának tagja, *Kun Miklós:* Kun Béla az Urálban, 1922—1923, *Szabó Agnes:* Az útkeresés esztendei, *Székely Gábor:* Kun Béla a Kommunista Internacionáléban, *Illés László:* Kun Béla az irodalomról.

Küllös Imola: Betyárok könyve. Mezőgazdasági. 1988. 240 old.

Lackó Vilmos: Viták a nemzeti jellemről a XX. század első felében. *Előadások a Történettudományi Intézetben*, 8. MTA Történettudományi Intézete és az OPI. Bp. 1987. 28 old.

Lakatos Vince: Krónika a kun pusztákról. Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Tanács. Kecskemét. 1988. 198 old.

A szerző az 1930-as évek végén írta meg szociográfiáját, amely most jelenik meg első alkalommal.

Lapocsa József: Szőlőhegyek a Balaton-felvidéken. Mezőgazdasági. 1988. 102 old. és 80 (részben színes) kép.

A Szőlő és bor fejezetet *Ordódy József* írta.

Lehet-e közélet a lakóterületen? A helyi társadalom önkormányzati esélyei. Szerk.: *Böhm Antal*. Kossuth. 1988. 320 old.

Magyarnak lenni. (Körkép a világban szétszóródott magyarságról). Zrínyi Nyomda. Bp. 1988. 254 old.

Juhász Gyula: Ki a magyar? *Gyapai Dénes:* Mélyek a gyökerek (Jugoszlávia); *Kulcsár László:* Örök az Őrvidéken (Ausztria); *Bánki András:* Bomblások és kötődések (Csehszlovákia); *Szaniszló Sándor:* Egy a száz közül (Szovjetunió); *Gazsó L. Ferenc:* A legnagyobb kisebbség (Románia); *Arokszállási Eva—Balázs Adám—Balázs István—Halász György—Lukácsy András—Pokorny István:* Az Elbától az Óceánig (Nyugat-Európa); *Lukácsy András—Nonn V. György:* Engesztelhetetlenek és hazajárók (Német Szövetségi Köztársaság); *Halász György:* A lélek két fele (Izrael); *Randé Jenő:* Az első presszó Sydneyben (Ausztrália); *Pokorny István:* Hová lettél Árpádfalva? (Dél-Amerika); *Bokor Pál:* Tudósítás magyar Amerikából (Egyesült Államok); *Bokor Pál—Halász György:* Némzedékváltás bonyodalmaival (Kanada); *Randé Jenő:* A magyar diaszpóra (Honfitársaink a nagyvilágban); *Tóth Pál Péter:* Értékmegőrzés (Magyarságkutató); *Interjú dr. Kovács Ilonával:* Mi is az a hungarika? (Írott és tárgyi emlékek); *Pomogáts Béla:* A szellem összeköt (Magyar betű öt földrészén).

Magyarország történeti helységnévtára. Pest-Pilis-Solt megye és a Kiskunság (1773—1808). Szerk.: *Szaszkóné Sin Aranka*. Kiadja a KSH Könyvtára. Bp. 1988. 274 old.

A XVIII. század végi Magyarország településeinek és pusztáinak demográfiai, vallási, nemzetiségi és gazdasági jellemzőit táblázatos formában, helynév-, felekezeti és birtokosmutatóval, térképpel kiegészítve közlő kézikönyvsorozat második kötete.

Magyarok és szlovének 1—2. Fel. szerk.: *Verszeghi György*. Szerk.: *Arday Lajos, Joó Rudolf, Tarján G. Gábor*. Kiadja az Állami Gorkij Könyvtár. Bp. 1987. 739 old.

Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv—magyar határ mentén.

Molnár Imre: Szigetvár, török kori műemlék. *Tájak, korok múzeumok kiskönyvtára*, 292. Bp. 1987. 16 old.

Mónus Illés Válogatott írásai. Szerk.: *Szabó Ágnes és Pintér István*. Kossuth. 1988. 400 old.

Az egykori szociáldemokrata politikus születésének 100. évfordulója alkalmából összeállított kötet.

Móser Zoltán: Tulipán és kereszt. Írások Kodály Zoltánról. *Főtűvös Füzetek VIII*. Kiadja az Főtűvös József Kollégium. Bp. 1988.

Műemlékvédelem. 1988. 2. sz. Bp. 81—144. old.

Kovács Béla: A világ kulturális és természeti örökségének védelmére létrehozott UNESCO-konvencióról; *Kiss Akos:* A Budai-hegységben lévő Aynard várának tanulságai az Árpád-kori várak vitájában; *Sándyné Wolf Katalin:* Seregélyes, volt Zichy—Hadik-kastély helyreállítása; *Órsi Károly:* Rekonstrukció a fertői Kastély-parkban; *Sedlmayer János:* Új „Kínai Ház” a fertői kastély parkjában; *Deák Krisztina:* A fertői Kastélypark új kerti építményei; *Káldi Gyula:* Pécs, Jókai tér 7. sz. lakóépület helyreállítása; *Müller Imre:* A Göcseji Falumúzeum épületeinek faanyagvédelme.

Nagy János—Sánta Sándor: A mezőtúri méhészkör. *Mezőtúri helytörténeli füzetek*, 10. Kiadja a városi tanács. 1987. 120 old.

Nagy László: Tündérkert fejedelme. — *Báthory Gábor. Korok és emberek*. Zrínyi. 1988. 320 old.

Nagyközség a Viharsarokból. Fejezetek Csorvás rövid történetéből. Szerk.: *Szabó István*. Zrínyi 1987. 137 old.

Negyvenéves a MN Tóth Ágoston Térképészeti Intézet: 1946—1986. Kiadja az intézet. Bp. 1986. 69 old.

Németh József: Értelmiség és konszolidáció, 1956—1962. *Négy évtized*. Kossuth. 1988. 197 old.

Népművészeti örökségünk: A tárgyi néprajz Békés megyei emlékeiből. Szerk.: *Gecsei Lajos. Fekete könyvek kultúrtörténeli sorozat*, 10. Kiadja a Békés Megyei Tanács. Békésesaba. 1987. 222 old.

Nyakas Miklós: Nánási Oláh Mihály hajdúkerületi főkapitány, 1760—1838. *Hajdúsági közlemények*, 15. Kiadja a városi tanács és a Hajdúsági Múzeum. Hajdúböszörmény. 1987. 89 old.

Nyugat 1—2. Összeállította: *Kenyeres Zoltán*. Szépirodalmi. 1988. 1312 old.

A Nyugat megindulásának 80. évfordulója alkalmából megjelenő válogatás.

Az országgyűlések a kora újkori magyar történelemben. *Előadások a Történettudományi Intézetben*, 6. Kiadja az MTA Történettudományi Intézete és az OPI. Bp. 1987. 30 old.

Benda Kálmán: Az országgyűlések az újkori magyar fejlődésben, *Péter Katalin:* Az erdélyi országgyűlés a kora újkori magyar fejlődésben.

Ópusztaszer. Szerk.: *Koncz János és Sz. Simon István.* Kossuth. 1988. 252 old.

Színes fotókkal illusztrált tanulmánykötet, mely bemutatja az ópusztaszeri Nemzeti Emlékpark és a hozzá kapcsolódó történelmi és társadalmi események történetét.

Pallag Rózsa. Kárpát-ukrajnai magyar népmesék. Gyűjtötte és közzéteszi: *Sándor László.* Akadémiai. 1988. 282 old.

Pál István: Amiről a Kubik mesél. 75 éves a Miskolci Vasutas Sport Klub. Kiadja a klub. Miskolc. 1986. 229 old.

Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből. Szerk.: *Csermely Tibor és Takács Péter.* Kiadja a HNF megyei bizottsága. Nyíregyháza. 1988. 272 old.

Takács Péter. Pécsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből, *Pál István:* A községi pecsétek néprajzi vonatkozásai, *Bene János:* Pecsét- és címerleírások, *Fehérvári Béla—Pál István:* Pecsét- és címerrajzok.

Pilkó Péterné: Komárom megyei regőstáborok, 1960—1986. Kiadja a Révész Úttörőház. Esztergom. 1987. 28 old.

Pintér Tamás, K.: Század eleji házak Budapesten. Kiadja a Magyar Építőművészek Szövetsége. Bp. 1987. 139 old.

Poór János: Kényszerpályák nemzedéke, 1795—1815. A képanyagot válogatta és szerkesztette *P. Wilhelb Gizella.* *Magyar história.* Gondolat. 1988. 234 old.

Romsics Ignác: Bethlen István emlékirata. *Sisak és cünder.* Zrínyi. 1988. 160 old.

Bethlen István a Magyarország német megszállása után, 1944 nyarán, a Gestapo elől menekülve, rejtékhelyén írta ezt az emlékiratot.

Róna-Tas András: A magyar rovásírás és a Mátyás-kori humanizmus. *Nyelvészeti dolgozatok*, 234. JATE Szeged. 1988. 5 old.

Ruffy Péter: Magyar creklyék, magyar jelképek. Kossuth Könyvkiadó. 1988. 170 old.

Szent Jobb, Halotti beszéd és könyörgés, Szent Korona, Ómagyar Mária-siralom, Állami címereink, Himnusz, Szózat, Nemzeti dal, Piros-fehér-zöld.

A Sarló hatósugarában. Szerk.: *Sándor László.* Kossuth. 1988. 184 old.

A kötet a csehszlovákiai Sarló mozgalom megindulásának hatvanadik évfordulójára készült.

A siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör tudományos emlékülése Siklóson. Szerk.: *Perics Péter.* Kiadja a HNF városi bizottsága és a Várbarát Kör. Siklós. 1987. 67 old.

Szita László: Kutatási problémák az 1686/87. évi hadjárat történetéről, *Nagy Lajos:* Az 1686 őszén végrehajtott dél-magyarországi hadműveletek, *Bezerédy Győző:* Élet Baranyában a török megszállás végén, *Timár György:* A siklósi provizorátus falvai magyar lakosságának kontinuitása, *Hóvári János:* A török-magyar erőviszonyok 1686-ban.

Sikos T. Tamás: Borsod-Abaúj-Zemplén megye lakossági infrastruktúrája. Kiadja a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei II. Rákóczi Ferenc Könyvtár. Miskolc. 1987. 200 old.

Somfai Balázs: A veszprémi Megyeház 100 éve: 1887—1987. Előszó: *Gyuricza László.* Kiadja a Városi Tanács V. B., Veszprém. 1987. 171 old.

Sugár István: Búbajosok, ördöngösök, boszorkányok Heves és Külső-Szolnok vármegyékben. Kiadja az MTA Könyvtára. Bp. 1987. 294 old.

Sugár István: Heves megye és Eger visszafoglalása a töröktől. *Studia Agniensia*, 8. Dobó Vármúzeum. Eger. 1987. 330 old.

Szabó Tibor: Negyvenéves a Magyar Néphadsereg Haditechnikai Intézete: 1947—1987. Kiadja az intézet. Bp. 1987. 72 old.

Szakály Sándor: Náray Antal visszaemlékezése (1945). *Sisak és cünder.* Zrínyi. 1988. 160 old.

Náray Antal a Legfelső Honvédelmi Tanács vezértitkára volt, majd a Rádió és az MTI elnöki tisztét töltötte be. Visszaemlékezésében beszámol a honvédség 1930-as években megindított fejlesztéséről, és a hadseregben kialakult politikai állapotokról.

Szakszövetkezetek Bács-Kiskun megyében. Szerk.: *Simó Tibor.* Kiadja a Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek Területi Szövetsége. Kecskemét. 1987. 309 old.

Szalontai József: Az ózdi kohászati üzemek munkásmozgalmának története, 1845—1919. *Ózdi Honismereti Közlemények 11.* Szerk.: *Nagy Károly.* Kiadja a Kun Béla Művelődési Központ Lajos Árpád Honismereti Köre. Ózd. 1988. 161 old.

A 100 éves budapesti villamosvasút története, 1887—1987. Írta: *König Ferenc* és a szakszolgáltatók szerzőkolléktívája. Kiadja a BKV. Bp. 1987. 110 old.

Százötven év az Épületkerámiaipari Vállalat történetéből. Szerk.: *Korompay János*. Kiadja a Vállalat. Bp. 1987. 91 old.

Endrei Walter: A budapesti téglaiipar kezdetei, *Bodó Imre*: A magyar téglaiipar fejlődése 1945-től napjainkig, *Móna Ferenc*: Az Épületkerámiaipari Vállalat története.

Szekerczés Pál: Bihar megyei népiskolák, tanítók és díjlevelek 1800—1847 között. *Bihari dolgozatok*. Kiadja a városi tanács. Berettyóújfalú. 1988. 109 old.

Szekerés Zoltán: Esztergom. Kiadja a Komárom Megyei Idegenforgalmi Hivatal — Panoráma. 1988. 64 old.

Szentesi életrajzi évfordulók 4. Írta és szerkesztette: *Bodrius István* és *Labádi Lajos*. Kiadja a városi könyvtár. Szentés. 1988. 54 old.

Szent István törvényei. Hasonmás kiadás. Helikon. 1988. 96 old.

A legbecesebb történelmi emlékeink közé sorolható törvényeknek az Admonti Kódexből származó, latin szövegét magyar fordítással és tanulmánnyal együtt közli a kiadvány.

Táncsics Mihály népképviselő: 1848—1849. Vél. és szerk.: *Danyi Gábor*, *Kovács Andrásné*, *Simor András*. *Táncsics sorozat 4.* Kiadja a Táncsics gimnázium. Bp. 1987. 124 old.

Teleki és kora. Szerk.: *Praznovszky Mihály* és *Rozsnyói Agnes*. Kiadja a Megyei Múzeumok Igazgatósága. Salgótarján. 1987. 176 old.

Benda Kálmán: A Teleki család és Teleki László, *Kosáry Domokos*: Teleki László és a nemzetközi politika, *Trócsányi Zsolt*: Teleki-portrék, *Csanak Dóra, F.*: Teleki László ősei a XVIII. század szellemi életében, *Lukácsy Sándor*: Idős Teleki László, *Bona Gábor*: Egy császári-királyi tábornok a forradalomban: gr. Teleki Ádám, *Miskolczi Ambrus*: Teleki László szereplése a reformkori Erdély politikai életében, *Spira György*: A

honti álarcásdi, *Edrou, Nicolae*: Teleki László és a fogarasi román nemesség, *Bodea, Cornelia*: Teleki László és az 1848-as román emigráció, *Lukács Lajos*: Teleki László elfogatásától öngyilkosságáig és a nemzetközi diplomácia, *Praznovszky Mihály*: Teleki László és a vármegyék 1861-ben, *Berindei, Dan*: Teleki László halálának visszhangja a Román Egyesült Fejedelemségek sajtójában, *Kerényi Ferenc*: Drámaíró, színházbarát, műkedvelő színész: Teleki László, *Györe Pál*: Egy kéziratos forrás Teleki László és Abony kapcsolatáról, *Somorjay Selysette*: A sziraki Roth—Teleki-kastély és falkepei, *Haider Edit*: Teleki László gróf kávéskészlete?

A Történelmi Szemle repertórium 1958—1982. (I—XXV. évf.) Összeállította: *Dippold Péter*. Akadémiai. 1988. 244 old.

Verebelyi Kincső: Célra tartás! Festett lőtáblák Magyarországon. Corvina. 1988. 112 old.

Vincze Judit, L.: Sokszorosítóipari munkások az 1918-as és az 1919-es forradalomban. Népszava Kiadó. Bp. 1988. 76 old.

Virágh Ferenc: A dél-alföldi radikális szegényparasztküzdelmek gazdasági-társadalmi háttere a századfordulón. Kiadja a Békés Megyei Tanács V. B. Tudományos-Koordinációs Szakbizottsága. Békéscsaba. 1988. 165 old.

Visy Zsolt: A pannóniai limes Magyarországon. Corvina. 1988. 132 old.

VTC—VSE. 75 év Veszprém sportjáért. Szerk.: *Horváth József*. Kiadja a Veszprémi Sport Egyesület. Veszprém. 1987. 391 old.

Zsótér Gergely: Mindszenti vőfélykönyv. A bevezető tanulmányt és az összekötő szöveget írta *Szenti Tibor*. *Csongrad megyei könyvtári füzetek 19.* Kiadja a Somogyi Könyvtár. Szeged. 1987. 65 old.

HELYREIGAZÍTÁS! A Honismeret 1988. 4. száma 7. oldala első bekezdésének 5. sorában kezdődő mondat helyesen a következő: „Esztergom betelepítése még Géza fejedelem idejére nyúlik vissza, aki uralomra kerülésének kezdetén szálláshelyét az esztergomi várhegy legmagasabb pontján építtette fel. István, az első keresztény egyházszervezet kiépítésekor a korábbi fejedelmi területet átadta az új egyház fejének, az esztergomi érseknek, ...; ő maga pedig a várhegy déli... nyúlványán építtette fel azt a kőfallal védett épületegyüttest, melyek maradványait a hatvanas évek második felében végzett régészeti kutatások hozták felszínre.”

KÖNYVESPOLC

Magyarok és szlovének a határ mentén¹

Az 1983—1985-ös évek során két szerény, félre-
eső, de régiójára jellemző határ menti település
neve került a modern társadalomtudományok tör-
ténetébe. A magyarországi *Felsőszőlők* (Gornji
Senik) és szlovéniai *Dobronak* (Dobrovnik) neve
immár összekapcsolódott a tudományos világ szá-
mára: „társításuk” annak a nemzetközi tudomá-
nyos együttműködésnek az eredménye, amelynek
célja a Rába-vidéken és a Mura-mentén élő szlov-
én, illetve magyar nemzeti kisebbség életkörülmé-
nyeinek komplex felmérése volt.

A ljubljana *Nemzetiségi Kérdések Intézete* és a
budapesti *Allami Gorkij Könyvtár* kutatói által
végzett vizsgálat újszerűségét, jelentőségét nem az
országok közötti összehasonlító elemzés általános
szociológiai elvének alkalmazása adja, hanem
olyan konkrét összefüggések, amelyek tematikus
és földrajzi viszonylatban úttörő jellegűvé teszik
ezt a nagyszabású tudományos vállalkozást. Első-
sorban a kutatott téma: az egymás nemzetiségei-
nek kölcsönös vizsgálata sokrétű tudományos és
politikai vonatkozásaira gondolunk, ezeknek
gyakran törékeny és feszültségeket tartalmazó vol-
tára, időszerűségére.

Méltányolandó továbbá, hogy az együttműkö-
dés *szomszédos országok között* jött létre, olyan
léggörben, amely szándékai szerint példamutató-
nak fogalmazódott, s amely két olyan résztvevő
felet hozott közelebb egymáshoz, amely külön-
külön is foglalkozik nemzetiségi tudományos ku-
tatással. Mi több, a magyarországi és a jugoszlá-
viai (Szlovén Sz. K.) kutatók az empirikus adat-
gyűjtés lényegi szakaszában határ menti területe-
ken *közös terepmunkát* végeztek.

Úttörő jellege miatt a kutatás hivatva volt kidol-
gozni a nemzetközi együttműködés konkrét mó-
dozatait, módszertani elveit, technikai eljárásait,
gyakorlati-szervezési kérdéseit stb. is, amelyek
most már kiinduló alapot nyújtanak hasonló ku-
tatások számára.

Miben állt tehát és hogyan valósult meg a közös
kutatás? Ebben meghatározó szerep jutott a két
kutatócsoport-vezetőnek: Joó Rudolfnak és a

szlovéniai Silvo Devetaknak. Az együttműködés a
közösen leszögezett és elfogadott elméleti-elvi és
módszertani alapállásokból indult, a felek a nyil-
vánvaló terminológiai különbözőségek ellenére
közös fogalomhasználatban állapodtak meg, ki-
dolgozták a nemzetiség létfeltételeinek vizsgálatá-
hoz szükségesnek ítélt főbb irányokat, adatgyűj-
tési módszereket. Így például egy olyan *kérdőív*-
tést, amelyet a későbbiekben közösen és kölcsönösen
alkalmaztak a két nevezetes kistáj jellegzetesnek
felismert körzeteiben; egységes módszert alkalmaz-
tak a mintavétel során is. A kutatók együtt
vettek részt mindkét országbeli terepmunkában,
végezték pedig a tanulmánykötet szerkesztése,
koordinálása is közös munka eredménye. Szlov-
én-magyar szerzőpárosban készült a kötet beve-
zető része, valamint a történeti visszapillantás. A
többi tanulmány már önállóan, de mindenképpen
a tematikus szimmetria jegyében született.

Az elfogadott „közös nevező” elsősorban az
összehasonlítás módszertanát szolgálta és semmi-
képpen nem jelentett torzító általánosítást. A
különbségek gyakran lényegiek, mint például a
szlovén nemzetiség több évszázados magyaror-
szági múltja az újabb keletű szlovéniai magyar
nemzetiség kisebbségi múltjával szemben; eltérőek
alkotmánybeli jellegzetességek; nem is szólva az
életmódbeli, kulturális különbözőségekről. „A
magyarországi nemzetiségek (szemben Európa
más, frissebb kialakulású nemzeti kisebbségeivel)
évszázadok óta folyamatosan a magyar állam
keretében élnek, nemzetük többi részétől való
tartós történelmi elkülönülésük, nyelvük és nem-
zeti tudatuk mai vonásaiban is kifejeződik” —
olvassuk a kötetben.

A kérdőív segítségével begyűjtött adatok, vala-
mint a közvetlen, élményszerű megfigyelések,
tapasztalatok, a dokumentumok elemzésének és
kiértékelésének eredményeként jöttek létre azok a
tanulmányok, amelyek azonos tartalommal jelen-
tek meg egyrészt Ljubljában, szlovén nyelven,
másrészt magyarul, Budapesten. Az igényes szer-
kesztésű kötet szerkezete szerint két részre oszlik:
az első kötet a szlovéniai szerzőknek — *Silvo
Devetak, Peter Beltram, Janez Dular, Vladimir
Klemenčič, Renata Mejak, Ludvik Olas, Peter
Repolusk és Nada Vilharnak* a Muramenti magya-
rokról szóló tanulmányait; a második kötet *Joó
Rudolf, Arday Lajos, Győri-Nagy Sándor, Szekely
András Bertalan és Zelenay Anna* Rába-vidéki
szlovénekre vonatkozó tanulmányait tartalmazza.
A szerzők úgy gondolták, helyesen, hogy bár
jelenkutatásról van szó, nem lehet az időbeni előz-
ményektől elvonatkoztatni. A rövid történeti átte-

¹ *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv-magyar határ mentén.* Felelős szerkesztő: Verseghe György. Allami Gorkij Könyvtár kiadása. Bp., 1987. I-II. 739 old.

kintés után közelebbről ismerhetjük meg a jugoszláviai viszonyok között élő magyar nemzetiség politikai és alkotmányjogi helyzetét, ugyanígy a magyarországi nemzetiségi politika és jogok rendszerét. Az etnikai fejlődés ábrázolása a Mura-vidék, valamint a Rába-mente alapvető regionális földrajzi, gazdasági, társadalmi, demográfiai jellemzőinek, a kistájakon belül a két település „térbeli-urbanisztikai” sajátosságainak részletes, gyakran az országos mutatókkal összevetett elemzésével folytatódik.

A két országban belül megállapított irányzatok közösnek bizonyulnak ott, ahol földrajzi-közlekedési peremhelyzetről, a kiürülő agrárrégiók lehangelő jellegzetességeiről: elvándorlásról, népességfogyásról, a lakónépesség előregedéséről, foglalkozási szerkezetéről, infrastrukturális fejletlenségéről vagy a hagyományos gazdálkodói mód életképtelenségéről esik szó. Ennek az állapotnak kimutatható következményei vannak a nemzetiségi megmaradásra.

Ezt a körképet gazdagítja a nyelv, az oktatás és a kultúra áttekintése. Olyan kérdéseket közelítenek meg modern vizsgálati módszerekkel, mint az anyanyelv-átörökítés esélyei, a nyelvi egyenjogúság és ennek feltételei, nyelv a hitéletben, a nyelvhasználat a különböző közegekben. A kétnyelvűség kérdéseit, nyelvi-tudati állapotokat, izgalmas pszicholingvisztikai problémákat boncolgatnak ezek a tanulmányok. Külön fejezet csoportosítja a kisebbségi iskoláigyre vonatkozó adatokat. Példamutató a Mura-vidéki kétnyelvű nevelési és oktatási koncepció, amely a kétnyelvű területen valamennyi iskolaköteles gyermek számára kötelező, nemzetiségre való tekintet nélkül. Tehát a többségi lakosság, a szlovének is kötelezően tanulják a velük együtt élő magyar kisebbség nyelvet. A nyelvés és oktatás áttekintésének kapcsán megismerhetjük az iskolák működését, iskola-programokat, óraterveket. Ugyanezek a tematikus áramvonalak húzódnak át a Rába-menti anyanyelvi képzés fejlődésének és távlatainak elemzésénél is.

Látéleletet nyújt a felmérés a két nemzetiség hagyományos és modern kulturális tevékenységéről is. Feltérképezi a nemzetiségi kulturális igényeket, a működő intézmények hálózatát, lehetőségeit, a „hordozókat” (tömegkommunikáció, könyvtárak, klubok, egyesületek, amatőr együttesek, kiadói tevékenység, képzőművészet). A nemzetiség politikai és társadalmi szervezetségével, a helyi önzaggyatás, a társadalmi-politikai szervezetek és egyesületek működésével foglalkozó fejezetek fő megállapítása: az interetnikus kapcsolatok általában kiegyensúlyozottnak bizonyulnak és nyitottságra, kapcsolatteremtő készségre utalnak.

Az alapkérdésekre is válaszolnak a kisebbség és anyanyelvet kapcsolatait tanulmányozó szerzők. Az anyanyelvet való együttműködést a nemzetiség fejlődésének alapvető feltételeként tekintik. A kérdés nemzetközi jogi felvázolása után a tanul-

mányok számba veszik a két vizsgált nemzetiség ilyen irányú lehetőségeit, az államközi kapcsolatok néhány problémáját, a két kultúrájú kisebbségek küldetését, híd szerepét. „A kutatás igazolta azt a feltevést – olvassuk –, hogy valamely nemzetiség etnikai sajátosságainak ápolása és az illető nemzetiség szociális fejlődése mindenképp az abban az államban uralkodó viszonyoktól függ, amelyben a nemzetiség él” és szorosan összefügg a belső demokratizmus fokával. Nem hiányzik itt sem a konkrét információ: az együttműködés gyakorlati formáit elemzi a magyarországi és a szlovéniai nemzetiségek, illetve a tájegységi együttműködés mintáján.

Záró fejezetként következnek az összegzésnek is beillő javaslatok a nemzetiség továbbfejlődésére. Ezek elvi-elméleti jellegűektől egészen a mindennapi élet tapasztalati problémáit érintő megfogalmazásokig terjednek. Tény, hogy az azonosság-megtartás nagyobb esélyeinnek megteremtéséhez szükséges a helyi társadalom átfarmálása is, az etnikai önszerveződés, melyben kiemelkedő szerep jut az értelmiségnek. Ugyanakkor a többségi nép készségének is nagy jelentősége van a nemzetiség számára szükséges feltételek megvalósításában. A konkrétabb jellegű ajánlások sokaságából kiemelünk azokat, amelyek a tömegkommunikációra vonatkoznak: az anyanyelvet tömegkommunikációs műsorainak zavartalan követése, a nemzetiségi probléma bekapcsolása a többségi kommunikációba, segítségnyújtás és lehetőség nyújtása a nemzetiségek mind szélesebb körű saját tömegkommunikációs hálózatának kiépítéséhez. A politikai, jogi, gazdasági, kulturális vonatkozású javaslatok érintik a közvetlen kapcsolatokra ható határátelépés technikai feltételeit, az érvényes útlevél-, vízum- és vámszabályokat; az oktatásügyet; közművelődési problémákat (könyvbehozatal, sajtótermékek beszerzése), az istentiszteletek anyanyelvi gyakorlatát és általában a nemzetiségi érdekvédelem egész területét.

Mindezekből kitűnik: a kutatási célok nemcsak elméleti, hanem gyakorlati szándékúak is voltak. A nemzetiségi lét különböző vetületeinek feltérképezésével egyrészt minél nagyobb mértékben általánosítható eredményekre törekedtek, másrészt a két ország nemzetiségi politikájához, az államközi együttműködést alakító intézmények tevékenységéhez igyekeztek tudományos megalapozottságot nyújtani, rámutatva a konkrét teendőkre, a kihasználható lehetőségekre, esetenként a gyenge pontokra.

Nem hagyható figyelmen kívül a kutatás általános társadalmi jelentősége sem: túl a szűkebb szakmai berkeken, szélesebb érdeklődésre is számot tartó ismeretanyag, eredményei bekerülhetnek a köztudatba, hozzájárulhatnak az állampolgári neveléshez és – amint az egyik itt megfogalmazott javaslat is szorgalmazza – a nemzetiségi probléma „társadalmasításához”.

Demeter Zayzon Mária

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓ

Egyesületek történetének és jelenének kutatásához

„... Neveljünk polgárokat s azután tegyük őket boldogokká, mert ha mostani constitutionunk már meg nem állhat, ha új alkotmány kell, elemekké vál akkor nemzetünk, visszaesik alkotmánytalan állapotjába, mint egy új teremtésre van szükségünk, de véleményem szerint ész és szívvel kell azt kezdeni inkább mint erszénynél . . .”

(Eötvös József, 1831.)

I. A pályázat célja. Mára Magyarországon sokféle reformszükséglet alakult ki. Ezek egyike a helyi önkormányzatok jó egy évszázada esedékes *demokratikus* reformja, illetve annak előtti az önkormányzati gondolat és gyakorlat általában vett rehabilitációja. Ami nem egyéb mint az önkormányzati intézményrendszer helyreállítása. A szintén egy évszázada esedékes modern egyesületi törvény megalkotása pedig fontos része az önkormányzatiság általában vett újjászervezésének.

A mit és hogyan kell megreformálni kérdésének fölírtele előtt azonban — Németh László szavait föl idézve — „ismerni kell az országot, amelyet meg akarunk reformálni.” Az „ország” ebben az esetben a községi (falusi, városi) önkormányzat, amit pedig meg kell ismerni az a mindenkori önkormányzatok belső intézményesült tagoltsága, ebben az esetben az egyesületek, az egyletek, a fennálló jogrendszerbe nem integrált autonóm (ellenzéki) mozgalmak története és sorsa.

A pályázat célja tehát az, hogy megismertesse, dokumentálja azt, hogyan és milyen súllyal jelentkezett a XIX. század első harmadától ez a fajta helyi önkormányzati kidolgozottság a falu, a város és az ország történelmében, vagyis a mindenkori (helyi) önkormányzatok, helyi társadalmak történetében.

A helyi egyesületek, egyletek, mozgalmak önkormányzat alkotótevékenységét az eddig megjelent munkák kisebb-nagyobb mértékben érintették, de önállóan nem foglalkoztak velük. Az innen nyert ismeretek még a történettudományban is újnak számítanak, hiszen ez a szempont rendre kimarad a kutatásból, különösen pedig a helytörténeti munkákból. Az említett történeti-szociológiai ismeretek a hivatalos politikai gondolkodásban meglévő régebbi és újabb keletű halítéleteket is módosíthatják.

Az egyesületkutatás szerves része a helyi önkormányzatok, a helyi társadalmak történeti-szociológiai megismerésének. Ez utóbbi része, mégpedig fontos része a társadalomtörténeti kiindulású és szemléletmódú helytörténetírásnak. A széles forrásbázisra alapozó, korszerű kutatási eszközöket használó, regionális és országos társadalomtörténeti szempontokat érvényesítő helyi társadalomkutatás megteremtése még a jövő feladata. A törekvések és az igények azonban már ma is jól látszanak. Utálhatok itt az első és második társadalomtörténeti konferenciára, ahol már a problémák többsége megfogalmazódott. (Az első, a Salgótarjánban tartott konferencia anyaga már nyomtatásban is megjelent.) A helytörténeti kutatások fontossága a történettudományban már régen tudott és elismert dolog, a belső szakmai értékrendben a helyi vizsgálatoknak, a történeti-szociológiai mélyfúrásoknak mégis igen alacsony a presztízsük. Az okok igen szerteágazóak és itt nem is részletezhetők.

Az 1945 utáni történeti kutatások munkálataiban megfigyelhető egy furcsa szemlélet és gyakorlat: előbb elkészül az országos szintézis, utána kezdődnek a részletező kutatások: a tömeges forrásfeltárás, a gazdaság- vagy társadalomtörténeti mélyfúrás. (Ez érthető is, indokolható is persze.) Meggyőződésem, hogy a helyi, regionális és tájtörténeti, valamint az országos kutatások egymással összeférnek, arányos tudományos szerkezetben ezek egymást föl is tételező, egymást ki is egészítő metszeteket adnak az önkormányzati múlt minél teljesebb feltárásához.

A pályázat célja ebben az összefüggésben az, hogy támogassa olyan munkák megírását, amelyek hitelesen dokumentálják a különböző történeti korok helyi társadalmainak formális és informális tagoltságát, önszervező társadalmi formáit: a legtagában vett egyesületeket, egyleteket. Azt tehát, hogy van figyelembe vehető és veendő nemzeti önkormányzati hagyomány.

Ma már újra fontos gondolatnak látszik az önkormányzat, az autonómia, a direkt participáció (közvetlen részvétel — Szerk.) mint társadalomszervező elv és mint politikai érték.

A „történelmi idők”, a XVIII. század törvényhozó falujának patriarchális (paraszti) önkormányzata a XIX. század második felében a modern államszervezés következményeként végoráit élte. A politikai község (falu és város), a dualizmus kori községi törvények (1871: 18. tc., 1886: 22. tc., 1894: 12. tc.) nyomán nyerte el végső szervezeti formáját. Kétségtelen dolog, hogy lényegi „súlyponteltolódás” figyelhető meg a tipikusan közép-kelet-európai községi törvények által intézményesített helyi önkormányzatok és az akkor legfejlettebbnek tekintett angol-szász (amerikai) önkormányzatok között. Ugyanakkor az is tény, hogy a községi törvény (amely alapvetően az egész két háború közötti időszakban, sőt 1950-ig, a tanácsrendszer bevezetéséig érvényben maradt) a demokratikus önkormányzat számos lényegi elemét tartalmazta. Sok szempontból találó az a megállapítás, hogy ez tartalmában nem a legfejlettebb nyugat-európai területek demokratikus önkormányzata, hanem az államilag kinevezett közigazgatási bürokrácia (pl. a jegyzői kar) és a vagyonosok (virilisek) önkormányzata elsősorban. A kettő — a demokratikus és a bürokratikus önkormányzatok — közötti lényeges különbséget éppen az önkormányzat három legfontosabb alapfeltételének folyamatos központosításában lehet kimutatni. Az önkormányzatok rendészeti (pl. municipiális rendőrségek), pénzügyi és háztartási, valamint belső szervezeti felépítésének túlközpontosítási folyamata alkalmassá látszik a példászerű összevetésre. Ismert Bibó István szigorú, de a lényegét világosan kiemelő álláspontja: a jellegzetes centralista körformák már a kezdetekben benne voltak. A mindenkor „centralista körformák” tárgyszerű leírásának, kutatásának pontos metszete a helyi egyesületek léte, száma, valóságos társadalomszervező és integráló funkciója. A helyi hatalmat befolyásoló, az érdekképviseletet és érdekvényesítést legalizáló eljárásmodok intézményesítettsége, az egyesületi jogfejlődés elakadása. Egyáltalán: a társadalmi szerveződések másodlagossága, a mindenkor állami szerveződésekhez viszonyítva.

Ebben a felfogásban a helyi egyesületek, egyletek legfőbb funkciója az volt, hogy az adott helyi társadalmi tagoltságot (némileg „függetlenül” az országos politikai intézményrendszerrel) az önkormányzatok belső politikai tagoltságává szervezzék át. Hiszen az adott társadalmi tagoltság megfelelő intézmények hiányában még nem politikai tagoltság. Ott és amikor sikerült a relatív függetlenedés, csak ott és akkor beszélhetünk a szó valódi értelmében „helyi társadalomról”. A XIX—XX. századi progresszív társadalmi mozgalmak történeti-szociológiai kutatása elképzelhetetlen, a főleg városokra és mezővárosokra korlátozódó „locale colour”-ok részletekbe menő vizsgálata nélkül. (Ez persze minden társadalmi mozgalomra igaz, és nemcsak településszinten, hanem regionálisan is érvényes.)

A múlt század kilencvenes évtizedétől az egyre több területre kiterjedő kormányzati és miniszteriális, rendeleti úton végrehajtott centralizáció végül — a két háború között — már a községek, főleg a városok közigazgatási bürokráciájának önkormányzatát is súlyosan destrualta. Ez az oka annak, hogy amióta a dualizmus kori községi önkormányzat végleg kialakult (1886), azóta tartott a „konzerválás reform nélkül” igazgatási gyakorlata. A demokratikus önkormányzati reformelvek már a századfordulóra készen állottak. Az állandó sokagú demokratikus és szakszerű készületben egyre csiszolódtak, ismétlődtek (és ismétlődnek ma is). A községi reform több hullámban is önálló politikai életet élő kérdés volt az elmúlt évszázad során. A közigazgatási reform rendre mégis elmaradt. A „szakértők évtizedek óta szinte kísérletesen ugyanazokkal a szavakkal vázolják a hibákat: az 1880-as évek szakirodalma, a század elejének szakirodalma és a mostani szakirodalom legtróbb megnyilatkozása olyan, hogy bármelyik cikket vagy tanulmányt áttehethetjük az előbbi vagy későbbi korszakba.” — írta a szintén reformer Mártonffy Károly 1939-ben.

A korabeli válasz tehát szigorú: a „nyomorok” önkormányzat sürgős és radikális reformja nemzeti ügy. A reformelvek készen állnak: adóreform, amelyben az „állam részletelné a községeket az illeto község területén befolyt állami jövedelmekből.” A nyers virilizmus eltörlése. Az alsó fokú közigazgatási bíróság föllálítása. A helyi pótdadó-gazdálkodás kötöttségeinek megszüntetése. Az általános kinevezési rendszer föllálítása a tisztségviselőik általános választásával és választhatóságával. A belügyminiszter által végzett és végzetett adminisztratív gyámkodás, az adminisztratív turela eltörlése. . . . A reformelvek tehát demokratikus irányokat szabnak meg. A „népies”, tehát demokratikus önkormányzati irányok és az ezekben az irányokba elinduló újabb nemzedék, az 1930-as évtized „kérdező fiataljainak” nézeti, jó vagy rossz volta, helyessége vagy helytelensége a jelen esetben, e tárgyalási keretben nem kérdés.

A háború végére, 1944—1945 fordulójára a demokratikus helyi önkormányzat alternatívája, mint hatalomgyakorlási mód, programszerűen és világosan megfogalmazódott. Valójában inkább megvalósult mintsem megfogalmazódott. 1944—1945-ben a községi élet, a közigazgatási hivatalok életre keltése általában önkormányzati alapon indult: „a nagy időkre jellemző egyszerűséggel.” A közigazgatási hivatalok önkormányzati úton való újjáesztése 1945 tavaszára-nyarára véglegesen lezárul. 1945 után is tovább folytatódik a majd évszázados folyamat, az önkormányzatba történő „állami beavatkozás”, a „maradék” önkormányzati igazgatásnak hivatalnokival való föllátása. Ezt a folyamatot színezi, bonyolítja a pártok között folyó hatalmi harc, de ez a lényeges folyamatokat legfeljebb időlegesen fedi el. 1944—1945 fordulójának pár hónapjával lezárul egy újabb olyan rövid korszak, amikor a községek helyi és országos politikával is foglalkozhattak. A falusi, városi önkormányzatok, mégha azok látszó önkormányzatok is már, föllátása az orosz—szovjet mintán intézményesítő tanácsrendszerrel az! jelentette, hogy ezek a testületek 1950-től már csak az országos politika helyi végrehajtásával foglalkozhattak. Ami a helyi önkormányzatok állami túlközpontosítással való elszorvasztását illeti, világos: „1948 után volt mire építeni.”

Az önkormányzat (s mint majd láthatjuk benne az egyesületi élet) 1947—1949 utáni „történetét” látva világos: a közigazgatás, majd a társadalmi államosítása a geopolitikai erőviszonyok, a befolyási övezetek közép-kelet-európai alakulásának következménye.

De a már egyszer hatalmilag eldöntött kérdések „alternatívái” is többnyire élők vagy felelészthetők vagy elborvaszthatók, de semmiképpen nem tárgytalanok. Minden szervezet demokráciájának legfontosabb külső

feltétele az autonómia. Mára már kiderült, hogy ezt a múltat sem lehet „végeképp eltörölni”. Idő kérdése, hogy általánosan kiderüljön, hogy ma Közép-Kelet-Európában „az önkormányzat a legfőbb társadalmi igény.”

Ha a fiatal Eötvös Józseftől vett idézettel kezdtem az önkormányzati múlt mint értelmezési keret fontosságáról szóló részt, hadd fejezzem be azt az „idős” Eötvöستől származó gondolattal: „Ha az állam egyes részeinek (községeknek, megyéknek, tartományoknak) autonómiája veszélyessé válik az államra néve, abban kell őket keresnünk, hogy a kisebb közösségek, közelebb állván az egyeshez, s ez több befolyást gyakoroltatván azok vezetésére, s önérdelkeinek azonoságát a közösség érdekeivel tisztábban belátván, mindig sokkal kompaktabbak, mint a nagyobbak, s így a kisebb közösségek és az állam közti összeköttetések alkalmával — miket, miután a körök, melyekben mindkettő mozog, sokképpen érintkeznek, alig kerülhetni ki, ha amazoknak némi önállóságot adtak — valószínűnek lehet venni, hogy lassanként mindig a község körét terjesztik kijebb az államhatalom rovására.

Ami csak tágitja azon kötelekeket, melyek az egyes községéhez, megyéjéhez vagy tartományához fűzik, s csontkítja azok hatalmát az egyes fölött, úgy szintén ami csak az egyes polgároknak ében tartja az öntudatot, hogy nem az egyes községhez vagy tartományhoz, hanem az államhoz tartoznak, mindaz szükségképp előmozdítja az állam szilárdságát is. Mindkettőt pedig legjobban elérhetni szabad egyesületek által.”

II. A pályázat tárgya: A XIX. század első harmadáról, az ún. reformkortól megzaporodott, 1867-től a modern államszervezetbe illesztett különböző típusú „szabad egyesületek” történetének feldolgozása. Közjogi értelemben az egyesületek az egyének olyan társulásai, amelyek külön jogi személyiséggel bírnak. Az egyesületek társadalmi házísát tekintve ezek éppúgy lehetnek nemzeti és polgári, paraszti és munkás, valamint értelmiségi jellegű emberi, (lakó)polgári csoportok, kis- és érdekközösségek. Az „egyesületek” társadalomtörténeti, szociológiai felfogása a legtágabb, mert ide tartoznak az olyan gyuletek, társaskörök, baráti- és asztaltársaságok, sőt az államhatalom által „tudomásul nem vett” ellenzéki mozgalmak, amelyek több szempontból formalizáltak ugyan, de a szó jogi értelmében mégsem egyesületek. A másfél száz év átívelő polgári kori „egyesületi jogfejlődés”, illetve a nyomában járó egyesületi élet tényei, jelenségei nehezen hozhatók össze egyetlen definíciós keretbe. De nem is ez a feladat. Nem lehet időtől és tértől elvonatkoztatni, amikor a pályázat, a kutatás tárgyáról beszélünk. Az egyik fontos feladat, az empirikus anyaggyűjtésen túl, éppen ennek a konkrét történeti kritériumrendszernek a kibontása, mert enélkül nem tudjuk az összegyűjtött anyagot értelmezni. Nem tudjuk a fontosat, a lényegeset elválasztani a perifériakülsőtől, a lényegtelenőtől.

Mégis fontos kérdés tehát a kiindulási egyesület fogalmunk, a kutatáshoz kapcsolódó kategóriák, az értelmezési keret, a tipológiai problémák. Pontos továbbá az egyesületek földrajzi, regionális elhelyezkedése, a tagság és a tisztikar társadalmi összetétele, továbbá a szóba jöhető források szélessége, megbízhatósága és a feldolgozási módszertan.

Mivel az általunk ajánlott értelmezési keret, az önkormányzat végső elemzésben nem más mint a társadalom által befolyásolt, ellenőrzött vagy egyenesen általa végzett „köz-igazgatás”, szemben a ridegen célszerű és központosított hivatalnokival, önként adódik a vele foglalkozó számára, hogy azt ne csak mint egy társadalomszervezési vagy kormányzatechnikai, hanem társadalmi kérdést tekintse. Vagyis az önkormányzatot mint társadalmi jelenséget ragadja meg. Az egyesületkutatás pontosan erre alkalmas, amikor az egyesületek gazdaság-, társadalom-, művelődési-, érték- és érdekközösség teremtő, szervező, végsőleg társadalomintegráló szerepüket tárja fel. Ezért az önkormányzatot nemcsak a politikai időszerűsége, hanem az adódó társadalomtörténeti elemzési lehetőségek miatt tarthatjuk az egyesületkutatás lehetséges értelmezési keretének. Az egyesületkutatás segítheti az állam és a társadalom lényegbeli különbségeinek felismerését.

Jellemző és nem véletlen módon már a „társadalom” szó is a XIX. század első harmadának, a nyelvújításnak a szülőtte. A nyelvújítási szótár szerint Helmecey használta először melléknévi alakban, midőn Franciaországot a társadalmi revolúciótól óvja. Így válik el először a *társadalmi* szó a *társaság* szónak attól a jelentésétől, mely vagy az emberi együttétet, együttműködést, kooperációt a legnagyobb általánosságban akarta kifejezni vagy annak éppen igen különleges eseteit; pl. céhes (iparos) társaság, kereskedési társaság stb. A maihoz hasonlóan használt „társadalmi” kifejezés Helmeceynél már ellentétet fejez ki. Ebben az új felfogásban derül ki, hogy a társadalom, társadalmi kapcsolat az állami kapcsolattól eltérő, különböző, sőt azjál szembeállítható. A „társadalom szembeállítatik az állammal, melyet akkor országnak, státusznak neveztek. A társadalom szó értelme csak a -státussal- szembehelyezve tűnik ki” — írta Concha Győző.

Az egyesületkutatásnak is sokféle elágazása lehetséges. Ezek egyike a helyi egyesületkutatás. Az külön is fontos kérdés, hogy mikor, melyik korszakban mit tekintett és mit ismert el a közjog és az államigazgatás „helyi” egyesületnek. A kutatás szempontjából ez „egyszerű”. Minden olyan egyesületi helyinek minősül, amelyek egy jól és pontosan körülhatárolt településben működött. Függetlenül tehát attól, hogy az adott egyesület(ek) egyébként mint területi vagy korporatív jellegű „fiókegyesületek” is működtek. Vagy amint az a leggyakrabban történt a korporatív, karitatív, érdekképviseleti vagy éppen más rendezőelvény és a területi elv kombinálásával vármegyei, regionális, és országos szövetségekbe szerveződtek. Valójában 1867 után már ez tekinthető az általános állapotnak. Az egyesületek sem kerülhettek el azt a modernizációs hatást, amelyik uniformizál, központosít, jogilag szabályoz, vagyis a hatalom által kívánatosnak és még megengedhetőnek tartott magatartásmintákat közvetít. A „helyi” egyesületkutatás itt azonban há feltételes módon is, de ketté válik. A kutatásnak ez az ága sem tekinthet el az egyesületi jogi normák, eljárások rendezettségének, lehetőségének általános vizsgálatától, tekintettel az alakult egyesületek típusára, bevallott és valódi működési céljaira, funkcióira az egyes történeti korszakokon belül. A kiinduló kérdésfeltevés ebben az esetben éppen nem lokális, nem helyi szempontú. A fő kérdés az: hogyan alakult át (lőképp 1867 és 1948 között) a helyi

önkormányzat szerkezete? Hogyan változott az egyesületek önkormányzat alkotó funkciója, fontossága és általában vett sorsa?

A másik lehetséges szempont azt vizsgálja, hogy egy adott helyi társadalom, általánosabban a helyi társadalmak belső tagoltsága, különösképpen a modernizációban résztvevő státusz-csoportok helyzete hogyan, miként változott. A főbb elemzési szempontok aszerint is változnak, hogy az adott helyi társadalom szociológiai-politikai értelemben mennyire tagolt, milyen mértékű a relatív függetlensége a „nagy” társadalom egészétől, milyen gazdasági erőt képvisel az adott közösség, az adott község.

Szempontról a egyik végletet a politikailag szinte tagolatlan községek jelentik. A falusi használati közösségeket a központi közigazgatás 1867 után egyre fokozottabban a saját ellenőrzése alá vonta, s így a falu mint közigazgatási közösség már semmilyen számbavehető autonómiával nem rendelkezett. Ilyen helyzetet talált pl. Magyary Zoltán a tatari járás huszonöt falujának részleteibe menő vizsgálatokor 1936 nyarán. Az említett 25 faluban 158 regisztrált egyesületet találtak, ebből „csak” 125 működött, a legkevésbé a kisközségekben, általában 2—3, a legtöbb a városi jellegű nagyközségekben: 20—30 között. Ennél még jóval „rosszabb” a helyzet „a tiszta parasztfalvakban”.

A másik végletet természetesen a székesfőváros, Budapest jelentette. Az 1932-ben végzett egyesületi statisztikai felvétel szerint a fővárosban 2236 egyesület működött. Ugyanekkor az országban összesen 14 365 egyesület működött. Budapest helye a társadalmi szervezkedés tekintetében is különleges.

A társadalmi tagoltságot jól jellemzi egy 1936 nyaráról származó statisztika, amely majd átvezet már a források problémájához is. Egyetlen évben 1477 időszaki sajtótermék jelent meg. Minden városban volt helyi újság, a nagyobbakban több is. De 72 község is rendelkezett saját újsággal. Az összes számbavehető újságból 68 napilap volt, 315 hetilap, 563 pedig havonta megjelenő folyóirat. A többi egyéb időszaki sajtótermékek minősült. Budapesten 21 napilap, 170 hetilap látott napvilágot és havonta 463 folyóirat jelent meg.

Sok egyéb jélből is tudhatjuk, hogy az egyesületek, az egyesületi élet virágkorát, némileg paradox módon a két háború közötti időben élte. Ekkor már nemcsak a felső és középrétegeket fogták át, hanem eleven egyesületi életet élt az alsóbb néposztályok jelentős része is. Az olvasókörök, gazdakörök tevékenysége tovább szélesedett. Külön volt egyesülete a jómódú gazdáknak, a kisbirtokosoknak, a földnélkülieknek és a kubikosoknak. Ide tartozik a polgárosodás másik alapvető típusa, a szakkörökben, egyletekben, olvasókörökben, szövetségekben alakított munkáskultúra. Ezt a szociáldemokrata szakszervezeti és részben (illegális) kommunista önévelő mozgalmat a „fordulat éve” drámai módon elmszette. Ez az autonóm mozgalom azután már nem is állt helyre. Nagyon hiányzik a Budapest környéki baloldali munkásmozgalom, ezen belül is a Demény Pál és csoportja által 25 évig kifejtett nevelő-, szervezőmunka, a munkásszínjátszó körök, az eszperantisták, az alkoholelencs szövetségek történetének feldolgozása. Ez a regionális munkásmozgalom, munkásművelés és művelődés mintája. Ebben példaadó módon találkozott az értelmiségi és munkás kultúrellet, amely persze politikai mozgalom volt mindenekelőtt, úgy azonban, hogy eligazított az erkölcsi, politikai és mindennapi ügyekben, közösséget teremtett alapvető kérdésekben.

Természetesen az I. világháború után újjászerveződtek a társadalmi elit klubjai, kaszinói, társaskörei is. A Nemzeti Casinó mágnaskaszinó az arisztokrácia gyülekezőhelye lett. Szomszédságában volt az Országos Kaszinó, ahol a földbirtokosok kisebb, a polgári foglalkozásúak pedig nagyobb arányban voltak tagok. A polgári hivatalosok: vállalatigazgatók, gyárigazgatók, bankárok, értelmiségiek, más gazdagabb pesti kerületekben is tartottak fenn kaszinókat. A Lipótvárosi Társaskör tagjai többségre, posztó nagykereskedők, ügyvédek „alsóztak, és (korábban) Wekerle Sándorra szavaztak. Az erzsébetvárosban, a Rakóczi úti és a Király utcai ékszereszek, a divatkereskedők, ingatlantulajdonosok kártyáztak és Vázsonyi Vilmosra voksoltak.”

A két háború közötti statisztikai egyesületkutatás a fentebbi társadalmi tartalmat elfedi, amikor a következő egyesületi „főcsoportokat” különbözteti meg. Tizenkét egyesülettípust vettek fel a hivatalos kiadványokba: hazafias, vallásos és bajtársi egyesületek; kulturális és művészeti egyesületek; sportegyesületek; tudományos egyesületek; jórtekony egyesületek; önszegélyező egyletek; társaskörök; érdekképviseleti egyesületek; és persze mindaz az „egyéb” kategóriába kerül, ami eddig be nem sorolható (társulatok, körök, kaszinók, klubok stb., illetve ezek országos szövetségei, vagy helyi fiókegyesületei, egyletei.)

A gyakorlati javaslatok előtt érdemes egy kicsit elidőzni az egyesületi jogfejlődés kérdéskörénél.

Egy általános vélekedés részleges cáfolatával kell kezdenem mondanivalómat. Széles körben elterjedt nézet, hogy Magyarország soha nem volt modern értelemben vett egyesületi törvény, ma sincs. Ez igaz. Ehhez azonban hozzá kell tenni azt, hogy viszont volt egyesületi jog, bizonyos jogfejlődés, nem egy esetben persze valójában visszafejlődés, a korábbi jogok korlátozása. A helyzet tehát az, hogy 1867 után volt egyesületi, voltak egyesületi törvények, rendeletek, viszont ezeket soha nem foglalták egyetlen egységes egyesületi törvénybe.

Mint az eléggé jól ismert, az egyesületi jog a kiegyezésig a jogszokásokon alapult, amely szerint Magyarországon általános egyesületi, egyesületi szabadság állott tenn. Csúpan az egyesületet jogi jogszerűségének elismerése szorult jóváhagyásra, amelyet az illetékes hatóságok az alapszabályok láttamozásával adtak meg. (A valóságban itt is jóval bonyolultabb a kérdés, de erre most nem térhetek ki.) Jellemző társadalmi tény, hogy az egyesületek mindenkori általános felügyelete, az alapszabályok jóváhagyása, láttamozása 1867 után is mindvégig a belügyminiszter hatáskörébe tartozott. Részleteiben és egységesen szabályozó törvény híján meglehetősen nagy volt az egyesületi igazgatásban a rendeletek, körrendeletek jelentősége, túl nagy volt a mindenkori kormányok mozgásteré.

Az egyesületi írott jognak már az alapvető forrása is két belügyminiszteri rendelet: az 1934/1873. és az 1508/1875. számú rendeletek szabályozzák az egyesületi eljárás jogot. A rendeleti igazgatásban is benne volt annak lehetősége, hogy a dualizmus liberálisabb időszakában az engedélyezési eljárás hallgatolagos jóváhagyással szelidült, amikor is, ha a bejelentést követve kilencven napon belül nem jött észrevétel az állami

főhatóságtól, az egyesület elkezdhetette működését. Az alaprendelet bevezetőjében rögzíti, „*hogy az egyesületek hatósági felügyeletének feladatköre csupán az államérdek megővésére és a visszaélések meggátolására szorítkozik.*”

Az egyesületek bizonyos fajtáiról, tehát a szigorú és szűkebb értelemben vett egyesületekről szóló „*törvényes rendelkezéseken*” kívül több törvényünk tartalmaz az egyesületekre vonatkozó általános jellegű intézkedést is (pl. az 1868: 38. tc. a tanítóegyesületekről, az 1868: 44. tc. az egyletek nyelvhasználatáról, az 1869: 4. tc. és az 1871: 33. tc. a bíróságok, ügyészségek tagjainak politikamentességéről, az 1870: 58. tc. az egyesületek részére tett alapítványok bekebelezéséről rendelkezik).

A korabeli jogrendszer ismerte és külön törvényekben szabályozta a gazdasági testületek (magánegyesületek, kényszertársulások, kamarai szervezetek stb.) egyesületi feltételeit és jogait. Az 1875: 37. tc. szabályozta a kereskedelmi társaságok létrehozásának és működésének feltételeit. A régi terminológia ezeket szintén az egyesületek fogalma alá vonta, bár ezek a szűk(ebb)en vett értelmezés szerint egyáltalán nem tartoznak oda. Külön törvények szabályozták a községi használati közösségeket: az osztatlan tulajdont alkotó legelők közbirtokosságait (1894: 12. tc. és 1913: 10. tc.); a vízrendezési és vízhasználati társulatokat (1885: 23. tc.); a hegyközségeket, erdei közbirtokosságokat és a volt úrbéri közösségeket (1898: 19. tc.; 1935: 4. tc.) és a halászati társulatokat (1888: 19. és 1925: 43. tc.).

A törvények egy további csoportja szabályozta az ipartestületek, ipartársulatok intézményeinek jogait, feladatait (1884: 17. tc.). Újabb törvényesoport vonatkozott a foglalkozási ágak kamarai szervezetei, ill. korporatív jellegű egyesületekbe szervezésére (jegyzők 1871: 18. tc.; ügyvédek 1874: 34. tc., 1937: 4. tc.; közjegyzők 1874: 35. tc.; mérnökök 1923: 17. tc. stb.). A legtagabb egyesületfogalom ezeket a legfőbb gazdasági, társadalmi, kulturális és politikai egyesületeket tartalmazta.

Az egyesületi jogfejlődés első jelentősebb periódusát a háborús készülődés és kormány kivételes hatalmon alapuló rendelkezései zárták le. (5479/1914. M. E. és 5735/1914. M. E. rendeletek). A kivételes hatalom már a rendőrhatalóság fokozott felügyeletét, és felfüggesztési jogait hangsúlyozta, sőt érvényesítette. A háború előtt már csak sportegyesületek alakultak nagy számmal. A háborús évek alatt „*a társadalmi tevékenység megszűbbad.*”

A forradalmak bukása, Trianon után már a konszolidáció jeleként értékelhető az egyesületek működését rendelti úton újraszabályozó államigazgatási tevékenység. A Bethlen-féle „*pragmatikus etatizmus*” politikája engedie — de átrendezve — újjáalakulni az egyesületi életet is. Az 1922: 11. tc. már kivétel nélkül kiterjesztette az államigazgatási bürokrácia ellenőrző szerepét minden egyesületre. A 44 126/1922. számú B. M. rendelet a korábbinál sokkal részletebben, a liberális „*hézagok*” nélkül szabályozta az eljárás jogot. Az 77 000/1922. B. M. rendelet egyértelműen kimondta ugyanis, hogy az „*új egyesület csak az alapszabályok kormányhatósági jóváhagyása után kezdheti meg működését.*” A bürokratikus adminisztráció egyik iskolapéldája az egyesületi alapszabályzatok benyújtási feltételeinek aprólékos kidolgozása és szankcionálása. „*E rendelkezések megszegése és kijátszása rendőrhatalóság hatáskörbe tartozó kihágás... és ...*”. És legalább tízféle módon büntetendő. (72 390/1922. B. M. r.)

Az egyesületi élet újraszabályozása a munkásegysületeknél még határozottabb megszorításokat tett. (115. 112/1923. B. M. r.). Az újabb, 122 000/1926. B. M. rendelet már afelől sem hagyott kétséget, hogy a munkásegysületek sokkal szigorúbb megítélés és ellenőrzés alá esnek mint a más polgári egyesületek. A kormány így is jelezni akarta, hogy a munkásosztály szervezeteinek állandó rendőrhatalósági ellenőrzésével a rendszeres konfliktusok fölvállalását is beépítette politikai eszköztárába. Ettől még alakultak erős és jellegzetes munkásszervezetek, éppen ebben az időben.

A különböző típusú bürokráciák totális törekvéseit Gömbös „*erős állam, hierarchikus társadalom*” koncepciója fogalmazta meg legvilágosabban. A korábban is meglévő korporációs formák mellé, megjelentek a fasiszta mintát követő korporációk, de az állam korántsem vált korporatív állammá. Sőt az antiliberális tendenciák éppen a mindenfajta autonómiák, önkormányzatok és egyletek újabb korlátozásában nyilvánultak meg újra. Az 1938: 17. tc. „*az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlása*” címmel már jelzi az újabb totalizálási kísérletet. Az állami intervenció egy olyan hulláma söpört végig az országon az 1930-as évtized második felében, amely kiindulópontja és hivatkozási alapja lesz a más célokkal, más szereplőkkel, de azonos eszközökkel végrehajtott „*fordulatnak*”, a társadalom 1947—1949 között bekövetkezett „*gleichschachtolásának*”.

A 3830/1946. M. E. rendelet teljes joggal osztalja fel a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezeteket. A 7330/1946. M. E. rendelet újra megerősíti, sőt még tovább terjeszti a belügyminiszter „*főfelügyeleti hatáskörét*” az egyesületek felett. A főfelügyeleti jog pedig nem egyéb mint a többi minisztérium „*szakszempontból*” eredő beleszólási jogának destrualása. Vagyis a kommunista vezetésű minisztérium bekebelezte az egyesületek felett korábban még megosztottan gyakorolt eljárásjog egészét. A félkatonai szervezetek újraszabályozásával — 291 684/1946. és 294 500 B. M. rendeletek — megkezdte az egyesületek kiszorítását, az egyesülési szabadság korlátozását.

Az önkormányzatiság hatálya teljesen, a korporatív jellegű érdekképviselet „*majdnem*” teljesen megszűnt az évtizedfordulóra. A nagyrányú politikai hullámverés esillapodásával ismét egyszer hiábavalónak bizonyult a volt miniszterelnök, Teleki Pál figyelmeztetése: „*nem a társadalmat kell államosítani, hanem az államot kell társadalmasítani.*”

III. Gyakorlati, módszertani ajánlások

Az első részben arról írtam, hogy a helyi egyesületkutatás értelmezési kerete a XIX—XX. századi történeti modernizáció, a helyi társadalom, helyi hatalom és annak szervezeti garanciája az önkormányzat. Ezek az

egyesületi vizsgálatok a modernizációs elméletnek egyfajta empirikus reprezentációi. Az egyesületkutatás fogalmi rendszere a demokrácia, a közvetlen részvétel, az autonómia és önrendelkezés, valamint a korporatív és pluralista jellegű érdekképviseletekhez mint főbb társadalomszervezési elvekhez kapcsolódhat.

Az itt következő részben néhány általános kutatási javaslatot, szempontot tudok adni, mivel a végleges és konkrét problémamegoldás ügyis a kutatási folyamatban alakul ki. Egy jól feldolgozott egyesülettörténet mint módszertani példa sokat érne, ilyenrel viszont alig rendelkezünk. Ugy gondolom, hogy az első lépés a „problématisztálás”, a társadalomtörténeti kutatási feladat és a kérdések megfogalmazása. A második a forrásbázis áttekintése és a háttérinformáció megszerzése, a harmadik a földolgozási, megközelítési módok megválasztása, a negyedik az írás. A továbbiakban csak a forrásbázisról és a kutatási szempontokról írok röviden.

Mivel az országos (áttekintő és rendszerező) igényű vizsgálatokban általában hiányzik a vidéki irat- és levéltárak nagy mennyiségű iratanyaga, célszerű az anyaggyűjtést, az alapozó forrásfeltáró munkát a helyi önkormányzati iratok számbavételével kezdeni. Az egyesületi iratanyagok megtalálásának négy lehetséges szempontja van. Az adott egyesület alapításának és felszámolásának időpontja, az egyesület székhelye és általános felügyelete. Célszerű mind a négy pontból elindulni és az információkat folyamatosan összeépíteni. A helyi önkormányzatok rendszeresen foglalkoztak az egyesületek ügyeivel, szerencsés esetben a gazdakörök, olvasókörök, munkásotthonok, polgári egyesületek stb. irattermelésének egy része is fennmaradt. A levéltári információk kigyűjtése fontos, mert biztonságot, célirányokat ad a kutatóknak a továbbiakban. A levéltári munkával párhuzamosan érdemes összegyűjteni a nyomtatásban már megjelent hagyományos iratgyűjteményeket, iratközléseket. Ezek általában egy helység történetére vonatkoznak, egészen ritkán egy-egy egyesületre. Viszont segíthetnek a végleges kutatási célok megfogalmazásában is: annak az egyesületnek a történetét érdemes megírni amelyik a legtöbbet mond az adott közösség fejlődési sajátosságairól.

Külön érdekesek lehetnek a korábbi, általában évfordulós földolgozások. (Pl. Ötvenéves a jegyzőegyesület. Bp., 1927; Az Országos Kaszinó ötvenéves története 1883—1932 Bp., 1932). Ezek nemegyszer a legfontosabb személyi adattárak, amelyek legalább a mindenkori tisztikarok társadalmi összetételének elemzésére alkalmasak.

A modern kutatási eszközöket is használó kutatásnál alapvető figyelmet érdemelnek a nyomtatott, sorozatszerű adatokat szolgáltató források (egyesületi évkönyvek, tiszti cím- és névtárak, felkezesi sematizmusok, iskolai bizonyítványok stb.). A levéltárak is rengeteg olyan jól homogenizálható és számszerűsíthető listát, regisztert, kéziratos statisztikát rejtnek, amelyek földolgozása, különösen pedig teljes körű, tehát nem valamilyen reprezentatív mintavétellel való földolgozása, csak számítógéppel lehetséges. Valószínű, hogy a kutatási infrastruktúra modernizálása először az intenzív mélyfúrás jellegű kutatásokban fog polgárjogot nyerni. A tömeges adatfeldolgozásnál talán még fontosabb az, hogy a kutatóknak legyenek világos kiinduló kérdései.

Általában nincsenek teljes egyesületi taglisták. Vagy nem is készültek ilyenek vagy megsemmisítették azokat. Így a teljes tagösszetétel ritkán vizsgálható. Viszont több forrástípusból lehetséges egy valóságához nagyon közeli rekonstrukció. Ha ez nem lehetséges, akkor marad a hipotetikus történeti rekonstrukció. (Nagyon elképzelhető az is, hogy néhány évről nincsenek adataink pl. az egyesület működésére.)

Alapvető háttérismereteket jelentenek az áttekintő egyesületi statisztikák. Az első Hunfalvy János által szerkesztve 1862-ben jelent meg, 1878-ban már az időközben létesített hivatalos és professzionális szervezet, az Országos Statisztikai Hivatal végez az egész országra kiterjedő statisztikai felvételt. Újabb átfogó egyesületi statisztika 54 év múltán 1932-ben készült ismét (majd újabb 50 év múlva, 1982-ben a legutolsó). Százhusz év alatt tehát négy. A különböző egyesülettípusokról külön is folyt részletes, de részletes adatgyűjtés. Az ipari érdekképviseletekről pl. 1896., 1900., 1906., és 1911. években. Vagy az Országos Jegyzőegyesület a „kari serelemek eredményes vitelére” gyűjt és publikál belső adatokat.

Sok nagy egyesületnek saját újsága van. Egyáltalán a helyi sajtó két szempontból is nagyon érdekes. Az egyik szerint egyesületi adattár-forrás. A másik a hangulati elem. A sajtófeldolgozás egy adott ismeretszint után válik érdekessé. A hír-újság közleményei nélkül szinte lehetetlen az egyesületi élet mindennapjainak megírása. Hiszen láthattuk, hogy a társadalmi szervezetszféra két képe van, egyesületi élet a törvényekben, a rendeletekben és egyesületi élet a valóságban.

Ahhoz viszont, hogy vizsgálatunkban meghaladhassuk a „közigazgatási társadalomképet” szükséges a forrásbázis kiszélesítése az előbb jelzett irányokba. Szükségesek a korabeli közigazgatás üzemes működésének dokumentumai, az iratok, szükségesegek a statisztikák. Valószínűleg egy teljes más, de fontos metszetet adnak a magán- és családi irattárak rejtett anyagai, a memoárok és a visszaemlékezések. A személyesebb és hihetőbb történetírás nem nélkülözheti az egyeni életút és a több generációs családtörténeteket. Szükségesek tehát, ha egyáltalán lehetséges még a szigorúan tematizált vagy tematikus családtörténeti interjúk és kikerdezések. Hiszen a „genealógia régebb mint a történelem.”

IV. A pályázat értékelése és annak szempontjai

A pályázatot három céljának megfelelően három intézmény hirdette meg. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a helyi politikai reformtörökvések egyik támogatója és képviselője; a Magyar Történelmi Társulat, a szakmai segítségadás, a szakszerűség letéteményese; az Országos Közművelődési Központ, az „új” és a „rég” törökvések rendszeres támogatója. A legfőbb értekezési szempontok ezek szerint:

1. A történeti szakszerűség: vagyis az, milyen mennyiségű és minőségű elsődleges forrást dolgozott fel a pályázó. Az egyesülettörténettel tudott-e egyáltalán és ha igen, mi újat mondani az adott helyi társadalomról, az egyesületről és az iratanyagról mint forrástípusról.

2. A politikai szakszerűség: az tehát, hogy az adott pályamunka mennyiben felel meg annak a politikai indítékú várakozásnak, hogy föltárja a kisközösségek társadalmiszervező és integráló funkcióját, bizonyítva hagyományos nemzeti értékeink „űjként” való elfogadásának lehetőségét.

3. A pályázat legjava legyen publikálható, s már ezzel a nyilvánossággal is járuljon hozzá a helyi önkormányzatok, egyesületek ma ismét esedékes radikális reformjához.

Hogy a történeti szakszerűséget biztosítsuk, 1988-ban a pályázatot kiírók szakmai előadás- és megbeszélés-sorozatot szerveznek az egyesületkutatás legjobb hazai szakembereivel. Összeállítjuk az egyesületkutatás koronkénti szakmai bibliográfiáit, azon kutatók és kutatóhelyek névkatasztereit, akik ebben a témában kutatnak vagy ahol ilyen jellegű kutatások folynak. A pályázatok értékelését a legjobb szakemberek bevonásával végezzük. Az értékelés után kialakult eredményekről nyilvános fórumon beszámolunk.

A legjobb pályamunkák megjelentetéséről minden körülmények között gondoskodunk.

Kiss József

V. Ajánló bibliográfia

A bibliográfia összeállításánál három szempontot van. Mivel a polgári kor egészén átível a pályázat, a korszakkal foglalkozó alap- és kézikönyveket nem vettem fel ide. Csak a szűkebb téma válogatott alapirodalmát gyűjtöttem össze: itt a három tárgyszó a következő. Egyesület, önkormányzat, község. Egy-két kézikönyvet, további eligazító bibliográfiákat, módszertani és szemléleti alpmunkákat is fölvettem ide. Föltelezem, hogy a pályázók többsége ezeket, s ennél többet is ismer az adott témakörökben.

Magyarország története 1848—1890. — II. k. (Kovács Endre, Katiusz László szerk.) — *Magyarország története 189—1918.* I—II k. (Hanák Péter, Mucsi Ferenc szerk.) — *Magyarország története 1919—1945.* I—II k. (Ranki György, Hajdu Tibor, Tilkószky László szerk.) — *Aló László.* A nemzeti község hatósága és szervezete. Bp., 1928. — *Aló László.* A községszervezés alapelvei. Bp., 1935. — *Adam Antal.* Az egyesületek a magyar társadalmi szervek rendszerében. Bp., 1964. — *Bibó István.* Válogatott tanulmányok I—III k. Bp., 1986. — *Blaha Sándor—Csatary Béla.* ... stb. *Közigazgatási kis lexikon* Bp., 1929. — *Bónis György—Degré Alajos (szerk.):* Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltijából. Bp., 1971. — *Concha Győző.* Politika I—II k. Bp., 1895, 1905. — *Concha Győző.* Újkor alkotmányok I—II k. Bp., 1884., 1888. — *Concha Győző.* Hatvan év tudományos mozgalmi között I—II k. Bp., 1928., 1935. — *Csurmadia Andor.* A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Bp., 1926. — *Csurmadia Andor (szerk.):* Bükkörkötés és közigazgatási reformok Magyarországon. Bp., 1979. — *Csurmadia Andor.* A falusi községek szervezete és működése 1848—1944 között. In: *Tanulmányok a falusi községekről.* Bp., 1970. — *Csurmadia Andor.* A község. Bp., 1949. — *Dobrossi Sándor.* Budapest egyesületei. Bp., é. n. — *Egyed István.* A közigazgatási jog alapjai. Bp., 1947. — *Egyed István.* Budapest önkormányzata Bp., é. n. — *Egyed István.* Vármegyei önkormányzat. Bp., 1929. — *Erdős Ferenc.* Város és Vidéke. Bp., 1971. — *Erdős Ferenc.* A magyar társadalom. Bp., 1978. — *Erdős Ferenc.* Magyar város. H. é. n. — *Erdős István.* A magyar helyhatósági önkormányzat. Vármegyei és községi I—II k. 1908., 1910. — *Erdős István.* Önkormányzat az Észak-amerikai Egyesült Államokban. Bp., 1934. — *Erdős István.* Az önkormányzat modern rendszerének kialakulása Magyarországon. Bp., 1939. — *Erdős István.* A modern magyar közigazgatás kialakulása. Pécs, 1942. — *Eotvos József.* „Neveljünk polgárokat...” Bp., 1984. — *Eotvos József.* A XIX. század uralkodó események befolyása az álladalomra I—II k. 1851., 1854. — *Elek Péter, Gunda Béla.* ... stb.: Éhsüllyedt falu a Dunánál. Kemec község élete. Bp., 1936. — *Gombár Csaba.* Egy állampolgár gondolatai. Bp., 1984. — *Gombár Csaba.* Politika címszavakban. Bp., 1980. — *Gombár Csaba.* Állampolitika rendezőelvezet és a helyi társadalom. Bp., 1986. (kézirat) — *Hanak Péter.* Vazulok a századelő magyar társadalomról. In: *Magyarország a Monarchiában.* Bp., 1975. — *Hajnal István (szerk.):* Demokrácia. Bp., 1945. — *Hankó Elemér.* Diagnózisok I—II k. 1981., 1986. — *Harrer Ferenc.* Az állami szervezetei alapjai, különös tekintettel a végrehajtó hatásra. Bp., 1910. — *Harrer Ferenc.* Az önkormányzat meghatározása és ennek jelentősége. In: *Unnepi dolgozatok.* Bp., 1912. — *Harrer Ferenc.* Városi törvény. Városi szemle, 1912. — *Hencz Antal.* A magyar falvak igazgatásának 100 esztendeje 1871—1971. Szeged, 1972. — *Höman Bálint (szerk.):* A magyar történetírás új utjai. Bp., 1931. — *Huszár Tibor.* Falu a társadalomban, társadalom a faluban. In: *Nemzetlet, nemzettudat, értelmiség.* Bp., 1984. — *Hunfalvy János.* Statisztikai közlemények. Pest, 1862. (Az első egyesületi statisztikai forrásmunka.) — *Fel Edit—Hufner Tamás.* Arcanyok és merlekek az anyagi fejlődés útján. Bp., 1967. — *Fel Edit.* Harta nepraiza. Bp., 1936. — *Fodor Ferenc.* Egy példafalu életrajza (Nagyvisnyó). Bp., 1930. — *Fodor Ferenc.* A szülőföld- és honismereti könyv I—II k. Bp., 1936. — *Imre István.* A törvénytudó székely falu. Bukarest, 1983. — *Fonyó Gyula.* A községi igazgatás. Bp., 1970. — *Karady Viktor.* Modernizáció, asszimiláció és várososodás Magyarországon. Bp., 1987. (kézirat) — *Koncz János.* A községi közigazgatás reformálása. Bp., 1923. — *Koncz János.* Önkormányzat és közigazgatás. Bp., 1937. — *Koncz János.* Az önkormányzat élete. Vsta a választásról és a kiviszésről. Bp., 1940. — *Magyar Zoltán—Kiss István.* A közigazgatás és az emberek. Bp., 1939. — *Magyar Zoltán.* Várospolitika. In: *Városfejlesztés, városrendezés, városépítés.* Bp., 1940. — *Magyar Zoltán.* A magyar közigazgatás. Bp., 1942. — *Márkus István.* Nagykőrös. Bp., 1979. — *Martonffy Károly.* A magyar közigazgatás megújulása. Bp., 1939. — *Martonffy Károly (szerk.):* A mai magyar község. Bp., 1938. — *Mernertcs István—Torday Lajos.* A magyar közigazgatás szervei. Bp., 1932. — *Nagy Endre.* Állami beavatkozás és önkormányzat Magyarországon, 1867—1918. Bp., 1978. (kézirat) — *Nagy Beata.* Klubok, kaszinók, társaskörök az élti társaséletnek színhelyei. Bp., 1984. (kézirat) — *Nemes Ferenc—Szerényi István.* A lakóhely mint közösség. Bp., 1967. — *Orkény Antal.* A magyar községek társadalmi szervezete: a huszas évek elejétől. Bp., 1982. (kézirat) — *Pal László.* Böhm Antal: Helyi társadalom. I—II—III—IV k. Bp., 1983., 1984., 1985., 1986. — *Paskovits János.* Egyesületek és gyűlések jogszabályok keretében. Bp., 1931. — *Pokol Béla.* Érdekepviseleti szervek és a politikai rendszer. In: *A politika intézmények fejlődésének irányai.* Bp., 1985. — *Ranki György.* Mozgásterek, kénszterpályák. Bp., 1983. — *Ranki György.* A modernizáció története és a problematikájához Magyarországon. Bp., 1987. (kézirat) — *Sáros Béla:* Közigazgatás és hatáskörpolitika a dualizmus rendszerében. Bp., 1976. — *Szter Miklós—Szász Zoltán.* A helytörténetírás módszertani kérdései. Bp., 1981. — *Szabó István (szerk.):* A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában. Tanulmányok. I—II k. Bp., 1965. — *Szamed Lajos.* A magyar közigazgatásudomány. Bp., 1977. — *Szántó Imre.* A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései. Bp., 1968. — *Szente Pál.* A magyar helyhatósági önkormányzat. Huszadik Század 1908. — *Szilágyi Miklós.* Helyi kudarás helytörténeti monográfiák 1970—1981. Ethnographia 1984. I. sz. — *Tocqueville, Alexis de.* A demokrácia Amerikában. Bp., 1983. — *Tóth János.* A kulturális egyesületek és az önkormányzat. Bp., 1986. — *Varga László (szerk.):* Rendi társadalom — polgári társadalom. Salgótarján, 1982. — *Vörös Károly.* A polgári kori magyar törvényhatósági igazgatás (1867—1944) Bp., 1956. — *Vörös Károly.* A főváros világvárosra fejlődésének korszakában. In: *Budapest helytörténeti kézikönyv (szerk. Gerelyes Ede)* Bp., 1971. — *Vörös Károly.* Budapest legnagyobb adófitésén (1873—1917). Bp., 1979. — *Vörös Károly—Borcsik Beatrix (szerk.):* A magyar állam szervei 1944—1950 Bp., 1985. — *Weiss István.* A mai magyar társadalom. Bp., 1930. — *Weiss István.* A magyar falu. Bp., 1931. — *Weiss István.* Hazánk társadalomrajza. Bp., 1942.

Honismeret, 1988. 1.

Egyesületi pályázat

A Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Művelődési Minisztérium, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Kommunista Ifjúsági Szövetség, Központi Bizottsága, az Országos Közművelődési Központ és a Magyar Történelmi Társulat **egyesületi pályázatot** hirdet.

A pályázat célja, hogy hozzájáruljon a társadalmi öntevékenység, a közösségi művelődés autonóm szerveződési formáinak, hagyományainak, értékeinek jobb megismeréséhez. Pályázni két kategóriában lehet a helyi, gazdasági, társadalmi, művelődési egyesületek, egyletek:

- történetéről készülő tanulmányokkal,
- mai életének, működésének leírásával.

Pályázatunkat nem kívánjuk csupán az egyesületi keretek között működő közösségekre korlátozni. A téma kiterjeszhető minden közösségre, melyeket az autonómia, az öntevékenység, a belső önkormányzat jellemez. Pályázatunk magában foglalja a szorosan vett egyesületi formákon túl a klubokat, köröket, amatőrmozgalmakat, illetve csoportokat; helytörténeti, lakóhelyi érdekvédelmi, illetve természetvédő közösségeket, mozgalmakat, de más közösségi mozgalmakat is a kollégiumi, illetve diákköröktől a békemozgalomig; a közösségi életmód tekintetében végrehajtott vállalkozásoktól vagy kezdeményezésektől az alkotó közösségekig és kulturális vállalkozásokig.

Pályázatunkat műfajilag is nyitottá kívánjuk tenni. Pályázni lehet rövidebb vagy hosszabb (legfeljebb 60 gépelt oldalnyi) élménybeszámolóval, vagy tudományos igényű elemzéssel, szociográfiával, vagy irodalmi értékű írással, melyet eddig még nem publikáltak, és nem áll megjelenés alatt.

A **történeti jellegű** feldolgozásoknál nem csupán száraz, krónikaszerű leírásra számítunk, hanem az adott szervezet, illetve csoport közösségi szerepének érzékeltetésére és a tagok életében betöltött szerepének elemzésére is. A történeti jellegű pályázatok szerzői lehetőség szerint arra is térjenek ki, hogy a mai körülmények között miként lenne életre hívható az adott, vagy ahhoz hasonló közösségi szervezeti forma, milyen mai funkciókra lehetne azokat építeni, milyen körülményeket kellene létrehozásukhoz megteremtteni.

A **mai működő vagy a közelmúltban megszűnt közösségek** leírása esetében is fontosnak tartjuk a közösségi funkciókat a tagok életében betöltött szerepét, valamint azoknak a körülményeknek és konfliktusoknak a leírását, amelyek az adott közösség vagy mozgalom továbbfejlődését akadályozza, esetenként megszűnéséhez vezettek.

Olyan pályázatokat is szívesen látunk, ahol valóságos igények alapján új közösségek, mozgalmak létrehívásának, vagy a jelenlegi mozgalmak — közösségek, egyesületek egészséges kibontakozásának és továbbfejlődésének elképzelésével találkozhatunk, vagy amelyek szükséges jogi, intézményi és pénzügyi alapok létrehozásához és működéséhez nyújtanak elgondolásokat, javaslatokat.

Különdíjakkal jutalmazzuk az ifjúsági egyesületek történetével, jövőjével foglalkozó pályamunkákat, melyek a fiatalok szabadidő szervezésében hasznosíthatók.

Ezzel a néhány kiegészítő megjegyzéssel nem korlátozni, hanem éppen bátorítani kívánjuk pályázóinkat, arra felhívni figyelmüket, hogy célunk — a tapasztalatok és elgondolások országos méretű, szisztematikus összegyűjtésével — a magyar társadalom közösségi életének továbbfejlesztése, a közösségi, mozgalmi, egyesületi jellegű tevékenység segítése.

Ma országszerte az érdeklődés középpontjába került az egyesületek múltja, megújulása. Pályázatunk eredményét a meghirdetett állami és társadalmi szervezetek mellett a szakmai és tudományos intézetek, egyesületek és nyilvános fórumok is hasznosítani kívánják és különdíjakat ajánlanak fel. A Közművelődési Információs Intézet külön díjakat tűz ki a pályázati témáit feldolgozó videófilmek készítésére.

A beérkező pályaművek színvonalától függően tervezzük a pályadíjak kiadását:

2 db I. díj, egyenként 15 000 Ft.

4 db II. díj, egyenként 10 000 Ft.

6 db III. díj, egyenként 5 000 Ft.

továbbá a támogató szervek különdíjai 2000—15 000 Ft értékben.

A pályázatra beérkező írásokat a bíráló bizottság publikálásra javasolja a meghirdetett szervek és szakmai sajtó számára. A pályamunkák elemzése alapján a döntést hozó központi szervek elé az egyesületi jellegű tevékenység kibontakoztatása érdekében javaslatokat kívánunk készíteni.

A tapasztalatokat a társadalmi szervezetek és szakmai, módszertani és tudományos intézetek munkájában is hasznosítani kívánjuk.

A pályázat jellegű. A szerző nevét, foglalkozását, lakcímét tartalmazó borítékot kérjük mellékelni a 2 példányban beküldendő pályaműhöz.

A pályaműveket 1988. május 31-ig kell beküldeni az Országos Közművelődési Központ címére: 1251 Budapest, Pf. 33.

Eredményhirdetés 1988 őszén, melyről a pályázók külön értesítést kapnak.

A pályázattal kapcsolatosan felvilágosítás, illetve részletes írásos útmutató kérhető az Országos Közművelődési Központtól (151—348), illetve a Hazafias Népfront Országos Tanácsától (182 - 855/15 mellék).

Állami Ifjúsági és Sporthivatal,
SZÖVOSZ Fogyasztási Szervezetek
Országos Tanácsa,
Budapest Főváros Tanácsa,
Népművészeti Egyesület

Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa,
Magyar Népművelők Egyesülete,
Magyar Könyvtárosok Egyesülete,
Magyar Népművelők Egyesülete Budapesti
Térségi Szervezete

Az 1987. évi országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat eredményjegyzéke

A XXXV. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra 332 pályamunka érkezett, ebből 206 a felnőtt, 126 az ifjúsági tagozatra (62 illetve 38%). Ez a szám valamivel több a tavalyinál, és összefügg azzal, hogy az Országos Diáknapokra küldött dolgozatok automatikusan részt vesznek a gyűjtőpályázaton. A pályamunkák összterjedelme 16 300 oldal, amiből 12 300 esik a felnőttekre, 4000 a diákokra. A felnőttek munkáinak átlagterjedelme 60, a diákoké 32 oldal; természetesen a terjedelemben nagyok az eltérések, az 5 oldalas kéziratról a több száz oldalig. Jelentős a pályázatokhoz csatolt mellékletek és illusztrációk mennyisége is: 2829 fénykép és dia (ebből 533 érkezett a fotópályázatra), 1067 rajz, 94 térkép-vázlat, 92 kotta. Az előző évekhez hasonlóan igen kevesen vállalkoztak kérdőíves adatgyűjtésre, bár közülük néhányan kimagasló munkát végeztek. Hasznos és szükséges lenne, ha e munka tovább folytatódna, és a szétküldött kérdőív és gyűjtési útmutató nagyobb része kerülne vissza megválaszolva.

A pályázók száma 341, valamint azok, akik 5 felnőtt és 11 ifjúsági szakkörben tevékenykednek (természetesen az egyénileg pályázók között is sok szakköri tag található). Az egyénileg pályázók közül 176 a felnőtt, 165 az ifjúsági kategóriába tartozik. A felnőtt tagozaton több mint húszan több dolgozatot is beadtak; diákoknál gyakoribb, hogy többen együtt készítik el egy dolgozatot.

A pályamunkák földrajzi megoszlása nagyjából tükrözi az eddigi években kialakult arányokat. Egyenesen a Néprajzi Múzeumba érkezett a pályamunkák körülbelül kétharmada. Kívánatos lenne, ha többen vennék részt a megyei pályázatokon, illetve küldenék a gyűjtőhely szerint illetékes megyei múzeumba dolgozatukat (ahogy ez a pályázati kiírásban is szerepel). A pályamunkák közül Komárom megye egyet sem, Tolna, Zala 2—4-et, Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Nógrád, Pest, Somogy, Vas 5—10-et, Baranya, Bekés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Fejér, Heves, Szabolcs 11—20-at, Győr-Sopron, Szolnok, Veszprém 21—30-at küldött. Öröndetes tény, hogy jelenlegi határainkon túlről, Felvidékről és Erdélyből 16 pályamunka érkezett (sajnos a Vajdaságból, Kárpátaljáról, Burgenlandból nem küldtek pályamunkát). A nemzetiségi témájú dolgozatok száma 23, kevesebb mint tavaly.

A pályamunkák tematikus megoszlása az elmúlt évhez képest alig változott: legkedveltebb témacsoportok továbbra is a szokás, hiedelem (26%), az életrajz, társadalom, helytörténet (17%), a nyelvjárás (16%), a gazdálkodás (17%). Kisebb figyelemben részesült a táplálkozás (5%), valamint a szöveges folklór, a viselet, az építkezés. Öröndetes, hogy hagyományos néprajzi témák, monografikus gyűjtések mellett feltűnt néhány, eddig kevesebb figyelemre méltított téma és forrás feldolgozása is: paraszti levelezés, egyesületek és intézmények jelentősége falun, tárgyleltárak készítése, változásvizsgálatok.

Az Országos Bíráló Bizottság 1987. november 19-én ült össze a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettesének, dr. Selmecci Kovács Áttilának a vezetésével, és döntött a díjakról. 12 első, 21 második, 39 harmadik, 32 negyedik, 30 ötödik, 33 hatodik díj született, és sokan kaptak könyvjutalmat. Ez azt jelenti, hogy a beküldött pályamunkáknak kb. a fele részesült jutalomban. A díjak nagyobb számát a kétlépcsős (megyei és országos) díjazási rendszer teszi lehetővé, de azt is jelzi, hogy az önkéntes gyűjtők kiváló teljesítményekre képesek.

Eredményjegyzékünkben felsoroljuk mindazokat a pályázókat, akik országos díjat érdemeltek, akkor is, ha a Néprajzi Múzeumtól díjkiegészítésben nem részesültek, mivel a díjnak megfelelő összeget már a megyei díjazás során megkapták. Azoknál a pályázóknál, akik fotót vagy diát mellékeltek pályázatukhoz, a díjazásba beszámítottuk a nyersanyagok árát is, hasonlóképpen a magnószalagok és kazetták esetében is. E helyen is elismerésünket fejezzük ki azoknak a szakkör-vezetőknek, vezető tanároknak, akik időt és fáradságot nem kímélve segítik szakkörük és tanítványaik munkáját, gyakran anélkül, hogy az elkészült dolgozatokban szerzőként is ott szereplnének.

Megköszönjük pályázóink áldozatos munkáját, amivel hozzájárultak néphagyományaink, értékes szellemi örökségünk megőrzéséhez, és hasonló örömteli és sikeres munkát kívánunk a jövőben is.

I. díj: FEHÉR ZOLTÁN, Bács-Bonyi népessége a XVIII. században. Bácsai folklórgyűjtés; HAGYMÁSY SÁNDOR, Mezőtúr: Türkeve juhászata II.; KOVÁCS ANTAL, Mosonmagyaróvár: Felső-szigetközi szövlások és közmondások, falucsúfolók, népi időjósások, gazdaregulák és egyéb frazeológiai gyűjtések; „Lélekharang” jellege: Halállal kapcsolatos szokások és hiedelmek a Bákó megyei Pusztinán; POSCH GYÖZÖNÉ, Dorog: Népi hiedelmek Szurdokpüspökből; SÓFALVINÉ TAMÁS MÁRIA, Szentgál: A szentgáli tanyavilág kialakulása és pusztulása II. Élet a tanyákon; SÜLF

SÁNDOR, Révfülöp: A somlószeri hegyközség igazgatási rendje. Somló-hegy földrajzi nevei; SZABÓ JENŐNÉ, Padrag: Így érkeztek Padragon a századfordulótól az 50-es évek végéig.

II. díj: BÉRES JÁNOS, Edelény: Egy trizsi nótafa: Demeter István teljes nóta- és dalrepertoárja; CZINGRÁBER ÁNDRÁS, Sopron: Élet a régi Zsírán; CSÁKY KÁROLY, Ipolytölgy: Ipolyföldemes történeti és mai szemelvényei; FARAGÓ JÁNOSNÉ, Jászárokszállás: Jászárokszállási temetőkről; HIDVEGI LAJOS, Cegléd: 179 ceglédi kiolvasó mondóka; DR. KISARI SÁNDORNÉ, Székesfehérvár: Csőr község helynevei; DR. KISIDA ERZSÉBET, Bp.: A kenderrel, a vászonnal való foglalatosság; MOLNÁR MIHÁLY, Balassagyarmat: Patvarci temetők. Csanádapácai emlékek. Egy veterán kisiparos életrajza; MOLNÁR TERÉZIA, Szany: A szanyi népviselet; ÖRDÖG EMÁNUEL, Jászárokszállás: Cseledélet a jászárokszállási tanyavilágban a 30-as években; RÉPÁSZKY PETERNÉ, Jászkisér: Életünk története; SINKOVITSNÉ KALINA JULIANNA, Bp.: Szokásrend, szokásjog. A mi volt falunk Rákoskeresztúr; SZALMASNÉ VIRGA ERZSÉBET, Kiszvárd: Ajak község földrajzi nevei; SZIGETI GYÖRGY, Bp.: Az iskolás- és serdülőkör hagyományai; TAMÁS KÁROLYNÉ, Szentgál: Szentgáli bútorok a századfordulótól napjainkig; VÁRADI P. PÁL—G. ANIKÓ, Veszprém: Néprajzi dolgozatok Kalotaszegről.

III. díj: BENCSECS GYÖRGYI, Narda: Ház- és dülönevek egy nyugat-magyarországi horvát faluban. Nardán; BEREKNYEI MIKLÓS, Paks: „Múlt-szelet” 1861—1900; BÖDNAR LAJOS, Nagykapos: Ung-vidéki kasos méhészetnek történelmi múltja; CZIGÁNY LÁSZLÓ: A hetési ember gazdálkodása és táplálkozása a XVIII—XX. században; D. VARGA LÁSZLÓ, Nagykapos: Nagyrácsa és Abara helynevei. Hagyományos halászat; DRAVICZKY IMRE, Hajdúnánás: Amit még tudunk a hajdúnánási Hunyadi olvasókörről; HUNGLER JÓZSEF, Veszprém: A veszprémi személynevek nyolc évszázados változatai; JANKUS GYULA, Kéménd: Földrajzi névi anyaggyűjtés. A hat „kurtaszoknyás” falu népviselete; KAJDI FERENC, Sárvár: Sárváriak búcsújárása a jelen században. A képzők a sárvári tajnyelvben; KAPRONCZAI JÓZSEF, Szigetvár: Hadifogolynapló. Bosnyákok Szigetváron; KISS IMRÉNÉ, Mezőtúr: Halotti szokások, hiedelmek és sirjelölés Mezőtúron; KISS JÓZSEF, Pécs: Ragadvány-mellékek Kisbajomban. Botykapetér ragadványnevei. Kilenc városkörnyéki község iparosai a két világháború között; KOMOLY (KOCHAN) PÁL, Szeged: Emberek és háziállatok népi gyógyítása; KOPPÁNY JÁNOS, Tótkomlós: Tarhonya készítése Tótkomlósan. Favilla készítése Tótkomlósan. Faszénegetés és cserhántás a három futástaluban; KOPPÁNYI ISTVÁN, Városlőd: További adatok Városlőd történetéhez; KOVÁCS KÁROLY, Poroszló: Poroszlói egyesületek, intézmények története; LUKÁCSINÉ ILLES ILONA, Nagydobsza: Délnyugat Zselic textiliák; MARTON JENŐ, Balatonudvari: Napszamos-törpebirtokos család élete és munkája 1920-tól 1940-es években Balatonudvardiban; MARUZS JÁNOS, Mátraderecske: Mendemondák. Hadak, nagycsaládok, ragadványnevek vizsgálata a Mátraalján, Mátraderesken; DR. MATOVICS MÁRIA—DR. GELENCSÉR JÓZSEF, Székesfehérvár: Az alsószentmártoni sokacok népi táplálkozása; DR. MÉSZÁROS GYULA, Bp.: A kisdörgyesei gyermekek századeleji játékszerei és játékszerek játéka; PELLE FERENC, Kevermes: Családnevek, ragadványnevek, gúnynevek és csúfnevek Kevermesen; DR. SÁNDOR MIHÁLYNÉ, Szentendre: Berettyóújfalu keresztnevei 1896—1945; SOMFAI TIBORNÉ, Parád: Gyermekekjátékok és vegyes néprajzi gyűjtés; DR. SZABÓ LAJOS, Taktaszada: Álmodás és álomfejtések; SZAKÁCS ISTVÁN, Kapuvár: Régi utcai kispadok; TÓTH MIHÁLY, Bag: Halottas szokások Bagon; VARGHÁNÉ BORBÉLY ANNA, Bp.: Magyar eredetű szavak a kétégyházi roman nyelvjárásban.

IV. díj: ALMÁSSY DÉNES, Tokaj: Egy révész élete. Fahidas építése; BALOGH LÁSZLÓNÉ, Rohod: Szamoszegyi gyümölcsösök; BÁN FERENC, Veszprém: Talált gyermek. Anyakönyvi emlékek . . . ; BORBIRO LAJOS, Füzesgyarmat: A füzesgyarmati familiák ragadványnevei; ERŐS EDIT—SZARKA JÁNOSNÉ, Veszprém: Halimba helynevei; BORSZÉKI LÁSZLÓNÉ, Pócsmegyer: „Szülőfalum ételei”, szakácskönyv; BÖSZÖRMÉNYI ISTVÁN, Losonc: Házépítés és berendezés a medvesalji Öboston; CSÁSZI ILDIKÓ, Budakalász: Törökbalint földrajzi nevei; CSETE BALÁZS HONISMERETI SZAKKÖR (vezető: Győri János), Jászkisér: A lakosság életének változása. Locsolkodás; CSISZÁR ATTILA, Kapuvár: Kisközségekben élő ájtatossági szokások Kapuváron; CSORBA TIBOR, Szeged: Mester és tanítványa — „a falusi kovácsmester”; DANIELNÉ MATUS ERZSÉBET, Sturtovo — Nána: Születési szokások Kéménd községben; HÁZI ALBERT, Okány: Helynevek és használók Okány határán; IMRÓ JUDIT, Váralja: Jel és jelentés a váraljai női haj- és fejviseleiben; JELI JÓZSEF, Pécs: Vegyes néprajzi gyűjtések. Fonó Gölle községekben és környékéről. A régi kádármesteregről. A család vizsgálata, A Szent Annai búcsú; JOZSA ISTVÁNNÉ, Karcag: Árnycsókban, fényben II.; KMECZKÓ MIHÁLY, Kassa: A kassai kálvária és kegytemplom leírása. Búcsújárás Buzitáról . . . ; Eljegyzések cserháti Buzitán . . . ; KOVÁCS ISTVÁNNÉ, Székesfehérvár: Népszokások Isztiméren. Születés és gyermekkor; KOVÁCS MIHÁLY, Kiskorpad: Az állattenyésztés népi nyelve Somogyban; MARGÓCSY JÓZSEFNÉ, Nyiregyháza: A nyiregyházi régi szőlőskertek; MARTONNÉ HÖMÖK ERZSÉBET, Veszeg: Kenderfonás téli estéken; MÁTICS PÁL, Kecskemét: Nyelvjárási szövegek Szalkszentmártonból. Közmondások, szólás-mondások, kiszólások, böles mondások elterjedése Szalkszentmártonban; DR. NAGY BÉLA, Solt: Adalekok Solt Nagyközség lakóinak neveihez; NAGY ETELKA, Szabolcsveresmart: Szülőfalum, Szabolcsveresmart gyermekjátékai;

NAGY GYULA, Nagytilaj: Nagytilaj község helytörténete; **NAGY IMRE**, Vág: Helységnevek, szőlások és szőláshasonlatok vági használatban; **PETŐFI S. MŰVELŐDÉSI KOZPONT HONISMERETI SZAKKÖRE** (vezető: Hentz Lajos), Mezőberény: A kender termesztése és feldolgozása Mezőberényben; **RÁCZ SÁNDOR**, Makó: Szokásforgácsok, dramatikuss encsömbencsömök télen környékünkön. Magyarcsanád-bökényi lakodalom menetében Ördögfi Ferenc vőfélyknyve; **SZABÓ GYULA**, Tarpa: Diktálásos éneklés Tarpán a reformátusoknál; **TÓTH ZOLTÁNNÉ**, Suzha: Az iskoláskorú gyerekek tevékenységi területei lakóhelyemen századunk első évtizedeiben.

V. díj: BENCZE SÁNDOR, Ada: Szőlőtermesztés Kórógyon. A kórógyi falupalánk története; **DR. BERÉNYI ZSUZSANNA ÁGNES**, Bp.: Adalékok a Csepel Művek mikrotoponimiájához; **BÉRES IMRE**, Dobóruszka: Dobóruszka község földrajzi nevei; **BITÓ JÓZSEFNÉ**, Balástya: Búcsújárás; **DR. FÖLDI JÓZSEF**, Bp.: Szücsmesterség a jászárokszallási Földi családnál; **GERENCSÉR IMRÉNÉ**, Vasvár: Vasvár keresztnevei; **KASZNAR TÓTH EMMA**, Mindszent: Rajzszakkör. Mindszent Honismereti Szakkör Öregek klubja. Vizesmúlt emlékei. Kubikosok. Élettörténetek. Életrajzok; **KECSKÉS ATTILÁNÉ**, Győr: Szólító nevek Győr két szakközépiskolájában; **LŐRINCZ JÓZSEF**, Buzita: Betlehemes játék a csereháti Buzita községből. Buzita község; **PÁNCZÉL JÓZSEFNÉ**, Csanádpalota: Az áru- és termékcsera módjai egy településen; **SIPOS ISTVÁN**, Makó: Megnyugvás; **RAPI LAJOSNÉ**, Karcag: Boszorkánytörténetek; **TÓTH BÉLANÉ**: Búcsú a parasztságtól; **DR. VARGA GÁBOR**, Debrecen: Földrajzi- és családnevek (Tokaj 1787); **VEREBÉLYI ANDRÁS**, Mátaverebély: Malomkalács-sütők Mátaverebélyben; **VITÁLSINÉ DR. ZILAHY LIDIA** és **GÁL IMRÉNÉ**, Bp.: A pótharaszti templom hagyományai. Adatok a monori kocsigyártás és szekerjavítás történetéhez.

VI. díj: BABÓCSAI HONISMERETI SZAKKÖR (vezető: Zomboriné Gaál Borbála), Babócsa: Népi kismesterségek; **BARANYAI GÉZÁNÉ**, Tiszaörs: A karácsonyi ünnepkör szerepe a falu és a család életében. Libalegetetés. **GÉCZY ANTAL**, Ónód: Egy debreceni mén lovas huszár nótakincse 1892-ben. A szüléssel, csecsemőgondozással és néhány más népi orvoslással kapcsolatos ónódi szokás és kifejezés leírása; **HORVÁTH LAJOSNÉ**, Szentgál: A szentgáli református templomi szokások régen, 1945 előtt; **JAKUBOVICS JÁNOSNÉ**, Mátaverebély: Kenderfeldolgozás, vászonfelhasználás Mátaverebélyben; **JUHÁSZ BÉLA**, Ozd: Népi ifjúsági és gyermekjátékok Suzhafőn; **KÉZSMÁRKI ZOLTÁN**, Fegyvernek: valós és ördögös történetek; **KOVÁCS BÉLA**, Debrecen: Népi játékok Mátaverebélyben; **KRÁMLI PÉTER**, Mindszentkál: Az ember életéhez kapcsolódó szokások...; **LENGYELI GYULÁNÉ**, Bócs: Párválasztás, lakodalom, vőfélyversek Bócsón; **PACSU GERGELYNÉ**, Várpalota: A paraszti árucsera Várpalotán; **ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY** és **KARSAI ERVIN**, Bp.: Babonák és babonás szokások a cigányoknál; **SCHLITZER FRIGYESNÉ NYULI ANNA**: Egy kisparaszt lakása, bútorai Dunapentelén; **SZABÓ DÉNES**, Csögle: Csöglet leltár; **TARI ISTVÁN**, Heréd: Mindenszentek ünnepének búcsúja régen és ma Heréden; **VARGA ZOLTÁN**, Erd: Nyírségi parasztporta leírása; **VELEMÍ ENDRE MGT. SZ. HELYSIMERETI CSOPORTJA** (vezető: Berki István), Jászapati: Visszaemlékezések régi gyermekjátékokra; **VÓÓ IMRE**, Szigetszentmiklós: Születi szokások és bálók Szigetszentmiklóson; **GÁGYI BIRO KATALIN**, Bp.: Mondókák, gyermekjátékok, mesék Rugonfalván; **ZONGOR FERENC**, Celldömölk: Meditálás a népi orvoslás topográfiai kérdőívére adott válaszaimban.

IFJÚSÁGI TAGOZAT

I. díj: BAJZA J. GIMNÁZIUM HONISMERETI SZAKKÖRE (vezető: Dr. Varga Mária), Hatvan: A hatvani középiskolások ragadványnevei; **LABANCS ZITA**, Lakitelek: Egy parasztlány szerelmes levelei Lakiteleken; **NÉMETH JUDIT**, Lébénymiklós: Az élet szokásai Fertőendrőden; **MEZŐCSÁTI HELYTÖRTÉNETI ÉS NÉPRAJZI DIÁKMUNKAKÖZÖSSÉG** (vezető: Dr. Táboros Sándor), Mezőcsát: Népi életrajzok, népdalok, balladák, emlékkersek.

II. díj: AMBRUS ZSUZSANNA, Eger: A népi táplálkozás Bélapátfalván; **CSORDÁS ANITA**, Boldog: Gyöngyöstarján ragadványnevei. Boldog keresztnevei; **FIAS ZSUZSANNA—TÖRÖK ESZTER**, Miskolc: Születéstől a jegyeséig; **KISS ANDREA**, Törökszentmiklós: Nagypam mestersége; **MÉSZÁROS MARIANNA**, Sály: Nagyanym sályi konyhája; **TÓTH SZILVIA**, Hatvan: Vámosgyörk község mai élő ragadványnevei; **VEHRER ADÉL**, Sökorópatka: Két világot éltem meg.

III. díj: BENDE GYÖRGY—KOVÁCS LÁSZLÓ, Veszprém: Somlószlós földrajzi nevei; **BÉCSI KATALIN**, Nagykanizsa: A Zala megyei tsz-nevek történeti vizsgálata 1948-tól napjainkig; **CSETE BALÁZS GYERMEK HONISMERETI SZAKKÖR** (vezető: Győri János), Jászkisér: Sportszerű, elsősorban szabadban végezhető népi játékok; **GORAVECZ ANDREA—HÉGEDY RENÁTA**, Hatvan: Gyógynövények Ecséden; **HORVÁTH PÉTER HONISMERETI SZAKKÖR** (vezető: Fodor István), Jászfákóhalma: Hagyományok, disznóölés és disznótor Jászfákóhalmán. Jászfákóhalma emlékművei, útszéli keresztjei, emléktáblái; **KENYERES DÓRA**, Győr: Szőlások és közmondások családomban; **KOLLÁT MÁRIA**, Csongrád: „Nemzedékek nyomában”; **MAKACSEK GÁBOR**, Veszprém: Doba földrajzi nevei; **TROSZTMÉR KATALIN**, Mór: Német nemzetiségiek táplálkozási

szokásai a két világháború között Móron; ZELENA ÁGNES, Miskolc: Felsőzsolcai gyermekjátékok; ZAMÁRDI ÁLTALÁNOS ISKOLA HONISMERETI SZAKKÖR (vezető: Bemné dr. Schneider Mária), Zamárdi: Népszokások Zamárdiban régen.

IV. díj: CSETE BALÁZS HONISMERETI SZAKKÖR (vezető: Győri János), Jászkisér: A lakosság életének változása. Lecsokodás; ELTE RADNOTI MIKLÓS GYAKORLOISKOLÁJA Szociológiai Kutatótábor, Bp.: Falukutatás; GUNGL BERNADETT, Pécs: Karácsonyi ünnepkör Palotabozsokon; HORVÁTH MÁRIA—HORVÁTH ZSÓFIA, Győr: A hagyományos paraszti földművelés munkája és szokásai Mezőörsön; KIS-BENEDEK ELEONÓRA, Eger: Egy molnár dinasztia története; KOVÁCS ANDREA, Adács: Adács cigány nemzetiségi lakosainak ragadványnevei; KÖTELKI ÁLTALÁNOS ISKOLA HONISMERETI SZAKKÖRE (vezető: Boros Imre), Kőtelek: Ragadványnevek a kötelki általános iskolában; LAPOSA KATALIN, Győr: A halászat régen és ma Győr környékén; MÉSZÁROS JUDIT, Bp.: A budapesti Berzsényi Dániel Gimnázium diáknyelvi szótára; PETŐFI MŰVELŐDÉSI HÁZ HONISMERETI SZAKKÖRE (vezető: Faragó Jánosné), Jászárók-szállás: Gyermekjátékok községünkben; WALDMANN ERNŐ, Pápa: Nagyteveli lakodalmas; 21. SZÁMÚ ÁLTALÁNOS ISKOLA „RIPORTER-ÚJSÁGÍRÓ” SZAKKÖRE, Nyíregyháza: Egy lakótelep (Órókösford) mai szólás- és közmondásgyűjteménye.

V. díj: ÁRPÁSI HAJNALKA, Győrújbarát: A miénk — avagy ami a néphagyományokból a manák megmaradt; DOMONKOS ÁGNES, Miskolc: A kender termesztése és feldolgozása . . . ; HORVÁTH ANDREA, Nagykanizsa: Magyar versenylő nevek; A LEÓWEY KLÁRA GIMNÁZIUM HONISMERETI SZAKKÖRE, Pécs: Grapsprüche aus Sauer . . . ; „MICI-MACKÓ” HAGYOMÁNYÓRZÓ SZAKKÖR (vezető: Rácz Sándor), Makó: Magyarcsanád-Bökény állatnevei; NAGY LÁSZLÓ—VUCSKICS JÓZSEF, Barcs: Míg a kenyér az asztalunkra kerül; NAGYFALUSI ILONA, Csanádpalota: Népi gyermekjátékok; RIGÓ KATALIN, Jánoshida: A népi gyógyászat emlékei Jánoshidán; SOÓS ÉVA, Karcag: A Három föld tudósa . . . Népi életmód Kunnegyesen; SZABÓ ANDREA—HADOBÁS ANIKÓ, Eger: Gyermekjátékok Kálban és Egerlővön; SZÁSZ ANGÉLA, Eger: Felnémet öltözködése; SZILÁGYI FRANCISKA, Balatonkenese: A paraszti ház teljes eszközkészletének vizsgálata; VARGA ERIKA, Hatvan: Népi virágnevek Vámosgyörkön; VARGA NOÉMI, Sopron: Kópháza búcsújárás szokásai.

VI. díj: DUNAI RITA—SOMOGYFOKI RITA, Székesfehérvár: Népi gyógyászat Sárbogárdban; CSERJÉS ANDREA, Szolnok: Népi gyógyítás Tiszafüreden; FITOS ADRIENNE, Nagykanizsa: Egy dombóvári asztalosmester és egy szígyártó élete; HEGYALJAI ERIKA, Eger: Istenmezeje nyelvjárása; KATÓ JÁNOS, Nyíregyháza: Karácsonyi ünnepi szokások Ibrányban; KÁLLAI GYONGYI, Hajdúszoboszló: Lakodalmas szokások régen és ma Hajdúszoboszlón; KÁRÉ ANDREA, Csongrád: Az apátfalvi női viselet; KÓMÁR MÁRIA, Kunszentmárton: Egy élet a közösség szolgálatában; MARTON VERONIKA, Nagykanizsa: Kosárfonás a Zala megyei Gyenesdiáson; NAGY LÁSZLÓ—NAGY TIBOR, Nyíregyháza: Népi táplálkozás Nagyállón a két világháború között; NEMCSÁK LAURA, Győr: Adalékok a győri szíjgyártók történetéhez; SZARKA ÁGNES, Jászkisér: Egy életút emlékei; TÓTH ZSUZSANNA, Békés: A békési Szegedi Kis István Gimnázium ragadványnevei.

FOTÓPÁLYÁZAT

Az I. díjat a zsűri nem adta ki.

II. díj: GEGÓ DEMETER, Bp.: Színes diák. Moldvai csángó képek.

III. díj: MOLNÁR MIHÁLY, Balassagyarmat: Balassagyarmati zsidó temető. Balassagyarmati kapuk.

IV. díj: GERGELY SÁNDOR, Bp.: Ormánság. Környezet—viselet—népszokások (diasorozat).

V. díj: PETŐFI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI KÖZPONT HONISMERETI SZAKKÖRE, Mezőberény: Mezőberényi szöttesek.

VI. díj: LAKATOS ISTVÁNNÉ, Bp.: Kenyérsütés '86. A kenyér sütése 1986-ban Tass községben.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Néprajzi Múzeum és az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Művelődési Minisztérium, a Szabadtréni Néprajzi Múzeum, az MTA Néprajzi Kutató Csoport, a Magyar Néprajzi Társaság, a Hazafias Néprfront, a KISZ KB, az Országos Széchényi Könyvtár támogatásával, a megyei tanácsok és a múzeumi szervezetek közreműködésével meghirdeti az

1988. évi

XXXVI. ORSZÁGOS NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŪJTŐPÁLYÁZATOT

A pályázat feltétele, hogy a pályamunkák *eredeti ismeretanyagot* tartalmazzanak a paraszti élet saját tapasztalata, helyszíni gyűjtés, illetve történeti, levéltári kutatás alapján. Nyomtatásban megjelent, kiadás alatt álló, más pályázaton részt vett munka, valamint szakdolgozat, doktori értekezés, hivatalos munkatervben szereplő kézirat a pályázatra nem adható be.

Feldolgozásra ajánlott

NÉPRAJZI TÉMAKÖRÖK

1. A család vizsgálata (családtörténet, rokonsági viszonyok, (háztáji) termelés, jövedelmek, munka- és időbeosztás, kapcsolatrendszerek). Egy parasztcsalád életkörülményeinek alakulása 1960. előtt és után. Onéletrajzok, családi naplók, számadáskönyvek gyűjtése, illetve feldolgozása.
2. A paraszti tárgykultúra leírása: munkaeszközök, a hagyományos és modern gazdálkodás, háztartás eszközei, fogyasztási javak. Lakásbelső, konyha, kamra, viselet. Az eszközkészlet felmérése, régi és mai tárgyleltár készítése.
3. A paraszt-iparosok, kézművesek, specialisták munkája, eszközei, ismeretanyaga.
4. Lakóházak, melléképületek külső és belső rendje, telekelrendezés, tanyák és telkek elrendezése egy településen. Felmérések, alaprajzok, térképek.
5. Paraszti kertek, népi növényismeret, etnobotanikai vizsgálatok. Termelési specializációk megmaradása és átalakulása.
6. Egy falu hagyományos táplálkozásának bemutatása a legújabb fejlődés jelzésével.
7. A vándorlás formái és okai: summásság, cselédség, kivándorlás, áttelepülés, lakosságcsere, urbanizáció, ingázás. Állandóság és változás paraszti körülmények között élő, ipari munkával (is) foglalkozó családok életformájában (Budapest és más városok külső negyedeiben, új gyár, üzem környékén).
8. A szőlőhegyek és szőlőskertek hagyományos igazgatása és rendje, a szőlőhegyi élet szokásai. Présházak, pincék.
9. Hagományos és új ünnepek, szokások, családok, közösségek, települések, vidékek életében.
10. A gyermekélet, gyermekfolklor vizsgálata: nevelés, korcsoportok, játék, költészet.
11. Egy falu hiedelmeinek teljességre törekvő leírása. Orvos nélküli gyógyító és egészségvédő eljárások, természetismeret, testkultúra.
12. Egy énekes teljes dalrepertoárjának bemutatása (közös éneklés, daltanulási alkalmak egy mai faluban).
13. Falusi és kisvárosi egyesületek, intézmények története, működése, szervezete, tagsága, jelentősége.
14. Szabadon választott néprajzi témák.

NYELVJÁRÁSI TÉMAKÖRÖK

1. Nyelvjárási szókincs, tájszavak, szólások, közmondások.
2. Személynevek (ragadványnevek, keresztnévek, becenevek).
3. Állatnevek, állatszólítók (űző, terelő, hívó szavak).
4. Növénynevek (népi elnevezések és ezek eredetét magyarázó történetek).
5. Földrajzi nevek és eredetmagyarázó történetek.
6. Budapest külterületi helyneveinek gyűjtése.

Tudnivalók:

a) A pályázat nyílt, azon bárki részt vehet, aki néprajzi és nyelvjáráskutatással hivatásszerűen nem foglalkozik. Egy pályázótól több pályamunkát is elfogadunk, illetve több pályázó vagy szakkör közösen is elkészíthet pályaművet. A pályázatnak *felöltt és ifjúsági* tagozata van.

b) Pályázni lehet:

— Olyan pályamunkákkal a felsorolt ajánlott témakörökben, amelyek terjedelmesebb anyaggyűjtés alapján álló leírásokat, feldolgozásokat tartalmaznak.

— Olyan pályamunkákkal, amelyek eredeti adat- és forrásgyűjtéseket (levelek, gazdasági naplók, jegyzőkönyvek, önéletrajzok, magnetofonszalagra rögzített interjúk stb.) tartalmaznak. A szalagra rögzített anyagot le kell jegyezni s a felvétellel együtt kell beküldeni. A szalagok értékét a díjazott pályamunkák esetében a díjakon felül visszatérítjük vagy azokba beszámítjuk. Interjúk bármely ajánlott témakörben készíthetők.

c) A pályamunkát két azonos tartalmú és kiállítású (azonos fotókkal, fonetikai bejegyzésekkel stb. készült), lehetőleg gépelt *példányban* kell beküldeni a gyűjtőhely szerint illetékes megyei múzeumigazgatóság címére. Fényképekről xeroxmásolatokat nem fogadunk el! *Nemzetiségi* témájú pályamunkákat *három példányban* kell beadni. Az oldalak, illetve a fényképek, rajzok, kották, térképek legyenek folyamatosan, előlről végig megszámozva. Helyes, ha az illusztrációkról külön jegyzék is készül.

d) Az adat- és forrásgyűjtést tartalmazó pályamunkákat (archív dokumentumokat, magnetofonfelvételeket, parasztéletrajzokat stb.) elegendő egy példányban közvetlenül a Néprajzi Múzeumba küldeni.

e) A pályázók a pályázatot meghirdető intézményektől írásbeli, illetve szóbeli szakmai segítséget kérhetnek. A pályamunkák elkészítéséhez, az adat- és forrásgyűjtéshez kívánatos a megjelölt *gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket* felhasználni. A pályázók a következő témák kapcsán igényelhetnek a Néprajzi Múzeumtól gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket: családtörténet, önéletrajz, rokonsági rendszer; szántás-vetés, hordás—nyomtatás—cséplés, juhtartás, szobabelsők, konyha—kamra, tárgyleltárak; kisipar, mesterség; épületfalak, kerítések és kapuk, tanyai telekelrendezés, csűrök, kertészeti építmények, csöszkunyhók, méhesek, kutak, szakrális emlékek, folyami vontatás, csúszójárművek; kertkultúra; gazdasáselemek, Amerikába irányuló kivándorlás, urbanizáció; szőlőhegyi élet, présházak, pincék; ismerkedés—udvarlás—párválasztás, lakodalom, búcsú, gyermekjáték; falutörténet a szájhagyomány és más helyi források alapján; földrajzi nevek, állandó szókapcsolatok, nyelvjárási és névtani témák. A nyelvjárási témájú pályamunkákhoz útmutatókat az MTA Nyelvtudományi Intézetétől (Budapest, Pf. 107. 1364) is lehet igényelni.

f) Felhívjuk pályázóink szíves figyelmét arra, hogy a *beadott kéziratokat nem küldjük vissza*. Minden pályamunka a Néprajzi Múzeum Adattárának kéziratgyűjteményébe kerül, és a kutatás rendelkezésére áll.

A kéziratok benyújtási határideje: A megyei múzeumigazgatóságoknak: az általuk meghatározott határidőig. A Néprajzi Múzeumnak: 1988. szeptember 30. A határidőig be nem nyújtott pályamunkák az országos döntőn nem vehetnek részt. *A pályamunkán fel kell tüntetni a szerző nevét, pontos címét és foglalkozását.* Ennek hiányában a pályamunka nem vehet részt az országos döntőn.

A pályázat keretében önállóan

FOTOPÁLYÁZAT is meghirdetésre kerül.

Pályázni adatolt archív képek gyűjtésével, fotó- és diasorozatok készítésével lehet:

1. A néprajzi tárgyú *archív fényképek*, családi *fényképalbumok* gyűjtése és a rájuk vonatkozó adatok rögzítése.

2. *Fényképek, fotósorozatok és*

3. *Diafelvételek* készítése az ajánlott néprajzi témakörök bármelyikében. Alapvető követelmény továbbá a felvételekkel kapcsolatos adatok és a felvételek tárgyát jelentő tények részletes leírása. A pályázatra a képek nem illusztratív céllal, hanem önálló, vizuális egységekként kell hogy készüljenek.

Tudnivalók:

a) A fotópályázatra benyújtandó munkákat közvetlenül a Néprajzi Múzeumba kell küldeni.

b) Fényképek esetében képenként a következőket kell beadni: a felvétel *negatívja*, képenként egy *darab 6×9 cm-es és egy darab 9×12 cm-es pozitív kép*.

c) A diákat kerettel vagy anélkül is be lehet nyújtani.

d) A díjazáson felül a nyersanyag értékét megtérítjük, illetve azokba beszámítjuk. A szerzők a benyújtott munkák szerzői jogát továbbra is élvezik.

e) A pályázni szándékozók számára néprajzi jellegű felvételek készítéséhez egy bővebb tájékoztató, *útmutató* igényelhető a Néprajzi Múzeumtól.

f) A beküldési határidő: **1988. szeptember 30.**

ORSZÁGOS DÍJAZÁS

A néprajzi, nyelvjárási, adat- és forrásgyűjtő pályamunkák díjazása kétlépcsős rendszerben történik, oly módon, hogy az országos pályadíjak a megyei díjak kiegészítésével születnek. Ennek értelmében a megyei díjakat az alábbi összegekig *egészítjük ki*:

	<i>I. díj</i>	<i>II. díj</i>	<i>III. díj</i>	<i>IV. díj</i>	<i>V. díj</i>	<i>VI. díj</i>
<i>Felnőtt tagozat</i>	6000	4000	3000	2000	1500	1000 Ft
<i>Ifjúsági tagozat</i>	3000	2500	2000	1500	1000	500 Ft

Indokolt esetben a zsűri a díjak összegét felemlheti. A fotópályázat díjazása egylépcsős, melynek díjai a következők: I. díj: 6000 Ft, II. díj: 4000 Ft, III. díj: 3000 Ft.

A díjakról, a pályamunkákról készített szakmai bírálatok alapján országos zsűri dönt.

Eredményhirdetés: országos szinten 1988. decemberében lesz.

NÉPRAJZI MÚZEUM
Budapest
Kossuth L. tér 12.
1055

FELHÍVÁS!

Az Ónod—Muhi Lórántffy Zsuzsanna Honismereti Kör felhívással fordul minden magyar hazafihoz a muhi csata közele 750. évfordulójára, 1991-re országos MUHI-EMLEKHÉLY létrehozásának támogatása végett. Ónod — a nemzeti függetlenség világitó faklyája — mellett 750 éve jeltelem a Muhi-pusztá. A tatárjárás utáni kort, a nagymérvű pusztulás miatt, a második honalapítás időszakának tartotta a történelem. Azóta számtalanszor éledt újjá romjaiból a nemzet. Legyen a létesítendő emlékhely a volt középkori „Mohi” mezőváros helyén nemcsak a vesztett csata mementója, hanem az újjáépülés szimbóluma!

A megvalósítás meghaladja a helyi Honismereti Kör erejét és hatáskörét. Ezért hívunk és kérünk minden magyar hazafit, intézményt, vállalatot, szervezeteket és kollektívákat a közös nemzeti összefogásra. Javasoljuk Muhi Emlékbizottság létrehozását és az abban való részvételre tisztelettel felkérjük az illetékeseket és az ügyet támogatókat.

Ónod—Muhi, 1987.

Ónod—Muhi Lórántffy Zsuzsanna Honismereti Kör Ónod, Tanácsháza, II. Rákóczi Ferenc u. 64. sz. 3551. — Levélcím: Ágoston István Miskolc, Sibrik Miklós u. 9. 3529. Tel.: 63-237.

Csokonai-ünnepség Csurgón. Az alapításának immár a 200. évfordulójára készülődő csurgói gimnázium október 26-án bensőséges, gazdag kulturális hagyományából merítő ünnepséget rendezett. Eppen száz évvel ezelőtt avatták fel ünnepélyes külsőségek között Aggházy Gyula országosan is számon tartott Csokonai-portróját.

Már a reformkorban megalakult az önképzőkör „a hazai nyelv ápolására verses és prózai munkák írása és szavalása útján”. Baksay Sándor író, költő,

református püspök is e kör tagjaként végezte első irodalmi szárnypróbálgatásait. 1884-ben már a „Csokonai-kör” néven szerepelt, és belépett a Kisfaludy Társaság pártoló tagjainak sorába, ezért értékes könyveket kapott, amikből létrejöhett a Csokonai Könyvtár. Kondor József tanár-elnök irányításával színelőadásokat tartottak, hangversenyeket rendeztek. A befolyt pénzt a jeles költő-tanár arcképeinek megfestésére fordították. 1885-ben már összegyűlt 150 Ft, a hiányzó 50-et kérték az iskolafenntartó egyházmegyétől, de a közgyűlés az iskola felfejlesztésének valós gondjai miatt nem szavazta meg.

1887. október 26-án avatták a festményt a ma már nem létező, a németek által a második világháború végén felrobbantott református templomban. Képviseltette magát a Kisfaludy Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia. Az egykori nagyszabású, színes ünnep műsorából kiemelkedett a tudományos alapossággal megérlelt Csokonai Somogyban című Kondor József-tanulmány, amely tárgykörében alapvető munka. A szerző Csokonai emlékezete című ódája szintén elhangzott.

Órára is pontosan száz év múlva a mai csurgói iskola áldozott névadója és az emléket ápoló nemzedékek előtt. Bertók László József Attila-díjas költő, iskolánk volt diákja, egy kitűnően sikerült Csokonai-könyv írója tartott előadást a névadóról, az énekkar megenyhített Csokonai-verseket énekelt, majd az életműből összeállított vetélkedővel zárult a műsor. (Dr. Horváth József)

Felhívás!

A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre Széchenyi István születésének 200. évfordulójára emléktúra mozgalmat szeretne indítani. Ennek előmozdítására segédkönyvet szándékozik kiadni, mely a Magyarországon és a hazánkhoz közel található összes Széchenyi emlékhelyet (szobrok, emléktáblák, épületek stb.) az érdeklődők elé tárja. A kirándulási segédletnek szánt könyv nem mellékes célja az is, hogy 1991-ben, az évforduló segítségét nyújtson a közösségeknek megemlékezéseik megtartásához, az évforduló méltó megünnepléséhez és esetleg újabb emléktáblák elhelyezését sugallja.

E kiadványunk sikeres összeállításához kérjük a honismereti körök és kutatók, a Honismeret minden olvasójának segítségét. Kérjük, szíveskedjenek a figyelmünket felhívni adatok közlésével minden olyan objektumra, amely ma Széchenyi István emlékét idézi, amely az ő életének, tevékenységének tanúja. A szíves hozzájárulást, segítséget előre is köszönjük.

A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre elnöksége, Nagycenk, 9485

Két új népdalgyűjtemény¹

A folkloristák által gyűjtött népdalanyag mára már meghaladja a másfél százezret. Tudományos és népszerűsítő könyvek sorozata válogatott már belőle. Szomjas-Schiffert György új szempont szerint csoportosította népdalainkat. Figyelmét elsősorban a történeti népdalokra összpontosította. A „nagybetűs” történelem mellett igen szerencsésen helyet kapott a mindennapi-hétköznapi történelem is. Az első csoportba a népvándorlás kor finnugor és török zenei hagyományait tükröző népdalok kerültek. Regös-énekek, siratók, szerelmi és rabnóták, gyermekdalok találhatók ebben az ősi rétegben. Szintén a „nagybetűs” történelmet idézik a török világ és a Rákóczi-szabadságharc idejéből származó nép- és népies dalok. Itt ugyanis helyet kaptak Tinódi Lantos Sebestyén és Pálóczi Horváth Ádám „éneki” is. A hétköznapi történelem világát a társadalmi csoportok népdalkincse jellemzi legjobban. Külön fejezetet alkotnak a pásztordalok, a bujdosó- és rabénekek, a betyárnóták. Az élet sorsfordulóját a katonanóták, a szerelmi dalok és a virrasztóénekek jellemzik. Ugyancsak külön fejezetet kaptak a dudanóták, balladák és a szabadság dalai. Az ilyenformán tizenegy csoportba sorolt népdalanyag a szerkesztőnek azt a törekvését jelzi, mely szerint az egyéni-hétköznapi események és a „nagybetűs” történelem sorsfordító alkalmai gyakran összefonódnak, a történelem tulajdonképpen egyéni örömeiben és bánatokban él, az események mögött emberi arcokat és sorsokat kell látnunk, mert ezek nélkül a nagyobb összefüggések is nehezen érthetők. A kötet törekszik reprezentálni a Bartók Béla által meghatározott négy nagy zenei dialektust. Szomjas-Schiffert György hangsúlyozottan kívánja bemutatni az eddig kicsit elhanyagolt nagyalföldi népdalvilágot. A kötethez illesztett függékben Csenki Imre ad a kórusszervezésről gyakorlati tanácsot.

Banó István szülőfalujának szép népdalából vette köteté címét: Megfújom sípomat erdő derekában... A kötet összeállítója arra vállalkozott, hogy egyéni ízlés és értékrend szerint szedje csokorba a magyar népköltészet gyöngyeit. Nem az első próbálkozás ez. Gondoljunk csak Arany László és Kriza János népmese-gyűjteményre vagy Benedek Elek munkáira, melyeket nemzedékek sora kívülről ismert. Banó István mindhárom fő műfajcsoportból válogatott. A népköltési válogatás élén a mesék, mondák, balladák és a dalok állnak. Külön csoportba sorolta a verses leveleket. A Dömötör Tekla által meghatározott népszokások költészetét itt „ünnepi szokások szövegei” cím alatt keressendő, s dramatikus népi hagyományaink szöveganyagát tartalmazza. Gazdag anyaggal szerepel az értéke miatt egyre jobban becsült gyermekfolklór. A „kisebbségi epika” körébe sorolható mű-

fajok zárják a kötetet. Itt találhatók az archaikus népi imádságok, ráolvasások, találós kérdések, közmondások és szólások. Az új népköltészeti válogatás készítője természetesen elsősorban a veretesebb, csiszoltabb és archaikusabb népköltészeti variánsokat részesítette előnyben. A nagyközönség számára szánt válogatásoknál az is megengedhető, hogy a szerkesztő-összeállító a szövegváltozatok nyelvét néhol az irodalmi nyelvhez igazítsa, közelítse.

A két említett kötetben található, s a szerzők által „szervesnek”, autentikusnak tekintett folklór mára már erőteljesen visszaszorult. Van olyan vidék, ahol nem is él. Faluszerte inkább a nóták és a modern slágerek divatja figyelhető meg. A hagyományos, autentikus folklór azonban továbbra is „tisza forrás”. Olyan termék, amely még ma is — sőt talán egyre inkább — alkalmas a közösségteremtésre, szórakozásra. A közösségi megmozdulásokat a folklór hihetetlenül gazdag kincsesházából vett motívumokkal, ötletekkel lehet és ajánlatos színesíteni. Ezért ezek a kötetek, az új népköltészeti válogatások elsősorban a tanítók, nevelők, a fiatalokkal foglalkozók kezébe ajánlhatók.

Balázs Géza

KAPROS MÁRTA:

A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén

(*KLTE Debrecen, 1986. 380. old.*)

A születés, az emberi élet kezdete olyan esemény, mellyel szívesebben nézünk szembe, mint a véggel, azaz a halállal. Az évezredek folyamán az emberélet eme fordulójának igen gazdag hagyományköre lett. Ez a hagyománykör „tartalmilag összetett”, értékes szokásanyagot őriz, hiedelmvilágunk ősi elemeit rejtgetei. A születés szokásait és hiedelmeit vizsgálva így a népi kultúra különböző területei iránt érdeklődő kutatók egyaránt gazdag anyagra bukkanhatnak.

Az etnográfusok, illetve a népiélet amatőr kutatói már a múlt század elején készítettek különféle leírásokat a születés körüli szokásokról. Az első ilyen munkákat azonban még a romantikus szemlélet jellemezte. A leírásokban az „ünnepi jelleg dominált”.

Ipolyi Arnold, a múlt század nagy tudósa Magyar mythológiájában a születés—kisgyermekkor kérdéskörének már a hiedelmi oldalát is érintette. A teljességre törekvő monográfiára azonban még hosszú ideig kellett várnunk.

1986-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke a Studia Folkloristica et Ethnographia sorozatban az érintett témakörből forrásértékű monográfiát jelentetett meg. Szerzője Kapros Márta, a balassagyarmati Palóc Múzeum néprajzkutatója. Az anyag többségét 1970—1976 között gyűjtötte az Ipoly bal partján, a történelmi Nógrád megye nyolc (Orhalom, Litke, Ludányhalászi, Csesztve, Ipolyiszög, Érsekvadkert, Patak, Nagyoroszi), valamint Hont megye két községében (Ipolyecce, Drégelypalánk). Kiegészítő és ellenőrző gyűjtést 1976—1979 között végzett Egyházasgergén, Mihálygergén, Hügyagon, Balassagyarmaton és Dejtáron. Ezenkívül a folyó jobb partján is gyűjtött, a ma Szlovákia területére eső Ipolyfödémesen.

A majd 400 oldalas monográfiában olyan fejezeteket találunk, mint a Szokások a gyermek születése előtt, a Születésszabályozás, a Terhesség, Szülés, Gyermekegység, a Keresztelő és a csecsemőkör. A szerző ezen belül részletesen foglalkozik a párválasztás körülményeivel, a házassággal kapcsolatos racionális ismeretekkel, a megcsélt lányok helyzetével, a születési rendellenességekkel stb. Vizsgálja továbbá az állapotos asszony szerepét a közösségben, a terhés asszony életmódját. Ezenkívül kellő alaposággal mutatja be a szülés hagyományos lefolyását, a sátoros ágat és az újszülött ellátását. De olvashatunk könyvében a keresztnevadásról, a keresztelőről, a fürdetésről, a gyermekbetegségekről és azok gyógyításáról. Mindezt jól eligazító és színvonalas történelmi összefoglaló előzi meg. A szerző bemutatja az adott tájegységet, annak gazdasági-társadalmi viszonyait, a sorsfordulók alakulásának külső és belső tényezőit stb. Különösen a társadalmi változások azon következményeit kíséri figyelemmel, melyek így vagy úgy befolyásolták a születés körüli szokásokat, illetve a hiedelemvilág alakulását.

Értekes és jól kidolgozott a Szokások a gyermek születése előtt című fejezet is. Megtudhatjuk többek között, hogy a vizsgált területen a századforduló táján a korai házasságkötés divatozott. Főleg akkor került ilyenre sor, ha a lány árva volt. Persze a házasságkötésben, illetve a párválasztásban a fiatalok nem játszottak olyan fontos szerepet, mint a szülők. Különösen az anyós „véleménye volt a döntő”, aki kiszemelte a menyét. Aki a régi zárt falusi közösségből más faluba ment férjhez, azt igencsak lenézték. A szerző figyelmét nem kerülik el a házasságkötés terén megnyilvánuló társadalmi különbségek sem.

Kapros Márta monográfiája kétségek nélkül az utóbbi évek legértékesebb néprajztudományi művei közé tartozik. Vizsgálódásai, leírásai a tapasztalt kutató s a felkészült tudós jelenlétéről tanúskodnak. Aki nem vesztett el az adathalmazok bőségében s a szakirodalom gazdagságában. Megfelelő szintézist tudott teremteni, melyre a néprajztudomány hivatott szakembereinek, a kezdő kutatóknak s a tapasztalt gyűjtőknek egyaránt érdemes odafigyelnük. S aki a jövőben ezzel a témakörrel kíván foglalkozni, semmiképp sem mellőzheti Kapros Márta könyvét.

A monográfia értékét csak növeli a bőséges jegyzetanyag s a témával összefüggő szakirodalom szinte hiánytalan felsorolása, illetve felhasználása. Kár, hogy a szerző képanyagot — talán nyomdatechnikai okokból — nem mellékelte monográfiájához. S amennyiben könyvében a születést szélesebb összefüggéseiben tárgyalja, szól az emberélet első fordulóját megelőző és követő szokásokról, talán még a témakörbe vágó folklórananyag is érinthetne volna. Például a Bölcső, altatás fejezetről be lehetett volna mutatni egy-két altatódalt, mondákat stb. Persze ez mit sem von le a monográfia értékéből, s lehet, hogy a szerző elgondolása szerint épp ellenkező volt a derék kötet címével.

Csáky Károly

LÁBADI KÁROLY:

Kopácsi vízi élet

(Forum Könyvkiadó és Magyar Képes Újság, Eszék, 1987. 150 old.)

A Drávaszögből vajon miért Kopács halászatát és vízi életét dolgozta fel a szerző? A bevezetőben megadja a kérdésre a választ: „A környéken nem akad még egy falu, amelyiknek lakói ennyire a víztől függték...” A gyűjtögetés és zsákmanóválas című fejezetből megtudjuk, hogyan tükröződött ez a megállapítás az egyes családok életében: „Nagyvízkor Kopácson kevés olyan ház volt, amelyikben ne lett volna egy olyan ember, aki reggelente halászni vagy vadászni indult a rétre.”

Lábadi Károly könyve kiegészíti a Duna és mellékfolyóinak irodalmát. Pozitíva Herman Ottó, Jankó János és Gönyey Sándor gyűjtéseit és megállapításait. (Néhány, feltehetően helyi szerzőre is utal az író.)

Kapcsolódik Solymos Ede dunai halászatot feldolgozó munkásságához, de nem hagyja figyelmen kívül Szilágyi Miklós elméleti és módszertani problémákat felvető tanulmányát sem. A halászat szerszámainak és technikájának bemutatásához Solymos Ede rendszerezését használja. Ennek megfelelően alkalmi halfogási módokról, szigonyos halászatról, horgászatról, rekesztő halászatról, meritő halászatról és jég alatti halászatról olvashatunk.

Az értekes könyv 21 apró fejezetre tagolódik, ami lehetővé teszi, hogy a részletkérdések iránt érdeklődő gyorsan tájékozódhasson a kötetben. A halászat és a gyűjtögetés, rablógazdálkodás leírása a tárgyi néprajzhoz kötődik, a népköltési gyűjtésekkel pedig a szellemi néprajzhoz. Emellett a táplálkozás, a disztóművészet, a népi gyógyászat, a gyermekjáték és az életmód kutatás számára is szolgál adatokkal.

Nem idéz adatközlőtől összefüggő szöveget, kivéve a Vízivilág a népköltészetben című fejezetben. Ugyanakkor az adott táj, település népnyel-

vének gazdagságát jelzi, például a vizek elnevezésében: „... A *jégvíz* nagyon zavaros, a télen található a réten... *Szőke víz* a Megyálja rétjén és a Pusztán fordult elő. Se nem tiszta, se nem szennyezett. *Halas víznék* is mondták, mert a rajokban úszó halak felzavarták a homokos-agyagos medert... *Szotyé* telen lehetett látni, ha vastag hóréteg rakódott a víz színére.” A vadmadarak neveiben is a tájnyelv ízeit kapjuk, *büvári*-nak hívják a búbos vöcsököt, *csilingnek* a sirályt, *fügemadárnak* a függőcinkét. A tájszónak tartott szavak jelentését a szerző a szövegben is megadja, majd a kötet végén egy 157 tételből álló tájszójegyzékben foglalja össze.

Kopács halászata is bizonyíték arra, hogy zárt tájon az eszközök és technikák tovább megmaradnak, mint nyíltabb vidékeken. Ilyen a vejsze használata (1955/59-ben fonták az utolsót), a hal konzerválása sózással és szárítással (Gönyey még 1941-ben fotózta.)

Nagy mennyiségű fotó, helyenként fotórajz is szerepel a leírások mellett. A képek sűrűn illusztrálják a szöveget, nagy erénye ez a kötetnek. A fotók többségét Gönyey Sándor (1941-ben), Dorman László (az 1970-es években) és Lábadi Károly (1977—1985-ben) készítette.

Az utolsó fejezet *Változó vízi világ* címmel a halászat és vízi élet változásáról, jelentőségének csökkenéséről szól. Ugyanakkor azt is megtudjuk, hogy a Drávazögben a Kopácsi-rét 25 ezer hektáros vízterülete természetvédelmi terület lett. Tehát nem tűnik el nyomtalanul a víz, valamint a hozzá tartozó növényzet és a különleges állatvilág.

Szűcs Judit

VIGA GYULA:

Tevékenységi formák és a javak cseréje a Bükk-vidék népi kultúrájában

(*Miskolc, 1986. 196 old. és 64 kép.*)

A miskolci Herman Ottó Múzeum tudományos kiadványai közül már eddig is több foglalkozott a Bükk-vidék etnográfiai sajátosságainak feltárással. Elég ha Bakó Ferenc: *Bükk-i barlanglakások* és Barsi Ernő: *Sály — Egy bükkaljai falu néprajza* című kismonográfiáit említjük. A Répashuta — *Egy szlovák falu a Bükkben* című tanulmánykötet pedig a XVIII. században létrejött tipikus telep falu hagyományos népi kultúráját és etnikus jellemzőit vizsgálja. E kutatás szervezője és a kötet egyik szerkesztője *Viga Gyula*, akinek tudományos érdeklődése már több, mint egy évtizede a Bükk hegység felé fordul. Elsősorban a táji adottságokhoz való alkalmazkodás, a táji munkamegosztás, az ebből adódó árucserre és migráció

kérdései foglalkoztatják. Ez motiválta az 1985-ben Tokajban megrendezett konferenciát, amelynek előadásai *Árucserre és migráció* címmel a közel-múltban jelentek meg.

Viga Gyula több rész tanulmány és a *Kömmunkák* egy bükkaljai faluban című kismonográfia után most a Bükk hegység belső falvainak, illetve a Bükkalja településeinek a természeti gazdasági viszonyok által meghatározott tevékenységi formáit és az ezekből következő árucserre és migrációs kapcsolatokat publikálja önálló kötetben.

A hegység belsejében fekvő hámor- és hutatelepek valószínűleg ipari kolóniák voltak, amelyek lakossága újfajta tevékenységgel (erdei munka, manufaktúrális ipar) és ennek megfelelően újfajta árukkal (üveg, hamuszír, faszén, mész, faárúk) kereskedett az Alföld mezőgazdálkodó népességével. Itt az erdő jelentőségét kell hangsúlyoznunk. A Bükkalja átmeneti jellegű, szőlő- és gyümölcsstermelésre specializálódott terület, amely két nagy táj határan elhelyezkedve átengedi azok termékeit, de maga is bekapcsolódik a folyamatba. A szerző a geográfiai övezetek és termelési zónák jellemzése után a helyi ökológiai adottságok figyelembevételével veszi sorra a termékcserében részt vevő javakat. Így feltárja a gyümölcs- és borkereskedelm, az állattartással kapcsolatos migráció (nyári legelőbérlet, makkoltatás, teleltetés, takarmánykereskedelm), az építőkövel és köeszközökkel, a mésszel, faszénnel, tűzfával és fafaragványokkal, az erdőn gyűjtögetett növényekkel, a kenderrrel és vászonneműekkel folytatott népi kereskedelm módjait, irányait és kiterjedését, valamint a táji különbségek kiegyenlítődéssére irányuló munkamigrációt. Megemlíti a vizek, a malmok szerepét az árucserében, illetve a hitélethez kapcsolódó migrációt.

A Bükk-vidék termékei egyrészt a hegyvidék és az Alföld találkozásánál már a középkorban kialakult vásárovezet városában (Miskolc, Mezőkövesd, Eger, Gyöngyös), másrészt a vándorkereskedelm révén cseréltek gazdát. A terület falvaiban a javak cseréjére nem alakult ki állandó közvetítő réteg. A családok zöme valamilyen módon bekapcsolódott az árucserébe, egyesek (pl. meszesek) állandó jelleggel, mások (faárúsok, gyümölcsárúsok) csak szezonálisan. A legaktívabbak a fogattal rendelkező gazdák voltak, a magasabban fekvő hegyi falvakban pedig önálló fuvarosréteg is kialakult. Vagyoni helyzetük és tevékenységi formájuk elrendő cél és modell volt a többiek számára. *Viga* ír még az iparcikkek beszerzéséről, a helybe jövő vándorárúsok és vándoriparosok szerepéről, valamint a hagyományos szállítási módokról. A táji munkamegosztást és specializált munkatevékenységet is tükröző falucsúfolók az etnikai identitás kifejezői. A könyv utolsó fejezetében a szerző a bükki példa kapcsán megfogalmaz olyan általános megállapításokat, amelyek új irányzatokat és megközelítési módokat jelölnek meg az árucserre és migráció, valamint a néprajzi csoportok kutatásában. *Viga Gyula* munkája nemcsak a magyar néprajztudomány nagy nyeresége, de biztos alapot nyújt a szűkebb régió társadalomtudományi kutatásaihoz is.

Peterscsák Tivadar

-1976-

ITT NYUGSZIK
EGY HŰ ÉLETTÁRS
SZORGALMAS JÓ
EDESANYA NAGYANYA
JÓ ROKON MÁR CSAK
NEMAI KOVÁCS
ALBERTNÉ KATO
SZÜL. MIHALY ERZSEBET
ÉLT 43 ÉVET EBBŐL
PÁROS ÉLETET
26 ÉVET
SZÜLL. 1933. X. 11.
MÉGH. 1976. XI. 19.
ITT MARADOTT
SZERETTELŐS HOLTJÁ
FÁJÓ SZÍVVEL
EMLEKZNEK REÁD
MIG ÉLTEL
SZERETTÜNK
MIG ÉLÜNK
NEM FELEDÜNK
FELETTHEZETLEN
HŰ PÁROD
PÓTOLHATATLAN
JÓ EDESANYA

Kalotaszegi fejfa, Körösfő (Hajdu D. Dénes felvétele)

DOMOKOS PÁL PÉTER:

A moldvai magyarság

(Magvető, 1987. 606 old.)

1987 májusában Svájcban az *Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem* Lugano melletti évi összejövetelét *Lakatos Demeter* irodalmi műsorral zárta. E moldvai csángó költő verseit hallgatta az Amerikából, Angliából, Svéd-, Német- és Franciaországból, s természetesen Magyarországról is összegyűlt hallgatóság. Meglepő lehet a jelenlévők érdeklődése egy olyan magyarul és románul író költő életműve iránt, aki soha nem járt például Pesten, s halála előtt megható verseket írt arról, hogy „Nem láthatlak többé Pest...”, s a magyar „ORION gyár munkásait” meleg rokoni szeretettel üdvözli Moldovából, sok sikert kíván nekik, s mint „csángó testvér” öleli őket...

1988. január 26-án a Magyar Tudományos Akadémia I. emeleti díszterme telik meg úgy, hogy többen állanak. A tudományos konferencia összefoglaló címe: *A moldvai csángók eredete és települése*. Balogh Sándor elnöki megnyitója után Domokos Pál Péter néprzenekutató vázolta fel a 175 éve született Petrás Ince János moldvai magyar prédikátor, tudós, lírátor életútját, majd Benda Kálmán professzor beszél a moldvai csángókról a XVI–XVIII. században. Ezután Benkő Loránd akadémikus vizsgálja meg a moldvai csángók eredetének és településtörténetének kérdéskörét a nyelvész szemével, s végezetül Gunda Béla professzor a néprajz szemszögéből fejt ki a moldvai magyarság eredetéről szóló, nyelvész kollegájával néhány ponton ellentétes véleményét, miszerint a legkelebbebb magyar etnikum — legalábbis részben — a visszamaradt honfoglaló magyarság utóda lenne. A felkért hozzászólók közül *Halász Péter* és *Vékony Gábor* az utóbbit, míg *Simon Péter* az előbbit látszólag véleményével támogatni. *Balassa Iván* elnöki zárszava üdvözölte a magyar tudományban megélelkülő egészséges vitaszellemet, mely a vélemények kikristályosodását serkenti.

Miért van jelenleg a magyar tudományban arra szükség, hogy egy viszonylag kis és nyelvileg csökkenőfélben lévő magyar néprajzi csoporttal ilyen részletességgel foglalkozzunk? Miért jelenik meg immár ötödik kiadásban Domokos Pál Péter *A moldvai magyarság* című könyve? Bármennyire is szokatlanul hangzik, a tudományos életünket serkentő ösztönzés ezúttal a román ismeretterjesztés felől ért bennünket. Az utóbbi években

ugyanis megélelkül a moldvai katolikusok eredetének vitája a román kutatók részéről is. Sajnos azonban nem mindig olyanok szóltak a kérdéshez, akik úgy értettek volna hozzá mint pl. a neves nyelvészek: Romulus Todoran professzor és Iorgu Iordan akadémikus. Harmad-, negyed- és hetedrangú tolforgatók mondtak a tájékoztatásnak vakmerőségével igen bonyolult nyelvészeti, néprajzi, történelmi és etnikai kérdésekben véleményt. Dumitru Mártinás: *Originea ceangăitor din Moldova* (A moldvai csángók eredete. Bucuresti 1985.) című könyvéről már megírtam véleményem, de azóta Dumca Emil tollából újabb könyv jelent meg *Istoria bisericii catolice in Moldova* (A katolikus egyház története Moldovában) címmel. Ennek az ismertetésére itt nem vállalkozom, de biztos vagyok abban: ezek a kiadványok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarság körében is nő az érdeklődés a moldvai katolikusok eredete, nyelvi helyzete és jövőbeli sorsa iránt. Így nem kell csodálkoznunk azon, hogy Szabófalvától Londonon át San Franciscoig, azaz Románia keleti határártól a Csendes Óceánig, ahol magyarok élnek, s morzsolódnak fel egy-egy idegen nyelvű, főleg indoeurópai nyelvi környezetben, ma beszédtema (vagy holnap azzá válhat) a moldvai csángók sorsa.

Domokos Pál Péter nem foglalkozik könyvében közvetlenül a moldvai katolikusok eredetével, nem nyilvánít véleményt abban a kérdésben sem, hogy az Etelközben maradt honfoglaló magyarok, az ural-altaji nyelvi szövetségbe tartozó kunok, huszita menekültek vagy más uton-módon odakerült magyar etnikum utódai-e a moldvai katolikusok? Domokos Pál Péter könyve a következő fejezetekre oszlik: 1. A moldvai magyarság története 2. Magyarország és Kunország a XI–XIII. században 3. Kunország területén két vajdaság alakul 5. A „de Propaganda Fide” megalakításától a XVIII. század közepéig 6. A madéfalvi veszedelmétől a XIX. század végéig 7. A moldvai magyarság településtörténeti adatai 8. Moldvai útjaim 9. IX. Gergely pápa levele Róbert esztergomi érsekhez (1227) 10. Gergely pápa levele Béla ifjabb királyhoz (1227) 11. IX. Gergely pápa levele a dominikánusok magyarországi perjeléhez (1227) 12. Anonymi descriptio Europae Orientalis (1308) 13. Bruti Bertalan levele Anibal nápolyi érsekhez (1558. január 14.) 14. Johannes Küng Schönhoianus levele a páter provinciálshoz (1588. szeptember 30.) 15. Warssewiczius levele a páter provinciálshoz (1588. október 26.) 16. Bruti Bertalan levele Anibal nápolyi érsekhez (1588. október 26.)

17. Bruti Bertalan levele Anibal nápolyi érsekhez (1590. március 1.) 18. Bruti Bertalan levele XIV. Gergely pápához (1591. január 18.) 19. Andrea Bogoslavich jelentése Moldváról (1623) 20. Diodat Péter jelentése Moldváról (1641) 21. Ismeretlen jezsuita jelentés Moldváról (1644) 22. Codex Bandinus (1646—1648) 23. A csíksomlyói obszerváns ferencesek levele a „de Propaganda Fide”-hez (1670. július 18.) 24. A „de Propaganda Fide” által Moldvába küldött missziós főnökök, prefektusok névsora (1623—1895) 25. Petrás Incze János levelei ismeretlen személyhez 26. Az onesti Berlehmés-játék (Preszekár György elmondása szerint) 27. Kendertermesztés Trunkon (Magyari Antalné elmondása szerint) 28. Lakodalom Trunkon (Szabó Ferenc leírása szerint) 29. Az 1930. évi népszámlálás adatai 30. Az első kiadás előszava (1931). Futó pillantás az előtűnik lévő címekre már meggyőző bennünket arról, hogy a szerző nem tartozik a semmiből elméletet gyártó, az adatok híján jelenkori nyelvi anyaggal manipuláló kutatók közé, hanem minden egyes állítása mögött adatok halmaza sorakozik: latin, magyar és román nyelvű levelek, népszámlálások, összeírások, jelentések falura, hitre, nyelvre fölborvra, képekkel, viselettel, imádságoknyvv facsimiléjével, térképekkel illusztrálva. Gazdag jegyzetanyag, szerzők szerint rendezett, két hasábján 11 lapnyi szakirodalmjegyzék és a moldvai helységeknek részletes mutatója zárja a könyvet. Az utóbbiban minden egyes magyar helynév hivatalos román megfelelőjét is megtalálni, s még azt is megtudjuk belőle, hogy van-e plébánia a helységben, s milyen más alakváltozatai (esetleg megváltoztatott nevei) vannak egy-egy falunak, városnak. A szépen megszerkesztett kötet belső borítóján Szalay Olga kitűnő térképe igazít el Moldva csángó lakossága településeinek helyzetét illetően. A kötet külsőleg is az igen jól összeállított könyv benyomását kelti. Az egyes írások jól olvashatók még akkor is, ha több száz éves nyelvi állapot tükrözi, csupán a mai magyar központozáshoz igazodik a szerkesztő.

Milyen műfajba sorolhatóak ezek az írások? Szerintem ez a *magasszintű homimereti szakirodalom*. Összesített néprajz, népművészet, névtan, egyháztörténet, szociológia, szociolingvisztika és romény, adatokban gazdag történelem. Más, mint a megszokott, hiszen napjainkban elege háttérbe szorulnak — legalábbis a Kárpát medencében — az *adatok, a tények*. Domokos Pál Péter adatokat, okleveleket, tényeket szőlatat meg. Az, aki érti az adatok nyelvét, s nyomon követi az ekhössze-kérbe ült ifjú tanár útját, elolvassa tapasztalatait, önmaga kialakíthatja saját véleményét a moldvai katolikusok eredetéről, jogi és vallási, nyelvi állapotáról. Kövessük csak nyomon szerzőnk 1929—1932 közötti szerkér-útjait legkeletibb véreink földjén. Első útja *Bankó* megyébe (Bacău) vezet. Előre kell bocsátanom, hogy Moldva katolikus lakossága több szempontból sem egységes. A déli és az északi csángók nyelve igen régies, de egyben igen sok román kölcsönfelemet is tartalmaz. A Bákó körüli ún. székelyes csángók nyelve Csik és Gyergyó lakosságának nyelvével mutat erős hasonlóságot. Ez utóbbi jórészt újabb (de így is legalább 200 éves) betelepülés. A nyelvi és az

etnikai tudat azonban itt gyakran ném azonos. Moldvában dr. Ernst Wagner erdélyi német (szász) történész szerint kb. 150 000 katolikus él (Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. Heidelberg, 1980/3/74. Heft 1. 22—47.), arról azonban csupán becsléseink vannak, hogy hányan beszélnek még többé-kevésbé jól magyarul. Édesapám, Szabó T. Attila, kerékpáron, gyalog és vonaton, busszal és kompokkal bejárt minden egyes olyan csángó települést, ahol reménykedhetett magyar adatközlőben. Az 1930-as évektől az 1950-es évek közepéig 92 ilyen falut látált, s szóbeli közlése szerint a magyarul (is) tudó vagy a csak magyarul tudó (esetleg félnyelvű, azaz anyanyelvi iskolázottság nélküli) moldvai katolikusok számát 70 000 körül adta meg. Az 1950-es évek legelején meglehetősen sok magyar iskola volt Moldvában. Kovács György erről így ír *A szabadság útján* című könyvében (Az RNK Írószövetségének Irodalmi és Művészeti Kiadója. Bukarest 1950. 9. old.): „Az első csángó iskolák egyelőre csak négy-négy osztállyal működnek. De kormányunk gondoskodott arról, hogy a tanulásban kiváló csángó gyermekek addig is, míg magasabb osztályokat és internátusokat szervezhetnek Bákó megyében, tanulmányaikat anyanyelvükön folytathassák tovább. 1948. október 28-án tíz csángó gyermeket küldtek különböző erdélyi magyar tannyelvű iskolákba...”

Mindezt háttérvázlatként el kell mondanom ahhoz, hogy Domokos Pál Péter könyvének ötödik kiadását el tudjam helyezni a térben és időben. Az 1930-as évek állapota a moldvai magyarság körében még a bizakodás éve, amikor a rövidesen rettenetes körülmények között, tömegesen lemészárolt moldvai és beszarábiai kb. 387 000 zsidó (vö. Lévai Jenő: *Fekete könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről*. Budapest 1946: 81—84. old. és Erdély Története [szerk. Kőpeczi Béla] Bp. 1987/3: 1758.), vagy a „Heim ins Reich” (Haza a birodalomba) vonzaskörében élő ottani némettség sorsán osztozhatna ez az etnikum, de mivel ragaszkodik közvetlen természeti környezetéhez, inkább fel kell adnia igen gyakran anyanyelvét, mintsem otthagynia szülőföldjét. A magyar tudomány és tudománynepszerűsítés nagy hiányosságai közé tartozott, hogy míg a németté vált, vagy németből a magyarba váltani akarók számára már jó másfélszáz éve anyanyelvi nyelvtant, német nyelven írt magyar nyelvkönyvet, történelmi és néprajzi kiadványokat jelentet meg, kelet felé, a legnagyobb összefüggő, s egyre gyarapodó román szomszéd felé az ilyen jellegű kulturális munkát, a nyelvi és történelmi információ lehetőségét elhanyagolta. Pedig még ma is, a Magyarországon megjelenő románnyelvű néprajzi füzetek sorozatban meg lehetne jelentetni olyan könyveket is, mint Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság című kötet*, hiszen a legkeletibb római katolikus, eredetileg magyar anyanyelvű lakosság nagyobbik része ma már csak törve beszél anyanyelvét, s éppen a fiatalság teljesen tájékozatlan vagy félretá-jékozott önön öseit illetően. A magyar—román vitát, a két ország szakemberéinek további véleménycserejét is megpezdítené egy *román nyelven feltárt magyar álláspont*, esetleg gyűjteményes

kötet. Egy ilyen kötetből azonban nem lenne szabad hiányoznia Mihail Kogălniceanu múlt századi román történcs kiállításának a moldvai csángók anyanyelvi jogai mellett, s bizony jó lenne, ha Erdélyi szász szemlélők, pl. Olga Valeria Zobel és Ernst Wagner írásai is megjelenének magyar és román fordításban (mindkettőre Domokos Pál Péter hivatkozik bibliográfiájában). Végezetül érdeklődéssel várjuk a történész Benda Kálmán előreláthatólag rövidesen megjelenő Csángó oklevéltárának I. kötetét a Magyarságtudományi Intézet kiadásában, hiszen ez a kötet is majd azon a csapáson halad, melyet Domokos Pál Péter nyomán Mikecs László, Lükő Gábor és Szabó T. Attila, dr. Kós Károly, Márton Gyula, Nagy Jenő, Szentimrei Judit vágott a magyar tudomány egyik igen-igen elhanyagolt területén. Benda Kálmán Domokos Pál Péterhez intézett elismerő szavaihoz, melyeket a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, az idézett konferencián mondott, egy nyelvész-nemzedék részéről magam is meggyőződéssel csatlakozom. A szerző már régen megérdemelte volna, hogy munkásságát akadémiai címmel illessék. Hogy ez most legalább ezen a fokon megtörténik, az azt jelzi, hogy édes hazája elismeri: néki szolgál 87 évesen is fiatalokat megsegényítő hittel és lendülettel.

Szabó T. Ádám

VAJKAI AURÉL:

Szentgál

(Akadémiai, 1987. 327 old.)

Szomorú kötelességem, hogy ez a könyvismertetés egyben nekrológ is legyen. Vajkai Aurél nagyon várta a könyv megjelenését s miután kezébe vehette, úgy érezte minden megtörtént már, amire ő még számíthatott. Társa elvesztése, a könyv megjelenése hamar követték egymást. Egyedül már nem szerette az életet, hiába volt mellette lánya és családja. Megfáradtan, nagy értékeket hátrahagyva a jövőnek, eltávozott közülünk. Ám emléket gazdag életútja megőrzi emlékeztünkben.

Orvosul lett néprajztudós és haláláig elkötelezte magát a néprajz ügyének. 1937-ben Veszprémben, 1939-ben Keszthelyen, 1941-ben a Néprajzi Múzeumban dolgozott. 1942-ben az Erdélyi Tudományos Intézetnél tevékenykedett. 1942—1945 között a Magyarságtudományi Intézet tanára, majd 1945—1948-ig Budapesten a Tudományegyetem magántanára. 1959-ben végleg Veszprém megyéhez kötötte magát. A veszprémi Bakony Múzeumnak először néhány évig igazgatója, majd tudományos kuratóra. 1977-ben munkájáért a Magyar Néprajzi Társaság Győrffy István Emlékéremmel tüntette ki.

Nevéhez fűződik itt Veszprém megyében a Balaton-felvidék és a Bakony néprajzi kutatása. Ebből külön kiemelkedik Szentgál című monográfiája. A monografia első része 1959-ben jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. Azóta eltelt 28 év és most kezünkbe vehetjük a második részt.

1985-ben rendezte meg a veszprémi Bakonyi Múzeum az első magyar dunántúli néprajzi napot.

A rendezvénynek Szentgál adott helyet. Itt született meg az a gondolat, hogy a lassan 30 éve porosodó kéziratos elővegyék és megjelenjen. Szinte minden szentgáli lakos aláírta azt a kérvényt, amely a kiadóhoz ment. Két év múlva, 1987-ben meg is jelent a könyv. Elmondhatjuk, hogy minden szentgáli lakásban ott van, naponta olvassák és nézegetik.

Szentgál nagyközség, a Bakony erdeivel átkarolva. Híressé teszi a Közép-Európában első helyen álló védett tisztafása. A most kézbe vehető könyv pedig ismertté teszi az ott lakó emberek életét, múltját.

Vajkai Aurél volt a gyűjtője, feldolgozója és írója e kétkötetes monográfiának. Az 1959-es kiadás teljes keresztmetszetet ad Szentgál anyagi kultúrájáról. Ehhez kapcsolódik szorosan ennek a falunak a foiklória, emberli kapcsolatai, melyben élénk tárja az 1940-es évek mindennapjait, visszatekintve a korábbi időkre is. Így változásában figyelhetjük meg azt a társadalmi folyamatot ami végbennt azokban az időkben.

Pontosan 1942—1944 között végezte gyűjtését a Magyarságtudományi Intézet megbízásából. Ez alatt a három év alatt itt élt a szentgáli emberek között. Feljegyzett mindent, ami történt. A nemesi múltta visszatekintő község gazdag anyagot szolgáltatott a gyűjtőnek. Az anyagot a szerző kilenc egységre osztotta fel. Az elsőben a falu társadalmát mutatja be a nemzetes rétegtől a cigányokig. Itt olvashatunk az egyesületekről is. Szentgálon hamar megvalósult Szechenyinek az a terve, hogy olvasóegyleteket hozzanak létre az országban. Itt 1857-ben megalakult az első egylet 23 alapítótaggal. A következő a születés és halál között eltelt időt tekinti át. A legénykeresztezőben jól megfigyelhető az az elkülönülés mely az „Ászeg” és a „Főszeg” lakói között volt. Nemesak a gazda—szolga különbség volt tehát, hanem pl. az ászegi és főszegi szolgálóegények is külön állítottak májusfát, külön rendeztek bált. Tanúskodnak erről az akkori meghívók is. A református templom felénél volt a választóvonal az „Ászeg” és a „Főszeg” között. Így két templomkapu volt a bejárás is, hiszen ászegi még csak véletlenül sem mehetett be a főszegi kapun vagy ülhetett le ezen a részen a templomban s fordítva. A harmadik részben a gyermekjátékokat, mondókákat mutatja be a szerző nagy pontossággal. A következő a betegség és gyógyítás az emberekhez kapcsolódva, majd azt követi az állatorvoslás. Az itt élő emberek munkája, gazdasága nem tette lehetővé, hogy minden kis bajjal orvoshoz forduljanak. Már csak akkor estek ágynak, ha nagy volt a baj. Állatát is maga gyógyította a szentgáli ember. Mindenki értett hozzá egy kicsit, de voltak a faluban hozzáértő emberek, akiket nagyobb baj esetén hívtak. Állatorvoshoz sosem fordultak. Ha reménytelen volt az állat gyógyulása és betegsége megengedte, levágták és elfogyasztották. A hatodik egység a szokásokat, hiedelmeket tárgyalja. Szentgált királyi vadászok laktak. 1848 után már nem szállítottak a királyi udvarnak vadat, de vadászni továbbra is szerettek. Ebben a fejezetben többek között a vadászat szokásaival, hiedelmeivel is megismerkedhetünk. Ezt követi az a rész, melyben a termé-

szerteletti tulajdonságokkal felruházott embereket és lényeket mutatja be a szerző. Köztük a boszorkányokat, lüdvércet, tüzes embereket, akik vizenyős helyen tanyáztak. Ember alakú, négy-öt méter magas, a szeme tüzes, és állandóan villogott. Ez a furcsa lény azonban nem nagyon ártott az embernek. Az anekdota, monda, mese fejezetében bemutatja a szentgáli emberek elbeszélő tehetségét és szeretetét az olvasás iránt. Végül pedig a Vers, dal, muzsika, tánc című egység zárja a sort. Ebben sok dalszöveggel is megismerkedhetünk, sajnos dallamot nem közöl a szerző.

A könyv végén az irodalom, majd az adatközlők következnek. 1—187. sorszámmal jelzi az adatközlők nevét, életkorát, a gyűjtés évét, vallási hovatartozását, foglalkozását és földtulajdonát. Ehhez a módszerhez folyamodott a szerző már az első kötetben is. Így jól áttekinthető ki milyen adattal segítette a gyűjtőt. Legutolsóként 58 fotó zárja a könyvet. Sajnos több nem került a kötetbe. Talán egyszer egy önálló album is megjelenhetne abból a 30 000 fotóból, amit a szerző a Bakonyban és a Balaton-felvidéken készített. Minden képhez pontos leírás is tartozik.

A szentgáli emberek méltán lehetnek büszkek e könyvre. Az első kötet a másodikkal kiegészítve teljes ismertetést ad a faluról és támpontot nyújt a különböző témák részletes kidolgozásához, ami most folyik a községben. Köszönettel és hálával tartozunk dr. Vajkai Aurélnak, hogy e könyv anyagát összegyűjtötte és feldolgozta.

Sőfalvainé Tamás Márta

SZILÁGYI FERENC:

Kőrösi Csoma Sándor élete nyomában

(Gondolat, 1987. 284 old.)

Egy-egy nagy egyéniség életéhez kapcsolódó elképzelések néha annyira rögzülnek, hogy későbbi módosítások sem változtatnak az eredeti elképzelésen. 1984-ben ünnepeltük Kőrösi Csoma Sándor születésének 200 éves évfordulóját, pedig a születési éve körüli bizonytalanságokat már akkor is ismertük. Szilágyi Ferenc, a magyar felvilágosodás kutatója, Csokonai-szakértő és Kőrösi Csoma életének ismert monográfírája (Kőrösi Csoma útja; Így élt Kőrösi Csoma Sándor; Kőrösi Csoma Sándor levelesládája az idén a Gondolat Kiadónál megjelent monográfiájában a világjáró magyar tudós életének bizonytalan adatait veszi filológiai vizsgálat alá. És rögtön a születés évéről állapítja meg (útleveleink adatai és más bizonyítékok alapján), hogy Csoma — szerinte — 1787-ben született.

Szilágyi Ferenc nem orientalista, vallja magáról, de a keletkutató magyar tudós életéről nem orientalista is tisztázhat kitartó forráselemzéssel eddig félreértett adatokat, tárhat föl ismeretlen tényeket. Az enyedi indítás tényei közül „Turkóli leveléből”, próbálja azonosítani a Jókai regényben is szereplő fogadástevőket, elemzi az enyedi magyar őstörténeti iskolát, és sorra veszi azokat a tudoso-

kat, akik hatással lehetnek Kőrösi Csoma Sándor indulására. A későbbi ugor-török háború fényében rendkívül tanulságos Gyarmathi Sámuel Csomáról alkotott nagyrabecsülő véleménye.

Szilágyi korábbi művei közül az „Így élt”-sorozatban megjelent mű az ifjúság számára írott, meglehetősen problémamentesen csiszolt könyv, a Kőrösi Csoma kiskönyvtár első köteteként megjelent, a hazai utat elemző munka az utóélettel foglalkozik, a levelestáda dokumentumokat közül, érdekes kronológiái elrendezésében, a „Kőrösi Csoma Sándor élete nyomában”, amelyet Róna-Tas András, a szegedi egyetem orientalista professzora lektorált, filológiai mű, épp a problémákat tárja fel, de nem kívánja megoldani, ha még nem jött el a megoldás ideje, hanem ellentmondásosságukban közli azokat.

Torma József

SZENTI TIBOR:

Parasztvallomások

(Gondolat, 1987. 390 old.)

Gazdák emlékezése Vásárhelyről alcímmel egy „önkéntes néprajzi gyűjtő” második kötetét tartjuk kezünkben. A kötet elején a nemrég elhunyt Tárkány Szűcs Ernő néprajzkutató Előszavát olvashatjuk. Érett szociográfiaként minősíti Szent Tibor könyvét. A munka célját a következőkben határozza meg: „Ha egy nép igazán meg akarja ismerni önmagát, parasztsága önvallomását nem hagyhatja figyelmen kívül; a történelemben belefér az egyszerű paraszt önvallomása éppen úgy, mint az önéletírásban visszaemlékező miniszteré.”

A szerző Bevezetőjében meghatározza vállalt feladatát: Kiss Lajos Szegény emberek élete című kötetében megrajzolt társadalom képét kívánja tovább szélesíteni a gazdaréteg bemutatásával. Ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy monográfia készítésére nem vállalkozott, nem vállalkozhatott, és itt a témában gyűjtött anyagának csak alig több mint felét közli.

A szerző leírja a recens (szóbeli) anyag gyűjtésének és feldolgozásának — a saját gyakorlatában bevált — módját. Ebből a kezdő kutatók és az önkéntes gyűjtők egyszerre tanulhatnak is. Szentinek nem kell szégyelni, hogy többségében saját alkatahoz hasonló, „írói hajlammal rendelkező, csiszoltabban fogalmazó gazdát” választott vallomástevéként. Így tanulatlan, de természetes intelligenciájú paraszt személyiségek alakjai kerülnek az írásos köztudatba. A parasztlektorokkal történő ellenőrzés fontosságát nem kell túlhangsúlyoznia. Szerénységből és igényességéből teszi, de ezt a munkát részben elvégzi, elvégezheti önmaga is. Hiszen a vizsgált társadalomba és világba fiúként, unokaként beleszületett.

A Bevezetőhöz fűzött megjegyzések után néhány általánosabb megjegyzés engedték meg! A tájszavakat lábjegyzetként magyarul aza a szerző. Ezek egy része a köznyelvitől eltérő hangalakú szó, másik része napjainkra kiveszett fogalom, harmadik része szóláshasonlat. Mindezekből a 14 fejezetből 124 lábjegyzet lett. Reméljük, a

nyelvtörténészek és nyelvjáráskutatók számára is használható adatokat jelentenek.

A néprajzkutatás azokat az embereket, akik a paraszti és más fizika munkát végző rétegek életéről adatokat szolgáltatnak, adatközlőknek nevezik. Túl hivatalosan hangzó, pontatlan elnevezés, de nincs jobb. A tárgyalat kötetben a szerző az adatközlők helyett vallomástevők elnevezést használja. A parasztvallomások címmel összezsenge különösen szerencsés elnevezés.

A könyv az említett Előszó és Bevezető után három részre tagoltan, 14 fejezetre oszlik. Az I. rész a Történelmi emlékezet, II. rész Család, műveltség, gazdálkodás, III. rész A test és a lélek tükré címet viselik.

Engedjék meg mind a három részből önkényesen, de nem öncélúan kiválasztott fejezetek bemutatása, jelzése. Az I. rész 5. fejezet Paraszti helytörténet címet viseli. A paraszti helyismeret határait minden gyűjtő és kutató megmondaná, de általában nem szokás írásban megfogalmazni, evidenciának tartjuk. Szentí Tibor ezt is megfogalmazta: „Az a kör, amely egy-egy gazda pontos helyismeretét jelenti, kettős: magában foglalja a városrészt, ahol a háza állt. . . . valamint a tanyájának közvetlen környékét. E két kör sugara a városban általában nem nagyobb, mint fél kilométer, a tanyán pedig nagy átlagban 5-10 kilométer. A két kör kerülete értelemszerűen összefolyik a háztól a tanyáig vezető út miatt.” Ehhez a térhez fűződő érzelmi kapcsolatot az adott közegekből tanultsága révén kikerült bábaasszony cselekedete szimbolizálja: „amikor Sára némit a N. K. J. tanyába, abba a dűlőbe vitték ki egy szüléshöz, amelyikben a tanyáig állt egykor, és amelyikben ő is nevelődött, leszállt a kocsi. Belemarkolt az ősi Szücs földbe, és beletette a gebelibe emlékül.” (gebele = kebele).

A II. rész: A vásárhelyi gazdacsalád című fejezet bevezetőjében a Szeremlei írta város történeti monográfia mellett a saját kutatás alapuló levéltári anyagot olvashatunk. Ezek egyszerű bizonyítékai a mezővárosi népesség török kori fenn- és megmaradásának, egyben a nagycsaládi élet- és munkaszervezet léteinek. Az öreg gazda, az apa irányításával élő fiak kapcsolatát a szóbeliséggel gyűjtött anyagból mutatunk be: „Amikor olyan időpontban mentek el a legényök mulatni, amikor az apának nem tetszött, vagy ha rágyűtt, hogy tilalma ellenire, mögkérdezése nélkül elszöktek, hajnalban kötéllel verve költötte föl őket. A gyerekei, bár fölöttébb számítottak, szó nélkül úrték az ütlegöt, mert tudták, hogy a vagyon végül is nekik gyarapodik, hiszen az öreg nem tudta magával vinni a sírba.”

A nagycsaládi szervezet kutatása az utóbbi évtizedekben vált módszeresebbé.

A III. részben, egyben a II. fejezetben Szexuális magatartás címmel a paraszti mezővárosi szexuális kultúráról ír nyíltan és ugyanakkor jó arányérzékkel. Reméljük, hogy aki csak ezért veszi kezébe a könyvet, végül mást is elolvas belőle. De ennél még fontosabb, hogy ez a fejezetnyi írás is csökkentheti a téma tabu és ugyanakkor szenzáció jellegét, segíthet abban, hogy a kérdés a mindennapi élet részeként a helyére kerüljön.

Fejezetet kapnak a versfaragó gardák is. A költő személyiségek és a versek tematikája szerint kettősen — így szerencsésen — szerkesztett egység. Egy paraszti élthelyzetben, mondhatni etfimer művészet jellegével született „költemények” Csorcsán Szücs Imre dínnyevesei. A tematikusan több csoportba sorolt versek 1953-ban születtek, majd 1981-ben a gyűjtő kedvéért újból a „helyükre” kerültek. Az évszázadok, esetenként évezredek gondolkodásmódját, hiedelmét és büntetéseket őrző atkók, ahogy a paraszti élet más helyzeteiben, itt is felbukkannak. Ezekből idézünk egyet:

*Amiért más megdolgozott,
Ellopm azt hogy gondold?!*
*Oh, hogy a bőr reád hűljön,
Vagy a két szemed kiszűljön*

A paraszti írásbeliség egy másik formáját a gazdasági naplók (pontosabban azokból vett részleteket) a 9. Adatok a gazdálkodásról című fejezetben találjuk. Témák szerint ezek a feljegyzések a cselédtartásra, a családi gazdálkodásra vonatkoznak, és általában az életmódjukat tükröző adatokat tartalmaznak. Ezekből ízelítőül Nagy Pálnak az egymást segítő, összedolgozó gazdálkodást bizonyító feljegyzéseiből idézünk. 1912. „május 4. Kis Béla adott egy lovat szántani Szabóné följét” „Május 13-án a lányok Szabó Pálnal repát kapáltak én a Szabó sógor földjét szántottam.”

Az utolsó, 14. fejezet a Gardák „hitvallása”. Magától értetődően az élet értelmének összegzését keresztyén (itt református) érület és családi érzések, kötöttségek határozzák meg. Családfát készítő és életrajzot író Kérdő Szücs Ernő ténykedését a következő két soros ríggel indokolta:

*Ki múltjára érzéketlen,
a szebb jövőre érdemtelen.*

Szentí vásárhelyi parasztainak vallomáskötete a szerző tudatos gyűjtése, szerkesztése eredményeként a paraszti önéletről (például Csizmadia Imre, Tamási Gáspár, Gómes Eszter és Váci Mihályné) munkáinak képzettebb, iskolázottabb testvére. Vagy más megközelítésben átmenet például Márkus István Nagykőröse és az említett paraszti önéletrészek között.

Szücs Judit

Magyarországi egyházi levéltárak fondjegyzékei, I—IV.

(MOL—UMKL, Bp. 1976—1987)

A magyarországi egyházak és hitfelekezetek államiságunk évezredes történetje során mérhetetlenül fontos szerepet játszottak a nemzet történetében. Sine ira et studio — harag és részrehajlás nélkül — a történetírás Tacitus által megfogalmazott alapelve. Azok a tudósok, akik tartották magukat ehhez a principiumhoz, mindig is vallották, hogy a keresztény és zsidó egyház működése során létrejött óriási tömegű oklevél és iratanyag kutatása és feldolgozása nélkül nem lehet értékelő középkori történelmet, újkori gazdaság- és műve-

lödéstörténetet írni, és a helyi társadalom életének a megismeréséhez is nélkülözhetetlen az egyházi anyakönyvek, historia domosok, canonica visitatio (egyházlátogatási jegyzőkönyv), számadások, iskolai és gazdasági iratok feldolgozása.

A történelmi egyházak fennállásuk óta maguk gyűjtötték, őrizték irataikat. A katolikus egyház ersekségei, püspökségei, káptalanjai és konventjei — utóbbiak mint „közjegyzői” feladatokat is ellátó, hiteles helyek —, levéltárai voltak a legrégebbiek, majd a protestáns egyházak — evangélikus református és unitárius eklézsiák — szervezeti kereteinek a XVI. század második felében történt kialakulásával majdnem egy időben kezdték meg fontosnak ítélt irataik védelmét. Az eleinte inkább köz- magán- és egyházi jogi érdekek védelmét szolgáló okmányok az évszázadok múlásával mindinkább történelmi forrásokká értek és a szilárd elméleti és módszertani alapon álló történettudomány kutatásának a céljaira szolgáltak.

Az állam és az egyházak 1949—1950-ben történt szétválása után a művészettörténelmi értékű műtárgyak, a régi és ritka könyvek és forrásértékű levéltári gyűjtemények megmaradtak az egyházak tulajdonában, nagyrészt az őrizetükben is. Az 1950. évi 29. számú tvr. az egyházi levéltárakat „nemzeti érdekű magánlevéltárakká” nyilvánította. Az iratok megóvására és a kutathatóságra hivatkozva bevezették a „kettős kezelést”, ami azt jelentette, hogy az 1956-ig terjedő időszakban a területileg illetékes állami levéltár és az egyház levéltáros munkatársai csak együttesen léphettek a raktárakba. A világi levéltárosok szakmai ismeretei mindazonáltal jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a korábban zömmel feltáratlan egyházi iratgyűjteményeket fáradságos munkával rendezetté tették és alapfeltáraknak nevezett nyilvántartások készültek, lehetővé téve a tudományos kutatást. A „kettős kezelés” megszüntetése helyreállította az egyházak szuverenitását saját irataik felett, azonban az anyagiakban szűkölködő egyházi szervek legtöbbször — a hozzáértés hiányosságai miatt is — abbamaradt az értékes forrásanyag rendszeres feltárása, sőt, több helyen az iratok épségben történő megőrzéséhez sem voltak meg a feltételek.

A ma is hatályos 1969. évi 27. tvr. és végrehajtási rendeletei lehetőséget adtak arra, hogy az állami szervek egy részéhez hasonlóan, az egyházak is maguk gyűjthessék, őrizhessék régi és új irataikat és a szükséges személyi és dologi feltételek megteremtése esetén önálló szaklevéltárakat létesíthessenek. Valamennyi magyarországi egyház élt e lehetőséggel és a Művelődésügyi Minisztérium, mint felügyeleti joggal rendelkező szakhatóság hozzájárulásával a történelmiül kialakult egyházszervezet felépítésének megfelelően szaklevéltárak sora jött létre. A legnagyobb egyház, a katolikus a primási, érseki, püspöki és (fő)káptalani székhelyeken összesen 23 szaklevéltárt tart fenn, melyek munkáját az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ, mint az egyházi múzeumok, könyvtárak és levéltárak — természetesen egyházi jellegű — felügyeleti és szakmai szerve koordinálja. A Magyarországi Református Egyháznak 5 levéltári intézmény van: a Zsinati Levéltár és a Dunamelteki Egyházkerület levéltára Budapesten, továbbá

a debreceni, sárospataki és pápai egyházkerületek levéltárai. Hasonlóképpen 5 szaklevéltárt működtet a Magyarországi Evangélikus Egyház is: az egyházkerületek együttes gyűléseinek anyagát és más, kiemelkedő értékű iratokat gyűjtő Evangélikus Országos Levéltár, továbbá 4 nagy gyülekezet, a békéscsabai, a nyíregyházi, a soproni és a szarvasi lutheránus egyházközösségek iratait kezelő archívumok. A 25 000 hívőnél kisebb egyházak közül a Baptista Egyház, a Görögkeleti Szerb Püspökség és az Unitárius Egyház szaklevéltárai mellett ki kell emelni a nagy hagyományú izraelita egyház által létesített Magyar Zsidó Levéltárt is. E szaklevéltárakban egyházi levéltárosok végzik az egyháztörténelmi, művelődés-, gazdaság- és társadalomtörténelmi valamint politikatörténelmi szempontból is pótolhatatlan kincset képező, nem egyszer több száz éve keletkezett oklevelek, iratok kezelését, bocsátják azokat a kutatók rendelkezésére.

Nehezebb a helyzet az egyházak helyi szervezetei, a plébániák, egyházközösségek, hitközségek, gyülekezetek iratainak a megőrzése terén, mint-hogy ezek begyűjtésére, raktározására, feldolgozására a központi szaklevéltárakban sem elegendő férőhely, sem kellő számú szakember nincsen. Ezért azután, főleg a legnagyobb egyházak, a katolikus és a református, a templomok melletti plébániák helyiségeiben a papok gondozásában őrzik a helytörténelmi kutatások számára nélkülözhetetlen régi anyakönyveket, jegyzőkönyveket, gazdasági, iskolai és egyéb iratokat. Igazán azonban azok az egyházi iratok kerültek veszélybe, amelyek egy elneptelenedett plébánia, egyházközösség, hitközség múltjáról tanúskodnak. Különösen sok zsidó és görögkeleti templom és plébániahivatal épülete és iratanyag vált ilyen okokból gazdátlanlanná. Természetes, hogy ezeket az egyházaknak a központi szervek igyekeznek gondot fordítani arra, nehogy megsemmisüljön a még fellelhető történelmi emlékanym és amit tudnak, a szaklevéltárakban helyezik biztonságba.

Mennyi, milyen korú és tárgyú történelmi értékű iratot őriznek az ország egyházi levéltáraiban? Mit, hol érdemes keresni a kutatóknak? E kérdésekre a levéltárosok *segédletnek* nevezett írott tájékoztatókat készítenek. Ezek alapvető formája a szaknyelvben *fondjegyzéknek* nevezett áttekintés, amely nagy vonalakban nyújt ismereteket az iratanyag tagolódásáról, arról, hogy milyen intézmény működése során keletkeztek az együtt őrzött iratok, milyen korszakra, melyik településre vagy régióra, milyen személyekre vonatkozik az anyag. Ezt a tájékoztatást különösen abban az esetben szükséges már a kutatómunka elején megkapni, ha a vizsgálódás tárgya egy szűkebb területre, vagy tárgykörre vonatkozik, illetve ha a témára sok közgyűjteményben őriznek iratokat.

A hazai egyházi levéltárak anyagának a kutatók rendelkezésére történő bocsátásához évtizedek óta tervezett, előkészített és összeállított alapvető segédletet, a sokrétű szervezeti tagolódást alapul vevő *fondjegyzékeket* a Művelődésügyi, majd Kulturális, most pedig Művelődési Minisztérium levéltári szakigazgatási szerve több évtizede tervezte közkinccsé tenni. A munka emberöltőnyi

időszakon át folyt, hiszen előfeltétele volt, hogy az ország (több ezer!) egyházi archívumának teljes anyagát egységesen kidolgozott szempontok alapján csoportosítsák, felmérjék az iratok tárgykörét, fajtáit, évkörét stb., úgy, hogy a munka dandárját aktívan hivatásukat ellátó papok végezték. A terjedelmes anyag kiadásának előkészítése, összehangolása és a kiadvány költségeinek biztosítása a minisztérium megbízásából a magyar Országos Levéltárra, majd létrehozatala után az Új Magyar Központi Levéltár szervezetében működő Módszertani Osztályra hárult.

Elsőként, 1976-ban, dr. Ladányi Sándor szerkesztésében, *A magyarországi református egyház levéltári anyagainak fondjegyzéke* jelent meg. Mint valamennyi segédlet, ez is a kezdetektől 1950-ig keletkezett egyházi iratanyagot mutatja ki — az újabb iratokat az egyházak, érthető szénéllyiségvédelmi okokból csak korlátozottan engedélyezik kutatni. Az egyház hierarchiájának és területi megoszlásának megfelelően a Zsinati Levéltár őrzi a legmagasabb szintű szervek — az Egyetemes Zsinat, az Egyetemes Konvent, országos egyesületek, kiadók — anyagát, ezzel együtt gondozzák a Dunamelléki Református Egyházkerületi Levéltár (Ráday Levéltár) ősi egyházmegyéik, patinás iskolák és számos család — köztük a *Rádayak* — emléket őrző irategyütteseit. A kötet tartalmazza a dunántúli (pápai), tiszáninneni (sárospataki), tiszántúli (debreceni) egyházkerületek és a világhírű debreceni kollégium és könyvtár működésének hivatali iratait is. Tájékozódhatnak az érdeklődők a mai országterületen, ma fennálló 1137 egyházközségi levéltárban megtalálható 1950 előtti iratokról, így az anyakönyvek, egyházlátogatási, közgyűlési, presbitériumi, iskolaszéki jegyzőkönyvek, számadási, igazgatási iratok évköréről, mennyiségéről is. Ha jól summáztuk, a református levéltári gyűjteményekben összesen 3873,26 iratfolyóméter régi iratot őriznek.

A Magyarországi Római Katolikus Egyház levéltári anyagainak fondjegyzékeit világi, egyházi levéltárosok, valamint szolgáló plébánosok százaianak az összehangolt munkája hozta létre. A hívők mintegy 70%-át képviselő legnagyobb magyar egyház ma 2257 plébániával és lelkeszséggel működik, közülük 1797-nek van 1950 előtti, sőt, 1412-nek 1895-nél korábban keletkezett iratanyaga, összesen 3487,71 iratfolyóméter. Ezeket az adatokat csak azért említtük, hogy érzékeltessük a mennyiségét annak az anyakönyvi, egyházlátogatási, Historia Domus (plébániatörténet, krónika) jegyzőkönyvi, kegyúri, egyházközségi, iskolai, kórházi, gazdasági stb. jellegű dokumentumtömegnek, amelyek helytörténeti értéke paratlan. Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ rendelkezére az egyház 23 szaklevéltárának tudományos felkészültségű levéltárosai részletes kimutatást készítettek az őrzetükben lévő nagyobb irategyüttesekről. A fondjegyzék szerint összesen 5316,13 iratfolyóméter 1950 előtti anyagot kezelnek és tesznek hozzáférhetővé a történészek, művészettörténészek, néprajztudósok, vagy a szülőhelyük, családjuk múltját kutatók számára. Esztergomban működik a Primási Levéltár és a Főkáptalan Levéltára, ahol pl. 1180 db Mohács

előtti oklevelet, az ország primásainak egyházkormányzati- és magániratait, világi levéltárnak nevezett gyűjteményeiben pedig egykori hatalmuk anyagi alapját nyújtó birtokaik, jövedelmeik elvi és gyakorlati — pl. uradalmi, dézsma, számvévi — feljegyzéseinek tömege található. Hasonló felépítésű a kalocsai és az egri érsekség, továbbá az említett nyolc püspökség anyaga is, egyházi belső ügyek és szentszéki iratok mellett, csakúgy, mint a (fő)káptalani levéltárak, számos uradalmi anyagot is őriznek, melyekből mezővárosok, falvak százaianak 1848 előtti élete tárul a hozzáértő kutató elé. A legkésőbbben, 1912-ben a görögkatolikus szertartású magyarok önálló egyházmegyéjét szervezte meg X. Pius pápa, de jogelődjének, az 1873-ban felállított Hajdúdorogi Kúrhelynökségnek is őrzik az iratait a mai székhelyen, Nyíregyházán. Végül az 1950 után is engedélyezett szerzetesrendek, a pannonhalmi bencés, továbbá a fővárosi székhelyű ferences, valamint piarista szaklevéltárak anyagáról kap tájékoztatást az olvasó. A történelmünk iránt érdeklődőknek illik tudni, hogy Pannonhalmán őrzik a két ősi oklevelet, *Szent István* pannonhalmi és *I. Endre* tihanyi alapítólevelét 1001-ből, illetve 1055-ből, de itt van a híres, 1241 előtti években keletkezett Liber Ruber is, hogy az uradalmi, iskolai, családi és személyi eredetű iratokról ne is szóljunk. Most a katolikus egyház teljes 1950 előtti iratanyagának szerkezetéről, kutatásának lehetőségéről 4 kötetnyi fondjegyzék nyújt kitűnő tájékoztatást: az 1983-ban megjelent 1. részben az időközben elhunyt Nagy Lajos szerkesztésében az érsekségek, püspökségek, káptalanok és szerzetesrendek szaklevéltárainak anyagáról, elhelyezéséről szerezünk ismereteket, majd 1986—1987-ben megjelent a *Dóka Klára* szerző és szerkesztő munkáját dicséret plébánia A—B—C kötet is. (Utóbbi nem a plébániák nevének alfabetikus rendjét, hanem az érsekségek, püspökségek hierarchiáját követi.)

A Magyarországi Evangélikus Egyház 5 szaklevéltára közül a legjelentősebb a *Vető Béla* által kezelt Evangélikus Országos Levéltár. Világritkaságként itt őrzik *Luther Márton* 1542-ben, sajátkezűleg írt végrendeletét, valamint *Luther és Melancthon* 1-1 levelét is. A magyarországi lutheránus egyház történetére vonatkozólag 672,12 iratfolyóméternyi nemzeti értékű iratanyagban egyetemes egyházi, zsinati, a hajdani egyházkerületekre és megyékre, oktatási intézmények — így a világnagyságokat nevelő pesti Fásori Gimnázium, a miskolci jogakadémia —, továbbá egyesületi és személyi irathagyatékok sora foglalatik benne. Az országban összesen 332 gyülekezet őriz 1950 előtti iratanyagot, közülük a 4 legnagyobbban — mint említettük — szaklevéltára is van. A helyi jelentőségű források, csakúgy, mint más felekezeteknél, anyakönyvekből, jegyzőkönyvekből, hivatali, iskolai, gazdálkodási („háztartási”) iratokból, tagok nyilvántartásaiból állnak, melyeket néhol egyesület, személyi anyagok is kiegészítenek.

Végül a fondjegyzékek IV. kötetében a kisebb, baptista, görögkeleti, izraelita is unitárius egyházak 1950 előtti levéltári anyagainak áttekintéséhez kapunk segítséget. A *Dóka Klára* által végső formába öntött segédletből megtudhatjuk, hogy a

hazai Baptista Egyház gyülekezetei 1848 óta működnek, de csak 1905-ben váltak törvényesen elismert vallássá. Jelenleg 454 gyülekezet működik, de régi dokumentumokat csak az 1889-ben létesült Békési Gyülekezet őriz. Fontos viszont az Országos Központ statisztikákat, bel- és külföldi levelezést, bizottsági, iskolai, egyesületi és szeretetházi iratokat is tartalmazó fondja. Különösen a XVIII. században volt kiemelkedően jelentős a „görög” kereskedő társadalmi rétege, az ország számos vásárközpontjában éltek kolóniák. A Budai Görögkeleti Szerb Püspöki Hivatal jelentős mennyiségű (80 iratfolyóméternyi) iratanyaga mellett 38 egyházközség 1895 előtti anyakönyvei is hozzáférhetők Szentendrén, a szaklevéltárban, további 51 plébániai fondot vidéken — Grábóc, Medina, Mohács, Pomáz, Magyarbóly, Lórév — őriznek. A román anyanyelvűek görögkeleti egyházának hazánkban nincsen központi levéltára, de a gyulai püspöki helynökség gondot fordított arra, hogy a 20 Békés megyei plébánián megőrizték a régi iratokat.

Kevésbé ismert, hogy a görögkeleti szerb és román hívőkön kívül magyar, orosz és bolgár anyanyelvű ortodoxok is éltek, élnek hazánkban. A magyarok a városokban megtelepedett balkáni „görög” — vagyis macedon, szerb, néha albán — kalmár kolóniák megmagyarosodott utódai, akik között a XVIII—XIX. században kiemelkedően gazdag és a reformkorban fontos szerepet játszó személyek — pl. Sina Simon — voltak. Őt magyar ortodox plébániának — köztük a budapestinek, kecskemétiének, miskolcainak — az anyakönyvei, levelezései maradtak fenn.

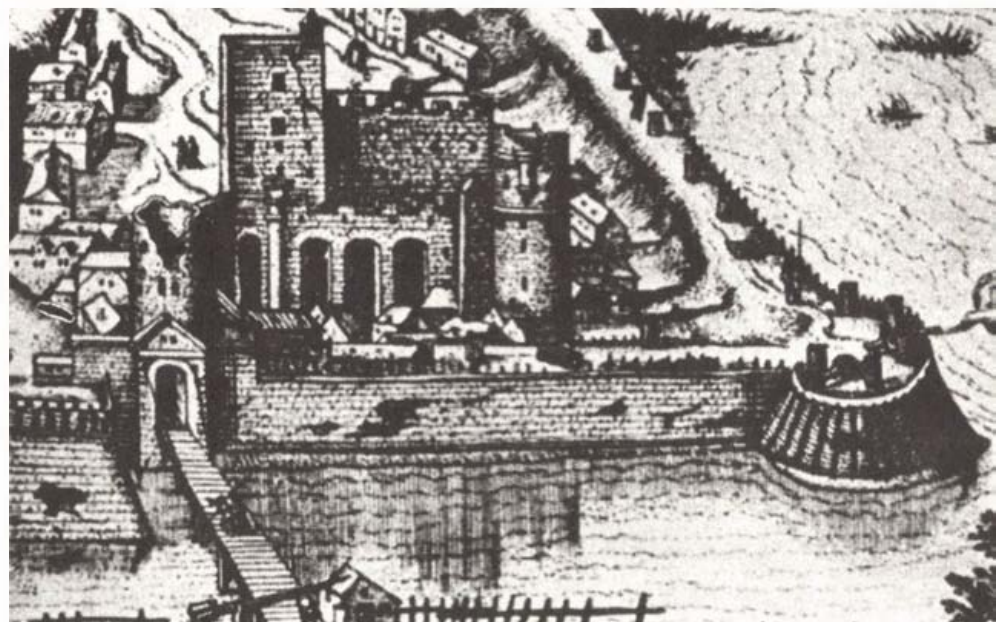
Köztudott viszont, hogy az izraelita vallás már

a kora Árpád-kortól honos Magyarországon. A gazdasági, kulturális, tudományos és politikai életben különösen a polgári fejlődés száz éve során kiemelkedő jelentőségű, a magyarságba zömmel asszimilálódott zsidóság egyházi intézmények ezreit tartotta fenn, főként az 1867 és 1940 közötti korszakban, ezek óriási tömegű iratot „termeltek”. Mindennek a túlnyomó része megsemmisült az ország német megszállása és a zsidó lakosság deportálásának tragikus hónapjaiban. Ami megmaradt, azt áldozatos munkával gyűjtötte össze *Scheiber Sándor* professor és *Landeszmann György* főrabbi. 1970 óta szaklevéltárként működik a Magyar Zsidó Levéltár. Itt őrzik a MIOK, az Országos Rabbiképző Intézet nagyobb tömegű, több iskola, egyesület, rabbi, tudós töredékes anyagát, míg 57 hitközségtől maradt fenn több-kevesebb írott emlék.

A fondjegyzék az erdélyi magyarság 1571-ben intézményesült unitárius egyháza Királyhágón ineni szörványából 1848 után alakult egyházközségek és a mai Magyarország területén élő hívők központi szerveinek — kevés tudományos vonatkozású anyagon túl — zömmel 1881-től keletkezett iratainak az áttekintésével zárul.

A 6 kötetes fondjegyzék sokszorosított kéziratként 500 példányban jelent meg. A szerény és takarékos külső kivitel világos szerkezetet, a tájékozódást a segédlet áttekinthető jellegéhez képest maximálisan segítő hely- és névmutatókat, rendkívül sok kutatási információt tartalmaz. Az Új Magyar Központi Levéltár által kiadott kézikönyveket egyetlen tudományos könyvtár sem nélkülözheti.

Pálmány Béla

A régi tatai vár részlete (Móser Zoltán repr.)

Emlékeim Lakatos Demeterről

Érdeklődéssel olvastam Beke Györgynek a Honismeret 1987. 4. számában közölt levelét. Ez és egy már korábban, ugyancsak a Honismeretben megjelent, Lakatos Demeterről szóló írás felelevenítette a csángó költőhöz fűződő emlékeimet.

1955 és 1959 között a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Középiskola diákja voltam. Ezen évek egyikében (legvalószínűbb 1958-ban) Lakatos Demeter — s ez híven jellemzi nemzete melletti elkötelezettségét — s marosvásárhelyi Bolyai Farkas Középiskolába hozta 11—12 éves fiát magyar szót és műveltséget tanulni. (Nyilván a csángóföldön kérészerű magyar nyelvű oktatás megszűnte után.)

Jellemző az 1956-ban, Sárospatakon alapított alma mater szellemére, hogy Lakatos Demeter tiszteletére felfüggesztett a tanítás, és a diákság a díszteremben gyűlt össze Lakatos Demeter fogadására. Nem emlékszem, a tanárok közül ki kalauzolta fel a sötét hajú, jökötésű, sötétbarna öltönybe és fehér ingbe öltözött csángó poétát a színpadra.

Bizonyára elhangzott pár bevezető szó a csángókról és egyetlen költőjükéről, az ismeretlen szavak magyarázatával kiegészítve. Sajnos részletekre, a versek, az elhangzott versek mondanivalójára, hangulatára nem emlékszem. A számomra akkor táguló világ emlékképei visszhangtalanul hulltak a feledés kútjába. Hullámokat évtizedekkel később — a helyzettudat kialakulása után — keltettek csupán.

Hallgathattuk nyelvének ódon, idegenes hangszerelésű muzsikáját és — kétségtelenül — nem értettük. S nem is érthettük. Nem illett bele versről, nyelvről, magyarságról alkotott ismereteink mozaikjába.

Aztán csöngethettek és mi — diákok — boldog rajokban csaponghattunk az iskolaudvar zsvijában. Ki gondolt közülünk akkor nyelvünk csöndes haláltusájára a keleti tereken? Lakatos Demeter képe, hangja pedig teljesen elhalványult a más irányba fordított tudat képernyőjén. S vele egy szelíd — értelmiség híján —, öntudatlan küzdelemre fogott népcsoport gondja.

Évtizedek múltán tudatosult e sorok írójában, hogy látta Lakatos Demetert és sápatag fiacskáját azon a szeptemberi napon. Talán egy népcsoport nyelvi életének őszén. Birta-e a máshoz szokott, otthonától 4—500 km-re került fiú a kollégiumi élet dinamikáját? A hagyományosan szigorú, néha éppenséggel kegyetlen, kasztrendszerű szellemet, mely ha lassan nyhúlve is, belengte a puritán református intézetet? Nem tudom. S azt sem: elnézők, jók voltunk-e hozzá botladozó magyar beszéde hallatán.

Mi lett a fiú további sorsa? Lett-e népének okos és hűséges szolgálója? Nem tudom. Talán valaki mégis tudja, és pontosítja a fentieket, fontos adalékként a Lakatos Demeter életműhöz.

R. D. I.

Az utcákról és a nevekről

Az 1987/6 számban „Utcák és nevek” címmel megjelent beszélgetésben olvashatók képesán írom e sorokat. Részint kiegészíteni szeretném az igen érdekes és hasznos megállapításokat, részint közölni néhány megfigyelésemet és tapasztalatomat.

A Frank Tiborral folytatott beszélgetésben szó esik arról, hogy Wahrmann Mór kapja vissza utcáját, amely ma a nagy francia klasszikus: Victor Hugo nevét viseli. Talán nem érdektelen megemlíteni, hogy Wahrmann Mór 1952-ben nem először, hanem másodszer vesztette el utcáját. Először az 1940-es évek elején (lehet, hogy már közvetlenül előtte)

„vették el” tőle az utcát. Ennek az volt az oka, hogy Wahrmann Mór izraelita vallású volt: a magyar országgyűlés első zsidó képviselője. A zsidótörvények idején ez elég volt ahhoz, hogy más nevet kapjon az utca. Ez is várostörténeti emlék, amit nem szabad elfelejteni. Aki pedig végigmegy a mai Victor Hugo utcán, bosszankodva láthat olyan házszámokat, amelyek felett ez olvasható: V. Hugó. Oly hosszú idő telt el mindkét átkeresztelés óta, hogy a városáért igen sokat tett hajdani honatyja, ha nem is az ő életében még amúgy sem létezett új-Lipótvárosban, de a most épülő Káposztásmegyeren nyugodtan kaphatna egy utcát. Hiszen az általa is támogatott egyesítési koncepció eredménye a mai Nagy-Budapest, amelynek legészakibb bal parti negyede Káposztásmegyér.

Nem vitás, hogy helytelen volt Andrassy Gyula útját elvenni, de az is kár, hogy nem maradt meg a városrendezési elvet idéző Sugár út elnevezés. Azonban aligha valószínű, hogy a mai Népköztársaság útja elnevezés megváltoztatható. Ne felejtjük el, hogy már az 1918-ban megalakult második magyar köztársaság is a népköztársaság nevet viselte, még ha más tartalommal is, mint 1949-ben létrejött utóda. Az azonban mindenképpen kívánatos, hogy — addig is, amíg megint nem őrzi emléküket utcanév — mind Wahrmann Mór, mind id. Andrassy Gyula érdemeit emléktábla örökítse meg.

Különösen akkor bosszantó a helytelen utcaelnevezés, amikor kiderül, hogy alaptalan. Ismeretes, hogy a lipótvárosi Sas utcát az 1950-es évek elején Guszev kapitányról nevezték el, akit Illés Béla történelmi regényéből ismert meg a közönség. Később derült csak ki, hogy a kapitány soha sem élt, Illés Béla fantáziájában született. Akkoriban egy ország nevetett is, bosszankodott is ezen. Mint irodalomtörténeti érdekesség — említésre méltó, de utcanévként mégsem alkalmas. A Hazafias Népfront V. kerületi bizottsága kezdeményezte az eredeti — sőt a legeredetibb — Két Sas utcanév visszaállítását és a Fővárosi Tanácsnál félévenként összeülő, az utcaelnevezéseket véleményező bizottság egyhangúlag támogatta is a javaslatot. Mégsem lett belőle semmi, mert éppen a kerületi tanács opponált, mondván: 1. az a tény, hogy Guszev százados nem élt, még nem kérdőjelezi meg az elnevezés helyességét; 2. volt egy Guszev nevű szovjet partizán és van egy ilyen nevű kitűnő szovjet balettmester; 3. a Két Sas elnevezés a Habsburg reminiscenciák ébresztésére alkalmas — vagyis összetévesztették a Két Sas fogadót a kétfejű sással.

A helyes utcaelnevezésre jó példa az a terület, ahol lakom és amelynek egy részén huszonöt évvel ezelőtt még bolgár kertészek voltak — a neve Törökőr. Van Törökőr utca, Félhold utca és általam is lakott Handzsár utca. Ugyanilyen várostörténeti emlékkörző utcák a belvárosi Bécsi utca és a budai Várhegy nyugati oldalán lévő Logodi utca. Az előbbi nem az osztrák fővárost idézi, hanem a mai Országház vidékén volt középkori falucska, Bécs nevét. Az utóbbi nevében él tovább a Vár alatt hajdan volt Logod község.

Tudomásul kell venni, hogy nincsen annyi utca — még egy olyan nagy városban sem mint Budapest — mint ahány róla szóló elnevezésre méltó ember élt ebben az országban. Továbbá mérlegelendő az is, hogy az adott utca vagy tér alkalmas-e a névadó emlékének megörökítésére. Mert hiába szerepel a város térképén a köztér neve, ha az nem olvasható személyi igazolványokban, levelek címzésében és levélpapírok feliratán. Jellemző példa erre a VIII. kerületi Márkus Emília utca — a Corvin Áruház és a Rókus kórház között. Ez az utcanév csak a térképen olvasható. A budapesti városvédők hosszas küzdelmének eredményeként az egykori Angol Magyar Bank helyén lévő, a Bajcsy-Zsilinszky út és a Vadász utca között lévő névtelen teret Podmaniczky Frigyesről, „Budapest szerelmese”-ről nevezték el. De a térről induló trolibuszokon és a tér alatt lévő metróállomás jelzőtábláin változatlanul az Arany János utca elnevezés áll. A térre nyíló házak pedig változatlanul mint Vadász utcai házak szerepelnek. Mi más ez, mint formalizmus?

Az utcaelnevezésekben olykor nagy szerepet játszanak az elhunyt politikus, művész, közéleti személyiség rokonai, hívei, akik ragaszkodnak ahhoz, hogy ne a város más részén, hanem ott és azt az utcát nevezzék el róla, amelyben lakott vagy dolgozott. Már arra is volt eset, hogy a Fővárosi Tanács által elfogadott utcanévet visszavonatták, mert az külterületi új városrészben volt és nem a város belső részében.

Messzemenően egyetérttek Frank Tiborral, amikor azt vallja, hogy „...nem kell minden jelentős személyiség nevét ráterhelni az utca- és térstruktúrára, lehet intézményekre, közlekedési eszközökre, építményekre, emlékhelyekre is.” Az utcaelnevezés a hagyományok, a helytörténeti, a nyelvtörténeti emlékek megőrzésének — élve tartásának — igen hatékony eszköze. Még hozzá nem költséges eszköze. Élünk kell vele.

Dr. Del Medico Imre

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa pályázatot hirdet az

1988. és az 1989. évre.

Pályázni lehet az alábbi új- és legújabb kori, valamint helytörténeti témákat feldolgozó pályamunkával, amely nyomtatásban még nem jelent meg és pályázaton még nem szerepelt.

Kiemelt témák:

1. A polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság időszaka.
2. Ifjúsági szervezetek és mozgalmak a két világháború között Magyarországon.
3. Kulturális egyesületek és tevékenységformák 1920—1944 közötti.
4. Magyarország felszabadulása a visszaemlékezések tükrében.
5. A magyarországi népfrontmozgalom története.
6. Az új élet megindulása a felszabadulás után — a gazdasági és társadalmi viszonyok alakulása, a forint megteremtése.
7. A koalíciós korszak pártjai, helyi szervezeteinek megalakulása (1945).
8. A DISZ és KISZ, az úttörőmozgalom, valamint a MADISZ, a SZIM és a rétegszervezetek (SZIT, EPOSZ, Diákszövetség, MEFESZ) története.
9. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalakulása, történetük.
10. Változások a városi és falusi életmódban a felszabadulástól napjainkig.
11. A 19—20. századi magyar haladó történelmi mozgalmakhoz kapcsolódó — jelölt vagy jelöletlen — emlékhelyek.

Pályázni lehet ezeken kívül egyéb, szabadon választott témával is. Nem pályázhatnak múzeumok, tudományos intézmények munkatársai, sem olyan kutatók, akik hivatásszerűen foglalkoznak tudományos kutatással.

A pályázatot 1989 augusztusáig két példányban kell beküldeni a megyei múzeumok igazgatóságához. A budapesti pályázók pályázataikat a BTM-hez küldjék.

A felnőtt és az ifjúsági kategórián belül egyéni és csoportos munkákat várunk. A pályázat díjai a felnőtt és az ifjúsági kategórián belül egyéni és csoportos munkák körében külön-külön: I. díj 10 000 Ft (1 db), II. díj 6000 Ft (2 db), III. díj 4000 Ft (3 db).

A díjazásban nem részesült színvonalas írásokat jutalomban részesítjük. Az országos döntőbe érkezett pályázatokat a zsűri kétvétenként értékeli. A Budapestre továbbított pályázatok beküldési határideje 1989. december 1. Eredményhirdetés 1990. május 1.

A határidő után érkező dolgozatokat csak a következő fordulóban tudjuk figyelembe venni.

A pályázni kívánók számára részletes felvilágosítást nyújt a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum adattára (Budapest 1., Budavári Palota A-épület; cím: Budapest 1250, Pf.: 23.)

Magyar Nemzeti Múzeum
Magyar Munkásmozgalmi Múzeum
Hazafias Népfront
Országos Tanácsa

HÍREK

Sajóecseg község templomtornyának két harangja közül az egyiket 1944 áprilisában leszerelték és háborús célokra elszállították a hívek nagy bánatára. Röviddel ezután a másik harang belövések következtében megsérült, használhatatlanná vált. Ezáltal egy ideig esend honolt a toronyban. De nem sokáig tartott ez az állapot. Az alacsony banya környékén rátaláltak egy nagy méretű bombaköpenyre. A harangozó ezt a nem éppen szimpatikus eszközt Eszegrre szállította. Majd a község kovácsa

harangnak alakította át. Ez a különös harang három éven át szolgált. 1947-ben a megsérült harangot újjáöntötték. A bombaköpeny-harang azonban csak a közelmúltban került le a toronyból, ugyanis a református egyház közössége önkéntes adományból új harangot öntetett, amely a Diósgyőri Lenin Kohászati Művekben készült el. A harangszentelésre 1987. november 22-én került sor, ünnepélyes keretek között. (Kerekgyártó)

Pályázat

A Karcag Városi Tanács V. B. Művelődési, Egészségügyi, Ifjúsági és Sportosztálya, a Hazafias Népfront Karcag Városi Bizottsága és a Déryné Művelődési Központ pályázatot hirdet

A NAGYKUNSAĞ MŰLTJA ÉS JELENE

címmel valamennyi felnőtt és fiatal érdeklődő számára.

A pályázat témakörei felölelik Karcag, illetve a Nagykunsağ múltját és jelenét (történelmi; néprajzi, nyelvészeti, földrajzi, irodalmi, művelődéstörténeti és más területeken). Pályázni csak olyan munkákkal lehet, amelyek eddig nem jelentek meg nyomtatásban. Más pályázatokon (iskolai, városi stb.) már szerepeltek, illetve díjat nyert írással is lehet jelentkezni, a zsűri azonban az esetleges díj összegebe beszámítja a korábbi pályázaton nyert összeget is. A bírálóbizottság a díjakat megoszthatja.

A pályázat egyéni. Egy pályázó több munkával is szerepelhet. A pályázatokat 3 *gépet példányban*, 1988. december 31-ig a Déryné Művelődési Központ címére (5300 Karcag, Dózsa Gy. út 5–7.) kell beküldeni. A pályadíjak odaítéléséről szakértőkből álló bírálóbizottság dönt.

Eredményhirdetés 1989. április elején. A legsikeresebb pályázatokat kiadványtervünkbe folyamatosan beépítjük. Pályadíjak: I. díj: 10 000 Ft, II. díj: 8000 Ft, III. díj: 5000 Ft.

A PÁLYÁZATOT MEGHIRDETŐ SZERVEK

HÍREK

Az első magyar rovásírás-vándorkiállítás Tolna megyébe érkezett, a Völgysegi Múzeumba. Forrai Sándor hangszalagon küldött üzenete hangzott el a megnyitón, s útbaigazításul is szolgált: segítette a nézőket a szemléltető tablók megértésében és eszmei, valamint értelmi megközelítésében. A logikus rendben felállított, számozott tablók az írás történetét vázolják fel a sumér írástól — az i. e. 6. évezredtől — a magyar rovásírásig. A sumérok összefüggő gondolatokat kifejező képelei, szótagjelei, megkülönböztető jelei terjedtek el keleti és nyugati irányban, s a későbbi századok folyamán egy-egy nép egyszerűsítette szótag-, jel- vagy betűírásra.

A magyar rovásírást többen csupán a türk rovásírás átvételének tekintik. A Forrai Sándor által összeállított táblázatok szerint a magyarok ... "közvetlenebbül és korábban juthattak a rovásírás birtokába, mint a türkök". A kiállítás táblázatai szerint a magyar rovásírás az összes rovásírástól függetlenül és egyedül fejlődött rövidítéses, ún. ligatúras írássá, „kifejlesztette önálló magánhangzóit, de bizonyos mássalhangzók alakjának csekély módosítása önmagában is jelöli a megfelelő magánhangzót.” Forrai szerint a magyar rovásírás a kis segédvonalak kialakításával olyan zárt jelrendszert hozott létre, amilyen sem a görögben, sem más nyelvben nincs.

A rovásírásban minden hangunkra van jel! A latinbetűs írás ezer évig kínlódott azzal, hogy a hiányzó tizenhárom hangra jeleket találjon ki. Ezért aztán torzítva olvashatók az ősi kódexek magyar nyelvű szövegei. Pl. a gyümölcs szavunkat

a Halotti Beszéd írója csak gimile-nek tudta jegeyzni, pedig a rovásírásos emlékeinkben előforduló gyümölcs, püspök, áldás szavunk a mai hangzás szerint olvasható. És talán itt ragadja meg leginkább a kiállítás a látogató figyelmét: a konkret példák, a kinagyított rovásírásos bolognai emlékek képeivel. A bolognai, botra rótt naptár Árpád-kori nyelvezetet őriz, székely nyelvjárásban. A kiállítás a rovásbot lapmasolatait is bemutatja.

A látogató értesülhet arról is, hogy Erdélyen kívüli országrészből, Pécsről is került elő rovásírásos feljegyzés. A magyarság tehát a rovásírás teljes birtokában volt, s alkalmazta. Ez utóbbira — az alkalmazásra — több példával szolgál a kiállítás. Forrai Sándor, aki tíz éve elveszítette a szemvilágát, látni segít nekünk, betekinteni múltunkba; kultúránk mélységeibe irányítja kutatni vágyó tekintetünket.

A kiállítást Balás Gábor jogtörténész megnyitotta még ünnepibbé avatta. Bevezetőjében ismertette a vándorkiállítás útját (Budapest, Gödöllő, Diósgyőr, Pécs stb.). Januárban és februárban Bonyhádon, azután Izményben volt látható (Izményben már volt rovásírás-vetélkedő is az általános iskolában). A nagy érdeklődésre való tekintettel Forrai Sándor összefoglaló művet írt a magyar rovásírásról *Küskarácsonról sülvester estig* címmel, s megjelent a következő kötete, az *Újabb adatok ősi írásunk történetéhez*. Ebben már is a szarvasi avar tűtartó és a pécsi rovásírásos címerpajzs megfejteséről is. (Kolta Lászlóné)

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓ

A NÉPI HANGSZER- ÉS A HANGSZERES NÉPZENEGYŰJTÉS MAI FELADATAI

Kell és lehet ma még népzene-t gyűjteni? Hát nem gyűjtöttek már mindent össze az elődök? Sokat hallott, egyéb tekintetben művelt és sok mindenre fogékony emberek szájából elhangzó kérdések ezek. A hangszeres népzene-t illetően ugyanilyen — szinte rosszálló — kérdés, hogy „Mi köze a cigányzenének a magyar népzene-höz?”

Akik ezeket kérdezik, nem számolnak sem a népzene belső életével, sem a tudomány megújulni tudó képességével, illetve objektivitásával. A népzene-t saját, belső törvényszerűsége-k irányítják, míg a tudományt szüntelenül az hajtja, hogy ennek a zenei létezésnek minden apró mozzanatát nyomon kövesse, rögzítse, majd a közel- és régmúlttal összevesse, térben elhelyezze, hogy a jelenségeket mások (például a jövő generációk) számára érthetővé tegye.

Hazai népzene-kutatásunk történetében fontos állomást jelentett, mikor 1967-ben megje-lent Sárosi Bálintnak a magyar népi hangszerekről szóló könyve. E könyv: Die Volksmusik-instrumente Ungarns, egy nagyszabású (az európai népi hangszerekről szóló) sorozat első kötete, melyből egyszerűsített, magyar nyelvű változat is készült. A könyv sorra veszi valamennyi, az 1960-as években még ismert népi hangszerünket, leírja kialakulásuk — esetleg hozzánk kerülésük — történetét, ismerteti földrajzi elterjedtségüket, készítésük módját, játékmódjukat, s kottaanyagával ízelítőt ad a rajtuk játszott hangszeres zenei repertoárból. Olvasása után joggal kérdezzük hát: miért foglalkozunk még mindig — vagy: már megint — a népi hangszerekkel?

A tudomány igazán soha nem kanyarodott el a népi hangszerektől, de ha így lett volna, s most visszatér a velük kapcsolatos kérdésekre, már az is elég ok e lépéshez, hogy a könyv megjelenése óta húsz év telt el. Ez alatt az idő alatt a társadalomban, népcsoportok és az egyes emberek életmódjában annyi változás történt, hogy ez óhatatlanul nyomot hagyott a hangszerhasználatban és a zenei repertoárban is. Hogy példával érzékeltessem: a paraszti társadalomban végbement változással értelmetlenné vált az egykor jelzőszerepet játszó fakürt és kanásztülok használata. Hiszen az állattartás a korábbtól különböző (részben nagyüzemi) körülmények között zajlik. De még ha nem így lenne is, akkor is valószínűleg mikrofon vagy helyi rádió oldaná meg a kérdést, nem a korábbi jelzőhangszer. A hangszerek mára sok tekintetben funkciójukat veszítették, mégsem mondhatjuk, hogy teljesen elhaltak volna. Éppen a népzene társadalmi rangra emelése tette lehetővé, hogy a népdalkörök, hangszeres együttesek körében olyan hangszerek is divatba jöjjenek, melyek korábban esetleg szigorúan kötött rendű szokáshoz, azon belül egy bizonyos területhez tartoztak. Népszokásként szinte már kihalt a láncosbotot és köcsögudát alkalmazó regölés, mikor az 1970-es évek népzenei műsoraiban a színpadokon ritmikus aláfestő zeneként e két hangszer bukkant fel. Hasonló változások szinte minden hangszert értek.

Kevésbé látható, de nem kevésbé fontos szemléletmódbeli változások történtek a hangszerkutatáson belül is. A kutatók hamar felismerték, hogy a hangszerek bármennyire teljes ismerete csak félismeret, ha nem vizsgálják a rajtuk játszott zenéket is, illetve nem próbálják meg a hangszeres zene valódi belső jellemvonásait a hangszer fizikai (hangszer, mint hangforrás) akusztikai tulajdonságaival összefüggésbe hozni. A hangszeres zene figyelmesebb szemlélésével hamar világossá vált, hogy az igazi hangszerjátékos a nép között is profi, azaz hivatásos zenész, bár emellett természetesen többnyire van „polgári” foglalkozása is. Mégis jelentős különbség van az amatőr — Európában és főleg a Kárpát-medencében korábban a paraszt — hangszerjátékos és a profi (az említett területen szinte mindenütt kizárólag cigányzenész) között. A felismerést nagyban segítette a nemzet-

közi együttműködés, majd az együttműködést segítette, hogy az egyes országokban az adott területen élő nemzetiségek zenéjét is intenzívebben kezdték tanulmányozni a kutatók. Éppen a hangszerek, a hangszeres zene az, amely leginkább összeköti a népeket, hiszen nincsenek nyelvi kötöttségei. A hivatásos zenész mesterségének velejárója, tudásának nyitja, hogy egyaránt képes zenével ellátni a különböző zenei gondolkodáshoz szokott népeket. Lassan olyan jelenségekben is körvonalazódtak a különféle népek hangszerjátékosai között meglevő azonosságok, ahol a repertoár teljesen különböző volt. Bizonyos tartásmódok, vonókezelés és pengetési technika, a fúvásmódok annyi egyezést mutatnak, hogy annál több már csak a hangszerek neveinél tapasztalható.

Ha az elmúlt időszakra visszagondolunk, azt kell mondanunk, hogy a magyar nyelvterület minden részéről el tudjuk mondani nagy általánosságban, milyen hangszereket használtak ott, milyen hangszeres zenéssel éltek. De hány falu feltérképezetlen még mind a mai napig! Pedig lehet, hogy sok-sok néprajzgyűjtő, vagy vokáliszene-kutató megfordult már bennük, mégsem érdeklődtek a hangszerekről, hangszeres zenéről. (Ez teljesen érthető, nekik más az érdeklődési körük, s a szakterületük.) Jellemző például, hogy a pár éve elhunyt és a népzene gyűjtésben példamutatóan élenjáró Borsai Ilona egyik kiváló énekes felfedezettje: a terpesi (Heves megye) Végh Menyhértné nála jártamkor kérdéseimre a következőt mondta: „Érdekes, Borsai Ilonkával mi hányszor beszélgettünk, mennyi mindent elmeséltem neki, de volt itt már tánckutató meg mesekutató is — mert meséket is tudok —, de hangszerekről még senki se kérdezett eddig! Azt meg tényleg nem gondoltam volna, hogy a cigányzene is érdekes lehet, pedig bizony mindig arra mulattunk!”

Gyűjteni kell és lehet tehát még ma is. A népzene gyűjtés iránt sokan érdeklődnek, nem az érdeklődés hiánya a jellemző. A gyűjtők többsége azonban magát az anyag összegyűjtését tekinti végcélnak — holott említettük, ez csak az első lépés a feldolgozásban —, gyűjtése egyébként is a saját anyaga marad, nem kerül be egy közös információs rendszerbe. Gondot jelent továbbá, hogy a gyűjtő esetenként nem is igen tudja mi az, amiről még érdeklődni kell, melyek azok a pontok, melyek kiegészítésre szorulnak.

Minden önkéntes néprajzi gyűjtőt arra szeretnénk buzdítani és kérni, legyen munkatársunk a magyar népi hangszerek és a hangszeres magyar népzene gyűjtésében. Sokan és sokszor elmondták már, hogy a népzene gyűjtésben az utolsó órákban vagyunk. Többször beigazolódott már, hogy ez nem így van. A hangszeres zenei gyakorlat átforgalmazásában azonban most szintén olyan átmeneti állapotban vagyunk, amit — mert a régít nézzük — az utolsó óráknak tekinthetünk. Szükség van tehát a közös összefogásra.

Annak, aki megérti szavunkat, segítséget nyújt az alábbi kérdőív. Hasonló felhívás nyomán már a múlt században is érkezett a Tudományos Akadémiára számos kottás és szöveges népdalgyűjtemény, melyek nélkül ma szinte semmit sem tudnánk XVIII—XIX. századi népzeneinkről. Felhívás segített Sebestyén Gyulának a regősénekek összegyűjtésében, de — hogy napjainkból is mondjunk példát — felhívás nyomán beérkezett gyűjtésekből vált világosabbá a gyermekmondóka zenei világa.

Az itt következő kérdőív egészének, vagy valamelyik részletének kidolgozásával olyan értékes pályamunka készíthető, amellyel a gyűjtő részt vehet a Néprajzi Múzeum évenként megrendezésre kerülő önkéntes néprajzi és nyelvjárási pályázatán. A pályázati felhívás és más tudnivalók a Honismeret 1988. évi 2. számának mellékletében olvashatók.

A gyűjtésben az alábbi könyvek és tanulmányok lehetnek segítségünkre:

Sárosi Bálint: Magyar népi hangszerek. In: Ének—Zene Szakköri Füzetek I. Bp. 1973.

Sárosi Bálint: Cigányzene, Bp. 1971.

Bartók Béla: Miért és hogyan gyűjtsünk népzene-t? In: Bartók Összegyűjtött Írásai. Közreadja Szőlősy András Bp. 1966. 581—596. oldal

Tari Lujza: Szignálhangszereink és dallamaink. In: Zenetudományi Dolgozatok. Bp. 1978. 125—148. oldal.

A kérdőív

Általános megjegyzések

Amennyire lehetséges, a teljes környezetet térképezzük fel. Lényeges a különböző etnikumok, a szociális háttér ismerete (az előadó milyen társadalmi réteg képviselője, milyen területről való, ha a helységnek nem őslakója, ősei mikor, honnan, miért költöztek el). Mí az előadó foglalkozása — ez még cigányzenészeknél is fontos lehet —, milyen az általános műveltsége. A környezet hogy ítéli meg játékát, ő milyennek tartja a kollégáit, mi a véleménye a mai tánczenéről, ő miért szereti vagy nem szereti? Tanul-e a rádióból és mit? Ezek mind olyan kérdések, amelyek elengedhetetlenül fontosak a zene megismeréséhez.

I. A hangnem

Alapvető követelmény, hogy minden hangszer iránt érdeklődjünk az adott területen, még akkor is, ha cigányzenéssel van dolgunk. Ő is tudhat a paraszttzenészek hangszereiről, hallhatott vándordudásról, láthatott koldus hangszerjátékost, hangszereket a gyerekek kezén.

1. **Elnevezés.** a) a hangszer neve, b) a hangszer részeinek, alkatrészeinek neve. Mindkét esetben érdeklődjünk az általános és egyedi (helybeli, illetve csak az előadó által használt) elnevezések iránt. Ő miért mond valamit másképp? Tudja-e az általánost is?

2. **A hangszer leírása.** Legjobb a több nézetből készített fotó, ami kiegészíti feljegyzéseinket.

Népi hangszer: a) anyag, b) készítése, c) alkatrészek, pótlások készítése. Ki készíti ezeket? Az előadó furó-faragó típus-e vagy „mester”-hez viszi a készítendőket? Pótlásokat se vállal? d) a hangszerek segédeszközeinek, kiegészítőinek anyagai (például mai citerapengető). A régi eljárásokat mikor, miért cserélték föl a hangszerkészítésnél?

Gyári hangszer: Esetükben elegendő a típus megjelölése (például B klarinét, Selmer). Ezeknél is fontos azonban, hogy a) az alkatrészeket hogyan pótolja, honnan szerzi az előadó (húr, nád, fűvoka stb.); b) amennyiben a gyári hangszert átalakította, miért tette, miért nem felelt meg az eredeti? Minden készítéssel, kiegészítéssel kapcsolatban fontos továbbá, hogy milyen más — általa esetleg nem használt — eljárásokat ismer még az előadó, illetve a hangszerkészítő, például a hangképző lyuknál égetést, vagy kézi fúrást alkalmaz-e?

3. **Hangolás.** A hangszer alaphangját, hangsorát lehetőleg hangzó formában is rögzítsük (magnetofon), ez később megkönnyíti a lejegyzést. Ha felvételre nincs lehetőségünk, akkor legalább a jegyzőkönyvben tüntessük fel. (Citeránál ne feledkezzünk meg a kísérohúrokról.) a) Mit hasznosít az előadó a hangsorból; ha keveset, a többit miért nem használja? (A játéktechnika függvénye?); b) Maga hangolja-e hangszerét, vagy mással hangoltatja? Erre is van példa — eddig kevés —, de érdemes volna kinyomozni, mennyire volt ez általános; c) Terminológia („oda beszél, ahova köll”, „stimm” stb.).

Áthangolás: a) véletlenszerű (az áthangolás iránya); b) tudatos: aa) félhanggal (magasabb, mélyebb). Miért nem volt neki jó az eredeti? bb) teljes áthangolás, pl. scordatura. Hangszerutánzás? (duda — hegedű). Táncba melyik dallamhoz hangol át?

Hangolás együttesben: melyik hangszerhez hangolnak? Milyen gyakran? Ki irányítja a hangolást?

4. **A hangszer elterjedtsége.** Egyedi-e a hangszer a területen vagy többen is használják (használták)? Milyen hangszerek (csoportok) különböztethetők meg: a) szociális megoszlása szerint (régén például a citera a szegény rétegé), b) életkor szerint. Különösen kevés adat van a mai gyermekek játékhangszereiről. Használnak-e még búzaszárát, levélsípöt, zúgattyút, (vagy csak citerazenekarba járnak, furulyáznak az iskolában)? Talán még kinyomozható: mennyire volt általános a kereplő és a duda templomi használata? c) Ki, mikor, honnan hozott egy-egy új hangszert valamely közösségbe, azt hogy fogadták? Milyen gyorsan terjedt el az új hangszer: (például gombos harmonikát gyakran Németországból hoztak), főleg a szájharmonika, a rezesbanda hangszerei? A játékos honnan szerezte hangszerét? Készítette, készítette? Más zenésztől vásárolta? Mikor, mennyiért? Cserélte, mire, miért?

Zenekar. Összeállítása a) régen, b) ma. Hány tagú volt, illetve hány tagú jelenleg a zenekar (a faluban vagy amelyiknek tagja?) Melyik hangszer, mikor, miért maradt el? (például cimbalom, klarinét a klasszikus nagy cigányzenekarból)? Mióta van zenekar a faluban? Folyamatosan, megszokással? Amíg nem volt, kik, honnan valók zenéltek?

A hangszer gondozása, tartása használaton kívül: hol tartja hangszerét az előadó (falra akasztva, tokban, ládában stb., miért)? Ma: (rádió, tv tetején)? Hogy gondozza? Ha máskor nem, előadás előtt tisztogatja-e?

II. A zene

Nagyon lényeges, hogy a vidék vokális zenei hagyományával is tisztában legyünk — különösen a még aktívan táncoló-zenélő területeken.

1. Tanulás

a) *Egyénileg:* csak ellette, vagy utánozta aa) hangszert imitáló játékon, min? (gyufásdobozon gumi = citera); bb) rendes hangszereken; cc) segédeszközt vett igénybe (a dudások többsége furulyán tanult). A szülők tudtával, vagy titokban tanult, apja hangszerét lopta el?

b) „*Tanár*” tanította. Milyen rendszerességgel, mennyiért? (Ha a szülők belecgyezése nélkül tanult, hogy szerezte meg a pénzt?)

c) *A tanulás fazisa:* Mikor, hogy kezdte a tanulást? Hangszertartás (jobb vagy balkezes az előadó?). Mi volt az első hang, első dallam, amit megtanult? Tudja-e a hangok neveit, ismeri-e a kottát? Ha igen, honnan? Van-e emlékeztető füzet a dallamokkal? (Ezt hol tartja?) Idősebb tanul-e unokái éneklőjeiből?

d) *Közösségi tanulás:* aa) fogadott-e valamely közösség mestert? (helybeli kántort, tanítót, távolabbi katonakarmestert stb.) bb) Ha távolabbról jött a tanár, ki volt, hol lakott, mennyi ideig tartott a tanulás, hozott-e magával hangszert? cc) Mivel kezdték a tanulást, hogy gyakoroltak, milyen időszakonként volt foglalkozás, hány hétig, hónapig tanultak, mennyit fizettek ezért és a hangszerekért? Hangszert (például a rezesbandának) honnan szereztek, milyen volt az első közös fellépés?

e) *Az adatközlő tanít-e maga is?* Mit tanít először (például hegedűnél ujjrend, vonótartás, a nyomás mértéke stb.)?

2. Repertoár. Mindent írjunk össze, amit az előadó tud, azt is amit egyébként nem szokott játszani. a) a vidék legtipikusabb dalai, dallamai, amit ebből legszívesebben játszik; b) a vidéken általánosan ismert dallamok és az országos elterjedtségük; c) amit az előadó saját maga a legszívesebben játszik (például magyar nóta). Honnan, kitől tanulta a vidékre nem jellemző zenéket? Mit nem szeret, miért? (Szöveges dalnak tudja-e a szövegét? A teljes szöveget vagy legalább az első sorát.) Szokta-e énekelni játék közben a vokális dallamot? A táncosok éneklik a dalokat?

A hangszer bejátszása: mivel frissíti fel ujjait, emlékezetét játék előtt? Miért azzal a dallammal — erődél?

A dallamok nevei: a) tánchoz nem kötöttek, b) tánczenék. Ha a dallam valakié (például „Kiss Józsi János verbunkja”), miért nevezik úgy? Régi, jó zenészek, táncosok emlékezete. Miért maradtak híresek? (Táncok nevei.)

Előadásmód: Erre vonatkozó megjegyzések, hogy kell énekelni, játszani („vékony”, „vastag”, „lassú”, „gyors” stb.)? *Tempók:* itt különösen a gyorsulásmódok — átmenet a lassúból frissbe, strófa összekapcsolása. Egyéni rubatók és közösségi igények.

A darabok részleteinek nevei: „bevezetés”, „lehúzás” stb. Ezek előadásmódja miben más, mint a darabé?

A banda: a primás szerepe (tanítja-e az együttest?). Véleménye a kísérőhangszerekről. A többszólamúság megítélése. A kísérőtipusok terminológiái („dúvó” stb.). Több szólóhangszernél ki irányít? Mit kell csinálnia például a klarinétnak, másodhegedűnek, ha a primás szólózik?

3. Funkció (táncdallam, szokásdallam, alkalomhoz nem kötött dallam, kommunikáció).

a) *A táncrend* iránt ne csak Erdélyben érdeklődjünk! Nyomaiban még máshol (például Észak-Magyarországon is) van efféle. A táncközbeni kurjantásokra (nevei: csujogtatás, hurítás, hujjogtatás, riktás stb.) ugyanez érvényes. A táncrend zenei vetülete — miért csak

egy bizonyos dallam jó egy bizonyos tánchoz? A zenei ritmus és a táncmozgás összehangoltsága — különösen férfi szólótáncnál.

b) *A szokások* régen és ma: aa) köszöntések (újév, karácsony, névnap, illetve aratás, szüret stb.); bb) temetés; cc) lakodalom. Valamennyinél — különösen a *lakodalomnál* — a repertoár változása. Mikor, miért cserélődtek ki a régi dallamok? A lakodalom helyszínének megváltozása és a zene megmaradása (éttermi vacsora, de a zenészek az étterem ajtajában is hagyományos dallamokkal fogadják az új párt, szakácsasszony tánc stb.). *Köszöntéseknél* mivel köszöntenek, kedvenc nótával vagy egy semleges — az alkalomhoz illő — darabbal?

c) *Saját kedvtelésből* játszik-e az előadó? Spontán módon játszik-e baráti összejövetelkor? Énekelni szokott-e, szoktak-e hozzá a jelenlevők, esetleg táncolnak?

d) *Jelzések*: aa) kanásztűlök (fakürt, ahol még lehet utánanyomozni, illetve a külföldi vízidudajelzések). Eltérések a pásztorság típusa (kanász, gulyás stb.), illetve életkor, hierarchia alapján (dúdolás utánozható legalább); bb) a zenekari zenészek egymáshoz intézett, csak általuk értett zenei jelzései — erre kevés adat van eddig; cc) bármilyen más jelzés (például katonai, postai, vadász.).

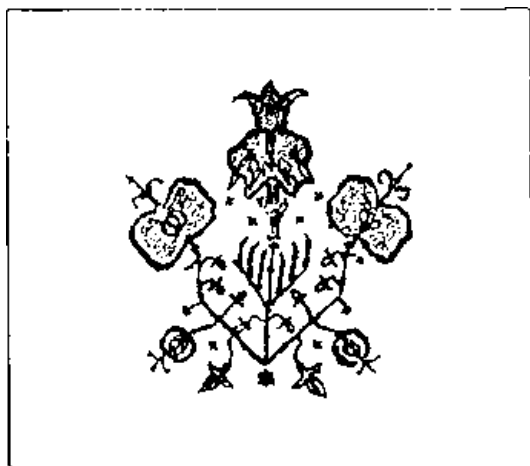
e) *Egyéb funkció*: például *közjáték*: aa) helye a darabon belül — mire való?; bb) típusai, elnevezései; cc) melyiket, mihez lehet, egyáltalán hányat ismer, ebből mennyit szokott használni? Ó hogy nevezi?; dd) alkalmas-e a közjáték szerinte tempó- és táncváltásra? Ezt mivel jelzi a prímás?

4. Zenés eseményekre vonatkozó adatok.

Bál, lakodalom, zenés temetés alkalmával hogy történik a zenészek megfogadása? Régen, hogy történt? (Vers, tus?) Fizetség régen és ma, a kialakított összegért mennyit kellett — kell — játszani? Ki fizet és hogyan (mennyit)? Milyen messzire hívják el a zenészt, a bandát játszani (régen)? Vegyes lakosságú környezetben ki kiknek, melyik népek zenélt-zenél? Ha egy faluban több együttes van — volt —, melyik kinek játszik — játszott? a) Csak éttermi zenészek; b) éttermi zenészek, de házakhoz is járnak; c) amatőrök — félhivatásosak. A bálók megoszlása társadalmi rétegződés szerint. Alvég — felvég, melyikbe ki mehetett? Életkor szerinti megoszlás ma miben nyilvánul meg például a lakodalomban? (Magyar nóta — popzene — a magyar népdal közös-e?) Erdélyben az újabb áramlatok: twist, tangó stb. (az 1950—1960-as évek magyarországi tánczene divatja) honnan, hogy kezdett terjedni?

Mint minden néprajzi gyűjtésnél, itt is fontos, hogy feljegyezzük a gyűjtött anyag lelőhelyét, azt, hogy melyik korszakra vonatkozik, s az adatközlők nevét (asszonyoknál leánykori név is), foglalkozását, valamint a születési évet és helyet.

Tari Lujza

Úrasztali terítő részlete, Bártfa, XVI. szd. (Hornyak László rajza)

A vörössipkás honvédek parancsnoka volt

Tömör tájékoztatással elevenítette fel dr. Fűvessy Anikó múzeumvezető, a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum történetét (Honismeret 1987. 5. sz.). Írásából az alábbi két mondat külön is felkeltette figyelmemet. Így: „A gyűjteményt ezután is a *községi háza* két termében őrizték.” — és „Az átköltözés után vette fel a múzeum Kiss Pálnak, az 1848—1849-es szabadságharc Tiszafüreden elhunyt egyik *tábornokának* nevét.”

Kiss Pállal, a szabadságharc kezdetétől, egészen 1867. május 16-án bekövetkezett haláláig, szoros volt családjunk baráti kapcsolata. Ennek emlékeként őrzöm (hátlapjára vezetett felirat szerint), a honvédtábornok 1862-ben készült fényképét, melynek megnagyított másolatát, évekkal ezelőtt a tiszafüredi múzeumnak adományoztam. Valószínű, hogy a fénykép régi tábornoki atillájában örököltette meg a szabadsághóst. Úgy érzem, hogy a múzeum története mellett, a névadó életútjáról indokolt — s talán kötelesség is — megemlékeznem.

A Bihar megyei Diószegen lakott Kiss Pál görög származású kereskedő, aki 1795-ben kapott magyar nemességet. Az ő unokája volt, az 1809-ben, ugyanitt született szabadsághős. A debreceni kollégiumban végezte tanulmányait, s a katonai pályát választotta. A polgári forradalom kitörésekor a 37/3.sz. gyalogezred alszázadosa, de a nemzeti haladás oldalára állt. 1848 nyarán a bihari nemzetőrséget szervezte és zászlóaljával a bánáti harctérre vonult. Itt ismerkedett meg a debreceni 10. zászlóaljban harcoló dédapámmal, Kovássy Alberttel, aki honvédszázadosként a zászlóalj utolsó parancsnoka volt. Kettőjük útja gyakran találkozott.

Az 1848. szeptember 2-i, győztes perlaszi csatában együtt rohamoztak a 10. zászlóalj honvédei, a Woroniecki-vadászok és a bihari önkéntesek. Fergeteges támadásuk után parancsnokuk, Kiss Ernő tábornok (az aradi vértanú) az arcvonal előtt így köszöntötte őket: „Fiúk, vitézül viseltétek magatokat, ily dicső rohama még Napoleonnak se volt soha!”

Mint hogy a csatában elesett a 10. zászlóalj parancsnoka, Szemere Pál, a zászlóalj parancsnokságát az őrnagyvá elöléptetett Kiss Pál vette át. Rövidesen azonban a kassai 9. sz. — a híres „vörössipkás” — honvédekkel folytatta a harcot. 1849 januárban már alezredes és „dandárnok” — majd az aradi ostromsereg parancsnoka.

Különösen kitűnt a tavaszi hadjáratban. Április 4-én Tápióbiicskénél, a 9. zászlóalj élén, az ugyancsak nagy hírű szegedi 3. sz. zászlóalj parancsnokával, Földváry Károly őrnaggyal kezét fogva vezették a híd elfoglalására honvédeiket. Bátorságáért Kiss Pált előbb a 3. osztályú, majd a 2. osztályú érdeméremmel tüntették ki.

Április 26-án, Komáromnál, Kiss Pál dandára kelt át először a Dunán, és ez a haditett döntő kihatású lett a nyertes csatára. Májusban Pétervárad (Újvidék) parancsnoka, majd honvédtábornok, aki Világos után csak 1849. szeptember 5-én adta át az erődöt — megfelelő feltételekkel — a császáriaknak, és az egész őrséggel együtt amnesztiát kapott.

Említést érdemel, hogy a 10. zászlóalj, 1849. július végén, egy hetet töltött Pétervárad bástyái között, ahol — a már tábornoki rendfokozatot viselő — egykori parancsnokuk segítségével egészítették ki lőszer- és élelmiszerkészletüket. Ennek jelentősége a tragikus temesvári csata és Világos után mutatkozott meg, amikor, a Kmetty-hadosztály kötelekében, még egy héten át harcoltak és fedezték a visszavonulást.

Kiss Pál haláláig tiszafüredi és tiszzaörsi birtokán gazdálkodott. Sirja Tiszafüreden van. Ezzel kapcsolatban érdemes idézni Borovszky Samu: Heves vármegye című monográfiájából az alábbiakat: „Tiszafüreden van a községnek igen szép emeletes községháza. Ez az épület eredetileg földszintes volt, s néhai Kiss Pál 1848—49-iki honvédtábornok tulajdonába tartozott. A község megvette s 1896-ban emeletesre építette.”

A tiszafüredi régészeti gyűjtemény története teljesebbé válik ezzel az adattal is.

Dr. Kovássy Zoltán

Emlékezésre méltó dolgaink 1988-ban Balatonfüreden

Mint minden településnek, így Balatonfürednek is kedves és szép kulturális színterei azok a napok, amelyeken emlékezünk az elődökre, felidézünk a neves személyek szűkebb pátriához való kötődését, idézzük a termékeny múlt megannyi hasznos és követendő eseményének példáját.

Eötvös József (1813—1871), a korát igencsak megelőző szabadelvű és a nemzeti eszmék iránt fogékony, széles látókörű és világot látott gondolkodó ember Füreden is hagyott maradandó jelet az utókor számára, amikor is vallás- és közoktatásügyi miniszter korában, 1870. november 21-én 17 ezer korona állami segéllyel megnyílhatott Arácson (ma Balatonfüredhez tartozik) a Szeretetház. „... 1875-ben miniszteri utasításra a szeretetház igazgatósága vette át a szőlőműves felső-népiskolát és az a jövőben, mint fiókinézet működött... A községi gyerekek továbbra is díjmentesen tanulhattak...” — írja dr. Zákonyi Ferenc a mai Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet történetét feldolgozó munkájában (1976), mely intézmény ma már büszkén viseli a könyvtár- és múzeumalapító Széchényi Ferenc nevét. Eötvös József, az államférfi és író szeptember 3-án minden bizonnyal Füreden is ki fogja érdemelni születése 175. évfordulóján az utódok hálfáját.

Eötvös Loránd (1848—1919), Eötvös József fia, örök időre írta be nevét a tudomány — elsősorban a földtudományok — nagy könyvébe, amikor 1901—1902 és 1902—1903 telén, a befagyott Balaton jegén, Füred és Tihany között próbálta ki és hitelesítette gravitációs kettős ingáját; vizsgalati módszere ezt követően az egész világon elterjedt. A tudós 140 évvel ezelőtt, július 27-én született. Tihany — ahol a róla elnevezett Geofizikai Observatórium is működik — idén emlékezhetne meg róla a Füredi Panteon márvány emléktáblája előtt.

Nemzeti ünnepünk 140. születésnapja március 15-én volt. Ha valaki elsétál a balatonarácsi temetőbe, hogy felkeresse világhírű földrajztudósunk, Lóczy Lajos sírját, nem messze tőle, a temető végében minden bizonnyal szemébe tűnik egy hatalmas obeliszk — *Lonkay Antal* (1827—1888) végső nyughelye. Kora jeles teológusa volt, majd hírlapíró lett, s magas rangban részt vett az 1848—1849-es magyar szabadságharcban. A függetlenségi harc bukása után hosszabb ideig bujdosott (raboskodott?), végül Füreden telepedett le, nyaralót építtetett és itt is halt meg. (Az épület ma is fellelhető, régi leírás alapján azonosítható.) Siremlékének felirata ma is időszerű: „A divatos áramlattal úszni nem virtus; de a rossznak felismert áramlat ellenében a társadalom legszentebb javaiért kitartóan küzdeni; ez férfias erény”. Augustus 29-én lesz halálának 100 éves évfordulója; nem lenne hiábavaló a nyaralójától nem messze Lonka-közzé „változott” sétálóutat „visszakeresztelni” Lonka-közzé, s emléket a centenáriuma márványtáblán is jó lenne megörökíteni a Csokonai u. 10. számú ház falán.

A Füredi Panteonban márványtábla hirdeti *Gárdonyi Géza* (1863—1922) nevét, aki mindenekelőtt az Egri csillagokkal büvöli el máig is hazai (és külföldi) olvasóit. A táblán hagyott gondolata olvasható: „Balatont álmodom s melléje magamat”. Az író többször járt Füreden — megynében tanított rövidebb-hosszabb ideig —, verset is írt a Balatonról, de számunkra egyik legmaradandóbb s talán legkedvesebb műve az Annabáti emlék címmel írt novellája. A láthatatlan ember, az Isten rabjai című regények szerzője 125 éve, augusztus 3-án született. Legyen gond rá, hogy emléktáblájáról ne hiányozzék idén — akár a dabronyiak és devecseriek —, de a fürediek koszorújának sem.

Érdemesnek ígérkezik egy kicsit elhagyni az Észak-balatonfelvidék fővárosának mai határát, hogy a teljesség igénye nélkül számba vehessük a jeles események évfordulóit, kultúránk és művelődésünk egyetemes művelőinek munkálkodását is.

1888. október 21-én megalakult a *Balaton-tavi Gőzhajózási Rt.* A terv megvalósítását már 1846-ban pártfogásába vette gróf Széchenyi István. Nem sokkal később létre is jött a Balaton gőzhajózási társaság, s 1846-ban elindult Füvedről a „Kistaludy”, az első gőzhajó. Az 1888-ban alakult Balaton-tavi Gőzhajózási Rt. már tőkeerős, nagy hajóparkkal rendelkező, sűrűbb járatokkal szolgált az akkori három megyét; valóra váltak Széchenyi István álmai: „Lebegjen csak rajta egyszer gőzös: új életszíkát lövel az egészre és a most ugyan kies . . . álomban szendergő vidéket oly vidor elevenséggel ruházza fel, miképp egy szebb jövődönék tavaszkorát fogják a legédesb sejtelmek közt élvezni a Balaton körüli lakosok.” Az idei vitorlabontó ünnepségen erre is érdemes egy röpké gondolattal emlékezni.

Szekér Ernő

Egy szekszárdi könyv margójára

Dr. Tóttós Gábor tollából 1986. augusztus 20-án jelent meg a Történelmi séták Szekszárdon című könyv. A kötet kiadója a városi tanács vb. Már a címben utal a szerző arra a szándékára, hogy nem akar monográfiát írni, csupán sétára invitálja az idelátogatót. Még ennél is fontosabbnak tartja: megőrizni a múlt emlékeit, továbbadni az ifjú szekszárdiaknak mindazt a szépséget, amit a város őriz a rég feledett, ködös múltba vesző életről.

A szándék dicséretes. Különösen nagy öröm egy itt született, nyolc évtizedet maga mögött hagyott, városát szeretve óvó embernek. Ez nem érdem, de kötelesség számomra. S ha aggodalmamat fejezem ki e könyv megjelenése kapcsán, akkor azt két okból kell megtennem: 1. A fellelhető pontatlanságok nem elsősorban azokat a családokat sértik, akik leszármazottai itt élnek körünkben, hanem a történeti hűséget. 2. Néhány évtized múlva ez a könyv már forrásmunka lesz. Akkor már nem gondolnak arra az olvasók (valójában most sem), hogy az adatok valóságosak-e vagy sem. Ám ennél sokkal súlyosabb következmény, ha a felnövő új generációk téves adatokat hisznek valóságnak.

Nem kívánok tudományos kérdésekben véleményt nyilvánítani, az nem az én feladatomban. Ám az emberi emlékezettel befogható múltból a kiáltó tévedéseket — ha nem is mindet — csokorba szedtem. Annyit azért meg kell jegyezni, nem csupán az emlékezetemre hagyatkoztam, hanem fotóimra és a Telekkönyvi (Földhivatali) adatokra is támaszkodtam. E néhány gondolat jegyében bocsátom közre aggodalmaim sorát.

A vasútállomás ma már nem látható freskóját 1939 őszén festette Szabó Dezső szekszárdi festőművész. A szerző szerint egyetlen esküvői jelenetet ábrázolt (23. old.). A valóságban, négy különálló képen, három témát dolgozott fel. A decsi templom előtti téren a vasárnap délelőtti életképet, a síógárdi búcsút és a szekszárdi szüretet ábrázolta a festő színes forgatagban, hűen a valósághoz viseletekben és eszközökben egyaránt.

A vasútállomással szemben az 1922-ben épült Palánka—Szücs-féle malom állott és nem a Fekete-malom. (23. old.)

„Nem messze a szálló (Gemenc) helyétől a két világháború között ki nem írható nevű és rendeltetésű vendégváro egyég üzemelt, s stílusosan ebben az épületben működött az első Patyolat-mosoda, de már az 1960-as években” (27. old.). Ezt írja a szerző, ám a valóságban más az igazság. A Patyolat Molnár József kelmefestő és vegytisztító családi házában kezdte meg működését. A nyilvánosház (a ki nem írható nevű . . .) az utca másik végén állott. Ugyan Molnár Ignác tulajdonosa volt a „vendégváro egyég” épülete, a két Molnár család között nemcsak néhány száz méter volt a távolság, de rokoni szálak sem fűzték őket össze.

A Béri Balogh Ádám Múzeum első tudós igazgatójának — Wossinsky Mórának — munkáját jónéhányan követték, folytatták. Ám Csalog Zsolt nevű igazgatója (29. old.) sohasem volt ennek az intézménynek. Az igaz, Csalog Zsolt író és publicista édesapja — dr. Csalogovics József — igazgatóként dolgozott a múzeum falai között.

A József királyi főhercegi megemléített adat (33. old.), furcsa antagonizmus. A magyar közjog ugyanis csak királyi hercegi címet ismert. A Habsburg császári főhercegi cím a monarchiában sem volt összetéveszthető, mivel e két dolog nem azonos!

Ki ne emlékezne szeretettel Wallacher László és Lázár Pál festőművész-tanárokra Szekszárdon? Ám, hogy Szabó Dezső festőművész őket követte volna művészi törekvéseikben (36. old.), az lehetetlen. Szabó Dezső lényegesen idősebb lévén, pályáját is jóval korábban kezdte, ha hosszú élete miatt később is fejezte be.

Az Augusz-kastély (ma Zeneiskola) díszes üvegmozaikja a szerző szerint a toronyban volt (39. old.), a valóságban a lépcsőfeljáró K-i oldalán.

Ugyancsak téves közlés e ház leírásánál, hogy itt működött a Kaszás-féle könyvkereskedés az árkádok helyén (40. old.). Valójában itt a Salamon-féle vegyeskereskedésben szolgálták ki a vevőket.

Idézhetném a téves információk sorát, de az csupán a könyv hibajegyzékévé kellene megjelenjen. Számomra a történeti hűséggel ellentétes közlésekben a szemlélet veszélye a lényeg. A mű megszületett, lektorálták, kiadták, lényegében nagy munka van mögötte. Csupán egyetlen, ám pótolhatatlan dolog hiányzik belőle: az idős és városukat szerető szekszárdiak együttes emlékezete. Ha ezt is felhasználta volna a szerző, akkor nem kellett volna tollat ragadnom. Számomra, számunkra e város múltja, régi élete — hisszük — jövőjének záloga. Nem szabad téves, „hiteken” alapuló tudásra épített ismeretekkel „gazdagítani” e jövőt. Nekünk e város igazi ékszer, s csak valóban lehet szép és a miénk.

Dr. Pap Tihamér

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár újabb kiadványai

Tartalmában gazdag, műfajában és formájában változatos kiadványokkal jelentkezett az 1980-as években a több történelmi vármegye örökségét őrző Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, amelynek hosszú nevébe több-kevesebb joggal Gömör és Kishont vármegyét is belefoglalhatnók.

Kezdjük tallózásunkat mindjárt három olyan kiadvánnyal, amelyek a történeti bibliográfiák élén szoktak állni, lévén alapvető fontosságuk minden kutatónak. Összeállítók, szerkesztők nevét kevés kivétellel csak a szakemberek ismerik, pedig elkészítésükhöz az alázat és hangsúlyozalom mellé alapos tárgyi tudás is szükségeltetett. A levéltári füzetek sorozatban jelent meg Seresnő Szegőfi Anna összeállításában a *Borsod-Abaúj-Zemplén megyére vonatkozó törvények mutatója* (1988.), amely a helytörténeti utalásokat tartalmazó törvények számát és rövid tárgyat tartalmazza az érintett földrajzi vagy közigazgatási egységek sorrendjében. Időhatára 1000-tól 1949-ig terjed, s nagyon helyesen a forrásokban szereplő eredeti helyneveket használja.

Borsod vármegye levéltára feudális kori iratanyagának összevont mutatóját (Miskolc, 1982.), Stefan Istvánné állította össze. Különösen vidéki kutatóknak lehet segítségére a helynevenként csoportosított helytörténeti segédlet, amely nem terjed ki a teljes feudális kori iratanyagra, 1785-ig csupán egy fond négy állagát tartalmazza. Az irat tartalma nem derül ki a mutatóból, az azonban ránézésre eldönthető, hogy egy-egy helységre vonatkozóan van-e érdemleges anyag az adott korból. Tóvári Judit *Borsod-Abaúj-Zemplén megye válogatott történeti irodalma 1981—1982* (Miskolc, 1985.) című bibliográfiája világos rendszerben közli a megyére vonatkozó helytörténeti irodalmat. Könyveket és cikkeket, de csak két év termését. Jó lenne a folytatásával is találkozni!

Községi törzskönyvbizottsági iratok, helységnevtárak, népszámlálások, statisztikai kiadványok és jogszabályok voltak a forrásai a Högye István, Seresnő Szegőfi Anna és Tóth Péter összeállításában megjelent *Borsod-Abaúj-Zemplén megye történeti helységnevtára 1870—1983* című munkának (Miskolc, 1983.), amely óriási adatgazdagságával tűnik ki. Abaúj, Borsod, Zemplén, Gömör és Kishont vármegyék települései szerepelnek benne az adott időhatárok közötti névváltozatokkal, közigazgatási hovatartozással, jogállásváltozásokkal és a lélekszám alakulásával.

A levéltáraknak persze saját történetükkel is gondolniuk kell, hiszen a jól megírt gyűjteményismertetés tájékoztató, kedvet csinál, és a jelennek is tanulságokat nyújt. Högye István *Zemplén levéltára — Sátoraljaújhely* (Miskolc, 1986.) címmel ismertette a változatos sorsú iratanyag történetét, amelynek olyan híres kezelői is voltak, mint másfél évtizeden át Kazinczy Ferenc. 1527-ben a levéltár iratai elétek, majd több költözés után az 1700-as évek közepén kapott helyet az új megyeházán, Sátoraljaújhelyen. Gazdag anyagából meg kell említenünk a hegyaljai mezővárosok iratait, a Sárospatakra és Sátoraljaújhelyre, valamint a történeti Zemplén megyére vonatkozó iratanyagot, továbbá Bocskai, Bethlen, Dobó István, Balassi Bálint, Thököly, Zrínyi Ilona és a Rákócziak leiratait, parancsait és magániratait.

A levéltár 1985-ben megjelent V. évkönyvében Tóth Péter *Miskolc levéltára és Nyíry Dániel* címmel emlékezett meg a nagynevű elődőről, ki a város első főlevéltárnokaként több mint két évtizeden át gondozta a gyűjteményt. Ugyanitt Seresnő Szegőfi Anna *Borsod vármegye főispáni helytartóinak iratai (1861—1865)* című tanulmányában feldolgozza az önkény elleni tiltakozással lemondott főispán helyére kinevezett királyi biztos rendelkezéseit. Hőrcsik Richárd *A Tiszáninnen Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteménye Levéltárának története (1531—1966)* című írásában a volt Sárospataki Református Kollégium és a Tiszáninnen Református Egyházkerület archivumának sorsát tekintti át. Csatlós Istvánné a megyei levéltár 200 éves könyvtárát, Bánhidi Andrásné pedig az 1971-ben létesített könyvkötő és restauráló műhelyt mutatja be az évkönyvben.

Különböző célú, szintű és terjedelmű kiadványok képviselik a levéltár termésében a helytörténeti tanulmányokat. Alkalmra készült Veres László és Csorba Csaba összeállítása *Borsod-Abaúj-Zemplén a történelemben* (Miskolc, 1987.), amely a történeti elődmegegyék neves szülötteit, pecsétjeit, jeles alkalmait és építészeti emlékeit mutatja be tömören. A megye budapesti bemutatkozására készült, szép kivitelű, illusztrált füzet ajándékozáásra is alkalmas. Már a címében elárulja rendeltetését Csorba Csaba, Seresnő Szegőfi Anna és Tóth Péter *Tiszakeszi általános iskolai honismereti szakköri segédanyag* (Tiszakeszi, 1982.) című összeállítása, amely a község első emlekedésének 650. évfordulójára készült a pedagógusok és a honismeret barátainak segítésére. Régészeti, történeti és néprajzi adatai tudományos munkában is megállnak a helyüket, itt a színvonalas ismeretterjesztést szolgálják. A Sárospataki művelődéstörténeti füzetek a megyei levéltár és a Comenius Tanító-

képző Főiskola közös sorozata azt tűzte ki céljává, hogy kis terjedelmű, közérthető, olvasható tanulmányokat adjon az érdeklődők kezébe. Ilyen Csorba István *Rákóczi Ferenc és a kuruc szabadságharc* (Miskolc, 1986.) című műve. Témanálasztása szerencsés, hiszen sok helytörténeti vonatkozása van. A szerző a Rákóczi család történetétől a bujdosó fejedelemig kíséri nyomon az események alakulását érdekesen, sok illusztrációval.

Jó néhány történeti tanulmány található a már említett évkönyv V. kötetében. Zsolnay László *A Balassák és a Felvidék* címen foglalta össze a borsodi őseredetűnek vélt középbirtokosi rendből bárói rangra emelkedett, sok neves embert adó család történetét az 1200-as évek első felétől. Kitér a leszármazottak politikai szerepére és birtokszerezéseire, amelyek következtében 12 felvidéki megyében voltak birtokai a Balassáknak.

Kubinyi András *A középkori Magyarország középkori része városfejlődésének történetéhez* című írásában két várostípus kialakulását, jogait, kiváltságait, közigazgatási szerepét, településstruktúráját és gazdasági életét elemzi ásatások, levéltári források és a szakirodalom alapján. A korai várostípushoz sorolja Egert, Vácot és Szegedet, a mezővárosokhoz Gyöngyösöt, Nyírbátort, Miskolcot és Ráckevét. Ács Zoltán a kisvárdai (Szabolcs m.) Várday család utolsó férfitagjának 1584-ben bekövetkezett halála utáni örökösödési per lefolyását, a korabeli jogviszonyokat és a kincstár gazdasági (birtok-visszaszerzési) politikáját foglalta össze írásában (*Kisérletek a Várday vagyon megszerzésére*). Högye István bértörténeti tanulmányában (*Szólómunkák és munkabérek Hegyalján a XVII–XVIII. században*) a juttatások fajtáit, a különböző munkalétszámok tarifáit és a fizetés módját írta le. Tamáska Péter az Országos Levéltárban őrzött 194 perces eljárás anyaga alapján mutatta ki a kincstár expanzív gazdaságpolitikáját a porosz mintára szervezett hatalmas linzi posztómanufaktúra tevékenységében (*A linzi posztómanufaktúra kereskedelmi kapcsolatai Magyarországon a XVIII. század hetvenes éveitől a XIX. század első évtizedéig*). A reformkori Magyarországon jelentős vidéki kör volt a Zempléni Kaszinó, amelynek fontos politikai vitáiban részt vettek Kossuth Lajos és ellenzéki társai is. E kaszinó könyvtárának anyagát, forgalmát és olvasóit vette számba H. Halász Anna (*A Zempléni Kaszinó könyvtára, 1831–1850*).

Igazi levéltári műfaj a forráskiadás. Talán az a legizgalmasabb, hogy az iratok több ezer méteres áradatából mit választ ki a búvárkodó szakember. Nem tévedek, ha azt állítom, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár kiadványaiban ez a legizgalmasabb, legszínesebb csoport.

Kezdjük mindjárt a sort a nagy politikusi Kossuth Lajos 180. születési évfordulójára Högye István szerkesztésében megjelentetett *Kossuth Lajosra és családjára vonatkozó iratok Zemplén vármegye levéltárában* (Miskolc, 1982.) című dokumentumgyűjteménnyel, amely 1791-től 1948-ig 234 iratot közöl vagy ismertet a sátoraljaújhelyi gyermekkoráról, az ügyvédi és táblabírói működéséről, a zempléni ellenzéki tevékenységéről, az

ünnepelelt országgyűlési, forradalmi szerepléséről és a halála utáni kultuszról. Ugyancsak a levéltári füzetek sorozatban jelent meg Tóth Péter gondozásában *A miskolci kötelvény* (Miskolc, 1986.). Miskolc 1702-ben váltotta meg magát, s az ezzel kapcsolatos határozatokat, jelentéseket, követjárásokat és összeírásokat (telek, szőlő, pince) közli a kötelvény értékes függelékkel (*Telek-, szőlő- és pinceadományozások, felszabadítások Miskolcon 1552–1701*). Nyelvészek, néprajzosok, helytörténészek és agrártörténészek egyaránt használnak és gyönyörűséggel olvashatják a *Zemplén megyei esküszövegek* (Miskolc, 1983.) című gyűjteményt. Högye István 150 db XVII–XIX. századi fogadalmat, hivatali és tanúvallomási esküt adott közre, különösen ügyelve a hegyaljai „hivatalok” (szőlőpásztor, borbíró, pincefelügyelő, szőlőbecsüs stb.) esküjeire, de találunk itt néhány más korabeli foglalkozási (bába, útbiztos, földmérő, bíró stb.) esküszöveget is. Högye István az összeállításja a *Zempléni históriák, I. A honfoglalástól 1849-ig* (Miskolc, 1986.) című szemelvénygyűjtemény első kötetének is, amely 110 dokumentumot közöl (a latin nyelvűeket magyarra fordítva) elsősorban Zemplén megye levéltárának anyagából. A történelembarátok részére készült gyűjtemény legtöbb darabja a mindennapi élethez kapcsolódik (szerződés, vásárok, elszámolások, kérelmek, panaszok, iskoláztatás stb.). Tartalmában és céljában is hasonló az a Nagy Károly, Tóth Péter és Seresné dr. Szegőfi Anna által szerkesztett helytörténeti olvasókönyv, amely mint regionális gyűjtemény, országosan is úttörő vállalkozás volt (*Régi Históriaik. Ózd és környéke múltjának írott forrásai*. Ózd, 1984.). Az előzőhöz hasonlóan ez is csak akkor tartalmaz már közölt, ismert szöveget, ha az nagyon fontos és hézagpótló. Első részében a korra jellemző általános vagy tematikus dokumentumokkal találkozunk, a második rész az Ózdra, a környékére és a községekhez vonatkozó forrásokat sorolja, összesen 228-at. A református és a katolikus gimnázium egyesítéséből 1953-ban létrejött mai oktatási intézmény 425. évfordulójára jelent meg az a kis gyűjtemény, amely az egyik jogelőd fontosabb iratait tartalmazza (*A miskolci Földes Ferenc Gimnázium történetének válogatott dokumentumai a XVII. századtól 1950-ig*. Katolikus gimnázium, Miskolc, 1985.).

A levéltár és a megyei TIT-szervezet összefogásának köszönhető az a magyar nyelvű hetet közzöntő könyvcske, amely az 1825–1848 közötti évekből 23 előterjesztést és követjelentést adott közre hasonló kiadásban Seresné dr. Szegőfi Anna szerkesztésében és bevezetőjével (*Borsod megye a magyar nyelv ügyéért. Reformkori követjelentések és országgyűlési dokumentumok*. Miskolc, 1987.). Alkalmomra készült az a füzet is, amely 8 korabeli naplórészlet, vers, hirdetés és más műfajú írás hasonmását közölte a forradalom évéből (*Borsod-Miskolc 1848*. Miskolc 1987.). Több forrásközlet találunk az évkönyvek V. kötetében is. Vörös Károly *Egy gömöri nemzet két hete 1848 decemberében* címmel közölt tanulmányt és naplórészletet egy, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött kéziratból. Németh Gá-

bor *Körtvélyesi István szikszói bíró és fia XVIII. századi naplóját* tette közzé tanulmány kíséretében. Az Országos Széchényi Könyvtárban található írás jól tükrözi a mezővárosi kismemesség életmódját, gazdálkodását, családi életét, műveltségét és kapcsolatait. Bandi Zsuzsanna az *Észak-kelet-magyarországi pátos kolostorok okleveleit* fordította és tömörítette az Országos Levéltárban fellelhető iratok alapján. 1986-ban az Oklevéltár sorozatban két, küllemében is szép iratot tett közzé az oklevélről. Az egyik *Sátoraljaiújhegy város kiváltságlevele 1261-ből*, a másik az 1067. évi *százdi alapítólevél*. Mindkét kiadás szerkesztési elvei azonosak, s eleget tesznek a tudományos kutatás igényeinek is. A latin eredetűt a magyar fordítás, majd egy rövid történeti tanulmány követi, ezt egészíti ki az oklevél fotómásolata.

A forráskiadások sorában külön csoportot alkotnak a hasonmás kiadások. Közülük időben a legrégebbi a sárospataki kollégium híres tanárának, Comeniusnak úttörő kézikönyve, az *Orbis Husualium pictus* (Miskolc, 1986.). Ezt a széles érdeklődést kiváltó könyvet követte 1987-ben a pataki kollégium professzorának és iskolaorvosának, Tóth Pápai Mihálynak a műve, a hazai pedagógusképzés első magyar nyelvű neveléscslemléti-didaktikai tankönyve: *Gyermekek-Nevelésre vezető Utmutatás, a S. Pataki Helvetica Confessiót tartó Collégiumban Tanító Ifjúság számára* (Kassán, 1797.). Nem állhatom meg, hogy néhány mondatot ne idézzek a ma is elfogadható meghatározásokból és elvekből. A tarcali születésű tanár így határozta meg a nevelés célját: „A természet úgy formálta az Embert, hogy ő a maga állapotjának boldogításán igyekezzen, erre a végre pedig a tanulás egy fő és kiváltképpen való eszköz, ezért kell tehát tanulni az embernek, hogy boldogabb legyen az ő állapotja.” A fenytésről pedig ezt mondja: „Az Oskolai fenytiek áll azokkal az eszközökkel való élésben, a mellyek által a jónak tsekedésére, és a rossznak el-kerülésére annál készebbé tétetik a tanítvány. A melly fenytiek által ezt a véget elérni nem lehet, az nem jó fenytiek.” Míg Tóth Pápai Mihály könyvét a miskolci városi könyvtárral és a Comenius Tanítóképző Főiskolával közösen adta ki a levéltár, a nagy nyelvújító és irodalmi szervező, Kazinczy írását a róla elnevezett társasággal közösen. A felvilágosodás kiemelkedő alkotójának és zempléni levéltárosnak a műve: *Magyarország Geographica, az az földi állapotjának le-rajzolás, mellyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szedegtetett... Kazintzy Ferentz.* (Kassán, Landerer Mihály betűvel.)

Miskolc haladó szellemű főbírája, Kun Miklós alapos levéltári kutatásokra alapozva alkotta meg az első átfogó várostörténetet, mely az 1930-as évekig meghatározó volt Miskolc helytörténetírásában. Nagy adósságot törlesztett a megyei levéltár, amikor a miskolci Városi Könyvtárral közösen ismét hozzáférhetővé tette a Lévy József Könyvtárban őrzött példány alapján hasonmás kiadásban ezt az alapvető munkát (*Miskolcz múltja, jelenje tekintettel jövőjére.* Miskolczon, 1842.).

Hasznos adattár és segédeszköz Tihanyi Endre *Kapitalizmuskori pecsétnyomók a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltárban* (Miskolc, 1986.) című összeállítása, amely 696 db 1849 és 1949 között használt közigazgatási pecsétnyomót közöl betűhű másolatban.

Élőge István összeállítása (*Irodalomtörténeti dokumentumok Zemplén levéltárában.* Miskolc, 1986.) XVII—XX. századi írók hivatalos, családi és magániratait közli az írók betűrendjében. Bizonyára még az irodalomtörténészeket is meglepte a gazdag névsor: Ady, Áprily, Arany, Balassi, Kölcsey, Móricz, Mikszáth, Örkény, József Attila stb. levelei, adományai, gyűjtőívei, szerződésai sorakoznak a kötetben.

Két szépirodalmi mű gazdagítja a kiadványok sorát. A Kazinczy Társaság ismét társkiadó volt Kazinczy Ferenc *Tövisék és virágok* (Széphalom, 1811.) című, Sárospatakon nyomtatott könyvének hasonmás kiadásában (Miskolc, 1987.). Lévy József méltatlanul elfeledett költő, Arany és Tompa barátja, Borsod megye országgyűlési követe, főjegyzője majd alispánja volt. Munkásságát eleve-niti föl és emlékének tiszteleg az az izléses, illusztrált kiadvány, amely jó válogatást nyújt költészetéből (*A völgyben maradtam. Lévy József verseiből.* Miskolc, 1987.).

Áttekintésben Viga Gyula *Történeti-néprajzi adatok a Kelet-Bükk falvainak erdőlétesében* című tanulmánya képviseli a néprajzot. Az évkönyv V. kötetében jelent meg, s értékes adalékokat közöl a favágás, szénégetés, mészégetés és állattartás témaköréből.

A műfaji teljesség kedvéért is meg kell említenem Csorba Csaba két segédletét: *A TIT történetlembarátok köreinek szervezése, vezetése (rövid gyakorlati útmutató)* (Miskolc, 1986.) és *Módszertani levél történelem pályázatok készítői számára* (Miskolc, 1986.). No meg azért is, hogy ezzel is bizonyítsam: a levéltár munkatársaihoz közel áll a történelmi ismeretterjesztés és nevelés fáradságos és szép munkája.

Mit is emelhetnék ki összefoglalóul e gyors áttekintés után? Néhány olyan sajátosságot, amely e kiadványok mindegyikére, illetve a kiadáspolitikára jellemző. Az első a műfaji és formai gazdagság. A másik az igényesség még akkor is, ha a kiadvány ismeretterjesztő célokra szolgál. Mindegyik megtalálható az eligazodáshoz szükséges magyarzatok, lelőhelyek, szakirodalom és szöveg-temezések, név- és tárgymutatók könnyítik meg a keresést. Változó a külalak, de a kiadványok többsége izléses, illusztrált. Díszesetere sajátosság az az összefogás is, amelyet a levéltár szervez a megye közgyűjteményei, iskolái és egyéb kulturális szervezetei között a kiadványok megjelenítése érdekében. Ezek nagy része a levéltár saját nyomdájában készült, többnyire esztétikus kivitelben és a jelekből ítélve takarékosan. Több kiadványon látam ugyanis a mértéktartó példányszám megjelenést, s ugyanakkor többön a 2. vagy 3. kiadás (utánnomás) jelzését, ami az igényekre való gyors reagálást bizonyítja.

Tuba László

Deákok tüköre

(Móra, 1986. 300 old.)

Ez a felvilágosodás kori magyar diákvilágot bemutató kötet korántsem csak az ifjúság okulására szolgál. A magyar művelődéstörténet egy ma is érdekesnek, izgalmasnak tekinthető korszakába vezet el bennünket a tudós szerző. A XVIII. század iskolai valósága áll a kötet középpontjában, de gyakran pillanthatunk régebbi korokba — így Comenius pataki éveibe —, s tekinthetünk előre, a XIX. század diákéletébe. Érdekessé nemcsak az teszi a tíz fejezetből álló, gazdagon illusztrált könyvet, hogy régi idők szokásait mutatja be, hanem az is, hogy általa mai iskolaügyünk néhány elemének gyökerei is felismerhetők.

A bevezető fejezet általános képet ad a régi iskoláról, majd megismerhetjük a tanulás egykori menetét — a szakjózás, a biflázás hőskorát —, a diákközösségek szervezetét és tisztviselőit, a diákvilág anyagi, gazdasági alapjait. Külön fejezetek hozzák közel hozzánk a stúdiumok néhány jellegzetes ágazatát: a deáki (latin) tudományokat, az irodalmi nevelést, az iskolai színjátszást, a természettudományok oktatásának kezdeteit. Emellett találkozhatunk a szórakozás, a játékok, a sport, a sokféle diáktrefa, a közösségi élet jellegzetes formáival. A szerző nem törekedhetett teljességre, az utóhangban jelzi is, mi mindentől kellett volna még szólni, ha a terjedelmes korlátai nem szabnak határt.

A Szilágyi Ferenc által élelem állított tükörben elsősorban a protestáns kollégiumok diákjai látszanak. A könyv koncepciójából az is kitűnik, hogy miért. A XVI. századi magyar reformáció a Habsburg államisággal szemben hangoztatja az anyanyelv jogait, képviseli a polgárság és a parasztság érdekeit, erősíti az iskolaszervezet demokratikus vonásait; a református kollégiumok a nemzeti kultúra terjesztői, miközben — többek között a peregrináció révén — kapcsolatot tartanak az új európai eszmeáramlatokkal, nyitottak a felvilágosult gondolatok számára. John Locke, Jean-Jacques Rousseau, August Francke és Johann Heinrich Pestalozzi hatása nyoman ér el hazánkba a nevelés forradalma, melynek zászlóvivői között

ott találjuk Kazinczy Ferencet, Tessedik Sámuel, Brunszwik Terézt. Nem hagyja érintetlenül az újulás törekvése a katolikus rendi iskolákat sem, amelyekbe a szerző kalauzolása mellett olykor be-betekinthetünk.

A könyv egyik fő érdeme, hogy gazdag forrásanyagot idéz és tár fel lapjain. A kor levegőjét hozza közénk az eredeti formájában a szövegbe szőtt számtalan hiteles dokumentum. Táncsics Mihály, Barabás Miklós, Kazinczy Ferenc, Jókai Mór, Tessedik Sámuel, Csokonai Vitéz Mihály, Fáy András, Újfalussy Sándor, Jósika Miklós, Vas Gereben, Mikes Kelemen, Bethlen Miklós, Besenyei György, Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc, II. Rákóczi Ferenc, Móricz Zsigmond, Zempléni Erpád mellett sok „névtelen” diák vallomása teszi lehetővé, hogy belülről lássuk az iskolában és az iskola körül egykor zajló életet. Szervesen épülnek az ismertetésbe a korabeli anekdoták. Az összehordott hatalmas ismeretanyaggal mesterien bántik Szilágyi Ferenc; az adatok, idézetek, szemelvények egységes szövetet alkotnak, olvasmányos könyv formálódik belőlük. A betűhív közlés mód olykor erőfeszítésekre kényszeríti a mai olvasót — bár az idegen vagy elavult szavakat mindenütt magyarázat kíséri —, mindenképpen megéri a fáradságot az élmény: elmúlt idők hiteles légkörében tájékozódhatunk.

A honismeret felől nézve méginkább nyereségnek tekintjük e könyv megjelenését. A diákélet hétköznapijainak megismerése elődeink életét hozza közelebb, érzékeljük a történelmi folyamat, múltatásunk emberközelibbé válhat. A kulturális örökség több eleme megtermékenyíthetné a mai gyakorlatot: a diákkormányzat, a társadalmi valósággal kiépült kapcsolatrendszer, az iskolai színjátszás, az irodalmi társaságok példája időszerű lehet ma is. Nyereség továbbá azért, mert talán érdeklődést és igényt ébreszt a művelődés- és neveléstörténet iránt, lendít valamennyit a honismereti mozgalomnak ezen az ágazatán mind az ifjúság, mind a felnőtt kutatók táborában.

Jó volna tehát, ha Szilágyi Ferenc könyve utat találna a honismeret művelőinek kezéhez, ösztönzést és példát adna a helyi diákanyagok gyűjtéséhez, kutatásához, feldolgozásához, valamint a hagyományelemek felújításához, továbbfejlesztéséhez.

Kováts Dániel

„A türelem és az igaz ítélet a királyi korona ötödik cifrázása. (...) Ehhez tartsd magad, fiam: ha becsületet akarsz szerezni királyságodnak, szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmában akarod tartani lelkedet, türelmes légy. Valahányszor, kedves fiam, ítéletet érdemlő ügy kerül eléd, vagy valamely főbenjáró bűn vádoltja, türelmetlenül ne viselkedjél, esküvel ne erősködjél, hogy megbünteted; bizony ez ingatag lenne és mulandó, mert a boldog fogadalmat megszegi az ember; és ne ítélkezz te magad, nehogy királyi méltóságodban a hívvány ügyben forgolódvá folt essék, hanem az efféle ügyet inkább bírákhoz utasítsd, az ő megbízatásuk, hogy törvény szerint döntsenek. Óvakodj bírónak lenni, ám örülj királynak lenni s neveztetni. A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak. Ha pedig egyszer olyasvalami kerül eléd, amelyben ítéletet hozni méltósággal összefer, türelemmel, irgalommal, esküdözés nélkül ítélkezz, így lesz majd koronád dicséretes és ékes.” (István király V. intélme, 1013—1015.)

Erdei iskola a Mátrában

A hatvani 5. Számú Általános Iskola honismereti osztályának elsős diákjai dr. Molnár Lajosné tanárnő vezetésével minden évszakban ún. erdei iskolát tartanak a Mátrában. A városi gyermekeknek a természet és a táj könnyebbé és érthetőbbé teszi a környezetismereti tananyag elsajátítását.

(H. Szabó Sándor
felvételei)

Ára: 8 Ft

A magyarvalkői (Kalotaszeg) templom
belső részlete (Csomafáy Ferenc felvétele)